

SPOLEČENSKOVĚDNÍ SBORNÍK PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO

XLIII

2001

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2001

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí * ročník XLIII * Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti v roce 2002 * Odpovědný redaktor I. Frolec * Tajemnice redakce L. Tarcalová * Redakční rada: B. Beneš, J. Botík, J. Čoupek, I. Frolec, L. Galuška, J. Janák, K. Pavlišťík, Z. Pokluda, B. Rašticová, M. Řepa, J. Sedlář, L. Slezák, T. Štefanovičová, L. Tarcalová, E. Večerková * Tisk KIRAMO Brno * Náklad 300 ks

ISBN 80-86185-17-6

OBSAH

Národopis

<i>Ludmila Tarcalová</i> : Lidová strava na Uherskohradištsku jako součást kulturního dědictví	9
<i>Miroslava Ludvíková</i> : Tkané bordury – krajky na interiérových textiliích	25
<i>Eva Večerková</i> : Nábytek z Hroznové Lhoty	33
<i>Bohuslav Beneš</i> : Autobiografie a folkloristika	41
*	
Vítězslav Štajnochr: Panna Maria Divotvůrkyně (<i>Alena Kalinová</i>)	49
V. Častová, R. Galečková, M. Petříková: Kroje hornácké obce Velká nad Veličkou (<i>Marta Kondrová</i>)	40
František Hořák: Paměti cimbálové muziky Slávka Volavého 1943–1993 (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	50
Věra Frolcová: Velikonoce v české lidové kultuře (<i>Eva Večerková</i>)	51
Acta Musealia 2001/1, 2 (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	50

Archeologie

<i>Miroslav Vaškovič</i> : K poznání kultury s moravskou malovanou keramikou a počátkům eneolitu na Uherskohradištsku	57
<i>Dana Menoušková</i> : K nálezům pozdněhalštatské misky s prohnutým hrdlem	73
<i>Tomáš Zeman</i> : Struktura a vývoj osídlení JV Moravy v době římské	87
<i>Emanuel Opravil</i> : Novověké archeobotanické nálezy z Uherského Brodu	107
<i>Jiří Kohoutek</i> : Výzkum na hradisku Modla u Buchlovic	115
<i>Martin Gajzler</i> : Předběžná zpráva o výzkumu ohrazeného sídliště ze starší doby bonzové v trati „Katovka“ na katastru Uherského Brodu	127
*	
Jiří Pajer: Novokřtěnské fajánse ze Strachotína (<i>Alena Kalinová</i>)	135

Historie

<i>Lukáš Čoupek</i> : Správa obcí velkostatku Uherské Hradiště v době předbřeznové	139
<i>Zdeněk Fišer</i> : Svědectví Matěje Mikšíčka o pobytu ruských vojsk v květnu 1849 v Uherském Hradišti	161
<i>Aleš Vyskočil</i> : Disciplína i revolta aneb žákovská a studentská léta v životě Jana Černého	177
<i>Pavel Portl</i> : První pozemková reforma na velkostatech Uherskohradištska a Uherskobrodsko	197
<i>Marek Junek</i> : Moravskoslovenská společnost	207
<i>Lubor Nedbal</i> : Důstojníci z politického okresu Uherské Hradiště v čs. zahraniční armádě 1939–1945	221
<i>Jan Břečka</i> : Nad život svůj vlast svou miloval	235
*	
Romští rodáci ze Starého Města – oběti rasové perzekuce (<i>Ctibor Nečas</i>)	241
Uherskoostrožské školství v první polovině 19. století (<i>Aleš Vyskočil</i>)	244
Češi nebo Moravané? K vývoji národního vědomí na Moravě (<i>Milan Řepa</i>)	245

Dějiny umění

<i>Milada Frolcová</i> : Jiří Vlach, sochař a medailér	249
*	
Návraty III v Galerii SM (<i>Milada Frolcová</i>)	261
Muzeum dětem, děti muzeu (<i>Marie Martykánová</i>)	265

Muzeum

<i>Ludmila Štefánková</i> : Konzervace a restaurování plastiky Panny Marie s Ježíškem z kaple v Kunovicích	271
<i>Blanka Rašticová</i> : Slovácké muzeum v roce 2001	277

*

Slovácké muzeum Uherské Hradiště (<i>Jarmila Pechová</i>)	283
Nabídkový list publikací vydaných Slováckým muzeem (<i>Marie Bilíková</i>)	285

SUMMARY

Etnography

- Ludmila Tarcalová*: Folk Cuisine in the Uherské Hradiště Region as a Part of Cultural Heritage 9
Miroslava Ludvíková: Woven Purples – Embroidery on Interior Textiles 25
Eva Večerková: Furniture from Hroznová Lhota 33
Bohuslav Beneš: Autobiography and Folklore Studies 41

*

Messages

Archeology

- Miroslav Vaškových*: To the Knowledge of Culture of Moravian Painted Pottery
and the Beginnings of Eneolith in the Uherské Hradiště Region 57
Dana Menoušková: To the Find of Late Halstadt Era Bowl with a Bent Neck
(A Margin Note to the Archaeological Prospecting in Polešovice – Torštot and Nivy) . . . 73
Tomáš Zeman: The Structure and Development of Settlement in Southeast Moravia
in the Roman period 87
Emanuel Opravil: New Archeobotanic Finds in Uherský Brod 107
Jiří Kohoutek: The Research of Prehistorical Redoubt Modla near Buchlovice 115
Martin Geisler: A Preliminary Report on the Research of the Early Bronze Age Enclosed
Settlements at “Katovka” in the Uherský Brod Land Register 127

*

Messages

History

- Lukáš Čoupek*: The Management of Villages Belonging to the Uherské Hradiště Estate 139
Zdeněk Fišer: The Testimony of Matěj Mikšíček on the Stay of the Russian Army
in Uherské Hradiště in May of 1849 161
Aleš Vyskočil: Discipline and Revolt Or School Years of Jan Černý 177
Pavel Portl: The First Land Reform on Estates near Uherské Hradiště and Uherský Brod 197
Marek Junek: Moravian-Slovakian Society 207
Lubor Nedbal: The Officers from Political District of Uherské Hradiště in the Czechoslovak
Army abroad 1939–1945 221
Jan Břečka: A Man who loved his Country more than his Life 235

*

Messages

History of Art

- Milada Frolcová*: Jiri Vlach, Sculptor and Medal Caster 249

*

Messages

Museums

INHALTVERZEICHNIS

Völkerkunde

<i>Ludmila Tarcalová</i> : Volksnahrung als Bestandteil des Kulturerbes im Gebiet von Uherské Hradiště	9
<i>Miroslava Ludvíková</i> : Gewobene Bordüren – mit Spitzen versehene Interieurtextilien	25
<i>Eva Večerková</i> : Möbel aus Hroznová Lhota	33
<i>Bohuslav Beneš</i> : Autobiographie und Folkloristik	41

*
Nachrichten

Archäologie

<i>Miroslav Vaškovič</i> : Zur Erkenntnis der MBK Kultur und zu Anfängen des Eneolithikums im Gebiet von Uherské Hradiště	57
<i>Dana Menoušková</i> : Zum Fund einer späthallstattzeitlichen Schale mit geschweiftem Gefäßhals. (Randbemerkungen zur archäologischen Untersuchung auf den Geländen Polešovice-Torštot und Nivy.)	73
<i>Tomáš Zeman</i> : Struktur und Entwicklung der Besiedlung von Südmähren in der Römerzeit	87
<i>Emanuel Opravil</i> : Neuzeitliche archäobotanische Funde aus Uherský Brod	107
<i>Jiří Kohoutek</i> : Untersuchung des urzeitlichen Burgwalls Modla bei Buchlovice	115
<i>Martin Geisler</i> : Vorbericht über die Untersuchung einer umfriedeten Siedlung aus der älteren Bronzezeit auf der Trasse „Katovka“ im Kataster von Uherský Brod	127

*
Nachrichten

Geschichte

<i>Lukáš Čoupek</i> : Verwaltung der dem Großgrundbesitz Uherské Hradiště zugehörigen Gemeinden in der Vormärzzeit	139
<i>Zdeněk Fišer</i> : Matěj Mikšíček's Zeugnis vom Aufenthalt des russischen Heeres im Mai 1849 in Uherské Hradiště	161
<i>Aleš Vyskočil</i> : Disziplin und Revolte oder Jan Černý's Schüler- und Studentenjahre	177
<i>Pavel Portl</i> : Die erste Bodenreform an Großgrundbesitzern in den Gebieten von Uherské Hradiště und Uherský Brod	197
<i>Marek Junek</i> : Mährisch-Slowakische Gesellschaft	207
<i>Lubor Nedbal</i> : Offiziere aus dem politischen Bezirk Uherské Hradiště in der tschecho-slowakischen Armee 1939–1945	221
<i>Jan Břečka</i> : Mehr als eigenes Leben hat er seine Heimat geliebt	235

*
Nachrichten

Kunstgeschichte

<i>Milada Frolcová</i> : Jiří Vlach, Bildhauer und Medailleur	249
---	-----

*
Nachrichten

Museum

NÁRODOPIŠ

LIDOVÁ STRAVA NA UHERSKOHRADIŠŤSKU JAKO SOUČÁST KULTURNÍHO DĚDICTVÍ

Ludmila Tarcalová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Sledujeme-li jídelníček v lidových vrstvách od třicátých let 20. století, zjistíme, že byl sice jednoduchý, ale přitom různorodý a výživný. Zvláště vhodné bylo sestavení jídel podle jednotlivých věkových vrstev, v různých ročních obdobích, ve všední den i při svátečních příležitostech. Nakolik se udrželo tradování lidových pokrmů a postupů při jejich přípravě, jsme zjišťovali v obcích na Uherskohradištsku.

Klasifikovat lidovou stravu jako fenomén lidové kultury, tedy i kulturního dědictví, nám umožňují poznatky o přípravě jídel v rodinách, kde se kuchařské umění přenášelo z matky na dceru, následně na děti dalšího pokolení. I když se v současných vesnických domácnostech vlivem všeobecného pokroku a hospodářských změn nepřipravují tradiční pokrmy v takové intenzitě jako dřív, zůstávají i nadále významnou, závaznou a neodmyslitelnou součástí nejen všedního dne, ale i mnohých svátků, slavností a obřadů.

Do poloviny padesátých let 20. století se ve většině venkovských domácností dodržoval pevný pořádek v jídle. Jedlo se třikrát denně a snídalo poměrně bohatě. Výjimku tvořilo stravování při polních pracích, při letní a podzimní sklizni úrody. Úprava jídel byla rychlá a prostá, kombinace méně a více sytých pokrmů se účelně doplňovala. K přípravě jídla se využívaly suroviny, jež byly zpracovávány tradičními způsoby, s náčiním a s nádobím odpovídajícím jednotlivým pracovním úkonům v daném období. Jak se dalece tradiční pokrmy, způsoby jejich zpracování a postupy při jejich přípravě dochovaly, pokusíme se nastínit na příkladech domácností v obcích okolo Uherského Hradiště.

Obiloviny

K nejstarší surovině v lidové kuchyni, připravované z ječmene a upravené na pokrm, patřily *kroupy*, ještě do dvacátých let 20. století vyráběné podomácky. Do stoupy, *kadlubu* z dřevěného špalku, se nasypal dobře usušený ječmen a roztloukal se dřevěnou tlučkou, až byl zbaven slupky. Nepotřebné slupky se ve větru nechávaly odvanout nebo se přesívaly přes síto. Obyčejně se roztloukalo jen takové množství ječmene, které bylo potřebné k vaření, k jednomu nebo ke dvěma použitím. Nebylo zvykem zpracovávat kroupy do zásoby. Již před první světovou válkou počala je vytlačovat rýže, přesto se jejich používání stále v lidové stravě udržuje.

Větší množství krup se vařilo před zabijačkou. Spolu s vepřovou krví a dalšími přípravky se dávaly do střev (jelita). Z krup se vařila kroupová polévka, nejčastěji sloužily jako zavářka do polévky z uzeného masa. Dalším oblíbeným jídlem byly kroupy s fazolí zv. *manželstvo*, *šumajstr*, nebo kroupy s houbami – *černý kuba* (Uherský Ostroh, Boršice). Jídlo z krup se polévalo sádlem, roztopenými škvarky nebo opečenou slaninou, někdy zase cibulkou. Často se bralo na pole, jedlo studené a dodnes se vaří ve vesnických rodinách.

I když také **kaše** patřily k nejstaršímu pokrmu, nikdy nebyly na Uherskohradištsku nejčastějším jídlem. Dodnes krupičnou kaši vaří v rodinách asi tak dvakrát za měsíc; slouží spíše k obměně jídelníčku. Vedle kaše z ječné a pšeničné mouky známe i prosnou, jáhlovou, kukuřičnou a pohankovou. Vařily se ve vodě nebo v mléku, jedly se sladké, slané, polévané máslem či sádlem, posypávané perníkem – *pracharandou*, (mletým sušeným ovocem), ořechy nebo později skořicí či kakaem. Prosná kaše se zapékala se sušenými švestkami nebo čerstvými jablky (Jalubí, Vlčnov). Starodávným jídlem vařeným z jáhel

byly *pakle*. Uvařila se kaše, jednotlivé dávky hmoty se balily do zelných listů, kladly do kastrolu vedle sebe a mastily máslem. Závitky se pak zapekly v peci (Jankovice).

Největší význam v lidové stravě mělo *žito a pšenice* zpracované na mouku. Černý chléb, který tvoří základ stravy dodnes, se pekl z žitné (*režné*) mouky. Ručně pokosené a vymláčené obilí se mlelo na *žernách* – ručních mlýncích. Dva ploché kameny, z nichž vrchní byl otáčivý, drtily svými plochami. *Žerna* se poháněla rukou nebo větší mlýnce nohama. Obvykle byla usazená v dřevěné stolici. Uprostřed horního kamene byl otvor, do něhož se sypalo zrní. Kámen se roztáčel násadou, která byla prostrčená horním koncem do otvoru desky, připevněné k trámu. Hotová mouka se pak musela přesít. Ruční mlýnce sloužily ke zpracování mouky pro vlastní spotřebu asi do dvacátých let 20. století, později je vystřídalo kvalitnější mletí v mlýnech různých typů (vodní, větrné).

Chléb se dlouho pekl podomácky, o čemž svědčí řada dochovaných předmětů pro zpracování a mísení chleba z 1. poloviny 20. století – *díže* a *kopistě*, necky, ošatky pro jeho ztvarování a lopaty na sázení do pece. Chléb jako každodenní potrava se pekl každý týden, vždy 6–8 pecnů, byla to výlučně ženská práce. Do chlebového těsta se často přidávaly i rozmačkané brambory, aby chléb zůstal dlouho vláčný a chutný. Jedl se samotný, nejčastěji na snídani s černou nebo bílou kávou. Protože se jedlo vydatnější jídlo třikrát denně, chléb byl doplňkem mezi hlavními jídly. Po roce 1945 se již podávaly svačiny, k nimž sloužil chléb s povidly, tvarohem, *starým sýrem*, někdy se potřel i studenou kapustou od oběda. V padesátých letech se mazal domácím sádlem s rozetřeným česnekem, nasekanou cibulí, máslem apod. I přesto, že v současnosti jedí především mladší lidé hodně bílého pečiva (a to k snídani), chléb zůstává hlavní potravinou. Někdy se ještě peče doma, ale už netradičním způsobem.

Pšeničná mouka, která byla vzácnější, sloužila koncem 19. století k pečení **buchet** a řady dalších moučných jídel. Během týdne se zadělávalo kynuté těsto z podřadnější mouky, do které se také přidávalo několik postrouhaných brambor, aby bylo těsto lepší. Ještě do padesátých let 20. století se pekly buchty dvakrát i třikrát do týdne – ve středu a v pátek nebo v sobotu.

K nejstarším buchtám, pečeným hlavně na svátky, slavnosti, na cesty na pouť, patřily kynuté bábovky, *babůvky* – makové, zázvorové, máslové, rozinkové, ale i *holé*. Ke stejným příležitostem se pekly i velké makové, hruškové nebo tvarohové *vdolky* s posypátkem. Běžně se buchty pekly na obdélníkovém plechu, především v zimě – *skládanky*, *caletky* – *hruščáky*, *trnkové*, *syrné* (tvarohové), *lopaty* – buchty skládané na šífku s tvarohem a povidly, posypané skořicí s cukrem nebo s povidly – *trnčené* a také *holé* (Míkovice). Od poloviny 20. století byly běžné *motané* buchty s mákem nebo jablky, malé buchtičky s povidly. Pozdější byly tažené *zv. táče* – především v létě s čerstvým ovocem.

Drobné *koláčky* plněné tvarohem a povidly se pekly od poloviny třicátých let 20. století k slavnostním příležitostem v rodině a k větším svátkům během roku. Dříve se k podobným příležitostem připravovaly *babovice* nebo *pekeraj* – třená buchta s povidly a mřížkou nahoře (Staré Město). Po druhé světové válce se vyskytovalo i cukroví (zákusky), větší množství se objednávalo u cukráře.

Z řídkého ječného kynutého těsta se na másle smažily *báleše*, *vdolky*, *krajance* na pánvici – *bálešníku*. Krajance se podávaly *k fazole po hustu* (Dolní Němčí), *báleše* se místy jídaly s hlávkovým salátem, typickým pro obyvatele Starého Města. Za tuto kombinaci jídla byli s posměchem nazýváni *bálešany*. Z kynutého těsta z pšeničné mouky se pekly *holé pagáče*, které se jedly k omáčkám, ale i kynuté knedlíky, plněné povidly nebo ovocem a plněné mákem.

Vesnické rodiny pečou v současné době kynuté buchty jednou týdně, v sobotu, někdy i v pátek, hodně domácností používá na neděli těsto lístkového (*tažený štrúdl*) a piškotového (*cvíboch*) nebo peče třenou buchtu. Dnes je hodně možností koupit si různé druhy moučniců v pekárně a nebo v cukrárně.

1. Mlýnec na obilí z roku 1847, ze sbírek ÚLK Strážnice na výstavě „Víš, co jíš aneb Co a jak se dřív jedlo“. Foto L. Chvalkovský, 2001.

2. Pohled do kuchyně s kamny z období 30. let 20. století a komory s potravinovou skříňkou, vpravo stoupa na tlučení krup. Výstava „Víš, co jíš aneb Co a jak se dřív jedlo“, Slovákcké muzeum, foto L. Chvalkovský, 2001.

Lité těsto na *amolety* bylo známé ve vesnických rodinách na Uherskohradištsku až ve druhé polovině 20. století.

Z vařených moučných pokrmů patří **nudle**, *lukše*, *lokše* k prastaré potravíně, protože bývaly doplňkem obřadního jídla. Sloužily jako zavářka do slepičí polévky o svatbě nebo přinášené šestinedělce. Širší nudle, míchané se *syrem* (tvarohem), omaštěné slaninou a posolené, se podávaly daleko dřív než připravené na sladko, sypané mákem. Polévkové nudle si dělaly ženy samy. Množství měřily podle počtu vajec. Na svatbu připravovalo nudlové těsto několik přizvaných žen z rodiny a ze sousedství, které je nejprve vyhnětlý a pak krájely a sušily. Běžně se nudle podomácky dělaly asi do poloviny šedesátých let 20. století. I dnes umí starší hospodyně nudle připravit a hlavně jemně nakrájet. Kromě polévkových nudlí se ze stejného těsta dělalo i drobení do polévky. Nerozválelo se, ale postrouhalo na struhátku a nechalo usušit.

Knedlíky, které se jedly k omáčkám a zelí, se v některých rodinách dodnes vaří tužší, nekynuté, bez housky a říká se jim *šišky*. Ze stejného těsta se ve dvacátých letech 20. století vařily *magarůny* (noky), velmi těžké a tvrdé (Jankovice). Podávaly se posypané *syrem* (tvarohem), omaštěné máslem, *špekem* nebo se jedly s řídkými povidly s máslem a posypané cukrem.

Přípravu moučných pokrmů si nelze představit bez *máku*; sypaly se jím vařené moučné pokrmy, sloužil jako náplň do různých druhů buchet. Mák si hospodyně sely a na podzim sklízely samy. Vyklepaný z makovic se nechal usušit a ukládal v plátěném pytlíku na komoře. Menší množství se roztloukalo v hmoždíři, na začátku 20. století ještě v tlučkách na mák (Staré Město). Odvar z máku se používal jako utišující prostředek.

Luštěniny

Luštěniny patřily v lidovém jídelníčku k nejstarším plodinám. Byly považovány za sytou a výživnou stravu, poněvadž se po nich tak brzo nevyhládlo. O nejstarším druhu luštěniny, který se kdysi pěstoval a jedl – o bobu, se zpívá i v písni z Nové Lhoty:

*„Na hornaky, na dolnaky
sejú bob, sejú bob,
také struky ako ruky,
hopa hopa, hopa hop...“*

Dnes není pamětníků, kteří by znali úpravu jídla z bobů. Všechny další luštěniny – hrách, fazole i čočka se ještě stále objevují na stole a připravují se jako polévky nebo omáčky *na husto* – zahuštěné zásmazkou s mlékem, podávají s *volským okem* – nerozšlehaným vejcem. Pokud se luštěniny chystaly na druhý den, namočila je hospodyně večer do dešťové vody, aby změkly a rychleji se uvařily. Nejvíce se připravovala tato jídla v lichý den v týdnu a byla pokládána za postní.

Brambory

Brambory – *erteple* způsobily velikou revoluci ve stravování. Jejich používání vytlačilo z jídelníčku 19. století vodnici a tuřín. Do Evropy se dostaly přes Španělsko v polovině 16. století. Od 18. století se jejich pěstování šířilo po celé střední a severní Evropě. Podle pamětníků se kolem roku 1914 v lidovém jídelníčku vyskytovaly brambory ještě málo. Početnější rodina jich spotřebovala za celý rok dvě stě kilogramů, a to zejména k přípravě polévek.

Nejobyčejnějším a velmi častým jídlem byly brambory vařené nebo pečené na plechu ve slupce – *na loupáčku*, solené a zapíjené kyškou nebo mlékem. Objevují se i v současné době několikrát do roka. V Jankovicích se jedly s rozmíchanými povidly, s kyselým zelím nebo s tvarohem. Byly doplňkem polévek, vařila se z nich bramborová *omáčka po kyselu*.

V dalších pokrmech nahrazovaly částečně mouku. Uvařené a rozmačkané brambory, nejlépe z minulého dne, s moukou, vejcem a trochou vody se uhněly v tuhé těsto. Kulaté *placky, pagáčky, patenty, laty, ertepláky, ertepláče*, asi o průměru 15 cm, se pekly na plotně a podávaly maštěné máslem, sypané mákem a cukrem (Osvětimany, Jankovice). Obvyčejně *pagáčky* v chudších rodinách nahrazovaly chléb a jedly se často k omáčkám.

Z bramborového těsta se vařily bramborové *šišky, guliváry, kuličky* plněné švestkami, *pěry* či *tašky* plněné povidly, *šlízky* (Staré Město), *šulánky* (Boršice) všechny sypané mákem, tvarohem, později opraženou strouhankou či ořechy a polité rozpuštěným máslem. V Dolním Němčí se jídaly s rozmíchanými povidly a nazývaly se *ušmúraný regiment*. Bramborové kuličky se podávaly i promíchaný dušeným zelím a omaštěny rozpuštěnou slaninou. Všechna uvedená jídla se vaří dnes na vesnicích ojedinele, jen pro změnu jídelníčku.

Oblíbeným jídlem dospělých i dětí byla *metyja, chamula* (Ostr. Lhota, Dolní Němčí). Čerstvě uvařené brambory se za tepla rozmačkaly na kaši se solí a hrubou moukou. Po zapečení se hmota rozetřela na větší mísu, potřela silnou vrstvou rozvařených povidel, posypala mákem a zalila rozpuštěným máslem. V Jankovicích posypali metyju *perníkem* z tlučených nasušených sladkých jablek *kotů*. Obdobou metyje byly *veverky* – malé hromádky tvarované lžící. Každá potřená povidly, posypána mákem a polita máslem. Z bramborových jídel je dnes zcela zapomenutá metyja, v běžném repertoáru jídelníčku není již přes padesát let.¹

Bramboráky – bramborové placky z nevařených brambor smíchaných s trochou mouky a ochucených česnekem nepatřily k obvyklým tradičním lidovým jídlům, stejně jako bramborové knedlíky plněné uzeným masem podávané k zelí. Obojí však hodně zlidověly, stejně jako bramborový guláš.

Zelenina

K nejméně frekventovanější zelenině ve vesnickém jídelníčku patřilo v minulosti *zelí*. Pěstovalo se ho daleko více než jiné zeleniny – mrkve, petržele, hlávkového salátu, tuřínu – *kvačky* a někde v rožku zahrádky i křenu. Každá vesnická domácnost si zelí nakládala sama. Kvašení patřilo k nejstarším a nejlevnějším konzervačním metodám. Zelí se postrouhalo na struhadle *nožích*. Promíchalo se na plachtě se solí a kmínem, přidala se i jablka, cibule, kopr, révové listy a kůrka chleba na dno nádoby. Tlačilo se do dřevěných škopků, udusávalo bosýma nohama, zatížilo dřevěnými prkny a kameny a nechalo kvasit. Kvašené se podávalo k večeři s pečenými brambory, k masu zasmažené. Hodně se jedlo i syrové.² Vedle toho se připravovalo hlávkové zelí nekvašené. Podomácké ukládání zelí je běžné dodnes, avšak pečované do menších kameninových hrnců. Mnohdy se po zkvašení přemísť do zavařovacích sklenic.

Jako nejčastější zelenina se vařil *kel* – kapusta a špenát. Křen sloužil k ochucení mléčné omáčky.

Okurky se v období před rokem 1945 ve větším množství nepěstovaly. V jídelníčku se salátové okurky objevují s kyškou či kyselou smetanou jako hlavní jídlo ženů a odběraček o žních. Známe jsou i *kvašáky*, které si ženy nakládaly v domácnostech do dřevěných škopků, později do dvacetilitrových odrátovaných kameninových hrnců. V okurkovou sezónu je prodávaly Bzenčanky velmi levně po celém okolí, nejčastěji na poutích. Zavařovat se začaly do sladkokyselého nálevu až po roce 1950.

Zelenina se přes zimu ukládala do jam nebo chladných sklepů, později ve sklepech do mokrého písku.

Ovoce

Velké zahrady a sady dávaly možnost pěstovat různé druhy ovoce, které nebylo jenom doplňkem jídelního lístku, ale i vydatnou surovinou pro další pokrmy. Hrušky, švestky a jablka se jedly hlavně čerstvé, mnohé byly doplňkem moučných jídel. Ovoce se konzumovalo převážně syrové, ale zužitkovávalo se i dalšími způsoby. Jednou z nejstarších metod

bylo *sušení*. Sušily se nejvíce švestky – *trnky*, *durancie*, hrušky, jablka rozkrájená na *krúžaly*, *křížaly*. Ovoce sušené ve vlastních nebo obecních sušárnách, mnohdy sušené i doma v peci či na kamnech, bylo velmi zdravé.

Usušené ovoce se také vařilo na kompot; jedl se samostatně, s chlebem a nebo bramborem. Často toto jídlo nahrazovalo celou večeří. Vychlazeným kompotem se zaháněla žízeň (Popovice), sloužil jako lék proti kašli a chrapotu (Záhorovice).

Ještě kolem roku 1900 se nejsladší sušená jablka tloukla ve stoupě a prosívala sítem. Tak se získal *perník*, kterým se posýpala moučná a bramborová jídla. Uchovával se ve velkém hrnci zakrytém dřevěným dýnkem (Jankovice).

Velké množství švestek se zpracovávalo vařením na povidla, což byl osvědčený způsob konzervace. Dokládá to i řada dochovaných předmětů, sloužících k vaření *trnek* – měděné kotle, *kotule*, lžíce na vybírání z kotle, cedníky, dřevěné a kameninové nádoby na povidla. Švestky *sa lúpaly*, tj. zbavovaly pecek a naplnil se jimi měděný kotel. Vařily se od rána až dlouho do noci, za stálého míchání kotulou, až směs náležitě zhoustla. Rozvařená dřev *lízačka* se cedila přes dřevěný cedník, kde pomocí krátké březové metly se zbavila, hlavně u durancí, pecek. Pak se teprve hmota zahušťovala a ukládala do dřevěných putýnek nebo kameninových hrnců. Ke švestkám se často přidávaly i hrušky, pak povidla neměla černou, ale tmavě hnědou barvu (Košíky).

Povidla se používala jako náplň do buchet, dětem se jimi natíral chléb ke svačině. Švestky *gulovačky* se dávaly jako náplně do bramborových knedlíků. V chudobných a hlavně šetrných domácnostech se v zimě, když nebylo mnoho práce, roztloukala švestková jádra a pražila. Spolu s upraženým žitem (*rží*) se z nich vařila káva (Jankovice).

Zavařování ovoce bylo záležitostí až třicátých let 20. století stejně jako vaření marmelády. Ovoce, hlavně jablka, se přes zimu uchovávala v seně, v obilí nebo v plevách ve sklepech a na půdě. Používání zavařovacího hrnce máme doloženo ve Starém Městě od roku 1928.³ Hodně jablek, hrušek *fiček a kamének*⁴ dávalo dobrou šťávu, kterou bylo možné vylišovat na burčák nebo víno. Švestky a durancie se sbíraly a dávaly na kvas, ze kterého se páčila slivovice. Po roce 1950 se v zahradách vesnických obydlí objevovaly keře angreštu, rybízu, malin a sazenice jahod, ze stromového ovoce meruňky a broskve. Jejich plody obohataly domácí jídelníček.

Houby, byliny, koření

K potravinám, které zpestřily jídelníček domácnosti, patřily houby. Nedaleké Chříby skýtaly možnost hojného sběru. Sbíraly se *kuřátka*, *másláky*, *janci*, *kozáci*, *václavky*, dubové a březové hříby, někdy i *holoubky* (holubinky). K přípravě polévky a omáčky sloužily *kuřátka*, *másláky a václavky*, *praváky* se hlavně sušily a používaly při vaření po celý rok. Z hřibů – *kozáků a janků* smíchaných s vejci se připravovala *praženica*. Do čtyřicátých let 20. století se houby prodávaly na jarmarcích nebo nabízely po domácnostech.

Významnou úlohu v přípravě jídel měly *byliny*, zejména jako ingredience nebo pro svůj léčivý účinek (lipový květ, černý bez – *kozičky*, šípky, jahodník a podběl). Ze všech se vařil čaj. Šalvěj se přidávala k mnohým pokrmům, zvláště k pečenému masu (Boršice), rozrazil a kopřivy do polévek. Ze šípků se podomácky vyrábělo šípkové víno, z černého bezu sirup.

Koření používaly staré hospodyně málo, jídlo jenom solily. K nejstaršímu koření patří kmín, ten *sa pěstoval na humně* (Kunovice). Hospodyně posbírala vyrostlý kmín, svázala a dala sušit. Dále se užíval pepř, bobkový list, křen a kopr. Majoránka, česnek a hrubší sůl se k zabijačkám rozmělnovala v hmoždířích.

Sladidla

Nejstarším sladidlem ve vesnických domácnostech byl *med*. Ještě v první polovině 20. století hospodáři – včelaři chovali včelstva v klátových nebo slaměných úlech. Med měli především pro vlastní potřebu. Sladila se jím krupičná kaše a byl nepostradatelný i při obřadních příležitostech. K rozšíření cukru přispělo pěstování cukrové řepy.

3. Pohled na sporák s nádobím z období 30. let 20. stol., vpravo předměty na zadělávání chleba. Výstava „Víš co jíš aneb Co a jak se dřív jedlo“, Slováké muzeum, foto L. Chvalkovský, 2001.

4. Předměty ke konzervačnímu zpracování surovin – vaření povidel, sušení ovoce, strouhání zelí a k domácí zabijačce. Výstava „Víš, co jíš aneb Co a jak se dřív jedlo“, Slováké muzeum, foto L. Chvalkovský, 2001.

Asi okolo roku 1910 se začal v domácnostech používat homolový cukr, který obchodníci sekali sekáčkem. Kupoval se v celých kusech a pak se roztloukal. Mletý cukr se neprodával (Staré Město). Kupující požadovali raději cukr useknutý od špice homole, neboť tam byl prý sladší než dole, kde byl řidší. Cukrem se šetřilo. Když bylo potřeba osladit mák, přimíchala se povidla nebo rozvařené hrušky, do kaše se místo cukru dával *perník*.

Po první světové válce se používala ke slazení i melasa, která se do obce přivážela v dřevěných kádích (Staré Město). Přijel-li povoz před dům, hospodyně si kupovaly tekutou melasu a houf dětí olizoval kohoutek od kádě, odkud trochu této dobroty prosáкло.

Mléko

Kravské či kozí mléko se dojilo do plechových hrotků a odtud se vlévalo do kamenných hrnců, kde se nechalo odstát. Smetana se sebrala a ještě v období dvacátých let 20. století se zpracovávala podomácku v dřevěných máselnicích, později v kovových odstředivkách. Na Uherskohradištsku se používaly nejvíce kónické máselnice z lipového dřeva, po první světové válce soudkové – *točivé*, ty se ale neosvědčily. Máslo prý páchlo po železe. V třicátých letech se objevily i kovové odstředivky, ale měly je jen některé rodiny.

Hotové ztuhlé hrušky másla se vkládaly do misky se studenou vodou. Ve vodě se hnětly a zbavovaly podmáslí. Na prodej byly tvarovány do půlkilových hrudek, zdobily se vrypy v podobě smrkových šišek a nebo upravovaly v dřevěných formách. Ty byly čtyřhranné nebo kulaté, po stranách s vroubkováním, na dně s vyřezávaným květinovým motivem. Vyvařené se nechaly zchladit ve studené vodě a pak se plnily máslem. Měly obsah 1/4–1/2 kg, mnohdy až do dvou kilogramů. Některé hospodyně uplácaly máslo do koule, rámečkovým válečkem rozválely a stočily a tak prodávaly zabalené v pergamenu nebo v plátně (Kunovice). Známé je balení hrudek do řepného nebo křenového listu. Pokud se máslo na trhu neprodalo, ukládalo se zabalené do zelných listů do chladného sklepa, aby se nezkažilo (Mařatice).

Ostatní mléko se v létě nechalo uzrát na kyšku, ze které se vyráběl tvaroh, zvaný *sýr*. *Kyška* se zahřívala na mírném ohni, až zhoustla, a pak se *naléla do plátěného míška z rukávu košule* nebo do řídkého konopného plátna. Pomocí dřevěného lisu nebo prkýnka zatíženého kameny se po několika hodinách vylisovala pevná hmota. Odkapaná syrovátka se dávala prasatům nebo se z ní vařila polévka. Surovátku používala prý děvčata k umývání, jak dokládá pořekadlo *Umývajte sa v syrovátce – budete pěkní*, ale i píseň:

*Staroměstské drmolice
šly na jarmak do Nivnice,
jedna druhé povídala,
čím sa kerá umývala.
Bílíkova starým sýrem,
Chlachulová rozmarýnem
a Húskova ta smetanú,
za tú sa chlapci poženu.*

(Staré Město, Polešovice)

Podmáslí i s maličkými hručkami másla posílaly hospodyně darem – *úctou* sousedům, kmotrům, kde právě krávy nedojily.

Ještě do doby kolektivizace se mléčné produkty prodávaly na trhu v Uherském Hradišti, Uh. Brodě, Uh. Ostrohu, v Bzenci a jinde. Tvarohem se plnily buchty, v období první republiky se mazal na chleba ke svačině či večeři. V tomto období hospodyně nechávaly tvaroh rozmíchaný s kmínem a solí v kamenném hrnci uležet na *starý sýr*. Hrncem překryly dřevěným dýnkem nebo ovázaly plátýnkem. Po týdnu, až *sýr uzrál*, odebíraly vrchní vrstvu, další pak postupně, jak dozrávaly.

Tvaroh se na Uherskohradištsku podomácky dělal asi do šedesátých a sedmdesátých let

20. století. Dodnes se kupuje a v lidové kuchyni používá jako náplň do buchet, koláčů nebo jako posýpka na kynuté knedlíky.

Vejece

Mnoho rodin na vesnicích dodnes chová drůbež, především slepice k získání čerstvých vajec. Používala se hodně k přípravě jídel, kde byla mnohdy nepostradatelná. Přidávala se do těsta, ze kterého se pekly různé druhy buchet, dělaly polévkové nudle, smíchaná s moukou v noky tvořila zavářku do masových i zasmažených polévek. Pražená vajíčka, někdy s cibulkou, jindy se slaninou se podávala ke snídani nebo večeři. Hodně se jedla vajíčka uvařená na tvrdo, obvykle k bramborové omáčce, špenátu, kapustě a nebo omáčkám z luštěnin.

Maso

V období dvacátých a třicátých let se ve vesnických rodinách maso jedlo zřídka. Chovala se jedna nebo dvě krávy, které poskytovaly spíše mléko. **Hovězí maso** se nejčastěji kupovalo a jedlo vařené v polévce. Na neděli pro osmičlennou rodinu se spotřebovalo v množství asi půl kilogramu, které hospodář rozkrájel pro všechny členy rodiny. Vepřové maso se v tomto období kupovalo jen výjimečně.

Od druhé třetiny 20. století většina domácností na vesnicích okolo Uherského Hradiště připravovalo vepřové maso různým způsobem. Domácnosti chovaly jedno nebo dvě prasata pro vlastní potřebu, na maso a sádlo. Zabijačky se konaly jednou nebo dvakrát do roka. Zabité prase se rozporcovalo a dělaly *sa pečénky* (St. Město) – *obarová* či *ovarová* polévka, jelita, jitrnice, tlačěnka, podbradek, *huspenina (sulc, drkotina)*⁵ (Staré Město). Maso se uchovávalo na delší dobu několika způsoby. Pečené se zalávalo do sádla v kamenných hrncích (Kunovice). Nejběžnější bylo uzení. Maso se před využitím nechávalo několik dní uležet v láku. Věšelo se na hák v dolní části komína, slanina uprostřed. Uzení trvalo tři až šest dnů. Maso se zpracovávalo i na klobásy. Nasolené, s patřičnými ingrediencemi se také nechávalo uležet a po čtyřech dnech je nadívali do střev a udili. Původně se klobásy nezavazovaly, ale udily jako kabanos natočené na lískové holi. V komínech, později v udírnách, které měli řezníci, ale i někteří hospodáři, topili švestkovým, jabloňovým někdy i bukovým dřevem. Správně udit neuměl každý.

Syrové sádlo se rozpouštělo v kotlích, slilo do dřevěných putýnek, do kameninových, později smaltovaných hrnců a kbelíků, mnohdy i s *oškvarky*. V padesátých a šedesátých letech se vepřové maso a další produkty ze zabijačky i zavařovaly do sklenic nebo plechových konzerv.

I když už dozněla sláva slováckých zabijaček, je řada vesnických domácností, kde se ještě doma zabíjí. Postupně se počet snižuje. V současné době si asi jedna třetina vesnických obyvatel chová alespoň jednoho vepře do roka a nebo si vykrmeného koupí. Produkty vedle tradičních způsobů uchovávání ukládají dnes do mrazících boxů.

Vedle vepřového a hovězího masa tvořila největší podíl na celkové spotřebě masa **drůbež**. Do třicátých let 20. století se jedla v neděli a svátek vařená s omáčkou nebo zelím, přes týden byla v lidovém jídelníčku však zastoupena málo. Drůbež – slepice, kachny, husy se více pěstovala nejen k jídlu, ale i na prodej a peří. Od padesátých let spolu s chovanými králíky tvořila základ celoroční nedělní a sváteční stravy.

Ryby nebyly na Uherskohradištsku počátkem 20. století běžnou potravinou, i když řeka Morava se svými rameny, stejně jako blízká Olšava či větší potoky, poskytovaly obyvatelstvu dostatek ryb. Nejčastěji se připravovaly vařené. Teprve od jeho druhé poloviny se jedí v rodinách kupované ryby – kyselé sledě, zavináče a herinky s cibulí.

Denní jídelníček a příležitostná strava

Káva se objevila ke snídani v období první republiky a vařila z žitných zrn pražených na speciálních pražičích, a mlela na ručních dřevěných nebo kovových mlýncích, ojedinelé

tloukla i v hmoždířích. Od třicátých let se kávovina značky Melta s kouskem cikorky připravovala asi třikrát za týden. Vždy se uvařily dva až tři litry, aby bylo pro všechny na snídani nebo i k večeři. Obvykle se snídala melta s mlékem, s nadrobeným chlebem, buchtou, později i s rohlíkem (asi do sedmdesátých let), dnes ji snídá jen malé procento lidí. Studená káva se brala v konvičce do pole, kde se pila když byla žízeň.

Na snídání se ještě jídávaly i polévky, kmínová, *česnečka* nebo z předešlého dne, pečené brambory, čaj s krajancem nebo bálešem. Později i opražená slanina s chlebem.

Základem hlavního poledního jídla byla polévka. O ní se říkalo *polévka je grunt, ostatní je špunt*. K polévkám vařeným na Uherskohradištsku v období okolo roku 1900 patřily polévky s lojovou zasmažkou, *chábová* – zelná, *erteplová* – bramborová, *hubová*, kmínová s *lukšami* nebo chlebem, zasmažená *kašová*. Běžné, hlavně o půstu byly polévky luštěninové – fazolová, čočková, hrachová. Kmínová se vařila i v nemoci, hlavně při zkaženém žaludku. Zkušené ženy radily mladým matkám jíst po porodu zasmaženou polévku, aby měly hodně mléka. Hodně se jedly zeleninové polévky – *zelňačka* (*kyselica*) se slaninou a brambory, rajská – *paradajková*, česneková s tvrdým chlebem, dále mléčná polévka s *kúskama* - *kapáním* (s nočky z mouky a vejce), nebo s kroupami, také z prosné nebo pohankové kaše. Šetrné hospodyňky vařily polévku i ze syrovátky. K svátečním příležitostem byly polévky masové – slepičí a hovězí s *lukšama*. K nim patřila i uzená a zabijačková *obarová* s kroupami.

K mladším patří polévka koprová. V současné době se nejvíce podávají zeleninové, na stole se málo objevují tradiční zasmažené – kmínová, *drobková* (s drobením z vajec), mléčná, *glofónková* – zeleninová s noky (Huštěnovice), klobásková, méně i česneková.

Druhým chodem v poledne byly bramborové kuličky, *pěry*, buchtý, hrách, kroupy, fazole na kyselo, hodně jíškových omáček, zelí. Maso se jedlo velmi málo, většinou jen v neděli.

O omáčkách se musíme zmínit blíže. *Omáče sa jedly ze společného kastróla, šíše z mise a maso z dénka* (Kunovice). Během týdne se vařily omáčky, zejména *holé* – bez masa. Na začátku 20. století to byla bramborová – *erteplová* (sobotní s bobkovým listem), bílá (sladká s vejcem), křenová, smetanová, mozečková (při zabijačkách), *oharková*, salátová, *trnková* - *černá* (ze sušených švestek) s brambory a s uzeným masem. K nim se přikusoval chleba nebo báleš. Všechny se zahušovaly smetanou nebo mlékem. Nejčastějšími zasmaženými omáčkami byla cibulová, česneková, fazolová, z kvačky. K omáčkám se také podávaly brambory, kousky z nekvašeného těsta, *krajance*, *báleše* či *pagáče* (placka z oškvarků), pečené na plotně sporáku.

Od třicátých a čtyřicátých let se jedla omáčka *paradajková* (rajská), koprová, česneková, křenová, hřibová, *drátařská* připravovaná z husí krve s brambory (Ostrožská Lhota), *pajšlová* vařená z vnitřností hovězího dobytka, na sváteční příležitosti smetanová (svíčková) s knedlíky. Z omáček se již dnes vůbec nepřipravuje cibulová, *oharková* – okurková omáčka, salátová, švestková, klobásová, mléčná s křenem, méně i houbová a česneková.

K večeři byly po celý rok brambory s mlékem nebo s kyškou, namazaný chléb s povídky nebo mléko či bílá káva s chlebem, pečené brambory nebo to, co zůstalo od oběda.

Při práci na poli nosila hospodyně nádeníkům vydatnější stravu. Ve dvacátých a třicátých letech to byla fazolová polévka, trnkové, tvarohové nebo makové buchtý, jindy uzené maso, doma vyrobený *starý sýr*, ke svačině sloužila kyška s chlebem. Vše se zapíjelo vodou ochucenou octem a cukrem (Ostr. Lhota). V pozdějších letech se na oběd podával okurkový salát s kyškou nebo se smetanou a chlebem a v soudcích čerstvá voda. Někdy se donesly škvarky, *špek* nebo se připravovala z domácích vajíček *škvařežina*, *škavřenica* – míchaná vajíčka, třeba i na slanině nebo s nakrájenými klobáskami a s chlebem. Uvařila se i vajíčka *na tvrdo* s chlebem, (ta se však nejčastěji brala na pouť) a vše se zapíjelo černou kávou – meltou. Tak se ještě uhostili sekáči v letech okolo roku 1950 (Staré Město).

Pro mlátce se den předem napekly vdolky a *trhance* sypané mákem. Při kopání a vybírání brambor se jedla k obědu teplá zasmažená nudlová nebo fazolová polévka, někdy *chábovica* (ze sladkého zelí), buchtý, *kuličky* (švestkové knedlíky), *lukše se sýrem* (nudle

s tvarohem), někdy křenová omáčka s masem. Když už bylo zima, donesla se teplá káva s chlebem nebo svařený burčák

K posezení po ukončení drhnutí peří – k dodrhnuté připravovala hospodyně čaj s rumem nebo svařené víno, podávala se i sladká kořalka (často doma vyrobený likér - ořechový, bezinkový), vařené sušené ovoce, různě plněné bábovky, vdolky, uzené maso nebo klobásy, v posledních letech se dávaly párky nebo jiná uzenina s chlebem, také řízky a bramborový salát, koláčky, zákusky, sodovky a černá káva.

Návštěvy v domě se v zimě uhostily *stampřkou*, *kalíškem* slivovice nebo skleničkou vína, čajem z lipového květu, šípků nebo planých trnek a napečenými buchtami. Váženější návštěvě se podala i domácí zavařená klobáska (jídlo, které bylo vždy pohotově připravené), slanina nebo usmažená vejce.

Obřadní a sváteční jídla

Podle zápisu z roku 1937 v Pamětní knize obce Zlechov víme, že na hostinu při úvodu matky a dítěte se podávala *lokšová polévka*, *hovězí maso s křenovou omáčkou*, *následovalo vepřové maso se zelím a vařená slepice z polévky*. Pak se přinesly na stůl koláče a bílá nebo černá káva. K masu se pilo hlavně víno, ale i kořalka nebo pivo. Hosté při tom říkali: *Mosíme toho syna zapít, aby hodně růstl*.

K svatebnímu obědu v době dvacátých a třicátých let 20. století se připravovala slepičí *lokšová polévka*, kterou nosili na stůl svatební kuchařky a starší družba. Při nošení polévky se zpívalo:

*Spadla tutěnka z hřady,
polámala sa všady,
polámala sa všecka,
bude z ní polévečka.*

(Staré Město)

Převážně se podávalo vařené drůbeží nebo hovězí maso, křenová nebo *papriková omáčka* s masem a v ní rozdrobeným chlebem nebo *buchetkou* z obyčejného kynutého těsta bez tuku. Dále to byly různě upravené druhy masa – pečené maso s okurkovým salátem, pečená drůbež, dále krupice s medem, posypaná perníkem (Jalubí), koláče, *štrúdl*, bábovky, sušené ovoce. Pilo se pivo a víno. Po roce 1940 se vařila slepičí nudlová polévka s játrovými knedlíčky, zelí s pečeným masem, sekané maso i slepičí *paprikář*, vepřové řízky a bramborový salát. V domácnostech se již peklo cukroví a drobné koláče s tvarohem. Bohatost stolu záležela na zámožnosti rodiny. Po roce 1950 se jídelníček změnil. Podávala se různá i netradiční jídla.

Ve svatebním veselí měl důležitou obřadní funkci chléb. Podle sledu obřadů se vyskytoval ve formě daru. Ještě do třicátých let 20. století byl chléb nabízen staršímu a mladšímu družbovi a při zvaní svatebních hostů na svatbu. Podle počtu *šmitek* – krajíčků chleba se vědělo, kolik hostů přijde. Stal se obřadním artefaktem při zvyku vítání novomanželů, který se však po druhé světové válce na svatbě již neprováděl, a konečně se užíval při svatebním zvyku *ježdění se skrojkem*.⁶ Družičky a mládenci se jím na svatbách bavili asi do šedesátých let.

Symbolickou funkci o svatbě měl med. Z první třetiny 20. století je ze svatebního obřadu na Uherskohradištsku známé vkládání medu do úst novomanželů, když přišli ze svatebního obřadu. Svědčí o tom uvedený verš:

*Medu maměnko medu,
už Vám nevěstu vedu.*

(Kunovice)

Ke svatebnímu obřadnímu pečivu patřily koláče, kterých bývalo na svatbách několik druhů. Odlišovaly se od sebe funkcí i tvarem. Nejstarší koláč – *výslužek* měl na Uhersko-

hradištsku tvar kulaté buchty a pekl se z nejlepší mouky. Uprostřed koláče se nechal otvor a celý byl bohatě zdobený. Koláč dostávala nevěsta od *kmotřenky*. Po odstranění ozdob se položil na mísu a házely se do něho peníze s *vinšovaným* přáním. Mnohdy se k házení do koláče pekla piškotová buchta ve tvaru kola, pocukrovaná a ozdobená rozmarýnem. Tento druh koláče je znám od dvacátých let 20. století a objevuje se na tradičních svatbách dodnes. Ještě na začátku 20. století se vyskytoval třetí druh obřadního koláče. Byla to koule tvarohu – sýru, odtud je odvozen i jeho název *syrec*. Ten přinášela nevěsta ženichově matce jako svatební dar se slovy:

*Milá mamičko, tady Vám nesu sýra,
abyste mě měla ráda jak svého syna.*

(Babice)

Postupem času byla koule tvarohu vyměněna za homoli cukru (Kunovice). Ve třicátých letech obdarovávala nevěsta ženichovu matku dortem, i když název *syrec* se používalo i pro homoli cukru či dort.

K zvyklostem na Hradištsku patřilo uspořádání pohřební hostiny pro příbuzné a známé zemřelého. Tyto hostiny bývaly prosté. Smutečním hostům byl nejdříve podán pohárek slivovice, potom čaj s rumem nebo káva, bábovka nebo buchty. Pokud zemřelo svobodné děvče nebo chlapec, strojila se jim hostina jako o svatbě. Platili ji *kmotři*.

V období adventu se jedlo málo masitých pokrmů, převládaly zasmažené polévky, luštěniny a moučná či bramborová jídla. O masopustu se dodnes smaží obřadní *fašankové* pečivo – *koblihy*, *boží milosti* někde nazývané *kraple* (Jankovice, Jalubí). K masopustnímu pečivu v Jalubí patřili *zmrzlíci*. Z tučného těsta se vyválely a vykrájely tvary v podobě slepičích nožek, posypaly se posýpátkem a upekly. V obcích ležících mezi Uherským Hradištěm a Uherským Brodem bylo známé pečení *trdelníků*. Byl to pruh kynutého těsta, který se navinul na dřevěný válec. Těsto se peklo za neustálého otáčení nad žhavými uhlíky. Trdelníky se podávaly rozkrájené na kolečka, v Jalubí i o svatbách, na hostině po úvodu matky či při jiných význačných rodinných oslavách. Špenát byl často pokládán za postní jídlo – jedl se na Zelený čtvrtek.

Do padesátých let se půst dosti přísně dodržoval tři dny. V současnosti se omezil jen na Velký pátek. O to bohatěji byla připravena slavnostní večeře o Bílé sobotě. Po Vzkříšení, kdy půst skončil, se jedla *sekanina* (nádivka) z rohlíků, klobásek a vajec. Po druhé světové válce se podávalo uzené maso s omáčkou a nebo zavařené klobásy. Na Hod boží velikonoční se připravovalo kůzle nebo králík, byly napečeny z kynutého těsta mazance, *jidáše* s medem (Boršice). V rodinách se peklo v kameninové formě *velikonoční beránek*, který se obvykle nejedl, ale vystavil se za okno nebo na důstojné místo v kuchyni. K velikonočnímu obřadnímu pečivu patřila i bábovka nebo *prázdna* buchta, která se nechávala o velikonoční neděli spolu s vejci světit na *hrubé* mši. Starší lidé ji připravují k svěcení dodnes. Tradiční pečivo, *mazance i beránky* se pečou doma, ale je možné je i koupit. Dnes však v jídelníčku převládají malé tvarohové koláčky a cukroví. I vejce měla v období velikonočním velký význam. Obarvená, na tvrdo uvařená vajíčka, dostávala děvčata jako koledu při obchůzkách o královničkách na Květnou neděli, chlapi od děvčat jako výslužku o Pondělí velikonočním za jejich vyšlehání.

K hodům se vždy vykrmovala kachna nebo husa, která se jedla se zelím, a nebo hospodyně smažila řízky z čerstvě zabitého vepře a k nim se podával nově rozšířený bramborový salát.

O svátku sv. Mikuláše dostávaly v minulosti děti zejména jablka a sušené ovoce. Ojedlněly byly *roženky* (Jankovice). Na proutky navlečené vyloupané usušené švestky naplněné ořechovými jádry darovali mikulášci chlapcům, stočené do věnečku děvčatům.

Jako první jídlo o štědrovečerní večeři se podávaly oplatky s medem, ojedlněly se tak děje v některých domácnostech dodnes. Dříve si je lidé připravovali sami ve zvláštních

formách, dnes se kupují. K hlavním jídlům na Štědrý večer ve třicátých letech patřila zasmažená nudlová nebo houbová polévka, v obcích směrem k Uherskému Brodu se jedla fazolová s nudlemi (Ostrožská Lhota) nebo zelná polévka – kyselica s loupanými brambory (Vlčnov, Dolní Němčí), někdy zelná s fazolemi a houbami (Záhorovice). Následovala houbová omáčka s chlebem nebo houskovým knedlíkem, krupičná kaše posypaná skořicí, sušené ovoce, vánočka nebo koláče. Vždy byl uvařen velký hrnec kompotu ze sušeného ovoce *suchaří*. Některé obce uvádějí, že se jedl v tento večer i *černý kuba* – jídlo z krup, hub a česneku. Velké množství česneku mělo chránit před nemocemi a čarami *bosorek*. Zvláštním jídlům podávaným po večeři byly *vrány* (Vlčnov), *havrani* (Častkov) a nebo *klasy* (Záhorovice). Byly to pečené buchtičky uvnitř s povídky někdy *trhance*, posypané mákem a cukrem, polité horkým mlékem. Do poloviny 20. století se o Vánocích pekly hlavně bábovky, pak buchty – vdolky zv. *lopatáky*, které měly povídkový nebo hruškový povrch, některé uvnitř s tvarohem. Všechny byly sypané posypátkem.

Po druhé světové válce se začala vařit rybí polévka z rybích hlav, mlíčí a jiker, i když většina domácností zůstala u tradiční houbové. Hlavním štedrovečerním jídlům od 40. let 20. století se stal smažený kapr a bramborový salát s vařenou kořenovou zeleninou, octem, vajíčkem a kořením. V padesátých letech již převažovaly malé tvarohové koláče, vánočky a cukroví z lineckého těsta.

Ani štedrovečerní a novoroční stůl se neobešel bez luštěnin. Ve dvacátých letech se vkládal hrách, fazole a čočka pod ubrus. Plodiny měly přinést bohatství v nastávajícím roce, stejně jako dnes připravovaná čočková polévka na Nový rok.

Srovnáváme-li jídelníček našich domácností v minulosti a současnosti, zjišťujeme, že i v dnešní době řada žen využívá k přípravě jídel doma vypěstovaných tradičních plodin přesto, že je nabídka domácího i zahraničního trhu velká. Ze všedního jídelníčku byla vytlačena příprava takové tradiční stravy, která byla časově náročnější. Postupně je nahrazována jednoduššími druhy jídel, se snadnější přípravou. Přesto si tradičně připravovaná jídla k rodinným a výročním slavnostem a svátkům uchovala své místo i v současném jídelníčku. Je to důkazem úcty a zachovávání tradic jako k jedné ze součástí kulturního dědictví.

Poznámky:

- 1 Podle průzkumu v Tupesích se z tradičních bramborových jídel vaří nejvíce šišky (56,6 %), šlášky (18,3 %), *metyje* (11,6 %) a smaží se placky (28,3 % domácností).
- 2 V dnešní době se nejvíce ovoce zavařuje 46,6 %, méně se suší (11,6 %) a nejméně se konzervuje vařením (8,3 %).
- 3 Názvy jablek – *funtovské, hrabuvky, koženky, duběné, mastné, křížovské, jahodovské, zelené, žlutáky, brněnky, koty, sladké, kočičí hlavy, žňovky, citronky, malinovské, kardinálky, cibulky, panenské* (po zasazení zarodily až po 15 letech). Hrušky – *žňovky, ovesničky, baby, škaredky, cvergle, šemendyje, červenky, fičky, kanárky, brablčinky, pargamitky, svitavky, václavky, kaménky, ječmenky, pchavky, jakúbky* (Jankovice), *praskule* (Záhorovice). Třešně – *majůvky, sračky, ranné, běličky, jaderničky, uherky, křupky, srdečnice*. Švestky – *trnky, pavlůvky, kulovačky, kozí cecky, durancie, blumy, slivy, mirabelky*.
- 4 Informátorka z Dolního Němčí uvedla, že voda z kyselého zelí byla dobrým léčebným účinkem „po opici“.
- 5 Srov. T a r c a l o v á, Ludmila: *Obřadní svatební pečivo na uherskohradištském Dolňácku*. Slovácko, 13–14 (1972–1973), s. 23–31.

Literatura:

- H o r e n s k ý, F.: *Za slováckým stolem*. In. Slovácké obrázky, Telč 1893, s. 345–356.
H o ř í n e k, F.: *Slovácké městečko Hluk*. Hluk 1937, str. 75–76.
H ú s e k, J.: *Život v obci a rodině. Strava*. In. Moravské Slovensko, Praha 1922, s. 521–536.

- J a n č á ř, J.: *Lidová strava ve Strážnici*. NA, 19, 1982, s. 85–97.
- K r a t o c h v í l, L.: *Co jedli lidé před sto lety*. MK, 4, 1949, č. 6–7, str. 60.
- L u d v í k o v á, M.: *Integrační proces v lidové stravě v jihomoravském pohraničí*. NA, 23, 1986, s. 1–12.
- L u d v í k o v á, M.: *Strava. Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada. Sv. 10. ÚLK Strážnice, MVS Brno, 2000, s. 56–61.*
- T a r c a l o v á, L.: *Obřadní svatební pečivo na uherskohradištském Dolňácku*. Slovácko, 14–15, 1972–1973, s. 23–31.
- T r n k a, B.: *V kotlínách a sušárnách*. ZM, 4, 1926, č. 3, str. 59.
- Ž u p k a, J.: *Pamětní kniha obce Jankovice*.

Informátoři:

- Alena Bazalová, n. 1956, Huštěnovice
Cyrilka Heliová, n. 1929, Boršice
Vladimír Drábek, n. 1927, Kudlovice
Petr Kovářík, n. 1940, Podolí
František Mikula, n. 1935, Tupesy
Alois Fajkus, n. 1918, Jalubí
Jan Pavlacky, n. 1921, Záhorovice
Vladimír Chromek, n. 1934, Častkov
Marie Ježková, n. 1936, Dolní Němčí
Anna Ottová, n. 1948, Uherský Ostroh
Magdalena Kvapilová, n. 1946, Uherský Ostroh
Ludmila Pavlicová, n. 1935, Uherský Ostroh
Blažena Potyková, n. 1955, Uherský Ostroh
Jana Bedáňová, n. 1948, Uherský Ostroh
Ludmila Vaňková, n. 1952, Uherský Ostroh
Ludmila Hájková, n. 1949, Ostrožská Lhota
Antonín Staroba, n. 1931, Vlčnov
Bořek Žižlavský, n. 1962, Buchlovice

PhDr. Ludmila T a r c a l o v á (n. 1946), odborná pracovnice Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se orientuje na studium obřadní lidové kultury a lidový oděv.

Folk Cuisine in the Uherské Hradiště Region as a Part of Cultural Heritage

A b s t r a c t

The art of cooking was passed down from mother to daughter and our knowledge of it makes it reasonable to regard it as a phenomenon of folk culture, or even a part of cultural heritage. Due to general progress and economic changes, traditional food is being prepared in today's village households less frequently than in the past. In spite of that, traditional cuisine continues to remain an important, binding and inherent part of not only everyday, but also of many holidays, celebrations and ceremonies.

Until the 1950's, most village households observed firm order in regard to food and eating. Food was served three times a day, with rich breakfasts. Exceptions to this rule were periods of work in the fields, during summer and autumn harvest works. Food processing tended to be fast and simple, with combinations of less and more nutritious meals effectively supplementing each other. The ingredients used were usually home grown, processed in traditional ways, with the help of tools and dishes corresponding to the prevalent work tasks of a given period of the year. The study attempts to show if and how the traditional meals made of cereals (bread, cakes, porridge, peeled barley meals), le-

gumes, milk, potatoes and meat have been preserved to this day. It also discusses various procedures of traditional food processing (boiling, baking, drying and fermentation) and the extent to which these are still alive. This is based on material collected in village households in the Uherské Hradiště region.

Volksnahrung als Bestandteil des Kulturerbes im Gebiet von Uherské Hradiště

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Volksnahrung als Phänomen der Volkskultur und somit des Kulturerbes bezeichnen zu können wird durch Erkenntnisse über die Zubereitung von Speisen im Volksmilieu ermöglicht, und zwar in den Familien, wo die Kochkunst von der Mutter auf die Tochter und anschließend auf weitere Generationen überliefert wurde. Auch wenn die traditionellen Gerichte in den gegenwärtigen Hauswirtschaften infolge des allgemeinen Fortschritts und der wirtschaftlichen Veränderungen nicht mehr in solchem Maße wie früher zubereitet werden, bleiben sie auch weiterhin ein wichtiger, verpflichtender und unwegdenkbarer Bestandteil des Alltags, aber auch mancher Fest-, Feiertage und Rituale.

Bis Mitte der fünfziger Jahre des 20. Jahrhunderts wurde in den meisten Landesfamilien eine feste Essordnung eingehalten. Es gab drei Mahlzeiten, wobei das Frühstück ziemlich ausgiebig war. Eine Ausnahme bildete die Verpflegung in der Erntezeit und während der Feldarbeiten. Da war die Zubereitung von Speisen einfach und schnell, mehr und weniger nahrhafte Gerichte wurden einander zweckmäßig kombiniert. Die Rohstoffe für das Essen boten selbstgezüchtete pflanzliche und tierische Produkte, die auf traditionelle Weise mit Hilfe von entsprechendem Werkzeug und Geschirr verarbeitet wurden. In welchem Maße traditionelle Gerichte aus Getreide (Brot, Buchteln, Brei, Graupengerichte), Hülsenfrüchten, Milch, Kartoffeln und Fleisch auch heute noch zubereitet werden, auf welche Weise sie zubereitet wurden und werden (Kochen, Braten, Backen, Konservieren durch Trocknen und Gären) will die vorliegende Studie über die Volksnahrung an Beispielen von Haushalten aus Gemeinden bei Uherské Hradiště zeigen.

TKANÉ BORDURY – KRAJKY NA INTERIÉROVÝCH TEXTILIÍCH

Miroslava Ludvíková, Brno

Tkané krajky se používaly jen v určité vymezenou dobu. V lidovém prostředí na Moravě a v Čechách měly velkou konkurenci v paličkovaných krajkách, proto se jich dochovalo tak málo. Se změnou kvality plátna se přestaly hrubé tkané krajky vyrábět. V druhé třetině 19. století byly vytlačeny jemnými bavlněnými gázovinovými bordurami.

Když se nám dostanou do ruky třeba jen útržky interiérových textilií ze 17. a 18. století, v našem případě koutních plachet z venkovských domácností nebo pokrývek různého druhu z venkovských kostelů, všimneme si zprvu jen výšivek, které nás zaujmou pro svou vzácnost. Stane se, že pak pomineme další pozoruhodnosti. Textilní znalkyni Jitce Staňkové však neušlo, že na okraji jedné koutnice z Podluží je přišit zvláštní druh krajky, vypracované jinak, než se obvykle na tomto místě vyskytuje (Staňková 1982, 30–31).

Během let jich bylo publikováno víc, shodou okolností takřka všechny ve sbornících Slovácko (Ludvíková, 1977 a 1998). Shrňme si je podle míst výskytu. Nejvíce jich pochází z **jihovýchodní Moravy**. První část tvoří Podluží. Snad nejstarší z nich je dolní pruh na koutnici, na níž ostatní části pocházejí z různých dob a jsou různého druhu. Výšivka dole je do růžova vybledlá, pracovaná podle předkreslení (*na pomalování*). Podle výskytu zvláštních listových variací patří do okruhu Charvátů z drnholeckého panství. Mohlo by se namítnout, že je to už mimo užší Podluží, ale podle celého charakteru práce patří právě do skupiny výšivek z tohoto území. Pochází z doby kolem roku 1800 a dnes je ve sbírkách Vlastivědného muzea v Olomouci. V citovaném svazku Slovácka 18. a 19. v článku *Jihomoravské koutnice* je uveřejněna pod č. 15. V porušené krajce rozeznáme pruhy bílé, červené jsou takřka úplně vybledlé. Pod č. 9 je v témž ročníku uveřejněna část plachty vyšitá živějším způsobem (vyšívačkou „mečových listů“). Pochází z téže doby a na okrajové krajce je střídání červené a bílé barvy zřetelné. Dnes je ve sbírkách brněnského muzea a ani ona nemá uvedené přesné místo původu, ale podle hlavních i vedlejších znaků patří na Podluží.

Vedle výšivky podle předkreslení se vyskytují i plachty s výšivkou podle počítané niti, geometrickou nebo křížkovou, nebo kombinovanou z těchto prvků. Taková je plachta z první čtvrtiny 19. století z Moravské Nové Vsi, uvedená pod č. 26, a dnes je v Národním muzeu v Praze. Výšivka je červená, jen prolamování *šlápka* bílá. V krajce se střídá bílá barva s červenou.

Další skupinu můžeme sledovat na trase od Hodonína ke Kloboukám u Brna. Pravděpodobně z Čejče pochází antependium nebo podobná kostelní plachta, červeně vyšitá podle předkreslení. Dnes je v muzeu v Kloboukách u Brna. Její krajka, uveřejněná až r. 1998, se řadí do skupiny předchozí. Ne tak na další plachtě z téhož muzea, snad vůbec nejstarší ze všech citovaných. Podle výšivky patří do druhé poloviny 18. století. Je provedena černou vlnou, a snad proto je krajka čistě bílá. Na jiných je použita červená barva, na krajce má lehký karmínový odstín, stejný s výšivkou.

Poslední příklad se vymyká nejen z této geografické skupiny, ale i ze všech ostatních. Jde o celou plachtu z bavlněného plátna, pozitivně potištěnou tmavomodře s domalováním barvou světlemodrou, červenou, zelenou a žlutou. Umístění bohatého vzoru odpovídá úzu v jihomoravské oblasti, i když se vzory částečně liší. Plachta pochází z doby kolem r. 1800

a do r. 1960 byla ve sbírkách muzea ve Ždánicích (později jsem ji tam už nenašla). Krajka se od ostatních odlišuje, červené proužky jsou mnohem užší než bílé.

Plachty z druhého území – **jihozápadní Moravy a Českomoravské vrchoviny**, tvoří malou skupinku, protože odtud je vůbec málo plachet dochovaných. První z nich, z Křepic u Znojma, vyšitá archaizující výšivkou, pochází snad z počátku druhé poloviny 18. století. Její krajka, stejně jako kloboucká, je celá bílá. Je uložena ve sbírkách Národního muzea v Praze a byla uveřejněna r. 1977 pod č. 22. Poslední nám známý příklad najdeme u J. F. Svobody v knize *Moravské Horácko – Lidové umění a zvykosloví* (1930) na str. 11 – *boudnice* (koutnice) z počátku 19. století velkomeziříčského typu, červeně vyšitá. V krajce se střídají červené a bílé pruhy. Všechny doklady dosvědčují o tom, že se krajky rozšiřují od vstupu do země na sever (od Břeclavi a od Znojma). Přišívaly se k plachtám z hrubého plátna, konopného nebo lněného, kromě plachty ze Ždánic, která je bavlněná.

Všimněme si nyní, mají-li tyto tkané krajky paralelu v našem okolí. Ze Slovenska se s oblibou cituje zlomek plachty, publikovaný V. Pražákem jako pocházející z okolí Holíče (1935, tab. XX, obr. 60). Toto nesprávné určení bylo zaviněno tím, že při koupi první Kretzovy sbírky r. 1904 chyběla jakákoliv lokační dokumentace a tehdy v Moravském

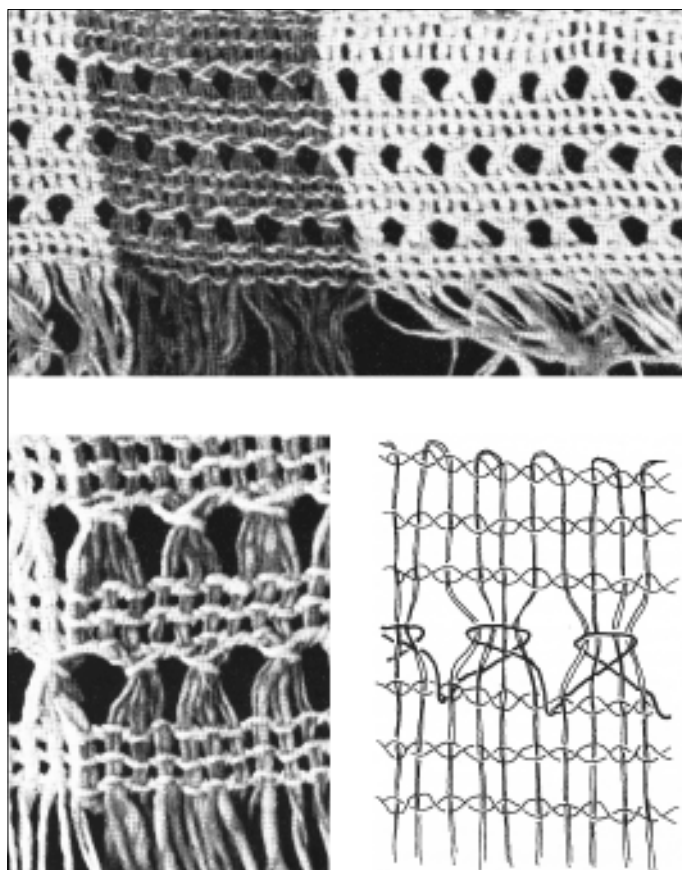

1. Koutní plachta, potištěná tmavomodře a ručně kolorovaná světlemodře, červeně, zeleně a žlutě. Ždánice, kolem roku 1800. Foto Čeněk Chládek.

muzeu nebylo možné výšivku srovnat s žádnou jinou. Dnes ji můžeme s jistotou určit na Podluží, v našem výčtu figuruje jako druhá. Také E. Marková se zmiňuje o kraje tohoto druhu, avšak bez bližšího lokálního určení (1962, obr. 37) a totéž lze říci o příkladech uvedených v knize Smokové–Bíbové (1908, s. 8–9, obr. 20).

Přece však Jitka Staňková (1982, s. 32, obr. 31 a 33) a Jiřina Langhammerová (1992, obr. 20) mohly uvést čtyři příklady z **jižních Čech**, tedy opět z jižního vstupu do země. Jde o kostelní ubrus s křížkovou výšivkou z Holašovic u Českých Budějovic a kostelní roušku ze Soběslavska, obě z konce 18. století, a dvě koutní plachty z počátku 19. století, z Netolic a z Vodňanska.

Pozoruhodné jsou poznámky o textiliích ze **švýcarského kantonu Grabünden** (Littmann Brunner 1989, 40–42), odkud se chodilo za prací do Španělska, Francie a Itálie a při návratu se přinášely textilie *ze světa*. Podle publikovaných křížkových výšivek lze pozorovat ulpívání na předlohách z italských a německých vzorníkových knih 16. století. Na čtyřech je poznat připojení našeho druhu krajky. Nejstarší je křestní pokrývka datovaná rokem 1773, dva ozdobné ručníky pocházející rovněž z 18. století, nejmladší plachta nese vročení 1835. Tak by se zhruba dal časově vymezit i výskyt tkané krajky na Moravě.

2. Analýza krajky z hrubé bílé lněné příze (podle Mansi, 1999, obr. 7 a 8).

V jihoněmeckých ústředních muzeích jsou dochovány další doklady, např. v Germánském muzeu v Norimberku na plachtě z okolí Schweinfurtu ve Franken (určené snad do 19. století; Pullmann-Freund 1982, 156). Z Hessenska, z venkovské židovské rodiny, byl v katalogu Gesticktes und Gestricketes (1965, obr. 13) publikován ozdobný ručník z 18. století, dole „vázaná krajka s třásněmi“. Staňková uvádí rovněž muzea ve Švýcarsku a v Německu s příklady stejného okraje u režných ubrusů, ozdobných ručníků, příkrývek postelí a lavic. Podle ní i podle našeho zjištění se nevyskytují ani v Polsku či v Maďarsku (a ani na Slovensku; 1982, 37).

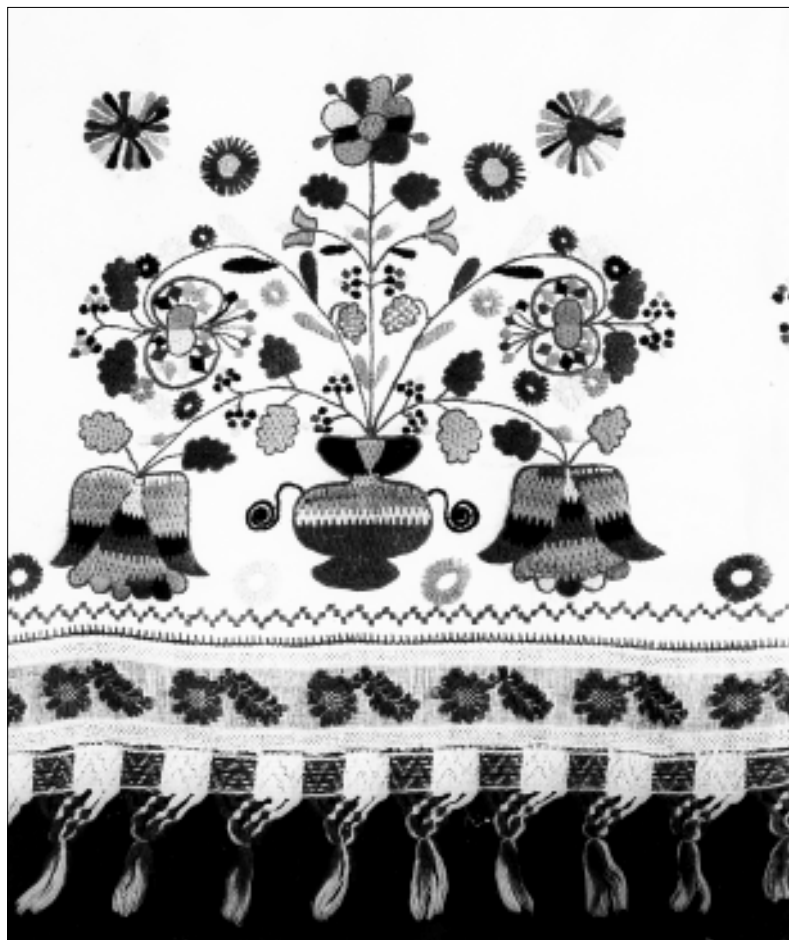
Nově jsme se dověděli od paní Marie Lunazzi Mansi, že okolo stovky kusů téže krajkové obruby tkanin se nachází v **Italii** v Museo Popolare v Tolmezzo v Carnii (hornaté části na sever od Udine). Červeno-bílé bordury zdobí ložní prádlo – příkrývky na postel a na kolébky, ozdobné ručníky i některé šátky, vyšité křížkem červeně, výjimečně modro-červeně.¹ Odstín červeně je týž na borduře i na výšivce (stejně jako na Moravě). Mansi rozšiřuje naše znalosti, že totéž lze najít nejen v muzeích v Heidelbergu a Norimberku (tam nejen z Francie, ale i z **Alsaska** a **Transylvánie**), ale i v muzeích **rakouských** (např. v Salzburku; 1999, 2–5). Přestože Mansi pochybuje o místní výrobě, přece jen jsme toho názoru, že centrum bylo velmi silné a jednotné a nacházelo se v alpských zemích, aspoň tak by se dalo vysvětlit rozšíření na tak rozsáhlém teritoriu. Šlo zřejmě o výrobu nepřilíh hodnocenou, zhotovenou z hrubého materiálu, necechovní, protože unikla archivnímu zachycení, a hotové výrobky se roznášely podomními obchodníky (k nám je mohli odvézt i formani).

Technická stránka tkaných krajek je popisována v knize Smolkové-Bíbové jako tkaní (mají osnovu a útek), kombinované s pletením – křížením a překládáním paliček (1908, 8–9) Langhammerová soudí, že byly tkány v dvojité šíři a poté rozstříženy (1977, 137–159). Nejpodrobněji analyzuje technickou stránku Staňková, která to popírá. Tomuto druhu bordury bylo předchůdcem drhání z vytahovaných nití osnovy. Při rozboru po něm následujících krajek, tkaných většinou ze lněné příze, vychází ze základu perlinkové vazby, kdy jedna osnovní nit se vždy otáčí kolem druhé nití a toto otáčení se fixuje útkem. Osnova je proložena 4–5 řadami dírek, vytvořených ažurovým stehem. K výrobě měl sloužit malý stávek, podobný prýmkařskému (1982, 32–34).

Italská badatelka Mansi se zamýšlí nad tím, zda jde o pozůstatek renesančních tkanin zvaných buratto,² na kterých se vyšívalo, nebo zda jde o výtvar nový, lidový, protože se vyskytuje jen na tkaninách užívaných v lidovém prostředí, a podává i kresebný rozbor postupu práce (viz obr. č. 2). Nakonec si klade otázku, proč jsou všechna provedení takřka identická, když ženy (předpokládá, že to dělaly ženy) by byly mohly uplatnit své obohacení, své vlastní varianty.

Nyní je na místě se zmínit, že přece jen malá diferenciace v provedení byla. Na rozdíl od všech ostatních mají moravské uprostřed místo rovné linky „háďátko“. Lze rozeznat i určitou diferenciaci v používání barev, ale to je jen dohad, protože dochovaných dokladů je málo. Pokud je výšivka ještě lokálně nevykrytalizovaná, a tedy relativně stará (jako u č. 7 a 5 našeho výčtu), je krajka bílá, nebo je použita tam, kde odpovídající výšivka nebyla červená (jako u klobouckého příkladu). Výjimku tvoří potištěná a ručně kolorovaná koutnice ze Ždánic, kde jsou červené proužky v porovnání s ostatními moravskými značně užší než bílé. Tato plachta je výjimečná i jinak. Potištěné plachty z území od Hodonína po Hustopeče jsou z hrubého plátna, tato je bavlněná, navíc velmi složitě potištěná. Dá se předpokládat, že nepocházela ze selského prostředí (ostatně to není ani citovaný ručník ze židovské domácnosti), ale z prostředí venkovské honorace. Ve Ždánicích byla v minulosti význačná fajánsová výroba a později, v 19. století, i dílna maleb na skle.

Jak bylo naznačeno, tkané krajky se používaly jen v určitou vymezenou dobu. V lidovém prostředí na Moravě a v Čechách měly velkou konkurenci v paličkovaných krajkách, proto se jich dochovalo tak málo. Se změnou kvality plátna se přestaly hrubé tkané krajky vyrábět. V druhé třetině 19. století byly vytlačeny jemnými bavlněnými gázovinovými bordura-

3. Dolní okraj zastírací plachty. Tvoří jej gázovinová vložka (nahrazující červeně vytkávanou hrubou tkanici) a krajka s třásněmi, obojí bavlněné. Jihomoravská charvátská vesnice, kolem poloviny 19. století. Etnografický ústav Moravského zemského muzea v Brně, ev. č. 8790. Foto Silvie Doleželová.

mi, zřejmě manufakturní výroby, kupodivu tkanými takřka ve stejných barvách. Měly však už jiné územní rozšíření.

Co obecnějšího z toho vyplývá: výskyt nějakého jevu ve střední Evropě nelze vnímat odděleně, jen v určitém okruhu, ale je nutné zvažovat všechny souvislosti, ať se již týkají stránky technické či funkční v určitém sociálním prostředí. V této souvislosti nelze pominout ani (v našem případě předpokládané) místo výroby a způsob rozšíření produktu, protože obchod, jakkoli vedený, neznal etnické hranice. A pak – doposud se můžeme spolehnout jen na to málo, co bylo opublikováno, ale příští generace budou mít snad k dispozici zmapování všeho toho, co dnes můžeme jen naznačit.

Poznámky:

1. Je zajímavé, že jsou vyšity obdobně jako naše plachta z Moravské Nové Vsi. Paní Mansi soudí, že tkané krajky se vyskytovaly zároveň jen s výšivkou křížkovou, doklady z Tolmezza jí to potvrzují. Ovšem pro nás, na křížovatec kultur, kde výšivka na plachtách kolem r. 1800 byla mnohem rozmanitější, to neplatí.
2. *Buratto* byla mřížková tkanina, při níž se kolem jedné osnovné niti ovjely dvě útkové. V 16. a 17. století byla používána ke zhotovování šité krajky. Nahrazovalo se jí namáhavé vytahování nití, když se šilo prolamování. *Perlinková* tkanina je obdobná a charakterizuje se jako velmi jemná, průsvitná (gáza).

Literatura:

- Gesticktes und Gestricktes*. Dörfliche Textilkunst aus dem nördlichen Hessen. Marburg 1965.
- G r a f f - H ö f g e n, Gisela: *Die Spitze. Ein Lexikon zur Spitzenkunde*. München 1983.
- L a n g h a m m e r o v á, Jiřina: *Lidová krajka v českých zemích*. Muzejní a vlastivědná práce, 15 (1977), 139–159.
- L a n g h a m m e r o v á, Jiřina: *Lidová krajka v Čechách a na Moravě*. Strážnice 1992.
- L i t t m a n n B r a u n e r, Birgit: *Rennaissancemuster auf Bündner Stickereien*. Volkskunst 1/1989, 38–42.
- L u d v í k o v á, Miroslava: *Jihomoravské koutnice*. Slovácko 18–19 (1976–1977), 19–48.
- L u d v í k o v á, Miroslava: *Výšivky z venkovských kostelů*. Slovácko 40 (1998), 9–20.
- M a n s i, Maria: *Buratti frangiati bianco-rossi nei corredi della Carnia*. Jacquard 38/1999. Numero di primavera, 2–5.
- M a r k o v á, Elena: *Slovenské čipky*. Bratislava 1962.
- P u l l m a n - F r e u n d, Gisela: *Stickereien aus Franken*. Volkskunst 3/1982, 152–160.
- P r a ž á k, Vilém: *Slovenské výšivky*. Bratislava 1935.
- S m o l k o v á, M. A.–B í b o v á, R.: *Krajky a krajkářství lidu slovenského v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Uh. Slovensku*. Praha 1908.
- S t a ň k o v á, Jitka: *K historii tkaných krajek*. In: O lidové krajce. Praha. 1982.
- S v o b o d a, J. F.: *Lidové umění výtvarné*. In: Moravské Horácko. Sv. 3, seš. 1, Praha 1930.

PhDr. M i r o s l a v a L u d v í k o v á, CSc. (n. 1923), bývalá vědecká pracovnice Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Odborně se zaměřuje na lidový oděv a lidový textil.

Woven Purples – Embroidery on Interior Textiles

Abstract

This article discusses embroidery woven from rough flaxen yarn. It entered Moravia in two places – in the Břeclavsko region (6 records) and the Znojensko region (2 records). No records have been preserved in Slovakia, while four of them come from South Bohemia. This type of embroidery was spread across Austria, South Germany, and it was especially common in North Italy. It was used between the last third of the 18th century through the first third of the 19th century, and it was most commonly found on interior textiles. It can be assumed that all of them came from one strong manufacturing center, located perhaps somewhere in of the Alp countries. In Moravia and Bohemia, they encountered strong competition in bobbin lace embroidery. In the second third of the 19th century, they were superseded by gauze purples with tassels, produced in manufactories.

Gewobene Bordüren – mit Spitzen versehene Interieurtextilien

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Artikel hat gewobene Spitzen aus groben Leinengarnen zum Thema. Nach Mähren gelangten sie vom Süden durch zwei Toren - aus dem Gebiet von Břeclav (6 Belege) und dem Gebiet von Znojmo (2 Belege). In der Slowakei wurden keine erhalten, in Südböhmen sind 4 Exemplare belegt. Dieser Typ von Spitzen wurde auch in Österreich, Süddeutschland, in der Schweiz und insbesondere in Nordostitalien verbreitet. Die Spitzen wurden in der Zeitspanne vom letzten Drittel des 18. Jahrhunderts zum ersten Drittel des neunzehnten Jahrhunderts für Interieurtextilien gebraucht. Es lässt sich vermuten, dass alle in einem mächtigen Herstellungszentrum ihren Ursprung gehabt haben, das irgendwo in den Alpenländern gelegen sein dürfte. In Mähren sowie in Böhmen bestand eine starke Konkurrenz durch die Klöppelspitzen. Im zweiten Drittel des 19. Jahrhunderts wurden die gewobenen Spitzen durch gazeartige, in Manufakturbetrieben hergestellte Bordüren mit Quasten verdrängt.

NÁBYTEK Z HROZNOVÉ LHOTY

Eva Večerková, Etnografický ústav Moravského zemského muzea, Brno

Svěrázové hnutí – kulturní proud, vycházející z využívání prvků tradiční lidové kultury v soudobém životním stylu města, vzniklo v 19. století. Vyvíjelo se a nabývalo různých podob i v průběhu následujícího věku. Oživovalo se jako jistá forma národní existence ve specifických společenských podmínkách v období Protektorátu, zejména na počátku čtyřicátých let.

O využívání tradičních lidových prvků v soudobém oděvu je poměrně dobře pojednáno v odborné literatuře. Mnohem méně jsou tyto snahy, v souhrnu charakterizované jako svěrázové hnutí, známy z oblasti nábytku. Projekty tohoto druhu vznikly a jejich výsledky byly předváděny na různých výstavách v první polovině 20. století, jednak s úmyslem včlenit takový nábytek do vesnického interiéru, jednak uspokojit módu tzv. *selských jizeb* městského obyvatelstva: připomeňme např. exponáty v oddělení *selského bydlení* na *Hospodářské výstavě* v Uherském Hradišti v roce 1928.¹ V našem příspěvku chceme pojednat o nábytku, který se ještě ve druhé polovině 20. století vyskytoval v městských domácnostech a odtud byl získán do muzejních sbírek v Brně a v Uherském Hradišti.² Vyráběl se v Hroznové Lhotě na Veselsku ve čtyřicátých letech 20. století.³

*

Výroba *slováckého nábytku* v Hroznové Lhotě je spjata s Josefem Strýčkem (1909–1942), rodákem ze Sv. Štěpána na moravsko-slovenském pomezí. Jeho otec František pracoval jako dílovedoucí v tamějších sklárnách firmy Schreiber. Josef Strýček se vyučil truhlářem v Plavě a tam se ve třicátých letech seznámil s malířem Jožou Uprkou, pro něhož začal zhotovovat rámy na obrazy. Později jej Uprka zaměstnal u sebe jako výrobce obrazových rámu a řidiče současně. S Uprkou se dostal Strýček do Hroznové Lhoty a od malíře vzešel asi v roce 1936 podnik, který orientoval další Strýčkovo podnikání, totiž myšlenka výroby *slováckého nábytku*. Strýček se v té době už zavedl v Hroznové Lhotě jako truhlář. V malé pronajaté dílně vyráběl podle objednávek běžné skříně, kredence, postele, *štokrlata* i rakve. K pomoci měl dva učně z řad místních chlapců. Uprkův návrh jej však zaujal: začal jezdit po vesnicích na Hornácku, vyhledával a skupoval staré židle a truhly jako vzory pro výrobu, orientovanou na nábytek v lidovém stylu. Z tradičního mobiliáře uplatnil ozdobné profilování na okrajích poliček, židlí, lavic, misníků. První nábytkový komplet prý zhotovil hospodskému Studničkovu do Velké nad Veličkou už v letech 1936–1937. Inspirace z Hornácka tvoří první ze dvou základních stavebních prvků *slováckého nábytku* Josefa Strýčka.

Druhým byla výzdoba malováním, odpovídající barevnosti a dekorativnosti krojů a výšivky na Slovácku. Malířkou nábytku se stala ve Strýčkově dílně Marie Poustková z Lídeřovic, na doporučení ředitele školy z Kozojídek. Od dětství pomáhala své matce malovat kraslice, jak to bylo v její rodné vesnici ve zvyku, a o malování nábytku projevila velký zájem. Kromě kreslířského nadání měla i obchodního ducha – absolvovala dvouletou obchodní školu v Uherském Hradišti a uměla německy. Podporu našel Josef Strýček v *Zemské radě živnostenské*. Snahou této organizace byla péče o povznesení drobných lidových výrobců, tzv. *lidového průmyslu podomáckého*, jenž v protektorátní době byl jako projev české kultury tolerován německou okupantskou mocí. Živnostenská rada poskytovala drobným výrobcům půjčky. Té se dostalo na vybudování truhlářské dílny i Josefu Strýčkovi.

První malovaný nábytek ze Strýčkovy dílny nesl květinový dekor v bílých polích, inspi-

1.–8. Nábytek z dílny Josefa Strýčka v Hroznové Lhotě, 40. léta 20. století. Nábytek ze sbírky Etnografického ústavu MZM je vystaven ve studijním depozitáři na Starém zámku v Jevišovicích u Znojma. Foto Eva Večerková.

rovaný místní ornamentikou z krojových textilií a výšivek. Modrý fond odpovídal barevnosti tradičního nábytku 19. století. S takovým se Strýčkova dílna ukázala na *Moravském bazaru*, výstavě uspořádané z podnětu Českého odboru Zemské živnostenské rady ve dnech 9. 3.–25. 3. ve výstavní síni Svazu českého díla v Praze na Národní třídě, na které se soustředila produkce drobných domácích výrobců z Moravy; mj. keramika, výrobky pletené ze slámy a lýka, hračky, krojované loutky, výšivky, suvenýry.⁴ Marie Strýčková předváděla na výstavě zdobení kraslic. Nábytek však neměl žádoucí úspěch u perspektivních německých odběratelů, kterým se nelíbila jeho modrá barva. Prosadil se názor, ba spíše požadavek malby přímo na dřevo.

A tak zanedlouho Strýčkova dílna vyvinula jiný, úspěšnější typ a vystavila jej na pražských vzorkových veletrzích v roce 1941.⁵ Podstatná je jiná malba, inspirovaná výzdobou z nábytku vyráběného v Mohelně v 19. století, jenž byl rozšířen a oblíben také na Slovácku. Marie Poustková se s ním seznámila (na podnět Josefa Chytila z živnostenské rady) v roce 1941 při návštěvě tzv. *Mrštíkovy jizby*, vystavené v Národním muzeu v Praze. Z něho si překreslila základní dekory, zčásti doplnila, zčásti přetvořila. Charakter mohelenské malby si však nábytek ze Strýčkovy dílny podržel.

Vyráběl se z jasanu, z dubu (židle, lavice, stoly) a z modřínu. Dřevo se dováželo z pily v Luhačovicích a ze Sankt Pöltenu v Rakousku. Na profilování okrajů židlí, poliček, okrajů lavic, lišt prádelníků se používaly šablony, vyřezávalo se okružní pilkou. Rytá linie v masivu, která sleduje ozdobné tvarování hrany, se prováděla dokopírkou. Malovalo se přímo na dřevo, bez barevného podkladu. Obrys ornamentálních motivů se nanášel přes šablony z tvrdého papíru. Základní linie v něm byly propíchané a když se přetřely červenou hlinkou, zůstaly na dřevě. Potom se vybarvovaly celé plochy motivu a malými štětci

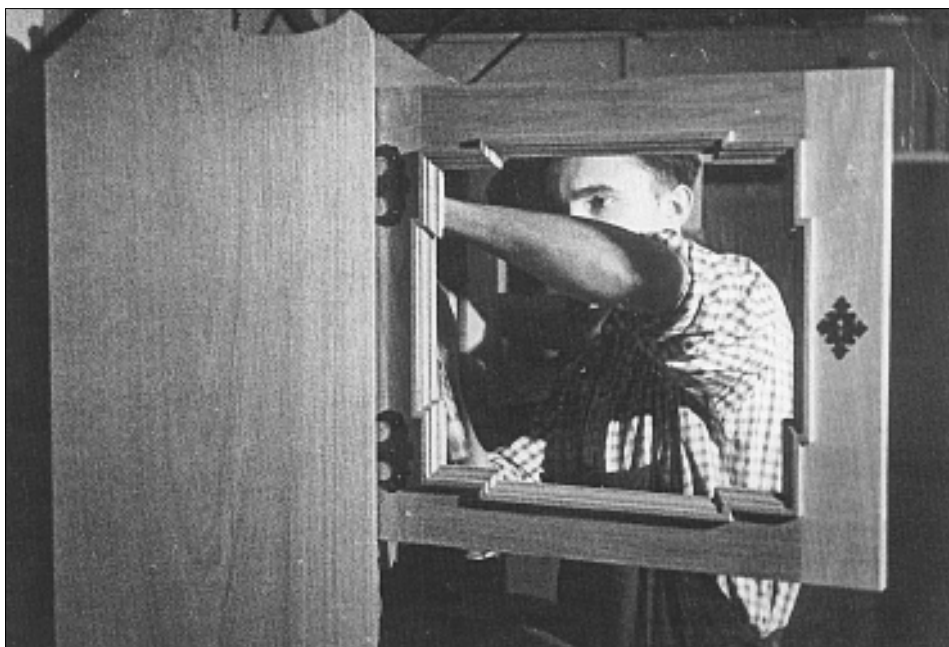

9. M. Strýčková-Poustková při malování truhly, kolem roku 1942. Ze soukromého archivu M. Strýčkové, Hroznová Lhota.

10. Konstruování misníku, kolem roku 1942. Ze soukromého archivu M. Strýčkové, Hroznová Lhota.

LIDOVÉ UMĚNÍ SLOVÁCKÉ
SLOVÁCKÝ NÁBYTEK A UPOMÍNKOVÉ
PŘEDMĚTY

Josef Strýček

HROZNOVÁ LHOTA U VESELÍ NAD MOR. TEL. 11

Strýčkův slovácký nábytek zn. L U S

je vyráběn podle původního staroslováckého slohu, ručně vyřezávaný, rytý a malovaný.

Strýčkův slovácký nábytek zn. L U S

je vyráběn z nejjakostnějšího tvrdého materiálu: dubu, modřínu a jasanu.

Strýčkovým slov. nábytkem zn. L U S

zařizujeme: slovácké jizby, předsíňky, přijímací pokoje, kuchyně, dětské pokojíky, weekend. chaty, vinárny a vinné sklepy, jakož i všechna ostatní bytová zařízení.

Podporujte naše národní umění!
Podporujte domácí národní styl!

Navštivte naši expozici na PVV, stánek č.

... PAVLACEK VESELÍ ...

11. Propagační leták.

provedly detaily. Malovalo se acetonovými barvami zn. Rutax, dováženými z Německa. Výzdobná pole jsou na truhlách ohraničena bílou linkou, na skříňovém nábytku po starém způsobu plasticky, lištováním. Na povrchovou úpravu se používalo jen parketové pasty. Kovové štítky se vysekávaly ručně rovněž podle šablon. Z dílny Josefa Strýčka vycházely ozdobně profilované rohové lavice a poličky, židle s deskovým opěradlem a hůlkovými hraněnými nohami, *selské* stoly starého konstrukčního typu (deska spočívá na dvou párech šikmých podpěr, tzv. *kozlů*), dále truhly, kolébky, truhlové lavice, zásuvkové prádelníky, dvoudílné misníky i šatní skříňe, dekorované navíc malbou.

Výroba nábytku prosperovala i později, kdy po smrti Josefa převzal dílny jeho bratr Hugo, za něhož se provdala Marie Poustková. Společně pokračovali v budování dílen, které rozšířili a vybavili strojním zařízením. Ve čtyřicátých letech podnik zaměstnával až dvacet lidí, většinou z řad nezaměstnaných, rozšiřoval se sortiment. Asi v té době se začalo s výrobou suvenýrů – dřevěných truhliček, dóziček, talířů, omalovaných „slováckými“ vzory. Na tuto práci byla sjednávána děvčata z okolních obcí, z Vrbky, Lipova, Tasova, Žeravín aj. Nábytek z Hroznové Lhoty se uplatnil hlavně ve vybavení tzv. *slováckých* či *selských jizeb* v městských interiérech a v chatách bohatých podnikatelů, zčásti i v restauračních zařízeních. Za protektorátu se ho dostalo hodně do Německa. Pravidelně byl Strýčkův nábytek vystavován na pražských veletrzích, ještě v roce 1948.

Strýčkova dílna přetrvala do roku 1951, kdy z ní v rámci socializace vzniklo truhlářské učiliště bzeneckého podniku *Trud*. Hugo a Marie Strýčkovi pak pracovali v závodech UP ve Veselí na výrobě běžného nábytku z dřevotřísky.

V našem příspěvku jsme chtěli upozornit na zájmy, pohnutky a vzory, z jakých vznikala – v kontextu dobového svérázu a jeho konjunktury – lokální nábytkářská výroba.

Poznámky:

- 1 Hospodářská výstava v Uherském Hradišti 10.–14. 10. 1928. Vydaly sdružené hospodářské korporace v Uh. Hradišti.
- 2 Nábytkový komplet získaly z městských domácností v Brně Etnografický ústav MZM v roce 1975 a Slovácké muzeum v roce 1984.
- 3 Vycházíme z vyprávění paní Marie Strýčkové z Hroznové Lhoty.
- 4 Fotografie a informace o tom srv. Pestrý týden, 15 (1940), č. 10–13.
- 5 Fotografie uvádí Josef V y d r a: *Svéráz, letoráz, nehoráz*. *Věci a lidé*, 4 (1952–53), 441, 443.

PhDr. E v a V e ř e r k o v á, CSc. (n. 1945), vědecká pracovnice Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Ve svém oboru se zaměřuje hlavně na obřadní kulturu.

Furniture from Hroznová Lhota

A b s t r a c t

The „selfhood“ movement (*svérázové hnutí*) was a 19th century cultural movement which employed features of traditional folk culture in the city lifestyle. It developed and transformed itself well into the following century. It was revived as a certain form of national existence under the specific circumstances of Protectorate, especially in the early 1940's. This period also gave birth to the “selfhood” furniture from Hroznová Lhota (near Veselí nad Moravou). The authoress describes the founding and development of a carpenter workshop of Josef Strýček, where the so-called Slovakian Moravian (*slovácký*) painted furniture was assembled in 1940–1951. Its construction, typology and decoration employed features of traditional furniture, common in the 19th and early 20th century in Moravian Slovakia. This furniture was used as furnishing of cottages belonging to affluent entrepreneurs, in restaurants and city interiors. It was also exported to Germany.

Möbel aus Hroznová Lhota

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im 19. Jahrhundert entstand in den tschechischen Ländern und in der Slowakei eine Kulturbewegung, die die Eigenständigkeit der Volkskultur betonte, indem sie die Elemente der traditionellen Volkskultur im jeweiligen städtischen Lebensstil gebrauchte. Diese Bewegung gestaltete sich weiter und nahm im Verlauf der nächsten Zeit verschiedene Formen an. Als gewisse Form der Nationalexistenz belebte sie sich insbesondere Anfang der vierziger Jahre unter den spezifischen gesellschaftlichen Verhältnissen des Protektorats. Aus dieser Zeit stammen auch die volkstümlichen bemalten Möbel aus Hroznová Lhota (Umgebung von Veselí nad Moravou). Diese sogenannten mährisch-slowakischen Möbel wurden 1940–1951 in der Tischlerwerkstatt von Josef Strýček hergestellt, deren Geschichte im vorliegenden Artikel beschrieben ist. Bei der Typologie, Konstruktion und Ausschmückung der Möbel wurden traditionelle, im 19. Jahrhundert und Anfang des 20. Jahrhunderts in der Mährischen Slowakei verbreitete Mobiliarelemente benutzt. Die Möbel fanden bei der Einrichtung von Landeshäusern vermögender Unternehmer, von Restaurants und von städtischen Innenräumen (als sog. Bauernstuben) Gebrauch und wurden auch nach Deutschland ausgeführt.

AUTOBIOGRAFIE A FOLKLORISTIKA

Bohuslav Beneš

Z hlediska folkloristy je vlastní životopis informativní nebo volně fabulované sdělení individuálního názoru pisatele na příběh svého života a jeho širší společenské souvislosti. Spolu s lidovými dopisy, kronikami nebo zápisy vyprávění ze života patří do tzv. písemného folkloru. Vídeňský rodák dipl. ing. Viktor Lebloch (n. 1920), pocházející z české řemeslnické rodiny ze Slovácka, sepsal vlastní životní zkušenosti z let 1920–2000 a zajímavě vypráví i o hledání svých rodinných příslušníků v České republice po roce 1990.

Vlastní životopis je cenným dokladem individuálního názoru pisatele na svou činnost a obvykle i širším pohledem na prostředí, okolnosti a vnější vlivy na život člověka. Jako soukromá výpověď obsahuje v písemné podobě obdobné informace jako mnohé projevy až introvertně zaměřené oral history.¹ Pokud je součástí veřejné listiny, žádosti o místo nebo bývalých tzv. kádrových materiálů, je zřetelně psán s ohledem na příslušnou či požadovanou výstupní informaci a jeho obsah i rozsah je jednoznačně zaměřen na předpokládanou zpětnou vazbu vnímatele či posuzovatele.² Vynecháme-li tyto formy autobiografie, můžeme v ostatních textech nebo zápisech ústních projevů rozlišit zhruba dvě základní skupiny, a to autobiografie s věcnou intencí a autobiografie s vypravěčskou intencí. Vzhledem k velkému množství individuálních autobiografií, v nichž se autoři zcela přirozeně snaží o co nejpozitivnější sebevyjádření, lze poměrně obtížně stanovit nějaký základní model pro volně obíhající texty, neboť kromě uvedených dvou skupin existuje ještě řada přechodných a vzájemně se prolínajících podskupin, jejichž pisatelé vyhovují požadavkům na zábavnost, množství epizod, společenskou či osobní kritičnost nebo naopak na zdůraznění didaktického, politického nebo obecně panegyrického charakteru. Spolu s osobními představami lze vysledovat i vnější vlivy nebo případný nátlak na pisatele.

Písemné autobiografie bývají také součástí rodinných kronik či písmáckých deníků; životopisy rodinných příslušníků, psané nejčastěji nejstarším členem rodu, jsou spolu s lidovými dopisy a nápisy všeho druhu součástí tzv. písemného folkloru.³ Z oblasti knížek lidového čtení sem patří prozaická vyprávění o lidech z vládnoucích vrstvy nebo naopak o slavných zločincích, ve veršované formě jim odpovídají tematicky obdobné kramářské písně a tisky. Literárně ztvárněné životopisy sem ovšem nezařazujeme, i když vzájemné ovlivňování není vyloučeno. Životopisy svou vlastní existencí poskytují živnou půdu pro další mezižánrové průniky, v tomto případě do folklorního žánru vzpomínkového vyprávění, vyprávění ze života a případných fám, nepočítáme-li různé dofabulované historky a protofolklorní texty.

Z hlediska sémantické a funkční analýzy lidového prozaického projevu se v autobiografiích obecně uplatňují projevy endogenních funkcí pisatele, tj. vnitřní podněty a jejich vyjádření (označuji je A) a endogenní funkce záměru pisatele (B). Dále zde nacházíme projevy exogenních funkcí pisatele, tj. odraz zvenčí působících vlivů (C) a exogenní funkce jeho záměru (D). Funkcí rozumíme působení, tedy obecné vyjádření podnětů a záměrů, jimiž text vyvolává zpětnou vazbu. Lidové texty obsahují ještě funkce předmětu ztvárnění a funkce prostředí, jimž v těchto poznámkách nevěnujeme pozornost.⁴

Konkrétním textem, na němž si ukážeme dílčí projevy uvedených obecných funkcí, je autobiografie Dipl. Ing. Viktora Leblocha, státně oprávněného přísežného inženýrského poradce v oboru zeměměřičství a přísežného soudního znalce, který se narodil českým rodičům roku 1920 ve Vídni.⁵ Svůj životopis, jehož překlad uvádíme v příloze, zapsal v roce

svých osmdesáti a zachycuje v něm individuální rodinné vzpomínky, drobné zajímavé glosy o politické a hospodářské situaci v Rakousku od konce 20. let 20. století, vzpomínky na válku, poválečné cesty po Evropě a po Československu, kde hledal a našel své příbuzné z matčiny i otcovy strany. V postavě jeho otce lze nalézt odraz myšlení některých českých řemeslníků, kteří se usadili ve Vídni, prožili zde I. světovou válku a poválečná léta obnovy Rakouska. Mnozí z nich setrvali ve svém národním vlasteneckém přesvědčení – to byli ti, kteří v nových podmínkách rozvíjeli činnost českých spolků, budovali českou školu, sokolské jednoty a dodnes provozují česky orientovanou zájmovou kulturní činnost a scházejí se ve své kavárně blízko svatoštěpánské katedrály ve Vídni. Jejich práci jsme si zvykli posuzovat jako jakýsi národnostně jednotně orientovaný blok názorů a postojů, což ovšem neodpovídá zcela přesně skutečnosti.

Podle různorodých soukromých informací z let 1990–2000 od respondentů ze středních vrstev, kteří odmítají být jmenováni, jsou nyní ve Vídni nejméně čtyři nestejně velké názorové skupiny českých emigrantů. Patří k nim dnes nejstarší, právě jmenovaná skupina vídeňských Čechů z doby kolem I. světové války, dále ti, kteří sem odešli v letech 1948–1949 a dodnes uchovávají nacionalisticky orientovanou názorovou rovinu; další vrstvu, které dvě jmenované skupiny „starousedlíků“ dlouho nedůvěřovaly, tvoří ti komunisté, kteří se zklamali ve svém přesvědčení během roku 1968 a emigrovali, a čtvrtá skupina jsou lidé, kteří porůznu odešli z Československa během 60.–80. let. O některých z nich mně jednou vyprávěla členka učitelského sboru Komenského školy ve Vídni. Pokud prý byly mezi nimi učitelky, staraly se více o to, co kde pořídít, co v ČSSR nebylo, zatímco „výuka nebyla, pane kolego, pro ně posláním, ale zaměstnáním, povoláním... Mívaly jsme o tom rozhořčené i trochu lítostivé rozpravy, ale nebyly k ničemu.“ K Čechům ve Vídni je třeba přičíst vysokoškolské a vědecké pracovníky, kteří nikdy neztratili kontakt se svým výchozím prostředím, dále kulturní a diplomatické pracovníky z Herrengasse (čs. kulturní středisko řízené Prahou) a z Penzingerstraße (velvyslanectví), nečítaje v to několik dopisovatelů čs. deníků a rozhlasu. S těmi prý se v letech 1950–1989 stýkali jen někteří čeští starousedlíci. Dnes je ve Vídni asi 20 000 Čechů a Slováků. Krajanské spolky – stejně jako jiné menšinové organizace – dostávaly skromnou podporu od Rakouské republiky.⁶

Z uvedených hrubých poznatků plyne, že příslovečné vlastenectví vídeňských Čechů je vnitřně strukturované jak podle společenské vrstvy, politické příslušnosti, délky trvání emigrace a druhu vzdělání, tak i podle snah o národnostní nebo naopak jen profesní uplatnění. Živnostník si zvláště před válkou těžko mohl dovolit nedbat na okruh stálých či potenciálních německých a českých zákazníků a současně nemohl zanedbávat profesní nebo vyšší vzdělání svých dětí, jak plyne z analyzované autobiografie. Hloubka národního cítění měla pouze individuální charakter a nemusela ani souviset s jazykovými znalostmi. U Ing. Leblocha jde navíc o zajímavý doklad postupného zpětného uvědomování národních kořenů v době, která to již politicky umožňovala.

Za **endogenní funkce** pisatele lze považovat zejména projevy práva na vlastní fabulaci a na výmysl nebo zamlčení informací. Tím chci naznačit, že autobiografii nelze striktně považovat za obecně historicky hodnověrný dokument, nýbrž pouze za projev individuálního názoru – tak ostatně postupují i vypravěči. Pisatel má právo na vlastní hierarchizaci časovou nebo věcnou a na interpretaci jevů a jejich dominant. Využitím osobních idiolektových prostředků se v tomto textu nebudu zabývat, protože pozornost autora je zaměřena na faktografii.

Soubor endogenních funkcí pisatele (A) se konkrétně projevuje především ve **funkci seberealizační** (A 4). Pisatel vystupuje jako kladná postava, dává najevo hrdost na úspěchy ve studiu a při překonávání následků zranění. S ní souvisí **funkce celebrativní** (A 5), projevující cílevědomost pisatele. Podtext autobiografie tvoří **funkce etická** (A 9) jako vyjádření vlastních názorů, a **funkce ideová** (A 12), označující cestu od sociálnědemokratického přesvědčení po religiozitu ve stáří. Spolu s nimi je všude přítomná **funkce informativní** (A 13), explicitně vyjádřená zejména v úvodu autobiografie a v popisu lékařských zákro-

ků po válečném zranění. Zajímavým vývojem prochází **funkce nacionální** (A 19), vyjádřená hledáním příbuzných v Česku, a konečně **funkce organizační** (A 20), zastoupená kupodivu nečetnými zmínkami o zaměstnání a popisem cílevědomé snahy, aby všechny děti získaly vysokoškolské vzdělání. Zajímavé je, že autor vůbec nepíše o ucházení se o manželku, o epizodách z práce zeměměřiče, o tom, co oba zajímalo při výjezdech do ciziny (kromě Československa).

Endogenní funkce záměru (B), tedy postupy při vytváření předpokládaného obrazu vlastního názoru, se projevují uplatněním **funkce didaktické** (B 7), zejména v popisu postupného odstraňování překážek ve studiu, zaviněných zraněním, dále **funkce historicko-diferenciační** (B 11) v úvahách o akceptování důsledků politických a sociálních poměrů, a konečně **funkce informativní** (B 13), která je společně s funkcí etickou druhým podtextem celé autobiografie a v četných pasážích tvoří jistou dominantu stejně jako v oblasti funkcí pisatele. **Funkce nacionální** (B 19) se zde realizuje jako postupné vyrovnávání emocionálních a racionálních vlivů na vnímání národnosti. Tento postup však nemá deklarativní charakter, což kromě textu samého dosvědčují tolerantní, dokonce vstřícné názory pisatele s autorem tohoto článku v rozhovorech z posledních asi pěti roků.

Za **exogenní funkce** pisatele (C) lze označit reakce na vlivy zvenčí, které na něj působí v jeho společenském, psychickém a ekonomickém prostředí, v němž se pohybuje (Vídeň vystřídal za malé město Laa an der Thaya, kde pracoval a bydlí přes půl století) a které jsou individuálně neovlivnitelné. Projevují se jako **funkce etická** (C 9), tentokrát vyjádřená vyrovnáním se s tlakem negativních důsledků války, **funkce sociálně-diferenciační** (C 25) a spolu s ní **funkce regionální** (C 22), tj. vyjádření akceptace prostředí.⁷

Exogenní funkce (D) záměru jsou vyjádřeny **funkcí reprezentativní** (D 23), vedoucí k vytvoření pozitivní zpětné vazby o osobnosti pisatele, a **funkcí ideovou** (D 12) ve smyslu zprostředkování politických hodnot a norem nositelského prostředí v jednom individuálním případě.⁷

Je zřejmé, že při souvislém čtení textu autobiografie se jednotlivé pasáže, obsahující příslušné funkce, prolínají, a jejich označení pak vychází z endogenního nebo exogenního zorného úhlu. Táž textová část může obsahovat dvojí i vícere označení funkcí. Dominantou ve skupině A-B je funkce informativní (A 13, B 13), další společnou funkcí je funkce nacionální (A 19, B 19) a v těsném závěsu za nimi následuje funkce seberealizační (A 4) a historicko-diferenciační (B 11), následovaná funkcí celebrativní (A 5) a ideovou (A 12). Dominantu exogenních funkcí (skupina C–D) tvoří funkce sociálně-diferenciační (C 25) a funkce reprezentativní (D 23). Dominantností uvedených funkcí je zřetelně označen výchozí záměr pisatele sestavit autobiografii prvního, faktografického typu s věcnou intencí.

Závěrem je možné konstatovat, že autobiografie městského člověka a současně příslušníka intelektuálního prostředí obsahuje odpovídající reálie, umožňující konstatování, že i rakousky vychovávanému člověku může být vlastní i jiné národní povědomí, které se ve vyšším věku může i markantněji realizovat. Ing. Lebloch se totiž po svých šedesátinách začal úspěšně učit češtině, aby se mohl aspoň částečně dorozumět se svými příbuznými.

Poznámky:

- 1 K tomu srov. např. R i h t m a n – A u g u š t i n, Dunja 1988: *Etnologija naše svakodnevnice*. Zagreb. Případně B a r t m i ů s k i, Jerzy 1988: *The oral/written opposition and the polish folklore of today*. In: *Colloquia litteraria IV*. Usmeno i pisano/pismeno u književnosti i kulturi. Novi Sad, 217-225.
- 2 K autostylizaci srov. mj. N a g y, I l o n a (red.) 1989: *Case Studies on Folk-narrative and Cultural Identity*. Budapest. Pouze z recenze znám prozatím sborník Brief, Erzählung, Tagebuch. Autobiographische Dokumente als Quellen zur Kultur und Geschichte der Deutschen in und aus dem östlichen Europa (ed. H. M. Kalinke, Freiburg 2000), věnovaný obdobné tematice, o níž zde hovoříme. Srov. Český lid 88, 2001, 295–297.

- 3 Srov. některé myšlenky Milana Leščáka *O asimilácii folklórnej a literárnej komunikácie* (Bratislava 2001); dále Zechvič, Divna, 1978: *Pučka književnost*. Zagreb. Též Salzman, Zdeněk, 1994: *Etnografie komunikace*. Český lid 81, 99–110.
- 4 Označení funkcí vychází ze souboru a specifikace uvedených funkcí, uveřejněného v mém *Úvodu do folkloristiky*, Praha 1989, 44–51. O folklorním prostředí pro vnímání biografie srov. např. Ševcová, Soňá, 1997: *Premeny v živote člena rodiny*. In: *Tradičie slovenskej rodiny* (ed. M. Botíková), Bratislava, 61–94.
- 5 Seznámili jsme se náhodou při řešení jisté terminologické problematiky. Když jsem zjistil šíři jeho zájmů, požádal jsem ho o autobiografii. Ing. Lebloch ochotně vyhověl. Části autobiografie byly otištěny téměř bez komentáře v *Malovaném kraji XXXVII*, 2001, č. 1, s. 17. Tyto pasáže uvádím zde ve výtahu a orientuji se na dosud nepublikované části.
- 6 Uvedené informace lze charakterizovat jako nezávazné glosy či fámy z obecných rozhovorů, které můžeme vnímat jako pomocný materiál z oblasti oral history. K tomu mj. Krekovičová, Eva, 2000: *Vzťah pamäti a transmisie – k niektorým metodologickým problémom*. In: *Tradičná kultura a generácie*. Bratislava, 102–108.
- 7 K funkcím se sluší dodat, že nejde o sledování vyjadřovací formy ani o srovnání se životem a názory příbuzných, kteří ani nebyli požádáni o právo na publikování zmínek o sobě. Jde mně o osvětlení konkrétního dokladu autobiografie z méně obvyklého intelektuálního městského prostředí, blízkého jižní Moravě. Je zřejmé, že nejde o běžný případ a že projevy jednotlivých funkcí by bylo možné hlouběji analyzovat; jde však spíše o antropologickokulturně zaměřený pohled v rámci neprofesionální – ale současně i nefolklorní, netradiční – slovesné tvorby.

Text autobiografie

Podávám jej téměř úplný v českém překladu. Vynechávám části příliš osobního charakteru, vynechávky označuji /.../; tvoří zhruba 7 % stránkového rozsahu.

„Narodil jsem se 1920 ve Vídni jako syn ševcovského pomocníka. Otec byl rodák z Moravského Žižkova /.../ Jeho rodiče zemřeli, když byl ještě malý, a tak vyrostl jako úplný sirotek. Třetí (nejstarší) bratr jej vzal s sebou do Vídně, kde se učil ševcovat. Matka se narodila v Prusinovicích (severně od Holešova) jako páté dítě z osmi. /.../ Jako mladé děvče přišla také do Vídně, kde se seznámila s mým budoucím otcem a brzy se vzali. Byt mých rodičů byl ve vídeňském 10. okrese (Neues Landgut/ a skládal se z kuchyně (asi 10 m²) a obývacího (20 m²). Kuchyně se částečně používala jako ševcovská dílna. Sedělo se u velkého okna. Voda a klozet (WC) byly na chodbě, jeden záchod pro dvoje nájemníky. Dnes by se takový byt označil jako substandardní. Podlaha byla z prken, která se koncem každého týdne musela důkladně vydrhnout louhem a vodou. K bytu patřila také malá část sklepa a vyhrazená část půdy. Ve válce se půda musela vyklidit (vzhledem k nebezpečí bombardování). Sklepní prostor sloužil především k uskladnění paliva na zimu (dřevo a uhlí) a současně jako odkládací prostor pro menší haraburdí. Na půdě se sušilo vyprané prádlo. Často jsme se složitě vláčeli s koši vypraného prádla z prádelny, umístěné ve sklepě, až nahoru na půdu. (A 13.)

Chodil jsem do mateřské školy, vedené sociálními demokraty, která byla nedaleko od našeho domu, a když mně bylo šest let, nastoupil jsem do obecné školy, která taky nebyla daleko (Volksschule = Grundschule). Navštěvoval jsem ji čtyři roky a další čtyři jsem pobyl na měšťance (Hauptschule). Když jsem chtěl studovat na reálce nebo na reálném gymnáziu (A 4), sestřičily partaje hlavy dohromady a – ať už to byla závist nebo neschopnost jejich dětí, neboť v našem domě bydlely rodiny s dětmi – šuškal si o mém otci a také o mně: „Ten kluk toho českýho (,böhmisch‘) ševce chce studovat!“ Můj otec se až do smrti nenaučil pořádně německy a označení „böhmisch“ se ve Vídni obecně chápalo jako „tschechisch“.

Z jednoho spolku pro českou školu přišel jednou nějaký pán a chtěl přemluvit rodiče, aby mě posílali do české školy. Můj otec však byl tak neústupný, že už dříve nám vtloukal do hlavy „narodili jste se tady a tady budete chodit do školy“. K tomu kroku nabádali mého otce a matku i jiní národovci. Rodiče však setrvali na svém původním názoru (A 15, B 19). /.../ Po období občanské války (únor 1932) se Rakousko stalo stavovským státem (Dr. Dollfuss). Panovala nezaměstnanost, začal boj o holý

život, současně s ním boj o moc – tady křesťanští socialisté (říkalo se jim černí), jinde zas v ilegalitě žijící sociální demokraté (tzv. rudí) (B 2). Matka šla pracovat jako posluhovačka, aby mně umožnila jezdit do školy tramvají. V létě 1933 jsme spolu trhali lípový květ a chleba se sádlem k obědu jsme zapíjeli čajem, abychom ušetřili něco málo na vánoce. Vláda pod vedením Dr. Dollfusse a pak Dr. Schuschnigga jako kancléře nebyla mezi dělnictvem příliš oblíbená (B 11).

Se svým kamarádem jsem příležitostně navštěvoval představení ve vídeňské opeře. Chodili jsme na stání (za 1 šilink). Peníze obětovali pro mne rodiče, i když jim to často přišlo zatěžko, neboť tato částka znamenala kilo chleba nebo čtvrt kila másla (A 5).

A pak přišel Hitler! Zde v Rakousku se všichni dívali na druhou stranu do Německa: Tam byla práce, a tady u nás v Rakousku? Že to byla práce pro válku, to nebylo momentálně jasné. A nenáviděného režimu jsme měli také po krk. Padla povinná návštěva kostela, padla povinnost vystupovat „po křesťansku“ (A 9).

Před složením maturity, kterou jsem ve Vídni absolvoval jako externista 7. února 1939, jsem pracoval – bohužel neúspěšně – jako zástupce jedné pojišťovny (životní pojištění), pak jsem na kole rozvážel noviny a dělal malířského pomocníka (A 5, A 13). V lednu 1939 mě pracovní úřad ve Vídni přidělil do Hlavního měřického úřadu XIV. /.../, navštěvoval jsem zaškolovací kurs, který jsem absolvoval s výborným prospěchem a nato mě přidělili do měřického úřadu v Eisenstadtu. /.../ Tehdy se mně zmocnila ctižádost a já chtěl studovat dále. Ve Vídni na technice (A 5, B 7). 1. září 1939 vypukla II. světová válka a nejdřív bylo nařízeno zavřít všechny vysoké školy. Pak byla otevřena technika v Berlíně, v Mnichově a ve Vídni. /.../. Já jsem však již předtím mluvil s otcem při jedné jeho návštěvě mého pracoviště v Eisenstadtu o svém plánu jít studovat. Nejdříve byl překvapený, ale pak mně řekl (a jeho slova mně ještě dnes znějí v uších): „Víš, jak to u nás vypadá, najíst dostaneš, ale o všechno ostatní se musíš postarat sám“. (A 13, B 13). /.../ Od září 1939 jsem si na vídeňské technice zapsal obor měřictví. Místo dvou semestrů byly zavedeny trimestry. Absolvoval jsem postupně čtyři trimestry a složil diplomní zkoušku (1. státní).

Mezitím jsem byl v únoru 1940 odveden /.../

Na vídeňské technice jsme měli celé tři trimestry předmět „matematika I, II, III“. K první státní zkoušce (diplomní) byla předepsána matematika I a II. Můj profesor přišel do Vídne z Brna, kde přednášel na tamní technice matematiku. Ke zkoušce jsme se museli přihlašovat písemně. To jsem neudělal, a tak se mně ptal, proč nejdu ke zkoušce, když všechny seminární zápočty jsem absolvoval na velmi dobrou. Vyprosil jsem si čas na rozmyšlenou (dva dny) a přihlášku nakonec podal. A bylo to. Ke zkoušce si kandidáti mohli vzít všechny možné pomůcky. Vzal jsem si skripta, lépe řečeno poznámky, které jsem si dělal během přednášek. /.../ Se svými dvěma otázkami jsem byl za osm minut hotov. Práci jsem odevzdal asistentovi, který měl právě dozor. Ten se na ni podíval, pak se podíval na mne a pobídl mě, abych šel za panem profesorem na katedru. Řečeno – vykonáno. Zaklepal jsem na dveře a na vyzvání jsem vstoupil. Profesor na mne pohlédl a zeptal se „odstoupil jste?“ Má odpověď byla „ne, jsem s prací hotov“. /.../ Dostal jsem se do prvního termínu ústních zkoušek, který byl vypsán dva dny nato. Neptejte se mne, prosím, jak to proběhlo. Pan profesor mluvil víc než já, ale byl zaujat tím, že jsem písemnou zkoušku zvládl tak rychle, i mohl jsem beze všeho shrábnout svoje hodnocení „velmi dobře“. Úspěšný zážitek pro mne (A 4–5, B 13).

Po složení předběžné diplomní zkoušky (1. státnice) mě odvedli do vojenské služby. Po krátkém výcviku v Ulmu jsem byl převelen k polní jednotce. Válku jsem prodělal jako obyčejný voják (C 9). Přišel jsem k frontové jednotce, umístěné v Čechách, která byla přes Moravu a Slovensko nasazena do Polska na hranici, která se tehdy nazývala demarkační linie, proti Sovětskému svazu. Umístili nás v blízkosti Přemyšlu. Strašlivou zimu 1941 jsem strávil v Charkově a pak jsem se v červnu následujícího roku vrátil zpátky ke své kmenové jednotce. U Izjumu jsem byl těžce zraněn (deformace dolní čelisti průstřelem, ztráta brady, roztržení horní čelisti, poškození jazyka); z frontové oblasti mě dopravili letadlem JU-88 a umístili do speciálního lazaretu v Charkově. Po operaci mě odvezli lazaretním vlakem „směr domov“ do polského Sielce. Po krátkém pobytu jsem přišel do Vratislavi (Wrocław) na speciální kliniku, kde se zabývali operacemi a léčením čelistí. Urgoval jsem však další přeložení do Vídne a tak mě umístili zase do speciálního lazaretu. Povýšili mě na svobodníka (hodnost mužstva). Požádal jsem o studijní dovolenou, tu jsem dostal, a za těžké zranění mě povýšili na poddůstojníka (nejnižší stupeň) a mohl jsem dokončit studium (C 9). /.../ Mám za sebou dvě kostní

transplantace (kost z boku nahradila spodní čelist) a několik kosmeticko-chirurgických operací, to vše během asi dvou let, celkem 22 operací. /.../ 31. března 1944 mně byl na vídeňské univerzitě bez velkých ovací propůjčen akademický titul diplomovaný inženýr pro obor měřičství (A 6, B 3).

Svou paní jsem poznal jako válečný invalida ještě ve válce. Studovala němčinu, historii a zeměpis na filozofické fakultě vídeňské univerzity. V únoru 1945 složila předepsanou zkoušku pro učitelství, zakončila tak úspěšně své studium a nastoupila jako středoškolská profesorka na reálné gymnázium v Laa an der Thaya (A 13, B 13). Vzali jsme se v březnu 1945 a bydleli jsme tam s manželčnými rodiči. Moji rodiče a také má vdaná sestra bydleli ve Vídni. Švagr byl na vojně.

Měli jsme šest dětí, z nichž čtvrté, synek, zemřelo těsně po vánocích ve stáří jednoho roku – právě na své narozeniny. Má paní je silně nábožensky založená a ze mne se stal také věřící (A 12, B 11). /.../ Všech pět mých žijících dětí má akademický titul. Máme deset vnoučat (B 13, A 20). /.../ Postupně jsem si vybudoval zeměměřičskou kancelář (A 20, B 22). Každý začátek je těžký. Moje paní mohla ještě pracovat jako středoškolská učitelka na reálném gymnáziu – svou činnost zde přerušila na šest let, kdy učila na obchodní akademii a obchodní škole. /.../ Můj nejstarší syn vede zeměměřičskou kancelář v Mistelbachu. /.../

Manželka mně vždy stála a dodnes stojí věrně po boku, a tak jsme společně překonali mnohé potíže (C 1). Zažili jsme spolu těžké i pěkné časy. Na dovolenou jsme vždycky jezdili společně s dětmi. /.../ Zvláště jedna cesta mně zůstala v paměti. Byla to cesta do Prahy během komunistické éry. Předem jsme museli ohlásit trasu, hraniční přechod a trvání zájezdu. Všechno jsme zaplatili rakouskými šilinky, také ubytování v hotelu a dokonce i poukázky na benzin. Jeli jsme naším autem – moje matka, manželka a já. Všichni jsme museli mít vízum a teprve pak jsme vyjeli. Na rakouské straně žádná překážka. Až potom u Hatí, pohraniční stanice ČSSR u Znojma. Jedna hodina čekání. Nejdříve pasová kontrola. Potom asi o čtyři metry dále celní kontrola. Další hodina, než nás propustili. Dnes není přechod hranice vůbec problémový (B 11, 13). Navštívili jsme a prohlédli si město a pak jsme jeli vyhledat tři sourozence mé matky – nejdříve v Holešově a v Prusinovicích. Za komunistické éry jsme s příbuznými mé paní jeli ještě jednou do Prahy. V dubčkovském období jsme mohli dostat vízum přímo na hranici v československé úřadovně za 50 šilinků na den a osobu. Také šikany odpadly. /.../ Cestou jsem vyhledal svého bratrance v Moravském Žižkově, kterého jsem doposud neznal. Překvapení bylo oboustranné! Bratrance vyhrkly až slzy z očí.

Ale hranice se opět stala neprůchodnou (A 13, C 22, C 25).

A potom byly hranice v roce 1989 otevřeny. Znova po dlouhé době. A to teprve umožnilo návštěvy příbuzných sem a tam. Jel jsem na poštu do Hevlína požádat o telefonní seznam Moravy a hledal jsem jmenovce v Brně a ve Velkých Bílovicích. Našel jsem je! Z Laa jsem všem zatelefonoval. Jeden se tak podivil, že došlo až k malé záměně jmen. Při mé pozdější návštěvě a při rozhovoru o mém hledáctví jsme se smáli všichni. Tak jsem našel také další příbuzné v Brně. /.../

A nyní zpět k hledání mého bratrance. Inženýrská komora ve Vídni, jejímž jsem členem, uspořádala po otevření hranice sympozium pod názvem Dunajský prostor (Donauraum). Byli sem pozváni Češi, Slováci a Maďaři: přišli všichni. Kolegové z oboru a také jiní. Seznámil jsem se s jedním akademicky vzdělaným překladatelem z Brna a poprosil ho, aby mně pomohl najít mého bratrance. Věděl jsem jen, že bydlí v Brně. Neuvěřitelné se stalo skutkem: našel ho, ačkoliv nemá ani telefon. Můj bratranec nám zavolał do Laa a já jsem mu mohl říct: „Já jsem hledal tebe, ale tys naopak našel mě!“ Domluvili jsme si setkání v hotelu Grand v Brně a sešli jsme se společně se svými manželkami. Tam jsme si povprávěli rodinné historky (C 9, D 23). /.../

Po dlouhou dobu jsem ze své iniciativy organizoval zájezdy učitelských důchodců na operní představení v Janáčkově divadle v Brně. Bylo to pro mne obtížné, ale prostřednictvím svých známých a příbuzných jsem našel kontakty a mohl tak zajišťovat velmi dobré vstupenky podle vlastního přání i přání zájemců. Činím tak dodnes, pokud mně zdraví dovolí (A 20, C 3, D 12, D 23).

Univ. prof. Dr. Bohuslav Beneš, DrSc. (n. 1927), vysokoškolský pedagog – lingvista, od roku 1962 působil na FF MU v Brně jako etnograf se zaměřením na folkloristiku. V jeho odborném zájmu je slovenská folkloristika, lidové obyčaje a lidové divadlo.

Autobiography and Folklore Studies

A b s t r a c t

Autobiography is a record of author's individual view of his own activities, as well as a more broad look at the environment and external influences that had some effect on his or her life. A written autobiography is a manifestation of self-fulfillment, clearly aimed at expected feedback. It is either dominated with sober information, or it can be a free narrative with numerous episodes. The most usual are mixtures of both. The analyzed autobiography of Ing. Viktor Lebloch of Laa an der Thaya in Lower Austria belongs to the first class. Written autobiographies – provided they are not meant as an official record – are also found in the area of written folklore. Other written records that belong to this group include folk letters, written memoirs etc. These texts can also contain various suppositions and comments.

Seen from the point of view of semantic and functional analysis, autobiographies show endogenous functions of the writer and his intention (i.e. inner incentives, here marked as A, B) and exogenous functions (external influences and their manifestations, marked as C, D). Each group is realized in a concrete way, e.g. as informative function, self-fulfillment related function, national or socially differentiating function etc. The author was born in the family of a Czech craftsman in Vienna in 1920, where he went through the entire Austrian school system but he did not abandon his family roots. Since 1990, he has been seeking and collecting information about his South Moravian Czech relatives and has been keeping in touch with them. He also began studying Czech.

Autobiographie und Folkloristik

Z u s a m m e n f a s s u n g

Eine Autobiographie vermittelt die Selbstbeschreibung des eigenen Lebens und somit die Einstellung des Verfassers zur eigenen Tätigkeit und zugleich eine weitblickende Auffassung von äußeren Einflüssen auf das Leben einer Einzelperson. In einer schriftlich festgehaltenen Autobiographie äußert sich die Bemühung nach der Selbstverwirklichung, die eine Rückwirkung voraussetzt. Zum Inhalt hat sie entweder eine bloß sachliche, informative Dominante oder eine freie Erzählung mit zahlreichen Episoden. Zwischen beiden Formen gibt es eine Reihe von Übergangsformen. Die analysierte Autobiographie von Ing. Viktor Lebloch aus Laa an der Thaya in Niederösterreich stellt ein Beispiel für die erstgenannte Gruppe dar. Schriftliche Autobiographien – falls sie nicht den Charakter eines amtlichen Dokuments haben – können in den Bereich der sogenannten schriftlichen Folklore eingereiht werden, der auch Volksbriefe oder Erinnerungen aus dem Leben zuzuordnen sind. Die Texte können auch verschiedene Vermutungen oder Glossen enthalten.

Aus der Sicht der semantischen und funktionalen Analyse wirken sich in den Autobiographien endogene Einflüsse des Autors und dessen Absicht (d. h. innere Anregungen – hier als A, B bezeichnet) sowie exogene Einflüsse (Außenwelt – hier als C, D) aus. Jede Gruppe hat ihre konkrete Form, sodass man Funktionen verfolgen kann, die verschiedene Ziele haben: Informationen, nationale Besonderheiten oder soziale Differenzierung u. a. In der vorgelegten Autobiographie von Ing. Lebloch nehmen gerade die genannten Funktionen eine dominante Stellung ein. Der Verfasser wurde 1920 in der Familie eines tschechischen Handwerkers in Wien geboren. Hier absolvierte er alle entsprechenden österreichischen Schulen, vergaß aber seine Familie und Herkunft nicht. Seit 1990 sammelte er mit Erfolg Informationen über seine tschechischen Verwandten aus Südmähren und pflegt Kontakte mit ihnen. Er hat auch angefangen, tschechisch zu lernen.

VÍTĚZSLAV ŠTAJNOCHR: PANNA MARIA DIVOTVŮRKYNĚ. Nauka o Panně Marii, mariánská ikonografie, mariánská poutní místa. Uherské Hradiště, Slovákcké muzeum 2000, 326 stran, 298 obr., něm. a angl. résumé.

Na podzim roku 2000 byla ve Slovákckém muzeu v Uherském Hradišti otevřena výstava Panna Maria Ochránkyně Moravy, která představila pozoruhodné doklady lidového a zlidovělého umění s mariánským námětem ze sbírek Slovákckého muzea. Smyslem výstavy však nebylo vyzvednout nesporné výtvarné hodnoty uvedených obrazů a plastik, mezi nimiž dominovala pro tento region typická plátna z dílny malíře Hány. Autorským záměrem bylo především představit mariánskou tematiku v širších aspektech – religionistických, uměleckohistorických, historických, etnografických aj., což dosud nebylo obvyklé. Jde o přístup, který umožňuje věrněji postihnout reálné postavení dokladů tzv. lidového umění ve společnosti. Při této příležitosti vydalo Slovákcké muzeum, které se v poslední době intenzívně věnuje mezioborovému studiu lidové duchovní kultury, obsáhlou publikaci Vítězslava Štajnochra, jež u nás představuje dosud ojedinělé souborné dílo o kultu milostných a zázračných mariánských obrazů a soch. Autor vychází ze svých dlouholetých zkušeností z působení v národopisném oddělení Národního muzea v Praze, z jehož sbírek připravil v roce 1993 tematicky shodně zaměřenou výstavu, která byla později reprízována v Rakousku (Sandl) a Bavorsku (Neukirchen b. H. Blut). K poslední výstavě vydal katalog, který se stal základem pro zpracování sledované publikace.

Štajnochrova práce je rozvržena do dvou dílů. První se zaměřuje na soubor mariologických poznatků, které jsou interpretovány s přihlédnutím k hlediskům religionistickým, historickým, uměleckohistorickým, etnografickým, teologickým, ikonografickým, estetickým, legendistickým atd. Po úvodní kapitole, v níž se autor podrobně věnuje rozboru pramenů a hodnocení dosavadního bádání, následuje další s názvem Estetika mariánského obrazu, sochy, která se zabývá procesem utváření mariánského obrazu. Na ni navazuje část, která pojednává o typologii mariánského zobrazení – obrazech, sochách a grafice, dále pojednání o devočních obrazech

a sochách a preferovaných mariánských obrazech, kterými jsou např. paládia. Třetí kapitola je věnována mariánským kostelům a bazilikám a čtvrtá mariánským poutím. Ta si mj. všímá poutních míst, podoby novověké pouti a podrobně rozebírá její doprovodné jevy. Následující kapitola se zabývá korunovací mariánských soch a obrazů. Šestá kapitola se podrobně věnuje oděvu P. Marie a jeho součástí a následující kapitola korunovačním a atribučním insigniím (koruna, žezlo, říšské jablko, klenoty). Další kapitola sleduje externí ikonografický aparát mariánských obrazů a soch a externí reálie (aureola, kovový obklad, schránka, baldachýn, andělská asistence, ověšky, obětiny). První část knihy konečně uzavírá kapitola o translaci a intronizaci mariánského obrazu a sochy. Druhý díl představuje obsáhlý katalog mariánských ikonografických typů, které jsou podle již sledovaných aspektů roztríděny do dílčích skupin: nejstarší ikony Bohorodičky a příbuzné mariánské obrazy, Svatá Tvář P. Marie, české středověké deskové obrazy, Trůnící P. Maria, Madona a P. Maria Assumpta, Pieta, Santa Maria in Aracoeli, Mater Dolorosa, P. Maria Immaculata, Zjevení P. Marie, P. Maria Nevěsta Ducha Svatého, Adorace Páně P. Marií, P. Maria Kojící, P. Maria Hromničná, P. Maria Pomocnice, P. Maria Pomocnice křesťanů, Matka Dobré Rady, Madona della Cintola, Madona Padrona delle Scuole, Santa Maria Piscinola, P. Maria Ustavičné Pomoci, P. Maria Matka Milosrdenství, P. Maria Škapulířová, P. Maria Růžencová, P. Maria Dobrá Pastýřka, P. Maria Církev Vítězná. Jejich poslední součástí tvoří vyobrazení mariánských narativních scén (Korunování, Zvěstování, Nanebevzetí). Jednotlivé příklady jsou ilustrovány převážně reprodukcemi devočních obrázků, či přímo fotografiemi devočních obrazů a soch, které jsou připojeny k textu, za nimi následuje osm barevných reprodukcí známých poutních madon z našeho území. Publikaci uzavírá obsáhlý soupis literatury a cizojazyčná resumé.

Sledovaná publikace si vzhledem k šíři záběru dané problematiky, rozsahu, hloubce informací a množství dokumentace nepochybně zaslouží pozornost, neboť souborné shrnutí dosavadních poznatků o mariánské tematice, které vyžaduje rozsáhlé mezioborové znalosti, v naší odborné literatuře dosud chybělo. Čtenář nalez-

ne přehled o situaci na českém, moravském a slezském území, který je doplněn o nejvýznamnější doklady z území sousedních. Štajnochrova publikace se zcela jistě stane důležitou příručkou pro řadu např. muzejních pracovníků, kteří často obtížně získávají podklady pro interpretaci mariánských reálií. V této souvislosti je třeba vyzvednout i zásluhy Slováckého muzea, které se rozhodlo tuto určitě potřebnou, avšak po technické stránce dosti náročnou publikaci, vydat, a ocenit redaktorské úsilí Dr. L. Tarcalové.

Alena Kalinová

V. ČASTKOVÁ, R. GALEČKOVÁ, M. PETŘÍKOVÁ: KROJE HORŇÁCKÉ OBCE VELKÁ NAD VELIČKOU. Vydala Obec Velká nad Veličkou, 2000, s. 83.

Publikace, která si dala za úkol představit kroj největší obce Hornácka, Velké nad Veličkou, vzešla z práce kolektivu autorek Věry Častové, Renáty Galečkové, Magdalény Petříkové, s odbornou konzultací Kateřiny Sekerkové. Zajímavě graficky řešenou knihu s četnými fotografiemi dokumentárního charakteru vydala Velká nad Veličkou ve spolupráci a za podpory Kordárny a.s. Velká n. Veličkou a Národopisného souboru písní a tanců Velička. Podle slov autorek je publikace věnována všem, kteří se zajímají o kroj z laického i odborného hlediska.

Kniha je rozdělena do tří základních částí; první a druhá je věnována jednotlivým součástkám ženského a mužského kroje, včetně popisu jejich částí, výšivek a aplikací. U některých je uveden i postup výroby. Mimo to obsahuje i nejfrekventovanější vzory tištěných šátků, fěrtušků a zadních sukni, i s jejich místními názvy, což je zvláště cenné. Velmi podrobně je popsán a fotograficky zdokumentován postup vázání šátků i šatek, i když mohl být doplněn alespoň základními informacemi o funkci jednotlivých úvazů. Zcela chybí údaj, která z pokrývek hlavy je starší, a také fakt, že úvazy šátků *dole rožky* a *hore rožky* se vyvinuly z podobných úvazů šatek, neboť jsou mnohem starší oděvní součástíkou než tištěné lipské a turecké šátky.

Ve třetí části se autorky zaměřily na jednotlivé druhy velického kroje tak, jak je oblékaly věkové skupiny při různých příležitostech. Podrobně jsou zde popsány možnosti kombinací krojových součástek nošených při běžné každodenní práci, do kostela, k muzice nebo k obřad-

ním a slavnostním příležitostí. Na škodu je, že autorky nepoužily zažitých kritérií pro dělení krojových druhů a varianty oděvu nepopisovaly podle určitého systému. Z hlediska funkčního lze rozdělit lidový oděv na pracovní, sváteční, obřadní apod. a toto členění je pak nutné doplnit věkovou kategorií nositelů, jejich rodinným a sociálním postavením, popřípadě konkrétními příležitostmi, ke kterým se kroje oblékaly. Určitě by jiný způsob členění přispěl k větší názornosti a přehlednosti této části práce.

Velká pozornost je v závěru věnována především dosud činným lidovým ševcům, krejčím, vyšívačkám a vazačkám šátků a všem, kteří dodnes zhotovují součástky hornáckého kroje. Autorky připomněly také již zemřelé výrobce, kteří se svou prací výrazně podepsali na podobě hornáckého kroje. U nich uvedly i základní životopisná data. Praktickou kapitolkou, která uzavírá tuto knihu, je několik nejdůležitějších poznatků týkajících se údržby, čištění a ukládání kroje. U některých krojových součástek, s ohledem na určitá specifika materiálu či výšivky, jsou podrobněji rozebrány již u jejich popisu.

Publikace *Kroje hornácké obce Velká nad Veličkou* má dobrou výtvarnou úpravu, cenná je bohatá fotografická dokumentace. Z celé knihy je vidět vysoká míra zaujetí a snaha autorek o co nejpřesnější podání informací o hornáckém kroji. Kniha si kladla za cíl popsat jednotlivé krojové součástky, způsob jejich nošení, výroby a udržování a doplnit ho obrazově. Svým záměrem je tedy publikaci popisnou, nechce kroj zařazovat do širších souvislostí a hodnotit jej z estetického či historického hlediska. To měly autorky celou dobu na zřeteli, a proto jejich publikace splnila vytčený cíl.

Vzhledem k tomu, že autorky vycházely při jejím zpracování nejen z odborné literatury, ale pomohly jim i konzultace s odbornými pracovníky a s pamětníky, je možno považovat tuto publikaci za cenný zdroj informací o lidovém oděvu ve Velké nad Veličkou, věnovaný laické i odborné veřejnosti.

Marta Kondrová

FRANTIŠEK HOŘÁK: PAMĚTI CIMBÁLOVÉ MUZIKY SLÁVKA VOLAVÉHO 1943–1993. Strážnice 2000, 368 s.

V prostředí městečka Strážnice dodnes žije místní rodák, dlouholetý muzikant strážnické

cimbálové muziky, František Hořák (n. 1923). Na základě svých bohatých životních zážitků a pozorování sepsal knihu, která je výmluvnou kronikou strážnických muzikantů. Je dokladem života, situací, prožitků strážnických obyvatel, nejen těch obyčejných a dnes již i zapomenutých, ale hlavně těch, kteří proslavili Strážnici a přispěli k věhlasu tohoto městečka. Velmi těžce by se komu podařilo podchytit obsazení muzik ze začátku dvacátého století či vzpomenout různých *trefných* situací, které popisuje autor. Jedině z řad Strážničanů a muzikantů, kteří *u toho byli*, se mohl zrodit takto obšírný dokument – kniha o štrajchové muzice a postupném obsazování a vzniku cimbálové muziky Slávka Volavého. Činnost muziky popisuje autor od roku 1944, s výčtem jednotlivých akcí doplněných popisem drobných a mnohdy poutavých zážitků, které pobaví především zainteresované Strážničany.

Za velmi hodnotné prameny považují zmínky o nejstarších ročnících strážnických slavnostech, o podílu strážnické cimbálové muziky na slavnostech, o činnosti či účasti na zájezdech v průběhu let 1943–1968. Z první části knihy Františka Hořáka je možné získat informace o vzácných lidech, muzikantských a pěveckých legendách – Samkovi Dudíkovi, Jožkovi Kubíkovi, bratřech Prachařových, Jožkovi Tomšovi, Marii Procházkové a dalších, kteří spolupracovali nejen s muzikou, ale i s městem Strážnicí. Autor pečlivě popisuje zájezdy do zahraničí a jejich program i s vyjmenováním členů nepostradatelné politické doprovodné delegace, zaznamenává rodinné (svatby, úmrtí) i výroční události (hody), týkající se členů muziky i Strážnice, které doplňuje drobnými zážitky či dojmy. Vzpomíná také rok 1959, kdy s cimbálovou muzikou začal cvičit nově vzniklý soubor lidových písní a tanců Danaj. Spolu soubory navštívily řadu zemí a zúčastnily se řady festivalů a kulturních akcí v celé Československé republice.

Další kapitola pojednává o období let 1968–1983. František Hořák pokračuje stejným způsobem v popisování jednotlivých akcí, kterých se zúčastňovala muzika i soubor. Mnohdy uvádí i obsazení muziky se sólovými zpěváky a s taneční složkou. Kromě jiných událostí je zde pojednáno o 30. výročí muziky (1973) a 15. výročí Danaje (1974), 75. narozeninách keramika H. Landsfelda, o bezpočtu akcí, zájezdů a vystoupení až do toho posledního se souborem Danaj (1981) a do smrti Slávka Volavého (1983). Tato část knihy je ukončena dvěma básněmi Jindřicha

Uhra věnovanými zemřelému Slávku Volavému.

Období, kdy cimbálová muzika již pracuje bez primáše Vítězslava Volavého, je popisováno ve stejném duchu jako dvě předešlé kapitoly. Mimo bohatého programu účinkování muziky jsou zvláště oslavy 40 let cimbálové muziky a 25. výročí souboru Danaj, návrat muziky k souboru (1987) a také založení tradice přehlídky cimbálových muzik „Hudecké dny Slávka Volavého“. Autor zde vzpomíná i úmrtí dvou nejlepších kamarádů J. Trachtulce a J. Míši.

V závěru je kniha opatřena seznamem akcí v jednotlivých letech, seznamem natočených hudebních snímků, vydaných gramofonových desek a účinkování v televizi. Nechybí ani seznam členů cimbálové muziky, zpěváků a konferencierů v jednotlivých letech, hostujících muzikantů, tanečnicků, vypravěčů, zpěváků a konferencierů.

Knihu Františka Hořáka s výstižným názvem „Putovali hudci“, (a oni toho opravdu hodně za těch padesát let *naputovali*) je nejen podrobnou kronikou činnosti muzikantů a tanečnicků ze Strážnice, ale i ódou na práci zanícených lidí, laskavým poděkováním za radost, kterou rozdávali. Je čítankou, pramenem, ze kterého se může těšit nejen malá skupina muzikantů a tanečnicků ze Strážnice, ale i řada kamarádů a příznivců. Jí si mohou připomínat neopakovatelné situace, příběhy, zážitky a osobnosti, z nichž mnohé již nejsou mezi námi.

František Hořák, který pečlivě zaznamenával dění okolo cimbálové muziky, si možná ani neuvědomoval, že sepsované poznámky budou živou výpovědí a neopakovatelným dokumentačním materiálem jednoho uměleckého tělesa v malém městečku v druhé polovině 20. století.

Ludmila Tarcalová

ACTA MUSEALIA, 2001/1, 2, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně.

K vydavatelům sborníků na jihovýchodní Moravě se v letošním roce připojila další instituce – Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Z jara, kdy redakční kruh obnovil prvním číslem sborníku jeho vydávání, zůstal každý odborný čtenář překvapen jak obsahem, tak i jeho formou. Grafická úprava přebalu spolu se zdárnou vnitřní strukturou napověděla, že sborník odstartoval velmi šťastně.

K přednostem prvního čísla sborníku, mimo

již výše zmíněných kladů, patří zařazení materiálových článků a studií všech pracovníků zlínského muzea z oboru archeologie, národopisu a historie. Přispěly i pracovnice detašovaných pracovišť, muzea v Luhačovicích, obuvnického muzea ve Zlíně či konzervačního oddělení muzea, sídlícího na hradě v Malenovicích. Kromě článků a studií tvoří kostru sborníku musealia a personalia, dotýkající se činnosti muzea a vzpomínající osobnosti, jejichž činnost s muzeem souvisela.

Druhé číslo, ve stejné grafické úpravě s mírně pozměněným vnitřním uspořádáním, je věnováno dlouholetému pracovníkovi muzea Karlu Pavlišťkovi, který v tomto roce oslavil životní jubileum. Spolupracovníci, kolegové a kamarádi vzdali úctu jubilantovi – člověku a občanovi, etnografu a muzejníkovi, vedoucímu programové rady MFF ve Strážnici a autoru programu O nejlepšího tanečníka verbuňku. Pojednání jsou vlastním vyznáním jednotlivých autorů, psaná z hlubokého, mnohdy až niterného vztahu oboustranného kamarádství během celé jubilantovy životní pouti. Část věnovaná jubileu Karla Pavlišťky končí životopisným přehledem a bibliografickým soupisem jeho práce – muzejních expozic a výstav, biografických titulů, editorské činnosti, práce spojené s folklorními soubory a festivaly.

Věnování sborníku jubileu svého pracovníka je největším poděkováním instituce za jeho celoživotní dílo. Redakční rada i vedení muzea našla velmi vhodnou formu k vyslovení díky a vyjádření úcty svému dlouholetému kolegovi.

Ve větší zbývající části sborníku opublikovali kolegové z jiných institucí a dlouholetí Pavlišťkovi přátelé studie a články ze svého oboru, čímž jistě Karla nesmírně potěšili. Jubilantovi i sborníku přejeme, aby obsah i forma byla ještě řadu let stejně dobrá.

Ludmila Tarcalová

VĚRA FROLCOVÁ: VELIKONOCE V ČESKÉ LIDOVÉ KULTUŘE. Památce Václava Frolce. Nakladatelství Vyšehrad, Praha 2001, 277 stran, 240 černobílých a 279 barevných ilustrací, věcný rejstřík.

Na sborníkovou publikaci *Vánoce v české kultuře*, která vyšla v pražském nakladatelství Vyšehrad v roce 1988 s obširnou etnografickou studií z pera Václava Frolce, navázala kniha o čes-

kých Velikonocích. Její autorka založila svou monografii na rozsáhlém materiálu z terénních výzkumů, z rukopisných a tištěných pramenů, z české i cizojazyčné literatury. Jde o první a zdařilou syntézu na toto téma v moderní české etnologické produkci.

Vstupem do tématu je kapitola *Výhledy*, v níž autorka seznamuje s hlavními problémovými okruhy: poukazuje na mezerovitost pramenů při historickém bádání, věnuje pozornost terminologii svátku na širším evropském území, vymezuje tři kulturní vrstvy Velikonoc – lidové, křesťanské, měšťanské. V archetypu svátku připomíná agrární kult a i kult zemřelých, radost a velikonoční smích (*risus paschalis*) ve středověkých hrách, upozorňuje na ústřední ideu Velikonoc jako rituálu přechodu: v kontextu obnovy přírody, smrti a znovuzrození se odvíjejí jeho lidové projevy, z nichž mnohé se dotýkají života současných generací. Z širšího materiálu se autorka zaměřuje především na jevy sociální a duchovní povahy a hledá reflexi křesťanských Velikonoc v lidových a duchovních písních, pořekadlech, modlitbách aj.

Těžiště díla je v následujících kapitolách *Květná neděle, Zelený čtvrtek, Velký pátek, Bílá sobota, Hod Boží velikonoční, Pondělí velikonoční*. Autorka sleduje obřady a obyčeje Svatého týdne v chronologické posloupnosti. Analyzuje a hodnotí složité strukturované jevy v historickém a geografickém kontextu a pokouší se o výklad geneze jednotlivých fenoménů. Sleduje prolínání církevního a mimocírkevního, resp. mimokřesťanského: např. v pasážích o lidovém a církevním chápání zelené ratolesti, o velikonočním ohni a *pálení jidáše*, obřadním umývání v pramenité vodě, jež má svůj podklad v lidové víře o čistém a silném novém počátku, v pojednání o průvodech dívek s křížem nebo soškou Spasitele (ohlas církevního uctívání kříže), o zákazu hýbat se zemí o Velkém pátku, v němž se propojuje křesťanské a mimokřesťanské pojetí. Upozorňuje na bohatou barokní tradici pašijového kultu, zpřítomňující v procesích a divadelních hrách drama Kristova utrpení. Složitost geneze lidových obyčejů a symbióza křesťanských a mimokřesťanských prvků v lidové víře je patrna i na velikonočních jízdách na severní Moravě. Autorka má při svých výkladech na zřeteli strukturovanost sociálního prostředí: sleduje prožívání svátku na vesnici a ve městě (např. v pasážích o *pomlázce, chození do Emmauz*, slavnosti *Vzkříšení* aj.). Zajímavé jsou také její po-

hledy na význam velikonoční pomlázky jako zvláštní formy svátečního kontaktu mezi mužem a ženou.

V *Závěru* se autorka zamýšlí nad povahou lidových obyčejů velikonočního času. Vymezuje jevy, které nebyly iniciovány evangeliem ani křesťanskou církví a které později církve pojala do svých rituálů (vejce, oheň, ratolesti), zaznamenává dlouhé přetrvávání dalších obyčejů (obchůzky Květné neděle, *hrkání*) a specifika velikonočního daru, v němž převažují vztahy navenek, mimo rodinu, a kdy na významu nabyla od konce 17. století kmotrovská pomlázka. Vyznačuje prvky nezávislé na křesťanském svátku, které náležejí k archetypům obřadní kultury (např. hlučení). V centru autorčiny pozornosti jsou především duchovní hodnoty tradičních Velikonoc jako svátku křesťanů. Mohli bychom připome-

nout i proces zesvětštění, zasahující do prožívání velikonočního času u nemalé části české společnosti 20. století, tak i vliv masové kultury a komercializace, jehož jsme svědky v naší době.

Téma sleduje V. Frolcová nejen z pohledu etnologie, ale reflektuje též bádání religionistická a jazyková. V práci se odráží široký rozhled autorky v oboru a přesvědčivá interpretace rozsáhlého materiálu. Poučenému čtenáři se tak dostává do rukou publikace, kterou právem zařadíme k dílům, v etnologické literatuře základním.

Kniha je vybavena kvalitními fotografiemi lidových artefaktů (kraslice, malby na skle z muzejních sbírek) od Miloše Strnada a kresbami Magdaleny Říčné.

Eva Večerková

ARCHEOLOGIE

K POZNÁNÍ KULTURY S MORAVSKOU MALOVANOU KERAMIKOU A POČÁTKŮM ENEOLITU NA UHERSKOHRADIŠŤSKU

Miroslav Vaškových, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Osídlení Uherskohradištska kulturou s MMK je díky absenci neolitických výzkumů poměrně neznámé. I přesto však můžeme některé celky chronologicky upřesnit a předběžně tak nastínit její vývoj v této oblasti.

Úvod

Lengyelská kultura, jejíž součástí je i kultura s moravskou malovanou keramikou (dále jen MMK), je jedním z nejvýznačnějších civilizačních projevů v neolitu střední Evropy a rozlišujeme v ní dvě základní chronologické civilizační období. Její starší část v systému periodizace neolitu vyplňuje období mladšího neolitu, mladší část spadá do eneolitu. V materiální kultuře se obě dvě období diferencují nejlépe pomocí keramiky, hlavně její ornamentikou. Starší stupeň charakterizuje rytá a malovaná výzdoba a mladší, eneolitický, úplná absence ryté i malované ornamentiky (s výjimkou jordanovské kultury).

V západní části lengyelského okruhu (Dolní Rakousko, jižní Morava), tam, kde substrát tvořili tvůrci vypíchané keramiky, přímých dokladů vzniku MMK není. Nezbývá než počítat zde s přísunem v podstatě již hotového fenoménu z jihovýchodu a východu, respektive jihu. Rozptýl nejstarších sídlišť s MMK na jihozápadní a jižní Moravě ukazuje, že k lengyelské okupaci došlo nejspíše z jihu, patrně směrem proti přítokům řeky Dyje, zvláště údolím Jevišovky, Jihlavy, Svratky a Litavy. Nositelé nové mladoneolitické vlny procházeli zřejmě nížinnými terény Podyjí a usazovali se spíše v pahorkatých oblastech Znojemska, Moravskokrumlovska a Brněnska, postupující hned v první fázi do předhůří Českomoravské vrchoviny. Dále k severu, tj. na střední Moravu, a k severozápadu, tj. do Čech, tato první vlna nepronikla. Na terénech východně od řeky Moravy stopy nejstarší MMK zjišťovány nejsou, je to zřejmě dostatečným důkazem toho, že železovské elementy středního neolitu zde významnější historickou roli nesehrály (Podborský 1993, 110).

Podle současného stavu výzkumu je možno v historii lengyelské kultury na Slovensku i v rámci jejího celkového vývoje vůbec rozlišit následující stadia: A. Prelengyel, B. Protolengyel, C. Lengyel I, D. Lengyel II, E. Lengyel III a stadium doznívání lengyelské kultury – F. Lengyel IV (Pavúk 1981, 256). Prelengyel reprezentuje první zlom v evoluci předcházejícího domácího vývoje a je silně spjatý se železovskou skupinou, tvoří ještě její část. Byl definovaný na základě keramiky z Dvorov nad Žitavou, Horných Lefantoviec, Békásmegyery a nálezů z Bicske (Pavúk 1981, 257). Nejstarší známou malovanou keramikou na Slovensku představuje lužianská skupina, která je specifickým projevem jihozápadního Slovenska. Lužianská skupina je organickou částí lengyelského komplexu, což vyplývá z jejího vztahu k železovskému typu na úrovni předlengyelského horizontu, představuje jeho začátek.

Nálezy příbuzné lužianské keramice, hlavně tenkostěnné malované zvonovité nádoby, nacházíme na některých moravských lokalitách (Střelice, Těšetice-Kyjovice), ale formy předlengyelské keramiky se zatím na území jižní Moravy nepodařilo doložit. Ojedinelé shody či podobnosti byly shledány jen z některých nálezových fondů (Těšetice-Kyjovice, Střelice). Jde především o shodnou ornamentaci, kdy některé prvky a motivy objevující se na protolengyelské keramice lze objevit ve fázi MMK Ia. Nejvíce se shoduje malovaná výzdoba v podobě trojúhelníkového meandru a negativní trojúhelníkové sítě. Zjištěné zna-

ky mohou být projevem původních společných kořenů nebo dokladem vyznívání předlengyelských tradic v prostředí staršího stupně kultury s MMK (Kazdová 1986, 16, 20).

Objevení předlengyelských forem na Moravě by bylo důležité, protože v oblasti jižní Moravy po osídlení lidu s LnK nenacházíme, jak už bylo řečeno, nálezy, které by tvořily spojivo nebo aspoň naznačovaly vzájemné kontakty s následujícím osídlením, které představuje kultura s MMK. Jihovýchodní Morava, konkrétně oblast Uherskohradištska, má vztah ke Slovensku, jak to dokazuje řada nálezů železovské, ale i bukovohorské keramiky, které sem pronikaly patrně hlavními komunikačními tepnami z Pováží. Kultura s LnK měla na Moravě dlouhý a stabilní vývoj, nevznikl zde však ani železovský typ ani šárecký stupeň kultury s LnK.

Hlavní zkoumaná sídliště kultury s MMK

Povrchové sběry na rozorávaných sídlištích jihovýchodní Moravy a jen zcela náhodné výkopy na nich neposkytují vhodné prameny pro poznání způsobu hospodaření, bydlení, pohřbívání a dalších nadstavbových jevů mladšího neolitu tak jako na systematicky zkoumaných lokalitách, zejména na jižní Moravě, a přece lze obecně konstatovat, že jde o údobí, kdy se dále rozvíjí a prohlubuje neolitická civilizace.

Dolní Němčí („sušička“) – Vlčnov

Meliorační práce v západní části „Luckého pole“ narušily v roce 1967 rozsáhlé sídliště lidu s MMK. Lokalita leží jižně od silnice Dolní Němčí–Nivnice na rovinaté pravobřežní terase potoka Okluky. Jednotlivými drenážními průkopy bylo zachyceno asi 50 objektů, od drobných odpadových jam až po 2 m hluboké a 6–8 m dlouhé zahloubené úzké jámy ne zcela jasného významu. Z vytěžené hlíny byly získány střepy keramiky MMK a štípaná industrie. Zároveň zde byl zachycen i kruhový příkop s rovným dnem (šířka 160 cm), který se podařilo sledovat v délce 30 metrů. Tento příkop byl narušen stopami po dlouhé stavbě kúlové konstrukce (Vaškových, M.–Pavelčík, J. 1999, obr. 5). Jiří Pavelčík (ústní sdělení) chronologicky řadí tento příkop do období MMK II. st. a nadzemní kúlovou stavbu do období staršího eneolitu.

Havříce – „Nad Stavem“

Lokalita se nachází v jihovýchodní části katastru obce. Po stránce geografické leží toto území na mírně zvlněné a pozvolna se zvedající parovině severního předpolí Černé hory (kóta 364), která současně tvoří i první, levobřežní terasu řeky Olšavy. Geologické podmínky jsou zde velmi příznivé. Na třetihorních, silně zvrásněných lupcích leží diluviální štěrky překryté spraší. Silně humózní ornice je stále doplňována prachovými sedimenty, které se zvedají v prostoru Bánova, Bystřice pod Lopeníkem a Suché Lozy díky silným větrům. Polykulturní vrstvy jsou zde sledovány povrchovými sběry i menšími výzkumy už od počátku našeho století (J. Kučera, I. L. Červinka) až do současnosti (S. Krauze, Jan a Jiří Pavelčíkovi). Pravěké a protohistorické osídlení zaujímá celou plochu trati s výjimkou nejjižnější části. Nálezy patřící do období kultury s MMK byly rozptýleny po celé ploše. V roce 1987 při výstavbě plynovodního potrubí došlo k dalšímu narušení neolitických objektů (LnK, železovská skupina), mezi nimi i několik blíže nedefinovatelných jam kultury s MMK, ze kterých byl získán keramický materiál z mladšího období této kultury.

Hluk – „mezi Hlukem a Dolním Němčím“

Polykulturní lokalita se nachází na pomezí katastrů obou obcí. Mladoneolitické nálezy z této trati byly známy již z období mezi světovými válkami. Povrchové sběry na trati „pod Babí horou“ zde prováděl už I. L. Červinka, v trati „Na krůžku“ prokopal sídlištní vrstvy V. Hrubý, keramický materiál MMK zde získal sběrem i Jiří Pavelčík. Roku 1972 zde byl zahájen archeologický výzkum germánského sídliště pod vedením R. M. Perničky. Materiál z období MMK (obr. 4), který byl při tomto výzkumu zajištěn, vyhodnotil P. Košťálek (1982, 65–73).

Polešovice – „Torštot“

Na trati „Torštot“ a „Nivy“ prokopával polykulturní vrstvy (LnK, MMK, kultura jevišovická a platěnická) už roku 1935 V. Hrubý. Z jeho výzkumů odtud pochází několik střepů keramiky z větších, široce rozevřených nádob, rohatá ucha a část nohy poháru z období MMK. V roce 1974, při výzkumu zaniklé středověké vsi Záblačan, zde R. Snášil provedl celkem 9 sond, z nichž sonda č. 1 na ploše „H“ zachytila dvě sídlištní jámy z období mladého neolitu. Jejich výplň byla tvořena kompaktní humózní tmavohnědou hlínou, promíšenou keramickým materiálem a zlomky mazanice (Snášil 1977, 89). V roce 1975 odkryl v trati „Torštot“ další kulturní vrstvy (neolit, eneolit, halštat, latén). Na pískovcovém podloží v hloubce 85–90 cm zde byla uložena 10 cm mocná hlinitopísčítá vrstva bez náleží, kterou překrývala asi 50 cm mocná tmavohnědá hlinitá kulturní vrstva z neolitického a eneolitického období. Do této vrstvy byly také zahloubeny objekty z období neolitu a eneolitu (kultura lidu se zvoncovitými poháry), kulturní vrstvy halštatu a laténu nebylo možno blíže rozpoznat.

Těšov – „Bažantnice I“

Lokalita se nachází na nevysoké, mírně zvlněné parovině, která se připíná k podnoží prvního pásma Bílých Karpat. Dále k západu navazuje terasa na erozivní a náplavovou rovinu údolí Olšavy a přes širokou „nivu“ říčky Korečnice na tzv. „Lucké pole“. Povrch zde tvořila 38 cm mocná šedočerná ornice, pod kterou probíhala 22 cm silná šedá vrstva, vážící se zřejmě ke slovanskému osídlení. Na hladině spráše ležela 40 cm mocná tmavě hnědá vrstva neolitická a patrně i mladobronzová (Pavelčík 1970–1971, 21). Povrchovými sběry zde na trati „Břehy“ zajistil keramický materiál z období MMK už roku 1947 Jan Pavelčík. V roce 1968 na trati „Bažantnice I“ prozkoumal Jiří Pavelčík narušené sídelní objekty. Z období konce neolitu až počátku eneolitu byl zachycen a prozkoumán obj. č. 6 – kotlovitá jáma s oblým dnem. Její nálezkový celek obsahoval konglomerát keramického materiálu několika kulturních prvků (lengyelské, mladší vypíchané a ludanické kultury).

Uherské Hradiště – Mařatice „cihelna“

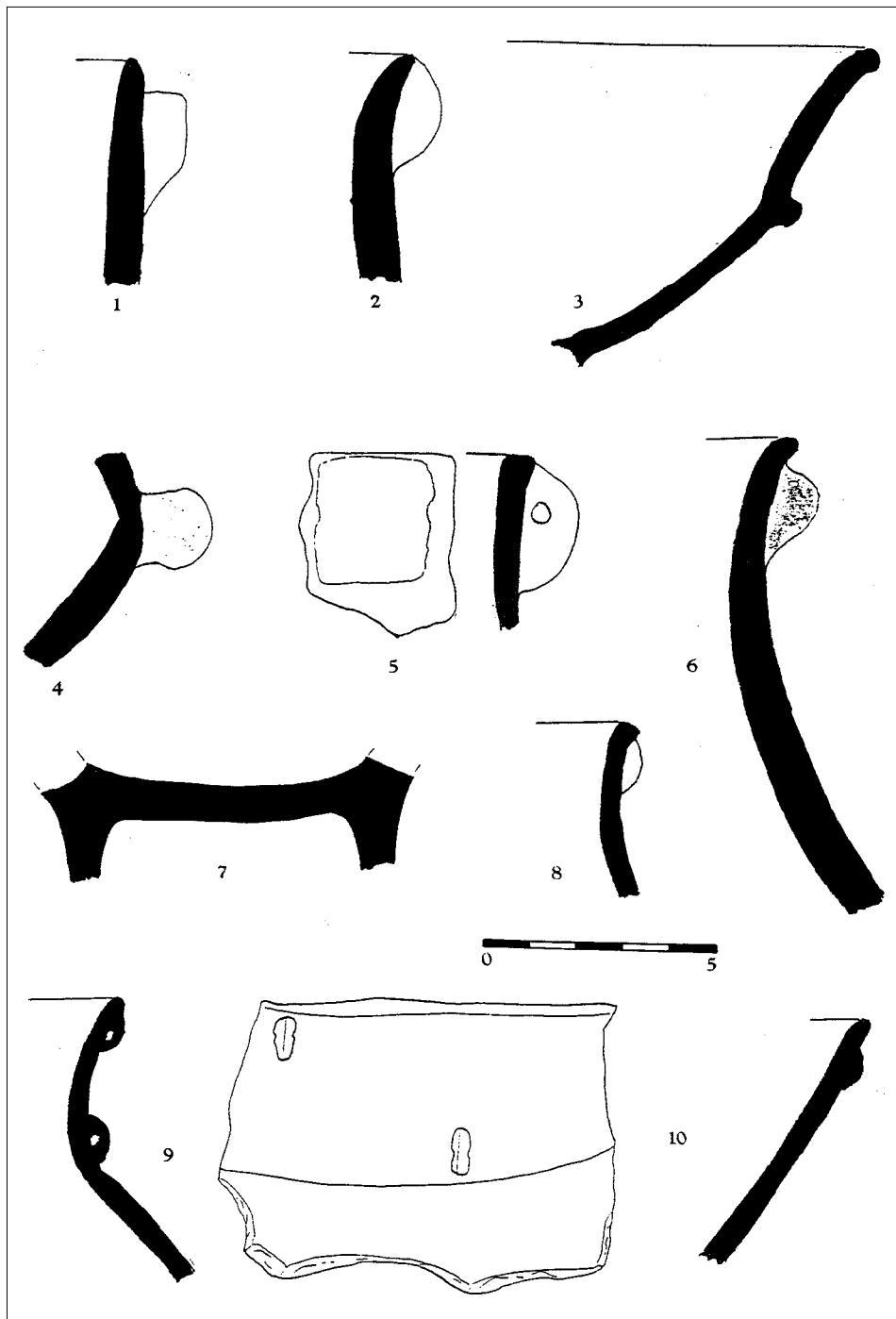
Na této trati prozkoumal sídlištní vrstvy už roku 1895 I. L. Červinka. Z kulturních jam získal materiál z období LnK i MMK (Červinka 1902, 61). Další výzkumy zde prováděli K. Hanák a V. Hrubý. Celkem zde byly prozkoumány čtyři jámy z období MMK. Všechny měly polokulovitá dna, dvě z nich (jáma č. I. a II.) byly poměrně hluboké (180 cm). Zásyp byl tvořen většinou několika vrstvami hlíny promíšené popelem a žlutou hlínou s nálezy střepů keramiky hrubších i menších nádob se stopami bílé a červené barvy, rohatá ucha, kusy mazanice s otisky kůlů a proutí, a broušené industrie vyrobené z obsidiánu, jaspisu, achátu, rohovce a pazourku.

Uherský Brod – „Odjatá“

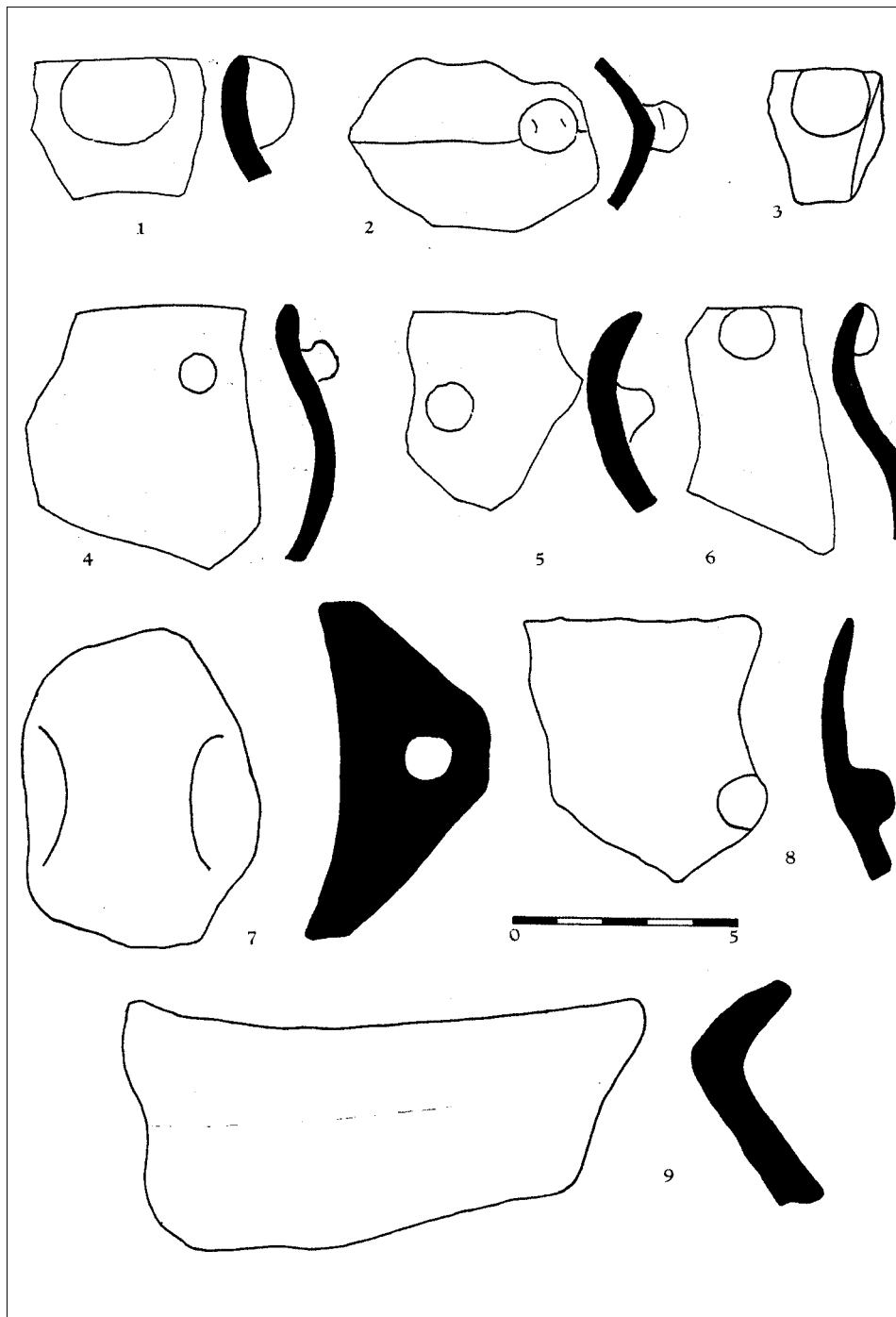
Lokalita se nachází severně od města po levé straně silnice vedoucí do Prakšic. Celé naleziště zabírá polní tratě „Odjatá“, „Náklady“, „Za hájem“ a „Měchory“. Tvoří je mírné návrší, které se sklání pozvolna na jih k Uherskému Brodu. Lze jen litovat, že tento komplex osad s MMK byl dosud sledován jen povrchovými sběry a že se neuskutečnil jejich systematický výzkum, který by jistě přinesl zajímavé poznatky o vývoji lengyelského kulturního komplexu na jihovýchodní Moravě. Lokalita je povrchovými sběry intenzivně sledována už od roku 1894 (J. Kučera, I. L. Červinka), další sběry zde prováděl V. Hrubý, Jan a Jiří Pavelčíkovi. Z těchto povrchových sběrů pochází především velké množství štípané kamenné industrie (škrabadla, čepelky, rydla, jádra, úštěpy), zhotovené především z obsidiánu a hnědého pazourku malopolského původu (určil J. Lech) v počtu několika tisíc kusů, uložených v Muzeu J. A. Komenského v Uh. Brodě, broušené kamenné industrie (především ploché motyky a sekerky) ze šedozeleňé břidlice v doprovodu keramického materiálu (rohatá ucha, okraje nádob, dna, střepy z těla tenkostěnných nádob – obr. 2) a mazanice.

Uherský Brod – „Kyčkov“

Polní trať „Kyčkov“ se nachází v jihozápadní části katastru města Uherský Brod a zaujímá nevýraznou ostrožnu, navazující částečně na severovýchodní svah Černé hory. Lokalitu objevil v roce

1. Uherský Brod-Katovka. Výběr moravské malované keramiky z objektu č. 2.

2. Výběr moravské malované keramiky. Uherský Brod-Odjatá (1–6), Tasov (7–9).

1942 Jan Pavelčík, který zde provedl i první výkop eneolitického sídliště v roce 1948 a zjistil zde příkop lichoběžníkovitého průřezu s rovným dnem, který obepínal oválnou plochu o rozměrech 60–70×50–60 m. Další výzkum zde provedl v roce 1964 Jiří Pavelčík, kterému se, kromě výše uvedeného příkopu, podařilo prozkoumat celkem 14 dalších objektů, z nichž tři náležely do pozdního období lengyelské kultury (obr. 3), a výzkum také podrobně v publikoval (Pavelčík 1974). Další výzkumy pod jeho vedením zde proběhly v letech 1974 a 2000.

Oblast jihovýchodní Moravy, patřící vlastně již do periferie rozšíření kultury s MMK, byla intenzivněji osídlena pravděpodobně až v období II. stupně této kultury. Na konec I. stupně je možno přiřadit snad pouze keramické nálezy ze starších výzkumů v Tasově, který leží na poměrně kvalitní hnědozemi u toku říčky Veličky, a z Uherského Hradiště-Mařatic.

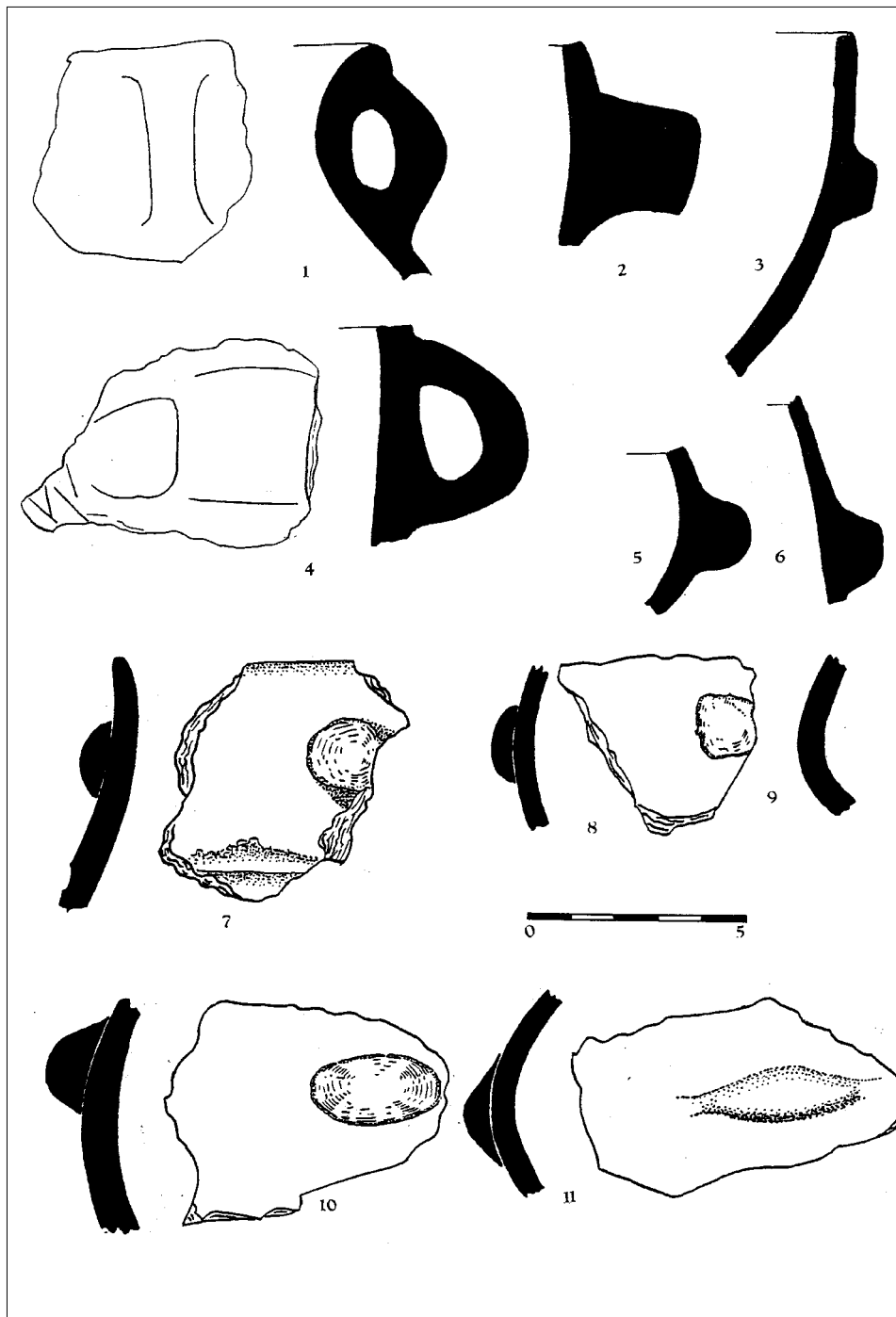
Většina z doložených sídlišť II. stupně MMK v oblasti Poolšaví leží v údolní nivě, na těžších, jílovito-hlinitých půdách. Jediné sídliště, ležící na temeni kopce se nachází nad Uherským Brodem (Odjatá, Náklady). Relativně intenzivnější je v tomto období osídlení Pomoraví a Uherskohradištska. Většina sídlišť se nachází právě u ústí řeky Olšavy do Moravy nebo přímo v nivní oblasti řeky Moravy samé. Tři sídliště se nacházejí na půdách černozemního typu (Nedakonice, Kostelany a Hluk). Zbytek sídlišť je vázán na poměrně kvalitní hnědozemě, zvláště v oblasti Poolšavské brány a okolí Uherského Hradiště. Až na sídliště u Uherského Brodu-Odjaté leží všechna ostatní v bezprostřední blízkosti vodních zdrojů (řeka Morava, Olšava, Velička, Okluka).

Lid s MMK zakládal svá sídliště většinou na klasických sprašných slunných polohách blízko vodních toků, velmi často v podobných polohách jako zemědělci kultury s LnK. Nasvědčuje tomu i skutečnost, že na Uherskohradištsku z 26 sídlišť s nálezy MMK se 19 kryje s původními sídlišti lidu s LnK (Hrubý 1982, 119), kde dochází k převrstvování celých sídlišť i jednotlivých sídlištních jam lidu s LnK nálezy lidu s MMK: Březolupy „Pavtvisko“, Buchlovice „Újezd“, Huštěnovice „Huštěnůvky“ a „Nivky“, Kudlovice „Zámeza“, Kunovice „Nová čtvrť“, Mařatice „Nadzahradí“, Míkovice „Na Drahách“, Nedakonice „U nádraží“, Ostrožská Nová Ves „Padělky“, Polešovice „Torštot“, Staré Město „Na Valách“, Sady „Špitálky“, Sušice „Pod kocovy“, Stříbrnice „Močidla“, Velehrad „Dolní Rákoš“. K podobné situaci v převrstvování původních sídlišť LnK lidem kultury s MMK dochází i na sousedním Uherskobrodsku: Dolní Němčí „Kráčinky“, Havříce „Nad stavem“, Hluk „pod Babí horou“, Hradčovice „Újezdy“, Těšov „Bažantnice“, Uherský Brod „Nad hřištěm“ a Vlčnov „Pod Hájkem“.

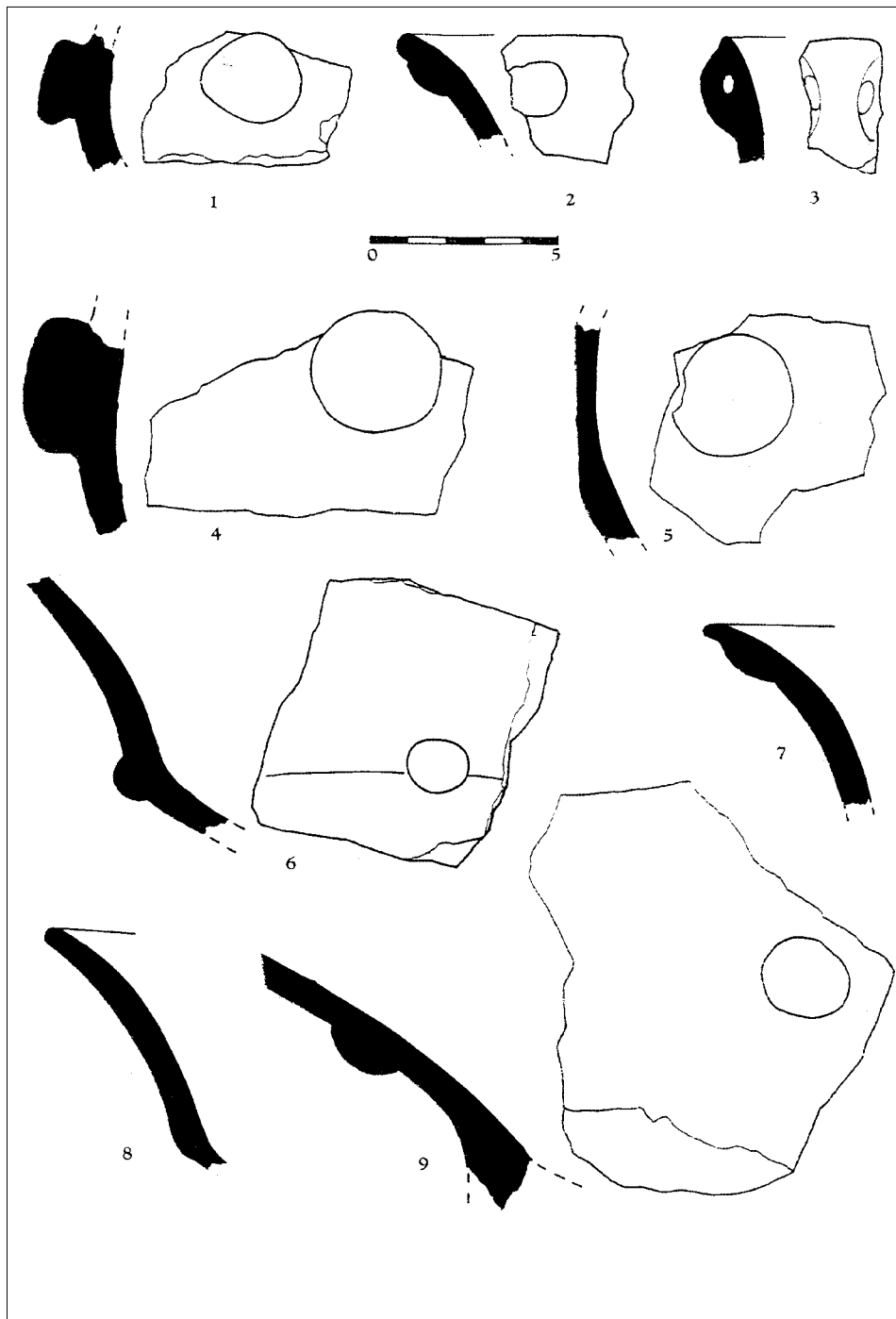
Podstatně méně je sídlišť, která byla zakládána nově, na dosud neosídlených polohách: Kostelany „Roztoky“, Nedakonice „Sádky“ a „Padělky“, Uherské Hradiště „Praporce“ a „Bubalov“, Tasov „Čtvrťky“ a „Díly“ a zejména komplex osad lidu s MMK severně od Uherského Brodu na tratích „Odjatá“, „Náklady“, „Za Hájom“, „Měchory“ a „Lysá hora“, který ovšem nebyl osídlen současně, ale postupně.

Osídlení lengyelské kultury se v principu posouvá do výše položených oblastí na hnědozem, kde je sice jen o 100–150 mm více srážek než na černozemi, ale přicházejí častěji, během celého vegetačního cyklu. Současně zde byl k dispozici i vcelku nedotknutý les, protože osídlení kultury s LnK a železovskou skupinou se hnědozemi v sousedství černozemě vyhnulo. Nastupující suchá perioda během epiatlantiku spadajícího právě do období lengyelské kultury snížila asi výnosy obilovin, protože během Lengyelu I zaznamenáváme největší vzestup lovu v zemědělských společenstvích od začátku neolitu do novověku (Pavúk 1990, 66).

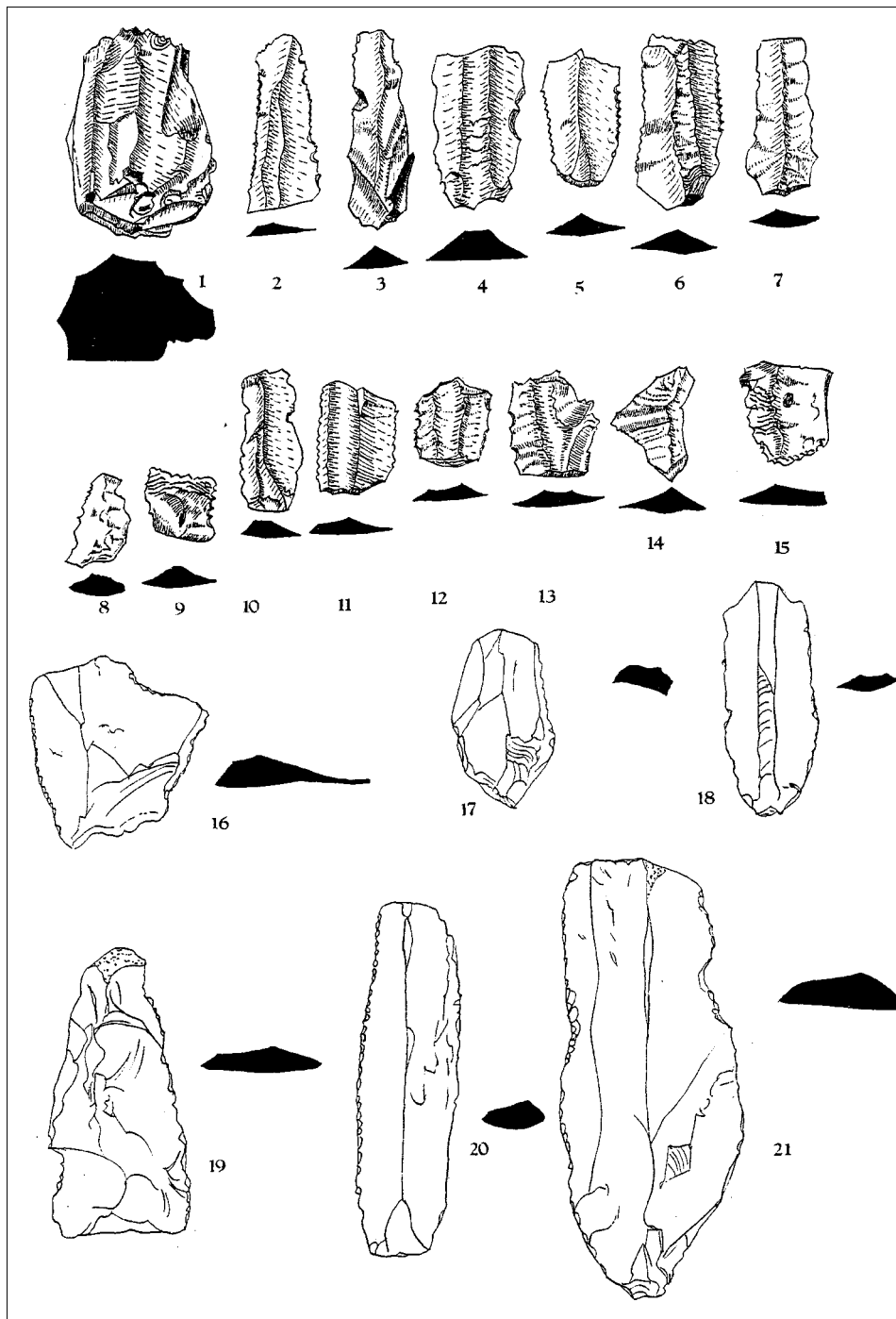
Je samozřejmé, že více méně sporadická sídliště MMK, která jsou vlastně již na periférii vlastního rozšíření této kultury, neposkytují tolik materiálu, zvláště keramického, který známe ze sídlišť jihozápadní Moravy. Můžeme pouze konstatovat, že lid s LnK byl na jihovýchodní Moravě převrstven lidem s MMK. Je možné se domnívat, vzhledem k dlouhému vývoji období kultury s LnK v této oblasti, částečně i s podílem železovské keramiky

3. Uherský Brod-Kyčkov. Výběr moravské malované keramiky z objektů.

4. Hluk-Dolní Němčí. Výběr moravské malované keramiky, podle P. Košťuríka (1982).

5. Výběr nálezů štípané industrie. Veletiny (1–15) a Rudimov (16–21).

I. a II. stupně, že v jejím pozdním období vedle sebe žili na několika místech příslušníci obou kultur. Tuto hypotézu by bylo ale třeba doložit systematickým archeologickým výzkumem.

MATERIÁLNÍ KULTURA

Keramika

MMK I. stupně

Pro I. stupeň MMK je určující keramika s malovanou ornamentací červenožluté barvy, která může být ojediněle doplněna také bílou barvou, důležitá je absence bílé pastózní malby, keramika je zdobena jemně rytou (rýsovanou) ornamentací (Kazdová 1983, 121).

Povrchové sběry na sídlišťích jihovýchodní Moravy a ojedinělé výzkumy nám neposkytují dostatek keramického materiálu, na základě kterého by bylo možné datovat jednotlivá sídliště nebo nálezové celky. Přesto však i zde se ojediněle objevuje keramika s povrchovým malováním – červenými, žlutými, hnědými i bílými barvami (Buchlovice, Uherské Hradiště-Mařatice, Míkovice, Staré Město, Tasov). Do I. stupně MMK je možné zařadit zvláště keramický materiál z Uh. Hradiště-Mařatic a z Tasova se zbytky červeného barviva (obr. 2:7, 9).

Hrubší keramika – vyrobena z plaveného materiálu, s příměsí písku a ostřiva. Je poměrně slabě nebo středně tvrdě vypálena a jsou na ní patrné zbytky malování (špatně rozeznatelné motivy, většinou pruhy a oblouky) červenou a bílou barvou na okrově žlutém podkladě, červenou barvou na žlutohnědém podkladě – Tasov (Dohnal 1967) nebo černou barvou na červeném povrchu, dále i červené, žluté a bílé malování – Uh. Hradiště-Mařatice (Hrubý 1947). Tato výzdoba, hlavně na keramickém materiálu z Tasova, je doplněna polokulovitými výčnělky pod hrdlem. Z keramických tvarů se mně podařilo rozlišit:

Hrnce - otevřené nádoby středních a větších rozměrů, dosti masivní, na největší výduti zdobené polokulovitými nebo podélnými výčnělky (Podborský 1970, 254). Na těchto nádobách jsou patrné zbytky malování černou a žlutou barvou na červeném povrchu.

Mísovitě tvary - jsou zastoupeny v keramických nálezech nejvíce, s hrdlem kalichovitě rozevřeným, zataženým nebo mírně prohnutým. Pod hrdlem se často objevují polokulovité výčnělky. Jsou většinou slabě páleny a je na nich patrné malování většinou červenou a bílou barvou na okrově žlutém podkladě, na vnější straně mají hnědožlutý povrch (zvláště keramický materiál z Tasova, obr. 2:9).

Pokličky – doložit se mně podařilo pouze dva zlomky, oba pochází z Uh. Hradiště-Mařatic. Jsou vyrobeny z hrubé písčité hlíny černé barvy, bez výzdoby a mají plochý tvar.

Tenkostěnná keramika – je zastoupena spíše ojedinělými keramickými nálezy. Zhotovena byla z plavené hlíny a tvrdě vypálena. Z výzdobných motivů je zastoupeno opět malování v kombinaci s polokulovitými výčnělky. Z keramických tvarů se mně podařilo doložit:

Pohárky – poměrně silně otlučené, uvnitř červeně vyhlazené, vně žlutohnědé a vyleštěné, ve dvou případech z Mařatic i na duté nožce. Pod hrdlem jsou patrné zbytky pruhů jasně červené barvy, mezi pupíky na výduti jsou stejnou barvou namalovány oblouky (Hrubý 1947).

Misky – ojedinělé střepy na vnější straně šedé, uvnitř cihlově červené barvy s polokulovitými výčnělky, na zlomcích misek z Tasova se dochovalo i malování červenou barvou na žlutohnědém povrchu (Dohnal 1967).

MMK II. stupně

Druhý stupeň MMK vytváří ve vývoji celé této civilizace novou historickou realitu v podmínkách začínajícího eneolitu. Po stránce technologické i ve výběru barev přijímá inovace i výroba keramiky. Hrnčířství produkuje početnou, vesměs technologicky kvalitní

keramiku s tendencí k zosřtení profilace nádob a ke zdůraznění její vertikální osy. Objevuje se řada nových tvarů: hrnky s uchem, hrnce se dvěma uchy při okraji, široké amforky s ostře dvojkónickým tělem, hrncovité mísy se čtyřmi uchy přes hrdlo, mísy na nízké široké nožce (Podborský 1993, 118).

Do II. stupně MMK jsem zařadil publikovaný keramický materiál z Hluku-Dolního Němčí (Koštuřík 1982, 65–73), Uherského Brodu – Katovky, část materiálu z Uherského Brodu-Kyčkova (Pavelčík 1974), Uherského Brodu-Odjeté a Nákladů, Nedakonic, Kunovic, Spytihněví a publikovaný materiál z Těšova-Bažantnice (Pavelčík 1970–1971, 21–33). Keramický materiál z těchto výzkumů, doplněný o některé povrchové sběry a menší výkopy je, možné rozdělit do těchto tvarů:

Mísy – jsou zastoupeny v dochovalém materiálu nejvíce. Jejich zlomky se podařilo získat téměř ze všech lokalit MMK II. stupně. Na sídlišti u Hluku-Dolního Němčí se podařilo doložit celkem 49 jedinců (Koštuřík 1982). Nejpočetněji je u nich zastoupen zaostřený okraj, dále hrotitý, zaoblený (obr. 4:8) a rovný (obr. 4:7). Na plecích a na výduti mís byla plastická výzdoba polokulovitých a plochých výčnělků výčnělků (obr. 4:6, 7, 9; Koštuřík, 1972, Taf. 9:7), typických pro období MMK II. stupně. Z hlediska tvarů jsou zastoupeny nejvíce mísy s přímými rozevřenými plecemi a vyšší mísy s oblou stěnou.

Hrnce – tvoří druhou nejpočetnější skupinu. Na sídlišti u Hluku-Dolního Němčí se daly rozlišit ve 32 případech. Nejvíce měly okraje zaostřené, rovné, méně zaoblené. Na různých částech hrnců se objevila i plastická výzdoba nevelké četnosti (Koštuřík 1982, obr. 1:8, 9, 2:1, 7, 8, 12, týž 1972, Taf. 9:15). Je zastoupena několika druhy výčnělků, z nichž početně převažují odsazené, umístěné pouze na výduti, dále výčnělky polokulovité, knoflíkovité, vodorovně protáhlé, ploché a plná ucha na hrdle hrncovitých forem (Koštuřík 1982, 67). V nepočetném keramickém materiálu z Uherského Brodu-Katovky převažovaly hrncovité nádoby s kalichovitým hrdlem ostře odsazeným od těla s drobnými polokulovitými výčnělky střídavě u okraje a na bázi hrdla. Jejich povrch byl krytý žlutou engobou (obr. 1:1, 2, 5, 6, 9). Zastoupeny jsou nejvíce tvary obyčejných hrnců s hrdlem neodděleným, rozevřeným a prohnutým, tak i výduti širokých hrnců s prohnutými plecemi.

Mísy na nožce – jsou zastoupeny v Hluku-Dolním Němčí počtem tří kusů (viz. Koštuřík 1982, obr. 1: 10). Pro jejich zlomkovité zachování nelze rozlišit tvar nožky, okraje se nedochovaly vůbec. Pouze bylo zjištěno, že na spodku této keramické třídy vystupuje jeden plochý a polokulovitý výčnělek (Koštuřík 1982, 70). Další zlomek mísy pochází z Uherského Brodu-Katovky (obr. 1:7).

Pohárky – opět zastoupeny pouze v nálezovém souboru z Hluku. Podařilo se identifikovat celkem 18 jedinců, které ovšem pro velkou zlomkovitost (dochovaly se pouze tvary okrajů) nebylo možné blíže zařadit do typů či variant. Ve tvarech okrajů převažoval zaostřený a hrotitý (Koštuřík 1982, 70), zastoupeny jsou také na sídlišti v Uherském Brodě-Odjeté (obr. 2:2,4,6) s odsazenými výčnělky.

Vázovité tvary – jejich zlomky pochází z Těšova-Bažantnice, kde byly zastoupeny poměrně hojně. Tyto nádoby měly prohnutá hrdla a ven vykloněné okraje. Výzdoba pozůstávala u této skupiny z různě upravené horní plochy okraje (vykrajovaný a sekaný okraj, řady otisků prstů pod okrajem a výčnělků na těle (Pavelčík Jiří 1970–1971, 29).

Lžíce – naběračka – je zastoupena pouze jedním tvarem z Těšova. Měla půlkulovité tělo s krátkým válcovitým držadlem s kónickým, horizontálním povrtem.

Talíř – doložen pouze z nálezového souboru z Těšova, kde se podařilo zachránit 2/3 jednoho kusu. Dno má rovné, vykrajovaný okraj je téměř vytažen v drobné kuželovité výčnělky. Obvodovou část zdobí dvě silně schematizovaná „poprsí“ postav v adoračním gestu a jedna ornamentální skupina, upomínající na siluetu pokličky s kozlíky (Pavelčík 1970–1971, 28). Výzdoba je provedena velkými důlky.

Plastika – pochází pouze z výzkumů u Hluku-Dolního Němčí. Jedná se o lidskou plastiku – zlomek nožky s dobře vymodelovaným chodidlem (viz. Koštuřík 1982, obr. 1:1),

která náležela středně vysoké figurce a byla zhotovena z ne příliš kvalitního keramického materiálu hnědé barvy, s příměsí jemného písku a nepatrného množství slídy (Košťurík 1982, 71).

Tento stručný přehled keramických tvarů zdaleka neobsahuje veškerý dostupný materiál lengyelské kultury na jihovýchodní Moravě, pouze podává na základě vybraného materiálu výčet charakteristické keramiky, zvláště pro období MMK II. stupně. Keramický materiál kultury s MMK je z větší části fragmentární. Nejvíce převažují výdutě a jejich části, následující okraje téměř všech typů (podle kódu MMK – Podborský, V.–Kazdová, E.–Košťurík, P.–Weber, Z. 1977), méně se objevují dna a zlomky uch. Keramický materiál různého provedení je vypálený převážně do hnědých a světle šedých tónů a obsahuje poměrně málo slídy. Keramická hmota je zastoupena nejvíce středozrnná až zrnitá, objevuje se samozřejmě i plavená a jemnozrnná. Nejméně je zastoupena tzv. „terra sigillata“.

Přesto, že keramický materiál je fragmentární, plně postačuje pro bližší zařazení do periodizace kultury s MMK. Na keramickém materiálu, zvláště z Tasova, Spytihněvi a Uherského Brodu, jsou na několika fragmentech patrné zbytky jak monochromního bílého nátěru, specifického pro MMK IIa (Košťurík 1983), tak i zbytky červeno-bílého malování s příznačnou ostrou profilací nádob s polokulovitými výčnělky pro stejnou fázi II. stupně (Košťurík, 1980). Do II. stupně kultury s MMK náleží většina souborů i díky charakteristické stavbě okrajů (převažují zaostřené, následují okraje zaoblené) (Košťurík et al. 1984, 385). Z hlediska chronologie je důležitá i skutečnost, že plastická výzdoba výčnělků (polokulovitých, odsazených, plochých, hraněných, obloukovitých) převažuje svým umístěním na hrdle nádob, a nikoliv přímo na okraji. Výše uvedené výčnělky jsou typické jak právě pro stupeň MMK IIa, tak i MMK IIb (Košťurík, 1972, Taf. 22.). Vhloubená výzdoba je naopak nepočetná, nedovoluje bližší zařazení v rámci vývoje kultury s MMK.

Kamenná industrie

Kamenné nástroje nejsou sice výrazným chronologickým faktorem, určité opěrné body pro třídění MMK však přece jen poskytují. V obsahu broušené industrie není výlučných typů či variant nástrojů, které by byly omezeny jen na jednu vývojovou fázi. Velmi nespolehlivé jsou zejména kopytovité klíny, jen varianta středně vysokého a vysokého plankonvexního profilu je zachytitelná v nálezových souvislostech fáze MMK Ia, může však být i starší a může přežívat ještě i do fáze MMK Ib. Skutečně nová je subtilnější „lengyelská“ varianta sekeromlatů se symetrickým ostřím, ale ta není časově omezena pouze na fázi Ia (Podborský 1993, 114). Na Uherskohradištsku je možné doložit nejpočetnější nálezy plochých motýček s plochým obloukovitým ostřím, hladidla různých tvarů i velikostí a ploché vrtané motyky. Nejvíce těchto nálezů pochází ze sídlišť z okolí Uherského Brodu, Tasova a Spytihněvi. Z hlediska typologie se ničím nevymykají z běžné náplně této kultury z ostatních částí Moravy (Podborský 1993, 123). Jako surovina pro výrobu hlazené industrie byly používány hlavně pískovce a křemence – jako říční valouny a amfibolová břidlice.

Pro štípanou industrii má význam zejména surovinová základna: typický je výskyt obsidiánu (asi 15 % materiálů), jinak převažují rohovce typu Krumlovský les (60 až 70 %) a křemičité zvětraliny hadců (plazma) z okolí Jevišovic. Převládající surovinou k výrobě artefaktů štípané industrie na moravsko-slovenském pomezí byl pazourek. Je zastoupený v hnědých odstínech, tzv. jurský (Podkrakowski) a šedé barvy, který se nachází v baltických oblastech. Poměrně často se vyskytují artefakty z limnokvarcitu, zastoupeného šedou, světlešedou až bílou, i černošedou a černošedou barvou. Nachází se v Žiarskej kotlině (lokality Lutíla, Jelšovský potok). Spolu s ložisky limnokvarcitů zde vystupují i místa chalcedonových a opálovito-chalcedonových vyloučenin. Z oblasti Žiarskej kotliny byla surovina dovážena do míst zpracování přes přístupné horské přechody (Illášová 1988).

Nálezy štípané kamenné industrie jsou početnější, hlavně v oblasti Uherského Brodu –

Odjaté lze její nálezy počítat na tisíce. Štípaná industrie – nože, čepele, škrabadla, srpky, hoblíky atd. – se zde vyráběla převážně z pazourku malopolského původu (98 %). Neustal ani export obsidiánu (0,2 %), navíc se v malé míře započalo s těžbou a využíváním i domácích surovin – radiolaritu (1,8 %), získaného v bradlových útvarech Bílých Karpat. Mimo tradiční typy nástrojů se objevily i prvky nové drobnotvaré industrie geometrických tvarů (lichoběžníkovité šipky, škrabadélka ve tvaru kruhu či jeho úsečí atd.), které byly používány naposledy v období mezolitu (Pavelčík 1972, 25). Nejpočetněji jsou zastoupeny čepele a jejich úlomky. Jsou různé velikosti, malé i velké, často retušované (na dorsální hraně ale i oboustranně). Retušované je také ostří, čela čepelek jsou retušována rovně, šikmo rydlovitě nebo do oblouku. Jsou zhotoveny v převážné většině z hnědého pazourku (obr. 5:19–21), pouze několik kusů je zhotoveno z radiolaritu (obr. 5:18). Škrabadla se zachovala ve větší míře celá, vyrobená z masivních odštěpků hnědého pazourku (obr. 5:1–15).

Různobarevné silicity známé pod názvem radiolarit tvořily na východní a jižní Moravě a na slovenském Pováží jednu ze základních surovin štípané industrie od paleolitu až po starší dobu bronzovou (Pavelčík 1993, 67). Jedna z největších dílen, zpracovávající radiolarit v oblasti Vlárského průsmyku, byla objevena Janem Pavelčíkem roku 1953 ve Sv. Sidonii (okr. Zlín). Z lokality pochází několik stovek silexů z červeného - zeleně žilkovaného a ojedinele i šedomodrého radiolaritu. Z artefaktů bylo možné identifikovat jedno a dvoupodstavová jádra, trapézy, čepele, škrabadla, rydla, drasadla, ojedinele i vrtáky, vruby, kombinované nástroje a mikrolity (Pavelčík Jiří 1993, 70). Další takové ateliéry byly zjištěny i v nedaleké Bylnici a Štítné, na Slovensku potom v Krivokláte, Vršateckém Podhradí a Bolešove (okr. Považská Bystrica).

Bez podrobné analýzy a z ní vycházející dokonalé znalosti štípané industrie neolitických i eneolitických lokalit v Poolšaví a v Povlábí nemůžeme provést srovnání tvarové skladby silexů z těchto osad a dílen. Pouze předběžně můžeme konstatovat, že soubory z dílen, na nichž vystupují mikrolity a mikrovruby, mají jistou obdobu na osadě s MMK v Uherském Brodě – Odjaté, tam však byla štípaná industrie vyrobena převážně z malopolských rohoveců (Pavelčík 1993, 73). Kromě lokalit Vlachovice – Ďulův kopec, Štítná – Valentová a částečně i Bylnice – cihelna, které jsou z období paleolitu, patří doposud zachycené ateliéry i naleziště se silexovou industrií skladbou připomínající spíše dílnu (absolutní převaha výrobního odpadu) do období neolitu a eneolitu (Cheben–Illášová–Hromada–Ožvoldová–Pavelčík 1995, 204).

Závěr

Období mladého neolitu, reprezentované na Moravě kulturou s MMK, představuje velkou neznámou ve vývoji její jihovýchodní oblasti. Dnešní stav poznání nám dovoluje pouze konstatovat, že nositelé této kultury poměrně hustě osídlili celé území (celkem 21 obcí s různými tratěmi, které se mně podařilo ověřit), ovšem tyto lokality byly ve velké většině pouze sledovány povrchovými výzkumy.

Vývoj v oblasti na východ od řeky Moravy probíhal většinou poněkud odlišně od jejího ostatního území. Ze závěrečné části neolitu, kdy byla na Moravě rozšířena kultura s MMK, máme nesporné doklady o přítomnosti této kultury již ve starším období. Ze starších výzkumů (Horsák, Červinka, Hrubý, Hanák) byly získány keramické fragmenty zdobené žlutými, červenými i černými (Uh. Hradiště–Mařatice, Tasov) pruhy. Tato ojedinelá sídliště jsou dokladem, že na území jihovýchodní Moravy, které leží vlastně již na periferii vlastního rozšíření MMK, pronikla tato kultura už ve starším stupni. V důsledku lengyelské a polgárské expanze vznikl severně od Karpat a Českého masívu široký pás osídlení rozličných skupin s kulturně smíšenou keramickou náplní, která je právě hlavním jednotícím rysem. Tuto situaci dokládá i jáma č. 6 z Těšova-Bažantnice, kterou lze zařadit zřejmě do období, které předchází nástup eneolitu. V tomto nálezovém celku se objevuje právě tenkostěnná keramika typické lengyelské profilace s polokulovitými výčnělky na lomu výduti, ploché talíře s vykrajovaným okrajem a důlkovanou stylizovanou výzdobou, které dopro-

vází mladá vypíchaná keramika mladopolského typu (Pavelčík 1975–1976, 143), která má své analogie ve výzdobě obdobných pohárků fáze hornoslezského lengyelu I a skupině malické (Janák 1991, 100). Tyto doklady vlivů z Malopolska v počátcích eneolitu se projevují i v početných nálezech malopolské suroviny – silicítů z Uherského Brodu-Odjeté, nebo velká retušovaná čepel z „kropenatého rohovce“ malopolského původu ze Slavkova (Janák 1991, 104).

Lokalit ze závěrečného období neolitu je v této oblasti povrchovým sběrem zjištěno více a lze se domnívat, že osídlení východní Moravy, zvláště v období MMK II a,b bylo poměrně husté. Bližší poznání této kultury by ovšem umožnil až rozsáhlejší archeologický výzkum.

Nástup eneolitu nenarušil vývoj domácího lidstva s MMK na Uherskohradištsku. Na tomto území se dosud nepodařilo ani v náznacích zachytit podstatnější ohlasy severozápadního kulturního svazku lidu s nálevkovitými poháry, jehož vývoj probíhal v centrální a na západní Moravě souběžně s pozdní lengyelskou kulturou. Ve starším eneolitu už můžeme pozorovat rozdělení lengyelské kultury na několik lokálních skupin, které však mají společné mnohé základní znaky. Tento proces diferenciací lze lépe sledovat jen na severu mateřského území lengyelské kultury a v oblastech, do kterých tato skupina zasahovala až v období Brodzany–Nitra. Přejít podobný přechodu lengyelské bíle malované keramiky (Pečeňady) v nepomalovanou keramiku probíhal i na konci skupiny Brodzany–Nitra, kdy tato skupina přešla plynulým vývojem v ludanickou skupinu (Pavúk–Šiška 1971, 343).

Vývoj v oblasti na východ od řeky Moravy probíhal v eneolitu většinou poněkud odlišně od ostatního území Moravy. Ve starší fázi eneolitu přežívá v tomto prostoru ještě pozdně lengyelské osídlení, ale jeho nálezy jsou zatím velmi sporadické. Starší eneolitický stupeň je tedy na Uherskohradištsku reprezentován nálezy z Uherského Brodu-Kyčkova (Jordanów I), které časově plně odpovídají nálezům ludanické skupiny na Slovensku a fázi Jevišovice C2 kultury lidu s keramikou nálevkovitých pohárů na západní a střední Moravě. Soubory z Vlčnova a Slavkova potom reprezentují Jordanów II, tedy sklonek staršího eneolitu, a lze je synchronizovat s rakouskou skupinou – typem Bisamberg – Oberpullendorf, lažňanskou skupinou na východním Slovensku, předbolerázským horizontem na osadě Hlinsko u Lipníku nad Bečvou a s kulturou Lasinja (II. stupeň) na území bývalé Jugoslávie.

Prameny a literatura:

- Č e r v i n k a, I., L., 1902: *Morava za pravěku*. Vlastivěda Moravská I, Země a lid, Brno.
- D o h n a l, V., 1967: *Tasov, nálezořá zpráva č. 484/67*. AÚ AVČR Brno.
- H r u b ý, V., 1947: *Mařatice „cihelna“, nálezořá zpráva č. 1060/47*. AÚ AVČR Brno.
- H r u b ý, V., 1982: *Nejstarší děřiny středního Pomoraví*. In: Vlastivěda moravská, Uherskohradištsko, Brno-Uherské Hradiště, 83–167.
- C h e b e n, I.,–I l l á š o v á, E.,–H r o m a d a, J.–O ť v o l d o v á, L.–P a v e l č í k, J., 1995: *Eine Oberflächengrube zur Förderung von Radiolarit in Bolešov*. Sla XLIII–2, 185–204.
- I l l á š o v á, E., 1988: *Petrografické analýzy kamenných artefaktov*. AVANS 10/87, 62–63.
- J a n á k, V., 1991: *Severovýchodní vlivy v Horním Slezsku v časném a starém eneolitu*. ČsIM/B 40, 97–109.
- K a z d o v á, E., 1983: *Přispěvek k neolitickým sklizňovým nástrojům*. SPFFBU E28, 161–169.
- K a z d o v á, E., 1986: *Některé znaky protolengyelu ve starším stupni kultury s moravskou malovanou keramikou*. SPFFBU E31, 15–24.
- K o ř t u ř í k, P., 1972: *Die Lengyel-Kultur in Mähren*. Studia AÚ ČSAV, Brno.
- K o ř t u ř í k, P., 1980: *Výšinné sídliště u Oslavan a poznámky k mladšímu období kultury s moravskou malovanou keramikou*. SPFFBU E 25, 63–73.
- K o ř t u ř í k, P., 1982: *Neolitické sídliště s malovanou keramikou u Hluku-Dolního Němčí*. SPFFBU E27, 65–73.

- K o š t u ř í k, P., 1983: *Poznámky k II. stupni kultury s moravskou malovanou keramikou na jihozápadní Moravě*. SPFFBU E 28, 127–160.
- K o š t u ř í k, P.–R a k o v s k ý, I.–P e š k e, L.–P ř i c h y s t a l, A.–S a l a š, M.–S v o b o d a, J., 1984: *Sídliště mladšího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou v Jezeřanech-Maršovcích*. AR XXXV/I, 378–410.
- P a v e l č í k, J., 1970–1971: *Sídelní objekty u Těšova*. Sb. ČSSA 4, 21–33.
- P a v e l č í k, J., 1972: *Město v pravěku*. In: Uherský Brod, minulost a současnost slováckého města. Brno, 19–27.
- P a v e l č í k, J., 1974: *Eneolitická sídliště Uherský Brod-Kyčkov a Havříce-cihelna*. Studie AÚB II/5, Praha.
- P a v e l č í k, J., 1975–1976: *Poznámky k neolitu a eneolitu východní Moravy*. SPFFBU E20-21, 141–148.
- P a v e l č í k, J., 1993: *Předběžná zpráva o přírodních zdrojích a zpracování radiolaritu v Bílých Karpatech*. Východoslovenský pravek IV, Košice, 67–34.
- P a v ú k, J., 1981: *Súčasný stav štúdia lengyelskej kultúry na Slovensku*. PA LXXX II/2, 255–299.
- P a v ú k, J., 1990: *Adaptácia neolitického osídlenia na prírodné prostredie*. Študijné zvesti AÚ SAV, 1. časť, Nitra, 63–70.
- P a v ú k, J.–Š i š k a, S., 1971: *Neolitické a eneolitické osídlenie Slovenska*. Sla XIX/2, 319–364.
- P o d b o r s k ý, V., 1970: *Současný stav výzkumu kultury s moravskou malovanou keramikou*. Sla XVIII/2, 235–310.
- P o d b o r s k ý, V., 1993: *Lid s moravskou malovanou keramikou*. In: Podoborský et al.: *Pravěké dějiny Moravy, Země a lid, nová řada, Muzejní a vlastivědná společnost, Brno*.
- P o d b o r s k ý, V.–K a z d o v á, E.–K o š t u ř í k, P.–W e b e r, Z., 1977: *Numerický kód moravské malované keramiky. Problémy deskripce v archeologii*. Brno.
- S n á š i l, R., 1977: *Polešovice, nálezořová zpráva č. 2102/77*. AÚ AVČR Brno.
- V a š k o v ý c h, M.–P a v e l č í k, J., 1999: *Poznámky k vývoji neolitu a eneolitu na jihovýchodní Moravě*. SPFFBU M4, 167–177.

Mgr. M i r o s l a v V a š k o v ý c h (n. 1973), je vedoucím archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti. V jeho odborném zájmu je prehistorické neolitické období.

To the Knowledge of Culture of Moravian Painted Pottery and the Beginnings of Eneolith in the Uherské Hradiště Region

A b s t r a c t

The period of late Neolith and Eneolith, represented in Moravia mainly by the culture of Moravian painted pottery represents a big question mark in the development of its Southeast region. The present state of our knowledge allows us only to state that the people belonging to this culture settled the Uherské Hradiště region quite densely (a total of 26 settlements). These localities have been researched in a majority of cases only by means of surface exploration. We have records of settlements belonging to the 1st degree of this culture from Uherské Hradiště-Mařatice and from Tasov (pottery decorated with red, yellow and black painted ornaments). The finds from Těšov with discernible influences from the Malice group region and partly from late pricked pottery can be attributed to the early second degree of this culture. From the second-degree period, we have many more records of settlements, some of which have been researched in prospecting (e.g. Havříce, Uh. Brod-Odjatá and Kyčkov, Nedakonice, Spytihněv, Polešovice etc.). The finds feature pottery with characteristic vessel profile and bump-like protrusion decorations, even with fragments of monochrome finish as well as red and white painted decorations. The people of this culture founded their settlements mostly in loess locations, open to sun, near rivers. In this respect, they were similar to the farmers of the culture of linear pottery. This is also seen in the fact that out of 26 Uherské Hradiště settlements of the culture with painted pottery, 19 were founded over the original early Neolithic

settlements. More or less sporadic settlements, found effectively at the occurrence boundaries of this culture in Moravia do not yield as much material (especially pottery) as the settlements in the South-west and central parts of Moravia. In spite of that, we can judge from the pottery found here that during the IIa degree period, our region was intensively settled and the culture of Moravian painted pottery had undergone further development in this region, probably with certain contribution from some features of the Jordanov culture.

Zur Erkenntnis der MBK Kultur und zu Anfängen des Eneolithikums im Gebiet von Uherské Hradiště

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die jungneolithische und frühäneolithische Zeitperiode, die in Mähren besonders durch die bemaltkeramische mährische Kultur vertreten ist, stellt in der Entwicklung dessen südöstlichen Gebiets eine Unbekannte dar. Der heutige Erkenntniszustand erlaubt nichts mehr als festzustellen, dass die Träger dieser Kultur das Gebiet von Uherské Hradiště (insgesamt 26 Siedlungen) ziemlich dicht besiedelt hatten. Diese Lokalitäten wurden größtenteils nur auf der Oberfläche untersucht. Belegt ist die Besiedlung von Uherské Hradiště-Mařatice und von Tasov aus der ersten Phase der mährisch-slowakischen Kultur (rot-gelb-schwarz bemalte Keramik). Zu Anfang der zweiten Phase ist ein Fund aus Těšov einzuordnen, der offenbare Einwirkungen der Malice-Gruppe und zum Teil auch einen Anteil der späten Stichbandkeramik aufweist. Für die zweite Phase sind wesentlich mehrere Siedlungen belegt (u. a. durch Forschungen in Havřice, Uherský Brod-Odjatá und Kyčkov, Nedakonice, Spytihněv, Polešovice usw.), wo die Keramik mit einer besonderen charakteristischen Profilierung von Gefäßen und einer plastischen Ausschmückung von Ausläufern, samt Resten einer weißen monochromen Aufstreichung sowie einer rotweißen Bemalung gefunden wurde. Das Volk der Kultur mit bemalter Keramik gründete seine Siedlungen zumeist auf klassischen Lössböden, in Sonnenlagen, in der Nähe von Flüssen, häufig in ähnlichen Lagen, die auch die Bauern der Kultur mit Linear-keramik ausgesucht hatten. Dies bezeugt auch die Tatsache, dass 19 von den 26 im Gebiet von Uherské Hradiště befindlichen Siedlungen mit bemaltkeramischer Kultur sich mit der ursprünglichen altneolithischen Besiedlung überschneiden. Sporadische Siedlungen, die sich eigentlich schon an der Peripherie dieser in Mähren verbreiteten Kultur befinden, liefern nicht so viele Materialbeweise (vor allem keramische) wie die Siedlungen im südwestlichen und mittleren Teil des verfolgten Gebiets. Trotzdem lässt sich auf Grund der keramischen Materialien feststellen, dass in der zweiten Phase eine intensive Besiedlung unserer Region begann, wobei sich die mährische Kultur mit bemalter Keramik (wohl mit Unterstützung der Jordansmühlerkultur) weiterentwickelte.

K NÁLEZU POZDNĚHALŠTATSKÉ MISKY S PROHNUTÝM HRDLEM

Na okraj archeologického výzkumu v tratích Polešovice–„Torštot“ a „Nivy“

Dana Menoušková, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Zamyšlení nad jedním pozoruhodným nálezem z bohatého výzkumu v Polešovicích.

Historie výzkumu

Systematický archeologický výzkum na dnes již velmi známé lokalitě v jihovýchodní části katastru obce Polešovice probíhal s různou intenzitou mezi lety 1964 až 1975. Obě trati však byly amatérsky zkoumány již od 70. let 19. století¹ a záchranný archeologický výzkum na jižnější z nich, na trati „Torštot“, probíhá v souvislosti s obnovením těžby písku i nyní.² Díky všem těmto aktivitám se „Torštot“ a „Nivy“ zapsaly do archeologického vědomí jako polykulturní sídlištní lokality, které s určitými přestávkami postihují vývoj osídlení od neolitu, přes nálezy z období eneolitu, doby bronzové, halštatské i laténské až po zaniklou středověkou osadu Záblačany.

Trati „Torštot“ a „Nivy“ leží na vyvýšenině táhnoucí se podél železniční trati a obloukem se stáčejí k silnici Polešovice–Moravský Písek. Tvoří je dvě samostatné, od sebe jen mělce oddělené duny. Severněji položená trať „Nivy“ se rozkládá na parcele č. 1850, jižněji je situovaná trať „Torštot“, a to na parcele č. 1792. Na severněji situovaném výběžku prokázal již v 60. a 70. letech R. Snášil osídlení kulturou s MMK, eneolitické osídlení, velatické sídliště s případnou kovoliteckou výrobou, laténské sídliště a slovanské nálezy a objekty. Z této trati pocházejí také nálezy reliktní ZSV Záblačany. Jižněji položená vyvýšenina přinesla doklady osídlení lidu s lineární keramikou, eneolitické, mladobronzové a halštatské vrstvy, ale také laténské osídlení a doklad dvorce raně středověké zaniklé vsi Záblačany.

Výsledky velkoryse pojatého devítiletého archeologického výzkumu slovanského sídliště Záblačany zhodnotil z velké části již autor výzkumu (např. formou předběžných zpráv – srovnej: Snášil 1971; 1977; k tomu viz Kováčik 1999, 81; tam i další literatura). Výzkum ZSV Záblačany koncipovaný v návaznosti na širší průzkum mikroregionu jihovýchodního podhůří Chřibů přinesl ovšem také bohaté nálezy pravěkého a protohistorického stáří. Ty se ovšem dosud nedočkaly adekvátního souhrnného vyhodnocení. O dílčích výsledcích se sice lze dočíst v rámci jednotlivých statí Přehledů výzkumů, o nálezové situaci pak z patřičných nálezových zpráv, celkové zhodnocení to však nenahradí.

Komplikovanou situaci s kompletací původní dokumentace³ nezlehčuje ani právě probíhající záchranný archeologický výzkum, jehož zhodnocení v kontextu se staršími zjištěními by bylo jistě záslužné.⁴ Záměr podat ucelenou studii lokality není a ani nemůže být vlastní ani předkládanému textu, neboť podrobné zmapování nastíněné problematiky je úkol hodný systematického zpracování specialistou daného oboru, a tedy vymykající se možností pisatele. Následující text, který se v souvislosti s kvalitně provedenou a výtvarně velmi zdařilou pozdně halštatskou miskou dotýká i širších kulturních souvislostí dané lokality, nemůže nahradit ono zmiňované celkové zhodnocení a zůstává tedy jen nevelkým zamyšlením se nad jedním pozoruhodným keramickým výtvozem našich předků.

Charakteristika a přírodní poměry lokality

„Torštot“ a „Nivy“ leží v oblasti středního Pomoraví, jihovýchodně od obce Polešovice, 12 km jihozápadním směrem od Uherského Hradiště. Rozkládají se na úpatí žeravicko-

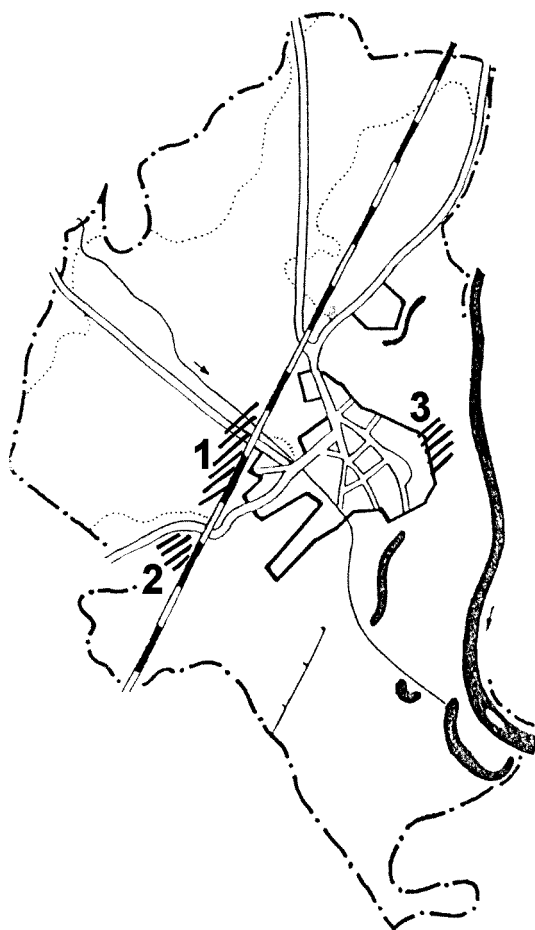
polešovické pahorkatiny, a to na pravém břehu řeky Moravy. Podloží lokality tvoří duny kvartérních váťých písků, které jsou překryty 30–150 cm mocnou vrstvou černozemě. Celá zájmová oblast náleží povodí Moravy, která protéká 3 km východně. V pravěku byla však Morava vzdálena pouze asi 1 km a nacházela se tedy v bezprostřední blízkosti vlastního sídliště. S ohledem na zmíněnou geomorfologickou situaci lokality v pravěku vyslovil R. Snášil názor, že vyvýšeniny „Torštot“ a „Nivy“ byly ze tří stran obklopeny bažinatým terénem tvořeným vysychajícími rameny řeky (Snášil 1970, 27–35). Ohroženy záplavami však přímo nebyly. Podle zjištění P. Havlíčka byla tato část údolní nivy zaplavována s největší pravděpodobností pouze při jarních táních a patrně při větších deštích. Voda sahala při těchto záplavách k inundačním břehům lokality a úrovně sídliště na něm nedosahovala (Havlíček 1973, 127–136). Do poloviny 70. let ještě patrně břehy vyvýšenin však zvaly za své koncem roku 1975 při planýrce terénu. Původní mikrotopografické prvky tak zcela zanikly.

Osídlení lokality v mladším pravěku

Co se pravěkého osídlení týče, byla lokalita patrně nejintenzivněji osídlena v době popelnicových polí. Právě z mladší a pozdní doby bronzové pochází značné množství nálezů a archeologických objektů (včetně případné kovolitecké pícky), a to jak přímo z lokality, tak také z bezprostředního okolí. Na katastru Polešovic, sousedních Nedakonic a Moravského Písku dochází během stupňů BD–HB ke vzniku většího počtu sídlišť. Jen přímo z katastru Polešovic uvádí R. Snášil (1995, 22–24) pro mladobronzový až pozdněbronzový horizont osídlení tyto lokality: „Kladíkovský potok“ (sídlíštní lokalita), „Grejty“ (nálezy z rozrušených žárových hrobů), „Nivy“ a „Torštot“ (sídlíštní lokality zkoumané R. Snášilem, „Torštot“ nověji také ÚAPP Brno), „Staré Hory“ (sídlíštní lokalita), „Zmolky“, též „Nivy“ (sídlíštní lokalita zkoumaná v roce 1964 R. Snášilem). Z již dříve zachycených lokalit je třeba zmínit ještě trať „Žleby“, kde je dle V. Hrubého (1942, 102) třeba počítat s narušenými žárovými hroby (obr. 1, 2).

Z dané oblasti však také pochází tři rozsáhlé depoty. Dva keramické, z nichž jeden byl zachráněn R. Snášilem roku 1971 na katastru Moravského Písku (srovnej Snášil 1972, 58–59; Palátová 1997, 78–84), druhý pak roku 2001 pracovníky ÚAPP Brno přímo na sídlišti v pískovně v Polešovicích–„Torštotě“, a kovolitecký objevený roku 1989 nedaleko od původního keramického, již však na katastru Polešovic, a zkoumaný pracovníky Archeologického ústavu v Brně a Moravského zemského muzea v Brně. Rozsáhlý, takřka 60 kg vážící depot bronzů byl zachráněn v trati „Nivky“, zkoumané již dříve R. Snášilem. Depot je datován do druhé poloviny stupně BD. Kulturně se tento depot hlásí do okruhu středodunajských popelnicových polí, kde jej můžeme spojit s tzv. horizontem depotů Drslavice. Oba depoty spojuje značný podíl artefaktů cizí, zejména jihovýchodní až východní provenience. Nejmarkantnější se tato jihovýchodní vazba projevuje u vybíjením zdobených opaskových plechů, k nimž nacházíme přesné analogie ponejvíce v mladobronzových sedmihradských depotech. Vzhledem k tomu, že se tyto karpatské výrobky soustřeďují ve třech velkých depotech v nevelkém regionu jihovýchodní Moravy, je pravděpodobné, že alespoň část jejich inventáře sem byla jednorázově dopravena průsmyky přes Bílé Karpaty skupinou obchodujících metalurgů (Salaš 1995, 48–49; 1997a; 1997b, 145–146).⁵

Intenzivní mlado a pozdněbronzové osídlení polešovicka není přitom kulturně jednoznačně vyhraněné, neboť daná oblast se nachází ve styčné zóně, do níž pronikaly jak vlivy komplexu středodunajských popelnicových polí, tak lužického komplexu. Již během stupně HA dochází k menšímu posunu lužické populace k jihu. Na počátku stupně HB se severní část Dolnomoravského úvalu až po Veselí nad Moravou dostává do sféry vlivu lužického kulturního komplexu (např. Podborský 1970, 10). Oblast tzv. Moravské Sahary (Moravský Písek–Bzenec–Bzenec Přívoz–Strážnice) je tak severní hranicí výskytu středodunajského komplexu popelnicových polí. Jako ojedinělý doklad jejího průniku dále na sever uvádí R. Snášil (1995, 22) objekt ze Starého Města a sídliště v Kunovicích „Abrahámově cihelně“.

1. Mlado a pozdněbronzová sídliště a pohřebiště z katastru Nedakonic. Mapový podklad kreslil R. Skopal Archeologický ústav Brno.⁸ 1 – „Horní padělky“, „Dolní padělky“ též „Dřly od Polešovic“; 2 – „Přídanky“; 3 – „Sádek“.

V souladu s obecným trendem lze během nastupujícího halštatu sledovat postup nositelů horákovské kultury a jejich vlivů do prostoru původně ryze lužicko-slezského.

Trať „Torštot“ ve starší době železné⁶

Nastupující starší doba železná není na lokalitě ani v jejím nejbližším okolí zastoupena tak výraznými nálezovými celky jako předcházející období, což je do jisté míry dáno i stavem zpracování výzkumu. Nález vlešřované misky s prohnutým hrdlem, reprezentující samotný závěr halštatu, je jedním z mála dokladů cennějšího a chronologicky citlivějšího předmětu.

Miska byla získána při výzkumu R. Snášila v roce 1975, a to na ploše „K“ situované v jižním cípu ostrožny „Torštot“ (viz obr. 3). Miska pochází ze zemnice, kulturně zařazené mezi slezskoplatěnické objekty. Podloží dané plochy tvořil písek, na nějž v hloubce 85–90 cm nasedala asi 10 cm mocná hlinitopísčité vrstva bez nálezů. Překryta byla asi 50 cm silnou tmavohnědou až šedavou hlinitou kulturní vrstvou. Do tohoto mohutného souvrství byla zahloubena i zmíněná zemnice a laténská polozemnicová chata dílenského charakteru. Na ploše však jednoznačně převažovaly objekty eneolitického stáří. Pro úplnost je třeba

dodat, že zkoumanou plochou procházel také již dříve objevený příkop, který dle určení R. Snášila náležel dvorci zaniklé raně středověké vsi Záblačany.

R. Snášil zachytil na ploše „K“ 54 objektů, jejichž kulturní příslušnost shrnuje následující tabulka:

kulturní zařazení	počet objektů
k. lineární	3
eneolit	31
k. slezskoplatěnická	1
halštat neupřesněn	2
latén	1
mlado či pozdněhradištní	4
neurčeno	12
celkem	54

2. Mlado a pozdněbronzová sídliště a pohřebiště z katastru Polešovic. Mapový podklad kreslil R. Skopal Archeologický ústav Brno.⁸ 1 – „Grejty“; 2 – „Kladíkovský potok“; 3 – „Nivy“ a „Torštot“; 4 – „Staré Hory“; 5 – „Zmolky“, též „Nivky“; 6 – „Žleby“.

Situováním na mírnou dunu se „Torštot“ poněkud liší od běžného typu halštatského sídliště, ačkoli i zde sehrála významnou roli blízkost vodního zdroje. Charakteristickými rysy prostých halštatských sídlišť jižní Moravy (Podborský 1970, 10) je mírný, jen zřídka prudší svah, přivrácený obyčejně k jihu, jihozápadu či jihovýchodu. Sídliště leží často přímo nad vodním tokem, ovšem v takové úrovni, aby nebylo ohroženo záplavami. Sídlní místa jsou na takovýchto svahových polohách soustředěna spíše ve střední a nižší úrovni, zatímco kulminační body svahů jsou volné (Podborský 1970, 19).

Miska s prohnutým hrdlem⁷

Vzhledem k tématu článku nás z plochy „K“ nejvíce zajímá objekt P75/321, což byla již zmíněná slezskoplatěnická zemnice (obr. 4). Chata měla nejspíše čtvercový či obdélný půdorys, jak však ukazuje plán, byla prozkoumána pouze z části. Zachycena byla celá jižní strana o délce 400 cm, částečně pak strana východní (d. 275 cm) a západní (d. 30 cm). Od současného povrchu se dno chaty nacházelo 220 cm hluboko. Stěny chaty se směrem dolů poněkud zužovaly. V jihovýchodní části objektu, blíže východní stěny, byla zachycena mazanícová kra. Zbytek po otopném zařízení. Dům byl orientován ve směru S–J. Pochází z něj celkem 1198 kusů nálezů, především keramika, přesleny, opracované zvířecí kosti, ulita, 1 pazourková šipka a 2 pazourková jádra, struskovitá hmota i uhlíky. Vyhodnocení tohoto materiálu v celistvosti je však s ohledem na stav deponitáře úkol velmi komplikovaný.

Nejvýznamnější nález z tohoto objektu představuje miska s prohnutým hrdlem, na lomu zdobená plastickými obvodovými vypnulínami a zevnitř vlešřovaným ornamentem (obr. 5–6).

Miska označená přírůstkovým číslem 91/76 představuje zploštělý do šířky traktovaný kus s oboustranně černě leštěným povrchem. Má nízko posazenou maximální výduť, zdobenou obvodovými vypnulínami. Výrazný lom výduť je stlačený. Výduť plynule přechází ve zploštělé dno s umbem. Hrdlo má prohnuté s ven vyhnutým okrajem. Nádobu je zdobena vlešřovanou výzdobou, a to na vnitřní ploše dna. Výzdoba nepřesahuje lom výduť. Vlešřovaný ornament je semknut motivem ústřední čtyřcípé hvězdy, v jejímž středu je vytlačené umbo. Mezipole vyplňují střídající se vlešřované motivy mřížek a rybí kostry. Ačkoli jedno z polí této výzdoby není dochované, lze jej na základě symetrie výzdobného motivu opodstatněně předpokládat. Tento tenkostěnný, tuhovaný a leštěný exemplář dosahuje výšky 58–70 mm, průměr ústí činí maximálně 185 mm a průměr umbu je 49 mm. Miska byla zrekonstruována a slepena z více částí.

Analogie a datování

Prezentovaný exemplář je zástupcem jemné, tuhované, leštěné keramiky, která se pro svou výzdobu k běžnému užívání nehodila (Podborský 1970, 53). Běžným používáním by ztrácela opodstatnění i vlešřovaná výzdoba, která by samozřejmě značně trpěla. Vlastní provedení a důraz na výtvarné aspekty tohoto keramického tvaru opodstatňují úvahu nad funkcí dekorativní, reprezentativní či kultovní.

Miska z chaty P75/321 patří do skupiny misek s prohnutým hrdlem (Podborský 1970, 92), a to do kontextu mezi nejobvyklejší středně velké kusy (Podborský 1970, 60). Ještě spíše je zde prezentovaný kus však možné přiřadit k poměrně samostatné variantě misek s vyšším rozevřeným hrdlem a vykrajovaným plastickým „límcem“ pod hrdlem. Vyskytly se např. na sídlištích v Křepicích a Jaroměřicích. V. Podborský (1970, 92) je dále uvádí např. z nálezů v Býčí skále, z prostředí moravské platěnické kultury a ze Slovenska. Vyskytují se také jako šálky (s uchem). Analogie k dané misce lze spatřovat v sídlištních tvarech exemplářů z Jaroměřic a Střelic (viz obr. 7). Miska s prohnutým hrdlem je běžná i na pozdněhalštatských sídlištích na území Čech a je tu považovaná za projev dobově již laténský.

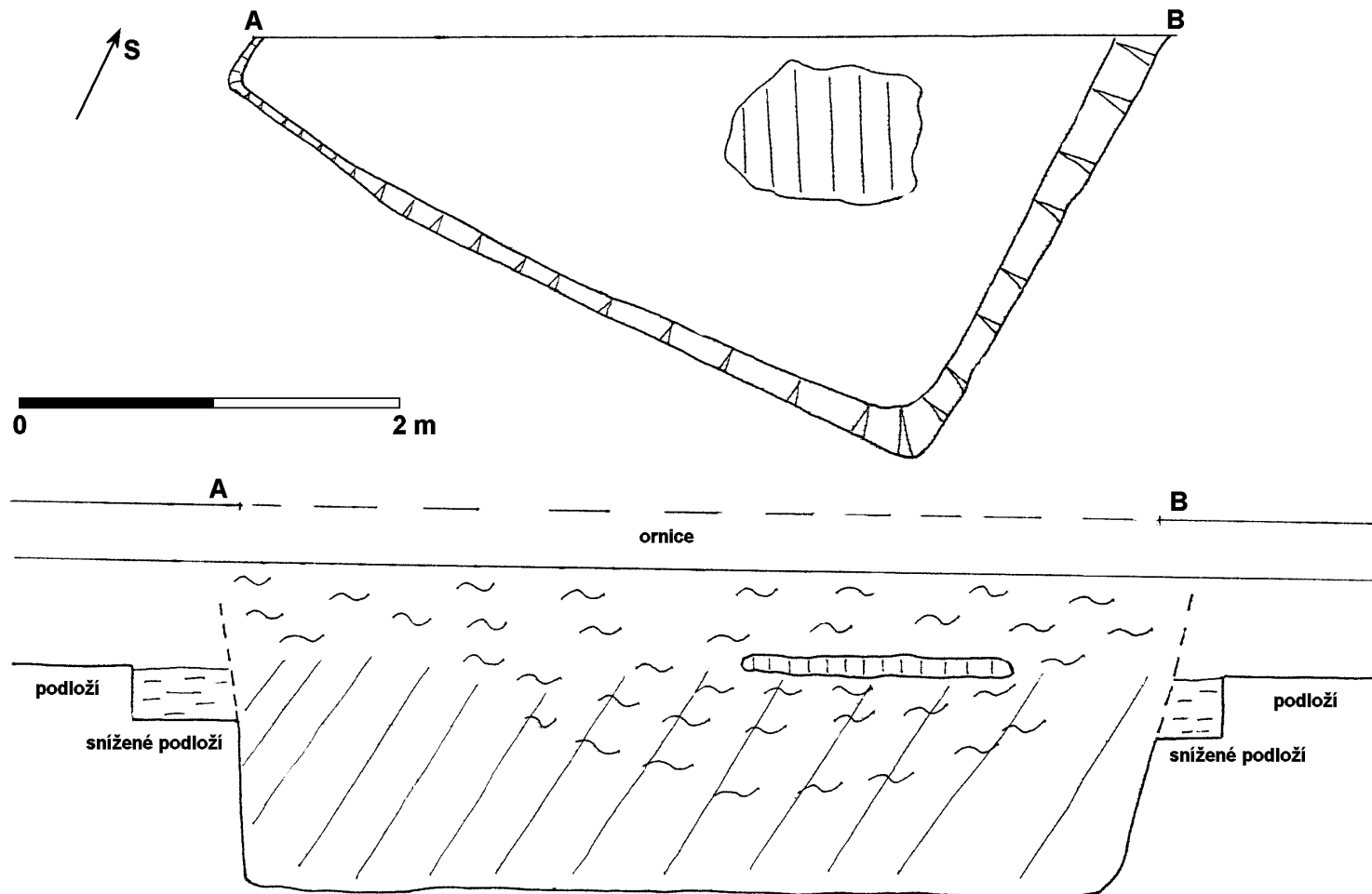
Výzdobou se náš kus ještě blíží k tradičnímu způsobu ornamentace, tedy k principu hvězdice, zatímco uvolňování tohoto výzdobného schématu vede ke kombinování s radiál-

3. Jihovýchodní část katastru Polešovic. Obrázek zachycuje jazykovité vyvýšeniny tratí „Torštot“ (jižněji) a „Nivy“ (severněji). Křížkem a písmenem „K“ vyznačena plocha zkoumaná R. Snášilem roku 1975, z níž také pochází nález pozdněhalštatské misky. Převzato z dokumentace R. Snášila, měřítko 1:3 648.

ními vtuhanými prvky. Je však zřejmé, že právě tvaroslovím i výzdobnými prvky se miska hlásí k horákovskému odkazu. Otázkou zůstává, zda se v případě misky jedná o ojedinělý horákovský vliv, nebo zda můžeme počítat s výraznějším posunem nositelů horákovské kultury do slezskoplatěnického prostředí. Stav depozitáře prozatím neumožňuje komplexní vyhodnocení ostatního materiálu z daného objektu, či ještě lépe plochy, což znemožňuje jednoznačně tuto otázku zodpovědět.

Misku lze tedy časově zařadit do pozdněhalštatského či též halštatskolaténského období, které se kryje s nástupem nových kulturních prvků v hmotné kultuře někdy po roce 500 před naším letopočtem a s přežíváním halštatského podloží v době po příchodu Keltů na jižní Moravu. Jak uvádí V. Podborský (1963, 42), je třeba počítat, že slezské centrum malované keramiky přestalo existovat s koncem stupně HA, zatímco ve středním a horním

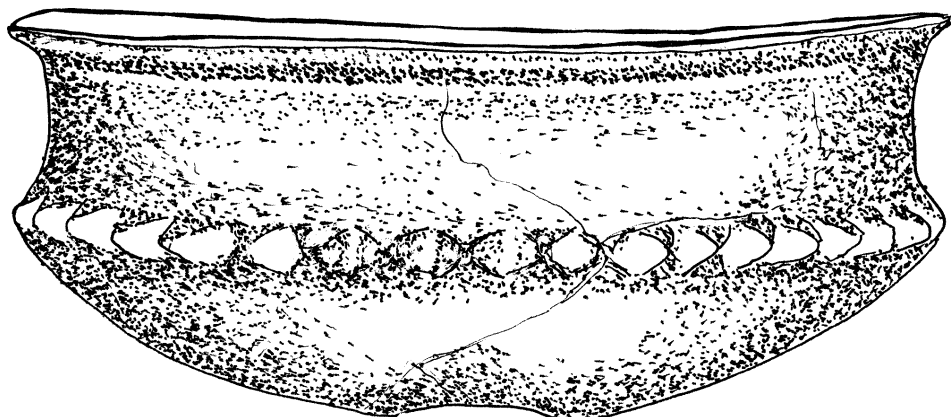
4. Halštatská zemnice P75/321, objekt 321, půdorys a profil.

||||| červená mazaniceová kra,

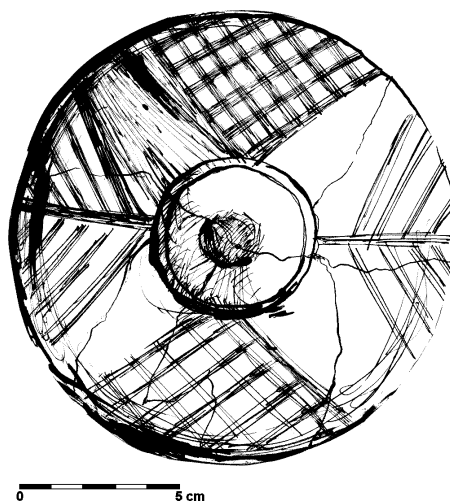
---- zhlíněný písek,

~~~ šedá popelovitá vrstva s uhlíky a mazanicí,

||||| tmavohnědá hlinitá vrstva.

5. Pozdně halštatská miska s prohnutým hrdlem 91/76 z trati Polešovice–„Torštot“. Pohled zepředu.
Kresba D. Menoušková.

6. Vnitřní vleštovaná výzdoba misky s naznačenými prasklinami a doplňovanými částmi. Kresba
L. Štefánková.

Podunajší pásová malba s geometrickými vzory nekončí. Naopak je pravděpodobné, že vtuhovací a vleštovací techniky nyní nacházejí masového uplatnění a pronikají ojediněle až do oblasti někdejšího lužického komplexu, kde se objevují např. na sídlištní keramice až v době laténské.

Na okraji textu o jednom nález

Jak z uvedeného nástinu vyplývá, koresponduje nález horákovské (či horákovskými vlivy poznamenané) misky s prohnutým hrdlem a plastickými vypnulínami z platěnického sídliště v trati Polešovice–„Torštot“ s posunem pozdních sídlišť této kultury na periferii

	AMFOROVITÁ ZASOBNICE	OSUDÍ		SLEZKÝ VLV	ŠÁLEK	MISKA S PROHNUTÝM HRDLEM	MISKA SE ZATAŽENÝM OKRAJEM	TALÍŘOVITÁ MÍSA	HRICOVITÁ A SOUKROVITÁ NÁDOBA
PODOLSKÁ KULTURA									
HORÁKOVSKÁ KULTURA									

7. Typologický přehled vývoje halštatské keramiky se zdůrazněním vývoje misek s prohnutým hrdlem. Převzato z V. Podborský 1970: Jihomoravská halštatská sídliště I. SPFF BU E 15, XIX, obr. 39.

stupeň	rok	sídlištní fáze	hrobová fáze
HB ₁	900	KLENTNICE	KLENTNICE II
HB ₂		KŘEPICE - PLAVEČ - BRNO - OBŘANY I	BRNO - OBŘANY I
HB ₃	800	KŘEPICE - PLAVEČ - BRNO - OBŘANY II	BRNO - OBŘANY II - PODOLÍ
HC ₁		PODIVÍN	TĚŠETICE - OŘECHOV
HC ₂	700	TĚŠETICE - OSTOPOVICE	HORÁKOV - HOLÁSKY
HD ₁		BEZKOV - BRNO ŘEČKOVICE	BOŠOVICE - POPOVICE
LA HD ₂	500	JAROMĚŘICE - KŘENOVICE	MAREFY
LB		STŘELICE - SMOLÍN	
LC	300	TVAROŽNÁ	KELTOVÉ

8. Vývojové schéma jihomoravského halštatu. Převzato z V. Podborský 1972: Jihomoravská halštatská sídliště II. SPFF BU E 17, XXI, 24.

9. Čelní pohled na pozdněhalštatskou misku 91/76 z lokality Polešovice–„Torštot“. Foto D. Menoušková.

10. Pohled na vnitřní plochu misky 91/76 z lokality Polešovice–„Torštot“. Foto D. Menoušková.

původního katastru a s expanzivními snahami horákovské kultury severním směrem (Podborský 1972, 23). Také datování tohoto keramického kusu do pozdněhalštatského či halštatskolaténskému stupně plně koresponduje s podobnými nálezy těchto misek, známých např. z lokality Jaroměřice či Střelice. Podrobnější zpracování průniku horákovských vlivů do tohoto prostředí, jako i zodpovězení otázky po způsobu koexistence původního halštatského obyvatelstva a nově příchozích kolonizátorů na počátku doby laténské, bude však možné až na základě důkladného studia materiálu z dané lokality a po vyhodnocení i nově získaných nálezů.

Zatím však, s ohledem ke stavu depozitáře i roztroušenosti sbírek, není možné komplexněji zhodnotit ani vztah pozdněhalštatského a časně laténské osídlení či vzájemný vztah a ovlivnění platěnické a horákovské kultury, ani podrobněji prozkoumat jiné otázky pravěkého osídlení lokality. Tedy problematiku, která se v souvislosti s nastíněným tématem nabízí.

Poznámky:

- 1 První výkopy prováděl na lokalitě polešovický kaplan F. Koželuha. Část získaného materiálu publikoval I. L. Červinka v práci Slované na Moravě a říše Velkomoravská v roce 1928. V letech 1934 a 1935 lokalitu zkoumali V. Hrubý (1941, 61) a J. Nekvasil. V roce 1961 prováděl v souvislosti se ZSV Zábřacany povrchové ověření lokality R. Snášil, který také roku 1964 zahájil na lokalitě systematický výzkum.
- 2 Výzkum vedený Ústavem archeologické památkové péče v Brně probíhá na lokalitě od léta roku 2000. Za dílčí informaci o jeho průběhu vděčím doc. M. Čižmářovi, Csc. a P. Kosovi, kterým tímto také děkuji.
- 3 Bohužel ne ke všem výzkumným sezónám se dochovala kompletní dokumentace. Také kompletnost nálezových celků je značně ztížena. Z části je tento stav zapříčiněn povodní v roce 1997, která radikálně postihla archeologický depozitář Slováckého muzea, z části četnějšími personálními změnami na archeologickém oddělení v první polovině 90. let 20. století, ovšem také tím, že laténské nálezy a k nim příslušející dokumentace, jako pozůstatost po K. Ludikovském, zpracovávající na lokalitě toto protohistorické období, jsou dnes deponovány mimo sbírky Slováckého muzea. Přes tuto nelehkou situaci vznikají dílčí práce, které se snaží zhodnotit osídlení „Torštotu“ a „Niv“ v tom kterém období pravěku či rané doby dějinné. Jmenujme zde především P. Kováčika, který se v rámci diplomové práce zabýval ZSV Zábřacany (Kováčik 1998; 1999), a P. Vlasatíkovou, vyjadřující se k časně laténskému osídlení lokality formou seminární práce (v tisku) – oba z Masarykovy univerzity v Brně.
- 4 Jistě by bylo zajímavé dát do souvislostí nová zjištění pracovníků ÚAPP Brno, se zjištěními a poznatky R. Snášila. Týká se to především průběhu příkopu přičítaného záblacanskému dvorci (Snášil 1977, 247–257).
- 5 Podobnou koncentraci mlado a pozdněbronzových nálezů lze sledovat i na sousedním katastru Nedakonic, kde jsou již od 30.–40. let známy lokality: „Horní padělky“, „Dolní padělky“ též „Díly od Polešovic“ (zčásti odkryté pohřebiště čítající minimálně 26 hrobů – 28 pohřbů), blíže nelokalizovaná a také ze starších výzkumů je známá trať „Chmelnice“ (Hrubý 1942, 88–115; Hanák 1932, 7), nově byla zkoumaná mladobronzová sídlištní lokalita „Přídanky“, kterou zachytili v roce 2001 pracovníci Slováckého muzea (značně porušené velatické sídliště čítalo na tři desítky objektů, především odpadních a zásobních). Ke dřívě již známým lokalitám je třeba přiřadit ještě polykulturní sídliště „Sádek“ (Hanák 1933, 4).
- 6 Za laskavé svolení pracovat s původním materiálem, plány a nálezovými zprávami děkuji autoru výzkumu PhDr. R. Snášilovi. Jemu jsem také zavázána za připomínky k textu.
- 7 Za cenné informace a rady, týkající se datování i kulturního zařazení daného keramického exempláře, jsem zavázána panu prof. V. Podborskému, DrSc.
- 8 Za svolení použít mapový podklad pro účely tohoto článku děkuji PhDr. L. Poláčkovi, CSc.

Použité zkratky:

AH	– Archaeologia historica
FF MU	– Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
MMK	– Moravská malovaná kultura
PV	– Přehledy výzkumů
Sb. Vel. NŘ	– Sborník velehradský, Nová řada
SPFFBU E	– Sborník prací filosofické fakulty Brněnské university, řada E
ÚAPP	– Ústav archeologické památkové péče
ZSV	– Zaniklá středověká vesnice

Literatura:

- Č e r v i n k a, I. L., 1928: *Slované na Moravě a říše Velkomoravská*. Brno, 173, 181, obr. 51.
- H a n á k, K., 1932: *Po stopách zaslých hradisk staroslovanského Velehradu*. Sb. vel., NŘ 3, 7–8.
- 1933: *Výroční zpráva o činnosti spolku*. Sb. vel., NŘ 4, 4–6.
- H a v l í č e k, P., 1973: *Výsledky geologického výzkumu na lokalitě „Záblacany“ (okres Uherské Hradiště)*. In: *Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů 2*, 127–136. Uherské Hradiště.
- H r u b ý, V., 1941: *Osídlení uh. hradištského okresu v době hradištní*. Sb. Vel., NŘ, 12, 55–64.
- 1942: *Popelnicové pole v Nedakonicích*. Sb. Vel., NŘ, 13, 88–115.
- K o v á č i k, P., 1998: *Záblacany, zaniklá středověká ves na Uherskohradištsku a její postavení ve vývoji středověkého osídlení na Moravě*. Dipl. práce obhájená na FF MU Brno.
- 1999: *Záblacany, jejich ekonomika a služební organizace aneb odpovědi a otázky*. AH 24, 81–89.
- P a l á t o v á, H., 1997: *Keramické depoty doby bronzové v Čechách, na Moravě a na Slovensku*. Dipl. práce obhájená na FF MU Brno.
- P o d b o r s k ý, V., 1963: *K problematice moravského halštatu II*. SPFFBU E 8, XII, 15–50.
- 1970: *Jihomoravská halštatská sídliště I*, SPFFBU E15, XIX, 7–102.
- 1972: *Jihomoravská halštatská sídliště II*. SPFFBU E17, XXI, 5–54.
- S a l á š, M., 1995: *Polešovický poklad z mladší doby bronzové*. In: *Polešovice 1595–1995*, 47–49. Velehrad.
- 1997a: *Der Urnenfelderzeitliche Hortfund von Polešovice*. Brno.
- 1997b: *Polešovice (okr. Uh. Hradiště) „Zmolky“*. PV 1993–1994, 145–146.
- S n á š i l, R., 1970: *Laténské sídliště u Polešovic (okr. Uherské Hradiště)*. PV 1968, 27–35.
- 1971: *Záblacany (okres Uherské Hradiště)*. In: *Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů 1*, 89–116. Uherské Hradiště.
- 1972: *Keramický depot z velatického sídliště (okr. Hodonín)*. PV 1971, 58–59.
- 1977: *Nová zjištění ze zaniklých Záblacan*. In: *Středověká archeologie a studium počátků měst*, 247–257. Praha.
- 1995: *Obecná charakteristika a přírodní poměry Polešovic. Polešovice ve světle archeologických pramenů*. In: *Polešovice 1595–1995*, 7–47. Velehrad.
- V l a s á k o v á, P., 2001: *Časně laténské osídlení lokality Polešovice–„Nivy“*. Seminární práce na FF MU Brno.

Mgr. Dana Menošková (n. 1973), absolventka FFMU Brno oboru archeologie a dějiny umění pracuje od roku 1998 jako archeoložka ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti.

To the Find of Late Halstadt Era Bowl with a Bent Neck

A Margin Note to the Archaeological Prospecting in Polešovice–“Torštot” and “Nivy”

A b s t r a c t

The presented text describes and analyzes the find of a polished-in late Hallstadt era bowl with a high open neck and carved out plastic “collar”. With regard to this find, a more general discussion of the importance of a multicultural locality Polešovice–“Torštot” follows. This archaeological site has been known since the 1870’s. The location that had been settled with minor pauses from Neolith to the early Middle Ages can be found in the southeast part of the village ground plan, 12 km southwest from Uherské Hradiště, in the region of “střední Pomoraví” (*middle Morava river basin*), on the right bank of the Morava river. The core of prehistoric settlements falls into the late Bronze Age, when the density of population not only here, but also on the grounds of the neighboring villages (Nedakonice, Moravský Písek) increases. This is documented by the finds of three large depots – two pottery ones and one bronze one. The coming of Iron Age is not represented here with such notable finds, which can be also blamed on the current status of research in the locality. One of the few truly representative and well chronologized items is the above mentioned bowl with from the very end of the Hallstadt period. The bowl is catalogued under the acquisition number 91/76. It is an oblate piece, widened to the sides with black polished finish on the both sides. The maximum diameter is placed comparatively low, decorated with perimeter bumps. The striking fracture of the bulge is pressed down. The bulge transforms smoothly into a flat bottom with an umbo. The neck is bent with its margin bent to the outside. The vessel is decorated with polished in ornaments on the inner surface of the bottom. The decoration does not reach beyond the fracture of the bulge. The polished in ornament is unified with a motif of a four-tip star with the umbo in its center. The inter-spaces are filled with polished in ornaments of grids and fish skeletons. This thin-walled, graphite treated and polished item is 58-70 mm tall, the diameter of its throat is max. 185 mm, the diameter of the umbo is 49 mm. Both in its shape and decoration, the bowl points to the Horákov culture influence. The question remains, whether this is an example of an isolated Horákov influence, or if we can imagine some more substantial transfer of the Horákov culture bearers into the Silesian-Platěnice environment. The current state of depository so far does not allow for a complex evaluation of the other material from the given location, which makes it impossible to answer this question accurately.

Zum Fund einer späthallstattzeitlichen Schale mit geschweiftem Gefäßhals

Randbemerkungen zur archäologischen Untersuchung auf den Geländen Polešovice–„Torštot“ und „Nivy“

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Zusammenhang mit Beschreibung und Analyse der gefundenen eingeglätteten späthallstädtischen Schale mit einem höheren geöffneten Hals und einem geschweiften plastischen „Kragen“ bringt der vorliegende Text Überlegungen zur Bedeutung der polykulturellen Lokalität Polešovice - “Torštot“, die seit den siebziger Jahren des 19. Jahrhunderts bekannt ist. Diese seit dem Neolithikum bis zur jüngeren Burgwallzeit unregelmäßig besiedelte Lokalität erstreckt sich im südöstlichen Teil des Gemeindekatasters, 12 km südwestlich von Uherské Hradiště, am rechten Flussufer im mittleren Marchgebiet. Der Schwerpunkt deren urzeitlichen Besiedlung fällt in die jüngere und späte Bronzezeit, wo nicht nur auf dem Kataster von Polešovice, sondern auch auf den Katastern der Nachbargemeinden (Nedakonice, Moravský Písek) die Besiedlungsintensität anstieg. Diese Tatsache belegen ebenfalls die Funde von drei umfangreichen Depots (zwei keramischen und einem bronzenen). Die angetretene ältere Eisenzeit ist in dieser Lokalität nicht durch so deutliche Fundbestände vertreten, was zum Teil durch einen unzulänglichen Forschungsstand beeinflusst wurde. Einer der wenigen tatsächlich repräsentativen und gut datierbaren Gegenstände dieser Zeit ist auch die obengenannte Schale, die der Abschlussphase der Hallstattkultur angehört. Die mit der Nummer 91/76 bezeichnete Schale ist ein flaches, in die Breite traktiertes Stück mit beidseitig schwarz geglätteter Oberfläche. Deren niedrig angesetzte maximale Ausbauchung ist am Umgang mit Erhebungen geziert. Ein deut-

licher Bauchumbruch ist flachgedrückt. Die Ausbauchung mündet in einen verflachten Boden mit einem Buckel in der Mitte. Der Schalenhals, dessen Randausbiegung hinausgeht, ist gebogen. An der Innenseite des Gefäßbodens ist die Schale mit einer eingeläpteten Verzierung versehen. Das eingeläptete Ornament ist mit dem Motiv eines vierzackigen Sterns vereinigt, in dessen Mitte sich ein Buckel befindet. Die Zwischenfelder sind abwechselnd mit eingeläpteten Gitter- und Fischgrätmotiven ausgefüllt. Das vorliegende dünnwandige, graphitierte und gegläptete Exemplar hat eine Höhe von 58–70 mm, der Mündungsdurchmesser beträgt 185 mm und der Buckeldurchmesser 49 mm. Durch ihre Morphologie und die Zierelemente gehört die Schale dem Bereich der Horákov-Kultur an. Offen bleibt die Frage, ob der Einfluss der Horákov-Kultur in diesem Falle nur vereinzelt oder weiter verbreitet war, sodass mit einer deutlicheren Verschiebung der Horákov-Kultur in das Gebiet der Schlesisch-Platěnicer Kultur gerechnet werden könnte. Der Stand des Depositoriums erlaubt vorläufig nicht, sonstige aus der durchforschten Lokalität gewonnenen Materialien komplex auszuwerten, sodass die Frage nicht eindeutig zu beantworten ist.

STRUKTURA A VÝVOJ OSÍDLENÍ JV MORAVY V DOBĚ ŘÍMSKÉ¹

1. část – Sídlní a geografické poměry a společensko-ekonomická základna

Tomáš Zeman, Muzeum Vyškovska, Vyškov

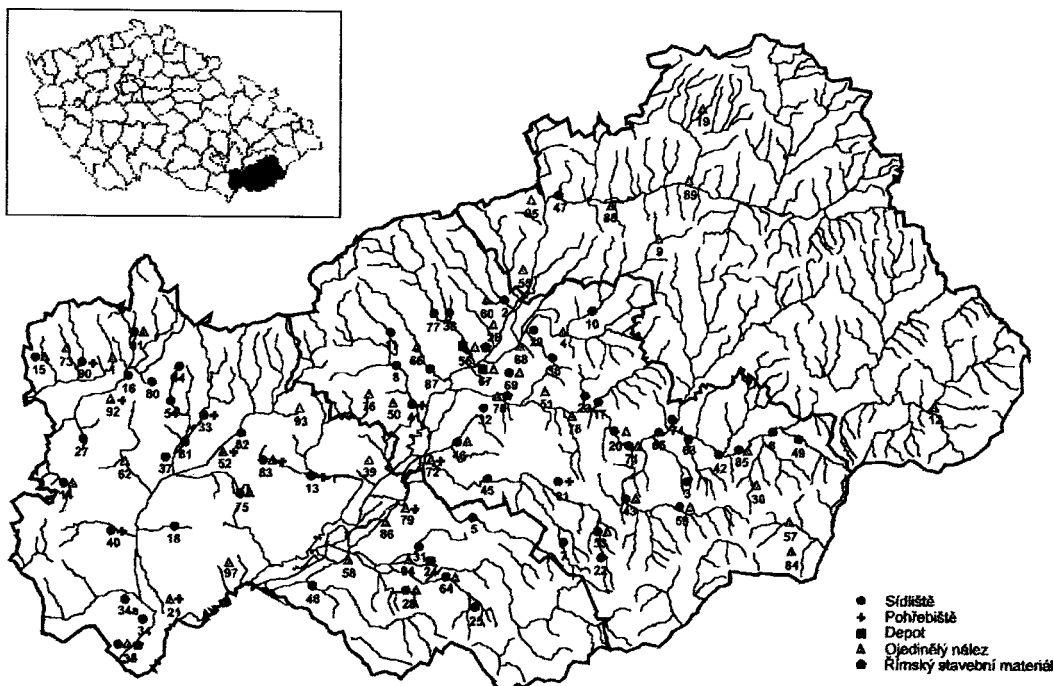
V průběhu prvních čtyř století našeho letopočtu osídlil úrodné nížinné oblasti středního Pomoraví germánský kmen Kvádů, který zde vybudoval poměrně svěbytnou kulturní oikumenu.

Od dob amatérských zachránců archeologických památek z konce 19. a z 1. třetiny 20. století až po současnou intenzivní činnost ÚAPP Brno a Slováckého muzea v Uherském Hradišti, se podařilo shromáždit dostatečně početnou pramennou základnu (celkem 98 lokalit). Její vypovídací schopnosti jsou však velmi nerovnoměrné. Převažují totiž ojedinělé nálezy (36 %) a sídliště (34 %), přičemž pouze na čtvrtině z nich byly zachyceny objekty, následují sběry (17 %), hrobové nálezy (10 %) a depoty (3 %). Vyjmeme-li lokality dokumentované pouhými náhodnými nálezy římských mincí, které mají téměř nulovou vypovídací hodnotu o sídlní aktivitě, zůstane nám k dispozici jen 78 lokalit ze sledované oblasti (ta je z geograficko-politického hlediska vymezena okresy Hodonín, Uherské Hradiště a Zlín). Germáni však neosídlili souvisle celou oblast (obr. 1), ale pro svá sídla si vybírali výhodné terény, zejména nížinné oblasti na Hodonínsku a Uherskohradištsku a polohy podél řek Moravy, Olšavy a Stupavy (Kyjovky) či v jižní části Ždánického lesa. Celá oblast je sevřena věncem pohoří (Hostýnské a Vizovické vrchy, Bílé Karpaty, Chřiby), pouze jihozápadním směrem osídlení plynule přechází na Břeclavsko, zatímco reliéfně členitější Zlínsko zůstalo ze strany Germánů téměř nedotčeno. V širším teritoriálním pojetí patří JV Morava do pomoravsko-západoslovenského kulturního okruhu (Pernička 1964, 58; Tejral 1970a, 108; Kolník 1971, 508) s postřehnutelnými vazbami na JZ Slovensko skrze karpatské průsmyky (Kraskovská 1970, 362, mapa 1) a na Dolní Rakousko podél řek Moravy a Dyje.

Pohřebiště a jednotlivé hrobové nálezy

Ve středním Pomoraví se nám dochovaly jen zbytky germánských žárových pohřebišť jako např. Nedakonice (12 hrobů), Dolní Němčí (7 hrobů), Uherský Ostroh (4 hroby) nebo Hodonín (2 dochované a 5 zničených hrobů při těžbě zeminy). Větší nekropole se mohla nacházet i na sousedících tratích Bzenec „Na Falářkoch“ (2 dochované hroby), Vracov „Nivky“ (1 hrob) a Vracov „Plané“, kde byly v 19. stol. rozorávány žárové hroby. Na ostatních lokalitách se objevují pouze jednotlivé pohřby (Skoronice, Želetice, Žarošice, Mutěnice, Veselí nad Moravou). Počet pohřebišť a sídlišť je v poměru asi 1:4. Máme k dispozici 38 žárových hrobů, tedy obdobnou situaci jako v Dolním Rakousku (Pollak 1980, 202).

Z geografického rozmístění hrobů můžeme vyzorovat 2 zřetelnější koncentrace: na levém břehu Moravy jižně od toku Olšavy se nachází 3 menší pohřebiště – Nedakonice, Dolní Němčí, Uherský Ostroh, zatímco pod Ždánickým lesem a v jižní části Chřibů se vyskytuje množství jednotlivých hrobů. Pohřebiště byla ve středním Pomoraví zakládána shodně se všeobecnými zvyklostmi, tedy na vyvýšených svazích se sklonem k různým světovým stranám. Pouze v Nedakonících nebylo jiné možnosti než nekropoli založit na terénní vlně v nevelké vzdálenosti od terénu zaplavovaného řekou Moravou, v sousedství halštatského pohřebiště (Hrubý 1942; Pernička 1965, 164, 166). Pro zodpovězení otázky rozlohy a uspořádání pohřebišť nemáme dostatek podkladů, z Uherského Ostrohu máme

1. Osídlení JV Moravy v době římské.

(1 Archlebov, 2 Babice, 3 Bánov, 4 Bílovice, 5 Blatnice, 6 Bojkovice, 7 Boršice u Blatnice, 8 Boršice u Buchlovic, 9 Březnice, 10 Březolupy, 11 Buchlovice, 12 Bylnice, 13 Bzenec, 14 Čejč, 15 Dambořice, 16 Dražůvky, 17 Drslavice, 18 Dubňany, 19 Fryšták, 20 Havřice, 21 Hodonín, 22 Horní Němčí, 23 Hradčovice, 24 Hroznová Lhota, 25 Hrubá Vrbka, 26 Huštěnovice, 27 Karlín, 28 Kněždub, 29 Kněžpole, 30 Komňa, 31 Kozojídky, 32 Kunovice, 33 Kyjov, 34 Lužice, 34a Lužice-Dolní Bojanovice, 35 Mikulčice, 36 Mistřice, 37 Mistřín, 38 Modrá, 39 Moravský Písek, 40 Mutěnice, 41 Nedakonice, 42 Nezdence, 43 Nivnice, 44 Ostrovánky, 45 Ostrožská Lhota, 46 Ostrožská Nová Ves, 47 Otrokovice, 48 Petrov, 49 Pitín, 50 Polešovice, 51 Popovice, 52 Skoronice, 53 Slavkov, 54 Sobůlky, 55 Spytihněv, 56 Staré Město, 57 Starý Hrozenkov, 58 Strážnice, 59 Suchá Loz, 60 Sušice, 61 Svatobořice, 62 Šardice, 63 Šumice, 64 Tasov, 65 Těšov, 66 Tupesy, 67 Uherské Hradiště, 68 Uherské Hradiště–Jarošov, 69 Uherské Hradiště–Mařatice, 70 Uherské Hradiště–Sady, 71 Uherský Brod, 72 Uherský Ostroh, 73 Uhřetice, 74 Újezdec u Luhačovic, 75 Vacenovice, 76 Vážany, 77 Velehrad, 78 Veletiny, 79 Veselí nad Moravou, 80 Věteřov, 81 Vlčnov-Dolní Němčí, 82 Vlokoš, 83 Vracov, 84 Vyškovec, 85 Záhorovice, 86 Zarazice, 87 Zlechov, 88 Zlín-Malenovice, 89 Zlín-Slanice, 90 Žarošice, 91 Ždánice, 92 Želetice, 93 Žeravice, 94 Žeraviny, 95 Žlutava, 96 ? (okr. Zlín), 97 Rohatec).

jen stručnou zmínku, že hroby byly od sebe vzdálené vždy asi 4 m (Myklík 1887, 82). Z neúplného plánu nekropole z Dolního Němčí (Zelnitius 1937) lze potom vyčíst, že žárové hroby mohly být uspořádány v různých řadách či pásech ve více či méně pravidelných odstupech. Taková uskupení jsou považována za výraz pochovávání rodových nebo spřízněných jednotek na stejném místě (Kolník 1961a, 831).

Tak jako v celé svobodné Germánii, převažuje i na JV Moravě žárový pohřební rítus s uložením pozůstatků pohřební hranice a milodarů do urny, kostrové pohřby zde vůbec neznáme. Procentuálně vyjádřený poměr urnových, jámových a symbolických hrobů je 78 % : 14 % : 8 %. Podobné zastoupení jednotlivých typů hrobů nacházíme i na pohřebištích na JZ Slovensku (Kolník 1980) – 89 % : 9 % : 2 %.

Urnové hroby. Jejich půdorys se jeví jako oválná nebo kruhová jamka o průměru asi 60 cm s vloženu urnou v hloubce od 35 cm do 1 m. Ta obsahuje převážně nedrcené spálené lidské pozůstatky bez anatomického uspořádání, výjimkou je pohřeb z Veselí nad Moravou, kde byly kosti částečně roztlučeny. Jako urna byla použita nejčastěji terinovitá váza (Bzenec, Nedakonice – hrob 5 (I/1935), Vracov, Želetice – hrob 1, Uherský Ostroh –

hrob 1 a 4, Dolní Němčí – hrob 4), mísa s esovitou profilací (Skoronice, Žarošice, Hodonín – hrob 1, Mutěnice, Veselí nad Moravou), baňatý hrnc (Želetice – hrob 2, Uherský Ostroh – hrob 3), dvojkónická mísa (Dolní Němčí – hrob 3) nebo i dvojkónický džbán s ouškem (Nedakonice – hrob 7 (III/1935)). Někdy byly urny překryty mísou (Bzenec, Uherský Ostroh). Urnové hroby jsou vybaveny milodary – součástmi oblečení a majetku mrtvého, které jsou jednak poškozeny žárem pohřební hranice, jednak jsou záměrně rozlámány a deformovány, aby se lépe vešly do urny (Kolník 1961a, 824; PDC 1978, 689). Nejsou však vyloučeny ani důvody nábožensko-rituální (Kolník 1971, 509). Nejběžnějšími milodary těchto hrobů ve středním Pomoraví jsou bronzové či železné spony, jehlice, nože, různá kování, fragmenty bronzových nádob, skleněné korálky, přesleny a kovové slítky. Poměrně častým doplňkem na dně urny pod spálenými kostmi je i hruška pryskyřice, typický znak pohřebišť polabského okruhu (Kyjov – několik zlomků, Skoronice „pole u vinohradu“ – 2 kusy, Nedakonice – hrob 5 (I/1935), Skoronice „Vinohrádek“ a Dolní Němčí – hrob 3 po 1 kusu). Tato živičná smola, pocházející z domácích listnatých stromů, převážně bříz, a smíchaná někdy se včelím voskem (Zeman 1961, 271), vydávala při hoření příjemnou lesní vůni. V pohřebním rituálu sloužila nejspíš k vykuřování hrobů za účelem zažehnutí zlé moci, případně spojení člověka s nadpozemskou bytostí (Zeman 1961, 270–271; Peškař 1964, 107; Kolník 1971, 510). Nejednotnost teorií účelu hrudek smoly v hrobech nás však nutí předpokládat existenci regionálních zvláštností od jižní Skandinávie po Dolní Rakousko (shrnutí problematiky viz např. Peškař–Ludikovský 1978, 72–75). Za przeworský vliv můžeme považovat keramické milodary v hrobě 2 v Želeticích, kde se kromě urny nacházely i 2 polokulovité misky, zdobené hlubokými rýhami ode dna až k okraji (Tejral 1970b, 196). Jinou zvláštností pohřebního ritu je uložení římské bronzové mince (sestercia císaře Caliguly) ve starořímském žárovém hrobě 1 v Žarošicích. Nejbližší analogii najdeme v kostrových hrobech v Mikulově a Čáčově, zejména však na pohřebišťích v podunajských provinciích jako obolos mrtvých (Tejral 1961, 118). V mladší době římské pozorujeme v menší míře také na JV Moravě úbytek milodarů a soustředění se na vlastní urnu jako hlavní výraz osobního a majetkového postavení zemřelého (Kolník 1961b, 244; 1971, 510).

Jámové hroby. Tento typ pohřbů zaujímá dominantní postavení zejména v przeworské kultuře, v oblasti na východ od Odry. Na JV Moravě je dochováno 5 hrobů (Nedakonice – hroby 8–9, 11 (IV, V a VII/1935) a Dolní Němčí – hroby 6 a 7). Spálené lidské pozůstatky byly nasypány do mělce vyhloubené jamky o průměru asi 40 cm se dnem v hloubce 20–40 cm. Tyto údaje naznačují zkrácení současného počtu takových pohřbů, neboť mnoho jich nutně zmizelo hlubší orbou. Můžeme předpokládat, že zbytky kremace byly uloženy ještě do nějaké schránky z organického materiálu (kůže, textil). Oproti urnovým jsou jámové hroby chudší na milodary, nelze však říci, že odrážejí sociální chudobu pochovaných (Kolník 1961a, 835). Každý z nedakonických hrobů obsahoval po jedné sponě, v hrobě 9 byl navíc zlomek skleněné nádoby se zvlněnou stěnou a v hrobě 11 drobná nožka keramického pohárku (?), zatímco oba dolnoněmčanské hroby byly bez milodarů.

Symbolické (kenotafické) hroby. Jejich určení není vždy spolehlivé, neboť nelze s určitostí rozhodnout, zda nepřítomnost pozůstatků žárového pohřbu je záměrná nebo je pouhým odrazem stupně dochování nálezu. Toto je i případ hrobů 6 (II/1935) a 10 (VI/1935) z Nedakonice, uložených v hloubce 20, resp. 50 cm pod ornici a obsahujících poměrně bohatou výbavu (hrob 6 – zlomek menší tenkostěnné dvojkónické nádoby, zlomek bronzového knoflíku (?) s rytou výzdobou, zbytek deformovaného držadla vědra a 6 fragmentů bronzového plechu; hrob 10 – zlomek hruškovitého hrnce s ovalným okrajem jemné žluto-oranžové provinciální keramiky, železná spona s válcovitou hlavicí typu A 126–131 se vsazovanými stříbrnými drátky a železná nákončí se stejnou výzdobou). S určitou rezervou můžeme za kenotafický hrob považovat jámu se dnem v hloubce asi 1,2 m obloženou kameny a vyplněnou sypkou tmavou hlínou ze Starého Hrozenkova, obsahující železná kopí se stopami po intarzii žlutého kovu na povrchu (Snášil 1973, 95).

Rozrušené hroby. V některých případech již dnes nejdou zjistit nálezné okolnosti, neboť tyto hroby byly zničeny orbou, přesto máme zachován jejich inventář jako uzavřený soubor. Jedná se zejména o patrně urnový hrob z Kyjova se 2 nákončími opasků, železnou kolínkovitou sponou typu A 144, kováním picího rohu a hrudkou pryskyřice (Tejral 1971, 75), fragmenty měděného soudkovitého vědra z Nivnice (Pavelčík 1972, 81) nebo mísovitou urnu s esovitou profilací, hrot kopí, 3 raménkové a 1 germánskou sponu z několika zničených hrobů z Veselí nad Moravou.

Vypovídací schopnost hrobových celků z JV Moravy ke společenské stratifikaci germánské společnosti není příliš velká. Vyšší sociální vrstvě lze připsat snad jen bohatší hroby ze Žarošic, obsahující kování dřevěných skříněk a profilovaná opasková nákončí a přezky, která mají vztah k provinciálnímu prostředí, nebo hrob z Vracova, v jehož inventáři se nacházely fragmenty nejméně 3 (!) picích rohů. Vojenskou složku společnosti můžeme postihnout pouze rámcově, jediným bojovníckým hrobem je pohřeb s hrotem kopí ze Bzence. Také další hroty kopí ze Starého Hrozenkova a Veselí nad Moravou mohou pocházet ze zničených žárových hrobů, po markomanských válkách však zbraň nacházíme v germánských hrobech ojediněle. V některých případech lze nepřímo určit také pohlaví zemřelých, i když nebyl proveden antropologický rozbor ostatků. Pokud jsou dřevěné skřínky s železným kováním typickým milodarem ženských hrobů, pak v žárovém hrobě 1 ze Žarošic a v hrobě ze Skoronic („pole u vinohradu“) byly pohřbeny bohatší ženy. Naopak železný nůž s obloukovitým hřbetem a trnem v hrobě 3 z Dolního Němčí ukazuje na mužský pohřeb (Dymaczewski 1958, 415).

Chronologicky jsou germánské žárové hroby zastoupeny mírně nerovnoměrně (12 hrobů ze starší doby římské a 19 z mladší doby římské). K nejstarším hrobovým nálezům, naznačujícím časné pronikání polabských prvků (Tejral 1968, 503), patří jámový hrob 8 (IV/1935) z Nedakoníc hlásící se provinciální silně profilovanou sponou A 67 do stupně B 1a, tedy do 1. třetiny 1. stol. (Droberjar 1997, 134) a hrob bojovníka ze Bzence se starobyloou terinovitou mísou z období kolem pol. 1. stol., tedy B 1b (Tejral 1977, 317; Droberjar–Peška 1994, 273). Ve druhé pol. 1. stol., ve stupni B 1c, byly do země uloženy oba nejbohatší hroby oblasti z Vracova a Žarošic (Tejral 1961, 119; 1983, 97, Abb. 11). Počet hrobových nálezů vzrůstá od starořímského stupně B2, kdy germánské osídlení nabývá ustálenějšího a trvalejšího charakteru. Pokračuje pohřbívání na nedakonické nekropoli (hroby 6, 9 a 10) i v Bzenci (hrob 2), nově se objevují jednotlivé pohřby ve Skoronicích („Vinohrádek“) a v Mutěnicích, kde dnes již ztracený inventář hrobu obsahoval železné nůžky, zahnutý nůž a jiné železné zlomky (Tejral 1971, 75). Přechodné období mezi starší a mladší dobou římskou (B2/C1), reprezentované bouřlivými událostmi markomanských válek a dobou krátce po nich (160/180–200 n.l.), přináší na území JV Moravy przeworské vlivy díky určité kulturní expanzi jejich představitelů k jihu (Tejral 1971, 46–47, 72–73). Ve všech hrobech z tohoto období nacházíme přesvědčivé doklady: v hrobě 2 ze Žarošic železný věděrkovitý závěsek, v rozrušeném pohřbu z Kyjova opasková nákončí s kulovitým knoflíkem a k inventáři urnových hrobů ze Želetic patřily 2 polokulovité misky zdobené rýhami ode dna až k okraji.

Podstatné změny v barbarském světě po markomanských válkách dokumentuje také vlna zakládání nových pohřebišť, např. Dolní Němčí, Uherský Ostroh a Hodonín, které vznikly nejspíš v důsledku určitých migračních pohybů a vyznačují se poměrnou chudobou na milodary (Tejral 1975, 79; 1983, 114–115). Jsou datovány převážně do stupně C2 mladší doby římské keramikou vytáčenou na kruhu a sponami s podvázanou nebo širokou obdélníkovou nožkou, tedy na konec 3. a na poč. 4. stol. (Pernička 1965, 162, obr. 3; Peškař 1972, 114; Tejral 1975, 79–81). Jednotlivé hroby z tohoto období reprezentují příklady z Veselí nad Moravou, Mutěnic a Skoronic („pole u vinohradu“). Plynulou kontinuitu pohřbívání i nadále vykazuje pohřebiště v Nedakonících, kde hrob 5 (I/1935) s hrncovitou urnou měkké profilové linie reprezentuje fázi C 1a (Pernička 1966, 32,37,140) a nejmladší hroby 7 a 11 datují zánik této nekropole ve stupni C2, koncem 3. století. V následujících

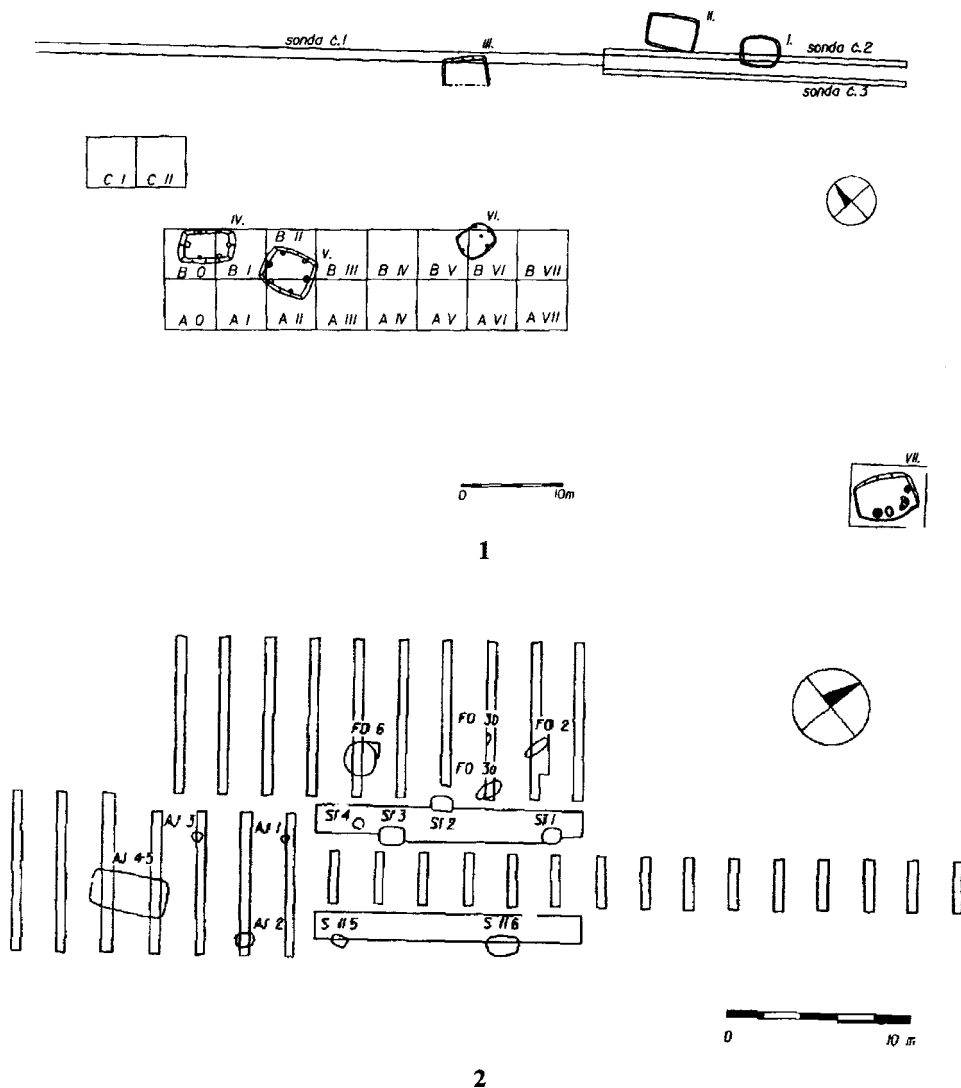
zhruba 150 letech hrobové nálezy mizí ve středním Pomoraví z archeologických pramenů a teprve ženský kostrový hrob z Drslavic z 1. třetiny 5. stol. (Tejral 1985, 339–341, 343; 1988, 257; 1999, 244–245) ohlašuje změnu pohřebního ritu v době stěhování národů v souvislosti s postupnou infiltrací cizích skupin ustupujících hunskému tlaku z východu.

Sídliště

Upřednostnění hospodářského hlediska před strategickým patrně vedlo Germány v průběhu doby římské k budování neopevněných nížinných osad v blízkosti vodních toků (Peškař 1978, 57). Většina sídlišť se tedy rozkládá na mírných svazích přímo v inundačním území nebo na prvních rovinatých terasách (např. Uherský Brod, Havřice „Nad Zahrádky“), po nichž se táhnou v délce několik set metrů v úzkém pruhu 30–60 m (Pavelčík 1982, 177). Využívají se také výrazněji terasovitě zvýšené břehy Moravy, Stupavy (Kyjovky) a Olšavy (např. Drslavice, Lužice, Havřice „Nad Stavem“), přitom hustá koncentrace sídlišť nepříliš vzdálených od sebe se rýsuje podél toku Olšavy. Osídlování výšinných poloh v závěru doby římské není na JV Moravě doloženo.

Systematickými výzkumy byly na JV Moravě odkryty větší části sídlišť ve Vlčnově-Dolním Němčí (Pernička 1980), Mikulčicích (Peškař 1961b) a v Drslavicích (Pavelčík 1950), kompletně byla prozkoumána osada ze závěru doby římské a počátku stěhování národů ve Zlechově (Hrubý 1967). Pouze tyto lokality nám mohou poskytnout podklady pro zjištění rozlohy germánských sídlišť ve středním Pomoraví. Celková plocha sídliště ve Vlčnově-Dolním Němčí je odhadována na 10 ha, ovšem osada má minimálně 2 fáze osídlení (Pernička 1980, 52). Půdorys zlechovského sídliště zaujímá rozlohu zhruba 3 ha, prozkoumaná část sídliště v Mikulčicích má plochu 0,42 ha a v Drslavicích 0,1 ha. Běžná rozloha germánských sídlišť v oblasti severně od středního toku Dunaje se pohybuje od 1,5 do 3 ha (Šedo 1991, 22), k významnějším regionálním centrům tedy náleží Vlčnov-Dolní Němčí a Zlechov. Rozsáhlou lokalitou místního významu o rozloze několika desítek hektarů byl nepochybně i Uherský Brod, neboť v jižní části jeho městského katastru bylo drobnými záchrannými akcemi a povrchovými sběry prokázáno souvislé germánské osídlení v dlouhém pásu podél potoka Korečnice (např. Pavelčík 1963, 1978, 1980, 1984; Geisler–Kohoutek 2000). Západním směrem na něj bezprostředně navazuje podobné sídliště na katastru obce Havřice.

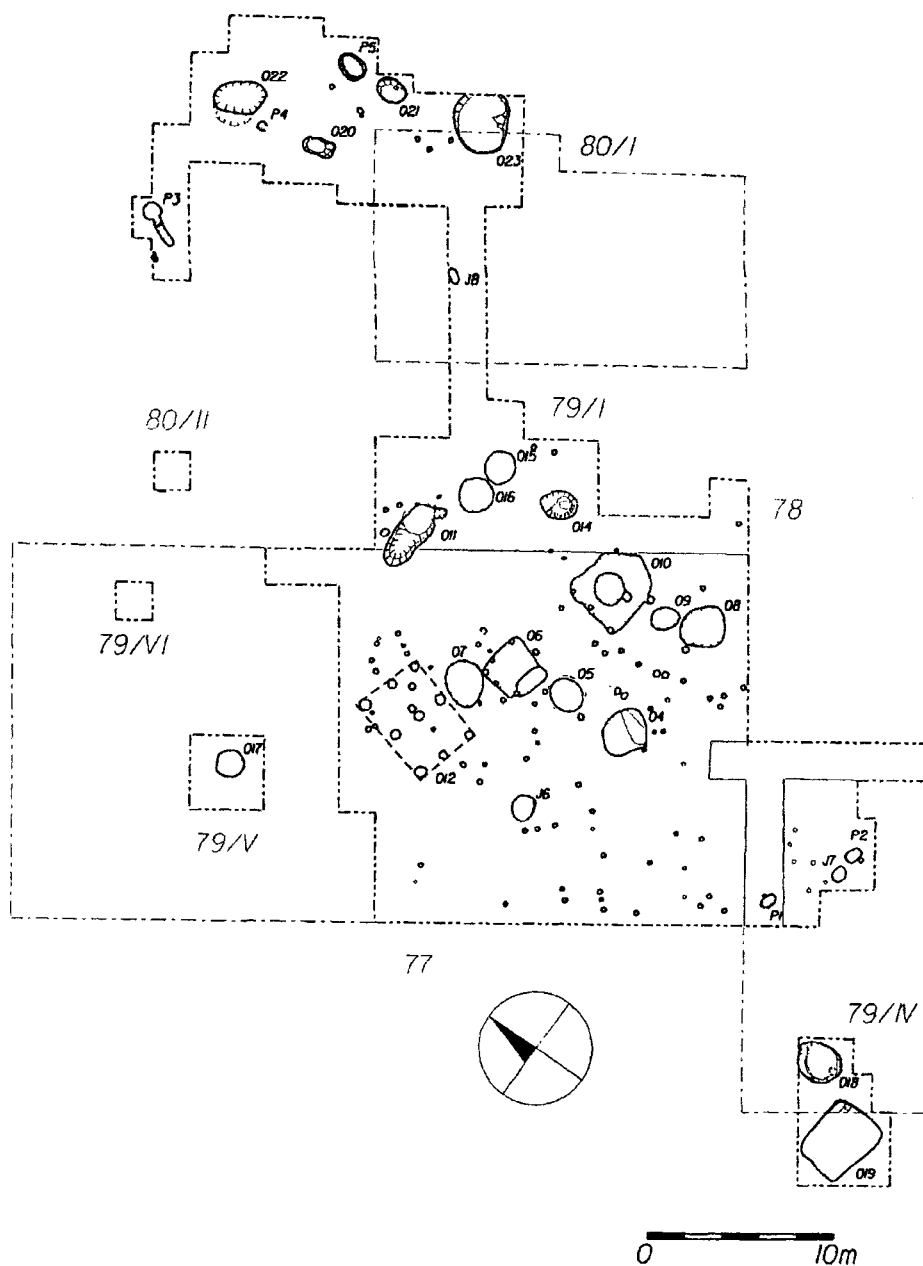
Půdorysné dispozice sídlišť ve středním Pomoraví nejsou příliš zřejmé. Výraznou sídelní jednotku představuje pouze dvorec z Vlčnova-Dolního Němčí s celkovou nezastavěnou plochou 60 m², který je vytvořený 2 zahloubenými chatami, 9 objekty hospodářského a výrobního charakteru a nadzemní kůlovou stavbou (sýpkou). Dvorec byl zřejmě ohrazen lehkým kůlovým plotem (na JZ Slovensku se setkáváme i s ohradou zapuštěnou v základovém žlabu – viz Romsauer 1978, 208). Mimo něj se v nejbližším okolí nacházely ještě 4 hrnčářské a 1 vápenická pec, 2 ohniště a 4 jámy hospodářské funkce (obr. 3). Patrně nejde pouze o účelové seskupení obytných a užitkových objektů (Pernička 1980, 56), ale o samostatnou a ekonomicky soběstačnou sídelní jednotku představující zároveň výrazný chronologický celek z počátku mladší doby římské, stupně C 1a, který může zároveň dokumentovat změnu vývoje půdorysné dispozice germánských sídlišť od skupinového uspořádání chat ve starší době římské k dvorcové konfiguraci v mladší době římské (Droberjar 1997, 156). Na sídlišti v Mikulčicích, kde bylo odkryto pouze 7 zahloubených chat bez hospodářského zázemí, nelze rozhodnout, zda objekty vytváří 2 skupinky nebo řady (obr. 2:1). Na vlčnovském i mikulčickém sídlišti najdeme v závěru doby římské doklad posunu osídlení východním, resp. jihovýchodním směrem, které souvisí pravděpodobně s potřebou zemědělské praxe – s cyklickým posunem obdělávaných polí kolem osady (Motyková 1981, 519). Pozdně římské sídliště ve Zlechově přináší ukázkou nepravidelného skupinového uspořádání objektů, kdy se kolem obytných chat koncentrují hospodářské, výrobní a odpadní jámy či hliníky, doprovázené neuspořádanou spleť kůlových jamek. Jestliže ve středu osady jsou objekty na sebe nakupeny hustě, potom na SZ okraji se od sebe více vzdalují a také

2. Celkové plány germánských sídlišť: 1 – Mikulčice (podle Peškař 1961b), 2 – Drslavice (podle Pavelčík 1950).

jejich předpokládané ohrazení je volnější. Je však nutno upozornit, že toto sídliště ještě nebylo zpracováno a vyhodnoceno, nelze proto rozlišit případnou vícefázovost osídlení. Časově současné skromnější sídliště v Drslavicích (obr. 2:2) vytváří příliš chaotický celek objektů doplněný bohatým kostrovým hrobem nomádské ženy s deformovanou lebkou. Není vyloučeno, že mohlo být založeno jako hospodářská základna k uspokojování ekonomických potřeb cizích nájezdníků na počátku 5. stol. (Tejral 1982, 44).

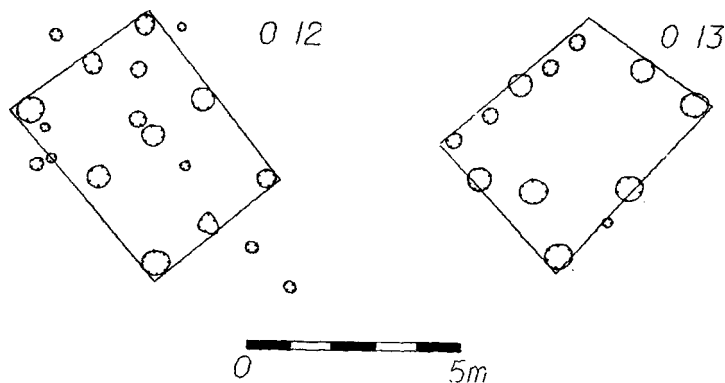
Velikost i uspořádání sídlišť záviselo na místních společenských a přírodních podmínkách, podle odhadů však ve velkých osadách mohlo žít tak 300–500 obyvatel, kteří mohli být diferencováni do určitých rodinných nebo rodových jednotek (Motyková 1981, 519). Poměrně rozsáhlá prázdná místa mezi uskupeními sídlištních objektů potom mohla sloužit nejspíše jako shromaždiště, svatyně, tržnice, případně nevyužitá stavební parcely.

3. Plán mladořímského dvorce ze sídliště ve Vlčnově-Dolním Němčí.

Sídlištní objekty

Nadzemní kúlové stavby – jejich rozpoznání není jednoduché, neboť se projevují změtí různých kúlových jamek ve svrchních částech terénu, které bývají porušeny lidskou činností. Dva takové objekty nepravidelného obdélníkovitého až lichoběžníkovitého půdorysu, vymezené 3 řadami kúlových jamek po 3–5 kúlech byly odkryty ve Vlčnově-Dolním Němčí (obr. 4). Velké kusy mazanice s otisky kulatiny naznačují, že jejich stěny byly pletené a omazané hlínou, drobné kúlové jamky uvnitř i vně zase mohou souviset s opravami

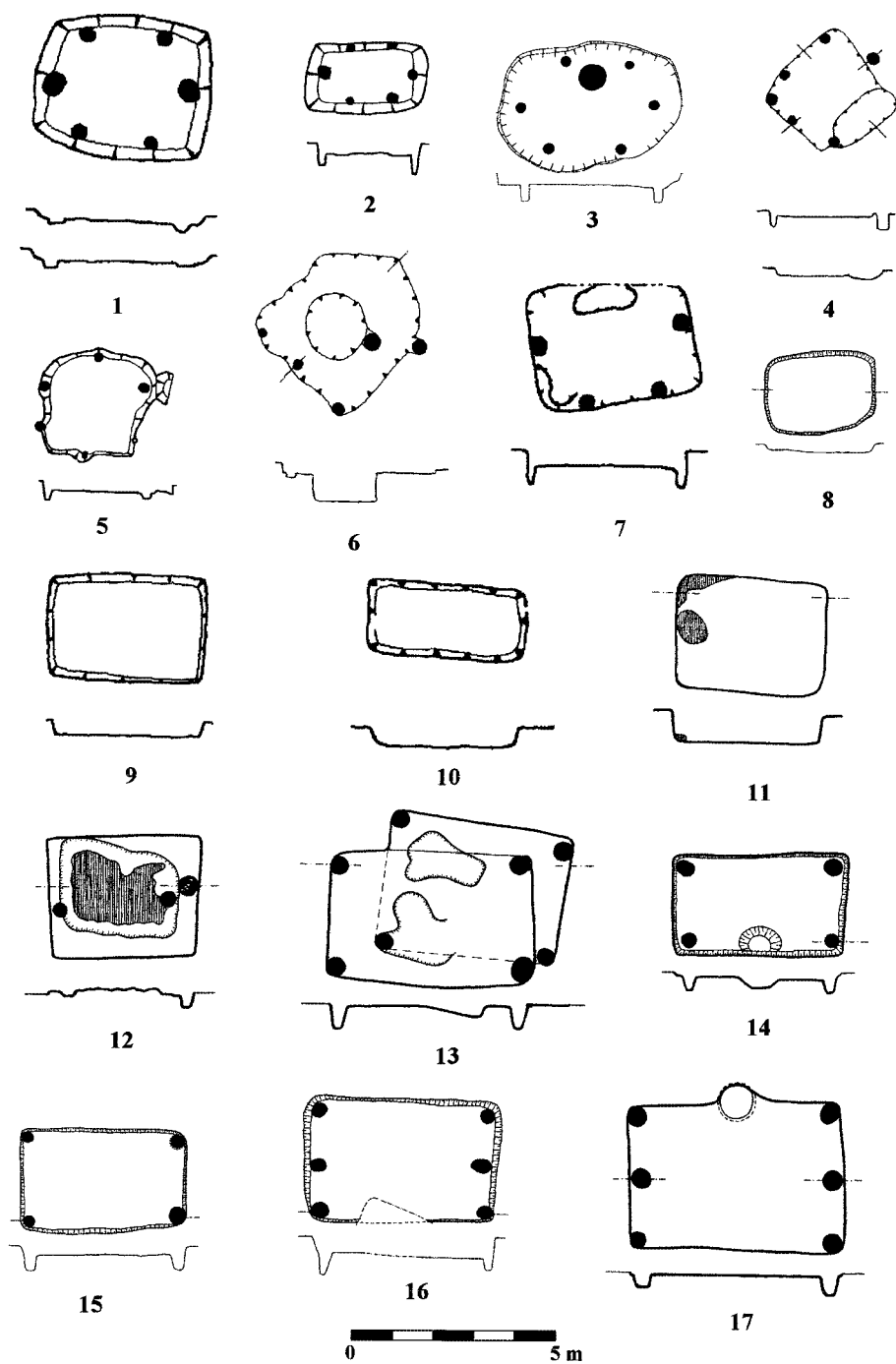

4. Nadzemní kùlové stavby z Vlčnova-Dolního NĚmčí.

či zesilováním nosné konstrukce nebo vymezují menší přístavky (Pernička 1981, 77). Oba objekty jsou datovány keramikou z okolních povrchových vrstev a čtverců do mladší doby římské, přičemž objekt O 12 náleží k dvorcovému uspořádání. Nadzemní kùlové stavby svou velkou užitkovou plochou (17,5 a 22,7 m²) nejspíše představují sezónní sýpky na kùlech (Droberjar 1997, 26), které se často objevují na sídlištích v západoevropské části Germánie (Zimmermann 1992, Abb. 183–184,191).

Zahloubené chaty – z oblasti JV Moravy je známo 36 půdorysů germánských chat z 8 lokalit. Nejrozšířenějším typem obydlí je obdélníková až čtvercová chata šestikùlové konstrukce se sedlovou střechou a bez vchodového výklenku (typ Kolník III 1), která většinou nemá uvnitř ohniště (Peškař 1961a, 420, obr. 5; Adler 1976, 11–16, Abb. 4–9). Tyto stavby byly odkryty na sídlištích v Mikulčicích (I, IV–V), Uherském Brodu, Ostrožské Nové Vsi a Havřicích (obr. 5:1–3, 5, 7). K těmto typu pravděpodobně patří i další mikulčické chaty VI–VII a objekty O 6 a O 10 z Vlčnova-Dolního NĚmčí s porušeným šestikùlovým schématem (obr. 5:4, 6). Vlčnovské příklady přitom představují přechodný typ, kdy je ještě zachováváno klasické šestiúhelné rozmístění kùlů, ale na druhé straně se již prosazuje mladofímské uspořádání trojice kùlů v řadě (Droberjar 1997, 25). V některých mikulčických a vlčnovských chatách se objevují menší kùlové jamky, sloužící k doplnění podpěrného systému střechy (Peškař 1961a, 421). Přímo uprostřed chaty O 10 ve Vlčnově-Dolním NĚmčí byla zase zahloubena do podlahy zásobní jáma kruhového tvaru. Užitná plocha tohoto typu chat se ve sledované oblasti pohybuje od 9 do 24 m², jejich funkce se však neomezuje jen na obytnou, ale i na příležitostnou hospodářskou činnost (Tejral 1998, 193; Kolník 1998, 148–149).

Chaty se 2 kùlovými jamkami ve středu kratších stran, držící nosné kùly, které podpíraly hřebenovou vazbu střechy (typ Kolník II), jsou typické zejména pro dobu laténskou. Jejich vývoj však pokračuje dál a v pozdní době římské se s nimi setkáváme na sídlišti ve Zlechově. Zdejších 7 chat mělo stěny omazané hlínou a ohniště vždy zahloubeno uprostřed objektu (obr. 5:12). K čtyřúhelníkovitým objektům bez kùlů (typ Kolník Ia) náleží chaty II a III z Mikulčic s poměrně šikmými stěnami (obr. 5:9), datované do starší doby římské, stupně B2 (Droberjar 1997, 148). Tyto objekty se stavěly až do období kolem roku 300 (Peškař 1961a, 418; Kolník 1998, 145). Pro dobu stěhování národů jsou charakteristické chaty s trojicí kùlů v řadě na kratších stranách (obr. 5:16–17), z nichž se posléze vyvíjejí zahloubené domy se 4 kùlovými jamkami v rozích (typ Kolník IV/1), tím, že mizí středová jamka (obr. 5:13–15). 5 takových příkladů známe ze Zlechova, kde byly tyto chaty jen mělce zahloubeny do podloží a uvnitř měly uprostřed nebo v rozích umístěnou hliněnou pec nebo prosté ohniště (Hrubý 1967, 653). Na pozdně římských sídlištích ve Zlechově, Drslavicích a Bzenci máme doloženy také nepravidelné obdélné či oválné a vesměs hluboce zahloubené objekty (až 80 cm) bez zřetelných známek kùlové konstrukce, z nichž některé mají v jižním rohu ohniště (obr. 5:8,10–11). Interpretovány jsou většinou jako srubové

5. Půdorysy zahloubených germánských chat. 1–2,9 Mikulčice (podle Peškař 1961b), 3 Uherský Brod (podle Geisler–Kohoutek 2000), 4,6 Vlčnov-Dolní Němč, 5 Havříce (podle Geisler 1994), 7 Ostrožská Nová Ves (podle Galuška 1988), 8,11–17 Zlechov, 10 Drslavice (podle Pavelčík 1950).

stavby obytné či hospodářské funkce, typické pro zarubiněckou kulturu, jejich analogie jsou však známy v širším prostoru severně od Dunaje, např. v Klein Meiselsdorfu nebo Ondrochově-Lipové (Tejral 1998, 206–207).

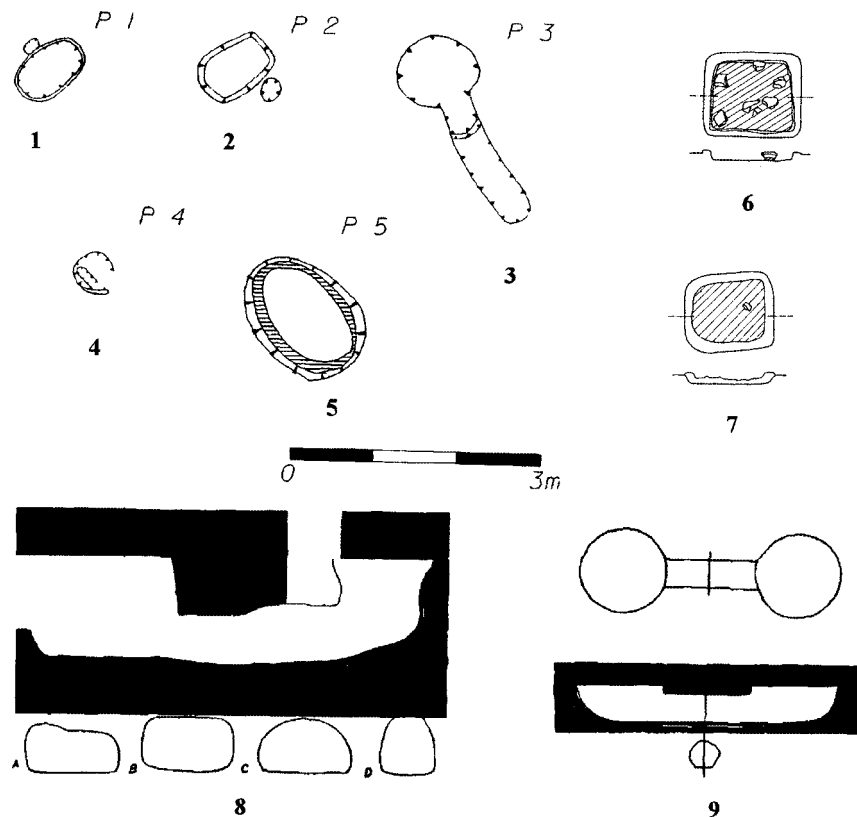
Ze sídlištního prostředí středního Pomoraví dosud nemáme zjištěny žádné pozůstatky vnitřního zařízení chat, základové oběti nebo rituální pohřby zvířat či jiné zvláštnosti.

Pece – Nejvýraznější doklady řemeslné výroby Germánů známe ze sídliště ve Vlčnově-Dolním Němčí, kde bylo odkryto 5 pecí z mladší doby římské (obr 6:1–5). Jednokomorová jámová pec P 1 elipsovitého tvaru bez stop po roštu patřila k dvorcovému uspořádání a kromě nevypáleného hliněného závaží a standartní germánské keramiky obsahovala množství cihlově červených drolicích se zlomků nevypálených mortárií minimálně ze 3 nádob (Droberjar 1997, 154, Abb. 67). Tento doklad, že se Germáni pokoušeli sami vyrábět kvalitní římskoprovinciální keramiku, je v barbariku ojedinělý (Pernička 1980, 57). Jednokomorovou roštovou pecí je také objekt P 3 s kruhovým vypalovacím prostorem a úzkým přiváděcím kanálkem. Obsahovala 127 zlomků nevypálené šedé tzv. jiříkovické keramiky. Její přítomnost řadí vlčnovské sídliště do okruhu obdobných hrnčířských center jako např. Jiříkovice, Pavlov (Peškař 1988, 113–130, 142–143), Igołomia (Dobrzańska 1990, 1993) nebo Blažice (Pastor 1961; Lamiová-Schmiedlová 1969, 467–474), jejichž produkce kvalitní na kruhu vytáčené keramiky souvisí s celkovou recesí a vzestupem germánského hospodářství v kontrastu k upadající produkci římského impéria od 2. pol. 3. stol. (Dobiáš 1964, 276–277; Hečková 1982, 50). Zbylé 2 hrnčířské pece P 4 a P 5 reprezentují typ jednoduchých otevřených vypalovacích zařízení jámového charakteru, produkující v ruce dělanou standartní keramiku. Zlomek profilované mazanice nalezený v objektu P 5 přitom může být dokladem původní zřícené klenby této pece, která by se tak blížila milřfóvemu typu (Droberjar 1988, 29).

Specifickou funkci měla pec P 2 obdélníkového tvaru se zaoblenými rohy, která ležela nedaleko od pece P 1, avšak její výplň neobsahovala žádnou nevypálenou keramiku. Chemická analýza nápadné stratigrafie bílých vápenných vrstviček v jejím zásypu potvrdila, že tento objekt sloužil k pálení vápence, jehož ložiska se nachází přímo v okolí sídliště ve Vlčnově-Dolním Němčí (Droberjar 1988, 115). Malá kruhová jamka v blízkosti této pece propojená kanálkem s vypalovacím prostorem pravděpodobně regulovala nebo odváděla kouř. Podobná zařízení známe ze širokého území svobodné Germánie (Zápotocký 1962; Müller-Zimmermann 1961; Pyrgała 1971; Jurečko 1981, 323), ale také z prostředí římských vojenských objektů (Sommer 1988, 595–597; Varsik 1998, 541). Vápenické pece se v barbariku obvykle skládají z podzemní části, což bývá prostorná a hluboká jáma vyložená hlínou a velkými kameny, a nadzemní dřevohlinité konstrukce nebo prostého poklopu z tenkých kmenů stromů či větví (Krüger 1983, 154). V podzemní komoře se z výchozí suroviny (vápenec, ojediněle zvířecí kosti) pomocí dřevěného uhlí nebo rašeliny vypálilo při jednorázovém výrobním cyklu a v závislosti na velikosti pece od 20 do 50 kg vápna (Wielowiejski 1981, 371). Na germánských sídlištích mělo vápno široké uplatnění, neboť se jím natíraly stěny domů, sloužilo jako chemická surovina v koželužské výrobě k vydělávání kůží a kožešin, v železářství k tavení železa a pravděpodobně i jako léčebný prostředek pro domácí zvířata, dobytek a ovce (Wielowiejski 1981, 372).

Jednokomorová horizontální hrnčířská pec byla odkryta na sídlišti v Kunovicích (obr. 6:8). Má trojdílnou formu: předpecní jámu, zahloubenou do laténské zemnice, dlouhý topný kanál a nečleněnou vypalovací komoru bez stop po roštu, která se svým neobvyklým asymetrickým, obráceným zvonovitým tvarem liší od ostatních moravských příkladů (Peškař 1988, 157, 159). Podobné vypalovací zařízení poměrně malých rozměrů bez dochovaného roštu pochází z pozdně římského sídliště v Drslavicích (obr. 6:9). Jeho předpecní jáma má podobu prostého kotlovitého zahloubení a vypalovací komora přináší náznak překrytí mazanicovou kupolí. Oba zmíněné příklady se řadí k Henningově variantě D třídění hrnčířských pecí ve středním a dolním Podunají (Henning 1977, 193, Abb. 8) s jedinou kupolovitě upravenou vypalovací komorou, vyhřívanou proudem horkého vzduchu, přiváděného

6. Pece z doby římské z JV Moravy: 1–5 Vlčnov-Dolní Němčí, 6–7 Zlechov, 8 Kunovice, 9 Drslavice.

z ohniště jednoduchým tunelovitým kanálem. Tyto jednoduché pece, sloužící zřejmě k podomácké výrobě v ruce dělané germánské keramiky, však mohly být překryty také velkými střepey a zeminou nebo pohyblivými deskami z velkých kamenů (Peškař 1988, 158).

Kunovická pec je datována keramikou zdobenou prstovými důlky, hřebenovými půlobloučky a vlnicemi, vrypy a žlábký do pokročilého 2. stol., do přechodné fáze B2/C1 (Peškař 1988, 148, 161). Pec z Drslavic, obsahující hrubý, nedbale upravený keramický materiál s analogiemi na řadě pozdně římských lokalitách, je nutno klást až do pozdního 4. stol. s ohledem na ostatní nálezy z tohoto sídliště (Tejral 1985, 331–339; Peškař 1988, 111, 161). Jednoduché mělce zahloubené jednokomorové pece čtvercového tvaru beze stop po roštu známe z pozdně římského sídliště ve Zlechově (obr. 6:6–7). Zbytky jejich původní kopule se našly zřícené ve vnitřním prostoru pecí v podobě silné vrstvy mazanice a pískovcových kamenů.

Jako hrnčířská pec je interpretována také sídlištní jáma kruhového tvaru ze Ždánic, jejíž stěny byly do červena vypálené a v horní části přecházely v úzký komín (Šikulová–Křížek 1961). Proti tomuto použití však stojí střep westendorfské Terry sigillaty, nalezený v její výplni; pravděpodobně půjde o odpadní jámu. Dnes blíže neidentifikovatelná pec je uváděna také na germánském sídlišti v Uherském Brodu (Kučera 1902, 93).

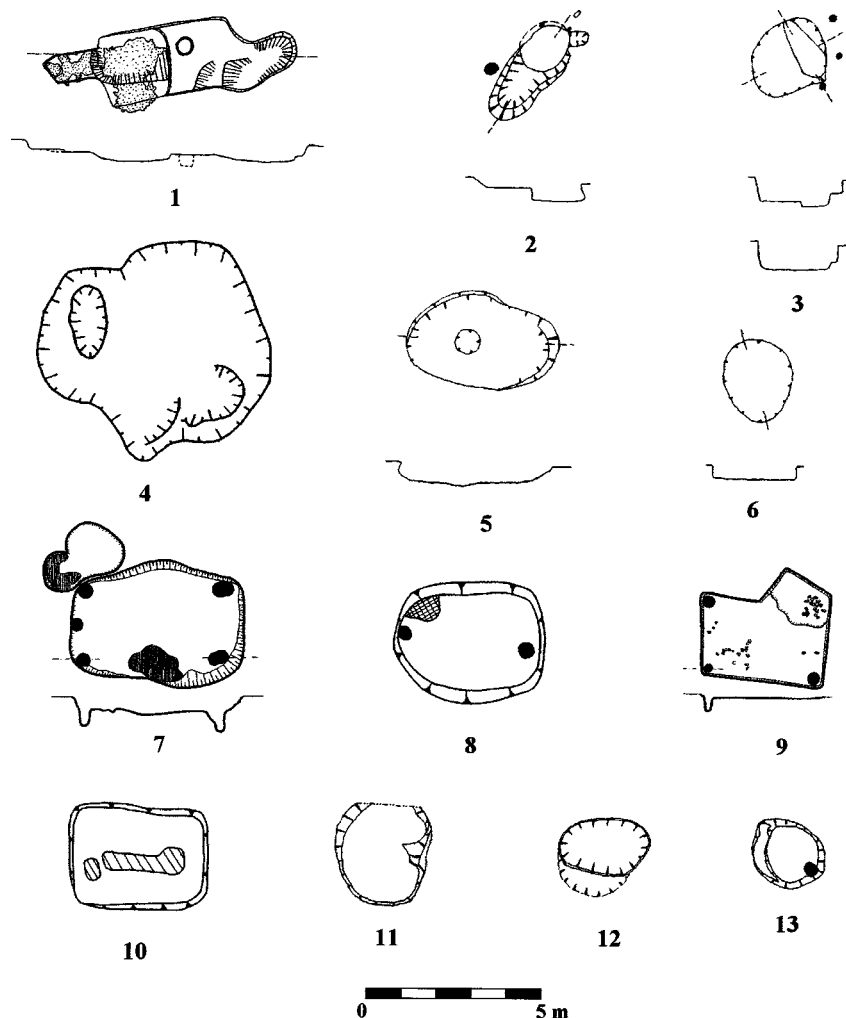
Ohniště – Funkci ohnišť plnily malé kruhové, oválné až elipsovité objekty s nevelkou hloubkou (do 25 cm), které se nacházejí na volných prostranstvích germánských sídlišť mimo objekty (výjimkou je ohniště přímo uprostřed objektu O 1 ve Vlčnově-Dolním Němčí), kde se kolem nich mohl shromáždit větší počet lidí a byla tak všestranně využívána (Droberjar 1988, 27). Takové jamky byly odkryty ve Vlčnově-Dolním Němčí, Zlechově

a Drslavicích. K vytápění germánských chat se přitom zřejmě používaly vyhřívací pánve s dřevěným uhlím (Peškař 1961a, 421). Ohniště jsou většinou v blízkosti sídlištních objektů, např. ohniště J 7 nedaleko od pecí P 1 a P 2 souvisí se specializovanou činností těchto pecí na vlčnovském sídlišti. Fragmenty mazanice nalezené v některých jamkách mohou signalizovat určitou konstrukční úpravu ohnišť.

Hospodářské a výrobní objekty – Sídlištní objekty, dokládající řemeslnou výrobu Germánů, u nichž můžeme alespoň rámcově odvodit jejich původní funkci, pochází výhradně z Vlčnova-Dolního Němčí a Zlechova. Nejvýraznější stavbou na vlčnovském sídlišti je nepochybně nepravidelný kruhový objekt O 18, v jehož výplni se našly různé železné nástroje (2 násady radliček, šídlo, 3 zahrocené nástroje) a fragmenty dalších neurčitelných nástrojů i nedohotovených kusů (obr. 7:13). Z povrchových vrstev nad tímto objektem a sousední laténskou polozemnicí O 19 byly dále získány 2 nožovité předměty, srpovitý nůž a kusy železářské strusky. Tyto nálezy svědčí o přítomnosti nějaké kovářské dílny v okolí objektu O 18 (Droberjar 1988, 25). Germánská hutnická produkce sílí zejména od mladší doby římské, přesto má charakter rozptýlené nepříliš specializované činnosti místního dosahu, využívajícího snadno dostupných povrchových ložisek železné rudy z nejbližšího okolí osady (PDČ 1978, 726). Ve Vlčnově-Dolním Němčí přitom tvoří železné předměty druhou nejpočetnější složku nálezů po keramice. Jiný objekt O 4, který se svojí užitkovou plochou (7,3 m²) a pozůstatkem kůlové konstrukce v podobě 3 jamek vně zahloubení blíží obytným chatám (obr. 7:3), mohl sloužit podomácké výrobě při zpracování kůží (dle nálezu jednostranně vyhlazené kostěné „brusle“). Při předpokladu, že sídlištní objekty mohly měnit svoji funkci podle okamžité potřeby majitele (Pernička 1981, 75), je možné, že jáma O 4 plnila obě funkce současně. S intenzivní hrnčířskou činností souvisí protáhlý objekt O 11 s mělkým plochým dnem a 4 kůlovými jamkami, v jehož výplni se nacházely kromě množství zvířecích kostí a mazanice také keramické zmetky ve formě vylehčených a pórovitých přepálených střepů (obr. 7:2). Stejná situace je i u objektu O 7 (obr. 7:6). Blíže neznámou hospodářsko-výrobní činnost, při níž bylo zapotřebí ohně, plnil pozdně římský objekt O 1, jak lze soudit podle zahloubeného ohniště v jeho středu (obr. 7:5). U objektů O 20, O 22 a O 23 můžeme z jejich blízkosti k hrnčířským pecím P 4 a P 5 zase nepřímou odvodit, že plnily určitou návaznou hospodářskou funkci těmto vypalovacím zařízením (obr. 7:11–12).

Nejčastějším doloženým výrobním odvětvím ve Zlechově je podomácká produkce kostěných a parohových předmětů, dokumentovaná v mnoha objektech nálezy různě ořezaných, ohlazených a opálených zvířecích kostí a parohů, parohové suroviny i odpadu (např. dílna 42/67 se dvěma ohništi – obr. 7:4, obj. 70/64 nebo chaty 89/64, 53/65, 20/67, 3/69 a 4/69 – obr. 7:7–10, přičemž poslední 4 objekty lze považovat za hřebenářské dílny). Nálezy železné strusky a bronzových slitků v zásypu některých sídlištních jam jsou na tomto sídlišti doloženy také dílenské objekty, zabývající se zpracováním kovů (zejména obj. 35/64, 54/65 nebo 11/68 – obr. 7:1). Výrazným dokladem železářství je kruhová jáma 33/67 o průměru 110 cm, jevící se v podloží jako 2 nad sebou zahloubená ohniště obložená pís-kovcovými kameny. V zásypu ohniště byl přitom nalezen kousek železné strusky a na dně ležel depot železných předmětů (2 srpy, masivní nůž a 2 hrotovité nástroje).

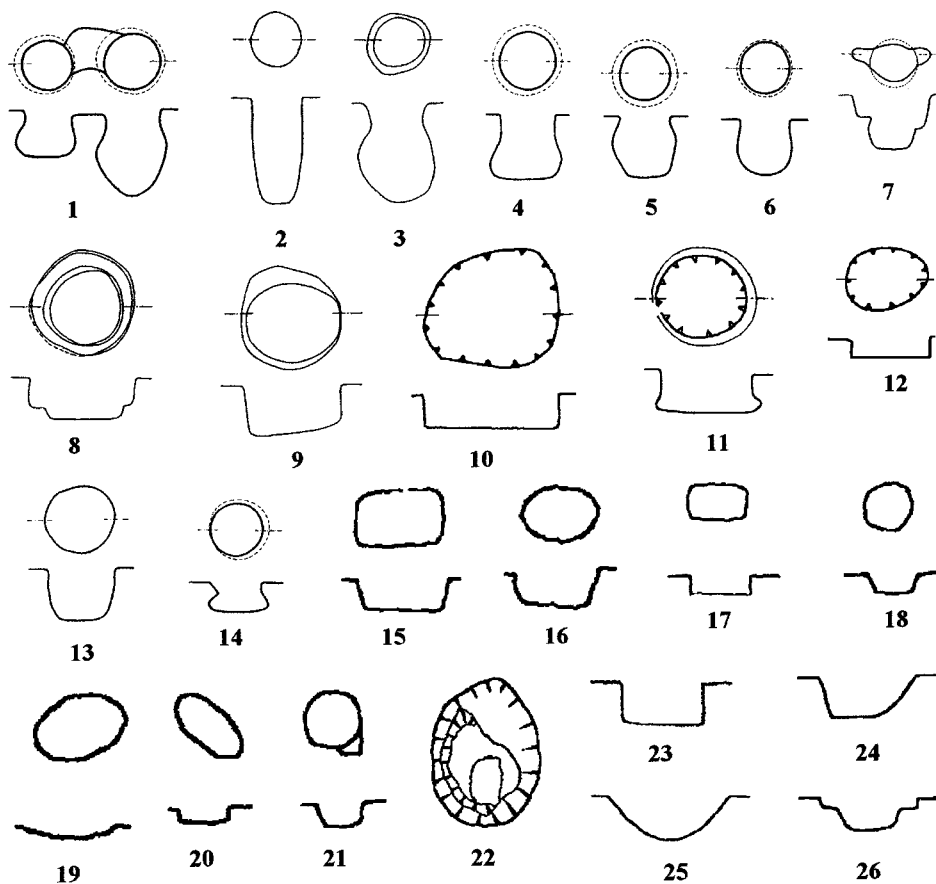
Zásobní a odpadní jámy – Každé germánské sídliště je charakterizováno určitým počtem kulturních jam, jejichž počet ne vždy převyšuje počet obytných chat. Z regionu JV Moravy známe celkem 155 kulturních jam různých funkcí, 107 z nich přitom pochází ze sídliště ve Zlechově. Z typologického hlediska převažují jámy oválného a kruhového půdorysu, méně se objevují obdélníkovité nebo nepravidelné (obr. 8). Většinou rovné, mírně šikmé nebo podhloubené stěny a vodorovná, příp. mírně zvlněná dna těchto objektů vytvářejí kotlovité, vakovité a mělké mísovité profily, což je situace odlišná od slovenského prostředí (Točík 1987, 256). Rozměry zásobních a odpadních jam se pohybují od 0,8 m do 4 m v průměru a jejich hloubka kolísá mezi 0,4–2,3 m. Ze zachytitelných konstrukčních prvků převážně početné hroudy mazanice s otisky dřev, zuhelnatělé kusy dřev a kameny v zásypu

7. Výrobní a hospodářské objekty. 1, 4, 7–10 Zlechov, 2–3, 5–6, 11–13 Vlčnov-Dolní Němčí.

a nepravidelné kúlové jamky v okolí objektů ukazují na jednoduché zakrytí kulturních jam v podobě jedno- či vícspádového šikmého kúlového přístřešku nebo prostého dřevěného poklopu překrytého slámou, trávou nebo proutím a zatíženého kameny. V případě objektu O 14 z Vlčnova-Dolního Němčí (obr. 8:22) se uvažuje o lehké tyčkové (stanové) konstrukci slabě zapuštěné do terénu a částečně doplněné hliněným výmazem (Pernička 1981, 75).

Vzhledem k nedostatku přímých indicií bývají většinou sídlištní jámy interpretovány obecně jako skladiště, sýpky, sušárny, pekárny, cisterny apod. (Šneidrová 1954, 236; Kolník 1998, 153). Specifickými objekty jsou poměrně objemné (až 40 hl) a hluboké (až 2,3 m) jámy vakovitého až hruškovitého tvaru, někdy s hrotitým dnem, které jsou označovány za obilnice (Točík 1980, 221). Na sídlišti ve Zlechově bylo zjištěno 14 takových objektů (Hrubý 1967, 644) – obr. 8:1–7. Válcovité a kotlovité jámy, někdy i s jednorázově vypálenými stěnami zase sloužily jako spižírny k uchování potravin a plodin v nádobách i volně ložených. Typickým příkladem je objekt 1 z Buchlovic, obsahující na dně kolekci minimálně 5 celých nádob (Snášil 1972, 82). Sídlištní jáma z Havřic „Okluček“ byla uprostřed

8. Půdorysy a profily zásobních a odpadních jam. 1–9, 13–14 Zlechov, 10–12, 22 Vlčnov-Dolní Němčí, 15–21 Drslavice, 23 Šumice, 24–26 Uherský Brod.

vyložena velkými plochými kameny, na nichž bývalo nejspíš uskladňováno maso (Kolník 1962, 391). Většina sídlištních kulturních a hospodářských objektů byla polyfunkčních, protože vzápětí co přestaly plnit svoji původní skladovací funkci, byly využity jako odpadní jámy. Speciální odpadní jámy tedy pro tento účel hloubeny nebyly (Kolník 1962, 391–392). Nejčastěji se obrovskými smetišti stávaly hliníky.

Inventář zásobních a odpadních jam bývá různě bohatý. Některé objekty na sídlišti v Drslavicích byly natolik chudé na nálezy, že si to lze vysvětlit snad jen tím, že byly pravděpodobně zasypané při planýrce sídliště po jeho zániku nebo při podobné terénní úpravě pro novou výstavbu. Výrazným náleзовým celkem je naproti tomu objekt 1 z Buchlovic, obsahující šedou vytáčenou jiříkovickou keramiku společně s hrubými v ruce dělanými nádobami, tedy typickou náplní pozdně římského horizontu C3/D1 (Tejral 1985, 333–334).

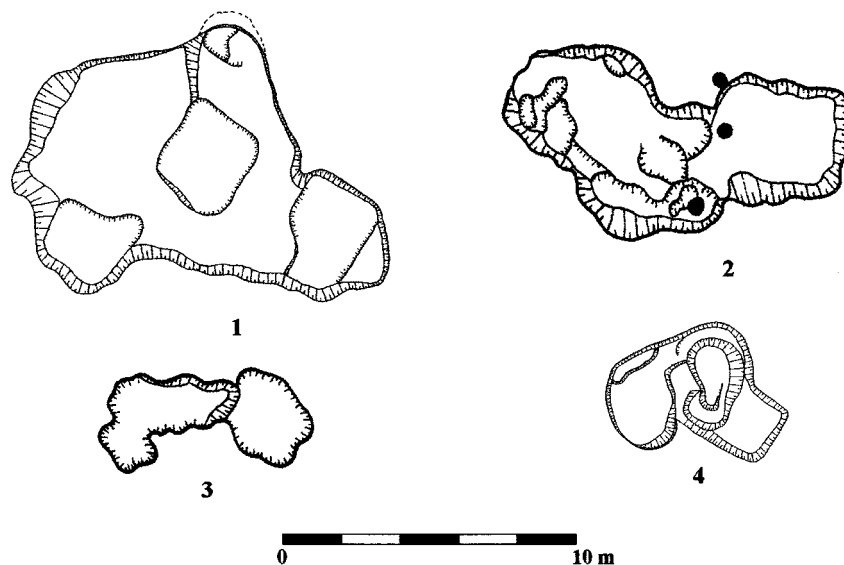
Příznaky pravidelnějších prostorových uskupení kulturních jam na germánských sídlištních JV Moravy nejsou jednoznačné. Ve Zlechově vytvářejí skupinku na jihovýchodním okraji sídelní plochy nebo jsou jednotlivě rozmístěny mezi jinými objekty (Hrubý 1967, 644). Výjimkou není ani zahlobená zásobní jáma v podlaze obytné chaty. Na sídlišti ve Vlčnově-Dolním Němčí patří většina kulturních jam do areálu mladořímského dvorcového uspořádání spolu s obytnými a hospodářskými stavbami. Kulturní jámy na sídlištních tak

převážně přísluší k nejbližším obytným chatám.

Hliníky – 4 nepravidelné objekty velkých rozměrů, které původně sloužily nejspíš jako exploatační jámy pro získání hlíny na omazání stěn a podlah germánských chat nebo písku na posypání podlah, byly odkryty ve Zlechově. Typickým příkladem je objekt 70/65, jehož dno se nepravidelně mělce zahlubovalo do sprašového podloží (30–40 cm hluboko) a jehož výplň hlinitého charakteru obsahovala poměrně malý počet nálezu, které sem byly занесены asi splachy (obr. 9:1). Překvapivý je pouze výskyt 148 přepálených pískovcových kamenů v zásypu. Množství rovnoměrně rozložených červeně propálených pískovcových kamenů obsahovaly také svrchní horizonty zásypu 2 dalších nepravidelných objektů 84/64 (obr. 9:3) a 65/66 (obr. 9:4), které v kombinaci s mazanícovou destrukcí svědčí o jejich nadzemní konstrukci. Vzhledem k popelovitým vrstvám a množství střepevého materiálu v jejich výplni byly pravděpodobně tyto hliníky později využity jako odpadní či hospodářské jámy. U jiné rozlehlé, původně exploatační jámy 35/64 (obr. 9:2) byla zase později využita severní zahloubená část ke zbudování chaty dílenského charakteru a její východní část posloužila patrně jako výrobní prostor příležitostné železářské, kovolitecké a kostařské produkce, jak dosvědčují nálezy strusky, bronzových slitků, parohové suroviny a polotovarů a zbytky pece. Tento hliník navíc těsně sousedí se 2 obytnými chatami, byl tedy s největší pravděpodobností vyhlouben při jejich stavbě.

Rovněž tak z Uherského Brodu známe 2 nepravidelné hliníky se stupňovitě odsazenými stěnami (jámy III a IV z lokality „Kučovská lávka“) a nově i z mladořímského sídliště v poloze U Bajovského mlýna (Geisler–Kohoutek 2000, 106,111).

Kulové jamky – Ostatní neuspořádané kulové jamky na sídlištní ploše bývají pokládány za pozůstatky nejrůznějších plotů a ohrad, možná i otevřených přístřešků. Několik takových jamek seskupených kolem objektu J 6 ve Vlčnově-Dolním Němčí naznačuje, že dvorcový areál na tomto sídlišti byl nejspíše oplocen. Podobně hustý systém kulových jamek zhruba uprostřed plochy sídliště ve Zlechově mohl ohrazovat objekty 2/64–5/64, 14/64, 15/64, 29/64, 51/64, 53/64, 60/64, 67/64, 73/64, 17/65, 18/65, 33/65, 37/65 a 40/65. Zajímavé je, že většina volných kulových jamek má kruhový až oválný půdorys a kotlovitý průřez s plochým dnem. Do takových jam byly vkládány kůly se zaobleným koncem a utěsněny kameny a hlínou, jak je tomu u stavebních konstrukcí. U pozůstatků drobných plotů by-

9. Exploatační jámy ze Zlechova.

chom spíše čekali kúlové jamky zahrocené s kúly raženými a těch je minimum.

Kúlové jamky obsahují málo nálezů, zvláštností je bronzové jehla v jamce K 116 ve Vlčnově-Dolním Němčí, modrý skleněný korálek z jamky 65/65 nebo závěsek z kančího klu z jamky 34/65 ze Zlechova.

Depoty

Hromadné nálezy, záměrně uložené do země, přinášejí vždy pestrou typologickou škálu výrobků. V době římské je výskyt depotů (s výjimkou mincovních) v celém středoevropském barbariku velmi řídkým jevem.

Koncem 19. století byl při stavbě železniční dráhy v poloze „Špitálky“ ve Starém Městě (někdy je tato lokalita uváděna v literatuře jako Uherské Hradiště) nalezen depot 30 bronzových předmětů nebo jejich zlomků, který obsahoval např. bronzovou pánev, zlomek ucha konvice, držadla plechových věder, sošku barbara (?), fragment plastiky býčka, 20 spon aj. (Rzehak 1918, 31–35, 89, 123, 125, 253–254). Nejisté nálezové okolnosti souboru i časová nesourodost jeho složení (jsou zde zastoupeny germánské i římskoprovinciální výrobky od 1. do 4. stol.) však vede spíše k domněnce, že se jedná o nějakou starožitnickou sbírku náhodně seřazených předmětů z různých lokalit. Z tohoto pohledu je její vypovídací hodnota pro postavení středního Pomoraví v době římské minimální.

Z prostoru JV Moravy tak známe jen čistě mincovní depoty. Kromě nejasných a dnes již ztracených depotů 18 neurčených bronzových mincí z Ostrožské Nové Vsi (Nohejlová-Prátová 1955, 304) a neznámého počtu zlatých mincí v nádobě z Dolního Němčí (Hrubý 1982, 121) známe v podstatě 3 takové hromadné nálezy. Největším je soubor 60 římských mincí od 1. do pol. 5. stol. z Hroznové Lhoty (Nohejlová-Prátová 1955, 294), který byl ukryt do země z obavy před nájedzy cizích kočujících kmenů v době stěhování národů. Zbylé 2 depoty bronzových mincí pochází z Komně (10 kusů od 2. stol. do pol. 4. stol.) a ze Starého Města „Špitálek“ (7 otřelých ražeb císařů 3. a 4. stol.). Také v Čechách se neklid a odchod části domácího obyvatelstva projevuje nápadným zvýšením počtu hromadných nálezů římských mincí uložených do země v průběhu 4. stol. (Jančo 2001, 490). Všechny naše příklady patří k depotům druhotným, složeným z mincí shromažďovaných delší dobu (Wielowiejski 1981, 37). V provinciích takové drobnější depoty pocházejí nejspíš z výplat vojáků, zatímco složením rozmanitější soubory představují poklady obchodníků (Bouzek–Sakař 1990, 115).

Poznámky:

- 1 Studie vznikla přepracováním části autorovy magisterské práce „Jihovýchodní Morava v době římské“, obhájené na ÚAM FF MU v Brně pod vedením doc. E. Kazdové.

Literatura:

- A d l e r, H., 1976: *Ein germanisches Wirtschaftsgebäude aus der römischen Kaiserzeit*. FÖ 15, Wien, 9–17.
- B o u z e k, J. – S a k a ř, V., 1990: *Římské provincie a limes romanus ve střední Evropě*. Praha.
- D o b i á š, J., 1964: *Dějiny československého území před vystoupením Slovanů*. Praha.
- D o b r z a ň s k a, H., 1990: *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomii, woj. krakowskie I–II*. Wrocław–Kraków.
- D o b r z a ň s k a, H., 1993: *The Site of the late Roman period at Igołomia, near Cracow. The settlement of Potters or Potters in the settlement ?*, In: Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques 3, Bratislava, 379–385.
- D r o b e r j a r, E., 1988: *Sídlíště z doby římské ve Vlčnově-Dolním Němčí a projevy římského impéria ve středním Pomoraví*. Rkp. SVOČ, FF MU Brno.
- D r o b e r j a r, E., 1997: *Studien zu den germanischen Siedlungen. Der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren*. FAP 21, Praha.

- Droberjar, E. – Peška, J., 1994: *Waffengräber der römischen Kaiserzeit in Mähren und die Bewaffnung aus dem Königsgrab bei Mušov*. In: *Römische und Germanische Bewaffnung in den vier ersten nachchristlichen Jahrhunderten*, Lublin/Marburg, 271–301.
- Dymaczevski, A., 1958: *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Młodzikowie, pow. Środa*. *Fontes arch. Posnaniensis VIII/IX*, 1957–1958, 179–442.
- Galůška, L., 1988: *Sídliště z doby laténské a římské u Ostrožské Nové Vsi, okres Uherské Hradiště*. *ČMM LXXIII*, 45–70.
- Geisler, M., 1994: *Havříce*. Rkp. NZ č.j. 5/94, ÚAPP Brno.
- Geisler, M. – Khoutek, J., 2000: *Předběžná zpráva o výzkumu pravěkého sídliště a pohřebiště na katastru Uherského Brodu v poloze U Bajovského mlýna*. *Slovácko XLII*, 103–113.
- Hečková, J., 1982: *Podiel výrobných centier rímskych provincií na spoločensko-ekonomickom vývoji naddunajského barbarika vo svetle rímskych importoch*. *SIA XXX/1*, 5–77.
- Hennig, J., 1977: *Entwicklungstendenzen der Keramikproduktion an der mittleren und unteren Donau im 1. Jahrtausend u. Z.* *ZfA XXI*, 181–206.
- Hrubý, V., 1942: *Popelnicové pole v Nedakonicích*. *SV XIII*, 88–115.
- Hrubý, V., 1967: *Sídliště z pozdní doby římské ve Zlechově*. *AR XIX/5*, 643–658, 669.
- Hrubý, V., 1982: *Nejstarší dějiny středního Pomoraví*. In: *Uherskohradištsko, Vlastivěda moravská*, Brno, 83–167.
- Jano, M., 2001: *Osada z obdobia sťahovania národov v Siřemi, okr. Louny*. *Archeologie ve středních Čechách 5*, 485–508.
- Jurečko, P., 1981: *K problematike kultúrno-spoločenských vzťahov na sídliskách z doby rímskej na východnom Slovensku*. *SIA XXIX/2*, 313–339.
- Kolník, T., 1961a: *Nové pohrebiskové nálezy z doby rímskej na Slovensku*. *AR XIII/6*, 822–836, 839–847, 853–854.
- Kolník, T., 1961b: *Pohrebisko v Bešeňove*. *SIA IX/1–2*, 219–300.
- Kolník, T., 1962: *Nové sídliskové nálezy z doby rímskej na Slovensku*. *AR XIV*, 344–368, 371–380, 385–397.
- Kolník, T., 1971: *Prehľad a stav bádania o dobe rímskej a stahovania národov*. *SIA XIX/2*, 499–558.
- Kolník, T., 1980: *Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei*. Teil I., Bratislava.
- Kolník, T., 1998: *Haus und Hof im quadischen Limesvorland*. In: *Haus und Hof im östlichen Germanien, Tagung Berlin vom 4. bis 8. Oktober 1994*, Bonn, 144–159.
- Kraskovská, L., 1970: *Nálezy z doby římskoprovincionálnej v senickom okrese*. *ŠZ 18*, 362–368.
- Krüger, B. (ed.), 1983: *Die Germanen*. Ein Handbuch, Band 2, Berlin.
- Kučera, J., 1902: *Zprávy o předhistorických nálezech z okolí Uh. Brodu*. *ČVMSO XIX*, 83–98.
- Lamiová-Schmiedlová, M., 1969: *Römerzeitliche Siedlungskeramik in der Südostslowakei*. *SIA XVII/2*, 403–501.
- Motýková, K., 1981: *Osídlení ze starší doby římské u Dolních Břežan*. *AR XXXIII/5*, 504–533.
- Müller, v. A.–Zimmermann, M., 1961: *Ein Kaiserzeitlicher Kalkbrennofen aus Berlin-Tiergarten*. *Berliner Blätter für Vor- und Frühgeschichte 9/1960–1961*, 109–140.
- Myklík, F., 1887: *Ze Bzence (Nález na Předměstí Uh. Ostrožském a jiné nálezy v okolí Bzenec-kém)*. *ČVMSO IV*, 81–88.
- Nohejlová-Prátová, E., 1955: *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. I. díl, Praha.
- Pastor, J., 1961: *Sídliskový výskum v Blažiciach*. *ŠZ 6*, 83–122.
- Pavelčík, J., 1950: *Zpráva o výkopu v Drslavicích v trati „Nivky“ pod Oborou ve dnech 20. 8. – 8.9. 1950*. Rkp. nálezové zprávy, ARÚ AV ČR Brno, Uherský Brod.
- Pavelčík, J., 1963: *Sídliště z období římského imperia u Uh. Brodu*. PV za rok 1962, Brno, 57–58.
- Pavelčík, J., 1972: *Nález měděného vědra u Nivnice (okr. Uherské Hradiště)*. PV za rok 1971, Brno, 81.
- Pavelčík, J., 1978: *Pec z období římského imperia z Uherského Brodu-Rolnické ulice (okr. Uherské Hradiště)*. PV za rok 1976, Brno, 48.
- Pavelčík, J., 1980: *Další nálezy z období římského imperia u Uherského Brodu (okr. Uherské Hradiště)*. PV za rok 1977, Brno, 52.

- P a v e l č í k, J., 1982: *Uherskobrodsko v pravěku*. In: Uherskohradištsko, Vlastivěda moravská, Brno, 169–179.
- P a v e l č í k, J., 1984: *Povrchový průzkum římsko-provinciální lokality Uherský Brod – u Kučovské lávky (okr. Uherské Hradiště.)* PV za rok 1982, Brno, 35.
- P D Č, 1978: *Pravěké dějiny Čech*. (ed: P l e i n e r, R. – R y b o v á, A.), Praha.
- P e r n i č k a, R. M., 1964: *Geografický rozsah a charakter osídlení Moravy v době římské*. SPFFBU E 9, 53–65.
- P e r n i č k a, R. M., 1965: *Moravská pohřebiště doby římské (K problematice pohřebišť doby římské)*. SPFFBU E 10, 155–174.
- P e r n i č k a, R. M., 1966: *Die Keramik der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren*. Brno.
- P e r n i č k a, R. M., 1980: *Výzkum archeologické lokality mezi Hlukem a Dolním Němčí v letech 1972–1979*. Slovácko XXII, 41–59.
- P e r n i č k a, R. M., 1981: *Sídlištní objekty z doby římské v Hluku-Dolním Němčí*, In: *Současné úkoly československé archeologie (Valtice 1978)*. Praha, 74–79.
- P e š k a ř, I., 1961a: *Nové poznatky o obytných stavbách na moravských sídlištních z doby římské*. PA LII/2, 414–422.
- P e š k a ř, I., 1961b: *Mikulčice, sídliště z doby římské*. Rkp. nálezové zprávy č.j. 1301/61, ARÚ AV ČR Brno.
- P e š k a ř, I., 1964: *Morava v 1. a 2. století n.l.* Rkp. kand. disertace, ARÚ AV ČR, Brno.
- P e š k a ř, I., 1972: *K nálezům žárových hrobů z doby římské v hodonínském okrese*. ČMM LVII, 105–114.
- P e š k a ř, I., 1978: *Starší doba římská na Moravě*. ZČSSA XX/3, 55–83.
- P e š k a ř, I., 1988: *Hrnčířské pece z doby římské na Moravě*. PA LXXIX/1, 106–169.
- P e š k a ř, I. – L u d í k o v s k ý, K., 1978: *Žárové pohřebiště z doby římské ve Velkých Hostěrádkách*. SAÚB VI/1, Praha.
- P o l l a k, M., 1980: *Die germanischen Bodenfunde des 1.–4. Jahrhunderts n. Chr. im nördlichen Niederösterreich*. Wien.
- P y r g a ľ a, J., 1971: *Wapiennictwo w dorzeczu środkowej i dolnej Wisły u schyłku starożytności (I–IV wiek n.e.)*. Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 19, nr 3, 351–366.
- R o m s a u e r, P., 1978: *Výsledky záchranného výskumu v Chotíne*. AVANS v roku 1977, Nitra, 207–209.
- R z e h a k, A., 1918: *Die römischen Eisenzeit in Mähren*. ZVGMS XXII, 197–278.
- S n á š i l, R., 1972: *Sídlištní objekty z pozdní doby římské u Buchlovic (okr. Uherské Hradiště)*. PV za rok 1971, Brno, 81–83.
- S n á š i l, R., 1973: *Drobné nálezy z Uherskohradištska, Kroměřížska a Hodonínska*. PV za rok 1972, Brno, 95–96.
- S o m m e r, C. S., 1988: *Kastellvicus und Kastell. Untersuchungen zum Zugmantel im Taunus und zu den Kastelvicen in Obergermanien und Rätien*. Fundber. aus Baden-Württemberg 13, 457–707.
- Š e d o, O., 1991: *Příspěvek k poznání sídlišť doby římské na Moravě*. In: *Královská hrobka z Mušova. Barbaři a Římané nad středním Dunajem v prvních dvou stoletích nového letopočtu*, Mikulov, 22–28.
- Š i k u l o v á, V. – K ř í ž e k, F., 1961: *Terra sigillata ze Ždánic*. PVM II, 127–129.
- Š n e i d r o v á, K., 1954: *Osady starší doby římské po stránce stavební*. AR VI, 227–240, 286–287, 395.
- T e j r a l, J., 1961: *Žárové hroby starší doby římské ze Žarošic*. PVM II, 110–120.
- T e j r a l, J., 1968: *K otázce postavení Moravy v době kolem přelomu letopočtu*. PA LIX/2, 488–518.
- T e j r a l, J., 1970a: *Počátky doby římské na Moravě z hlediska hrobových nálezů*. ŠZ 18, 107–192.
- T e j r a l, J., 1970b: *K interpretaci severovýchodních prvků v hmotné kultuře moravské oblasti na sklonku starší doby římské*. PA LXI/1, 184–215.
- T e j r a l, J., 1971: *Příspěvek k datování moravských hrobových nálezů ze sklonku starší a z počátku mladší doby římské*. SIA XIX/1, 27–93.
- T e j r a l, J., 1975: *Die Probleme der späten römischen Kaiserzeit in Mähren*. SAÚB III/2, Praha.
- T e j r a l, J., 1977: *Die älteste Phase der germanischen Besiedlung zwischen Donau und March*. In:

- Symposium Ausklang der Laténe-Zivilisation und Anfänge der germanischen Besiedlung im mittleren Donaugebiet. Bratislava, 307–342.
- Tejral, J., 1982: *Morava na sklonku antiky*. Praha.
- Tejral, J., 1983: *Mähren und Markomanenkriege*. SlA XXX/1, 85–120.
- Tejral, J., 1985: *Naše země a římské Podunají na počátku doby stěhování národů*. PA LXXVI/2, 308–397.
- Tejral, J., 1988: *Zur Chronologie der frühen Völkerwanderungszeit im mittleren Donau*. ArchA 72, 223–304.
- Tejral, J., 1998: *Die Besonderheiten der germanischen Siedlungsentwicklung während der Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Mähren und ihr Niederschlag im archäologischen Befund*. In: Haus und Hof im östlichen Germanien, Tagung Berlin vom 4. bis 8. Oktober 1994, Bonn, 181–207.
- Tejral, J., 1999: *Archäologisch-kulturelle Entwicklung im norddanubischen Raum am Ende der Spätkaizerzeit und am Anfang der Völkerwanderungszeit*. In: L'Occident romain et l'Europe centrale au début de l'époque des Grandes Migrations, Brno, 205–271.
- Točík, A., 1980: *Pokračovanie záchranného výskumu v polohe Kňazova jama v Komjaticích*. AVANS v roku 1979, Nitra, 215–229.
- Točík, A., 1987: *Záchranný výskum v Lipovej-Ondrochove v roku 1980*. ŠZ 23, Nitra, 243–306.
- Varsík, V., 1998: *Das römische Lager von Rusovce-Gerulata. Ein Beitrag zu Lokalisierung und Anfängen*. JRGZM 43/1996, 531–600.
- Wielowiejski, J., 1981: *Późny okres lateński i okres rzymski*. In: Prahistoria ziem polskich. Tom V, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Zápotocký, M., 1962: *Pec na pálení vápna na starořímském sídlišti u Obříství*. AR XIV/1, 630–635.
- Zelnitius, A., 1937: *Plán pohřebiště Dolního Němčí*. SV 8, 33.
- Zeman, J., 1961: *Severní Morava v mladší době římské. Problémy osídlení ve světle rozboru pohřebiště z Kostelce na Hané*. Praha.
- Zimmermann, W. H., 1992: *Die Siedlungen des 1. bis 6. Jahrhunderts nach Christus von Flögel-Eekhöltjen, Niedersachsen: Die Bauformen und ihre Funktionen. Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet* 19.

Mgr. Tomáš Zeman (n. 1974), odborný pracovník Muzea Vyškovska ve Vyškově. V jeho odborném zájmu je především přechodné období mezi dobou římskou a dobou stěhování národů a římsko-provinciální problematika.

The Structure and Development of Settlement in Southeast Moravia in the Roman period

Abstract

The region of Southeast Moravia was during the Roman Empire period populated unevenly, but densely (see Fig.1). The settlement is continuous with that of the adjacent regions: of Dyje and Svratka rivers, Southwest Slovakia and Lower Austria. The oldest grave sites can be traced back to the first third of the first century AD, but most of them come from the period of consolidated German settlement of B2 degree and from the turn of the third and fourth centuries AD, following the consolidation after Marcomane wars. We know only of negligible fragments of original necropolises (Nedakonice, Dolní Němčí, Uherský Ostroh). No social stratification of the buried is discernible from the remains there. The prevalent burial rite was cremation with ashes being deposited in urns. Sporadically, dug out or cenotaph graves were found. The settlements are positioned in the vicinity of rivers. The largest of them include localities of Vlčnov-Dolní Němčí (10 ha) and Zlechov (3 ha). Object arrangement at these settlements is most often group-like. In Vlčnov-Dolní Němčí, a separate farmplace residence was uncovered, with residential, farm and production structures, enclosed probably with a stockade (Fig. 3).

Among various types of structures in the Germanic settlements of Southeast Moravia, we find above-surface stockade buildings (Fig. 4), such as iron processing workshops, as well as ceramic workshops, tanneries, or broom workshops. Also found were storage pits (for cereals), waste pits, exploitation pits for soil, secondarily used as workshops (Fig. 9) and stoves (Fig. 6), with prevailing single chamber ceramic establishments. Exceptional finds include stove P1 in Dolní Němčí, where the Teutons attempted to produce quality provincial pottery, as well as stove P2 from the same location, which was used for slaking lime. The prevailing type of dwelling is a dug-in cottage with saddle roof, six stake supporting construction without entrance attic (Fig. 5:1–7), which occasionally served farming functions as well. In the late Roman period, a more complicated development of Germanic houses occurs. For one thing, we find cottages with two stakes in the centers of the shorter sides – Fig. 5:12, for another, there are dwellings with three stakes in the shorter sides (Fig. 5:16–17), which had later developed into a type of house with 4 supporting stakes in the corners (Fig. 5:13–15). Along with these, we also find relatively deep structures without stake construction, maybe even some kind of log cabins (Fig. 5:8, 10–11).

The Southeast Moravian depots do not represent a reliable source of information regarding the Germanic settlements, because they are usually finds of coin collections, contents of which had been collected over a longer period of time.

Struktur und Entwicklung der Besiedlung von Südostmähren in der Römerzeit

Zusammenfassung

Das Gebiet Südostmährens war in der Römerzeit unregelmäßig, jedoch intensiv besiedelt (Abb. 1). Die Besiedlung schloss an die Nachbarregionen: Thaya–Svratka-Region, Südwestslowakei und Niederösterreich. Die Grabfunde bezeugen die Zeit seit dem ersten Drittel des 1. Jahrhunderts, insbesondere aber nachdem die germanische Besiedlung auf der Stufe B2 stabilisiert und die Verhältnisse nach den Markomannenkriegen konsolidiert worden waren. Bekannt sind nur geringe Reste von ursprünglichen Nekropolen (Nedakonice, Dolní Němčí, Uherský Ostroh), bei denen keine soziale Stratifikation der Verstorbenen zu merken ist. Häufiger vertreten sind Brandbestattungen mit Urnengräbern (Bestattungen in Behältern), seltener kommen Gruben- oder Kenotaphgräber vor. Die Siedlungen erstreckten sich in der Nähe von Wasserströmen, wobei die Lokalitäten Vlčnov-Dolní Němčí mit 10 ha und Zlechov mit 3 ha die größten sind. Die Siedlungsobjekte sind größtenteils in Gruppen angeordnet, in Vlčnov-Dolní Němčí wurde auch ein alleinstehendes, vermutlich mit Pfählen umzäuntes Siedlungsgehöft samt Wohn-, Wirtschafts- und Produktionsgebäuden entdeckt (Abb. 3).

Unter den Objekten der germanischen Siedlungen in Südostmähren sind vertreten: Speicher – oberirdische Pfahlbauten (Abb. 4), Eisen-, Töpfer-, Gerber-, Knöcherwerkstätten (Abb. 7), Getreidegruben und andere Vorrats- oder Abfallgruben (Abb. 8), Fördergruben, die sekundär als Werkstätten genutzt wurden (Abb. 9) und Brennöfen (Abb. 6), von denen die meisten mit einer Einkammereinrichtung zum Töpfeln ausgestattet waren. Ausnahmen bilden jedoch der Brennofen P1 aus Vlčnov-Dolní Němčí, in dem die Germanen versuchten, hochwertige provinzielle Keramik herzustellen, und der Brennofen P2 aus derselben Lokalität, der zum Kalkbrennen diente. Der häufigste Haustyp ist eine vertiefte Hütte mit Satteldach und einer Tragkonstruktion mit sechs Pfosten, ohne Eingangsnische (Abb. 5:1–7); so ein Haus diente gelegentlich auch zu Wirtschaftszwecken. In der späten Römerzeit wurden die germanischen Häuser auf eine kompliziertere Weise gebaut: es gab Häuser mit zwei Pfosten (in der Mitte der Kurzseiten) – Abb. 5: 12, daneben auch Häuser mit je drei Pfählen an den Kurzseiten (Abb. 5: 16–17), aus denen sich anschließend der Haustyp mit 4 in den Ecken angebrachten Tragpfosten entwickelte (Abb. 5: 13–15). Außer den genannten Häusern fanden sich gleichzeitig auch ziemlich tiefgelegene Objekte ohne Pfostenkonstruktion, wohl eine Art von Blockhäusern (Abb. 5: 8, 10–11).

Die Depots aus dem Gebiet Südostmährens stellen keine zuverlässige Informationsquelle über die germanische Besiedlung dar, da es sich überwiegend um Sammelfunde von Münzen handelt, die eine längere Zeit hindurch gesammelt wurden.

NOVOVĚKÉ ARCHEOBOTANICKÉ NÁLEZY Z UHERSKÉHO BRODU

Emanuel Opravil, Opava

Archeobotanické nálezy z Uherského Brodu jsou pozoruhodné svým stářím, v rámci střední Evropy patří k dosti ojedinělým.

V roce 1966 vyšla první zpráva o archeobotanických nálezech na území Uherského Brodu v ulici bratří Lužů ze středověku (Opravil 1966). V závěru této zprávy jsem vyslovil přání dalších a bohatších nálezů. V říjnu 1972 našel dr. Jiří Pavelčík pozůstatek nějakého dryáku ze 17. století z areálu bývalého královského hradu, který obsahoval mnoho zajímavých zbytků léčivek, koření aj. (Opravil 1974). Záhy poté následovala početná kolekce makrozbytků rostlinného původu, především z výzkumů dr. Jana Pavelčíka z prostoru bývalé synagogy, Tkalcovské ulice a ulice primátora Hájka (Opravil 1976). V roce 1982 získal dr. R. Procházka značné množství archeobotanického materiálu ze středověkých objektů odkrytých na Soukenické ulici a od Lidového domu (Opravil 1993). Kromě těchto nálezů učinil však dr. Jan Pavelčík ještě další v roce 1962 při stavbě kulturního domu na Horním náměstí a u nové pošty. Tyto materiály byly proplaveny a vytříděny, avšak k jejich vyhodnocení došlo teprve v posledních letech. Právě na staveništi kulturního domu byl odkryt objekt s množstvím zajímavého novověkého materiálu z přelomu 18. a 19. století, kromě dvou menších středověkých vzorků. Výsledky analýzy semen, plodů a dřev včetně zuhelnatělých jsou následující (spolu se středověkým vzorkem od nové pošty):

Století		kulturní dům			nová pošta
		18./19.	16.	14.	14.–15.
	Acinos arvensis pamětník rolní	tvrdka	7+3zl	.	.
	Aethusa cynapium tetlucha kozí pysk	nažka	3	.	.
	Agrostemma githago, koukol polní	semeno	2	.	.
	Alchemilla sp. kontryhel	nažka	6	.	.
	Alliaria officinalis česnáček lékařský	semeno	119	.	.
	Anethum graveolens kopr vonný	nažka	4	2	.
	Anthemis arvensis rmen rolní	nažka	4	.	.
	Aphanes arvensis nepatrnc rolní	nažka	1	.	.
	Apium graveolens mířek celer	nažka	.	1	.
	Aristolochia clematitis podražec křovištní	semeno	2	.	.
	Atriplex patula lebeda rozkladitá	nažka	255	2	1
	Ballota nigra měrnice černá	tvrdka	2	.	.
	Bupleurum rotundifolium, prorostlák okrouhlostý	nažka	9+31zl	.	.
	Callistephus sinensis, astra čínská	nažka	1	.	.
	Capsicum annuum, paprika roční	semeno	414	.	.
	Carduus acanthoides, bodlák obecný	nažka	2	.	.
	Carduus crispus b. kadeřavý	nažka	17	.	.
	Carduus sp. bodlák	nažka	1	.	.
	Carex leporina ostřice zaječí	nažka	7	3	1
	Carex sylvatica o. lesní	nažka	2	.	.
	Carex vesicaria o. měchýřkatá	nažka	1	.	.
	Carex sp. ostřice	nažka	6	.	1
	Centaurea cyanus chrpa modrák	nažka	2	.	.

<i>Cerasus avium</i> třešeň ptačí	pecka	1+1/2	.	.	.
<i>Chenopodium album</i> merlík bílý	nažka	127	.	.	36
<i>Chenopodium hybridum</i> m. zvrhlý	nažka	42	1	.	.
<i>Chenopodium murale</i> m. zední	nažka	3	.	.	.
<i>Chenopodium polyspermum</i> m. mnohosemenný	nažka	1	.	.	.
<i>Chenopodium urbicum</i> m. městský	nažka	2	.	.	.
<i>Cichorium intybus</i> čekanka obecná	nažka	2	.	.	.
<i>Cirsium arvense</i> pcháč oset	nažka	.	3	.	4
<i>Citrus</i> sp. citroník	semeno	1	.	.	.
<i>Convolvulus arvensis</i> svlačec rolní	semeno	3	.	.	.
<i>Corylus avellana</i> líška obecná	oříšek	3zl	1zl	.	.
<i>Cucumis sativus</i> okurka setá	semeno	10+1zl	.	.	.
Daucaceae mrkvovité	nažka	8	.	.	.
<i>Daucus carota</i> mrkev obecná	nažka	2	.	.	.
<i>Echinochloa crus-galli</i> ježatka kuří noha	obilka	2	.	.	.
<i>Eleocharis ovata</i> bahnička vejčitá	nažka	.	.	.	1
<i>Eriophorum latifolium</i> suchopýr širolistý	nažka	.	.	.	1
<i>Euphorbia helioscopia</i> pryšec kolovratec	semeno	2+2/2	.	.	.
<i>Euphorbia platyphyllos</i> p. plocholistý	semeno	3	.	.	.
<i>Euphrasia</i> sp. světlík	semeno	.	1zl	.	.
<i>Fallopia convolvulus</i> svlačecovec popínavý	nažka	64	.	.	.
<i>Fallopia dumetorum</i> s. křovištní	nažka	1	.	.	.
<i>Ficus carica</i> fíkovník smokvoň	nažka	124	.	.	.
<i>Fragaria ananasa</i> jahodník ananasový	nažka	1 647	.	.	.
<i>Fragaria vesca</i> j. obecný	nažka	116	1	.	37,5 ccm
<i>Fragaria viridis</i> j. chlumní	nažka	.	.	.	v příměsi
<i>Galeopsis ladanum</i> konopice širolistá	tvrdka	1	.	.	.
<i>Galeopsis tetrahit</i> k. polní	tvrdka	5	1	.	.
<i>Galeopsis</i> sp. konopice	tvrdka	4	.	.	.
<i>Geranium dissectum</i> kakost dvousečný	semeno	41	.	.	.
<i>Geum urbanum</i> kuklík městský	semeno	6	.	.	.
<i>Heracleum sphondylium</i> bolševník obecný	nažka	1	.	.	.
<i>Hordeum</i> sp. ječmen	plucha	1zl	.	.	.
<i>Hyoscyamus niger</i> blín černý	semeno	2	.	.	.
<i>Humulus lupulus</i> chmel otáčivý	nažka	1	.	.	.
<i>Hypericum perforatum</i> třezalka tečkovaná	semeno	.	.	.	37
<i>Juniperus communis</i> jalovec obecný	semeno	4 863	.	.	.
<i>Lamium amplexicaule</i> hluchavka objímavá	tvrdka	13	.	.	.
<i>Lamium maculatum</i> h. skvrnitá	tvrdka	1	.	.	.
<i>Linum usitatissimum</i> len setý	semeno	2	.	.	.
<i>Lycopersicon esculentum</i> rajče	semeno	1 344	.	.	.
<i>Lycopus europaeus</i> karbínek evropský	tvrdka	2	.	.	.
<i>Malus domestica</i> jabloň domácí	semeno	10	.	.	.
	jádrovec	1 zl	.	.	.
<i>Malva sylvestris</i> sléz lesní	nažka	1	.	.	.
<i>Melampyrum</i> cf. <i>pratense</i> černýš luční?	semeno	1	.	.	.
<i>Melissa officinalis</i> meduňka lékařská	tvrdka	1	.	.	.
<i>Mentha</i> cf. <i>longifolia</i> máta dlouholistá?	tvrdka	2	.	.	.
<i>Mentha aquatica</i> m. vodní	tvrdka	1	.	.	.
<i>Morus nigra</i> moruše černá	semena	4	.	.	.
<i>Myosotis</i> cf. <i>palustris</i> pomněnka bahenní?	tvrdka	1	.	.	.
<i>Neslia paniculata</i> řepinka latnatá	nažka	3+2/2	.	.	.
<i>Oryza sativa</i> rýže setá	plucha	1	.	.	.
<i>Panicum miliaceum</i> proso seté	plucha	1+21zl	.	.	5
	obilka	.	.	.	2
<i>Papaver somniferum</i> mák setý	semeno	63	.	16,5 ccm	7
<i>Pimpinella anisum</i> anýz vonný	nažka	1	.	.	.

Polygonum aviculare rdesno ptačí	nažka	58	12	.	13
Polygonum nodosum rdesno blešník	nažka	74+3/2	.	.	.
Potentilla recta mochna přímá	nažka	1	.	.	.
Potentilla reptans mochna plazivá	nažka	1	.	.	.
Prunella vulgaris černohlávek obecný	tvrdka	2	.	.	1
Prunus domestica subsp. insititia typ damascenka	pecka	.	.	.	18
subsp. oeconomica var. prunaeuliana Švestka domácí	pecka	.	.	.	6
Prunus spinosa trnka obecná	pecka	3/2+1zl	.	.	.
Pyrus communis hrušeň obecná kališní	semeno jamka	5 .	.	.	1 .
Quercus sp. dub	uhelná drť dřevo	+ .	.	.	1zl .
Ranunculus acer pryskyřník prudký	nažka	3	.	.	.
Ranunculus repens p. plazivý	nažka	5	.	.	2
Ranunculus sp. pryskyřník	nažka	.	2	.	2
Ribes rubrum rybíz červený	semeno	.	.	984	.
Rosa sp růže	nažka	3	.	.	.
Rubus caesius ostružiník ježínk	semeno	6	.	.	.
Rubus fruticosus o. křovitý	semeno	4	6	23	.
Rubus idaeus, maliník	semeno	2	.	1 000	209
Rumex acetosella šfovík kyselka	nažka	2	.	.	.
Rumex conglomeratus š. klubkatý	nažka	1	.	.	.
Rumex sp. šfovík	nažka	.	.	.	1
Salvia verticillata šalvěj přeslenitý	tvrdka	3	.	.	.
Sambucus ebulus bez chebdí	semeno	5	4	.	.
Sambucus nigra bez černý	semeno	25	.	.	.
Scleranthus annuus chmerek roční	plůdek	5	.	.	.
Setaria glauca bér sivý	obilka	5	.	.	1
Setaria viridis bér zelený	obilka	2	.	.	.
Silene alba knotovka bílá	semeno	2	.	1	.
Silene sp. silenka	semeno	1	.	.	.
Sinapis arvensis hořčice rolní	semeno	2	.	.	2
Solanum nigrum lilek černý	semeno	42	1	.	1
Sonchus arvensis mléč rolní	nažka	16	.	.	.
Sonchus oleraceus m. bylinný	nažka	1	.	.	.
Sorbus aucuparia jeřáb ptačí	semeno	9	.	.	.
Sorbus domestica oskeruše	semeno	1	.	.	.
Stachys annua čísteč roční	tvrdka	1	.	.	.
Stachys palustris čísteč bahenní	tvrdka	6	.	.	.
Stellaria media ptačinec žabinec	semeno	4	.	.	2
Thlaspi arvense penízek rolní	semeno	6	.	2	.
Urtica dioica kopřiva dvoudomá	nažka	1	.	.	.
Urtica urens k. žahavka	nažka	3	.	.	.
Vaccinium myrtillus borůvka	semeno	124	.	.	.
Viola arvensis maceška rolní	semeno	1	.	.	.
Viola cf. canina violka psí	semeno	1	.	.	.
Viola sp. violka	semeno	7	.	.	.
Vitis vinifera subsp. sativa réva vinná pěstovaná	semeno	234	1	.	.

Užitkové rostliny

Druhové spektrum užitkových rostlin pěstovaných i sbíraných je poněkud chudší, než tomu je u dosavadních nálezů z Uherského Brodu. Např. obilniny jsou zastoupeny minimálně: ječmen *Hordeum sp.* pouze jediným zlomkem, proso několika zlomky pluch. Ojedinelý zlomek oplodí rýže dokazuje, že tento import se tam vyskytoval také; v Česku byla

nalezena ještě v Opavě (17.–18. stol., Opravil 1986) a v Jihlavě (2. pol. 14. stol., Kühn 1992). Ovocné plodiny se vyskytly ve velkém počtu, avšak obvykle v nálezech hojně peckoviny mají poměrně chudé zastoupení: třešeň jednou peckou, slíva typu damascenky 18 pecek, švestka domácí 6 pecek; jabloň i hrušeň několika semen. Poměrně hojná je réva vinná. Vesměs však jde o nálezy novověké. K ovocným dřevinám náleží rovněž morušovník černý *Morus nigra*. V Česku byl nalezen ve velkém množství v Mostě (Čulíková 1981), taktéž z Prahy (Opravil 1987); z Uherského Brodu pochází 1 nažka ze 14. stol. (Opravil 1993). Zdá se, že ve středověku a v raném novověku byl u nás roztroušený ve všech teplých oblastech. Réva vinná je druhem v nálezech z přelomu z 18. a 19. stol. dosti hojně zastoupeným, podobně jako ve starších nálezech středověkých (Opravil 1976, 1993). Zcela ojediněle se vyskytlo semeno oskeruše *Sorbus domestica*; byla v menším počtu zjištěna již ve středověku v Soukenické ulici a v ulici primátora Hájka. K importům je třeba ještě zařadit ojedinělý nález semena citrusu a hojněji zastoupený fíkovník. Pozornosti si zaslouží bohatý nález semen rybízu (*Ribes rubrum*) v materiálu ze 14. stol. Tento rybíz se dostal do kultury nejpravděpodobněji v Holandsku, Belgii a v severní Francii (Jirásek 1958). Nejstarší vyobrazení je z Mohuče z roku 1484. Obecně se má za to, že ve střední Evropě se pěstoval teprve v 15. století. Pěstovaný jahodník *Fragaria ananasa* je v kultuře od 17. století (Kavina 1951) – v polovině 18. století se pěstoval již v Holandsku, roku 1750 ve Francii, 1759 v Anglii a 1764 v Čechách. Nález z Uherského Brodu dokazuje, že v 18. století se rozšířil i na Moravě. Z olejnin bylo nalezeno několik semen lnu a velký počet semen máku setého, především ve středověkých vzorcích. Zelenina je zastoupena rovněž malým počtem druhů, některé z nich jsou však velmi zajímavé. Jsou to především plodové zeleniny. Okurek je tu dosti početný ve vzorku z novověku, z dřívějších nálezů je znám i ze středověku (Opravil 1976). Poměrně hojně je zastoupena paprika, významná plodina z Jižní Ameriky. Na Moravě a v Uhrách se připomínají papriková pole již k roku 1583 (Kavina 1951). V úctyhodném počtu jsou též v tomto novověkém nálezu z Uherského Brodu zastoupena rajská jablka. Do Evropy se rajské jablko dostalo koncem 16. století a v 17. století se velmi rychle rozšířilo (Kavina 1951). V Itálii se objevilo kolem roku 1500, v polovině 16. století bylo již v Anglii jako okrasná rostlina, v Antverpách 1557 (Becker-Villingen 1943) a v sousedním Německu během 16. stol. (Jirásek 1958, Mosig (1958)). Velký počet nalezených semen snad můžeme pokládat za doklad jejich oblíbenosti a že mohla být pěstována jako součást potravy v letním období. Nedozvím se odpověď na otázku, zda rajská jablčíčka se v Uherském Brodě konzumovala v té době též syrová či jen jako součást polévek, omáček apod., tak jak jsem to ještě zažil ve svém dětství na střední Moravě před druhou světovou válkou; syrová se pojídala velmi málo. Jako zelenina i koření sloužil kopr vonný, zastoupený v nevelkém počtu, z léčivek jsme zaznamenali ojedinělý výskyt meduňky. Anýz vonný je koření i léčivka, kterou již známe z Uherského Brodu z bohatšího nálezu z areálu bývalého královského hradu (Opravil 1974) z počátku 17. století. Druhým místem v Česku, kde se podařilo též anýz zaznamenat, je Opava Ostrožná ulice, z přelomu 16. a 17. století, rovněž postmedievální (Opravil 1996).

Zbývající semena a plody užitkových rostlin se týkají planě rostoucích druhů. Maliník je velkém počtu zastoupen ve středověkých vzorcích, v mladších jen v malém počtu, podobně jako ostružiník křovitý a ježiník. V malém počtu je v novověku zastoupena trnka. Ovšem jen stěží nalezneme někde tak nesporně bohatý vzorek semen jalovce v počtu 4863 kusů. Je to unikátní nález a lze jej pokládat za důkaz četného výskytu jalovcových keřů v tehdejší přírodě severovýchodní Moravy. Celou neporušenou bobulnatou šištici jalovce se nepodařilo nalézt, jen volně shromážděná semena. Jako významné koření a příp. i léčivku dlužno uvést též chmel, u kterého můžeme předpokládat jak sběr z planě rostoucích rostlin, tak i z pěstovaných na chmelnicích. V mladším materiálu je také borůvka zastoupena relativně hojně; byla rovněž zjištěna v nálezu z areálu bývalého královského hradu (Opravil 1974). Ve středověkém materiálu je poměrně hojně zastoupen ještě jahodník obecný.

V novověkých vrstvách v Uherském Brodu se podařilo zjistit též jednu okrasnou letničku astru *Callistephus sinensis*. Jejím domovem je Čína, odkud ji v roce 1732 přivezl do Paříže botanik Incarville (Smrž 1923, Kavina 1951).

Planě rostoucí druhy

Ve zkoumaných vzorcích se rovněž vyskytuje množství zbytků plevelných a rumištních rostlin, v menší míře jsou zastoupeny i druhy z přirozených porostů v okolí města. I když obilniny tam prakticky nejsou zaznamenány, podařilo se determinovat poměrně obsáhlou skupinu obilních plevelů: koukol polní (*Agrostemma githago*), prorostlík okrouhlostý (*Bupleurum rotundifolium*), čísteč roční (*Stachys annua*), rmen rolní (*Anthemis arvensis*), řepinka latnatá (*Neslia paniculata*), kakost dvousečný (*Geranium dissectum*), knotovka bílá (*Silene alba*), chrpa modrák (*Centaurea cyanus*), hořčice rolní (*Sinapis arvensis*), pameťník rolní (*Acinos arvensis*), svlačcovec popínavý (*Fallopia convolvulus*), svlačec rolní (*Convolvulus arvensis*), konopice široolistá (*Galeopsis ladanum*), chmerek roční (*Scleranthus annuus*), nepatrnec rolní (*Aphanes arvensis*), mléč bylinný (*Sonchus oleraceus*), penízek rolní (*Thlaspi arvense*), violka rolní (*Viola arvensis*). Plevelé okopanin svazu *Fumario-Euphorbion* reprezentují druhy jako je lilek černý (*Solanum nigrum*), merlík zvrhlý (*Chenopodium hybridum*), pryšec kolovratec (*Euphorbia helioscopia*), pryšec plocholostý (*E. platyphyllos*), svlačec rolní (*Convolvulus arvensis*), na písčítých půdách plevelé svazu *Panico-Setarion* ježatka kuří noha (*Echinochloa crus-galli*), bér sivý (*Setaria glauca*) i zelený (*S. viridis*), violka rolní (*Viola arvensis*) s doprovodem merlíku mnohosemenného (*Chenopodium polyspermum*); z dalších druhů širšího uplatnění bývají v okopaninách též hluchavka objímavá (*Lamium amplexicaule*), rdesno blešník (*Polygonum nodosum*), šťovík kyselka (*Rumex acetosella*), mléč bylinný (*Sonchus oleraceus*), mléč rolní (*S. arvensis*), ptačinec žabinec (*Stellaria media*), kopřiva žahavka (*Urtica urens*), penízek rolní (*Thlaspi arvense*). Z intravilánu města pocházejí diaspory rudérálních společenstev, z nichž poměrně nejvíce zástupců máme ze svazu *Arction lappae*, což jsou porosty převážně vytrvalých a dvouletých nitrofilních rostlin: měrnice černá (*Ballota nigra*), bodlák obecný (*Carduus acanthoides*), kuklík městský (*Geum urbanum*), ostružiník ježiník (*Rubus caesius*), knotovka bílá (*Melandrium album*), kopřiva dvoudomá (*Urtica dioica*), čekanka obecná (*Cichorium intybus*), pcháč oset (*Cirsium arvense*), sléz lesní (*Malva sylvestris*), bez chebdí (*Sambucus ebulus*). Obdobná archeofytní společenstva svazu *Onopordion acanthii* jsou zastoupena málo druhy – blín černý (*Hyoscyamus niger*) a šalvěj přeslenitá (*Salvia verticillata*). Nitrofilní společenstva terofyt zastupuje lebeda rozkladitá (*Atriplex patula*), merlík bílý (*Chenopodium album*), merlík městský (*C. urbicum*), tetluha kozí pysk (*Aethusa cynapium*), hořčice rolní (*Sinapis arvensis*), kopřiva žahavka (*Urtica urens*). Na sešlapávaných místech převládala společenstva svazu *Polygonion avicularis*, zastoupená jediným druhem rdesnem ptačím (*Polygonum aviculare*). Cesty v okolí města lemovala společenstva svazu *Dauco-Melilotion* čekanka obecná (*Cichorium intybus*), mrkev obecná (*Daucus carota*) a bolševník obecný (*Heracleum sphondylium*). Nitrofilní stínomilná lemová společenstva svazu *Galio-Alliarion* naznačují druhy česnáček lékařský (*Alliaria officinalis*), konopice polní (*Galeopsis tetrahit*) a kuklík městský (*Geum urbanum*). Z obnažených břehů vod pocházejí rdesno blešník (*Polygonum nodosum*), šťovík klubkatý (*Rumex conglomeratus*), na skladbě pobřežních lemů se podílejí především podražec obecný (*Aristoplochia clematitis*), bodlák kadeřavý (*Carduus crispus*), svlačcovec křovištní (*Fallopia dumetorum*) a chmel otáčivý (*Humulus lupulus*), na podmáčených místech s doprovodem ostřice zaječí (*Carex leporina*) a máty dlouholisté (*Mentha longifolia*). Ze společenstev rákosin a vysokých ostřic (*Magnocaricetalia*) mohou pocházet druhy ostřice měchýřkatá (*Carex vesicaria*), karpinec evropský (*Lycopus europaeus*), máta vodní (*Mentha aquatica*), pomněnka bahenní (*Myosotis aquatica*) a čísteč bahenní (*Stachys palustris*). Vlhčí luční porosty (svaz *Molinion*) provázejí vedle předchozích druhů dále pryskyřník prudký (*Ranunculus acer*), mochna plazivá (*Potentilla reptans*), dále též suchopýr široolistý (*Eriopho-*

rum latifolium); na pastvinách (svaz Cynosurion) rostl kontryhel (*Alchemilla* sp.), četrnohlávek obecný (*Prunella vulgaris*), pryskyřník plazivý (*Ranunculus repens*), třezalka tečkovaná (*Hypericum perforatum*), světlík (*Euphrasia* sp.), na sušších místech pamětník rolní (*Acinos arvensis*) a mochna přímá (*Potentilla recta*). V okolí byly zřejmě četné porosty křovin, z nichž se do uloženin ve městě dostaly druhy jako je líska obecná (*Corylus avellana*), trnka obecná (*Prunus spinosa*), jahodník obecný (*Fragaria vesca*), jahodník chlumní (*F. viridis*), ježiník (*Rubus caesius*), bez černý (*Sambucus nigra*), jeřáb ptačí (*Sorbus aucuparia*), violka psí (*Viola canina*), šalvěj přeslenitý (*Salvia verticillata*), též třezalka tečkovaná (*Hypericum perforatum*) a pamětník rolní (*Acinos arvensis*). V luhu v údolí Olšavy rostl v bylinném podrostu česnáček lékařský (*Alliaria officinalis*), ostřice lesní (*Carex sylvatica*) a hluchavka skvrnitá (*Lamium maculatum*). Okolní svahy a kopce zarůstaly povětšinou dubohabrovými háji (*Carpinion*), z nichž pochází většina použitého dubového dřeva, v podrostu s maliníkem (*Rubus idaeus*) a na prosvětlených místech s jalovcem obecným (*Juniperus communis*); v bučinách na svazích exponovaných k západu se vyskytoval černýš luční (*Melampyrum pratense*), místy též borůvka (*Vaccinium myrtillus*).

Závěr

Začátkem šedesátých let bylo v Uherském Brodu odkryto souvrství uloženin s makrozbytky rostlinného původu z novověku z přelomu 18. a 19. století; dva malé vzorky tamtéž pocházejí ze středověku. Středověký je rovněž vzorek od nové pošty. Velmi bohatý vzorek z přelomu 18. a 19. století obsahuje některé užitkové druhy, které ze středověku neznáme, neboť pocházejí z Nového světa, případně z východní Asie. Z pěstovaných druhů, které v novověku obohatily náš evropský sortiment, byly v Uherském Brodě nalezeny paprika, rajče a jahodník ananasový, z Číny pochází astra. U nás a zřejmě v rámci střední Evropy jsou to zcela ojedinělé hmotné doklady o jejich pěstování; pouze jahodník ananasový zmínil již Knörzer (1987) z Kolína. Jako dobové importy můžeme označit fíky, citroník, rýži a anýz. Na obou místech je nápadné bohaté zastoupení některých druhů sběrného hospodářství – borůvka, jahodník obecný a chlumní a spousty jalovce obecného v novověkých vrstvách, maliník a i jahodník ve středověkých. Z pěstovaných druhů je ve středověkých vzorcích hojněji zastoupen mák setý a rybíz červený. Peckoviny a obilniny jsou v analyzovaných vzorcích zastoupeny jen nepatrně. Zdůvodnit velké zastoupení drobného ovoce i jalovce je nesporné. Zdá se, že spíše než o pozůstatek nějaké latriny mohlo jít o objekt, kde se zpracovávalo větší množství ovoce. U středověkého vzorku s velkým zastoupením rybízu se zdá, že by spíše mohl pocházet až z 15. století.

Literatura:

- B e c k e r-D i l l i n g e n, J., 1943: *Handbuch des gesamten Gemüsebaues*. Berlin.
 Č u l í k o v á, V., 1981: *Rostlinné makrozbytky ze středověkého Mostu*. Archeologické rozhledy, Praha, 33:649–675.
 J i r á s e k, V., 1958: *Rostliny na našem stole*. Praha.
 K a v i n a, K., 1951: *Speciální botanika zemědělská 1., 2.* Praha.
 K n ö r z e r, K.-H., 1987: *Geschichte der synanthropen Vegetation von Köln*.
 K ö l n e r, Jb. F.: Vor- u. Frühgeschichte. Berlin 20:271–388.
 K ü h n, F., 1992: *Ein neuer Fund mittelalterlicher Samen aus Jihlava*. Kiel, 9. Symposium IWGP 1992:16–17.
 M o s i g, A., 1958: *Der deutsche Bauergarten*. Berlin.
 O p r a v i l, E., 1966: *Středověké botanické nálezy z Uherského Brodu*. Zpráva za 2. pololetí Muzeum JAK Uherský Brod, (1966):64–66.
 – 1974: *Zajímavý nález rostlinných pochutin a drog z poč. 17. stol.* Český lid, Praha, 61:220–225.
 – 1976: *Archeobotanické nálezy z městského jádra Uherského Brodu*. Studie AÚ ČSAV Brno, Praha 3/4:

- 1986: *Archeobotanické nálezy z areálu Jaktářské brány v Opavě (býv. Hotel Koruna)*. Čas. Slezs. Muz., Opava A35:227–253.
- 1993: *Rostliny ze středověkého Uherského Brodu – Soukenická ulice a Lidový dům (okr. Uherské Hradiště)*. Přehled výzkumů /Archeol. ústav ČSAV Brno, 1989, 135–143.

RNDr. Emanuel Opravil, CSc. (n. 1933), jako kvartérní paleobotanik pracoval v Slezském ústavu ČSAV v Opavě (1959–1963), v Geografickém ústavu ČSAV v Brně (1964–1973) a jako archeobotanik v Archeologickém ústavu ČSAV v Brně – expozitura Ostrava (1973–1993); do roku 1997 na Památkovém ústavu, archeologickém pracovišti v Opavě.

New Archeobotanic Finds in Uherský Brod

A b s t r a c t

In the early 1960's, multi-layered deposits with macro remains of botanical origin from the turn of 18th and 19th centuries were uncovered in Uherský Brod. Two small specimens from the same location date back to Middle Ages. A specimen from vicinity of the new post office is also of medieval origin. The rich specimen from the turn of the 18th/19th centuries contains some utility species unknown in the Middle Ages, because they come from the New World or East Asia. The species of American origin found in Uherský Brod include peppers, tomatoes and pineapple strawberry, while asters were a Chinese import. In the context of the Czech Republic and apparently even central Europe, these are unique records of the growing of the above-mentioned species, with the exception of strawberry pineapple in Kolín, mentioned by Knörzer (1987). Figs, lemon trees, rice and anise can be considered period imports. Both localities display a striking share of collecting agriculture yields: blueberry, strawberry and lots of juniper in the new layers, and raspberry and strawberry in the medieval layers. Of grown species, the medieval layers show comparatively higher share of poppy seed and currant. Drupes and cereals are present in the analysed specimens, but only to a negligible extent. It is not easy to explain the large share of small fruits and juniper. The places could have been either outhouses, or more probably a facility in which large quantities of fruit were processed. The medieval specimen with large share of currant seems to date back to as late as the 15th century.

Neuzeitliche archäobotanische Funde aus Uherský Brod

Z u s a m m e n f a s s u n g

Zu Beginn der sechziger Jahre wurde in Uherský Brod ein Schichtenkomplex von Ablagerungen mit Makroresten pflanzlichen Ursprungs aus der Neuzeit u.zw. aus der Wende von 18. zum 19. Jahrhundert aufgedeckt; zwei kleine Proben von dortselbst entstammen dem Mittelalter. Dem Mittelalter entstammt ebenfalls eine Nahe der Post entnommene Probe. Die äusserst reichhaltige Probe aus der Wende des 18. zum 19. Jahrhundert beinhaltet einige uns aus dem Mittelalter nicht bekannte Nutzarten, denn sie stammen aus der Neuen Welt, ggf. aus Ostasien. Von den gezüchteten Arten, die in der Neuzeit unser europäischen Sortiment bereicherten, wurden in Uherský Brod Paprika, Tomaten und Ananaserdbeeren gefunden, aus der China stammt die Astra. Es sind dies bei uns und offenbar auch im Rahmen Mitteleuropas ganz vereinzelte materielle Belege über ihre Zucht; nur die Ananaserdbeere wird bereits von Knörzer (1987) aus Köln erwähnt. Als zeitbedingte Einfuhr können wir Feigen, Zitronen, Reis und Anis bezeichnen. An beiden Lokalitäten sind einige Arten der Sammelwirtschaft auffallend reich vertreten – Heidelbeere, Wald- und Knack-Erdbeere und eine Unmenge von Gemeinen Wacholder in den neuzeitlichen Schichten, dagegen Himbeeren und auch Erdbeeren in den mittelalterlichen. Häufiger ist in den mittelalterlichen Proben von den gezüchteten Arten der Saatmohn und die rote Johannisbeeren vertreten. Steinobst und Getreidearten sind in den analysierten Proben nur unmerklich vertreten. Es ist nicht leicht die grosse Anzahl von Kleinobst und auch von Wacholder zu begründen. Lassen wir die Latrinenreste beiseite scheint es eher, es könnte sich um ein

Objekt handeln, in dem eine grössere Menge Obstverarbeitung wurde. Bei dieser mittelalterlichen Probe mit einem bedeutend hohen Anteil der Johannisbeere scheint es, dass sie eher erst aus dem 15. Jahrhundert stammen könnte.

VÝZKUM NA HRADISKU MODLA U BUCHLOVIC

Jiří Kohoutek, Ústav archeologické památkové péče, Brno

V roce 1987 proběhl na vrcholové plošině hradiska Modla (Barborka) u Buchlovic zjišťovací sondážní výzkum. Podařilo se prokázat, že lokalita byla osídlena již v pozdní době kamenné, další osídlení zde bylo v období kultury popelnicových polí a především v mladší fázi kultury laténské. Poslední fází sídlištní aktivity byl nezdařený pokus o založení barokního kláštera po pol. 18. století.

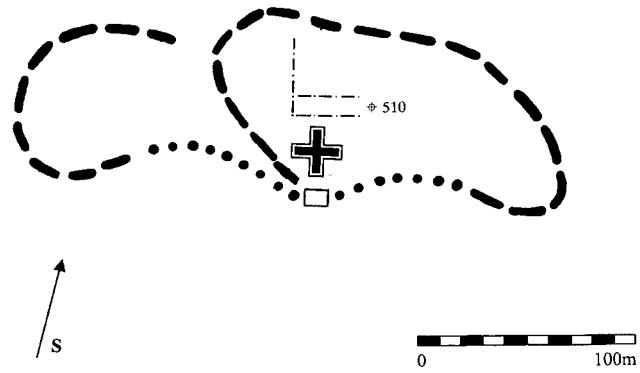
V návaznosti na dílčí sondážní archeologický výzkum, který proběhl v areálu hradu Buchlova v roce 1986 (Kohoutek 1991, 5–6), byl v následujícím roce realizován zjišťovací sondážní průzkum na akropoli hradiska na sousedním kopci, nazývaném Modla a nebo také Barborka.¹ Vrchol Modly (kóta 510 m) tvoří spolu s hradem Buchlovem a Holým kopcem výraznou dominantu tří vrchů nad sníženinou horní části Dolnomoravského úvalu (Dolňácka). Výzkum se zaměřil především na otázku vzniku původní sakrální stavby na vrcholu kopce, na jejíž středověký původ poukazovaly jak písemné, tak i hmotné prameny.² Současná stavba kaple sv. Barbory byla zbudována v roce 1673, kdy se tehdejší majitel buchlovského panství Hanuš Zikmund z Petřvaldu rozhodl na vrcholu Modly vystavět nový kostel spolu s klášteřem trinitářů (obr. 1). Projekt nakonec nebyl realizován v celém rozsahu (údajně svou roli zde sehrál také nedostatek vodních zdrojů), dokončena byla pouze stavba kaple podle projektu významného architekta G. P. Tencally. Manýristická stavba typického křížového půdorysu s centrální osvětlovací kopulí, která patří mezi nejhodnotnější stavby svého druhu na Moravě, se také stala místem posledního odpočinku majitelů buchlovského panství, Petřvaldských z Petřvaldu a poté i Berchtoldů (Novotný 1992). V průběhu výzkumu v roce 1987 byly tři zjišťovací sondy položeny severním směrem od stojícího objektu kaple sv. Barbory (obr. 2), na dalších místech akropole byly provedeny jen zjišťovací mikrosondáže.

Sonda A – delší osou orientována ve směru sever – jih o rozměrech 4×3 m byla položena těsně u severní obvodové zdi kaple sv. Barbory (obr. 2, 3). Pod zatravněnou vrstvou hnědé jílovité hlíny (vrstva 1) se na celé ploše sondy objevila vrstva cihlové suti a fragmentů dlaždic, která by mohla být pozůstatkem podlahy (?), související se zamýšlenou realizací kláštera. Z této vrstvy (2) se podařilo získat několik železných předmětů – fragment srpu, stavební kování apod. (obr. 10). Pod touto vrstvou se v jižní části sondy podařilo zachytit jednotnou tmavě zbarvenou kulturní vrstvu, obsahující již výhradně pravěký materiál (3).

Z rozhraní obou vrstev pocházely další nálezy – mince krále Vladislava II., zdobená bronzová nášivka aj. (obr. 11).

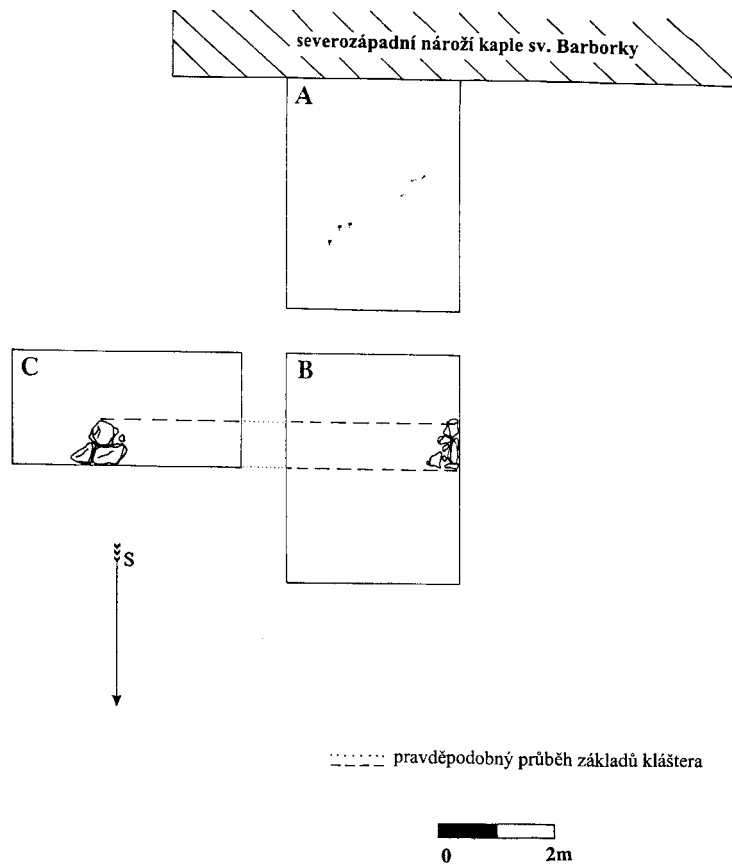
Sonda B – navazovala na předchozí sondu severním směrem a měla s ní i shodné rozměry (obr. 2, 3). Pod povrchovou vrstvou (1) se v této sondě objevila kompaktní černošedě zabarvená jílovitopísčítá vrstva o mocnosti kolem 0,4 m, obsahující vesměs nálezy pravěké keramiky (vrstva č. 3). V hloubce kolem 0,5 m se na severním okraji sondy vyrýsoval shluk větších kamenů, jednalo se zjevně o přirozený skalní výchoz původního pískovcového podloží (obr. 3). Přibližně v polovině sondy B při západním okraji byla zachycena kamená destrukce, která patrně s kamenným podlozím lokality nesouvisela a byla spíše pozůstatkem blíže nespecifikované stavební aktivity (obr. 2, 3).

Sonda C – navazovala kolmo na předchozí sondu B a její rozměry byly 4×2 m (obr. 2). Původní podloží zde bylo zachyceno až v hloubce 0,8–0,9 m, přičemž pod zatravněnou vrstvou povrchu se vyrýsovala vrstva drobné kamenné suti (vrstva 2), která následně pře-

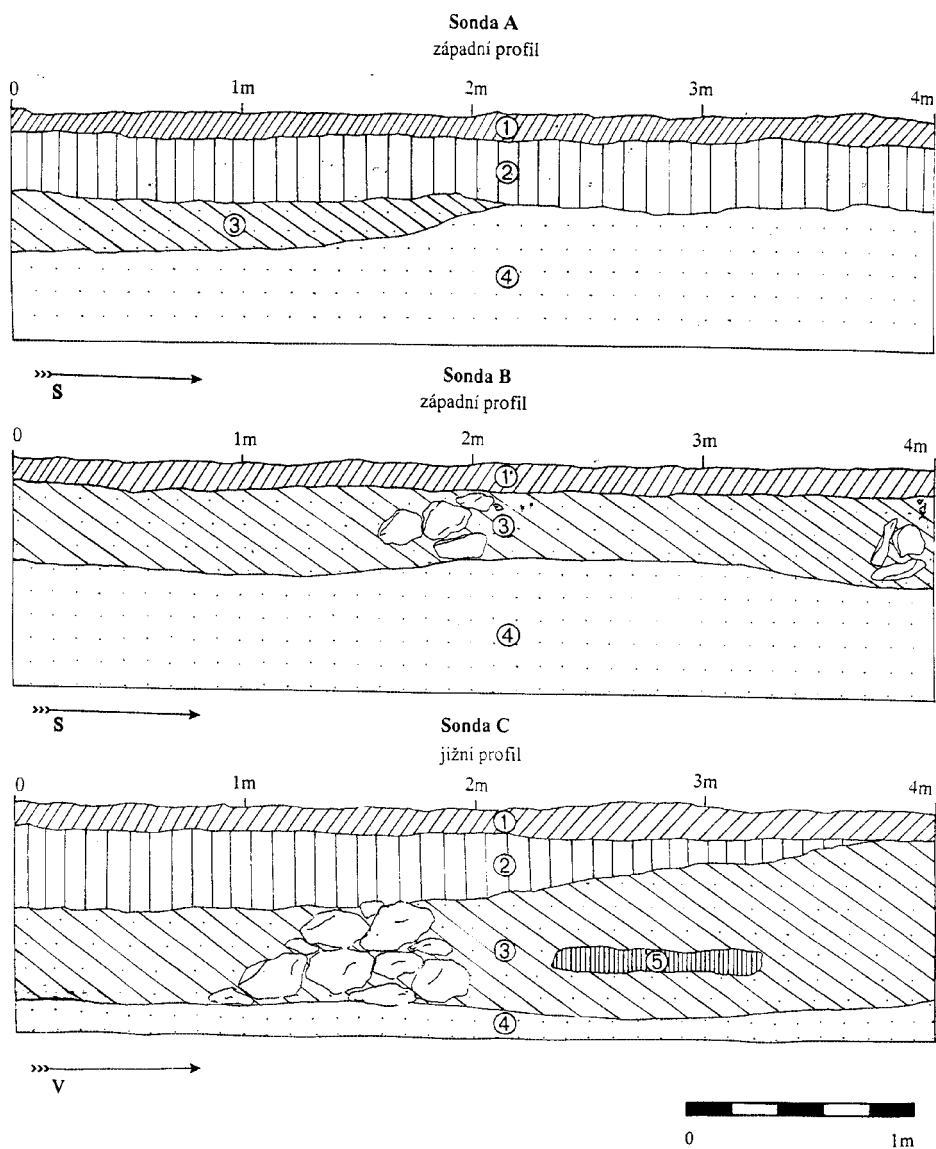

- - poustevna
- ✚ - kaple sv. Barbory
- - - dochované pozůstatky opevnění
- ..... pravděpodobný průběh opevnění
- .-.- pravděpodobný průběh základů kláštera

1. Situační náčrt jádra hradiska na Modle s kaplí sv. Barbory

2. Vyznačení jednotlivých sond při výzkumu v roce 1987.

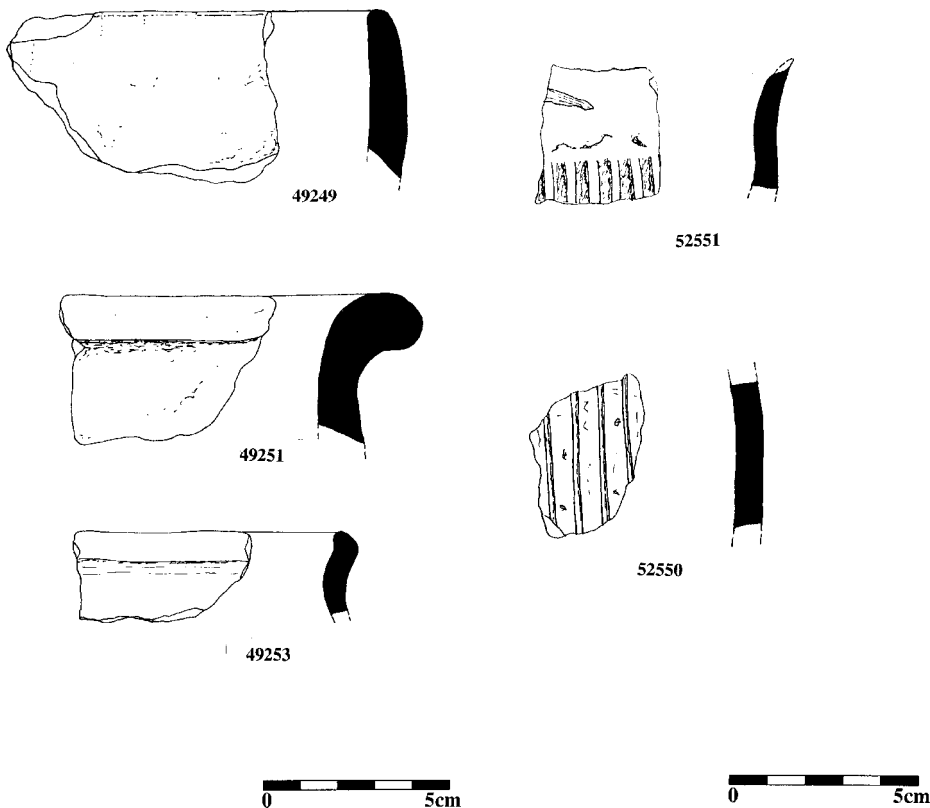

3. Profily sond A, B a C s následnou stratigrafií (vrstva 1 – vrstva humusu na povrchu lokality, vrstva 2 – stavební suť s úlomky cihel a dlaždic, vrstva 3 – černě zbarvená kulturní vrstva s pravěkými nálezy, vrstva 4 – jílovité podloží, vrstva 5 – mazaniceová kry).

krývala kulturní vrstvu s pravěkými nálezy o mocnosti 0,5–0,6 m. V této vrstvě se také podařilo zachytit část mazaniceové kry (vrstva 5), která snad mohla být destrukcí otopného zařízení.

Vedle těchto zjišťovacích sond bylo na ploše akropole hradiska položeno také několik mikrosondáží, z nichž dvě při východním okraji horního platá lokality prokázaly pouze existenci výrazné kulturní vrstvy s pravěkými nálezy a tři další severozápadně od stojícího objektu kaple sv. Barbory odkryly pouze průběh základového zdiva nakonec nerealizované stavby kláštera (obr. 1).

Z rozboru získaného archeologického materiálu lze za nejstarší nálezy označit zlomky keramiky z jemně plaveného materiálu žlutohnědé až okrové barvy. Jedná se např. o okraj

4. Výběr archeologického materiálu z vrstvy č. 3 v sondě A.

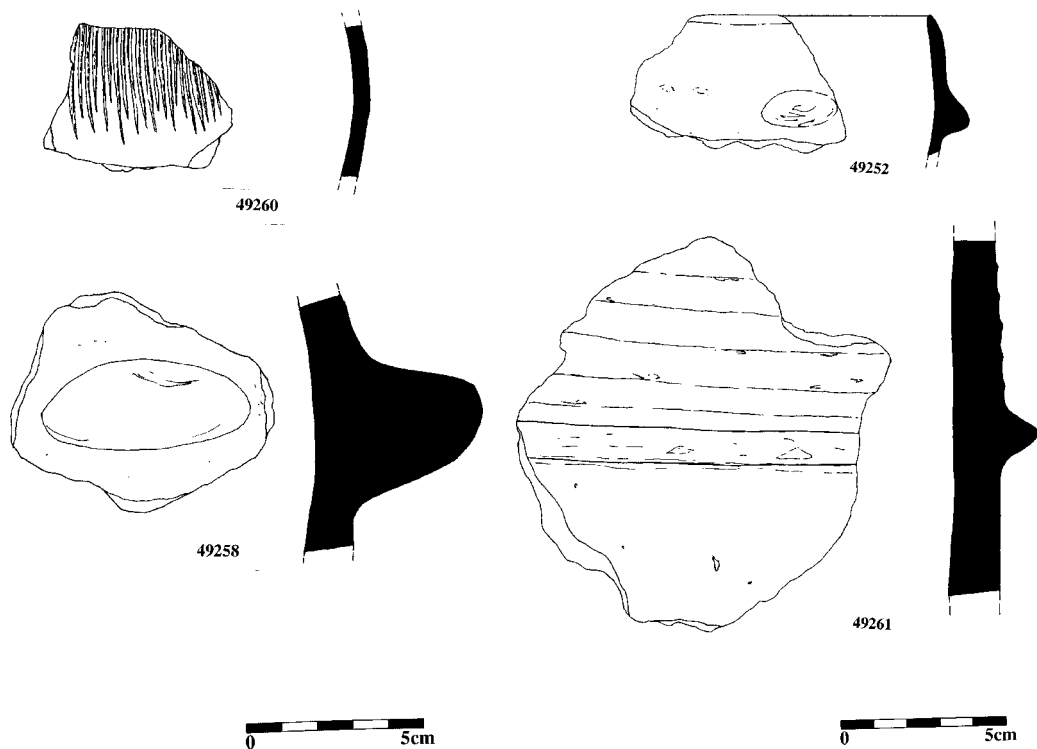
5. Výběr archeologického materiálu z vrstvy č. 3 v sondě B.

nádoby s plastickým výčnělkem na podhrdlí (inv. č. 49 252 – obr. 7) a nebo o okraj soudkovitého hrnce, zdobený vhloubenými důlky (inv. č. 49 248 – obr. 8), případně dovnitř zatažený okraj misky (inv. č. 49 249 – obr.4). Tento náleзовý soubor lze zařadit do období pozdní doby kamenné (eneolitu). Relativně malý počet těchto keramických zlomků, získaných při archeologické sondáži, neumožňuje přesnější zařazení, ale obdobné tvary se převážně vyskytují v okruhu jevišovické kultury.

Další skupinu nálezů představuje keramika s tuhovaným leštěným povrchem, zdobená svislými širokými žlábkami (inv. č. 52 551 – obr. 5), a nebo hnědá až okrově zbarvená s příměsí hrubšího materiálu (písek, štěrk), zdobená plastickými výčnělky či plastickou lištou po obvodu nádoby (inv. č. 52 258, 52 261 – obr. 6, 7). Typologicky se vesměs jedná o zlomky amfor, osudí a okřínů z okruhu keramiky kultury popelnicových polí. Právě z tohoto období máme v Chřibech doloženo několik výšinných opevněných poloh – nejbližze hradisko na nedalekém Holém kopci, datované do slezské fáze KPP (Hrubý 1982, 113), a dále lokality Brdo a Roštín, datované do stejného období (Dohnal 1988, 22).

Nejpočetnější skupinu nálezů představuje laténská keramika a to jak fragmenty výdutí z tuhového materiálu, zdobené svislým rýhováním (inv. č. 52 550 – obr. 5), tak široká škála typických okrajů situlovitých nádob (inv. č. 49 349 – 351 – obr. 9). Nalezený soubor lze převážně zařadit do mladšího období kultury laténské (LTC–LTD).

Shrneme-li ve stručnosti závěry, získané při archeologické sondáži na vrcholu Modly v roce 1987, můžeme následně konstatovat, že v oblasti Chřibů se jedná o jedno z nejstarších výšinných sídlišť, a to z období pozdní doby kamenné. I když zatím nelze lokalitu na Mod-

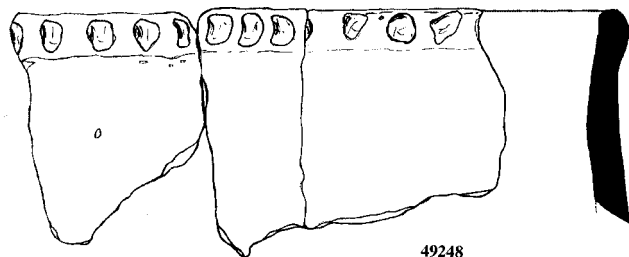

6. Výběr archeologického materiálu z vrstvy č. 3 v sondě B.

7. Výběr archeologického materiálu z vrstvy č. 3 v sondě C.

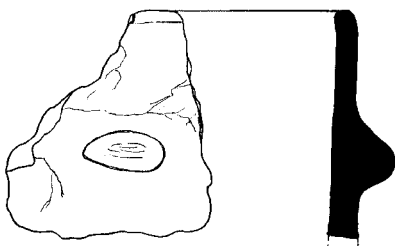
le blíže chronologicky zařadit, nelze vyloučit, že se v tomto případě jedná opravdu o jeden z dokladů vymezení východní hranice rozsahu osídlení lidu s jevišovickou kulturou.³ Vrchol kopce byl osídlen také v pozdní době bronzové a Modlu tak lze přiřadit k několika dalším již známým lokalitám z tohoto období v Chříbech, jako je Holý kopec u Buchlovic, Brdo a Hradisko u Roštína. Výrazné osídlení zde bylo pak v době latéské, a to především v její mladší fázi. Ojedinelé nálezy keramiky však umožňují předpokládat, že Modla byla osídlena již v raném období keltské expanze na naše území a nelze tak vyloučit, že by se mohla řadit k nejstarším keltským hradiskům na území Moravy, jako je tomu ku příkladu u archeologicky ověřeného Černova v Dražanské vysočině (Kolbinger–Žižlavský 1996, 80, 86). Otázka rozlohy hradiska v době latéské kultury zůstává nejasná, zřetelné dochované stopy opevnění jsou na obvodu vlastního vrcholového plató, zejména ze severní, východní a částečně západní strany, průběh dalších případně předpokládaných fortifikací (Kolbinger–Žižlavský 1996, 81) by bylo nutno ověřit následným sondážním průzkumem (přičemž nelze vyloučit, že opevnění vrcholové plošiny může pocházet již z období KPP). Ale i tak lze Modlu celkem bezpečně přiřadit k dalším hradiskům z doby latéské na Moravě.

Problematickou i nadále zůstává otázka raně gotické sakrální stavby v těchto místech. Archeologická sondáž v roce 1987 žádné nové poznatky k této problematice nepřinesla, a tak se můžeme pokusit pouze o hypotetické úvahy. Jak již bylo uvedeno, na existenci starší církevní stavby na vrcholu Modly poukazují jednak písemné zprávy, jednak nálezy opracovaných stavebních článků, použitých sekundárně jak ve zdivu samotné stojící kaple sv. Barbory, tak i přilehlé poustevny. Dochované architektonické články na hradě Buchlo-

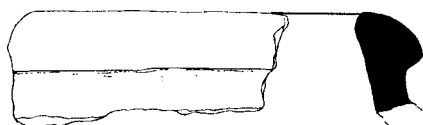

49248

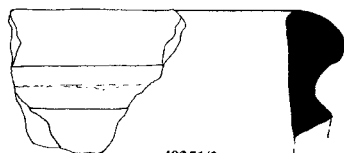
8. Výběr archeologického materiálu z vrstvy č. 3 v sondě C.

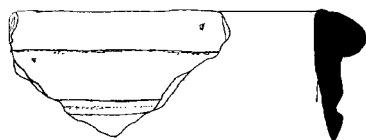
49250

49351/1

49351/2

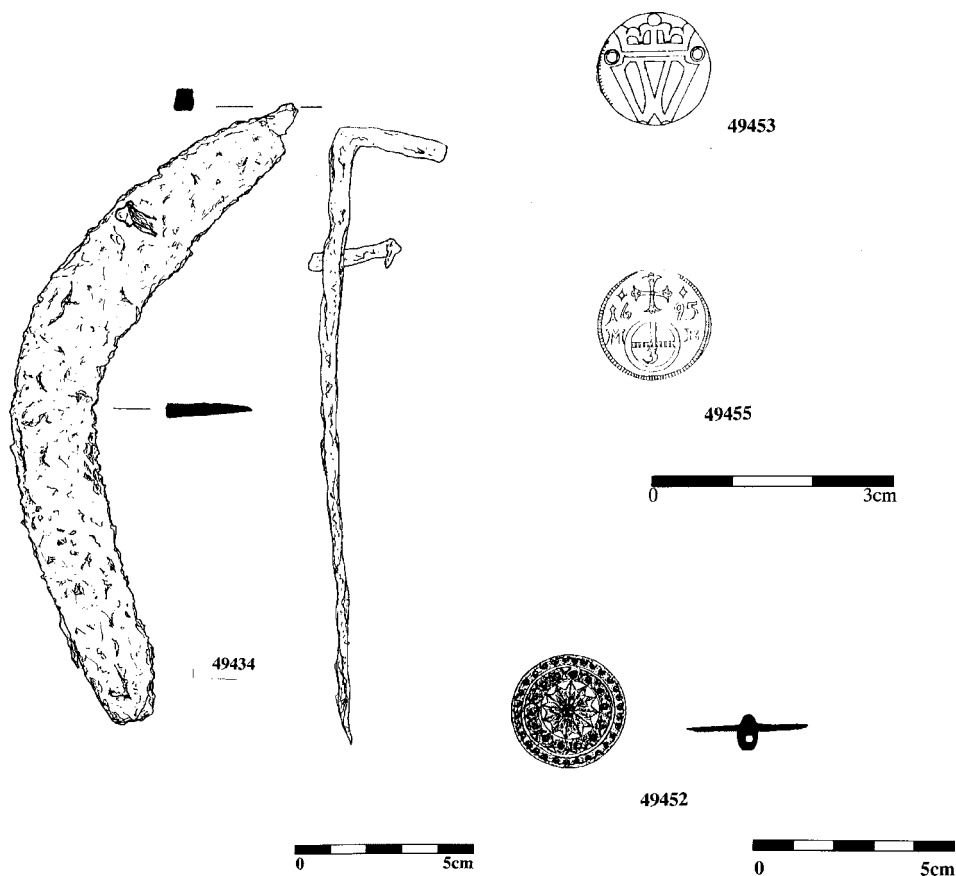

49349

9. Výběr archeologického materiálu z vrstvy č. 3 v sondě B.

10. Výběr archeologického materiálu z vrstvy č. 2 v sondě A.

11. Výběr archeologického materiálu z rozhraní vrstev č. 2 až 3 v sondě A.

vě, který byl postaven před polovinou 13. století, umožňují předpokládat existenci staršího sakrálního objektu v areálu vlastního hradu před vznikem dosud dochované hradní kaple ve východní průjezdni věži. Jedná se především o obloučkový vlys, druhotně vložený v objektu hradní kuchyně, který patrně představoval mezilodní arkádu starší sakrální stavby, a dále o řadu dalších fragmentů (zlomek talířovité patky, svorníky z krystalického vápence, aj), které byly sekundárně použity v hradním zdivu. Na existenci podobných objektů upomínají i nálezy architektonických detailů na dalších královských hradech v oblasti jihovýchodní Moravy, které vznikly také před polovinou 13. století, např. Brumova a nebo Lukova (Kohoutek 1994,160–161). Je také dosti pravděpodobné, že tyto sakrální stavby plnily ve své prvotní fázi funkci velkofarních kostelů. Lze tedy následně předpokládat, že při přestavbě Buchlova za vlády krále Přemysla Otakara II. byl především z důvodu obranyschopnosti hradu původní sakrální objekt nahrazen dosud dochovanou hradní kaplí v průjezdni věži a náhradou za něj byla v tomto období postavena svatyně na protilehlém kopci. Dochované fragmenty klínovitých žeber, druhotně použité ve zdivu staveb na Modle, by odpovídaly právě období druhé poloviny 13. století.

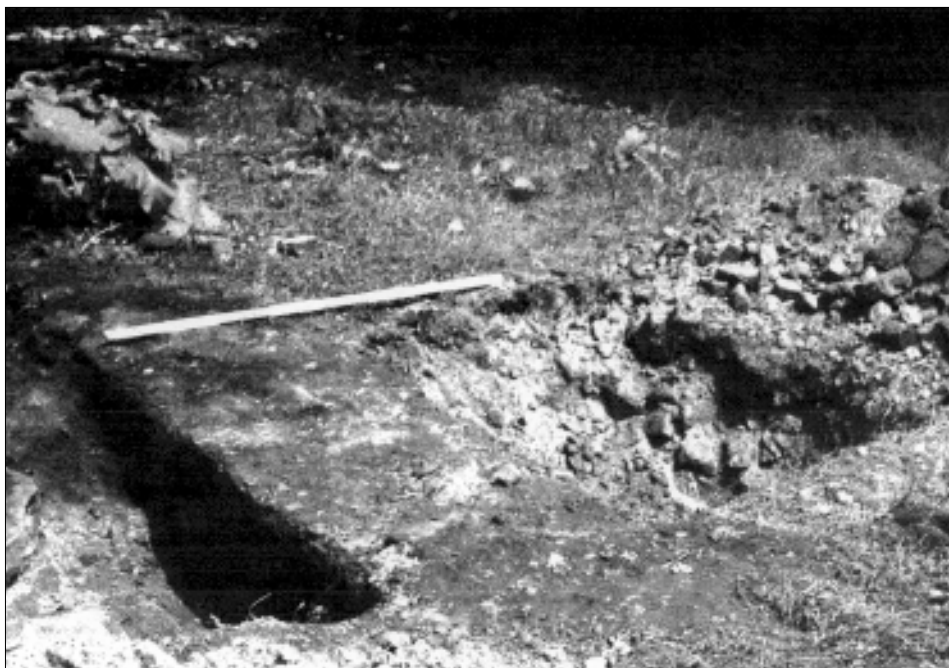
Výzkum také zachytil závěrečné stavební aktivity, které na vrcholu kopce proběhly po polovině 18. století a zjevně souvisely s plánovanou výstavbou kláštera trinitářů (obr. 1, 2, 14). Jednalo se o pozůstatky základových zdí patrně klášterního ambitu a fragmenty cihlo-

12. Pohled na sondu B a A od jihovýchodu.

13. Kamenná destrukce základového zdiva v sondě B.

14. Základové zdivo kláštera (mikrosondáž severozápadně od kaple sv. Barbory).

15. Výchoz původního skalního podloží v sondě C.

vé dlažby. Závěrem lze konstatovat, že lokalita na Modle by si zasloužila komplexní archeologický výzkum většího rozsahu, neboť i menší sondáž prokázala neobyčejný význam této polohy pro poznání minulosti středního Pomoraví.

Poznámky:

- 1 Starší název Modla se objevuje i v literatuře z 19. a počátku 20. století (např. P ř í k r y l 1907, 111), později se víceméně vžil název Barborka podle zde stojící kaple sv. Barbory.
- 2 Architektonické fragmenty (např. část masivního klenebního žebra) jsou jednak uchovány ve zdi-
vu samotné stavby kaple (z jižní strany), další jsou použity v opěrné zdi stavby poustevny, posta-
vené jižně před vlastním objektem barokní kaple. Z písemných zpráv jsou to zápisy tzv. loveckého
práva buchlovského, kde například v roce 1487 je částí uloženého trestu poskytnutí částky 10 zla-
tých na opravu kostelíka sv. Barbory naproti Buchlovu (N o v o t n ý, J., *Kaple sv. Barbory a vrch
Modla*, 1992). O existenci původní sakrální stavby v roce 1412 se zmiňuje i F. P ř í k r y l (Přikryl
1907, 111).
- 3 Na základě několika zlomků keramiky nelze zatím pochopitelně přesněji zařadit osídlení z pozdní
doby kamenné na Modle. Obdobné výzdobné prvky lze např. také nalézt na keramice okruhu
kultury s kanelovanou keramikou a nebo ve skupině bošácké. Teprve větší množství nálezů umož-
ní přesné chronologické zařazení této lokality (nálezy z výzkumu v roce 1987 jsou uloženy v Muzeu
JVM ve Zlíně).

Použitá literatura:

- D o h n a l, V., 1988: *Opevněná sídliště z doby popelnicových polí na Moravě*. Studie muzea Kromě-
řížska 88, Kroměříž.
- H r u b ý, V., 1982: *Nejstarší dějiny středního Pomoraví*. In: Uherskohradištsko. Vlastivěda moravská.
Brno.
- K o h o u t e k, J., 1991: *Počátky Buchlova bez záhad?* Malovaný kraj 27, č. 4, s. 5–6.
- K o h o u t e k, J., 1994: *Geneze a vývoj hradní architektury jihovýchodní Moravy ve 12.–15. století*.
Archaeologia Historica 19, Brno.
- K o l b i n g e r, D. – Ž i ž l a v s k ý, B., 1996: *Povrchový průzkum pravěkého hradiska na Modle
u Buchlovic*. Sborník Velehradský (Třetí řada).
- N o v o t n ý, J., 1992: *Kaple sv. Barbory a vrch Modla*. Uherské Hradiště.
- P ř í k r y l, F., 1907: *SS. Cyrill a Method v památkách starožitných na Moravě a ve Slezsku*.

PhDr. J i ř í K o h o u t e k, CSc. (n. 1952), působí v Ústavu archeologické památkové péče v Brně – expositura
Zlín. Zabývá se především středověkou fortifikační architekturou. V současné době provádí záchranné výzkumy
na jihovýchodní Moravě.

The Research of Prehistorical Redoubt Modla near Buchlovic

Abstract

In 1987, a test prospecting took place at an acropolis called Modla (also known as Barborka). Its main objectives were to locate an early medieval chapel, existence of which has been substantiated by both written sources as well as finds of secondarily recycled construction items and materials. North of the existing baroque St. Barbara chapel, traces of building activities were found which are obviously related to an unsuccessful post – 1762 attempt to establish a trinity order monastery here (brick tiling fragments, supporting brick wall fragments etc). Besides the mentioned cultural layer from prehistory, the research did not succeed in finding any substantial traces of settlement activity from this period (with an exception of a clay floe in probe C – maybe a remainder of a heating device?). However, during the analysis and evaluation of the acquired material, we have come to a number of

surprising conclusions. It has been noted that the hilltop had been settled as early as late Stone Age (Eneolith), which makes "Na Modle" one of the oldest localities of its kind in Southeast Moravia. The next phase of settlement is represented by the culture of urn fields, from the transition between late Bronze Age and early Iron Age, when also the redoubt on near Holý Kopec was founded. "Na Modle" was once again used by the people of the Silesian-Platěnice culture (degree HB–HC). Another important period of the "Na Modle" location was the early latene period (LT–A), when there was one of the oldest Celtic elevated fortifications in Moravia. The Celtic settlement of "Na Modle" continued into the late latene period. Thus, in spite of relatively modest scale of research, its results yielded some brand new and important knowledge concerning the settlement of this interesting locality, which, alongside with Buchlov and Holý kopec, forms an important landmark of the east Chřiby hills.

Untersuchung des urzeitlichen Burgwalls Modla bei Buchlovice

Z u s a m m e n f a s s u n g

1987 wurde innerhalb der Akropolis des Burgwalls Modla (auch als Barborka bezeichnet) eine sondierende archäologische Untersuchung durchgeführt, die zu Erkenntnissen über eine frühmittelalterliche Kapelle gelangen wollte, deren Existenz in diesem Ort sowohl mit schriftlichen Quellen als auch mit Funden von sekundär genutzten Bauelementen belegt wurde. Nördlich von der bestehenden Barockkapelle der Heiligen Barbara wurden drei Suchschnitte angelegt, die eine deutliche urzeitliche Kulturschicht in Stärke von ungefähr 0,4 m feststellten (dieselben Ergebnisse zeigte auch eine Mikrosondierung am östlichen Rand des Burgwalls). Die Sondierungen bei der St.Barbara-Kapelle haben auch Spuren von Bauaktivitäten festgestellt, die offenbar mit dem misslungenen Versuch um Gründung eines Trinitarierklosters aus der Zeit nach 1762 zusammenhängen (Fragmente eines Ziegelpflasters und Fundamentmauerwerks aus Ziegeln u. ä.). Mit Ausnahme der genannten urzeitlichen Schicht wurde bei der Untersuchung keine deutlichere Spur einer Besiedlungsaktivität aus jener Zeit gefunden. (Als einzige Ausnahme kann vielleicht das Fragment einer Lehmscholle in der C-Sonde gelten, bei dem es sich vermutlich um Rest einer Heizeinrichtung handeln könnte). Die Analyse und Auswertung des gefundenen archäologischen Materials haben jedoch überraschende Beschlüsse gebracht. Es hat sich rausgestellt, dass der Gipfel des Berges bereits in der Äneolithzeit besiedelt wurde, sodass der Burgwall Modla eine der ältesten derartigen Lokalitäten in Südostmähren darstellt. Eine weitere Besiedlungsphase stellt die Urnenfelderkultur aus der Übergangszeit der späten Bronzekultur zur älteren Eisenzeit dar, wo auch ein Burgwall auf dem unweit gelegenen Berg Holý kopec (Kahlberg) errichtet wurde. Die Lage auf dem Berg Modla wurde damals vom Volk der schlesisch-Platěnicer Kultur genutzt (Stufe HB–HC). Eine bedeutende Besiedlungsetappe von Modla war ein Burgwall aus der älteren Latčnezeit (LT–A). Damals entstand hier eine der ältesten keltischen Höhenbefestigungen Mährens. Die keltische Besiedlung von Modla setzte dann auch in der jüngeren Phase der Latčnekultur fort. Trotz einer relativ bescheidenen archäologischen Sondierung konnten völlig neue gravierende Erkenntnisse über die Besiedlung dieser interessanten Lokalität gewonnen werden. Modla, Buchlov und Holý kopec bilden eine charakteristische Dominante des östlichen Teils vom Marsgebirge (Chřiby).

PŘEDBĚŽNÁ ZPRÁVA O VÝZKUMU OHRAZENÉHO SÍDLIŠTĚ ZE STARŠÍ DOBY BRONZOVÉ V TRATI „KATOVKA“ NA KATASTRU UHERSKÉHO BRODU

Martin Geisler, Ústav archeologické památkové péče, Brno

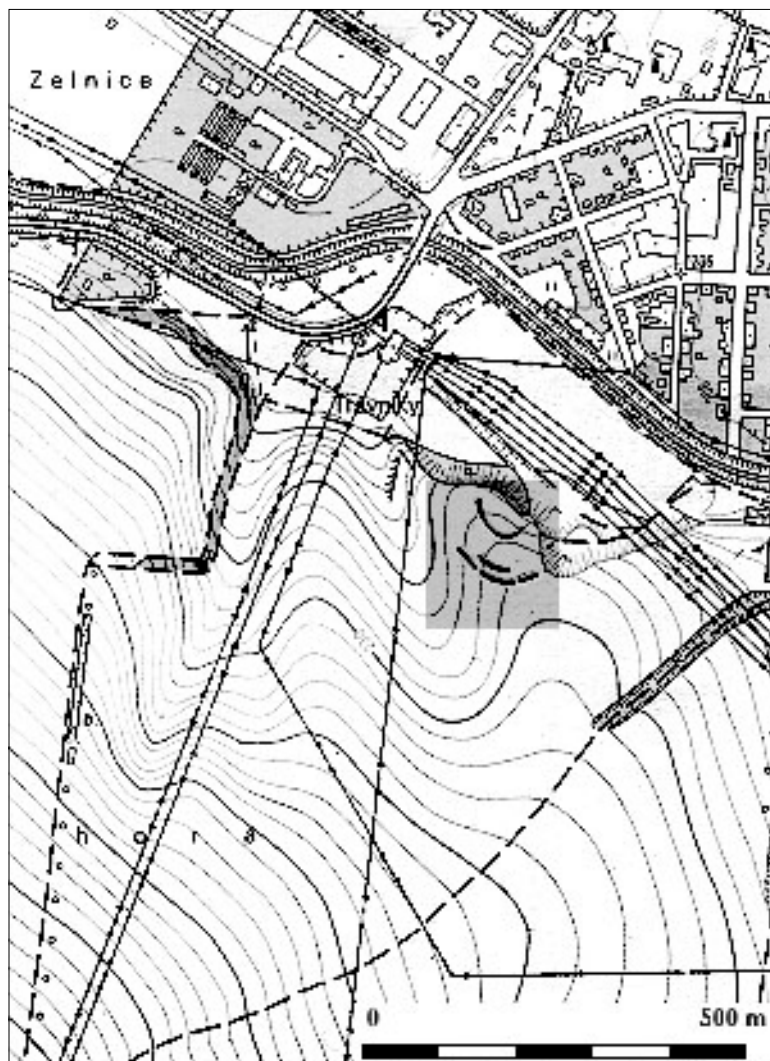
V polní trati Katovka byl z příkopů získán keramický materiál datovatelný do starší doby bronzové s prvky typickými pro věteřovskou skupinu. Obdobný materiál byl nalezen i v prostoru kúlové stavby a v sídlištních jámách uvnitř ohrazeného areálu.

V průběhu první poloviny roku 2000 byly provedeny skrývky ornice na trase přeložky silnice I/50 Uherský Brod – obchvat. Současně s nimi byl prováděn i archeologický dohled koordinovaný ÚAPP Brno. Stavba umožnila pracovníkům AÚ AV ČR Brno provést revizní výzkum na již známé eneolitické lokalitě „Kyčkov“ a odkryla dvě dosud neznámé. V trati u Bajovského mlýna sídliště kultury s lineární keramikou a z doby římské, na kterém byl nalezen i hrob kultury únětické a šest žárových hrobů kultury lužických popelnicových polí (Geisler–Kohoutek 2001) a druhou v trati „Katovka“, v současnosti také nazývané „U myslivecké střelnice“.

Tato druhá archeologická lokalita se nachází na SSV úbočí Černé hory, na mírné terénní vlně v nadmořské výšce 222 až 228 m. Tato vlna je na severním okraji ukončena prudkým svahem terasy s převýšením cca 12 m, vytvořeným patrně erozní činností původního koryta Olšavy (dnes regulováno a přeloženo přibližně o 250 m severněji). Směrem k západu klesá terén do nepřilíh výrazného zářezu, modelovaného patrně původní vodotečí, zatímco na východě plynule přechází ve svah klesající k toku Mlýnského potoka (obr. 1, 2). Na ZM ČR 1:10 000 list 35-11-05 její polohu určují body vzdálené 285, 295, 298, 285 od Z s. č. a 283, 278, 270, 274 mm od J s. č.

V prvé fázi záchranného archeologického výzkumu byl na odhumusované trase silničního obchvatu zjištěn příkop (I) a jeho průběh byl pro účely archeologického výzkumu začištěn UDS (obr. 2, 3). Zachycena byla jižní a jihozápadní část obloukovitého příkopu, který na jihozápadě mizel pod skládkou ornice. Na skryté ploše za ní, kde by bylo možné očekávat jeho další průběh, již zjištěn nebyl. Nelze vyloučit, že příkop mění plynulý směr průběhu, pravděpodobnější však je, že v tomto západním úseku, ležícím nejnižší po svahu, byl zcela zničen půdní erozí. Na opačné (jihovýchodní) straně bylo další pokračování příkopu odstraněno při terénních úpravách areálu myslivecké střelnice. Lze pouze odhadovat, že příkop uzavíral plochu o průměru přibližně 130 m. Šířka příkopu se na úrovni hladiny podloží pohybovala v jihovýchodní části (na temeni terénní vlny) okolo 3 m, směrem k západu (na svahu) klesala až na 1,8 m. Spolu se šířkou klesala i hloubka od 0,8 m až po 0,1 m. Svědčí to nepochybně o působení svahové eroze, při které byla horní partie příkopu snesena. Příkop byl ve dvou místech přerušen. Přerušeni v jihozápadní části (A), široké cca 8,0 m, nelze jednoznačně interpretovat, nezdá se však, že by bylo způsobeno výhradně erozí. Nepochybně za vstup do ohrazeného areálu však lze označit druhé přerušeni (B), široké 3,0 m, orientované k jihu. Příkopem bylo vedeno celkem sedm řezů. Výplň příkopu byla téměř jednolitá, ve východní části tvořená šedou až černošedou jílovitou hlinou s oblázky, v západní části, níže po svahu, přecházela spíše do světle hnědé písčité. Dno bylo v celém průběhu ploché.

Při strojním začišťování dostupné části plochy vymezené příkopem I se vyrýsoval jižní okraj dalšího příkopu (II). Aby bylo možné zjistit alespoň jeho šířku a zakřivení, musela

1. Uherský Brod-Katovka, 2000. Výsek ze ZM ČR 1:10 000 list 35-11-05 s vyznačením průběhu příkopů I až III.

být v rámci daných možností o několik metrů posunuta skládka ornice (obr. 3). Příkop II vytvářel oblouk přibližně kopírující v odstupu asi 12 m vnitřní hranu příkopu I. Na poměrně krátkém odkrytém úseku nebyl příkop přerušen. Příkopem II byly vedeny dvě sondy. Prokázaly, že příkop byl široký přibližně 5 m, jeho stěny byly šikmé, dno mísovité. Hloubka se pohybovala mezi 1,6 až 2,1 m. Výplň tvořilo čtyři až šest barevně odlišných vrstev s proměnlivým podílem jílovité a prachovopísčité složky (obr. 4).

Při sondážích, prováděných se souhlasem majitele na soukromém pozemku již mimo odhumusovaný prostor, jejichž účelem mělo být nalezení dalšího průběhu příkopu II, byl objeven ještě vnitřní příkop (III). Jeho průběh byl ověřen celkem šesti strojem provedenými sondami. Pět z nich bylo vedeno tak, aby upřesnily předpokládané zakřivení příkopu, šestá kopírovala hranu terénního zlomu. Vyústění příkopu u této hrany se podařilo zjistit pouze v JV části, na opačné straně se příkop zachytit nepodařilo a prodloužení sondy v tomto směru již nebylo technicky možné. Na základě těchto sondáží se zdá, že příkop vytvářel

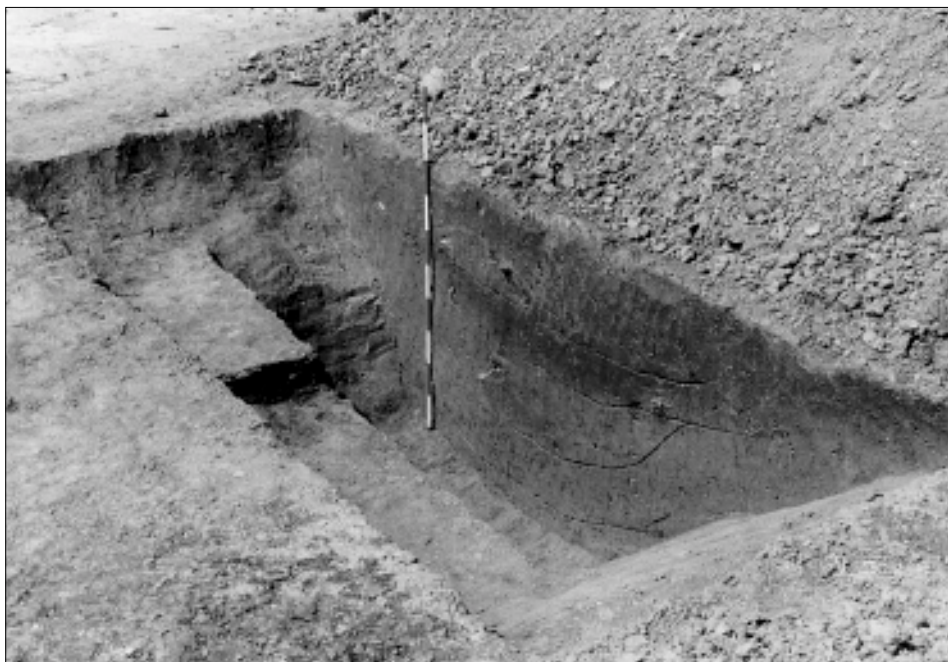

2. Uherský Brod-Katovka, 2000. Letecký pohled na lokalitu. Šipka označuje příkop I.

3. Uherský Brod-Katovka, 2000. Letecký pohled na lokalitu. Šipky označují průběh příkopů I. a II.

4. Uherský Brod-Katovka, 2000. Řez příkopem II.

nepravidelný, v jihovýchodní části zploštělý oblouk, uzavírající plochu přibližně 80×50 m. Přerušení (vstup) nebylo zjištěno. Dokumentovány byly tři řezy. Šířka příkopu se na povrchu pohybovala kolem pěti metrů, stěny byly plynule šikmé, šířka plochého dna se pohybovala v rozmezí 1 až 2 m. Výplň tvořilo sedm až devět barevně odlišných vrstev tvořených černohnědými až žlutohnědými prachovými hlínami.

Kromě těchto příkopů byly na lokalitě zjištěny i další doklady sídlištní aktivity, jak v prostoru vymezeném příkopem, tak mimo něj.

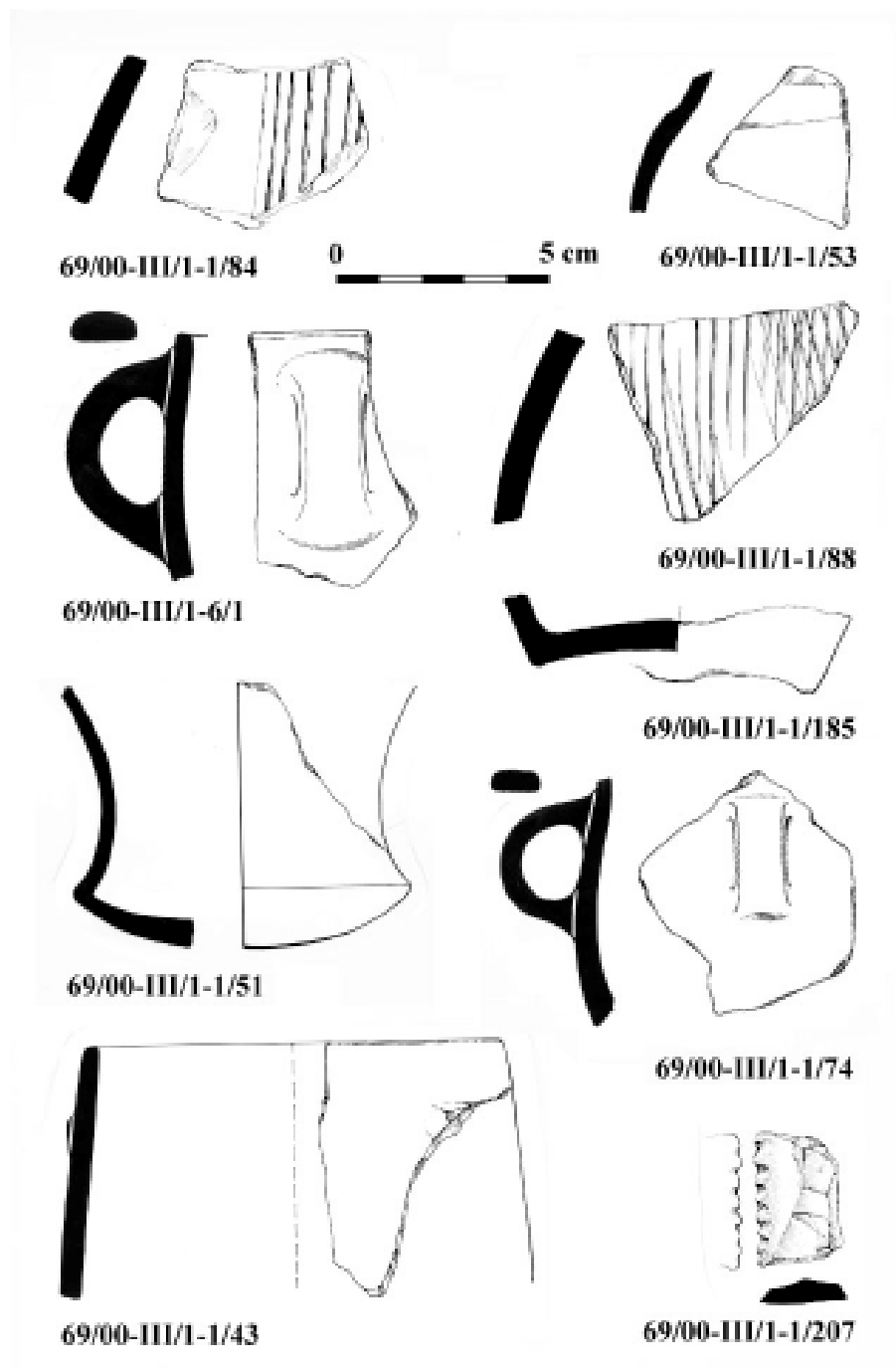
Především byla začištěna celá dostupná plocha mezi příkopem I a II, především proto, aby mohla být bezpečně ověřena přítomnost nebo absence vnitřní palisády. Nalezena však byla pouze jedna kúlová jamka (K12) při jižním okraji příkopu II a zásobní jáma (K 13). Další zásobnice (K 20) byla zachycena sondou uvnitř prostoru obklopeném příkopem III.

Mimo areál ohrazený příkopem byla ve vzdálenosti přibližně padesáti metrů východně od přerušení B příkopu I patrná kumulace kúlových jamek, kolem nichž byla ručně začištěna plocha 40×15 m. Na ploše bylo zjištěno celkem osm kúlových jamek. Určitá pravidelnost v jejich rozestupech se zdá nasvědčovat jejich současnosti. O konstrukci, kterou vytvářely, se však dá říci pouze to, že v ní dominovala tendence k orientaci přibližně ve směru V–Z. Na stejné ploše byla nalezena i sídlištní (zásobní) jáma K 01.

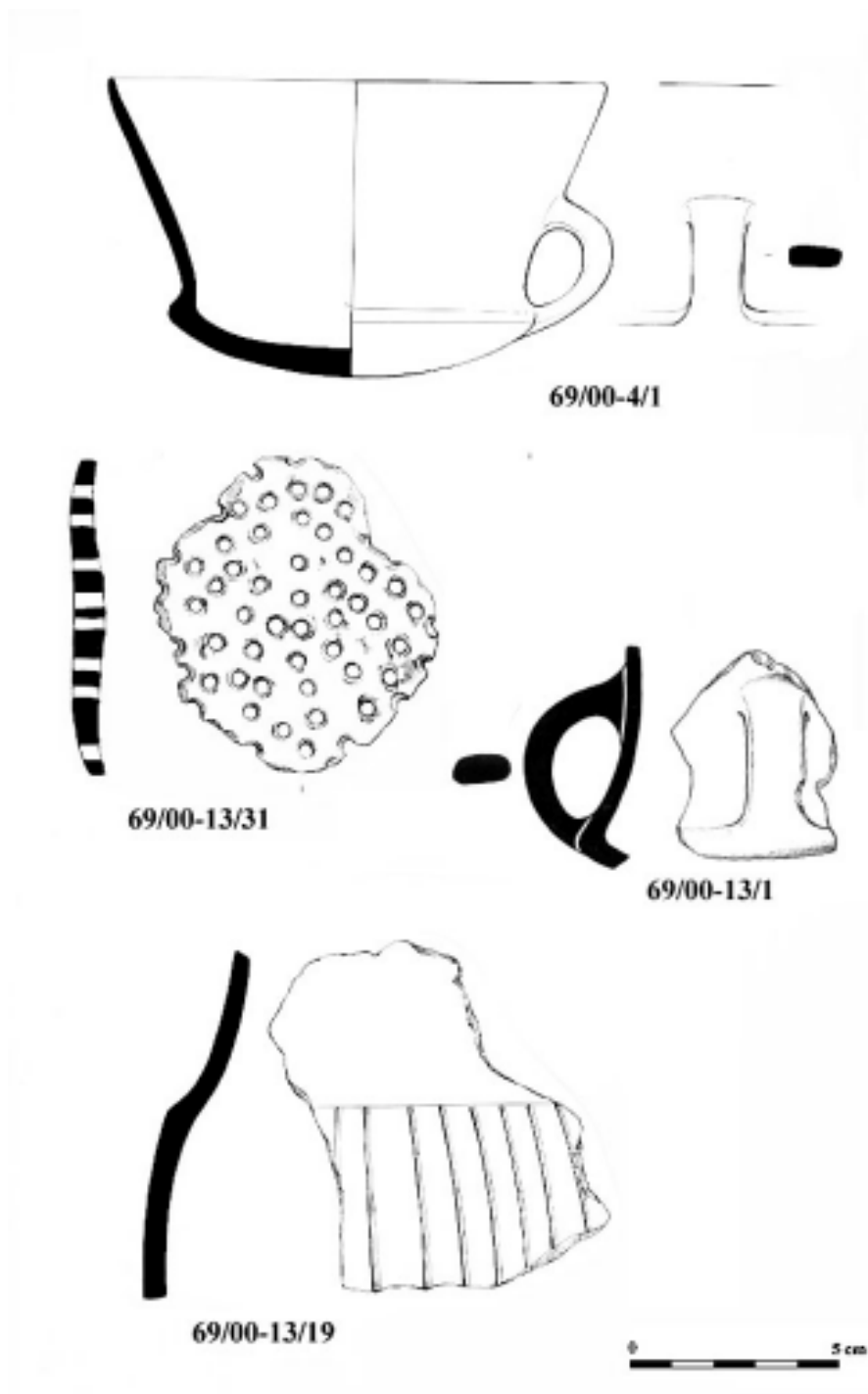
Velký význam pro datování příkopů měly stratigrafické vztahy mezi příkopem I a zásobní jámou K 18 a sídlištním objektem K 14 a příkopem II. Zatímco v prvním případě se příkop zřejmě nacházel v superpozici, ve druhém byla zřejmě mladší sídlištní jáma.

Za nejstarší doklad osídlení lokality se dá považovat sídlištní jáma K 11, obsahující několik zlomků nezdobené silnostěnné keramiky. Podle keramické hmoty s charakteristickou příměsí organického materiálu je lze řadit ke kultuře s lineární keramikou. Drobné zlomky obdobné keramiky byly nalézány i ve výplni příkopu I, převažovaly však střepy hlásící se svým zpracováním do starší doby bronzové.

Bohatší kolekce starobronzové keramiky pochází z příkopu II. Tvoří ji zlomky keramic-

5. Uherský Brod-Katovka, 2000. Výběr keramiky z příkopu III.

6. Uherský Brod-Katovka, 2000. Výběr keramiky ze sídlištních objektů.

kých tvarů charakteristických pro věteřovskou skupinu, jako jsou soudkovité hrnky s uchem, tvary na nízkých nožkách, koflíky, amforky a misky s odsazeným hrdlem. Obdobná keramika byla získána i z řezu III/1. Opět se vyskytují soudkovité hrnky s uchem (69/00-III/1-1/43, 74, obr. 5) a to i ze dna příkopu (69/00-III/1-6/1, obr. 5), hrnky na nízkých nožkách (69/00-III/1-1/185, obr. 5), koflíky (69/00-III/1-1/51, obr. 5) a tvary s odsazeným hrdlem (69/00-III/1-1/53, obr. 5). Navíc zde byly i rámcově starobronzové zásobnice s prstovaným povrchem a hrncovité nádoby se svislým rýhováním (69/00-III/1-1/84, 88, obr. 5).

Datování kůlové konstrukce umožňuje keramický soubor z jamky 4 a z něho nejlépe typicky věteřovský koflík s nálevkovitě rozevřeným hrdlem (69/00-4/1, obr. 6).

Datum post quem pro vznik příkopu I je dán datováním obsahu jámy 18. Nejbohatší nálezy celkem získané na lokalitě obsahoval kromě méně výrazného materiálu i rekonstruovatelné tvary, jako mísovitý hrnec s uchem, soudkovité hrnky a amforky s odsazeným hrdlem.

Do starobronzového, respektive přímo věteřovského prostředí se hlásí i nálezy z ostatních sídlištních jam (obr. 6).

Závěr

Lokalita Katovka byla po neolitické epizodě osídlena výhradně ve starší době bronzové, vzhledem k výskytu keramických tvarů typických pro věteřovskou skupinu, spíše v jejím závěru. Sídlištní aktivita se zde projevila především vyhloubením tří příkopů, oddělujících nevýraznou ostrožnu od okolního terénu. Každý z trojice přibližně půlkruhovitých soustředných příkopů vymezoval prostor tvaru kruhové výseče a na severní straně se oběma křídly přimykaly k hraně prudce spadajícího svahu. Nelze vyloučit, že příkopy tvořily původně uzavřené kruhové nebo oválné útvary a dnešní „podkovovitý“ tvar je pouze výsledkem erozních procesů.

Zda příkopy I až III vznikly relativně současně v rámci jednoho „projektu“, nebo se stavba vyvíjela a docházelo k postupnému zvětšování nebo naopak k hloubení vnitřních příkopů, přičemž mohly jednotlivé části stavby ztrácet svou funkčnost, nelze na základě datovacích schopností získaného materiálu rozhodnout. Stratigrafická pozorování (obj. 18 a příkop I, obj. 14 a příkop II) však naznačují, že příkop I vznikl na již existujícím sídlišti a naopak sídlištní aktivity pokračovaly i po zániku příkopu II.

Na začistěné ploše mezi příkopy I a II nebyly nalezeny žádné doklady palisádové konstrukce, pouze ojedinělá kůlová jamka a zásobní jámy. O struktuře osídlení uvnitř plochy obehnané příkopy II a III byly získány pouze minimální údaje.

Jediným zjištěným projevem lidské činnosti ležícím nepochybně mimo ohrazenou plochu, je blíže nespecifikovatelná kůlová konstrukce, umístěná poblíž vstupu do prostoru vymezeného příkopem I.

Otázkou zůstává i celková interpretace stavby. Nelze ji zřejmě řadit k lokalitám označovaným jako věteřovská hradiska, více společných rysů zřejmě má se stavbami označovanými za rondel (rondeloid). Pro starší dobu bronzovou jsou na Moravě dosud uváděny pouze dva (Podborský 1999, 266), a to kruhovitý příkop kultury únětické z Troskotovic (Kovářík 1999) a věteřovský dvojitý příkop ze Šumic (Stuchlík–Stuchlíková 1999). Stavba na Katovce je stejně jako v Šumicích a Troskotovicích zbudována na principu (neuzavřeného) kruhu, při výběru jejího umístění zřejmě nedominovala snaha o nedostupnost, doklady dalších fortifikačních prvků nebyly zjištěny. Vnější příkop uzavíral stejně velkou plochu jako v Šumicích (o cca 130 m), téměř shodná byla šířka, hloubka i profilace příkopů.

Domnívám se, že za daného stupně poznání těchto lokalit není dostatek podkladů k předpokladu, že kruhové stavby měly především určitou společenskou, kultovní nebo dokonce informační funkci, vyhrazenou pouze jim. Za pravděpodobnější považuji, že bez ohledu na tvar, stejně jako Katovka, představovaly lehce opevněné sídliště nebo jeho (jejich) zázemí, které ovšem kumulovalo (ostatně jako každé) více funkcí, včetně kultovních.

Použitá literatura:

- Geisler, M., – Kohoutek, J., 2001: *Předběžná zpráva o výzkumu pravěkého sídliště a pohřebiště na katastru Uherského Brodu v poloze U Bajovského mlýna*. Slovácko XLII, 2000, 103–113.
- Kovářík, J., 1999: *Troskotovice, okr. Znojmo*. In: *Pravěká sociokulturní architektura na Moravě*, 139–165.
- Podborský, V., 1999: *Pravěká sociokulturní architektura na Moravě*.
- Stuchlík, S. – Stuchlíková, J., 1999: *Šumice, okr. Znojmo*. In: *Pravěká sociokulturní architektura na Moravě*, 95–114.

PhDr. Martin Geisler (n. 1954), pracuje v Ústavu archeologické památkové péče v Brně. Specializuje se na období mladohradištní a raného středověku, prováděl rozsáhlé terénní výzkumy na lokalitách ohrožených stavební činností a nebo v jádrech středověkých měst.

A Preliminary Report on the Research of the Early Bronze Age Enclosed Settlement at „Katovka“ in the Uherský Brod Land Register

A b s t r a c t

In the course of salvage research near Uherský Brod in the field location “Katovka”, a locality with three approximately semi-circular concentric moats was uncovered (I.-III., Fig.1). The diameter of the area constrained by the outer moat (I.) can be estimated at 130 m, by the inner (III.) 75 m, with the middle moat (II.) being too short to enable assessment. In the outer moat, an entrance oriented toward the South was identified, with an unidentifiable stockade building near it. The moat I. is presumably belonging to newer strata than storage pit 18, whereas the moat II. appears to be older than pit 14. The moats yielded pottery material, which could be dated back to early Bronze Age with features typical of the Věteřov group (Fig. 5). Similar material was found in the space occupied by the stockade building and settlement pits inside the enclosed area (Fig. 6).

Vorbericht über die Untersuchung einer umfriedeten Siedlung aus der älteren Bronzezeit auf der Trasse „Katovka“ im Kataster von Uherský Brod

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Verlauf einer Rettungsuntersuchung wurde im Kataster von Uherský Brod auf der Flur „Katovka“ eine Lokalität mit drei ungefähr halbkreisförmigen konzentrischen Gräben (I.–III., Abb. 1) entdeckt. Der Durchmesser der durch den äußeren Graben (I.) abgegrenzten Fläche kann 130 m betragen, beim inneren Graben (III.) sind es schätzungsweise 75 m; der kurze Abschnitt des mittleren Grabens ermöglicht keine Abschätzung der Entfernung. Im äußeren Graben wurde ein zum Süden orientierter Eingang und in dessen Nähe ein uninterpretierbarer Pfostenbau festgestellt. Der Graben I. dürfte von der Stratigraphie her jünger sein als die Vorratsgrube 18, der Graben II. ist im Gegenteil vermutlich älter als die Grube 14. Aus den Gräben wurden keramische Materialien sichergestellt, die in die ältere Bronzezeit mit typischen Komponenten der Věteřov-Gruppe (Abb. 5) zu datieren sind. Ähnliche Materialien wurden auch im Raum des Pfostenbaus und in den Gruben innerhalb eines umfriedeten Geländes gefunden (Abb. 6).

JIRÍ PAJER: NOVOKŘTĚNSKÉ FAJÁNSE ZE STRACHOTÍNA. Mikulov, Regionální muzeum 2001. 175 stran, 109 černobílých obrázků (fotografie, kresby), 16 barevných příloh, český souhrn, angl. resumé.

Jiří Pajer se již dlouhou dobu věnuje systematickému výzkumu novověké keramiky, zejména problematice novokřtěnské produkce. Podařilo se mu dosáhnout pozoruhodných výsledků a posunout dosavadní poznatky na kvalitativně vyšší úroveň. Z novokřtěnských lokalit dosud zpracoval např. Podivín, Starou Břeclav, Ostrožskou Novou Ves a Vacenovice. Prozatím posledním příspěvkem k poznání moravské novokřtěnské keramické produkce se stala monografie o fajánsích ze Strachotína (okr. Břeclav), který patřil k nejvýznamnějším novokřtěnským lokalitám a zároveň střediskům keramické výroby. Jemu věnoval pozornost již ve dvou starších příspěvcích (1985, 1989). V úvodních kapitolách autor seznamuje s pohnutou historií novokřtěnců ve Strachotíně, jejichž zdejší sídlo bylo založeno v roce 1558. První zjišťovací průzkum provádělo brněnské Zemské muzeum již v letech 1942 a 1943, avšak bez valného úspěchu. Podobně ani Heřman Landsfeld v šedesátých letech nenašel místo původní výroby. Teprve v letech 1979 a 1980 se při stavbě nádrže Nové Mlýny III narazilo na pozůstatky původního dvora s domem hrnčářů, které obsahovaly doklady keramické činnosti. Zejména záchranný výzkum v letech 1983 a 1984 umožnil prozkoumat podstatnou část naleziště a přinesl nejdůležitější objevy. Velké množství získaných dokladů obohatilo a upřesnilo dosavadní představy o životě zdejších novokřtěnců a přineslo především poznatky o zhotovování keramiky. Vypracovaný katalog nalezených fajánsí, podávající přehled o tvarech vycházejících z jedné dílny, dokumentuje široký sortiment výrobků – od talířů, podnosů, šálků, pokliček a vík k hrncům, džbánům, lahvím, konvicím, holbám, pohárům, číším, soudkům a stolním doplňkům (slánky, kořenky, dezertní misky, pohárek na vejíčka, formičky na marcipán a želé). Dále uvádí méně časté typy jako vázy, košíčky, květináče, hygienické nádoby a albarella či dětské hračky a nakonec kamnářské kachle či dlaždice. V následující kapitole autor hodnotí uveденé doklady, zabývá se tvarovou systematikou,

rozebírá jednotlivé typy, jejich funkci a četnost zastoupení v daném souboru. Velkou pozornost věnuje výtvarné stránce – polevám (nejvíce se uplatnila bílá, méně modrá, ale též zelená, žlutá, žlutozelená a manganová), a dále prolamování, žebrování a plastické výzdobě. Velmi podrobně probírá zastoupené malované motivy, mezi nimiž převažují rostlinné prvky (např. rozety na dnech plochého nádobí). Jinou skupinu vytvářejí geometrické motivy (srov. přehledné tabulky doplňkového dekoru) a dekor písmový, případně i heraldické prvky. Jako zcela ojedinělý byl zaznamenán motiv architektury doložený na dně misky z roku 1610 (inspirace budovou hradu v Mikulově?). Autor velmi pečlivě rozebírá také kompozici výzdoby a nabyté poznatky shrnuje do formulace o vývojových tendencích. Předposlední kapitola uvádí celkovou charakteristiku výrobního střediska ve Strachotíně. Pro stanovení počátků zdejší keramické výroby je možno vycházet z letopočtů na nalezených fajánsových zlomcích (nejstarší 1597) a psaných keramických řádů z let 1588 a 1594. Nalezené doklady potvrzují výbornou technickou a výtvarnou úroveň výrobků, mezi nimiž se ve srovnání s obvyklým sortimentem habánských hrnčářů (převážně hrnčina, často kamnářská a stavební keramika) objevují ve vysokém počtu právě fajánse. Strachotín byl podle autorova názoru největším a nejvyspělejším centrem produkce novokřtěnských fajánsí na Moravě a pravděpodobně místem, kde se vyškolili odborníci na jejich výrobu. Poslední kapitola se pokouší vysledovat jednotlivé osobnosti tvůrců (autor rozlišil pět malířských rukopisů) a spojit je s dochovanými doklady v domácích a zahraničních sbírkách

Publikace, kterou vydalo muzeum v Mikulově, jež materiály ze Strachotína uchovává, patří k nejpozoruhodnějším keramologickým studiím o novokřtěnské produkci, které u nás v poslední době vyšly. Odborně fundovaný výklad provází kvalitní obrazová dokumentace, kterou tvoří mj. velký počet kreseb (morfoloogické rekonstrukce, schémata dekoru), dále statistické tabulky, poznámkový aparát a pro danou problematiku vyčerpávající bibliografie. Význam práce lze především spatřovat v nových zjištěních a o ně opřených teoretických úvahách, jejichž platnost přesahuje rámec sledované lokality. Typologickou a morfoloogickou systematiku, která

je výsledkem mnohaletého bádání nad problematikou novokřtěnské keramické produkce, lze považovat za vůbec nejdůležitější přínos Pajerovy práce, jež zároveň potvrdila rozhodující postavení archeologie při objasňování této fáze no-

vověké keramiky. Jako drobný nedostatek lze uvést rozdílná data založení sídla (srov. str. 7 a str. 168 nebo 171) a případně zvážit uvádění měřítka u obrazové dokumentace.

Alena Kalinová

HISTORIE

SPRÁVA OBCÍ VELKOSTATKU UHERSKÉ HRADIŠTĚ V DOBĚ PŘEDBŘEZNOVÉ

Lukáš Čoupek, Uherské Hradiště

Nejen hospodářská, ale též politická a soudní správa poddanských obcí byla v rukou vrchnosti. V devíti obcích hradištského velkostatku se však již před rokem 1848 vytváří poměrně rozvinutý systém obecní samosprávy.

S rozšiřováním záběru historického bádání z pouhého sledování vývoje politických jevů a procesů v minulosti také na dějiny hospodářské a sociální se zájem české historiografie o dějiny venkova, tak jako i jinde, především ve 20. století podstatně zvyšuje. Svědectvím tohoto zájmu jsou dnes mj. i známá a dnes již vpravdě klasická díla typu Pekařovy *Knihy o Kosti* či Kroftových *Dějiny selského stavu*. Pramennou základnu k poznávání života venkovského lidu v minulých dobách tvoří téměř výhradně písemnosti z úřední produkce správních orgánů panství. Proto se zvyšujícím se zájmem o tyto aspekty historické reality má také studium dějin patrimoniální správy zásadnější význam. Neslouží již totiž k pouhému správnému uspořádání patrimoniálních archivů či výzkumu v oboru dějin správních, ale i pro samotné odkrývání obrazu minulosti našich obcí, městeček a měst.

Tato práce však není zaměřena přímo na patrimoniální správu, nýbrž na jistou její část, a to správu „obecní“.¹ Jde o část, jež přes své pevné zakotvení ve správě patrimoniální přece jen nese jisté znaky a zárodky moderní obecní samosprávy jako vyššího vývojového stupně. A to ji staví do poněkud zvláštního postavení.

Správa poddanských vsí z velké části ležela v rukou úředníků velkostatku, proto se činitelé, zastupující zájmy obce, mohou jevit jen jako jim podřízení pomocníci s poměrně malým množstvím kompetencí. Tak si lze také vysvětlit, proč je této problematice věnováno minimum prostoru, a to jak v pracích o správě konkrétních panství,² tak i o patrimoniální správě obecně.³

Co je možno považovat z pohledu dějin správy za nepodstatné, jeví se ovšem v zorném úhlu regionálních dějin, přesněji dějin jednotlivých obcí, jako mnohem důležitější. U menších vsí je totiž až rok 1850 počátkem soustavnějšího uchovávání obecních písemností, a tak je badatel při zkoumání jejich dějin odkázán na materiály dochované v patrimoniálních archívech.

Právě rozšíření obzoru dějin devíti obcí patřících k velkostatku královského města Uherského Hradiště před rok 1850 je cílem této práce. Doba předbřeznová, kterou jsem tuto studii v jejím názvu časově vymezil, je období striktně ohraničené pouze na svém konci revolučními událostmi roku 1848, jeho počátek však bývá historiky vnímán různě. Zde jsou ovšem hranice dány dochováním použitého pramene, kterým jsou písemnosti hospodářského úřadu v záležitostech obnovování obecních rad mapující, byť s mezerami, léta 1792–1849.⁴ Téměř výhradní zaměření se na tento pramen s sebou sice nese riziko určité neúplnosti faktů, bylo ale vzhledem k stanovenému rozsahu práce nutné. Ze stejného důvodu zde nebudou, i přes svůj význam pro správu obcí, podrobněji rozebírány centrální úřady velkostatku.

Uherské Hradiště bylo od svého založení r. 1257 jako královské město nadáno různými privilegii. Mezi ně patřilo také právo na vlastnictví zemskodeskových statků. Proto se již roku 1258 v jeho majetku objevují vesnice Kunovice, Míkovice a Nová Ves. Také jednotliví měšťané zakupují pozemky v okolí města, zejména v Mařaticích a Starém Městě, na jehož získání mělo město eminentní zájem. Využívající neustálých finančních potíží jejich

majitele, velehradského kláštera, získávalo postupně Hradiště tyto a další obce nejprve do zástavy a později do úplného vlastnictví.⁵

Již roku 1482 koupilo od Mikuláše a Václava z Vojslavic a na Veselí vesnice Javorovec, Mistřice a Včelary, roku 1528 mu pak klášter přenechal zastavené vesnice Jarošov, Kněžpole, Mařatice, Podolí a Popovice a své snažení završilo roku 1550 získáním Starého Města.⁶ Zisk cetechovického panství na konci 17. století byl pouze krátkodobý, neboť hospodářská síla města byla značně oslabena. Tak se rozvoj velkostatku zastavil na počtu devíti jmenovaných vsí.

Dalším zdrojem příjmů města bylo vybírání mýtného, mostného či skladného, prodej dříví z jeho lesů, výnosy palírny, městských lázní nebo cihelny a pivovaru v Jarošově.⁷

Úsek správy, označovaný jako správa patrimoniální, zahrnuje soubor kompetencí a činností, vykonávaných orgány, zřizovanými majitelem a zajišťujícími chod panství. Tyto orgány nevykonávaly pouze vlastní správu hospodářství, ale též veřejnou správu finanční, politickou a soudní v první instanci. Spojuje se zde tedy těsně vedení záležitostí veřejných s řízením záležitostí soukromých. Tato velmi široká pravomoc, daná vlastníkům zemskodeskovských statků, vyplývá ze dvou institucí tehdejší veřejné správy: vrchního vlastnictví půdy a poddanství. Panstvím se pak rozumělo nejen vlastní velkostatkové hospodářství, ale i územní obvod poddanských vesnic či dokonce městeček a měst, jejichž obyvatelstvo bylo vůči vlastníkovi v poddanské závislosti.⁸

Tento způsob správy se konstituoval postupně s rozvojem velkostatkářského hospodaření, který nabývá na intenzitě v 15. a především 16. století, kdy se formují pevně organizované úřední struktury jednotlivých panství, jež přes svůj soukromý ráz postupně směřují k jednotnému modelu.⁹

Změnu stávajícího systému patrimoniální správy přineslo období tereziánských a josefinských reforem. Do vrchnostenských záležitostí začíná v duchu přirozenoprávní teorie osvícenské státovědy zasahovat státní moc. Systém dohledu státu na činnost vrchnostenských úřadů ve své podstatě znamenal jejich částečné postátnění, jež pak bylo dovršeno roku 1848 zrušením poddanství a následným vydáním obecního zřízení (r. 1849).

Ačkoli se v základních rysech vývoj na velkostatku města Uherského Hradiště s obecným vývojem vrchnostenské správy shodoval, zákonitě se zde musely objevit také odlišnosti, podmíněné osobou majitele. Královské město bylo i přes své privilegované postavení součástí majetku panovníka, jemuž toto postavení dávalo možnost zasahovat do městské správy a tím i do řízení patrimonie také v době, kdy něco podobného v případě šlechty nepřicházelo vůbec v úvahu. Vliv na správu panství musel mít i fakt, že majitelem byla, řečeno moderním právnickým slovníkem, osoba právnícká. Fyzické osoby, které jí stály v čele, měly přirozeně největší vliv také na manipulaci s jejím majetkem a výnosy z něj.

Těmito osobami byli členové městské rady, představitelé městského patriciátu, kteří využívali městského majetku ve svůj prospěch, což vyvolalo ostrou reakci městské obce. Spor řešil podkomoří a královský prokurátor a dostal se až k panovníkovi.¹⁰ Ani potom však stížností na hospodaření města rozhodně neustaly.

Porážka stavovského povstání s sebou přinesla mj. zřízení tzv. císařského rychtáře, které znamenalo posílení vlivu panovníka na řízení města. V 17. století také vznikají pro správu velkostatku úřady, známé nám z panství šlechtických. Nejvyšší postavení mezi nimi měli patrně dva hejtmani,¹¹ vrchní hospodářští úředníci města, na chov dobytka dohlížel purkrabí, tři obroční měli na starosti manipulaci s obilím, důchodní, nazývaný též důchodní písař, evidoval příjmy a výdaje hospodářství. Dále existovali dva sirotčí páni, dva fišmistři (hospodáři nad rybníky), tři hospodáři nad pivovary, dva nad špitály, dva nad mlýny a dva nad cihelnami.¹² Starou institucí byl horenský úřad pro správu vinic, jichž bylo především v Mařaticích, Mistřicích a Starém Městě velké množství. Byl obnovován městskou radou a tvořili jej horný, dva horníci a horní písař.¹³

Osmnácté století se stalo obdobím významných státních zásahů. Již roku 1724 bylo městské radě zakázáno vedení hospodářské správy, o dva roky později následovalo zřízení

hospodářských direktorií v moravských královských městech. V Uherském Hradišti zahájilo direktorium činnost na počátku 30. let 18. století a skládalo se z prezidenta, aktuára, dvou řádných (volení z městské rady) a dvou mimořádných členů (volení z měšťanstva). Tato reforma však nepřinesla úspěch, kterým by bylo zvýšení příjmů státní pokladny z měst, a podobně skončilo i další řešení - pronájem statků a zřízení hospodářských inspekcí v roce 1752. Roku 1761 byl výběr daní a dávek vrácen reorganizované městské správě, sestávající ze dvou inspektorů, volených z členů městské rady, pokladníka a aktuára, jenž plnil funkci vedoucího úřadu. Nadále existovali hejtman, purkrabí, důchodní, obroční, sklep mistři, fišmistr, sládek a také hospodářští drábi.¹⁴

Vrcholem osvícenských reforem byla reorganizace správy v 80. letech 18. století. Městská hospodářská správa (a také horenský úřad) zanikla, od roku 1792 byla správa městského hospodářství přenesena na magistrát, v hospodářských záležitostech doplněný o zástupce měšťanského výboru. Řízením velkostatku byl r. 1785 pověřen správce (od r. 1805 vrchní úředník), finanční záležitosti spravoval úřad důchodní. Pod hospodářský úřad patřily purkrabský, obroční, sklepní viniční a pivní, lesní, rybníční, skladištní a stavební úřad a správa pivovaru a cihelny v Jarošově. Zvláštní postavení měl kontribučenský, depozitní a sirotčí úřad.

Změny však zasáhly především samotnou podstatu patrimoniální správy. Politická a soudní správa, jež byla až dosud její nedílnou součástí, se stala v souladu s přirozenoprávní teorií výhradní záležitostí státní moci. Sérií dvorských dekretů bylo patrimoniální soudnictví delegováno justičním úřadům¹⁵ nebo magistrátům, jak tomu bylo i v případě Uherského Hradiště. V pravomoci hospodářských úřadů zůstal pouze malý zbytek soudnictví sporného (žaloby o zaplacení doznáných dluhů, vedení exekucí, žaloby urážkové) a záležitosti nesporné, především vedení pozemkových knih, poručenství, pozůstalosti apod.¹⁶ Soudní agendu vykonával aktuár.

Výkon agendy politické byl svěřen vrchnímu úředníkovi. Toto odvětví zahrnovalo:

1. Vyhlášení zákonů.
2. Policejní záležitosti.
3. Vybírání daní a veřejných dávek – vykonával kontribučenský úřad.
4. Záležitosti školní a studijní.
5. Duchovní věci.
6. Silniční a vodní stavby.
7. Kamerální a poplatkové věci.
8. Řemesla a obchod.
9. Věci vojenské (sčítání, rekrutýrka, přípravek, ubytování vojska, dodávky).
10. Dozor nad obecními záležitostmi.
11. Nadace.
12. Kulturní záležitosti, zemědělství, chov dobytka, lesní hospodářství.
13. Vykonyávání politického soudnictví – jelikož k tomu byla potřeba zkouška u gubernia, přenecháno magistrátu.

V této podobě pak správa velkostatku vytrvala až do roku 1850, kdy byly v jejích rukou ponechány jen vlastní ekonomické záležitosti.

Dříve než přistoupíme k samému jádru této práce, jímž je obecní správa již dříve vyjmenovaných devíti poddanských vsí hradištského velkostatku v období, nazývaném dobou předbřeznovou, věnujme několik řádků otázce jejího vývoje v předchozí epoše.

První zmínky o obcích pocházejí sice již z 13. či 14. století (u Starého Města dokonce z 12. stol.), záznamy o občasně změně vlastníka jsou však na dlouhou dobu jedinými zprávami a tak se, také co se jejich správy týče, lze jen domýšlet s ohledem na obecný vývoj. Lze tedy předpokládat, že i zde se v souvislosti s emfiteuzí a pod vlivem městského práva vytvářely orgány vesnické samosprávy. Těmi byli rychtář (zde již odedávna nazýván fojt¹⁸)

a konšelé. Zda šlo o rychtáře volené či dosazované, nebo rychty svobodné, nevíme, a tak se musíme spokojit s faktem, že na Moravě je existence svobodných rychet častější než v Čechách.¹⁹ Podobně nezodpovězena zůstane i otázka kompetencí, které byly časově i místně velmi proměnlivé. Tak jako jinde rychtář vedl soud, zabývající se menšími delikty, byl povoláván vrchností na tzv. správu (v Čechách nazývanou úřední den), spravoval obecní majetek a dohlížel na pořádek.²⁰ Gruntovní knihy a agendu sirotčí nevedl, neboť toto bylo samosprávě svěřováno jen v případě městeček či větších vsí (tomu by mohlo odpovídat jen Staré Město), navíc nelze předpokládat takovou gramotnost obyvatel, která by to umožnila.

První stopy vesnické správy tedy pocházejí, s výjimkou Starého Města, kde je doložen zákupní rychtář už v 15. století,²¹ až z konce 17. a začátku 18. století a jsou jimi dochované obecní pečeti. Mařatice, Jarošov, Podolí, Popovice a Místřice je mají od roku 1698, Kněžpole 1709, dobu vzniku staroměstské pečeti neznáme, ale její existence je doložena už v roce 1613.²² Javorovec a Včelary užívaly s Místřicemi společnou pečeť a tyto tři obce měly také společnou správu, tehdy již pudmistra a fojta. Javorovec se osamostatnil roku 1758, Včelary jej následovaly roku 1786, obě obce pak mají své vlastní pečeti.²³

Pro charakteristiku obcí měla význam i jejich velikost, počet obyvatel a domů v roce 1843 byl následující:

Obec	počet obyvatel	počet domů
Jarošov	545	106
Javorovec	137	25
Kněžpole	465	92
Mařatice	597	107
Místřice	718	130
Podolí	370	73
Popovice	531	109
Staré Město	1 560	241
Včelary	95	25

Nyní tedy již k samosprávě²⁴ těchto poddanských vsí v letech 1792–1849, k rozdělení funkcí a kompetencím jednotlivých obecních úředníků. Její struktura se během doby měnila a také se samozřejmě lišila vesnici od vesnice. Je jasné, že například Staré Město, největší a nejvýznamnější z nich, vytvářelo více úřadů než dnes již samostatně neexistující vsí Včelary a Javorovec. Správní orgány lze v souladu s dobovou terminologií rozčlenit do dvou základních skupin:

1. **Vesnický soud** – tento pojem, ovšem v němčině (*Dorfsgericht*), je nejčastěji používaným souhrnným označením pro pudmistra, mladšího pudmistra, fojta a konšely, tedy čelné představitele obce, jakési „obecní zastupitelstvo“. Již méně se používalo názvu *Ortsgericht* – místní soud nebo jednoduchého *Gericht*, od konce dvacátých let 19. století se objevuje výstižnější název *Gemeindvorstand* (*Ortsvorstand*, *Vorstand*), neboli **obecní představenstvo**, což je označení, známé až z obecního zřízení. Zde tedy vidíme, že nešlo o žádnou jednorázovou změnu terminologie. V písemnostech psaných česky, jež jsou v menšině, se užívá pojmů *ouřad*, výjimečně *přísežné osoby*.²⁵ Dnes používaný termín obecní rada se v pramenech nevyskytuje.

2. **Menší služebníci** (*mindere Diener*, *Gemeinddiener*) – již jejich označení vystihuje odlišnost od první skupiny. Sem patřili ponocní, kostelníci, hotaři a další podobné daleko méně prestižní, ale pro obec neméně potřebné funkce.

V čele samosprávy a tím i celé obce stál **pudmistr**, neboli *purmistr* či *purkmistr*,²⁶ německy *Bauermeister*, později též *Gemeindvorsteher* (obecní představený) nebo *Ortsvorsteher* (místní představený). Patrně někdy během 17. století postupně vytlačil z čela obce fojta, a to ve všech devíti vsích. Jeho povinností bylo vybírání daně, udržování cest, zajišťování přípravy a vykonávání místní policie.²⁷ Spolupracoval při odvozech rekrutů, opatroval obecní

pečef a především vedl obecní hospodaření a obecní účty, jež předkládal každoročně ke kontrole.²⁸

Pomocníkem pudmistrovým a také jeho zástupcem byl **mladší pudmistr** – *Jungbauermeister*, 2te *Ortsvorsteher*. Měla jej každá z obcí, jen v Javorovci byl na několik let zrušen.²⁹ Kromě něj pomáhali pudmistrovi **konšelé** neboli *ouřadní*, německy *Geschworne* (přísežní). Jejich počet značně kolísal a lišil se také podle velikosti obce.³⁰ Vzhledem k omezenému výběru schopných osob ve vsi vykonávali často někteří z konšelů ještě některou z menších funkcí (komináře, hotaře apod.).

Fojt (jen výjimečně se tady užívalo pojmu rychtář), kdysi nejvýznamnější osoba ve vsi, měl nyní již daleko do svého někdejšího významu. V renovačních protokolech je jmenován až za pudmistrem a od přelomu století dokonce až za mladším pudmistrem. Jeho soudní pravomoci vzaly s josefínskými reformami v podstatě za své³¹ a hlavní pracovní náplní zůstal dozor na veřejný pořádek (ve spolupráci s pudmistrem), zajišťování řádného vykonávání robot a odvádění poddanských dávek.³² Tato funkce byla placená.³³ V Místřicích a Starém Městě mu byl k ruce ještě **fojtík** (v Místřicích zprvu nazýván *Klein Richter*) v druhé z jmenovaných obcí pak od r. 1797 dokonce dva fojtíci, čtvrtláník a podsedník (*Viertler Fogtik*, *Podsedker und Inleuten Fogtik* nebo *Fogt der Viertler*, *Fogt der Podsedker*).

Z menších služebníků byli nejrozšířenější **komináři** (*Feueraufseher*, *Kaminfeger*), kteří byli v každé vesnici, a to dva.³⁴ Jejich povinností bylo provádět každý měsíc vizitace komínů a domů a veškeré prohršky proti požární bezpečnosti hlásit pudmistrovi. Také **hlásný** neboli **ponocný** (*Nachtwächter*) měl „v noci na všechno, obzvláště na něštěstí ohně bedlivý pozor dáti, při vyskytnutí takovýho hned křik učiniti a pudmistrovi obce na místě oznámiti, hodiny i čtvrtě v noci obyčejně ohlašovati“.³⁵

Funkce ponocného byla často spojena s funkcí **polního hotaře** (*Feldhütter*), který hlídal pole a louky před škodou, nejčastěji působenou dobyt看em. V takovém případě měl dobytek zadržet na náhradu škody. V lese vykonával podobnou činnost **hajný**, a to obecní nebo vrchnostenský (panský) – *Gemeindheger*, *herrschaftliche (obrigkeitliche) Heger*.³⁶ Zvláště měl bránit „vykrádání ryb, dříví, trávy a ovoce všelijakého“, jak se dozvídáme z formuláře přísahy.³⁷ **Vinohradní hotaři** existovali pouze v Mařaticích a Místřicích a byli podřízeni hlavním správcům vinic, nazývaným **horní** či **horníci** (*Bergmeister*). Měly je jak výše jmenované obce, tak také Javorovec, Podolí, Popovice a Staré Město, a to jednoho nebo dva.

Jen dvě z devíti poddanských vsí hradištského panství měly svůj kostel a oba byly filiálními kostely farního kostela v Uherském Hradišti. Ve Starém Městě to byl bývalý hradištský farní kostel sv. Michala a v Mařaticích dnešní hřbitovní kostel Nanebevzetí Panny Marie. Pro správu těchto kostelů byly v obou obcích zřízeny funkce **kostelníků** (*Kirchendiener*). Kostelníci patřili do skupiny menších služebníků a šlo nejspíše hlavně o „provozní pracovníky“, jejich podíl na vyřizování hospodářských záležitostí není zcela zřejmý.³⁸

Velikost a hospodářský význam Starého Města, které v podstatě plnilo úlohu zemědělského předměstí Uherského Hradiště, byla příčinou toho, že zde byly zřizovány úřady, jejichž obdobu nenalezneme v žádných z ostatních obcí velkostatku. Tak je mezi obecními služebníky uváděn **fišmistr**, pečující o staroměstský Svárovský rybník, Starý velký rybník a Špilov,³⁹ **chmelař** (*Hopfenwärter*), **obecní písař**⁴⁰ nebo **obecní hospodář** (*Gemeindwirtschaftler*), zrušený nakonec na žádost samotné staroměstské obce.⁴¹

Největší zvláštností byl ale **kontrolor obecní kasy**. Pro objasnění příčin vzniku tohoto úřadu se musíme vrátit až do roku 1581, kdy byl až rozhodnutím královských úředníků vyřešen spor mezi městem a poddanými ze Starého Města. Podstatou sporu byla výše robotních povinností poddaných, která se stále zvyšovala, neboť na měšťany, kteří se ve Starém Městě ve velkém množství zakupovali, se tyto povinnosti nevztahovaly, ale jejich celková suma zůstávala stejná. Řešením byl zákaz dalšího zakupování gruntů měšťany, ti navíc museli místo roboty platit peněžitou náhradu.⁴²

Nařízením hospodářského úřadu z 31. prosince 1824 bylo držitelům měšťanských lánů ve Starém Městě umožněno volit si kontrolora obecní kasy, jenž měl dohlížet na hospoda-

ření obce, do jejíhož rozpočtu přispívali. Spolu s ním měli jejich zájmy zastupovat také dva konšelé, volení „z měšťanské strany“. Do voleb pudmistra však hradištsí měšťané neměli zasahovat.⁴³

Mimo rámec správy jednotlivých obcí stáli tzv. **šacovníci** (*Schätzmänner, Schätzmeister*), tedy soudní odhadci, jmenovaní doživotně, a také předpisem krajského úřadu z roku 1844 zřízený **ohledávač masa a dobytka** (*Fleisch- und Viehbeschauer*).⁴⁴ Na konci popisovaného období se objevují obcí volení **školní dohlížitelé**, jimiž se zde však zabývat nedeme.

Pro úplnou charakteristiku obecní samosprávy je také třeba si všimnout způsobu ustanovování nových úředníků a provádění jejich výměn, tzv. obnovování obecních rad. Kandidáti pro funkce v obecní samosprávě byli vybíráni z obyvatel vesnice podle jejich pozemkového majetku. V obecním představenstvu zasedali pololánici a čtvrtlánici, jako konšelé i podsedníci a půlpodsedníci, nikoli však chalupníci, podruzi a výměnkáři.⁴⁵ Důraz byl samozřejmě kladen také na schopnost a mravní bezúhonnost,⁴⁶ u menších služebníků také na tělesnou zdatnost, zručnost a u hajných a hotařů na dobrou znalost hlídaných pozemků a jejich hranic. Jak obecní představenstvo, tak i menší služebníci nebyli do svých úřadů dosazováni na neomezenou dobu, ale setrvali v nich, podobně jak tomu bylo i v městské správě, po dobu jednoho roku a po vypršení funkčního období prováděl vrchnostenský úřad tzv. obnovování (*Gerichtenrenovation*). Ta ovšem zprvu neprobíhala na počátku kalendářního roku, ale na přelomu tzv. roku vojenského (*Militärjahr*), což byl rok od počátku října do konce září nebo od počátku listopadu do konce října.⁴⁷ Později se sice obnovování posunulo do období okolo konce roku, často se však zpozdilo či protáhlo až do jarních měsíců. Od roku 1826 pak dochází k zásadní změně v délce funkčního období, a to k jeho prodloužení na tři roky.⁴⁸

Celý proces renovace orgánů vesnické samosprávy začínal u rady městského magistrátu. Při jejím jednání bylo některým z členů, obvykle to byl kancelista, připomenuto, že se blíží termín renovace. Její provedení bylo svěřeno hospodářskému úřadu. Starší i mladší pudmistr, konšelé a většina menších služebníků byli voleni obcí. Hospodářský úřad musel tedy zorganizovat ve všech obcích volby, konané pod dohledem vrchnostenského úředníka. Místem konání byl snad dům pudmistrův či fojtův, jistotu máme jen v případě Starého Města, kde se volilo na panském dvoře.

Volilo se podle domů, každý grunt disponoval jedním hlasem,⁴⁹ po zvolení pudmistra a mladšího pudmistra byli podle jejich návrhu obcí vybíráni konšelé a menší služebníci. Výsledek voleb byl odevzdán hospodářskému úřadu, který pak sám vypracoval vlastní návrh na obsazení úřadů a protokol o renovaci předal magistrátu ke schválení.⁵⁰ Z renovačních seznamů je patrné, že vrchní úředník ve svých návrzích dával přednost starým úředníkům, které osobně znal a již se osvědčili. Změny prováděl, jen pokud to bylo nutné, ať již pro nepřekonatelný odpor obce či pro svou vlastní nespokojenost. Magistrát pak prakticky vždy schválil jeho kandidáty.

To platilo i v případě fojtů a vrchnostenských hajných, kteří nebyli voleni obcí, pouze navrhováni vrchním úředníkem. Také je třeba v souvislosti s volbou některých služebníků připomenout zájmy některých dalších patrimoniálních úředníků. Jak obecní, tak i vrchnostenská hajní museli projít schválením lesním úřadem, podobně vinohradní hotaře a horné schvaloval horenský úřad.⁵¹ V Mařaticích do těchto záležitostí navíc chtěli mluvit také měšťané, jimž velká část vinic patřila.

Vlastní renovační ceremoniál probíhal na vrchnostenském úřadu, který sídlil na radnici Uherského Hradiště. Na magistrátem určený den, obvykle v 8 nebo v 9 hodin, sezval vrchní úředník staré i nové úředníky a zástupce obce, sám byl přítomen spolu s purkmistrem, dvěma magistrátními rady, aktuárem, pokladníkem a dvěma zástupci měšťanského výboru.⁵² Před radu pak byli po jednotlivých vsích zvlášť předvoláváni nejprve staří úředníci, potom zástupci obce. Oběma stranám byla položena stejná otázka, zda mají nějakou stížnost proti straně druhé, a jejich odpovědi byly zaprotokolovány. Pudmistr pak předložil ke

kontrole obecní účty za uplynulé období. Staří úředníci, tedy ti, kteří již ve svém úřadě nepokračovali, byli zvykovým podáním ruky zbaveni přísahy a propuštěni ze služby. Noví úředníci pak po nezbytném upozornění na závažnost křivé přísahy složili přísahu a stvrдили ji podpisem.⁵³ Nejvyšším obecním představitelům byly ještě předány odznaky jejich moci, pudmistři obecní pečeti, fojtovi *rychtářské právo*.⁵⁴ Tím byla renovace ukončena a noví úředníci se ujali svých úřadů. Přísahu na vrchnostenském úřadě skládali také šacovníci, ohledávající dobytka a staroměstský obecní písař.

Postavení obecního představenstva na pomezí mezi vrchnostenskou správou a obecní samosprávou nepřispívalo příliš ke stabilitě tohoto úřadu, a ačkoli roční funkční období bylo poměrně krátké, ne každý pudmistr vydržel ve svém úřadě až do řádného renovačního termínu, nemluvě ani o situaci po změně funkčního období na roky tři. Stížnosti obcí na pudmistry i nižší úředníky a žádosti o jejich odvolání jsou v této době častým jevem. Jako důvod se obvykle udávalo špatné hospodaření s obecním majetkem, nepříteli řídké jsou i někdy až kuriózně působící pokusy o zpochybnění jejich morálních kvalit, mezi nimiž jasně převládala obvinění z alkoholismu.⁵⁵ Veškeré stížnosti hospodářský úřad prošetřoval a i v případech, že se za úředníka postavil, nemuselo to znamenat jistotu setrvání ve funkci, neboť při odporu celé obce mohl jen těžko efektivně vykonávat svou činnost, a tak raději sám dobrovolně rezignoval. Dalším z důvodů pro rezignaci byly zdravotní důvody či přílišná pracovní zaneprázdněnost, kvůli které se nemohl věnovat svému hospodářství.

Odstupivší nebo odvolaný úředník pak musel uspořádat v obci nové volby, v některých případech byl úředník dosazen vrchností, vždy však v úřadě setrval jen do konce probíhajícího funkčního období, po jehož vypršení proběhly řádné volby.⁵⁶

Struktura obecních úřadů a její změny:

Následující tabulky zachycují složení úřadů jednotlivých vsí a jeho změny, tak jak byly zachyceny v renovačních protokolech z jednotlivých let. Vystínovaná políčka označují léta, ve kterých úřad neexistoval, proškrknutá políčka (- - -) znamenají, že úřad sice není uveden, ale pravděpodobně existoval. Dvojitá svíslá čára v části b) označuje začátek období, pro něž se nedochovaly centrální renovační seznamy, čísla v políčkách pak počty úředníků. Čárkovaně jsou oddělena políčka s názvy po určitou dobu sloučených úřadů. Prázdná políčka znamenají, že v daném roce nedošlo k žádné změně, a tedy platí údaje z roku předchozího.

a) období let 1792–1811 a 1816

Jarošov:

Název úřadu:	Změny v letech:						
	1792	1793	1794	1797	1801	1808	1811
pudmistr							
ml. pudmistr							
fojt							
přísežní	4	5	6	9	8		
komináři	2	2					
panský hajný	---	1		2			
obecní hajný	---	1		a polní hotař		opět každý	
Hotař	---	1	1			zvlášť	
Hlásný	---	1					

Javorovec:

Název úřadu:	Změny v roce:			
	1792	1794	1796	1809
Pudmistr				
ml. pudmistr				úřad zrušen
fojt	fojtík	fojt	fojtík	
Konšel				1 (i starý)
Horný	1			
Hlásný	1			
Kominář			1	

Kněžpole:

Název úřadu:	Změny v roce:		
	1792	1796	1811
Pudmistr			
mladší pudmistr			
Fojt			
Konšelé	6	7	
Komináři	2		
hotaři	2		1
(a) hlásní			2
hajní	2	titul: panští	

Mařatice:

Název úřadu:	Změny v roce:								
	1793	1795	1798	1802	1804	1805	1808	1809	1811
pudmistr									
ml. pudmistr									
fojt									
konšelé	8	9		8 (i staří)	6	8	7 (i staří)		
hlásní	2		1						2
polní hotaři			1						
viniční hotaři	2		2						
kostelníci	2		2						
horný	1		1					2	
hajní	2		městští(2)						
komináři			2						

Mistřice:

Název úřadu:	Změny v roce:									
	1792	1793	1794	1796	1798	1802	1804	1805	1809	1816
Pudmistr										
ml. pudmistr										
Fojt										
fojtík (klein Richter)						vzniká někdy v letech 1799 -1801				Titul foj-úk
Konšelé	7			9			8	9		7
Komináři	2				2				2	
Horní	2				2				2	
hotař a hajný	1	1 obecní hajný	---	---	1 (hotař a hajný)				1 (obecní hajný)	Polní hotař
Hajný	1	2 panští hajní	2	2+1 obecní	1				1 (panský hajný)	
Hlásní	2								1	
viniční hotař										1

Podolí:

Název úřadu:	Změny v roce:							
	1793	1795	1796	1802	1806	1807	1811	1816
Pudmistr								
ml. pudmistr								
Fojt								
Konšelé	7			6				
hajný (panský)	1, později 2	1					2	
Horný	1							2
Hotař	1				2	1		---
Hlásný	1							
Komináři			2					

Popovice:

Název úřadu:	Změna v roce:								
	1793	1794	1796	1798	1804	1805	1806	1808	1811
pudmistr									
ml. pudmistr									
fojt									
konšelé	8				7	8		7	
panský hajný	2	1		2					1
obecní hajný		1		1					
polní hotař							1		
horný	2					1	2		
hlásní	2						1		
komináři			2						

Staré Město:

Název úřadu:	Změny v roce:										
	1792	1795	1796	1797	1798	1799	1802	1804	1807	1808	1811
Pudmistr											
ml. pudmistr											
Fojt											
Fojtk			fojtk čtvrtlánk								
			fojtk podsedník								
Konšelé	8		8		8	7	8	7			8
Komináři	---	---	2		2						
Horný	2	---	2	---	2						
kostel-níci	2								1	2	
polní hotaři	2		2								
Hlásní	2										
Hajní	2										
Fišmistr			1	---							
obecní hospodář								2		úřad zrušen	

Včelary:

Název úřadu:	Změny v roce:				
	1793	1796	1803	1806	1809
Pudmistr					
ml. pudmistr					
Fojt					---
Konšel				1	
Hotař	1			jeden	
Hlásný	1			úředník	
Kominář		1			

b) období let 1819–1848

Jarošov:

Název úřadu:	Změny v roce:						
	1818	1822	1824	1829	1836	1839	1846
Pudmistr							
ml. pudmistr							
Fojt						---	
Konšelé	8			5	4		5
Komináři	2						
panští hajní	2	1	2	1			
polní hotař	1						
Hlásný	1						

Javorovec:

Název úřadu:	Změny v roce:				
	1818	1824	1833	1836	1842
pudmistr					
ml. pudmistr			i starý		
fojt					---
konšel	1				2
kominář	1				
hlásný	1	a polní hotař			
horný				1	

Kněžpole:

Název úřadu:	Změny v roce:						
	1818	1822	1826	1833	1836	1842	1847
pudmistr							
ml. pudmistr							
fojt						---	
konšelé	8			7	4	5/6	3
komináři	2						
panští hajní	2	1	2				
hlásní	2 stejné	2			1		
polní hotaři	osoby				1		

Mařatice:

Název úřadu:	Změny v roce:				
	1818	1822	1824	1833	1836
Pudmistr					
ml. pudmistr					
fojt					
Konšelé	7		6	7	4
Komináři	2				
Horní	2				1
městští hajní	2	zrušení			
polní hotaři	2				1
Hlásní					1
Kostelník	1				
viniční hotaři	2				

Místřice:

Název úřadu:	Změny v roce:				
	1818	1833	1839	1843	1847
pudmistr					
ml. pudmistr					
fojt					---
druhý fojt		fojtík			---
konšelé	8	4		8	4
panský hajný	1				
komináři	2				
horní	2				
hlásný	1				
polní hotař	1		hajný		2 polní hajní
viniční hotař	1		---		---

Podolí:

Název úřadu:	Změny v roce:					
	1818	1824	1833	1836	1839	1840
pudmistr						
ml. pudmistr						
fojt						---
konšelé	4					
komináři	2					
horní	2		2	1	2	
panští hajní	2	1		1		---
hlásný	1					
polní hotař	1					

Popovice:

Název úřadu:	Změny v roce:						
	1818	1821	1822	1829	1836	1839	1842
pudmistr							
ml. pudmistr							
fojt						---	
konšelé	6			5	4	5	4
komináři	2						
horní	2						
panský hajný	1	2					---
polní hotař	1						
obecní hajný	1		2	1			
hlásný	1						

Staré Město:

Název úřadu:	Změny v letech							
	1818	1820	1821	1822	1826	1828	1839	1842
pudmistr								
mladší pudmistr								
fojt							---	
fojt čtvrtlánik							---	
fojt podsedník							---	
konšelé	8					6	8	
komináři	2							
horní	2							
kostelníci	2							
hajní	2							3
hlásní	---	2					2	
obecní hospodáři			2	1				
chmelař								
kontrolor obecní kasy							Nově zaveden	

Včelary:

Název úřadu:	Změny v letech:				
	1818	1820	1822	1825	1826
pudmistr					
ml. pudmistr					
fojt					opět zaveden
konšel	1				
kominář					
polní hotař a hlásný	jen polní hotař	už celý název			

Seznamy nejvyšších obecních představitelů:

Pozn.: Je-li letopočet odchodu stejný jako letopočet nástupu následujícího úředníka, došlo k výměně uprostřed roku a většinou je přesné datum doplněno v poznámce.

JAROŠOV:

Pudmistři:

Josef Chlachula	1792	Matouš Kaňovský	1801–1802
Jan Zajíček	1793	Ignác Omelka	1803–1805
Ignác Omelka	1794	Jakub Vaněk	1806–1807
Matouš Kaňovský	1795–1796	Martin Lisonik(!)	1807–1808
František Abrahám	1797	Václav Kašný	1809–1810
František Vaněk	1798	Ignác Omelka	1811
Václav Kašný	1799	Fr. Vlachynský	1815–1816
		<i>Mladší pudmistři:</i>	
		Jan Toman	1792–1793

František Abrahám	1794
Martin Lisonik	1795
František Franěk	1796
Jan Batůšek	1797
Václav Kašný	1798
Jan Abrahám	1799
Martin Lisonik	1801–1802
Jakub Vaněk	1803–1805
Martin Lisonik	1806–1807
Jakub Vaněk	1807
Martin Vaněk	1808–1809
Fr. Macháň ml.	1810
Jakub Vaněk	1811
Josef Vaněk	1815–1816
<i>Fojti:</i>	
František Vaněk	1792–1795
Jan Dostálek	1796–1799
Martin Blaha	1801–1802
Matouš Kaňovský	1803–1807
Jakub Vaněk	1808–1810
František Lapčík	1811
Jakub Vaněk	1815–1816
JAVOROVEC:	
<i>Pudmistři:</i>	
Jiří Švec	1792
Josef Batůšek	1793–1795
Josef Švec	1796
Josef Batůšek	1797–1798
Matouš Malina	1799
Josef Nožička	1801–1803
Josef Batůšek	1804
Josef Švec	1805
Josef Batůšek	1805–1807
Jan Blaha	1808
Josef Švec	1809
František Mach	1810–1811
Filip Malina	1815–1816
<i>Mladší pudmistři:</i>	
Jan Malina	1792–1794
Josef Švec	1795
Jan Malina	1796
Matouš Malina	1797–1798
Josef Nožička	1799
Josef Batůšek	1801–1803
Jan Kašný	1804–1806
Jan Blaha	1807–1808 ⁶⁶
<i>Fojti:</i>	
Jan Daníček ⁶⁷	1792–1796
Josef Švec	1797–1804
Josef Batůšek	1805–1808

Jan Blaha	1809–1811
	1815–1816
KNĚŽPOLE:	
<i>Pudmistři:</i>	
Josef Laga	1792–1793
František Bajaja	1794–1795
Fr. Kaňovský (1/2) ⁶⁸	1796
Jakub Dostálek	1797–1799
Jan Kašný	1801–1806
Fr. Kaňovský	1807
František Bajaja	1808–1810
Filip Kaňovský	1811, 1815–1816
<i>Mladší pudmistři:</i>	
Fr. Kaňovský (1/4)	1792–1793
Fr. Kaňovský (1/2)	1794–1795
Jan Kašný	1796
Fr. Kaňovský (1/2)	1797–1806
Jan Kučera	1807–1810
František Bajaja	1811
Martin Kašný	1815–1816
<i>Fojti:</i>	
Fr. Kaňovský (1/2)	1792–1793
Jan Adamík	1794–1806
Jan Kašný	1807–1808
Fr. Kaňovský (1/2?)	1809–1811
Jan Dostálek	1815–1816
MAŘATICE:	
<i>Pudmistři:</i>	
Martin Huňka	1792
Tomáš Omelka	1793–1794
Pavel Laga	1795
Šimon Taraška	1796
Šimon Vaněk	1797
František Adamík	1798
Tomáš Omelka	1799–1801
Jakub Vlachynský	1802
Šimon Vaněk	1803–1804
Jakub Vlachynský	1805–1806
Šimon Vaněk	1807–1809
Jakub Vlachynský	1810–1811
	1815–1816
<i>Mladší pudmistři:</i>	
Fr. Vlachynský	1792–1796
František Adamík	1797
Šimon Vaněk	1798–1801
Jakub Vlachynský	1802–1804
Antonín Kroča	1805–1806
Jakub Vlachynský	1807–1809
Fr. Lagůšek	1810

Šimon Batůšek	1811
Fr. Lagůšek	1815–1816
<i>Fojti:</i>	
Josef Zimolka	1792
Jan Kroča	1793–1796
Fr. Vlachynský	1797–1809
Antonín Kroča	1810–1811 1815–1816

MISTRICE:

<i>Pudmistři:</i>	
Šimon Kadlčík	1792
Martin Kromsían	1793–1794
Ludvík Marek	1795
Jan Bělavčík	1796
Josef Vašíček	1797–1798
Jan Blažek	1799
Josef Malina	1801–1805
Josef Vašíček	1805–1808
Jos. Malina „Bauer“ ⁶⁹	1809
František Vašíček	1810–1811
Šimon Kromsían	1815–1816

Mladší pudmistři:

Josef Šimek	1792
Tomáš Hromeček	1793–1795
Jan Blažek	1796
Jan Zálešák	1797–1799
Josef Nožička	1801
Josef Kašný	1802
Matouš Jánoš	1803–1808
Jan Magdálek	1809
Cyril Vašíček	1810–1811
Jeroným Knot	1815–1816

Fojti:

Mikuláš Kašný	1792–1799
Martin Simolka	1801–1802
Mikuláš Kašný	1803–1808
Jaroným Knot	1809–1810
Josef Malina	1811
Vavřínek Laga	1815–1816

Fojtíci (malí rychtáři):

Jan Malina ⁷⁰	1802–1807
Josef Knot	1808
František Polášek	1809

PODOLÍ:

<i>Pudmistři:</i>	
Jan Vavříník	1792
Jan Vašíček	1793
Mikuláš Zálešák	1794–1795

Mikuláš Petrželka	1796
Jan Vavříník	1797
Jan Vašíček	1798
Mikuláš Petrželka	1799–1802
Jan Vašíček	1803–1805
Šimon Galda	1806
František Bártek	1806–1807
Josef Skrášek	1808–1809
Josef Hubáček	1810–1811
Mikuláš Šefčík	1815–1816

Mladší pudmistři:

Jakub Vrána	1792–1795
Šebestián Vašíček	1796
Mikuláš Zálešák	1797–1799
Jan Blažek	1801–1805
Jan Malina	1806–1807
Mikuláš Foltýn	1808–1809
Mikuláš Skrášek	1810
Mikuláš Šefčík	1811
Jan Vašíček	1815
Šimon Galda	1816

Fojti:

Jiří Bártek	1792–1795
Tomáš Vichorec	1796–1802
Mikuláš Petrželka	1803–1808
Tomáš Vichorec	1809
Mikuláš Petrželka	1810–1811 1815–1816

POPOVICE:

Pudmistři:

Matěj Šilhavík	1792
František Varmuža	1793
Jiří Kojetínský	1793
Matěj Šilhavík	1794–1795
Antonín Kočvara	1796–1798
Jan Křištof	1799
Matěj Šilhavík	1801–1802
Jan Malina	1803–1804
Antonín Kočvara	1805–1808
Jan Křištof st.	1809
František Hrabal	1810–1811
Jan Šilhavík	1815–1816

Mladší pudmistři:

Josef Šilhavík	1792–1793
Jan Křištof	1794–1798
Jiří Křivák	1799
Jan Křištof ⁷¹	–1801
František Mach	1801–1806
Matouš Kaluža	1807–1809
František Potomák	1810–1811
Mikuláš Šebek	1815

Matěj Foltýn	1816	Josef Bříšťěla	1796
<i>Fojti:</i>		<i>Fojtíci čtvrtlánici:</i>	
Jakub Potomák	1792	Josef Bříšťěla	1796
Matěj Šilhavík	1793	Jiří Němeček	1797–1798
František Varmuža	1794–1799	Jiří Řehen	1799–
Jan Křištof ⁷²	1801–1808	Mikuláš Blaha	1801–1802
Jan Šilhavík	1809–1811	Josef Horehled'	1803–1805
František Malina	1815–1816	Jiří Novák	1806–1809
STARÉ MĚSTO:		Josef Horehled'	1810–1811
<i>Pudmistři:</i>		Anotonín Kroča	1815
František Psočka	1792–1794	Ignác Bráblík	1816
Tomáš Němec	1795–1797	<i>Fojtíci podsedníci:</i>	
Pavel Karásek	1798	Ignác Duchtlík	1797–1807
Jiří Burda	1799–	Antonín Lapčík	1808–1810
Cyril Pelka	1801–1802	Ignác Duchtlík	1811
František Psočka	1803	Jan Křivák ⁷⁴	1815–1816
Vavřinec Chlachula	1804	VČELARY:	
Cyril Pelka	1805–1806	<i>Pudmistři:</i>	
Ignác Bráblík	1807–1808	František Mach	1792–1793
Antonín Omelka	1809	Jiří Vrána	1794–1799
Ignác Bráblík	1810	František Mach	1801–1804
Antonín Omelka	1811	Josef Malina	1805
Josef Horehled'	1815–1816	František Mach	1806–1807
<i>Mladší pudmistři:</i>		Michal Mach	1808–1810
Jan Malina	1792	Jakub Mach	1811
Jiří Chlachula	1793–1794	Fabián Štěpaník	1815–1816
Jiří Burda	1795–1797	<i>Mladší pudmistři:</i>	
Jiří Řehen	1798	Josef Malina	1792–1796
Jiří Chlachula	1799	František Cigánek	1797–1799
Cyril Chlachula	1801	Josef Malina	1801–1804
Vavřinec Chlachula	1802–1803	Jiří Blaha	1805
Cyril Pelka	1804	Michal Mach	1806–1807
Ignác Bráblík	1805–1806	Jakub Mach	1808–1810
Šebestián Vagunda	1807–1809	Jiří Blaha	1811
Florián Dufek	1810–1811	Michal Mach	1815–1816
Jan Němeček	1815–1816	<i>Fojti:</i>	
<i>Fojti:</i>		Josef Hanáček	1792–1795
Pavel Karásek	1792–1796	Jiří Kučera	1796–1804
Josef Bříšťěla	1797–1798	Matouš Kučera	1805–1806
Petr Novák ⁷³	1798–	Jiří Kučera	1807
Josef Bříšťěla	1801–1811, 1815–1816	Jan Kučera	1808
<i>Fojtíci:</i>		neobsazeno	1808–1811
Pavel Trubačík	1792–1795		1815–1816

b) období let 1818–1848

JAROŠOV:		Jakub Vaněk	1819–1822
<i>Pudmistři:</i>		Martin Vaněk	1822–1823
Matouš Jakšík	1818	Jan Zajíček ⁷⁵	1824–1828
		Florián Abrahám	1829–1832

Josef Hastík 1833–1835
 Florián Abrahám 1836–1839
 Jan Zajíček 1839–1841
 Jakub Mach 1841–1844
 František Abrahám 1845–1846
 Cyril Omelka 1847–1849

Mladší pudmistři:

Josef Vaněk 1818
 František Abrahám 1819–1822
 Jan Dostálek 1822–1828
 Josef Vaněk 1829–1832
 Jan Borusík 1833–1835
 František Vaněk 1836–1844
 Fabián Kaňovský 1845–1846
 Josef Vaněk 1847–1849

Fojti:

Jakub Vaněk 1818
 Matouš Jakšík 1819–1820
 Josef Hastík⁷⁶ 1820–1828
 Jakub Vaněk 1829–1832
 Josef Kaňovský 1833–1838
 Fabián Kaňovský⁷⁷ 1839–1844

JAVOROVEC:

Pudmistři:

Filip Malina 1818
 Jan Laga 1819–1822
 Josef Švec 1823–1828
 František Nožička 1829–1835
 Jiří Vlachynský 1836–1838
 Jan Švec 1839–1841
 František Malina 1841–1844

Mladší pudmistři:

František Malina⁷⁸ –1841
 František Kaňovský 1841–1844

Fojti:

Jan Blaha 1818–1828
 1829–
 František Nožička –1832
 1833–1835
 Josef Burda⁷⁹ 1835–1838

KNĚŽPOLE:

Pudmistři:

Cyril Bajaja 1819
 Antonín Kašný 1820–1828
 Jan Kašný 1829–1838
 Antonín Kašný 1839–1841
 Jan Kaňovský (1/4) 1842–1847

Mladší pudmistři:

Cyril Bajaja 1818
 Filip Kaňovský 1819
 Ignác Lapčík 1820–1823
 Jan Kašný ml. 1824–1828
 Jan Kaňovský (1/2) 1829–1846

Fojti:

Jan Dostálek 1818–1838

MAŘATICE:

Pudmistři:

František Lagůšek 1818–1819
 Šimon Vaněk 1820–1823
 František Lagůšek 1823
 Matouš Šupka 1824–1827
 František Lagůšek⁸⁰ 1827–1832
 Petr Pelka 1833–1835
 Matouš Vlachynský⁸¹ 1835–1838
 Fr. Vlachynský 1839–1842
 Antonín Běloch 1843–1849

Mladší pudmistři:

Šimon Vlachynský 1818
 František Laga 1819–1820
 František Omelka⁸² 1820–1822
 František Lagůšek 1823
 Matouš Vlachynský 1823
 František Lagůšek 1824–1827
 František Omelka⁸³ 1827–1832
 František Kučera 1833–1838
 Jiří Horehled' 1839–1846
 Antonín Dostálek 1847–1849

Fojti:

Antonín Kroča 1818–1828
 Antonín Dědek 1829–1838

MISTRICE:

Pudmistři:

Antonín Ondrůšek 1818–1820
 Šimon Kromsián 1821–1825
 Ignác Vašíček 1826–1832
 Cyril Vašíček⁸⁴ 1832–1835
 Jan Osoha 1836–1840
 František Švec⁸⁵ 1840–1843
 Ignác Dostálek 1844–1846
 Ignác Palčík 1847–1849

Mladší pudmistři:

František Vrážek 1818
 Šimon Kromsián 1819–1820
 Tomáš Šimek 1821–1825
 Jiří Malina 1826–1832

František Švec 1832–1840
 Alexandr Magdálek⁸⁶ 1840–1843
 Jan Bilavčík 1844–1846
 Jan Horák 1847–1849

Fojti:

Vavřinec Laga 1818
 Lukáš Malina 1819–1820
 Antonín Ondrušek 1821–1828
 Šimon Kromsían 1829–
 –1832
 Tomáš Šimek 1833–1838

Fojtíci:

Jan Pudélka⁸⁷ 1818–1821
 Josef Pudélka 1822–1824
 Jan Pudélka 1824–1828
 Tomáš Vrážek 1829–
 –1832
 František Kromsían 1833–1838
 Antonín Nožička

PODOLÍ:

Pudmistři:

Antonín Skrášek 1818
 František Kovařík 1819–1821
 František Malina 1822–1823
 František Bártek 1824–1828
 Jakub Šácha 1829–1833
 Jiří Petrželka⁸⁸ 1833–1837
 Jan Majíček 1837–1841
 Jan Vašíček 1842–1844
 Jakub Šácha 1845–1847
 Josef Bártek⁸⁹ 1847–

Mladší pudmistři:

Šimon Galda 1818
 Mikuláš Šefčík 1819–1821
 František Bártek 1822–1823
 Jan Vavříník 1824–1828
 František Bártek 1829–1832
 Ignác Hanáček⁹⁰ 1833
 Jan Vašíček 1833–1838
 Mikuláš Petrželka 1839–1841
 Josef Bártek 1842–

Fojti:

Mikuláš Petrželka 1818
 Antonín Majíček 1819–1835
 Jakub Šácha⁹¹ 1835–1844

POPOVICE:

Pudmistři:

Matěj Foltýn 1818–1820
 Josef Kojetínský⁹² 1821–1827
 Jan Hrabal 1828–1832

František Kaluža 1833–1835
 Jan Kojetínský 1836–1838
 Jan Foltýn 1839–1841
 1842–

Mladší pudmistři:

Jiří Mimránek 1818–1827
 Jan Potomák 1828
 Jan Kojetínský 1829–
 Jan Potomák –1832
 Jan Pochylý 1833–1838
 Štěpán Vlachynský 1839–1841
 Jan Pochylý 1842–

Fojti:

Jan Šilhavík 1818–1828
 1829–
 Jan Kojetínský –1832
 Václav Kaluža 1833–1838

STARÉ MĚSTO:

Pudmistři:

Josef Horehled 1818–1821
 František Řehen 1822–1827
 Bernard Horehled⁹³ 1828–1829
 František Řehen 1830–1832
 František Habán 1833–1837
 František Bříšťela⁹⁴ 1837–1838
 Jan Adamec 1838–1841
 Matouš Bříšťela⁹⁵ 1841–1843
 Matěj Omelka 1844–1846
 František Holáň 1847–1848
 Cyril Černý⁹⁶ 1848
 František Němeček 1848–

Mladší pudmistři:

František Řehen 1818–1821
 Valentýn Burda 1822–1824
 Antonín Burda 1825–1827
 František Říha⁹⁷ 1828–1830
 Jan Křivák 1831–1832
 Florián Holáň 1833–1837
 František Chrástek 1837–1841
 František Němeček⁹⁸ 1841–1848
 Antonín Kroča⁹⁹ 1848
 Cyril Černý 1848–

Fojti:

Josef Bříšťela 1818–1828
 1829–
 Matouš Bříšťela –1832
 1833–1841
 František Omelka¹⁰⁰ 1841–1842
 Jan Palůch¹⁰¹ 1843–

<i>Fojti čtvrtlánici:</i>		Michal Mach	1829–1832
Ignác Bráblík ¹⁰²	1818–1833	Jan Dohnal	1833–1835
František Bráblík	1833–1835	Ignác Mach	1836–1838
	1836–	Jan Mach	1839–1841
<i>Fojti podsedníci:</i>		Jan Dohnal	1842–
Bernard Křiva	1818–1820	Mladší pudmistři:	
Jan Duchťák ¹⁰³	1821–1825	Jakub Mach	1818–1819
František Dobeš	1826–1828	Fabián Štěpaník	1820–1823
Bernard Mazáč	1829–	Michal Mach	1824–1828
Antonín Burda	–1832	František Knot	1829–1832
	1833–	Ignác Mach	1833–1835
Matouš Bříšťela	–1835	Michal Mach	1836–1838
	1836–	František Cigánek	1839–1841
			1842–
VČELARY:		<i>Fojti:</i>	
<i>Pudmistři:</i>		neobsazeno ¹⁰⁴	1818–1822
Tomáš Kučera	1818	Antonín Jankůj	1822–1824
Jiří Blaha	1819	funkce zrušena	1825
František Cigánek	1820–1823	Antonín Jankůj	1826–1835
Fabián Štěpaník	1824–1828		1836–

a) období let 1792–1811 a 1815–1816

Jak již bylo výše řečeno a vyplynulo to i z této práce, stává se ve sledovaném období správa hradištských poddanských vesnic svým charakterem orgánem spíše samosprávným, v jehož čele stojí volený pudmistr a jeho zástupce – mladší pudmistr. Poradním orgánem je taktéž volená obecní rada. Ačkoli konečné slovo při dosazování a odvolávání úředníků (tzv. obnovování) má stále vrchnost, obec svůj vliv nadále upevňuje a posiluje, a to někdy až příliš, neboť časté střídání obecních úředníků, vynucené neshodami mezi sousedy, nemohlo žádně z obcí prospět.

Vývoj tak pozvolna spěje k dalšímu stupni, jímž je zavedení obecního zřízení od roku 1850, což potvrzuje i přeměna správní terminologie (nahrazení pojmu Dorfgericht pojmem Gemeindevorstand). Můžeme tedy říci, že toto období je jakousi dobou přechodu mezi starou vrchnostenskou správou a novou epochou již skutečné obecní samosprávy.

Tato práce si vytkla za cíl podat spíše stručný přehled správy devíti poddanských vsí hradištského panství. Mohla by se však v budoucnosti stát vodítkem pro hlubší analýzu problematiky obecní správy, jež by se zabývala i problémy, jež zde byly jen naznačeny, ale na jejichž řešení nezbylo v této práci místo.

L u k á š Č o u p e k (n. 1978), vystudoval archivnictví a historii na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Poznámky:

- 1 Uvozovky u tohoto termínu vyjadřují, že použití pojmu obecní správa či dokonce samospráva je v období, jemuž bude v této práci věnována pozornost, přinejmenším problematické, i když v jistém ohledu možné.
- 2 Jako příklad zmíním alespoň jednu z prací Marie Zaoralové, a sice Z a o r a l o v á, M.: *Vývoj správy brtnického velkostatku a její písemnosti*. Sborník archivních prací, č. 1, roč. 19/1969, s. 258n.
- 3 Vesnické správě se věnoval Václav Černý v kapitole „Správa poddaných“ svého díla o zemědělských dějinách (Č e r n ý, V.: *Hospodářské instrukce*. Praha 1930, s. 83–100). Naproti tomu Ema-

- nuel Janoušek se o ní nezmiňuje ani ve své studii o patrimoniální správě v archivní příručce, ani ve svých přednáškách na stejné téma, vydaných nedávno v Genealogických a heraldických listech (Janoušek, E.: *O patrimoniální správě*. Genealogické a heraldické listy, č. 3–4/1997, s. 5–22 a č. 1–2/1998, s. 2–27).
- 4 SOKA Uh. Hradiště, Archiv města Uherské Hradiště (dále jen AM UH) I, inv. č. 738 a 802; AM UH II, inv. č. 334.
Pro období 1812–1818 se dochoval jen renovační seznam na rok 1816.
  - 5 Verbík, Antonín–Zemek, Metoděj: Uh. Hradiště – dějiny města. Brno 1981, s. 135–136 a 147–148.
  - 6 Tamtéž, s. 151–152.
  - 7 Tamtéž, s. 214n.
Podrobněji o vývoji městského velkostatku také v úvodu k dílčímu inventáři městského archivu, věnovanému správě městských statků – Čoupek, Jiří: AM UH II. Uh. Hradiště 1985.
  - 8 Srov. Janoušek, E.: *O patrimoniální správě*. Geneal. a herald. listy 3–4/1997, s. 5–6.
  - 9 V souvislosti s tím je třeba připomenout význam hospodářských instrukcí, viz Janoušek, E.: Patrimoniální správa a patrimoniální archiv. In: Archivní příručka. Praha 1948, s. 143 a především Černý, V.: *Hospodářské instrukce*. Praha 1930.
  - 10 Verbík, A. – Zemek, M.: c. d., s. 154; Čoupek, J.: c. d., s. 7.
Celý spor byl urovnán listinou moravského podkomořího Mikuláše z Hrádku a na Novém Zámku a král. prokurátora Matyáše Žalkovského z Žalkovic z r. 1581, potvrzenou listinou Rudolfa II. z r. 1582 (SOKA Uh. Hradiště. AM UH I. inv. č. 108 a 109).
  - 11 Vzhledem k praxi na šlechtických panstvích se zdají dva hejtmani neobvyklí, ovšem v městském prostředí je zdvojení funkcí vcelku běžné.
  - 12 Kompetence a postavení vrchnostenských úředníků jsou objasněny ve výše zmiňovaných pracích V. Černého, E. Janouška i M. Zaoralové. Co se týče pravomocí hejtmana, je třeba ovšem zdůraznit, že městský hejtman se staral o všechny ekonomické záležitosti města, tedy i ty, které se netýkají přímo velkostatku (např. vybírání mýta v městských branách aj.).
  - 13 Čoupek, J.: c. d., s. 7–8.
  - 14 Tamtéž, s. 8–9.
  - 15 Justiční úřady (Justizämter) pozemkových vrchností vykonávaly jakožto místní soudy civilní pravomoc spornou i nespornou, s výjimkou záležitostí z této pravomocí vyňatých. Šolle, V.: Civilní soudnictví předbřeznové v českých zemích. SAP 1/1960, s. 126
  - 16 Šolle, V.: c. d., s. 127.
  - 17 Janoušek, E.: *O patrimoniální správě*. Geneal. a herald. listy 1–2/1998, s. 18.
  - 18 Staroměstský fojt je doložen v hradištské městské knize Liber informationum et sententiarum již k roku 1496 a dokonce i v dřívějším, bohužel nedatovaném zápisu (Tkáč, Ignác: Liber informati- onum et sententiarum čili Naučení brněnská hradištské městské radě dávaná od r. 1447 až do r. 1509 s dodatky do roku 1540. Uh. Hradiště 1882, s. 30 a 229).
  - 19 Hanzal, Josef: *Vesnická obec a samospráva v 16. a na počátku 17. století*. Právněhistorické studie, roč. 10/1964, s. 139.
  - 20 Tamtéž, s. 139n
Černý, V.: c. d., s. 83n
  - 21 Verbík, A.–Zemek, M.: c. d., s. 147.
  - 22 Čoupková, Jaromíra: *Vesnické pečeti v okrese Uherské Hradiště I*. Slovácko, roč. 40/1998, s. 191 a 194.
  - 23 Tamtéž, s. 192.
  - 24 Pojem samospráva (Selbstverwaltung) se objevil i v dobových dokumentech (SOKA UH, AM UH, inv. č. 334 – list kancelisty Friedricha magistrátu z 23.1.1798). Proto jej zde lze použít i přesto, že popisovaný správní systém má k moderní samosprávě ještě dosti daleko.
  - 25 SOKA Uh. Hradiště, AM UH I, inv. č. 802; SOKA Uh. Hradiště AM UH II, inv. č. 334.
  - 26 Vliv městské správy je zde naprosto patrný, ještě více však v němčině, kde je Bauermeister jasnou obdobou městského Bürgermeistra. Označení starší pudmistr jej odlišovalo od jeho zástupce a pomocníka – mladšího pudmistra.

- 27 SOKa UH, AM UH II, inv. č. 334, protokol hospodářského úřadu z 23. 10. 1830.
- 28 Podle mařatické obecní kroniky vykonával i notářské práce: zapisoval do obecní knihy svatební smlouvy, poslední vůle, koupě, výměnky, vydával křestní listy a měl na starosti sirotčí peníze – SOKa UH, Archiv obce Mařatice, inv. č. 1 (kronika obce), s. 102.
- 29 Viz tabulka úředníků.
- 30 Tabulky ukazují, že obvyklý počet se pohyboval od 4 do 8, malé obce Javorovec a Včelary však měli jen 1 až 2, nebo dokonce žádného.
- 31 Přesto ještě v přísaze z r. 1835 čteme, že fojt má „spravedlivě súditi a jednomu každému k jeho slušnej spravedlnosti dopomáhati“; SOKa UH, AM UH II, inv. č. 334.
- 32 Tamtéž.
- 33 SOKa UH, AM UH I, inv. č. 802 – zápis z rady magistrátu z 14. 6. 1798, kde se projednávala žádost mistříckého fojta o propuštění z důvodu nízké mzdy.
- 34 Z toho lze zřetelně vidět, jak velké hrozilo tehdejšímu venkovu od ohně nebezpečí.
- 35 Přísaha ponocného; SOKa UH, AM UH II, inv. č. 334.
- 36 Je třeba upozornit na méně užívaný německý ekvivalent českého slova hajný – Wiesenhütter), jenž může být poněkud zavádějící.
- 37 Srov. SOKa, Uh. Hradiště, AM UH I, inv. č. 412, s. 17.
- 38 Václav Černý uvádí jako hlavní náplň činnosti kostelníků starost o hospodářskou správu kostelů a jejich jmění (Č e r n ý, V.: c. d., s. 354–355). Kniha přísah úředníků (SOKa Uh. Hradiště, AM UH I, inv. č. 412, s. 18) mluví o „*kostelníkovi a zvoníkovi*“, mezi jehož povinnosti mj. patří „*důchody co nejpilněji zvelebovati*“. Malé filiální kostelíky v Mařaticích a Starém Městě sice potřebovali především provozního pracovníka, jisté ekonomické pravomoce však vykonával také.
- 39 Čoupek, J.: c. d., s. 5.
- 40 Vedl veškerou písemnou agendu obce (především obecní účty). Tuto funkci vykonával obvykle staroměstský učitel (doložen je ale i penzionovaný písař vrchnostenského úřadu) a byla placená.
- 41 SOKa UH, AM UH I, inv. č. 802, radní protokol z 10. 3. 1808.
- 42 SOKa UH, AM UH I, inv. č. 107.
- 43 Vesnické správě je věnován prostor také v publikaci o dějinách Starého Města (kolektiv autorů: *Staré Město v proměnách staletí*. Staré Město 2000, s. 163–164, 177–181 a 361.
- 44 Podle všeobecného předpisu kraj. úřadu z 12. 12. 1844, č. 17630 se tímto opatřením mělo zabránit prodeji zdravotně závadného masa (SOKa UH, AM UH II, inv. č. 65).
- 45 SOKa UH, AM UH II, inv. č. 334 – zpráva vrchnostenského úřadu pro úřad krajský z 18.3.1832.
- 46 Tamtéž – rozhodnutí vrchnostenského úřadu z 3. 5. 1847 o uvolnění podolského pudmistra z funkce. Obci se přikazuje, aby si do svého čela zvolila „*rechtschaffenden, des Leses und Schreibens kündigen, in besten Alter sich beständen und vernünftigen Ansaß*“.
- 47 Srov. J a n o u š e k, E.: *O patrimoniální správě*. Geneal. a herald. listy 1–2/1998, s. 2.
- 48 SOKa UH, AM UH II, inv. č. 334 – nařízením magistrátu z 6. 3. 1826 se obnovování bude konat každé tři roky, aby se úředníci mohli se svými funkcemi lépe seznámit a z nich působit.
- 49 Volební schémata obsahovala tyto rubriky: číslo domu, jméno vlastníka a jméno kandidáta, je- muž byl odevzdán hlas.
Protokol ze 17. 2. 1839 (AM UH II, inv. č. 334) nás ovšem zpravuje o naprosto výjimečných volbách, jež proběhly v Jarošově na tom principu, že půlpodsedník měl jeden hlas, podsedník 2, čtvrtláník 3 a půlláník měl hlasy 4. Tato volba však byla vzápětí magistrátem zrušena, neboť podle patentu z 13. 3. 1784 mají všichni usedlíci stejný počet hlasů.
- 50 V renovačním protokolu byly vypsány úřady všech obcí, u každého z nich pak jméno úředníka starého („*des alten dermal bestehenden...*“), nově zvoleného („*von Gemeinde neugewählten...*“) a navrženého hosp. úřadem („*vom Wirtschaftsamt in Vorschlag gebrachten*“).
- 51 Podle J. Čoupka r. 1786 zrušen, v určité formě musel však být obnoven, neboť se v zápisech o řešení sporu o obnovování vinohradních hotařů v Mařaticích Bergamt několikrát objevuje (AM UH II, inv. č. 334).
- 52 Celý průběh renovace se seznamem přítomných byl pečlivě zaznamenán do protokolu (AM UH I, inv. č. 802).
- 53 Negramotní pouze třemi křížky, které připojili ke svému jménu napsanému tzv. podpisovatelem, jenž připsal i jméno své.

- 54 Tento starý odznak rychtářů v podobě jakéhosi dřevěného žezla, je ve zdejších německy psaných protokolech nazýván „*Amtsstab*“.
- 55 Tak se lze v úřední korespondenci například dočíst, že obec nedoporučuje jednoho z kandidátů na pudmistrovský úřad, neboť onen „*jak se napil v mistřickéj hospodě, tak běhal za sousedy s pantokem po dědině*“ (AM UH I, inv. č. 802).
- 56 Toto však nelze s jistotou říci o období 40. let 19. století, kdy probíhalo množství mimořádných voleb. Navíc se nezachovaly centrální renovační seznamy panství, pouze nespolehlivé volební seznamy jednotlivých vesnic.
- 57 Podle renovačního protokolu z r. 1794 bylo šest přísězných už na konci roku 1793.
- 58 Jeden z polních hotařů je „*obrigkeitlich und bürgerlicherseits*“.
- 59 Tato funkce vznikla v průběhu roku 1803, neboť v renovačním protokolu z r. 1804 je uveden jeden „*starý*“ hospodář.
- 60 V renovačním protokolu na rok 1809 je u fojta vepsáno u starého i nového úřadu latinské „*vacat*“.
- 61 Z minulého funkčního období uvedeno 5, „*nových*“ 6.
- 62 Z toho jsou dva konšelé „*z městské strany*“.
- 63 V zápise výsledků obecních voleb ze 4. 1. 1842 je uvedeno, že byl zvolen další hajný pro pozemky v Tenici („*der dritte wurde für die Tenitzer Wiesen neu gewählt*“). Zavedení třetího hajného ovšem již není nikde dále doloženo.
- 64 V obnovovacím protokolu je dopsáno, že funkce druhého obecního hospodáře je zrušena („*der zweite Gemeindevirt gehet ein*“).
- 65 V renovačním seznamu z r. 1822 sice uveden není, seznam o rok mladší uvádí, ale již i „starého“ fojta.
- 66 Rok 1808 však skončil jako pudmistr.
- 67 Zemřel patrně koncem roku 1796.
- 68 V různých funkcích se v tomto období objevují dvě osoby stejného jména. V některých zápisech jsou rozlišováni podle majetku na pololáníka (1/2) a čtvrtláníka (1/4)
- 69 Opět vidíme snahu o bližší určení osoby (patrně byli v obci dva muži téhož jména).
- 70 Více bylo o vzniku tohoto úřadu pojednáno v příslušné kapitole.
- 71 Podle zápisu ze zasedání rady magistrátu z 26.5.1801 byl zvolen fojtem a v úřadě ml. pudmistra jej nahradil Fr. Mach.
- 72 Viz předchozí poznámka.
- 73 Nastoupil 2. 8. 1798 na místo odvolaného J. Bříšťely.
- 74 V renovačním protokolu z r.1816 je toto jméno uvedeno v kolonce zvolen od obce, ostatní kolonky jsou prázdné. Fojty ovšem obec nevolila.
- 75 Do úřadu nastoupil 26. 5., skončil 24. 4. 1841.
- 76 Nahradil zemřelého Matouše Jakšíka.
- 77 Je jeho jméno se objevuje v protokolu o přísaze nových úředníků z 26. 5. 1839 a na konci roku 1846 zastával funkci mladšího pudmistra
- 78 Podle radního protokolu byl Jan Švec pro neschopnost uvolněn z funkce 7. 3. 1841 byl vzat do přísahy nový starší i mladší pudmistr.
- 79 Přísahu složil 29. října.
- 80 V dubnu 1827 nahradil odvolaného pudmistra M. Šupku.
- 81 Nahradil od 8. května Petra Pelku, jenž byl kvůli přílišnému pití odvolán.
- 82 Nastoupil provizorně za Fr. Lagu, jenž 30. 4. na svou funkci rezignoval.
- 83 Nahradil F. Lagůška, jenž byl zvolen pudmistrem.
- 84 Volby staršího i mladšího pudmistra proběhly 18. června 1832.
- 85 Kvůli úmrtí J. Osohy nastoupil 20. 6. 1840 dosavadní mladší pudmistr Fr. Švec.
- 86 20. 6. 1840 nahradil jako jeden z konšelů ml. pudmistra Fr. Švece, jenž se stal pudmistrem starším.
- 87 Podle renovačního protokolu zřejmě zemřel během roku 1821.
- 88 Nastoupil 6. 11. 1833. Jeho předchůdce rezignoval i s mladším pudmistrem. Sám rezignoval 6. 2. 1837 ze zdravotních důvodů.
- 89 16. 5. zvolen na místo odstoupivšího J. Šáchy.
- 90 Viz poznámka výše.

- 91 8. 8. nahradil svého odstoupivšího předchůdce. Od roku 1839 nelze fojty sledovat, avšak ze 4. 1. 1840 máme protokol o přísaze nových šacovníků, z nichž jedním byl právě fojt J. Šácha. Patrně r. 1845 se ujal úřadu pudmistra. Předpokládáme tedy, že až do té doby zůstal v úřadě fojta.
- 92 Rezignoval i s mladším pudmistrem.
- 93 Jeho předchůdce odvolán i s mladším pudmistrem pro špatné hospodaření na začátku r. 1828. Přísahu složil 1.3. Zemřel 26. 10. 1829.
- 94 Spolu s ml. pudmistrem F. Chrátkem provizorně ustanoven 1. 6. po dobu nepřítomnosti F. Holáně a nemoci mladšího pudmistra. Kvůli sporu s obcí odstoupil. 1. 5. 1838 nastoupil Jan Adamec.
- 95 Přísahu složil 11. 8. 1841.
- 96 Zvolen 19. 6., 11. 7. odstoupil a 14. 7., kdy jej nahradil F. Němeček, se stal mladším pudmistrem.
- 97 Nastoupil s novým pudmistrem. Na základě stížnosti pudmistra pravděpodobně odvolán koncem roku 1830.
- 98 Přísahu složil 11. 8. 1841.
- 99 Zvolen 19. 6., 11. 7. odstoupil.
- 100 Viz poznámka výše.
- 101 23. 12. 1842 vystřídal Fr. Omelku.
- 102 Zemřel 18. 7. 1833 a na jeho místo nastoupil jeho syn Fr. Bráblík.
- 103 Zemřel někdy v průběhu r. 1825.
- 104 Více v příslušné kapitole o fojtovi.

The Management of Villages Belonging to the Uherské Hradiště Estate in the pre-March Era

A b s t r a c t

As an owner of the estate, the City of Uherské Hradiště had gradually become an establishment also for nine nearby villages: Staré Město, Jarošov, Mařatice, Kněžpole, Mistřice, Včelary, Popovice, Podolí and Javorovec. This position empowered the City not only to manage their economic matters, but also to exercise political and judicial administration over them. This was done either through estate officials (most often a sheriff, or *hejtman*, later called a chief official), or through its representatives in the individual villages – reeves, or *fojtové* (sg. *fojt*). However, during the 18th century, the jurisdiction of reeves becomes restricted and the village (communal) council becomes increasingly important. Its structure had been carried over from the municipal councils; it consisted of a pood master (*pudmistr*), a junior pood master (*mladší pudmistr*), a reeve and counselors. Besides the communal council, other less powerful officials were appointed, such as night watches, game wardens, chimney builders etc.

Even though the establishment retained a decisive word as to the appointment of local officials, the local administration element becomes increasingly present. Beginning with the last decade of the 18th century at latest, villages held elections, victors of which were proposed to the establishment. The establishment then approved them and accepted their oaths of loyalty. Initially, the elections for communal councils were held annually, but since 1826, the term of office had been prolonged to three years. Besides, unscheduled elections were held in case any of the officials resigned or was disengaged by the estate office (usually based on complaints from a village).

The local administration elements emerging and developing here can be seen as a precursor of true local administration, which replaced the old system in 1850.

Verwaltung der dem Großgrundbesitz Uherské Hradiště zugehörigen Gemeinden in der Vormärzzeit

Z u s a m m e n f a s s u n g

Als Großgrundbesitzer war die Stadt Uherské Hradiště allmählich auch zur Obrigkeit für neun umliegende Gemeinden: Staré Město, Jarošov, Mařatice, Kněžpole, Mistřice, Včelary, Popovice, Podolí und Javorovec geworden. Durch diese Position wurde der Stadt das Recht erteilt, nicht nur

wirtschaftliche Angelegenheiten zu regeln, sondern auch die politische sowie gerichtliche Verwaltungsmacht auszuüben - sowohl mit Hilfe der Verwaltungsbeamten des Großgrundbesitzes (mit einem Hauptmann an der Spitze, dessen Posten später als Oberbeamter bezeichnet wurde) als auch der Vertreter der Stadtverwaltung in einzelnen Gemeinden – der Vögte. Im 18. Jahrhundert wurde die Rechtsbefugnis eines Vogts jedoch abgeschwächt, wobei der sogenannte Gemeindevorstand an Bedeutung gewann. Die Struktur des Vorstands wurde nach dem Vorbild von städtischen Verhältnissen übernommen: er bestand aus einem Bauermeister, einem jüngeren Bauermeister, einem Vogt und Ratsherren. Neben dem Gemeindevorstand wurden in den Gemeinden auch die sogenannten unterstellten Beamten als Nachtwächter, Wildheger, Feldhüter, Schornsteinfeger u. ä. angestellt.

Obwohl das entscheidende Wort bei der Besetzung des Gemeindeamtes die Obrigkeit führte, setzte sich in dieser Hinsicht zunehmend das Selbstverwaltungsprinzip durch. In den Gemeinden fand spätestens seit dem letzten Jahrzehnt des 18. Jahrhunderts eine Wahl statt, deren Gewinner anschließend der Obrigkeit empfohlen wurden. Diese wurden dann von der Obrigkeit in Eid und Pflicht genommen. Der Gemeindevorstand wurde anfangs jedes Jahr neugewählt, 1826 wurde diese Periode verlängert, sodass der Funktionswandel alle drei Jahre eintrat. Falls einer der Beamten zurücktrat oder vom Wirtschaftsamt abberufen wurde, fand eine außerordentliche Wahl statt (gewöhnlich auf Grund einer Berufung von Seiten der Gemeinde).

Die vorhandenen und sich entfaltenden Selbstverwaltungselemente lassen sich als Vorstufe einer wirklichen Selbstverwaltung erkennen, die das alte System von 1850 ablöste.

SVĚDECTVÍ MATĚJE MIKŠÍČKA O POBYTU RUSKÝCH VOJSK V KVĚTNU 1849 V UHERSKÉM HRADIŠTI

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Príspevek je doplnením údajů o zmíněném pobytu ruských vojsk ve městě. Přítomen mu byl rovněž Matěj Mikšiček, jedna z nejznámějších osobností národně českého hnutí na Moravě před polovinou 19. století, který své poznatky zachytil jednak v několika bezprostředních novinových relacích, jednak v soukromých, dosud nezveřejněných pamětech.

„Badatelé dějin člověčenstva budou rok 1848 se zvláštním zřetelem zpytovat, mnohá až dosud tajná písmena dějin jeho potomkům odhalovati, kteří nadšeně volati budou: Jaké to byly velké časy! Že nám nebylo dopřáno žiti v nich, účastníky býti ve velkých činech našich předků!“ napsal 2. ledna 1849 v úvodníku Národních novin Karel Havlíček Borovský, známý novinář, svědek a nezřídka iniciátor událostí zmíněného roku.

Z odstupu času víme, že měl pravdu. Revoluční léta 1848–1849 byla skutečně přelomovou dobou, v níž byl na území tehdejší habsburské říše uskutečněn monumentální pokus změnit starou společnost, vycházející z principů feudálního stavovství, ve společnost jinou, jejímž základem jsou svobodní a rovnoprávní občané, řídící se a respektující soubor zákonů a nařízení, v nichž jsou obsažena jejich práva i povinnosti. Také na území Čech a Moravy vlastně začíná naše přítomnost: konají se první veřejná shromáždění, probíhají první volební kampaně, objevuje se svobodný tisk, jsou formulovány politické programy, štěpící veřejnost v názorových proudech a směrech, dochází k národnostním třenicím, společnost se liberalizuje a demokratizuje...

Pravdu měl Havlíček také v tom, že se k uvedené době budeme stále vracet. Vždyť soupis článků, studií a celých knih, věnovaných událostem oněch dvou roků, by dodnes jistě vydal na obsáhlou publikaci. Připomeňme jen, že v souvislosti se 150. výročím revoluce se v Kroměříži, v níž po několik měsíců zasedal říšský ústavodárný sněm národů habsburské monarchie, konala v létě 1998 na tamním arcibiskupském zámku reprezentativní výstava nazvaná „**Město a sněm**“, během níž proběhlo mezinárodní sympozium „**Kroměřížský sněm 1848–1849 a tradice parlamentarismu ve střední Evropě.**“¹

I když již bylo řečeno a napsáno mnohé, stále ještě zůstává pro badatele sdostatek námětů a témat, jimž je zapotřebí věnovat pozornost. K nim podle mého soudu např. náleží důkladnější pohledy na průběh revoluce v jednotlivých regionech, vývoj národně českého povědomí, resp. národně českého hnutí před r. 1848, dále „konec“ poddaného a „vznik“ občana v prostředí obyvatel venkova, resp. vliv změny myšlení a mentality rolníka na jeho sociální a hospodářské postavení po r. 1850, postoje různých sociálních skupin k zaváděným novotám, jako „prožitek“ a zkušenosti učitelů, katolického kléru nebo dřívějších panských úředníků a nastupující, početně daleko rozvětvenější skupiny nově se formující (státní) byrokracie, ať už podkrajských, finančních, školských, zdravotních či soudních úřadů; v neposlední řadě rovněž poznání úlohy významných osobností 30.–60. let 19. století.

Podobné soudy jsou pochopitelně spojeny s hlubším studiem pramenné základny, jež ne vždy je dostatečná, na druhé straně však její sumarizace a hledání pramenů nových může přinést nové, zajímavé pohledy na některé skutečnosti.² V dané souvislosti je rovněž zapotřebí připomenout význam edic důležitějších materiálů, kterých právě pro 19. století máme pro Moravu a Slezsko zoufale málo, přestože jejich publikace a zhodnocení otevírá netušený svět nových pohledů a sond pod povrchem běžných konstatování.³

Slibný náběh k detailnějšímu poznání sledovaného období byl v poslední době učiněn také na Uherskohradištsku. Stalo se tak zásluhou badatele z nastupující generace historiků Lukáše Čoupka a dvou jeho shrnujících prací. První z nich pod názvem „Uherské Hradiště a revoluce v Uhrách 1848–1849“ otiskl na stránkách Sborníku velehradského,⁴ druhá, vlastně rozšířená a doplněná verze práce první, vyšla v posledním svazku Slovácka.⁵ Jen krátce připomenou, že se v zásadě soustředil na čtyři okruhy problémů: 1. Události jara 1848; 2. Založení národní gardy v Uherském Hradišti; 3. Jen okrajově k činnosti Lípy slovanské; a 4. Ohlas revoluce v Uhrách, spojený v místních podmínkách s krátkodobým pobytem ruských vojsk. Nechci obsah zmíněných studií dále glosovat;⁶ cílem mého příspěvku je pouze doplnit údaje o pobytu ruských vojsk v Uherském Hradišti a okolí v květnu 1849 a předložit čtenáři dosud neznámý zdroj k jejich tehdejší přítomnosti.

Základní informace o ruském kontingentu, směřujícím do Uher s cílem přispět k potlačení tamních rebelů, neresppektujících vládu ve Vídni a usilujících o státní a národní samostatnost, čerpal L. Čoupek i jeho předchůdci (Josef Bartocha, Karel Hanák a František Jordán) ze zpráv, které mezi 4. květnem a 3. červnem 1849 přinesly Moravské noviny, vycházející v Brně. (Přesněji řečeno z těch relací, otištěných začátkem r. 1886 na stránkách krajevých novin, Moravské Slovače.)⁷ Z nich vyplývá, že sbor o síle cca 15–17 000 mužů⁸ se za velkého zájmu místního obyvatelstva přesunoval po železnici na trase Moravská Ostrava–Hranice–Přerov–Uherské Hradiště, kde se první jednotky objevily dne 11. května. Např. Daniel Sloboda, evangelický pastor na Rusavě, se dne 12. května vydal s celou rodinou do Hulína, aby byl svědkem průjezdu vlaků s jednotlivými útvary.⁹ Na místě se potkal s dalšími zvědavci, jako s holešovským lékařem Dr. Kandlerem, majorem Eberlem, rovněž z Holešova, nebo s rymickým kaplanem Beckelem. Přítomni byli také Bernard Janečka, jeden z účastníků a velitelů slovenských dobrovolníků proti Maďarům na Slovensku, dále Milota Bedřich Rozehnal, známý moravský vlastenec (hulínský rodák), a konečně přesun sledoval i slovenský básník Janko Král, pobývající po řadu týdnů u přítele Rozehnala. V článku pro Moravské noviny Sloboda ještě poznamenal: „*Mnoho lidí vždy prý shromáždí se, zvláště svátečního neb nedělního času na štacích u železnice, aby uviděli tyto severní přátele v nouzi, se zvědavosti také sem tam s některým promluvějí, a těší je to vespolek, když sobě porozumějí.*“¹⁰

Zvláště v národnostně česky smýšlejících kruzích vzbuzovala přítomnost tak velkého počtu osob příbuzného slovanského národa nemalou zvědavost. Z Brna dokonce vyrazila skupinka pěti tamních vlastenců, z nichž kterýsi uměl dobře rusky, k bližšímu seznámení do města Hradiště. Právě od jednoho z nich pochází několik relací o pobytu ruských vojsk, otištěných na stránkách Moravských novin. Dodejme, že informace v Moravských novinách¹¹ pocházely celkem ze čtyř zdrojů, resp. autorů:

1. Stručné informace z úředních míst.¹²

2. Od některého z brněnských příchozích, který se vrátil zpět 18. května, pochází příspěvek zveřejněný v Moravských novinách dne 22. 5. v č. 116. Svůj prožitek komentoval jen krátce: „*Právě přijíždím zpět z Hradiště, kam jsem si vyjel, bych se na ty v německých novinách vykřičené lidojedy – Rusy podíval. Nespátril jsem však na nich nic strašlivého. Je jich tam přes 15 000 s velikou silou děl. Důstojníci, z nichž s několika jsem mluvil, jsou velice vlídní a přívětiví, a i sprostí se k našemu lidu, jak jsem se sám v dědinách přesvědčil, pochvalně chovají.*“

3. Příspěvky zaslané od jednoho z hradištských Čechů, u něž byl ubytován kterýsi ruský důstojník.¹³ Ten byl svědkem jejich příchodu (relace z 13. 5.: „*Čeho bych se nikdy nebyl nadál, že za svého živobytí uvidím Rusy, a k tomu co naše spojence, to stalo se skutkem. Předevčirem [tj. 11. 5.] přijelo jich sem první oddělení a od té chvíle přijíždějí neustále, pěchota, jízda a dělostřelci. Jsou to lidé otrlí, všelikým trampotám uvyklí, snědé tváře, řídkých vousů, malých jiskrných očí, oděni na pochodu v šedosnědé kytle a kalhoty široké... Oni jen prahnou bít se s Maďary, tisíciletými nepřáteli národu slovanského, i s Poláky odbojnými círu jejich. Měť jsem příležitost blíže k nim přihlédnouti, i zpozoroval jsem, že*

Matěj Mikšíček. Kresba ze Světozoru 1882.

*jsou velmi uctívá a nábožní, smekajíce zdaleka před sochami a obrazy svatých, i před strá-
žemi svými.“), i odchodu, kdy 31. května sděloval čtenářům Moravských novin: „Rusové
zůstanou nám zde v paměti velmi příjemní. Můžeme vpravdě říci, že jsme se s nimi velmi
neradi loučili... Tažení vojska a vozů trvalo 25. t. m. celý téměř den, a z Kunovic toho dne
nikdo nemohl jíti do Hradiště, neboť silnice byla Rusy přeplněna. Nemohu vypověděti, jak
těžko mi bylo, když jsem se měl loučiti s oficírem K., mým vícedenním hostem. Ten srdečný
muž slzy prolíval ve velikém pohnutí; i poznal jsem, jak útlého citu jsou ti Slované ruští.“*

Zajímavá je relace dotyčného z 18. května, z níž cítíme autorovu trpkost nad postavením českého jazyka ve společnosti: „Nejvíce k dobrému dorozumění mezi obyvatelstvem zdejší-
ším a Rusy přispívá, že jsou oba jednoho jazyka. Rus Slovákově dobře rozumí a libuje si
jazyk jeho zvučný a jadrný; i zajisté se zachovají Rusům někteří odrodilí zdejší sousedi,
zvláště pak paničky a slečinky, mluvící k nim po německu. Rusové, jimž zde jejich národ
a jazyk nad každý jiný, dívá se tomu nezpůsobu, a nemohou pochopiti, kterak to možná, že
v zemi ryzí slovanské, kde kolem a kolem jen jazyk národní se rozléhá, zakládají si někteří
měšťáci na tom, když mluví po německu; to prý v Rusích (tak řekli s úsměškem někteří
oficíři jejich) činí toliko židé a židovky.“

Své postřehy ke vztahu češtiny s němčinou autor vzápětí doplňuje na jednom konkrétním příkladu: „Aby obyvatelé zdejší a okolní věděli, jak řídití vyměňování peněz ruských,

Příslušníci nepravidelných ruských jednotek, jejichž vyobrazení přinesl lipský časopis *Illustrierte Zeitung*, č. 308 z 26. května 1849.

Příslušníci regulérních ruských jednotek, jejichž vyobrazení přinesl lipský časopis *Illustrierte Zeitung*, č. 308 z 26. května 1849.

vydán jest zvláštní tarif tištěný německy a moravsky; ale jest v něm moravčina, aby se Pán Bůh nad překladatelem smiloval.

Věru zarděti se musíme sami nad tím hradištským jazykem ouředním, jemuž nerozumí ani Moravec ani Němec. Kdyby měli Rusové podle něho posuzovati jazyk slovanský na Moravě, došli bychom pěkné cti. Pro štěstí ale mají k tomu jiné měřítko, živý jazyk lidu obecného v celé krajině zdejší, a poznajíce ten, budou zajisté příznivě smýšleti o jazyku národním, tím nepříznivěji ale o jazyku kancelářském, 60letým byrokratismem německým zepsutém.“

Určit totožnost zmíněného autora neumíme, protože u článku není ani podpis, ani autorská šifra. Maně se nám pouze vybaví jméno kantora Melichara Vladyky, pobývajcího v městě od r. 1827, po jistou dobu prozatímního ředitele hlavní školy v Uherském Hradišti. Vladyka byl patrně spiritus agens tamního vlasteneckého (tj. národně českého) hnutí, podobně jako jeho kolegové František Mirovít Lorenc v Kroměříži nebo Vincenc Rozhon v Prostějově. Za své „vlastenčení“ byl také potrestán – asi v červnu 1849 – přeložením do Uničova.

Nebyl-li původcem zmíněných i dřívějších příspěvků do Moravských novin Vladyka, pak jím snad byl některý z členů Slovanské lípy, založené na konci r. 1848 a rozpuštěné někdy v červenci roku následujícího. Podle J. Bartochy k jejím členům náleželi JUDr. Alois Pražák, zemský a říšský poslanec, dále Ludvík Hráský, kaplan Vojtěch Vodička, úředníci Plachý a Schuster, právník dr. Krejčí, měšťan Slunéčko a ještě několik dalších, jejichž jména nejsou dnes známa.¹⁴

4) Nejvíce příspěvků (nejméně osm)¹⁵ pochází od autora, skrytého pod šifrou „(M.)“. L. Čoupek jeho totožnost opomenul připomnět, přestože jej správně identifikoval už J. Bartocha.¹⁶ Byl jím Matěj Mikšíček (1815–1892), známá postava národně českého života na Moravě.¹⁷

Mikšíček po dlouhých a hlavně neúspěšných studiích (gymnázia ve Znojmě, Hradci Králové a Litomyšli, vojenské chirurgie na Josefinu ve Vídni, filozofie v Pešti a Brně, kde pobyl dokonce jeden rok v kněžském alumnátu) měl potíže s praktickým uplatněním. Písaření ve vrchnostenských službách vyměnil na několik let (1845–1850) za nejisté postavení knihkupeckého příručího v Olomouci¹⁸ a Brně; posléze skončil jako úředník na železnici při Severní dráze Ferdinandově. Při četných proměnách svého životního postavení hrál a organizoval česká divadelní představení v Mikulovicích u Chrudimi,¹⁹ ve slovenském Zvoleně²⁰ i na profesionální scéně v Brně, psal drobné články do dobového tisku, zejména Květů, v roce 1840 za pobytu v kněžském semináři v Brně se pokusil vydávat české periodikum nazvané „Concordia“²¹ a jako jeden z prvních sbíral moravské pohádky a pověsti, jejichž čtyři svazky vyšly v letech 1843–1845.

Od mládí se přiklonil k českému národnímu hnutí. Patrně byl ve 40. letech 19. století největším moravským radikálem, jenž někdy odůvodněně, jindy bezhlavě kritizoval i počínání svých nejbližších přátel na stejném poli působení. Ještě více pak byl bezohledný k nepřátelům, k nimž počítal katolickou církev, šlechtickou aristokracii a zejména příslušníky německého etnika, s nímž spojoval ponížení českého jazyka a národa. Podotkneme, že jeho kritičnost v českém prostředí přerostla nezřídká až v pletichaření za zády přátel,²² a jeho protiněmecké smýšlení se posléze proměnilo v neskrývanou nacionalistickou zášť. Obojí pak mělo svůj podíl na tom, že se postupně dostal mimo hlavní proud české politiky, jejíž boje, vítězství a prohry sledoval od 60. let s nemalou hořkostí spíše jen jako vzdálený divák, vědomý si své životní prohry.

Psal se však teprve rok 1848 a čtenáři je jasné, že muž Mikšíčkových názorů a postojů nemohl stát mimo tak bouřlivé dění. Nejprve proti sobě popudil své německé spoluobčany v Brně, takže musel před jejich hněvem již v dubnu 1848 z města uprchnout a skrývat se na západní Moravě. V květnu sleduje zblízka revoluční boje ve Vídni,²³ následně se účastní Slovanského sjezdu a svatodušních bouří v Praze, z nichž prchá, aby na venkově agitoval proti řádění Windischgrätzových jednotek.²⁴ Vzápětí je na něj vydán zatykač; před vojen-

ským soudem se skrývá u rodičů v Dačicích a znovu ve Vídni, kde se sblíží s představiteli slovenského národního hnutí. V září 1848 se podílí na organizování první výpravy slovenských dobrovolníků proti Maďarům na Slovensko a je bezprostředním účastníkem výpravy druhé (leden–únor 1849), o jejímž průběhu informoval veřejnost četnými články v Moravských novinách.²⁵

Sotva si odpočine, irituje jej zpráva o příchodu ruských jednotek na Moravu. Organizuje v Brně skupinku podobně smýšlejících a stejně zvědavých přátel, s nimiž 12. nebo 13. května 1849 přijíždí do Hradiště.²⁶ V místě setrvává po celých 14 dní. Pozorně sleduje vše, co se v městě děje, a průběžně zasílá zprávy do redakce Moravských novin, která je obratem zveřejňuje.

Mikšíček však neposkytuje pouhé informace, třeba o vzhledu a výstroji vojáků, ale občas dává zaznít také svým subjektivním politickým názorům a národnostně českému smýšlení. Hned v první zveřejněné relaci z 15. 5. uvádí, že byl zvědav na „*Moskali*“, které „*svět západní, svět vzdělaný, civilizovaný a svobodomyšlný*“ považuje za barbary. Takový byl i jeho názor, který však pod dojmem toho, co sám viděl, zásadně změnil: „*Mínění, které jsem měl o Rusích, o těchto „slepých, absolutistických nástrojích“, o těchto „evropejských otrokách“ a co víc jestit predikátů národu tomuto od vzdělané Evropy spilaných, počíná se u mě valně měnit, čemuž podiví se arci mnohý, kdo mě zná – ví, že jsem nikdy nebyval rusofílem*“ (relace z 16. 5.). Mikšíček zde reflektuje zajímavou skutečnost – totiž že sympatie českých vlastenců na Moravě před rokem 1848 náležely především Polákům.²⁷ Jejich boj proti carskému despotismu byl vnímán podobně jako boj Čechů proti německému útlaku Slovanů v habsburské říši. Proto pozorně sleduje chování řadových vojáků, seznamuje se a diskutuje s ruskými důstojníky, 21. května je dokonce účasten bálu, který ruské velení uspořádalo. V relaci z 25. května čtenářům Moravských novin své dojmy sumarizuje: „*Všbec pozorovati u Rusů velkou srdečnost a společenskost. Kázeň je u nich arci velmi přísná, ale divná věc, že v celém tom vojsku nevidíte ani jediné sprosté otrocké tváře, ač vypravují mnozí, kteří po Rusku cesty konali, že lid tento, jsa po mnohá léta ve službě vojenské, prvotní dobromyslnou, mírnou a přívětivou povahu ne tak zachovává, jak prý to vidět na lidu domácím selském nevojenském.*“ A dodává: „*Jak již víckrát podotknuto, chválejí si měšťané zdejší Rusy pro dobré jejich chování. Oficírstvo ruské bedlivě k tomu přihlíží, aby bylo u vojáků ve vážnosti a úctě.*“

Zaznamenává, že přítomnost velké skupiny Rusů se odráží rovněž v třibení politických názorů místních i v rámci Moravy: „*Zajímavé jest, pozorovati z časopisectva, zajímavější ale ještě ze života, kterak nyní jedna každá strana kořistí z pomoci ruské. Aristokracie je přelaskavá; radikalisti mnou si ruce radostí, že Maďaři nedají Rusům pardonu, že je do posledního pobijou, že ve Varšavě, v Moskvě a Petrohradě dávno chystané revoluce vypuknou; germanomani píšou, že ruští důstojníci jsou naskrz Němci, tak jako obyvatelé města Hodonína (Göding) na Moravě, a zdejší hradištské obecnstvo – víte, to vzdělané – prostírá jim „den deutschen Krieger“ v divadle a doma samou ryzou a jadrnou němčinu.*“ Mikšíček ovšem dobře ví, jak německé či němčící kruhy obyvatel popíchnout: „*Já bych si zase rád hrál „na panslavistu“ a škádlil bych rád německé radikální novinářstvo „panslavismem“*“ (relace z 20. 5.).

Zvláště silně na Mikšíčka působí neskrývaná láska Rusů k vlasti, k rodné otčině. Jako znalec českých domácích poměrů srovnává a klade si poněkud trpkou otázku: „*Nuže prosím Vás, kde jsou ty naše zvyky, obyčeje, způsoby, pověry a vůbec to, co nás činí nás, „me sme me“? Rostly s námi naše školy, naše kanceláře, naše – rostli s námi ti, kteří byli z nás? Ironicky musí tu zvolati našinec: „Ó arci, my jsme národ veliký, sedmimilionový anebo snad ještě větší, a neschází nám nic, jenom ta maličkost, že nejsme národ“*“ (relace z 16. 5.).

Dne 26. května opustily ruské jednotky Hradiště a nastoupily cestu na uherská bojiště. Den předtím ještě pozdravily na nádraží projíždějícího rakouského císaře Františka Josefa I., ruského cara Mikuláše I., který měl rovněž přijet, se však vojáci ani místní obyvatelé nedočkali. Po odchodu Rusů týž den odjede z města také Matěj Mikšíček.

Sledovaná kapitola z jeho života se však zcela neuzavřela. Ke svému čtrnáctidennímu hradištskému pobytu se přece jen ještě jednou vrátil. Učinil tak někdy v roce 1868 nebo 1869, kdy, už v zajetí vzpomínek na svůj někdejší bouřlivý život, usedl k psacímu stolu a pokusil se zachytit vzpomínky na svá mladá léta, resp. do doby kolem roku 1850. „**Bublinka ze života moravského**“, jak autor memoáry pojmenoval,²⁸ sestává z řady kapitol – historek, v nichž Mikšíček vypráví o určitých úsecích vlastního života. Je to výpověď silně subjektivní, kdy některé události Mikšíček opomíjí, jiné zase obsáhle glosuje, přičemž se nezřídka uchyluje k polemice se svými někdejšími známými, spolupracovníky i soupeři, ať už z českého či německého prostředí; i po létech si ještě s některými vyřizuje domnělé křivdy a účty. Před případnými výtkami čtenáře se ovšem Mikšíček prozíravě chrání tím, že vypravěčem není on sám, ale jakýsi Mírovít; to on vyjadřuje kritické názory a pochybnosti, to on se baví či pletichaří.

V rukopise, dodnes ve svém celku nezveřejněném,²⁹ nechybí ani kapitola o někdejším Mikšíčkově pobytu v Uherském Hradišti v květnu 1849. Nazval ji „**Rusové a jezoviti na Moravě**“, a co se týče autorství, mystifikuje čtenáře už úplně. V poznámce pod nadsísem totiž tvrdí, že rukopis uvedené kapitoly pochází od jeho přítele Františka Vlastimila Průdka, zemřelého nedávno v Prostějově. Průdek (1821–1873) byl sice moravským vlastencem stejně jako Mikšíček, dokonce napsal vzpomínky na svou účast v bojích proti Maďarům na Slovensku, kdy byl v září 1848 zajat a odsouzen k trestu smrti, s rukopisem „Bublinky“ však nemá nic společného.³⁰ To pouze skutečný autor, Matěj Mikšíček, se chránil před nepovolanými očima – úvod a závěr zmíněné kapitoly je totiž neobyčejně ostrým útokem proti katolické církvi: „*Jako se slétávají na mrchovištata vrány, krkavci a všeliké jiné ptactvo, které žere maso a rozličné chciplé mrchy, tak to bývalo zajisté už odedávna a bývá až posaváde, že po ukončených válkách anebo revolucích přilétají do krajin, nehodami podobnými zastihnutých, jezoviti, aneb i jejich odrůda, totiž likuriani,*“ poznamenal Mikšíček s nemalým despektem k příchodu kteréhosi církevního řádu v roce 1851 do Brna. Nad teatralností jejich vstupu (pro autora „*komediantství*“), jemuž byl Mikšíček–Mírovít přítomen, prý mu bylo velmi krušno a smutno okolo srdce, přinejmenším stejně jako v r. 1849, kdy byl bezprostředním svědkem odchodu Rusů z Uherského Hradiště.

Teprve pak Mikšíček–Mírovít předestírá pomyslnému čtenáři někdejší zážitky: Jak přijel s přáteli do Hradiště, jak se seznámil s kterýmsi ruským důstojníkem, jak s ním navštívili posvátný Velehrad, jak byl svědkem odchodu Rusů i co si následně mysleli a říkali hradištsí měšťané. Dnešnímu čtenáři se tak dostává do rukou nejen dosud neznámý pramen k oné události, ale dokonce můžeme poznat její „projekci“ ve dvou verzích od téhož autora: Jednu oficiálnější – zpravodajství v novinách, druhou – subjektivní a intimnější soukromou výpověď, určenou jen pro autora a úzký okruh jeho důvěrných přátel. Ač obě svědectví dělí nejméně dvacet let, Mikšíček zachoval stejná (a pozitivní) hodnotová stanoviska. Uplynulá léta jeho sympatie k Rusům spíše ještě prohloubila, jak je patrné z odsudku Poláků, „*těchto zaslepených nepřátelů ruských*“.

Zásluhou dvojitého svědectví brněnského vlastence Matěje Mikšíčka jsou tak dějiny města Uherského Hradiště obohaceny o poznání jednoho z údobí, k nimž je jinak zachován relativní nedostatek pramenů.³¹

Poznámky:

- 1 Stejnomený sborník o rozsahu 490 stran (Kroměříž 1998) obsahuje celkem 47 příspěvků.
- 2 Např. F i š e r, Z.: *Národní probuzení Kroměříže a František Mírovít Lorenc*. VVM 52, 2000, s. 358–368.
- 3 Srv. F i š e r, Z.: *Zpravodajství Jana Kozánka z Opavy z let 1845–1849*. Edice dokumentů. Přerov 1999; týž: „*Račte mne ve své lásce zachovati...*“ K dvoustému výročí narození učitele Františka Mírovíta Lorence (16. června 1800). Kroměříž 2000; týž: *Listy z Bohdalic. Z vesnického prostředí Vyškovska na prahu ústavnosti (1847–1851)*. Edice dokumentů. Vyškov 2000.

- 4 Sborník velehradský. Třetí řada, 2000, s. 16–27.
- 5 Pod názvem „*Revoluce 1848–1849 a Uherské Hradiště*“. Slovácko 42, 2000, s. 207–227.
- 6 Dílčím způsobem by se dala doplnit literatura. Např. k pobytu holešovské národní gardy v Uherském Hradišti je možno citovat článek K. O t t y: *Národní garda v Holešově roku 1848–1851*. In: Naše Valašsko 11, 1948, s. 107–110. L. Č o u p e k také hojně využívá vyhlášek krajského úřadu v Uherském Hradišti, týkajících se nebezpečí z Uher, resp. slovenských vojenských výprav. V dané souvislosti lze upozornit na zajímavé relace krajského hejtmana Schöbla, zasílané ministerstvu ve Vídni, které otiskl D. R a p a n t ve své obsáhlé práci *Slovenské povstanie roku 1848–49. Dejiny a dokumenty*, díl II. 2, s. 290 a dále, s. 409 a dále, s. 441 a dále, s. 458, 473, 475, 490, i jinde.
Také některé formulace a údaje by zasloužily zpřesnění, např., zda povstání ve Vídni z 6. 10. 1848 bylo povstáním na podporu Maďarů; říšský sněm zasedal v Kroměříži již od 22. 11. 1848 a ne od 28. 11. 1848, jak autor uvádí, atd.
- 7 Pod názvem *Rok 1848 na Slovači*. Podává K. V. S. In: Moravská Slovač 2, 1885, 19. 12., č. 101; tamtéž 3, 1886, 13. 1., č. 4; 16. 1., č. 5; 20. 1., č. 6; 23. 1., č. 7. Připomenu ještě, že publikace J. Č o u p k a, J. Š n a j d a r a, O. P a u l e h o: *Vojsko v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště 1990, pobyt Rusů v městě vůbec nezaznamenává.
- 8 Údaje o počtu vojáků v literatuře kolísají. Národní noviny (č. 116 z 18. 5.) na základě převzaté zprávy z Wiener Presse, k níž však podklady zaslal dopisovatel z Hradiště, uvedly, že sbor sestával ze 17 000 mužů pěchoty, 1 200 jezdců a 80 děl. Jiná zpráva v Národních novinách (č. 125 z 30. 5.) však uvádí, že do 23. 5. přijelo do okolí Hradiště a Bzence již 28 000 Rusů.
- 9 Deníky Daniela Slobody, záznam z 12. 5. 1849. Uloženy SOKA Přerov.
- 10 Moravské noviny (dále jen MN) 2, 1849, 23. 5., č. 117, s. 549.
- 11 Přebíral je také K. Havlíček Borovský do Národních novin. Informace z MN otiskl např. 11. 5., č. 111, s. 441; 13. 5., č. 113, s. 450; 18. 5., č. 116, s. 462; 22. 5., č. 119, s. 474; 24. 5., č. 121, s. 482; 1. 6., č. 127, s. 506; 8. 6., č. 132, s. 526.
- 12 Např. zpráva ze 4. května (MN 5. 5., č. 103) o tom, že guberniální rada hrabě Attems a krajský komisař Veselý odjeli do Bílaska zařídit vše potřebné k příchodu Rusů, jejichž jeden proud bude převezen přes Moravu vlaky Severní dráhy.
- 13 Dotyčný psal do redakce již 12. 5. (MN č. 111 z 15. 5.), dále 13. 5. (MN č. 112 z 16. 5.), a snad i do č. 114 z 19. 5. Nelze vyloučit, že stejnému dopisovateli náleží ještě příspěvky z 18. 5. (MN č. 115 z 20. 5.) a 19. 5. (MN č. 116 z 22. 5.), jistě však je od něj závěrečná relace z 31. 5. (MN č. 127 z 5. 6.).
- 14 B a r t o c h a, J.: *K dějinám „Lípy slovanské“ v Uh. Hradišti r. 1848–1849*. ČMM 36, 1912, s. 272, resp. s. 267–275.
- 15 MN 2, 1849, 17. 5., č. 114; 20. 5., č. 115; 23. 5., č. 117; 24. 5., č. 118; 26. 5., č. 120; 27. 5., č. 121; 30. 5., č. 122.
- 16 A to v článku *Několik jubilejních vzpomínek na pobyt Jeho Veličenstva r. 1848 a 1849 na Moravě*. In: XXIV. výroční zpráva gymnasia v Uh. Hradišti za školní rok 1907–1908. Uherské Hradiště 1908, s. 14. Mikšíčkovu jméno v dané souvislosti připomenul rovněž K. H a n á k v článku *Král. město Uh. Hradiště v památném roce 1848*. In: Vlastivědný sborník okresu Uh. Hradišského 2, 1948, s. 51.
- 17 Ž á č e k, V.: *Moravský účastník svatodušních bouří 1848*. ČMM 57, 1933, s. 180–210.
- 18 F i š e r, Z.: *Poznámky knihkupeckého mládence o Olomouci roku 1845 aneb Matěj Mikšíček svým láskám*. Zprávy vlastivědného muzea v Olomouci, 1993, č. 270, s. 43–52.
- 19 F i š e r, Z.: *Josef František Devoty v pamětech Matěje Mikšíčka*. In: Východočeský sborník historický 9, 2000, s. 41–66.
- 20 Ž á č e k, V.: *Cesty českých studentů na Slovensko v době předbřeznové*. Brno 1948.
- 21 F i š e r, Z.: *Od Zábavníku k Týdenníku. Trnitá cesta ke vzniku prvního českého periodika na Moravě*. AMM, Sci. soc., 85, 2000, s. 157–193.
- 22 Viz F i š e r, Z.: *Vzpomínky na Ohéřala*. Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1992, č. 2, s. 5–11.
- 23 F i š e r, Z.: *Nepokoje ve Vídni očima moravského vlastence*. In: Pocta Josefu Polišenskému. Sborník statí. Olomouc 1996, s. 59–65.

- 24 F i š e r, Z.: *Dopisy Matěje Mikšíčka o průběhu svatodušních bouří v Praze*. Jižní Morava 34, 1998, s. 199–223.
- 25 G o l á ň, K.: *Matěj Mikšíček a Slovensko*. Slovenské pohľady 47, 1931, s. 443–456.
- 26 V Uherském Hradišti Mikšíček nebyl poprvé. Např. při své prázdninové cestě v srpnu 1843 si do krátkodobě vedeného deníku poznamenal, že 24. 8. pobýval v uvedeném městě. Deník uložen MZA Brno, fond G 55 – pozůstalost M. Mikšíčka, karton 2.
- 27 Uvedenou skutečnost hezky ilustruje sám Mikšíček, kdy při příležitosti návštěvy ruského slavisty prof. Srezněvského v Brně (psal se rok 1840) poznamenal na jednom místě svých pamětí (kap. 48): „Tenkrát byla mládež veskrz pro Poláky zaujata a mysleno vůbec, že se Polákům děje křivda, že se s nimi nakládá nespravedlivě, ano ukrutně. O Rusích ale nevěděla mládež takřka ničeho, a co by i o nich byla zvěděla, pocházelo z pramenů německých a německo-polských, tedy strannických a na mnoze i prolhaných a křivých. Z písní neznali studenti ani jednu ruskou zazpívat, a naproti tomu uměli zase velmi mnoho polských písní, které jsou zvlášť pro mladíka uchvacující. Pozpívající bavili se opět hovorem, a hovor točil se skoro pořád o té nenáviděné, nespravedlivé a tyranské vládě ruské, a smlouváno tu velmi opravdivě, že akademikové brněnští s takovou tyranskou vládou v žádné aliance vstupovat a vcházet nebudou, že ale budou ovšem vyhledávat aliance s národem ruským samým.“
- 28 Uloženy MZA Brno, fond G 55 – pozůstalost M. Mikšíčka, karton 3. Na jejich hodnotu upozornil K o p e c k ý, M.: *Literární význam Mikšíčkových pamětí*. VVM 15, 1960, s. 216–224, a dále P a l a s, K.: *Paměti Matěje Mikšíčka*. SPFFBU, řada literárněvědná D 29, 1982, s. 57–64.
- 29 Jejich dosud nejobsáhlejší část otiskl Z. F i š e r v příspěvku „*Jak se dělalo národní obrození aneb historiky Matěje Mikšíčka o sobě samém, o přátelích i nepřátelích, o Brnu a Moravě 30. a 40. let 19. století*“ In: AMM, Sci. soc., 86, 2001, v tisku.
- 30 Více o něm F i š e r, Z.: *Paběrky ze života F. V. Průdka*. Jižní Morava 29, sv. 32, 1993, s. 117–125.
- 31 V dané souvislosti chci zdůraznit, že vedle poznání událostí let 1848–49 je zapotřebí věnovat zvýšenou pozornost také období před revolucí, zejména z hlediska vývoje národnostních poměrů. Připomenout je možno učitele Melichara Vladyku, v skrytu zůstává postava „starého Hýbla“, u nějž často přespávali vlastenci z Kroměřížska jedoucí na Slovensko a který se také 6. září 1847 účastnil první české besedy v Kroměříži, neobjeveno je zajímavé působení soudního adjunkta Karla Schneidera. Že to byl proces velmi složitý a zdoluhavý, dokládají i paměti hradištského rodáka JUDr. Aloise Pražáka, který se národnostně uvědomoval teprve pod vlivem A. V. Šembery za studií v Olomouci. Přesto však ona malá skupinka moravských vlastenců uvažovala již v r. 1843 o založení české veřejné knihovny v městě nebo zda by se nedala hrát nějaká divadelní hra v české řeči. V téže době Vladyka šířil po Hradišti české knihy a kalendáře, zasílané A. V. Šemberou. Pod zdánlivě německým náterem tak i v Uherském Hradišti začal od přelomu 30. a 40. let 19. století pomalu probíhat proces národně české sebeidentifikace, vědomý alespoň u několika osob.

Příloha

Rusové a jezoviti na Moravě*

* Rukopis tento dodán nám od přítele Fr. Průdka, vloni v Prostějově zemřelého, a jak znalci dosvědčují, psán jest vlastnoručním písmem Průdkovým. Kdoby byl Mírovít, o němž tu píše, není nám dosti jasné, ač soudíc z jiných podobných událostí, nemýlíme se snad, že ním jest Průdek sám, že tedy, co tuto psal, psal asi na zapřenou.

Poznamenání redakce.

Když byla se ruská armáda pod velitelem svým Panjutinem¹ v Uherském Hradišti r. 1849 seskupovala, nemohl se Mírovít v Brně udržet, nebo nedalo mu to pokoje, aby se nepodíval Rusům tvář ve tvář, aby je viděl na své vlastní oči. Co Mírovít až po tu dobu z německých novin a knih o Rusích byl zvěděl, bylo úhonkem asi tolik, že jsou Rusi zkrátka

řečeno – lidožrouti! Tak aspoň a nejinak bývali malováni Rusové ve všech novinách a knihách německých, ať si už potom psaných od samých Němců, anebo – což asi ponejvíce bývalo – od německy píšících Poláků, těchto zaslepených nepřátelů ruských. Neznámo už, byla-li to pouhá prozřetelnost, aby snad Mírovít mohl nastrčiti některého tělem slabšího spolukrajanu, kdyby snad přece jenom konečně měl býti pozřen, ale zkrátka, Mírovít vyzval ještě asi čtyry současníky své, a těchto pět pánů zajelo si z Brna do U[herského] Hradiště kvůli Rusům, mezi nimi nevyhnutelný ovšem jeden, který už onoho času uměl dokonale po rusku mluvit.

V Hradišti bylo tenkrát více Rusů nežli Moravanů, a proto nebyla žádná obtíž, aby se Moravan s Rusem neseznámil, nebo ať by chtěl nebo nechtěl, musel se s nimi mnohdy seznámiti. Mírovít octnul se se svou brněnskou společností ponejprv v kavárně, a tu museli si sednout k jednomu stolu, kde sedělo několik Rusů, nebo u ostatních stolů nebylo už nikde místa. U tohoto stolu musel ale nevyhnutelně nastati nějaký styk, a Mírovít nastrkoval pořád do popředí svého tělem sice slabšího, duchem a ústy ale řeči ruské mocnějšího spolukrajanu, aby se dal za žertvu.² Sotva že tlumočník brněnský oslovil důstojníka Rusa a uvedl mu soudruhy své brněnské, vyskočil milý ruský důstojník, celý už jako divoký a jal se – líbatí přednostně pana tlumočníka, a pak po sobě každého Brňana zvlášť. Mírovít, světa zkušenější a rozuměje rozdělovati pravdu od falše a falše od pravdy, zůstal tu pojednou se všemi, co o Rusích potupně psávali novinami, zrovna jako se říká, na holičkách. Nebo prosím, může-liž to býti přetvářkou, padne-li a líbá se bratr s bratrem? Ký dábel německý anebo polský chtěl by v takémto nejsrdečnějším přátelském políbení čmouchati nějakou přetvářku, nějaké licoměrnictví, když to jde vskutku jako magnet od srdce k srdci?

Důstojník ruský našel takové zalíbení v našich pěti vlastencích moravských, že nemohli tito odepríti pozvání, aby ho v příbytku jeho na čaj nenavštívili, a tu poznal teprv některý z Brňanů ponejprv samovar a okusil i ten chutný čaj ruský. Takováto familiárnost, takováto přátelská a opravdu nepřetvařovaná upřímnost a náklonost ku takzvaným civilistům, prosím, byla-li pak kdy spatřována u našich pluků moravských a českých?

Tu u samovaru a u ruském čaji smluveno, že příštího dne dá se zapřáhnouti a pojedje se z Hradiště na Velehrad, nebo Velehrad tak blízký chtěl ruský důstojník navštívit stůj co stůj. Posedali tedy příštího dne do kočáru a jeli na Velehrad. Sotva že tam z vozu vystoupili a velebnému chrámu Páně se blížili, padl pojednou důstojník ruský celý, jak dlouhý a velký byl, tváří svou na zemi, a líbal tuto naši zem moravskou, a pořád ji jen líbal, a při tom zároveň z nejhlubšího srdce svého se modlil. Průvodci jeho moravští neznajíce hrubě už ani hlubokého citu tohoto svatocyrilského stáli při něm šetrně, čekajíce, až by se nábožný Rus pomodlil. Vstana, promluvil vážně k průvodcům svým, řka, že má nesmírnou radost, že mohl zulíbatí zemi tuto moravskou, každému Rusovi svatou, protože po ní chodili svatí apoštolové moravští i ruští sv. Cyril a Metoděj. V kostele poklekl tento ruský důstojník znovu a modlil se déle, a bylo patrné, že se modlí z hluboka duše své a ze srdce nejvroucnějšího. A přece nebyl důstojník tento žádná modlilka, která oči své překrucuje a přemýšlí přitom na nové klepy i na skutky Herodesovy. Z mnohých našich usmrkancův byl by si na Velehradě tropil nevhodné a mělké vtípky, poněvadž vychovávání naší mládeže bývá samo příliš mělké a povrchní. Důstojník Rus býval rád vesel, ale u samovaru, ač i tu, jako i v celém svém jednání zachovával vždy slušnou mírnost.

A jako bylo u Rusa jednoho, tak to bylo u všech Rusů, ano ani u těch nejsprostších vojínů ruských neviděli hosté brněnští nijakou nevázanost i vtedy, kdy jsouce sami sobě zůstavení mohli přirozené vlastnosti své nelíceně najevo dávatí. Projevovali všude a ve všem svém jednání vrozenou grácii. Když se sestoupili v kolo a zazpívali si své ruské písně, Bože!, jaký to rozdíl mezi vojskem tímto a vojskem našim domácím! Zazpívali-li písně o své „svaté Rosiji“, bylo jim na očích vidět, jak vřelou láskou vlasteneckou plápolá jim srdce, kdežto u nás – ach! nemluvme raděj o naší tehdejší hmotě neuvědomělé, ovšem ale vynasnažme se, aby nebylo už nikdy více, jako bývávalo jindy. Zastavil-li se Mírovít se společníky svými tu u toho, nebo tam u jiného kola ruských zpěváků, tu oni ti sprostí vojáci ruští zpívajíce

rozstoupili, aby posluchači přehlédli celé kolo zpěváků, a naši hosté porovnávajíce, jak by asi hrubě nevlídně u podobné příležitosti vítání byli od svých vlastních krajanů vojáků, nemohli se ani dost nadiviti této samorostlé a vrozené něžnosti a útlocitosti ruských sprostých vojínů. Nenucené, souladné a vskutku krásné živobytí ruské v Hradišti zalíbilo se Mírovítovi, že napsal o něm některý článek do Mor[avských] novin, tehdy Kláčelem vydávaných, kde kladl obzvláštní váhu na to, že tento ruský strom ujmul a vyvinul se samostatně o sobě sám a sám, kdežto my ubozí západní Slované – leč stůj zde jeden z oněch dopisů sám. Zní takto:

Z Hradiště 16/5 [1]849. Kozáci dnes nedojeli, teprv na zítřka se čekají. Mínění, které jsem měl o Rusích, o těchto „slepých absolutistických nástrojích“, o těch „evropských otrokách“, a co víc jestiť predikátů, národu tomuto od vzdělané Evropy spílaných, počíná se u mne valně měnit, čemuž podiví se arci mnohý, kdo mne zná a ví, že jsem nikdy nebýval rusofilem. Přesvědč se ale každý sám, popatř v tvář strašidlu a pověz, či důvodná jest změna tohoto mého smýšlení či nedůvodná.

Ach Bože! zastesknul jsem v srdci svém, když jsem byl na sta a sta tváří ruských vojáků popatřil, a neshledal ani jedné otrocké mezi nimi, ach Bože, kolik a kterak mnohem více máme my ubozí Moravané otroků mezi sebou! Kolik vidíme lidu nízkého, podlého, podlízavého, pochlebného, úlisného, zakrnělého, potměšilého, nevycválaného a neotesaného mezi námi, a zdali nalezáme všechny tyto nectnosti u vojska ruského? – vojska to, které dvacet pět let (kapitulace) pohybuje se ve formách absolutistických, že by skoro nemožné bylo, aby nestalo se konečně pouhým nástrojem, strativše všechnu a každou samostatnost! Tvář lidu tohoto jest významná, výrazná, oko klidné, mírné a přívětivé a celé chování jeho spůsobilé a uhlazené. V bytech svých sedějí a rozmlouvají mezi sebou jako sousedi, a k domácním zdejšími obyvatelům mluvějí a chovají se tak, jako by byli s nimi srostlí, tak nenuceně, přímě a prostosrdečně, že i ten, kdo by domníval se, že jednají tak a nejinak pouze dle nějakého carského ukazu, zahanben odmítne od sebe domněnku tu. Vlasy mají veskrz slušně stříhané, brady (vousy) nemají, a na čistotu drží tak, že, jak se mi ze všech stran vypravuje první žádost jejich, když do vykázaného bytu vkročili, byla o vodu, aby se totiž po cestě umyli. Skromní jsou a vytrvalí, mnozí z nich v čas marše po 30 dní nedostali nic kromě chleba, vody a vůdky – oběti takové bychom my radikalisti kvůli našemu radikalismu sotva snesli.

Dnes k večeru dám zapřáhnout a jedu z Hradiště. Na předměstí stojí houf Rusů a zpívá písně národní. Klarinet, píšťala a dva polobubínky provází chór. Písně ty, pokud jsem vyrozuměl, prozpěvují slávu národa ruského, velikost a mohutnost cárství ruského a zpěv je tak původní, fantastický, tak ryze národní, že rojí se cit za cítem, až najde člověk, čím už dávno byl pohodil, čemu se už dávno byl odcizil, a co vysloveno zní takto: „V mém rodišti, v té malé dědinečce také to bývalo takové, dokud jsem býval chlapečkem, bývala to pěkná srovnalost, bývalo to něco, co tuto vidíš vyrostlé a dospělé; ale co tuto na sobě vidíš, to nejsi ty, pecka byla sice jedna, ale ty a ta tvá dědinečka, anebo ty sám bez dědinečky, tys byl očkovan, rosteš jináče, ty už nejsi ten, kterýs býval co chlapeček.“ Prosím Vás, kde jsou ty naše zvyky, obyčeje, spůsoby, pověry a vůbec to, co nás činí nás? Rostly s námi naše školy, naše kanceláře, naše – rostli s námi ti, kteří byli z nás? Ironicky musí tu zvolati našinec: Ó arci, my jsme národ veliký, sedmimilionový anebo snad ještě větší, a neschází nám nic, jenom ta maličkost, že nejsme národ.“

Z Hradiště odskočil si Mírovít do Kunovic, aby navštívil tamního mlynáře Tomáška.³ Mlynář Tomášek byl spřízněn se Sušilem, profesorem v alumnatu brněnském.⁴ Sušil býval až do svého zhasnutí Mírovítovi povždy nakloněn, o čemž svědčí i ta okolnost, že kdy Mírovít v posledních života létech Sušilových po rozličných místech v Moravě přebýval, Sušil ho skoro co ročně v prázdninách navštěvoval a i děle, než jinde obyčej míval, u něho se bavil. Následkem tohoto obapolného přátelského poměru považoval Mírovít za svou povinnost, aby navštívil přízeň Sušilovu. K tomu měl ještě mlynář Tomášek dvě mladé dcerky, které hned v útlém mládí co vlastenky pochvalně známy byly, a vlastenek bylo za onoho času tak pořádku, že i jim kvůli musel Mírovít z Hradiště do Kunovic. Slečny Tomáškovy vypravova-

ly, že mají v bytu také jednoho důstojníka ruského a tu přišly také na to, co prý jim ten ruský důstojník ondyno vyvedl.

Stalo se totiž, že kunovický starý a jozefinským duchem skrz naskrz prosákaný pan farář dával jakýsi soiré, čili svačinu. K svačině této sezval všechny místní honorace, následovně i Tomáškovici slečinky, a následovně i důstojníka ruského, který u Tomášků býval a byl zároveň nejvyšším velitelem celé vojenské v Kunovicích ubytované posádky ruské. Doma u Tomášků mluvil a bavil se důstojník s dcerkama mlynářovými vždy jenom „pa rusku“ a slečinky mluvily s ním po moravsku. Ony rozuměly vždy Rusovi, a Rus vždy jim.

Přijda důstojník Rus na pozvání ku svačině na faru, zasedl si rovně jiným hostům a rovně slečnám Tomáškovým ku stolu odloživ ovšem stranou svou přílbu. Netrvalo však dlouho, a milý host Rus viděl a slyšel, že ten starý jozefinský katastr vede svou, a po něm co hostitelé že se nesou všichni zvaní. Bylo sotva po druhém jídle, an tu někdo zpozoroval, že důstojníka Rusa není u stola ani vůbec ve světnici, ba že není tam ani jeho přílby. Hádáno, že asi za svým vojenským povoláním na chvíli se vzdálil, a že se zas brzo navrátí, nebo – dokládáno, kdyby byl chtěl na čisto odejít, byl by se prý aspoň poroučel. Ale Rus se nevracel a nevrátil se ani, když už bylo po svačině. Slečny Tomáškovy vrátily se ale po svačině domů, a našly pana důstojníka sedícího ve svém pokojíku. I tázaly se ho, co by se bylo asi důležitého přihodilo, že tak náhle zmizel a nevrátil se více? Rus vyslechna všechny naléhavé otázky, odpověděl jim konečně, odpověděl jim ale též otázkou, řka: „A jste Vy Židovky?“ Slečny nevíniatka zůstaly nad takou otázkou celkem zaraženy a bezmála i zastrašeny, a jaly se důstojníka ujišťovati, že nejsou židovky, noprž křesťanky hodné a spravedlivé. Rus ale, který ovšem z Rousinova nepocházel, začal domlouvati našim vlastenkám, kterak mohly jít a zůstatí na takové faře, kde se mluví všecko po židovsku? „Nebo“ – doložil – „co u nás v Rusku mluví po německu, je jenom žid.“

Z této krátké ale skutečné události vybral si Mírovít to krátké mravné naučení, že u Rusů platí němčina asi tolik, co u nás řeč cikánská, a že ruský důstojník uslyšev na půdě svatocyrilské hovor německý, utekl, jako by snad každý našinec utekl ze společnosti cikánské.

Známi Mírovítovi a jeho společníci vrátili se brzo zpět do Brna, jemu ale nechtělo se z Hradiště a proto čekal tam, byť i neměl společníka cicerona, a vyčkal tam celých 14 dní, až se totiž celý ruský voj z Hradiště hnul. Konečně veřejně mluveno, že zítra ráno o 9 hodinách vymaštrují všichni Rusové z Hradiště na pokoření Maďarův. Tehdejší politika a diplomacie neznala leč jen zpouru anebo poslušnost: zájmy národnosti nebyly jí známy.

Mírovít postavil se před mostem, aby tu naposledy patřil ještě ve tvář všem jemu zajisté milým Rusům. Jakmile pochod nastal, díval se Mírovít bedlivě po svých známých, a tu stalo se nejednou, že pokynul ještě rukou tomu onomu důstojníkovi na rozchodnou, a že naopak mnohý důstojník od něho hned nezpozorován kýval jemu na rozloučenou. Ba stalo se, že i někteří seržanti a někteří sprostí ruští vojínové, spatřivše jej, nejenom kývali mu rukou, ale i své „urá“ plným hrdlem mu provolávali, co by si naši domácí vojínové oné doby zajisté nebyli dovolili, nechtěli-li by si utržiti několikráte pět.⁵ Mírovít litoval jenom, že v Hradišti nebyl také přítomen kobilkář, baron Hingenau,⁶ aby se byl mohl s ním aspoň o tom zpráti, u kterého vojska panuje větší knut, zdali u vojska ruského, čili u našich automatů domácích?

Když byl poslední Rus z Hradiště odešel, – což bylo asi o 11. hodině – vrátil se Mírovít nazpět do města. Vrátil se v celé své podstatě, jako býval před příchodem Rusů, jako býval u přítomnosti Rusů a jako zůstal věren sobě i po odchodu Rusů. Po odchodu Rusů chodil ještě semotam po náměstí a po některých ulicích, a koukal se, jak už dobře koukat uměl, po tom světě hradištském. Při tomto svém koukání pozoroval, že se po odchodu Rusů mnohým tvářím a mnohým očím tamním velmi ulehčilo, a že se ty samé oči koukají nyní i bez brejlí ne-li docela, tedy aspoň předce už poněkud jinak, nežli se u přítomnosti Rusů koukávaly na člověky, jakýmžto člověkem ku příkladu Mírovít sám byl.

O polednách vešel Mírovít do hostince, aby poobědval. Při obědě ale teprv vlastně seznal, jakou invalidní chásku přechovává město Hradišť. Spustily totiž při obědě a troubily

některé trouby na mráz tím způsobem, že s invalidním rozumem svým neostýchaly se tvrditi, že deset honvédů maďarských rozpráší a pobije celou třicetitisícovou armádu Paniutinovu. Říkává se, že prý proti nerozumu ani sám Pánbůh nic nevyřídí, a proto ani Mírovít nepovznesl hlasu svého proti troubám hradištským. On cítil, že je tu v jakési vlčí jámě, nebo viděl a pozoroval, že ten a onen protiruský žvástal vzdor žvatlavosti své mimochodem pohlíží ještě po něm, aby mohl z něho něco, co by asi si přál, vycifrovat. Nescházelo ani takových lidí, kteří při obědě dokonce ani nemluvili, ale popíjejíce svůj žejdlíček piva nebo vína, koukali se na pohled docela nečinně, docela neutrálně, a Mírovítovi jenom to zdálo se býti podivno, že tacíto němí hosté pozírali naň i tehdy zpytavě, když on mlčel a mluvil leckterýs jiný hradištský protirus. Když byl Mírovít uviděl, v jaké to vlastně společnosti svatocyrilské a svatoplukovské se nalézá, bylo mu, ať to bez okolku řekneme, zrovna – do pláče. Cizinci – nebo Rusové byli u nás v Moravě až do r. 1849. za cizince pokládání – tito ruští cizinci, tito domnělí lidožrouti, národ tento, jak se do světa pleskalo, nekulturovaný, tito cizinci přijali a bavili Mírovíta tak upřímně a přátelsky, že to od cizinců nebylo ani v nejmenším k očekávání. A Rusové neměli žádných špěhounů a žádných tajných: jak mysleli, tak i mluvili a mluvili od srdce k srdci. Hejna slídilů a špěhounů, a všeliké to koukání a hlídání uvedly Mírovíta do takové sevřenosti a sklíčenosti, že mu bylo konečně zrovna do útěku. Sotva tedy poobědval, schoval se a odešel na nádraží, prost jsa všech očí špěhounských, v pokoji několika hodiněm dočkal nejbližšího osobního vlaku a jel zpět do Brna. Nechme ho zatím samého, nežli se do Brna navrátí, a povězme si ještě o jednom výstupu, jenž se onoho času v Hradišti přihodil.

Mimo vojsko ruské bylo tenkrátě též něco vojska našeho v Hradišti. Umluvili se tedy důstojníci naši, že vystrojí na počest svým vzácným hostům svačinu. Důstojníci ruští pohlíželi vcelku dosti z vysoka na důstojníky naše, pozvání ale nicméně přijali a dostavili se v počtu dosti značném ku svačině. Rozumí se, že celá jejich zábava motala se skoro veskrz jenom kolem jich řemesla vojanského. Mluvílo se hi i hot, až pak ku slovu přišel také jeden ruský podplukovník, který neuměl německy, leč toliko rusky anebo francousky. Poslednější řeči nerozuměla ale větší část důstojníků našich a proto mluvil podplukovník po rusku, a v čem by mu naši nerozuměli, měl při sobě tlumočníka, který v takovém ovšem ne častém případě přetlumočil řeč Rusovu do němčiny. Tento ruský major vykládal celý válečný plán, jak si ho byl sám utvořil v hlavě své, a vyjasňoval, kterak bude a musí býti válčeno, aby se potkali s úspěchem. Naši důstojníci bavívali se ovšem také rádi v řemesle svém, ale tak důkladně a mistrovsky jak onen Rus nepouštěli se nikdy do práce své a proto poslouchali ho pozorně a nejeden obdivoval jeho neobyčejnou známost u vedení války. Když bylo po svačině, rozešli se přátelsky a ubírali se v jednotlivých tlupách domu. Ubírala se též jedna taková smečka důstojníků našich a rozmlouvala ještě cestou o tom ruském podplukovníku, že to muž učený, že má jasné náhledy atd. Náhled o důkladné učenosti Rusa byl tak na jisto postaven, že nebylo nikoho, kdo by mohl nejmenšího namítati, a proto byl tedy souhlas všeobecný. Ale jednomu důstojníkovi našemu vrtalo předce cosi v mozečku, a nemoha se chudáček opanovati, vybleptal to nahlas, řka ve své vojenské, tehdy ovšem ještě německé řeči: „Ale já jenom nepochopuju, jak se může někdo státi majorem, když ani německy neumí!“ Kdo chceš, zasměj se této platonovsko-němčourské nevinnosti!

A nyní, když jsme na své vlastní oči poznali Rusy na Moravě, podívejme se do Brna, abychom poznali i Jezovity čili Likuriany.⁷ Že jsme vzali Rusy z roku 1849 a Likuriany z roku 1851 do jednoho záhlaví, nebude nám asi ve zlém vykládáno, nebo v jednom ohledu jsou si Rusi i Jezoviti velmi rovni, a sice v tom ohledu, že – pokudž mysl lidská stihne – zůstanou Rusové věčně Rusami, a Likuriani naproti tomu na věky věkův Jezovitami!

Poznámky k příloze:

- 1 Fedor Sergejevič Panjutin (nar. 1790), ruský vojevůdce, od r. 1851 generál infanterie. Bojoval proti Napoleonovi, v letech 1830–31 se podílel na potlačení polského povstání, r. 1846 obsadil vzbouřené Krakov.
- 2 Tj. za obět.
- 3 Antonín Tomášek, zprvu hostinský v Novém Rousínově, pak mlynář v Kunovicích a Loučce, byl manželem Sušilovy sestry Josefy (nar. 1808). Z manželství vzešli synové Josef a František a dcery Marie a Kateřina, o nichž je následná Mikšíčková zmínka.
- 4 František Sušil (1804–1868), český katolický kněz a buditel, sběratel lidových písní, profesor brněnského biskupského semináře.
- 5 Tj. trest pěti ran lískovkou.
- 6 Baron Hingenau, brněnský Němec, byl v roce 1848–49 s Mikšíčkem v ostrém národnostním sporu.
- 7 Likuriáni bylo méně obvyklé označení redemptoristů, mužského katolického řádu, založeného sv. Alfonsem z Liguori v Neapolsku r. 1732. Právě jejich příchod do Brna vyvolal Mikšíčkův jízlivý komentář v jeho pamětech.

PhDr. Zdeněk Fišer (n. 1952), historik, pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. a první poloviny 20. století, zvláště pak na vývoj národně českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

The Testimony of Matěj Mikšíček on the Stay of the Russian Army in Uherské Hradiště in May of 1849

A b s t r a c t

In May of 1849, a contingent of the Russian army of about 15–17 000 men camped temporarily in the vicinity of Uherské Hradiště. Their destination was in Hungary, where they were to take part along with other armies in the subduing of the Hungarian rebels who rejected the government in Vienna. This involvement was based on an agreement between Russian tsar Nicolas I. and Austrian emperor Franz Joseph I.

The presence of Russian troops inspired general interest among the Moravian public, which was informed about this circumstance through a series of articles in a period newspaper, Moravian news. The author of a majority of them was successfully identified as Matěj Mikšíček (1815–1892) permanently settled in Brno. Mikšíček was an important representative of the Czech nationalist movement in Moravia, who belonged to the radical wing of the revolution of 1848–89.

In his articles, Mikšíček did not only describe and discuss the appearance, equipment and behaviour of the Russian soldiers. At times, he discloses some of his own subjective political views. His comments on the presence of a large group of the related Slavic ethnic are exceptionally valid, because he was present in Uherské Hradiště for the most of their stay there. Mikšíček revisited this chapter of his life twenty years later (1868), when he was writing his memoirs entitled “A Bubble of Moravian Life”. This is a previously unknown testimony, preserved as a part of the author’s heritage in Brno Moravian Land Archive. Here, he confronts his reader with his past experiences: how he came to Uherské Hradiště along with his friends, how he met a Russian officer, how he visited sacred Velehrad with him, how the Russians left and how their presence was perceived and commented on by the Hradiště citizens. See the appendix. Thus, a today’s reader can learn about this event, otherwise poorly documented, in two different versions by one author.

Matěj Mikšiček's Zeugnis vom Aufenthalt des russischen Heeres im Mai 1849 in Uherské Hradiště

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Mai 1849 schlug das Kontingent russischer Truppen von 15–17 000 Mann vorübergehend ihr Lager in Uherské Hradiště und Umgebung auf. Die Truppen bewegten sich Richtung Ungarn, wo sie aufgrund einer Vereinbarung zwischen dem russischen Zaren Nikolaus I. und dem Kaiser von Österreich Franz Joseph I. gemeinsam mit anderen Truppen zur Befriedung der dortigen Aufständigen, die die Regierung in Wien ablehnten, eingesetzt werden sollten.

Die Anwesenheit dieser Streitkräfte erweckte das Interesse der breiten mährischen Öffentlichkeit, die durch eine Reihe von Artikeln in der damaligen Presse *Mährische Zeitung* informiert wurde. Als Autor der meisten Artikel wurde Matěj Mikšiček (1815–1892) identifiziert. Der an Brno gebundene bedeutende Vertreter der tschechischen Nationalbewegung in Mähren zählte in den revolutionären Jahren 1848–1849 zu den jeweiligen Radikalen.

In seinen Beiträgen berichtete Mikšiček nicht nur über Aussehen, Ausrüstung und Verhalten der russischen Soldaten, sondern ließ auch seine subjektiven politischen Ansichten durchsickern. Seine Einstellungen zum Verbleiben der großen Menge von Personen des verwandten slawischen Ethnikums sind besonders wertvoll, weil er während der ganzen Zeit in Uherské Hradiště persönlich anwesend war. Nach zwanzig Jahren (1868) griff Mikšiček auf dieses Kapitel seines Lebens noch einmal zurück, als er seine Erinnerungen unter dem Titel „*Eine kleine Blase aus dem mährischen Leben*“ niederschrieb. Die als Nachlass des Autors im Mährischen Landesarchiv aufbewahrten Erinnerungen enthalten ein bisher völlig unbekanntes Zeugnis, das einem imaginären Leser einstige Erlebnisse des Verfassers bietet: Ankunft mit Freunden in Hradiště, Bekanntschaft mit einem russischen Offizier und anschließender gemeinsamer Besuch des Wallfahrtsorts Velehrad, Abzug der russischen Truppen, Meinungen der Bürger von Hradiště über die russischen Soldaten. In der Beilage des vorliegenden Beitrags ist der entsprechende Text enthalten.

Heutzutage kann der Leser jene Geschichte sogar in zwei von einem Verfasser stammenden Versionen kennenlernen.

DISCIPLÍNA I REVOLTA ANEB ŽÁKOVSKÁ A STUDENTSKÁ LÉTA V ŽIVOTĚ JANA ČERNÉHO

Aleš Vyskočil, Historický ústav AV ČR, Brno

Jan Černý, československý premiér, ministr vnitra a zemský prezident, byl původně předurčen pokračovat v rodinné tradici, tedy stát se kožešníkem a převzít dílnu v rodném městě. Osud tomu však chtěl jinak. Následující řádky se snaží zdokumentovat tuto cestu, podat vysvětlení k panujícím dohadům a vyvrátit nepřesnosti, ať již záměrné či nikoliv.

Smyslem tohoto příspěvku je sledovat raná léta Jana Černého a přiblížit si tak genezi jeho individuálních a profesních kvalit. Nelze ovšem podlehnout dojmu, že již na tomto místě – v mládí – nalezneme zřetelnou predestinaci jeho dalšího vývoje, vrcholícího ve vysokých politických funkcích. Během onoho prvního čtvrtstoletí života, kdy se působením rodiny a školy zásadně formuje osobnost kteréhokoliv mladého člověka, však můžeme vystopovat neklamně indicii svědčící o budoucích životních ambicích a prioritách. Vyličme tedy okolnosti a události Černého zrání, jak nám to dovoluje existující pramenná základna.

Článek je zaměřen na jednotlivé studijní fáze, kterými si Černý prošel, a tím je dán chronologický rámec. Postupně se budeme věnovat žákovským, středoškolským a vysokoškolským studiím.¹ Konečným mezníkem pro nás bude 24. únor 1900, kdy složil poslední státní zkoušku na právnické fakultě. Dostupné pramenné a literární zdroje umožňují obsáhleji zdokumentovat především gymnaziální a univerzitní éru. Vymodelovat plastický obraz zrání Jana Černého znesnadňuje nedostatek primárních pramenů – pamětí, dopisů či jiných materiálů osobní povahy. Do značné míry tím trpí celkový autentický rozměr. Chybějící materiály výrazně limitují i možnost zhodnocení vlivu a pozice rodiny.²

Jan Černý se narodil 4. března 1874 ve slováckém městě Uherském Ostrohu, v domě číslo 69, manželům Ignáci a Aloisii jako jejich třetí potomek. K dcerám Leopoldině a Marii tak přibyl toužebně očekávaný syn. Toužebně i proto, že Jan přišel na svět do živnostenské rodiny a chlapecká ruka byla vždy potřeba. Řemeslo se u Černých dědilo po generace a někdo musel rodinný podnik později převzít.

Přestože v Uherském Ostrohu prožil trvale pouze prvních jedenáct let života (s výjimkou nedobrovolného návratu na sklonku života), zmiňme se v krátkosti o prostředí, kde trávil bezstarostné chvíle svého dětství, než se jeho život rozběhl jiným směrem, i do míst na hony vzdálených rodnému Slovácku. Ostroh, který byl sídlem okresního soudu, patřil v poslední čtvrtině 19. století mezi malá česká města s přibližně 1000 obyvateli a početnou německou menšinou. Tvořil hospodářské středisko se sídlem významného velkostatku knížecí rodiny Lichtenštejnů. Ekonomická struktura obyvatelstva však napovídá, že tu zcela dominoval zemědělský a drobný živnostensko-řemeslnický živel. Průmyslová sféra se rozrůstala velmi pozvolna, o tom svědčí i procentuální zastoupení dělnictva, které řadilo ostrožský okres na 73. místo mezi 82 okresy na Moravě. Těmto pozicím se výrazně vymykal pouze oděvní průmysl. Krejčí, obuvníci, kožešníci, kloboučníci a další tvořili nejpčetnější živnostenskou vrstvu v bývalém hradištském kraji a výsadní postavení si udržovali na tomto poli i v celém moravském regionu. A právě k jedněm z nich, ke kožešníkům, náležel i Janův otec. Kožešnictvím se v hradištském kraji, dle údajů dostupných k roku 1880, živilo 114 malovýrobců, v okrese samém 19 a mezi nimi jedna žena.³

Na 1 053 ostrožských obyvatel (včetně židovské obce) připadalo v tuto dobu celkem 78 živnostenských podniků, které až na honoraci řezníků, uzenářů nebo hostinských nepřinášely svým nositelům horentní zisky, o blahobytu nemluvě. Dvojnásob to platilo u kožeš-

níků a ostatních oděvních živností. Rozhodl-li se ovšem někdo pro živnostnictví, nedostávalo se mu již většinou prostoru pro alternativní finanční zdroje, a tak se snažil své řemeslo všemožně udržet na přijatelné úrovni a zabezpečit jím rodinu a hospodářství. Z tohoto důvodu zřetelně vystupují pohnutky, jež vedly Ignáce Černého k tomu, aby svého nejstaršího syna směřoval k rodinné výrobě.

Permanentní existenční starosti nepřály jiným, nadto neuvážlivým rozhodnutím. Jan Černý se ovšem svému osudu vzepřel, přestože tím riskoval mnohé. Ohrožení životaschopnosti celé rodiny, předčasnou ztrátu rodinného zázemí, později i vážný rozkol se svým otcem. Navíc se odvážil přerušit generacemi s hrdostí budovanou rodinnou tradicí. Naproti tomu všemu ale stálo vyšší společenské postavení spojené s prestižním a váženým zaměstnáním, odpovídající ekonomické poměry a únik z šedi maloměstského prostředí. Cesta k vysněnému cíli však nebyla strmá a již vůbec ne jednoduchá.

První vítězství mu pomohl vybojovat designovaný ostrožský farář. Odvedl Černého od řemesla, ale pro změnu jej zaslíbil kněžské dráze. Ze druhého vzdoru, tentokrát proti farářově přání a otcovu obtížně získanému požehnání, se již Černý zodpovídal sám. Ještě dlouho po ukončení právnické fakulty nemohli nalézt Jan a jeho otec snadno společnou řeč. Ale nepředbíme a vraťme se k Černému coby adepty obecné školy.

Městská obecná škola v Uherském Ostrohu

Na podzim roku 1880⁴ se malý Jan poprvé ve svém životě vydal na pouť od rodného domu po písecké silnici zvané „Na hatích“ k mostu spojujícímu břehy rozdělené mlýnským náhonem, dále napříč vnitřním městem, jakýmsi říčním ostrovem, uzavřeným ze všech stran vodou z řeky Moravy, a kolem farního kostela sv. Ondřeje na náměstí až k budově školy, kam docházely děti z jazykově českých rodin z katastru města Uherský Ostroh a osady Rybáře.⁵ Cesta mu utíkala rychle, jelikož nemusel opustit brány svého rodiště, kde mělo školství dlouholetou tradici sahající kontinuálně až do 16. století. Během svého působení se škola několikrát stěhovala a ta, do které se Černý vypravil sbírat první zkušenosti, se nacházela ve východním cípu zámeckého hospodářského traktu vedle sýpky, v místě zvaném na „Horní bráně“. Dříve tato dvoupatrová budova (č. 102) sloužila jako sklad soli, odtud její starý název „Solárna“. Škola zde sídlila již v roce 1827, jak nás o tom zpravuje indikační skica stabilního katastru. Snad se zde (provizorně?) vyučovalo již od roku 1808, kdy vyhořela tehdejší školní budova (č. 30) stojící hned napravo od ní. Až do roku 1832 byla „Solárna“ majetkem lichtenštejnského velkostatku, následně ji město odkoupilo a budovu zrekonstruovalo. Přízemní prostory byly upraveny na skladiště dříví, první poschodí vyčleněno pro byt nadučitele a o nejvyšší patro se podělila komůrka pro podučitele a vlastní vyučovací místnost.

Ostrožská smíšená škola patřila k těm menším, zpočátku byla jednotřídní, později měla třídy dvě. V celém hradištském okresním hejtmánství by se v době, kdy byl Černý kvartán, napočítalo 71 českých obecných škol, z toho těch s nejméně dvěma třídami 61. Již tak tristní situaci umocňoval ještě velký počet žactva, který se v rámci hejtmánství vyšplhal na 15 428. Demograficky příznivé období jeho hodnoty nadále zvyšovalo a školy musely tomuto nárůstu čelit postupným rozšiřováním. I ostrožská malotřídka se dočkala v roce 1884 zřízení třetí třídy. Pro ni se však již ve stávající budově nenašlo místo, a tak byla detašována v obecním domku č. 1 u mostu nedaleko od panského mlýna.⁶

Na počátku 80. let, kdy do školy vstoupil Černý, byla ještě dvoutřídní, ale již tehdy obývalo společně s ním každou třídu na 50 spolužáků a v roce 1884 dosáhl tento počet již 60. Vyučování probíhalo tudíž ve značně stísněných a pro výuku nepříznivých podmínkách. S těmi se ale musel učitelský sbor smířit, definitivní řešení bylo prozatím v nedohlednu. Ostatně taková byla situace na většině obdobných škol. I přes kvalitativní nepřízeň se učitelé snažili svým žákům předat ze sebe to nejlepší a vštípit jim tak základní praktické vědomosti a návyky. „Trivium“ a ostatní předměty jim přednášeli zdejší dlouholetý nadučitel Antonín Budík, původem z Bučovic, aprobovaný k výuce na českých obecných školách,

1. Budova ostrožské obecné školy, kam chodil Jan Černý v první polovině 80. let 19. století.

a vyučitel Julius Navrátil z Kroměříže, způsobilý vyučovat i na českých měšťankách. Jan zažil také působení předešlého vyučitele Karla Zapletala. Kolegium doplňovala Terezie Švarzerová z Bystřice, která zasvěcovala dívky do tajů ručních prací a péče o domácnost. V roce 1884, kdy se správce školy Budík odstěhoval do Vídně, jej nahradil Emil Zapletal, který byl na ostrožskou školu povolán z Hluku. S ním přibyli i noví vyučitelé Jan Krejčířík a František Vařecha.⁷

Z Pamětní knihy města Uherského Ostrohu se dozvídáme o platových podmínkách zdejšího učitelstva. Dle úpravy platné od roku 1870 byl stanoven plat nadučitele ve výši 800 zlatých, včetně funkčního příplatku 200 zlatých, a pětileté příplatky po 60 zlatých. Ze svého platu musel ovšem nadučitel platit vyučitele, což činilo přibližně 150 zlatých. Žákovské školné se v této době pohybovalo v rozmezí od 14 do 28 krejcarů podle zámožnosti rodiny, žáci z osady Rybáře platili 17,5 krejcaru.⁸

Vyučování v malotřídkách komplikovalo současné sdílení jedné třídy dětmi z více postupných ročníků. Důkladnost výuky a její celková koncepce v takovýchto poměrech zákonitě neodpovídala stanoveným normám. Přesto platila zásada, že se musí dostat rovného vzdělání dětem navštěvujícím jednotřídku stejně tak jako osmitřídku. Na nereálnost záměru ovšem ukazoval i nestejný počet vyučovacích hodin.

Pro dvoutřídní školu, jakou byla i ostrožská, platil tento vyučovací harmonogram:

druh školy	počet tříd	počet oddělení	hodin týdně*	jednotlivé ročníky
dvoutřídky	1.	1.	19	1., 2., 3.
		2.	23	
	2.	1.	28	4., 5., 6., 7., 8.
		2.	28	

Poznámka: *) Do počtu hodin nejsou započítány hodiny ručních prací pro dívky, jelikož jejich stanovení spadalo do kompetence jednotlivých okresních rad.

Nejvíce prostoru dostával mateřský vyučovací jazyk, v našem případě čeština, přibližně 10 hodin týdně, dále počty (4 hodiny) a psaní. Ostatním předmětům byly vyhrazeny většinou dvě hodiny. Jednalo se o náboženství, zeměpis a dějepis, přírodovědu, kreslení (i s prvky geometrie), zpěv, tělocvik a ruční práce pro dívky. Ve víceletých školách se ve vyšších ročnících objevovaly samostatně navíc předměty přírodopis, přírodopyt (kombinace chemie a fyziky), aritmetika či rýsování. U malotřídek se tyto předměty, vyšetřil-li se čas, vyučovaly v rámci jednotlicí přírodovědy nebo počtů (matematiky).⁹

Již od tereziánských reforem 18. století byla školní docházka povinná, měnila se pouze její délka. Ve druhé polovině 19. století se ustálila na osmi letech a měla dva stupně. První byl platný pro všechny žáky bez rozdílu – museli absolvovat úvodních pět let studia na obecné škole. Poté nabízel rakouský školský systém několik variant. Nejčastěji využívanou možností bylo dochodit zbývající tři roky na obecné škole nebo přestoupit na tuto dobu na měšťanku. Tímto se pro drtivou většinu školou povinných končila etapa vzdělávacího procesu, přestože získané základní vzdělání opravňovalo k návštěvě živnostenské školy pokračovací nebo jiné odborné školy. Jinou variantu po absolvování pěti ročníků znamenal přestup na nižší stupeň střední školy (gymnázium, reálka). Odtud vedla cesta k vyššímu stupni střední školy a dále ke studiu na univerzitě nebo technice.

K základní osmileté formě vzdělání směřoval i Černý. Pro splnění povinné školní docházky nebylo navíc zapotřebí opustit zdi obecné školy, jelikož česká měšťanka v tomto regionu do roku 1892 neexistovala. Za nadstandard lze považovat, kdyby se rozhodl studovat na živnostenské škole pokračovací zřízené v Uherském Ostrohu v roce 1885. Tímto krokem by se ale nepochybně jeho studijní pouť uzavřela.

Zdálalo se, že zavedené výroby slováckých kožichů rodinou Černých nestojí nic v cestě a Jan dopřeje svému otci zasloužený a klidný odpočinek. Osud tomu však nechtěl, a tak přejdeme o kus dále.

Středoškolská studia v Uherském Hradišti

Nechybělo mnoho a tato etapa se nikdy neodehrála. Za to, že se stal středoškolákem, vděčil především tehdejšímu ostrožskému administrátoru na faře Josefu Bartákovi (farářem od září 1885) a skutečnosti, že v nedalekém Uherském Hradišti bylo čerstvě zřízeno nižší české gymnázium, které lákalo nové studenty do svých řad. Díky tomu budoucí československý stát nepřišel o dvojnásobného premiéra a Morava a Slezsko o svého prezidenta.

Dát syna studovat na gymnázium naplňovalo v mnoha rodinách představu o jeho zdárné budoucnosti. U Černých se ale představy poněkud lišily, jinými slovy odpovídaly tehdejší běžným stereotypům. Janův bystrý intelekt se měl zúročit v poctivé práci při gruntu. Jiné možnosti nebylo a o případném studiu se vůbec neuvažovalo. Za zisk vyššího nežli základního vzdělání se přimlouval především Barták. Dokázal ocenit nadání svého ministranta a spatřoval v něm naději pro následnou kněžskou kariéru, jak ve skrytu duše doufal, třeba v tamní farnosti. Zpočátku však duchovní narážel na odmítavý postoj rodiny, která avizované studium v Hradišti nijak vřele nevířila. Syn se odchodem vzdaloval otcově představě o převzetí rodinného rukodělného žezla. Bartákovo naléhání přimělo Ignáce Černého k souhlasu až poté, když byl ujištěn, že studium malého Jana nebude pro rodinu finanční přítěží i v případě, bude-li syn po maturitě pokračovat dále ve studiu na teologické fakultě.¹⁰ Svoji roli při otcově svolení snad sehrálo i to, že tou dobou měl ve své kožešnické dílně pomocníka v Karlu Němčickém ze Strážnice. O několik let později se již mohl spolehnout na dvojici učňů, na Tomáše Galušku z nedalekých Chylic a na svého druhorozeného syna Bedřicha, kterému hodlal živnost předat a který tak naplnil otcovu vůli namísto staršího Jana.¹¹

Od středy 9. září 1885 do následujícího úterý probíhal v ředitelně gymnázia v Uherském Hradišti zápis do první a druhé třídy. Během tohoto týdne sem přicházeli talentovaní žáci ze všech koutů Moravy, aby si prohloubili své dosavadní poznatky. Tehdy se zde také jako nováček objevil v doprovodu svého otce jedenáctiletý Jan.

Než však mohl zasednout společně s ostatními primány do gymnaziálních lavic, musel absolvovat přijímací zkoušky, jejichž úspěšné složení bylo předpokladem pro přijetí žáků přicházejících z obecných škol. Sestávaly z „trivia“ a katechismu. Základy mateřského jazyka a matematiky byly ověřovány písemnou i ústní formou, otázky z věrouky se zodpovídaly pouze při pohovoru. Nejdříve čekaly na aspiranty písemné testy z českého jazyka a počtů. Po jejich úspěšném zvládnutí následovala ústní část, které se ovšem mohl adept vyhnout, měl-li na frekventačním vysvědčení z obecné u obou předmětů dobrou známku. To se týkalo i katechismu.¹² Průběh Černého studia na obecné škole není znám, nicméně se dá předpokládat, že právě on byl jedním z těch, kterým se ústní část v důsledku dobrých předchozích výsledků odpouštěla.

Barták se v jeho schopnostech nemýlil. Přijímacím testem prošel Černý bez zaváhání a od středy 16. září se stal na příštích osm let studentem prvního českého gymnázia v tomto regionu, které vstupovalo do druhého roku své existence.

Jaké vlastně bylo nově zřízené hradištské gymnázium a co nabízelo svým studentům? Měly roky strávené na jeho půdě rozhodující vliv na dospívajícího Jana, na krystalizaci jeho názorů a životních postojů i budoucí profesní orientaci? Do jaké míry ho ovlivnilo zdejší profesorské kolegium a vlastenecký duch zde panující?

Až do poloviny 80. let 19. století zajišťovala středoškolské vzdělávání na Slovácku německá nižší piaristická gymnázia ve Strážnici a Kyjově a německé vyšší gymnázium v Uherském Hradišti. Tento jazykový monopol se zdál dlouho neprolomitelným. Zastáncům českého gymnázia se jen pozvolna dařilo prosazovat důvod jeho oprávněnosti. Vyjednávání s příslušnými orgány se počítalo na léta. Zejména městské zastupitelstvo zaujalo výrazně negativní postoj. S nelibostí sledovalo pokračující oklešování výsadního německého postavení a snažilo se všemožně bránit posilování českého živilu. Podobnou nevráživost vyvolával záměr u zástupců místního německého gymnázia, kteří argumentovali blízkostí slovanských ústavů v Kroměříži, Přerově či Olomouci a kteří pochopitelně spatřovali v českém ústavu silnou konkurenci spojenou s odlivem studentů a tedy i finančních prostředků.

Zlom v jednání nastal se vstupem matičních orgánů do sporu. Delegation desítek starostů z Uherskohradištska se na samém sklonku roku 1883 obrátila na Ústřední Matici školskou v Praze s prosbou napomoci zřídit českou střední školu. Matice přislíbila ústy svého předsedy Františka Ladislava Riegra intervenci na vídeňských úřadech. Netrvalo dlouho a matiční žádost zasláná na ministerstvo kultu a vyučování byla vyslyšena. Ministerský výnos č. 8832 z 19. května 1884 povoloval otevření první třídy nižšího gymnázia Ústřední Matice školské s právem veřejnosti v Uherském Hradišti. O čtyři měsíce později, 16. září, byl slavnostně zahájen první školní rok. Touha po českém vzdělávacím centru a její široká podpora u slováckého obyvatelstva nakonec slavily úspěch. Slováckému regionu se dostalo tolik potřebného a očekávaného gymnázia, které se zároveň stalo živnou půdou bujícího vlastnictví.

Škola měla soukromý statut a byla odkázána na svépomoc při financování zajišťujícím ústavu nezbytné vybavení a žákům nerušenou výuku. Podpora zdejších vlastenecky cítících občanů, různých spolků a organizací, stejně jako příspěvky z celé země však naznačily, že se nemusí o svoji budoucnost obávat. Důkazem byl i velký počet uchazečů. Hned první rok zasedlo do lavic 115 žáků (jeden přibyl ještě během roku) rozdělených do tří tříd. Výuka zpočátku probíhala v pronajatých místnostech místní rolnické záložny, z vlastní budovy se ústav mohl těšit až následující školní rok. Na kvalitu a rostoucí renomé hradištského gymnázia měla značný vliv přeměna školy nižší instance na vyšší od školního roku 1888/89, čímž bylo umožněno tamním studentům dosáhnout maturitního vzdělání, a dále postátnění gymnázia k 1. lednu 1891, znamenající zařazení ústavu do státní rozpočtové politiky.¹³

Krátkým exkurzem po dějinách ústavu se dostáváme k učitelskému sboru formujícímu studentské duše a tříbicímu jejich znalosti. Osobností, které měly výrazný vliv na Jana

2. Budova gymnázia, jehož byl Jan Černý žákem v letech 1885–1893.

a jeho spolužáky a zanechaly v nich hluboké vzpomínky, byla celá řada a nebylo by účelné je zde vyjmenovávat. Snad pouze ty, které přede všemi zmiňuje Černého spolužák Tomáš Glos. Na prvním místě je to ředitel Jan V. Tůma (vyučoval v jejich třídě češtinu) a dále členové kolegia Josef Klvaňa (přírodopis), třídní učitelé Emanuel Němeček (čeština, řečtina, latina), František Řehák (čeština, řečtina, latina) a Method Molčík (řečtina, latina, těsnopis) nebo Bohuslav Kopecký (zeměpis–dějepis), František Jansa (matematika, fyzika, zpěv), Ignát Hrozek (němčina) a Alfons Sauer (náboženství), ale ten se netěšil výrazné přízni studentů.¹⁴ Zejména profesori Tůma a Klvaňa dalece přesáhli svým vědeckým a pedagogickým dílem hranice regionu a neoddiskutovatelný význam má i jejich budíteľská činnost.

Je pochopitelné, že nejsilnější dojem zanechávali ve studentech vlastenecky zapálení učitelé, jakými byli Bohuslav Kopecký heroizující české historické (i bájně) postavy a události s nimi spjaté nebo ředitel Tůma přibližující studentům krásu, ojedinělost a ideové poslání díla českých prozaiků a básníků. Velké oblíbené se rovněž těšil Josef Klvaňa, který svým žákům zpestřoval hodiny přírodopisu exkurzemi po okolní krajině. Vliv pedagogického sboru, byť byl zásadní v učebních hodinách, se ale neztrácel s prázdnými školními škamnami. Organizováním kulturních podniků probouzeli učitelé ve studentech národní vědomí a úctu k tradici, vytrvale apelovali na jejich další sebevzdělávání, podporovali jejich rodiče se zájmové inklinace. Za nepřítomné rodiče bděli nad příkladným, společností akceptovatelným chováním studentstva. Byli zkrátka jakýmisi všudypřítomnými výchovnými a vzdělávacími arbitry.

A jací byli studenti? Kolik jich bylo a odkud pocházeli? Výroční zpráva vydaná k desetiletému trvání ústavu přináší statistiku studentstva dle jednotlivých obecných škol, ze kterých na ústav vstoupili, z jakých vycházeli poměry a jejich početní stavy. Z přehledu se dozvídáme, že nejpočetněji jsou na gymnáziu zastoupeni synové z rolnických, učitelských a úřednických rodin, z řemeslnických profesí vedou kováři a zvěrokleští. Celkové počty studentstva za dekádu hovoří o 909 studujících při ročním průměru kolem 90. Ten se

ovšem vzhledem k počátečním letům snižuje a ke konci dekády se pohybuje spíše kolem 80 jednotlivců.

Nejzajímavější údaje ovšem přináší geografická struktura studentstva podle absolvovaných obecných škol. Již při letném pohledu na mapu je zřejmé, kde byl hlad po tomto typu vzdělání největší. Hradištské gymnázium bylo spádovou školou nejen pro vlastní Slovácko, ale i pro část Valašska, nejjihnější části Moravy i pro západní příhraniční oblasti Horních Uher. Pochopitelně největší zastoupení na gymnáziu měli Hradišťští a okresy teritoriálně blízké. Výsadní postavení měl okres Uherské Hradiště se svými 290 studenty, přičemž na sídelní město jich připadalo 74. V pořadí následujícími okresy byly Ostrožský (123), Napajedelský (93), Kyjovský (85) a Uherskobrodský (84). Poměrně mnoho studentů sem přicházelo za vzděláním i ze vzdálenějších okresů Hodonínského (40) a Valašskoklobouckého (39). Naopak marginální byly počty studentů z Čech (2), Slezska (1) a Dolních Rakous (1). Nejsilnější mimomoravskou komunitu tvořili Slováci. Z hornouherských stolic byla nejpočetněji zastoupena Nitranská, výroční zpráva zmiňuje i studenty ze stolice Prešpurské, Trenčínské a Turčianské. Poněkud exoticky působí student z Temešváru. Počet Slováků se vyšplhal za první dekádu na 18 studentů, ale ti projeví zájem výhradně o docházku na nižší gymnázium. Studia zde plně dokončil pouze jediný. Stejně zastoupení, tedy 18 studentů, vykazovalo i Černého rodiště – město Uherský Ostroh.¹⁵

Jak jsme se zmínili, škola přijímala studenty z celého Slovácka i mimo tento region. Nastával tudíž problém, kde tyto studenty ubytovat. Každodenně mohli docházet jen domácí a ti z nejbližších vesnic. Ostatní, a ti tvořili většinu, byli odkázáni na ubytování u hradištských rodin. Mezi podnájemníky nalezneme i Černého.

V prvních dvou letech od otevření školy se podařilo ve městě a nejbližším okolí získat 147 bytů. Některé z nich lze, s jistotou mírou nadsázky, považovat za studentské internáty. Mnohé rodiny však k sobě přijímaly nanejvýše jednoho studenta. Černému poskytly během jeho studia prostor pro učení, stravu a nocleh tři rodiny. Na oněch osm let se mu tato místa stala druhým domovem. Ubytování u „cizích“ mělo ještě jeden substituční aspekt. Ubytovatel většinou zastával i funkci odpovědného dozorce a bděl tak nad pravidelností školní docházky i mimoškolním životem studenta.

Nejdéle, první čtyři roky, bydlel u písaře při c. k. okresním soudě Martina Borii na Královské ulici č. 19, resp. 28. Boriovi pocházeli z Uherského Ostrohu, ale pracovní příležitost je přiměla přestěhovat se do srdce hejtmanství. Obě rodiny se znaly, a tak se Ignác Černý, když sháněl ubytování pro svého syna, obrátil právě na ně. Ale jinak Boriovi ubytování studentům neposkytovali. Další tři léta strávil společně se spolužákem Tomášem Glosem a o rok mladším Janem Růžičkou v rodině Zrůnkových, soukromníků na Kunovské ulici č. 173. Zde se také seznámil se svou budoucí ženou Julií (viz dále). Pro nejdůležitější, ale také nejobtížnější, závěrečný rok studia našel útočiště na Radnické ulici č. 132 u paní Hruškové.¹⁶

Tímto jsme se dostali k otázce finančních nákladů, jelikož ani ubytování a strava, ani školní výuka nebyly zdarma. Odbočme tedy na chvíli a zastavme se u ekonomické stránky studia středoškoláků na konci předminulého století. Získat vyšší vzdělání, navíc ve vzdáleném městě, si žádalo poměrně značnou finanční podporu a Janovi rodiče by si ji stěželi mohli dovolit. Ale příslib Bartáka je ubezpečil o tom, že je studium jejich syna nebude nic stát, jelikož sílíci podpůrné aktivity umožňovaly i nemajetným studentům dosáhnout kýženého vzdělání.¹⁷ Nechme hovořit čísla. První a nejvýraznější zátěž představovalo školné. Jeho výše a výše ostatních školních plateb jsou v našem případě známy. Při přijetí na gymnázium musel student složit zápisné v hodnotě 2 zlatých a 10 krejcarů a každoročně 1 zlatý jako příspěvek na vyučovací prostředky. Školné se hradilo pololetně a činilo 10 zlatých. Platila ovšem klauzule, která umožňovala nemajetným studentům vyvázat se z placení školného. Museli však splňovat určité podmínky – mít dobré studijní výsledky, příkladné chování a předložit výkaz o nemajetnosti či chudobě. Z dochovaných vysvědčení Jana Černého vyplývá, že mu bylo školné k 29. červnu 1886 a opětovně k 27. říjnu 1890 odpuštěno

v plné míře a s tím i placení každoročního příspěvku na vyučovací prostředky. Pouze pro první pololetí v primě je u jeho jména uvedena platba školného, poté však byl již zařazen mezi „klienty“ podpůrného fondu.

Dalšími pravidelnými položkami u přespolečných byly platby za stravu a ubytování. Zde jsou již prameny mnohem skoupější. Kolik si účtovali pronajímatelé za nocleh a stravu, se lišilo případ od případu, ale obecně se za ubytování s „plnou penzí“ platilo 14 až 15 zlatých. V případě Černého nejsme schopni stanovit přesnou výši plateb. Jisté je pouze to, že výdaje za ubytování a stravu, stejně jako školní platby, za něj a ostatní nemovité studenty platil Spolek na podporu nemajetných žáků.¹⁸

Několika studentům pomohla v nelehké finanční situaci instituce stipendia. Předpokladem pro udělení byly vynikající studijní výsledky podepřené vzorným chováním nebo osobní vazby k dárcům. Nadání umožnila studentům jistou formu nadstandardu, ale větši-

Předmět – povinný	1. pololetí 1885/86	2. pololetí 1885/86	1. pololetí 1886/87	2. pololetí 1886/87
náboženství	výborný	výborný	výborný	chvalitebný
latina	výborný	výborný	chvalitebný	chvalitebný
čeština	výborný	výborný	chvalitebný	výborný
zeměpis, dějepis*	chvalitebný	výborný	chvalitebný	chvalitebný
matematika	chvalitebný	výborný	výborný	výborný
přírodopis – zoologie	chvalitebný	chvalitebný	výborný	chvalitebný
předmět – nepovinný				
němčina	výborný	výborný	chvalitebný	chvalitebný
kreslení	chvalitebný	výborný	výborný	výborný
zpěv	výborný	výborný	chvalitebný	chvalitebný
tělocvik	-	-	výborný	chvalitebný

předmět – povinný	1. pololetí 1887/88	2. pololetí 1887/88	1. pololetí 1888/89	2. pololetí 1888/89
náboženství	chvalitebný	chvalitebný	výborný	výborný
latina	chvalitebný	výborný	výborný	výborný
řečtina	výborný	výborný	výborný	chvalitebný
čeština	chvalitebný	výborný	chvalitebný	chvalitebný
zeměpis, dějepis	uspokojivý	chvalitebný	chvalitebný	chvalitebný
matematika	výborný	výborný	výborný	výborný
přírodopis – mineral.	uspokojivý	-	-	-
fyzika	-	chvalitebný	výborný	výborný
předmět – nepovinný				
němčina	chvalitebný	chvalitebný	chvalitebný	chvalitebný
kreslení	chvalitebný	chvalitebný	uspokojivý	chvalitebný
zpěv	výborný	výborný	výborný	chvalitebný
tělocvik	výborný	výborný	výborný	výborný

předmět – povinný	1. pololetí 1889/90	2. pololetí 1889/90	1. pololetí 1890/91	2. pololetí 1890/91
náboženství	výborný	výborný	výborný	výborný
latina	chvalitebný	chvalitebný	chvalitebný	výborný
řečtina	chvalitebný	chvalitebný	chvalitebný	výborný
čeština	výborný	chvalitebný	chvalitebný	výborný
zeměpis, dějepis	chvalitebný	chvalitebný	chvalitebný	chvalitebný
matematika	výborný	výborný	výborný	výborný
přírodopis**	chvalitebný	chvalitebný	výborný	výborný
předmět – nepovinný				
němčina	uspokojivý	chvalitebný	chvalitebný	chvalitebný
kreslení	uspokojivý	-	-	-
zpěv	chvalitebný	chvalitebný	-	-
tělocvik	výborný	výborný	-	výborný
těsnopis	-	-	chvalitebný	chvalitebný

předmět – povinný	1. pololetí 1891/92	2. pololetí 1891/92	1. pololetí 1892/93	2. pololetí 1892/93
náboženství	výborný	výborný	výborný	výborný
latina	výborný	výborný	výborný	výborný
řečtina	chvalitebný	výborný	výborný	výborný
čeština	výborný	výborný	výborný	výborný
zeměpis, dějepis	výborný	výborný	výborný	výborný
matematika	výborný	výborný	výborný	výborný
fyzika	výborný	výborný	výborný	výborný
filozof. propedeutika	výborný	výborný	výborný	výborný
předmět – nepovinný				
němčina	chvalitebný	chvalitebný	chvalitebný	výborný
tělocvik	výborný	-	výborný	výborný
zpěv	chvalitebný	chvalitebný	výborný	výborný
těsnopis (český)	výborný	výborný	-	-
těsnopis (německý)	výborný	chvalitebný	-	-
kreslení	-	-	uspokojivý	dobry***
těsnopis	-	-	výborný	výborný

Klasifikace (vysvědčení) Jana Černého během jeho studií na gymnáziu.

Poznámky: * v prvním ročníku se vyučovalo pouze zeměpisu; ** ve školním roce 1889/90 byl přírodopis v prvním pololetí zaměřen na mineralogii, ve druhém na botaniku a ve školním roce 1890/91 na zoologii; *** klasifikační stupeň dobrý se začal užívat teprve od roku 1893, do té doby suploval tuto známku termín uspokojivý.

na sumy si našla cestu k umoření nákladů se studiem spjatých. Nadační fondy se rodily velmi pozvolna, první stipendium bylo vypláceno ve školním roce 1886/87, ale postupně se tyto subvence etablovaly. Stipendia pocházela ze soukromých i státních zdrojů. Při zdejšímu ústavu nalezneme pozůstalostní mecenášské nadace, farní fondy, pomoc přicházela ze strany regionálních organizací a spolků, stranou nezůstávaly státní úřady (místodržitelství, ministerstva). V době, kdy opouštěl Jan Černý brány gymnázia, mělo zkušenost s těmito podporami již 27 žáků. Ve školním roce 1891/92 rozšířila řady již existujících fondů dvě stipendijní nadání Místního odboru Ústřední Matice školské v Uherském Hradišti určená pro žáky ústavu pocházející z moravského Slovácka. Nadace disponovala kapitálem o 3 000 zlatých. Jedno z ročních stipendií ve výši 60 zlatých bylo rozhodnutím z 15. prosince 1892 přiznáno maturantu Janu Černému. Výše jednotlivých studijních podpor ve školním roce 1892/93 oscillovala mezi 23 až 100 zlatými, což řadí Černého stipendium k těm průměrným a průměru odpovídá i v podílu z celkové sumy přiznaných stipendijních prostředků, kdy 17 studentů pobíralo 1 007 zlatých a 10 krejcarů.¹⁹ Část z uděleného obnosu použil Černý pravděpodobně na financování nákladů při vstupu na právnickou fakultu. Nyní se ale vraťme na počátek jeho gymnaziálních let.

Ve středu 16. září 1885 usedl Černý poprvé do lavice 1.A třídy společně s dalšími 45 chlapci. Velký počet zájemců si vyžádal i ve druhém roce působení ústavu zřízení dvou paralelek. Primánům začala nová etapa života, na jejímž konci je měl čekat, jak doufali, univerzální rozhled a postup ve společenském žebříčku o několik stupínků výše. Gymnázium se pro tento školní rok již pyšnilo nově postavenou budovou na Hradební ulici (dnes Velehradská třída). Pseudorenesanční výzdoba se sgrafity jí dodávala patřičný lesk. Ve vestibulu upírala na studenty zrak duchovní a vědecká elita národa – Jan Ámos Komenský, Josef Jungmann, František Palacký a Jan Evangelista Purkyně. Jejich busty vzbuzovaly v žácích respekt a zároveň posilovaly víru v emancipaci českého národa, kterou se jim snažili učitelé ještě více vštípit. Než se ale stali z primánů středoškolsky vzdělaní lidé, připravení uplatnit své schopnosti pro rozvoj země, uplynula hezká řádka let. V ní byli nuceni překlenout mnohé překážky, zatnout zuby při nezdarech v jednotlivých testech a zkouškách, zvládnout obtížné a nepopulární předměty a na závěr zúročit osmiletou pouť maturitním vysvědčením, pyšně prezentovaným svému okolí. A jak se s tímto přívalem

vypořádával Černý? Nemáme k dispozici žádné osobní poznámky, jeho jméno a osudy nefigurují ve vzpomínkách jeho vrstevníků, jak je nalézáme v publikaci k 50. výročí založení uherskohradištského gymnázia. Jediným, zato reprezentativním mementem jsou školní vysvědčení. Dochována jsou všechna, včetně maturitního. Dejme jim tedy prostor. Na první pohled je zřejmé, že Černému nepůsobilo studium zvláštní potíže. Skutečnost, za níž stála vedle pronikavého intelektu i mimořádná ctižádost, píle a svědomitost. Znamky nejsou jistě plně směrodatným a všeobjímajícím ukazatelem, nicméně mohou posloužit třeba jako indicie budoucích životních preferencí a kvalit. Za Černého a jeho budoucí úřednickou striktnost, řízení se jasnými pravidly bez výjimek, přesnost a až nesmlouvavou koncepcí hovoří výborná klasifikace v exaktních vědách – matematice a fyzice –, se kterými se právě tyto vlastnosti snoubí. Až za tyto nauky se výsledky řadí přírodní vědy a jednotlivé jazyky, ale i ty se pohybují v rovině nadprůměru. Ostatně, jak dokázal Černý mobilizovat své síly napříč celým předmětovým spektrem, nejlépe vykazuje klasifikace vysvědčení s vyznamenáním, které si společně s ním dokázali udržet po celou dobu studií pouze čtyři spolužáci. Jinými slovy patřil mezi pět nejlepších z nástupního ročníku 1885/86, v němž tehdy zasedlo do lavic 143 žáků (včetně dvou v průběhu roku přijatých). S přibývajícím školními léty se navíc jeho prospěch zlepšoval, osmou třídu absolvoval se samými výbornými. O volitelných předmětech (kreslení, těsnopis, zpěv, tělocvik), na které se Černý přihlásil a jejichž výuka byla zdarma, se dá říci, že jeho znalosti a schopnosti obohatily, ale např. kreslení pro něj muselo být, dle známek, spíše noční můrou nežli potěšením. Bylo ovšem zvykem a snad i jistou povinností navštěvovat co největší počet těchto předmětů.

Počet hodin týdně osciloval během studia mezi 26 až 28 u povinných předmětů. K nim je nutno připočítat v průměru dvě hodiny na každý další volitelný předmět. Nejvíce prosto-

2) Školní rok 1892–93.

Pisemná zkušební maturitní hodiny byly ve dnech 15–19. května. Přihlášených abiturientů bylo 30. Thematika byla tato:

I. Z jazyka českého (15. května): V čem základ své má veliceznámá postava náš Rakouská? (Vylučeno tuš na základě vědomostí geografických, statistických, historických a etnografických, zážitek přístupných.)

II. Z matematiky (16. května) 1. Má se řešit rovnice

$$\frac{5 - \sqrt{x}}{\sqrt{x}} - \frac{\sqrt{x}}{5 - \sqrt{x}} + \frac{5}{6} = 0$$

2. Někdo má obdržeti po 20 letech 2000 zl. bez úroků; chce však časem každého roku vybírati stejnou částku tak, aby během 20 let onu sumu vyčerpal. Kolik se mu musí spláceti při složitelném ročném úrokování na 4½ %?

3. Jest dán součet stran kosmohledného trojúhelníka $a + b + c = 420$ a úhly $\alpha = 70^\circ$ $\beta = 20^\circ$; jak velký jest poloměr vepřené kružnice?

4. Jest dána kružnice třemi body:

$$A \begin{cases} x_1 = 0 \\ y_1 = 0 \end{cases} \quad B \begin{cases} x_2 = 4 \\ y_2 = 0 \end{cases} \quad C \begin{cases} x_3 = 2 \\ y_3 = 1 \end{cases}$$

Má se určit úhel tečných dotýkajících se v bodech A a B.

III. Z jazyka řeckého (17. května dopoled.) Dem. „O věci“ 35. 42–47.

IV. Z jazyka latinského a): z listiny do češtiny (17. května odpoledne); T. Livii lit. XXII. Cap. 49. 1–15.
b) z češtiny do latiny (18. května dopoled.) Výrok Apolloniův: „Poznej sebe sama“ (dle Krasny ověř. II. 81. 85.)

V. Z jazyka německého (19. května dopoledne) Die Bekehrung der Mährer zum Christenthum. (Ku skolen z jazyka německého přihlášeno se 18 abiturientů.)

3. Maturitní test na uherskohradištském gymnáziu ve školním roce 1892/93.

ru dostávaly jazyky, latina (5–8 hodin), řečtina (4–5) a němčina (3–5), za nimi se teprve řadily matematika a čeština (obě 3 hodiny), zeměpis-dějepis (3–4), fyzika neboli silozpyt (3) a přírodopis (2). Dvě hodiny týdně se žáci věnovali katechismu, který měl mezi školními předměty jakýsi status „prvního mezi rovnými“.²⁰

O Černého mimoškolním životě nevíme zholo nic, vyjma účasti na hromadně organizovaných výletech, slavnostních průvodech, svátcích a náboženských obřadech. Jakou náplň měl jeho volný čas, čemu se věnoval a za co se jako dospívající bral? Účastnil se nebo alespoň sympatizoval se středoškolskými studentskými aktivitami, vedl kavárenského i „kolejního“ dispute, participoval na satirických časopisech, horoval pro rozvíjející se se-

Zkoušeného		Jméno a stav otce
a) Jméno, b) rodilý a stáří c) dom a rok narození, d) zvaní náboženství	Podání studii	(funkce, zaměstnání)
a) Černý Jan	C. k. učitelství v Moravě 1888-1893.	Černý Ignác, bojovník
b) Město Morava		
c) 4. března 1879		
d) katolický		
Vysvědčení		Poznámky
Maturitní zkouška	shovívavě	Na zkoušku připraven
Úspěch v náboženství	vyborný	vysvědčení v Brně dne 5. března 1893 č. 3537
v jazyku latinštině	vyborný	Podstoupil se zkoušce s úspěhem
v jazyku řeckém	vyborný	
v jazyku československém	s přiměřenou péčí dobrý: vyborný	
v zeměpisu a dějepise	šimona právnice: vyborný	
v matematice	vyborný	
v fyzice	šimona právnice: vyborný	
v přírodopise	vyborný	
v domácí praxi	vyborný	
v gymnastice	shovívavě	
v hudbě	dobrý	
v tanečnické	vyborný	
v kreslení	vyborný	
v sportu	vyborný	
Výsledek zkoušky	Dobrá výzma maturant	Datum vysvědčení 22. března 1893

Form. E. vnitř. arch.

4. Maturitní vysvědčení Jana Černého.

beidentifikační národnostní proces? Nevíme. Klonit se s jistotou na stranu vitálnější, angažovanější či naopak uzavřenější, spíše studijní povahy tedy není možné. Mírně pravděpodobnější se ovšem jeví druhá alternativa. Svádí nás k ní Černého sociální původ a výchova, jistá vděčnost za poskytnutou šanci i výhody – bezplatné studium a stipendium. Zvláště dva poslední důvody lze mít za nejprůkaznější. Těmito privilegii mohl být obdařen pouze student s výbornými studijními výsledky a s příkladně mravním chováním, což se, měřeno tehdejšími konzervativními měřítky, rozhodně neslučovalo s přemírou „nestandardní“ mimoškolní činnosti.

Ze 143 studentů, kteří vstoupili na ústav ve školním roce 1885/86, se nakonec pouze 30 podařilo stanout před nejobtížnějším krokem své středoškolské dráhy, před zkouškou dospělosti. Na abiturienty čekaly rozhodující okamžiky, které mohly přinést uspokojení ze zvládnutí jedné z překážek na jejich životní pouti, ale které též mohly zhatit několikaleté úsilí. Maturita sestávala ze dvou částí. Úvodní písemná část byla rozložena dle jednotlivých předmětů na celý týden od 15. do 19. května 1893 a student v ní musel prokázat nabyté znalosti z matematiky a jazyků českého, latinského, řeckého, příp. i německého.

Po úspěšném absolvování této etapy přišla na řadu ústní zkouška. Tu skládal Černý v prvním ze stanovených termínů, tj. 22. června. Examinátoři byli Jan V. Tůma (čeština), Bohumil Kopecký (zeměpis-dějepis), František Jansa (matematika, fyzika), Ignát Hrozek (němčina) a Method Molčík (latina, řečtina) za přítomnosti předsedajícího Roberta Riedla, c. k. zemského školního inspektora.

Předseda komise Riedl oznámil 28 studentům v pořadí druhého abiturientského ročníku hradišského gymnázia úspěšné složení maturity. Bylo mezi nimi i sedm studentů, jimž celogymnaziální pilnost přinesla ovoce v podobě klasifikace - dospělý s vyznamenáním. Mezi oceněnými nechyběl Jan Černý.²¹ Až na dvě výjimky se všichni aprobovaní studenti rozhodli pokračovat ve vysokoškolských studiích. Dílem měli na jejich rozhodování vliv rodiče, dílem učitelský sbor. Pro teologickou fakultu, pro kterou byl původně předurčen i Černý, se rozhodlo 15 studentů, tedy více než 50%. Studium práv se zařadilo na druhé místo, jako ohlášené povolání si ho zvolila pětice studentů. Ostatní zájmy se dělily mezi pedagogiku, filozofii a medicínu.²²

Z Černého spolužáků, kteří později dosáhli významného postavení a napomohli tak šířit prestiž zdejšího gymnázia, zmínme např. Tomáše Glose, ředitele 3. státního reálného gymnázia v Brně, Matouše Kuchyňku, vrchního radu politické správy a okresního hejtmána v Moravském Krumlově nebo prof. ThDr. Msgre Rudolfa Nejezchlebu, metropolitního kanovníka a zemského poslance za Moravskou Ostravu.²³

Jan Černý univerzitánem

Když jsem výše naznačil, že Černý patřil spíše mezi ukázněné a uvědomělé studenty, nebyla to tak dalece pravda. Oproti svým bujarým a nonkonformním kolegům si dovolil revoltu, na kterou by se mnozí z nich báli být jen pomyslet. Během gymnaziálních let v něm uzrála myšlenka pokračovat dále ve studiu na vysoké škole, ovšem nikoliv teologického směru. Rozhodl se pro studium práv a již podruhé se setkal s výrazným otcovým odporem. Neshody přetrvaly a Černý neodjížděl do srdce českého státu s požehnáním a podporou. Nicméně byl ve svém kacířském přesvědčení neoblomný. Netřeba dodávat, že si tak proti sobě popudil i farnost. Pražské začátky musely být velmi těžké, pakliže uvážíme, že díky svému rozhodnutí studoval bez finanční podpory.

Prostředí univerzity a studentský mikrosvět v lidnaté a překotně se rozvíjející Praze, nesrovnatelné svým životním pulsem s provinčními městy, jako bylo Uherské Hradiště, jsou vylíčeny dopodrobna v množství memoárové i odborné literatury. Nabízejí celou paletu příběhů a pohledů, které skládají dohromady bohatou a celistvou mozaiku. Díky tomu je poměrně snadné vložit do těchto obrazů právě přibývšího slováckého studenta, o kterém sami příliš nevíme. My se však zaměříme jen na skutečnosti, které jsou bezprostředně spjaté s osobou Jana Černého. Záměrně rezignujeme na popis života na české právnické

fakultě ve druhém desetiletí jejího trvání, charakteristiku profesorského sboru či nepřehrné studentské aktivity, o nichž beztak nevíme, zdali se jich Černý účastnil. Kde měly exkurzy po historii obecné a střední školy své opodstatnění, jelikož nejsou obecně známy, výlety po dějinách pražské univerzity by znamenaly nošení dříví do lesa. Totéž platí pro líčení Prahy 90. let předminulého století.²⁴

Počáteční dny v české metropoli jistě přinesly silné emociální zážitky. Uhrančivá atmosféra velkoměsta, bezbřehé možnosti kulturně-společenského vyžití a čerstvě nabytá osobní nezávislost, to vše muselo okořenit entuziazmus hradištského gymnazisty. Příjemné bylo nepochybně i zjištění, že vedle penza fakultních povinností zbývá poměrně značný prostor pro individuální program a že studium zde postrádá onu doposud známou svazující školní direktivu. Při tom všem se ovšem nesmělo zapomínat i na všední strasti. Ty představovaly u Černého především svízelné finanční poměry. Zpočátku tvořilo jeho pravděpodobně jediný existenční zdroj gymnaziální stipendium získané v závěrečném roce studia. Nebylo nevyčerpatelné, ale prvotní náklady se jím daly zacetit. Nezbyvalo ovšem, než se urychleně poohlédnout jinde. Tradičním finančním přílepením studentstva bývalo doučování – kondice, které zpravidla skýtaly i naturální výhody. Lze předpokládat, že si i Černý takto zajišťoval stálý příjem, připočteme-li k tomu výpomoc v advokátní kanceláři, kde získal zároveň své první praktické zkušenosti, dostaneme základ, od kterého bylo možné se odrazit. Stejně jako na gymnáziu si Černý opatřil potvrzení o nemajetnosti osvobozující jej (po celou dobu studií) od kolejného, takže nemusel platit za navštěvované školní přednášky. Zbývalo tedy zaplatit privátní ubytování, stravu nebo skripta, ale to se již dalo při střednějším životním rytmu zvládnout. Nicméně bohatýrský život rozhodně nevedl.

Podmínky se změnilly až se stipendiem, ke kterému si opětovně dopomohl vynikajícími školními výsledky. Od pátého semestru do absolutoria pobíral ročně 300 zlatých Tunova nadání. Stipendium profesora zdejší fakulty Františka Eduarda Tuny bylo určeno řádně imatrikulovaným studentům práv a z jeho jmění bylo každoročně honorováno pět jednotlivců výše uvedenou částkou. Každé uprázdněné místo bylo vždy úředně oznámeno v novinách a na základě studijních výsledků žadatelů přiděleno.²⁵ O stipendia byl pochopitelně enormní zájem a někdy se muselo i léta čekat, než se vypíše nový konkurz. Mezi zájemci se o něm vědělo dlouho dopředu, jelikož šance na získání nadačních prostředků se objevovala povětšinou až s ukončením studia dosavadního nositele. V této souvislosti je možné vysvětlit i Černého roční vojenskou službu (viz dále), která předcházela přidělení stipendia. Roční čekání na příští přidělovací řízení a přetrvávající nevalnou ekonomickou situaci vyřešil splněním své občanské povinnosti. Zároveň si tak otevřel dveře pro okamžitý nástup do praxe po skončení studií. Ale ať už byly bezprostřední důvody, které ho k tomuto ráznému kroku přiměly, jakékoliv, nepochybně se jednalo o krok z rozumu.

Po celou dobu pražských studií bydlel Černý v soukromí a stejně jako v Uherském Hradišti se i zde třikrát stěhoval. Prvních šest semestrů strávil ve Spálené ulici č. 19. Zbývající dva na Hálkově č. 7 a poté na Melounové č. 2.²⁶ Všechny adresy se nacházely na Novém Městě, nedaleko od jeho alma mater, komplexu Karolína. Vyšší ubytovací taxy však neznáme a stejně tak i to, zdali bydlel sám či s jinými studenty.

Nyní se již obraťme k otázkám vlastního studia. Pomaturitní dvouměsíční prázdniny utekly jako voda a na podzim roku 1893 se, už coby čerstvě imatrikulovaný, zařadil mezi juristy, kterých bylo tehdy na fakultě kolem tisíce. Studium na elitní škole zavazovalo, bylo náročné, ale na druhou stranu ona čtyři léta jistě patřila k těm nejpříjemnějším.

Bohužel nedostatek pramenů nás nutí opět pracovat s minimem informací. Nad rámec základního, více či méně statistického popisu nejsme schopni obraz Černého pražských studií rekonstruovat. Nedozevíme se tak mnoho o jeho školních aktivitách, o mimouniverzitních nevíme nic. Zájmy a tendence, krystalizující u něj během gymnaziálních let, doznaly jistě na univerzitě jasných kontur, ale bez autobiografických postřehů nelze vyřknout žádný soud. Jistým vodítkem může být přehled přednášek, které si student vždy na počátku semestru zapsal. Význam mají ovšem jen ty, které nebyly interně předepsány fakultou,

kteří si zvolil sám. Porovnáním obligatorních předmětů uvedených v soupise přednášek²⁷ a následujícího přehledu přednášek zapsaných si Černým zjistíme, že během celého studia nenavštěvoval ani jeden nepovinný předmět, resp. žádný oficiálně neabsolvoval. Snad z nedostatku času – víme, že ho zaneprázdnňovala výpomoc v advokátní kanceláři –, snad proto, že ke studiu přistupoval už od počátku čistě utilitaristicky, jako k předstupni ke správní kariéře. Motivace dosáti co nejdříve stabilního postavení je v jeho případně zjevná a logická. Uzavřít vysokoškolskou kapitolu bez zbytečných průtahů a komplikací, vytěžit maximum z jejich výhod a plynule přejít do praxe, k takovému závěru nás vede oněch několik známých indicií (minimální počet zvolených předmětů, jednoroční vojenská služba uprostřed studia, konkurz na místo konceptního úředníka nedlouho po absolutoriu, stipendium). K tomu ještě drobnou poznámku: v Uherském Hradišti se během studií seznámil s dcerou místního, poměrně dobře situovaného pekaře Julia Hnilici Julií. Hnilicovi bydleli na Kunovské 173, tedy ve stejném domě, kde Černý tři roky pobýval v bytě Zrůnkových.²⁸ Po absolutoriu se hodlal Černý s Julií Hnilicovou oženit a jistě by ke sňatku nedostal otcovo svolení, když ho nepřesvědčil o solidnosti svého postavení.

1. semestr – zimní semestr 1893/94		
Název předmětu	hodin týdně	přednášející
Říšské i právní dějiny německé	5	prof. Jaromír Hanel
Instituce práva římského	6	prof. Leopold Heyrovský
Dějiny práva římského	3	prof. Leopold Heyrovský
Dějiny mocnářství rakouského*	5	prof. Antonín Rezek
Praktická filosofie*	4	prof. Tomáš G. Masaryk

2. semestr – letní semestr 1894		
Název předmětu	hodin týdně	přednášející
Říšské i právní dějiny německé	5	prof. Jaromír Hanel
Pandekt, část všeobecná	5	prof. Josef Stupecký
Pandekt, část zvláštní	9	prof. Leopold Heyrovský
O držení	2	prof. Antonín Randa
Dějiny práva v zemích českých	5	prof. Jaromír Čelakovský

3. semestr – zimní semestr 1894/95		
Název předmětu	hodin týdně	přednášející
Římské právo rodinné a dědické	4	prof. Josef Stupecký
Římský civilní proces	2	prof. Leopold Heyrovský
Prameny práva církevního	1	prof. Emil Ott
Právo církevní	6	prof. Jiří Pražák
Některé závažné nauky z praktické filozofie	2	doc. Josef Trakal
Soukromé právo německé	5	prof. Jaromír Hanel
Soudní lékařství	3	prof. Václav Bělohorský
Všeobecná účtověda	7,5	doc. Karel Bloman
Říšské dějiny rakouské	5	prof. Bohuš Rieger
Seminář z práva římského	1	prof. Leopold Heyrovský

4. semestr – letní semestr 1895		
Název předmětu	hodin týdně	přednášející
Encyklopedie práva	3	prof. Jaromír Hanel
Úvod do věd společenských	2	prof. Albin Bráb
O právu mezinárodním	3	prof. Alois Zucker
Statistika	4	prof. Matouš Talíř
Partie z práva církevního	4	doc. Kamil Henner
Dějiny filosofie	4	prof. Josef Trakal
Soudní lékařství	3	prof. Václav Bělohorský
Rakouské státní účetnictví	7,5	doc. Karel Bloman
Ústavní dějiny rakouské	2	prof. Bohuš Rieger
Historický přehled zřízení uherského	1	prof. Bohuš Rieger
Seminář z práva církevního	1	doc. Kamil Henner

Mezi čtvrtým a pátým semestrem svých studií měl Černý roční pauzu. Rozhodl se od-
být si povinnou vojenskou prezenční službu, která představovala pro studenty či absolventy
vyšších škol jednorozční závazek u některé z vojenských složek c. a k. rakouské armády. Na
odvodní řízení se dostavil na samém konci čtvrtého semestru, přesněji 6. června 1895.
S platností od 1. října byl na dalších deset let zařazen do svazků stálé armády s následnou
dvouletou zeměbranceckou povinností. Jako tzv. jednorozční dobrovolník sloužil na státní

5. semestr – zimní semestr 1896/97		
název předmětu	hodin týdně	Přednášející
Rakouské právo občanské, část všeobecná a zástavní právo	4	prof. Antonín Randa
Rakouské právo rodinné	2	prof. Antonín Randa
Rakouské právo občanské, držení a práva věcná	4	prof. Josef Stupecký
Horní právo	2	prof. Josef Stupecký
Rakouské právo trestní	5	prof. Alois Zucker
Národní hospodářství	5	prof. Albín Bráf
Dějiny vědy národohospodářské	1	prof. Albín Bráf
Právo státní	5	prof. Jiří Pražák
O právu pojišťovací	1	doc. Karel Herrmann-Otavský
O právu autorském	1	doc. Karel Herrmann-Otavský

6. semestr – letní semestr 1897		
název předmětu	hodin týdně	Přednášející
Obligační právo, část všeobecná	6	prof. Antonín Randa
Obligační právo, část zvláštní	3	prof. Josef Stupecký
Rakouské řízení trestní	5	prof. Alois Zucker
Věda správní a právo správní	6	prof. Jiří Pražák
Národohospodářská politika	5	prof. Albín Bráf
Poplatky a kolky	3	prof. Matouš Talíř
Filosofie dějin umění*	3	prof. Otakar Hostinský

7. semestr – zimní semestr 1897/98		
název předmětu	hodin týdně	Přednášející
Rakouské právo dědické	2	prof. Antonín Randa
Směnečné a obchodní právo	5	prof. Antonín Randa
Řízení soudní	6	prof. Emil Ott
O právu soudním	1	prof. Emil Ott
O notářství	3	prof. Emil Ott
Skutky trestné proti mravopověstnosti	1	prof. Alois Zucker
Věda finanční	5	prof. Albín Bráf
Finanční právo rakouské	5	prof. Matouš Talíř
Obchodní smlouva tržová	1	doc. Karel Herrmann-Otavský
O právu patentním	1	doc. Karel Herrmann-Otavský

8. semestr – letní semestr 1898		
název předmětu	hodin týdně	Přednášející
Právo obchodní	2	prof. Antonín Randa
O fideikomisech	1	prof. Emanuel Tilsch
Civilní proces	6	prof. Emil Ott
O exekuci	2	prof. Emil Ott
Právo úpadkové	2	prof. Emil Ott
O akciových společnostech	1	doc. Karel Herrmann-Otavský
Seminář z práva občanského rakouského	1	prof. Josef Stupecký
Seminář z práva obchodního	1	doc. Karel Herrmann-Otavský

Přednášky, jež si zapsal Jan Černý během svého studia na právnické fakultě.

Poznámka: * předměty přednášené profesory Filosofické fakulty

Zahl 6153 Am 24 im Februar 1890

Die der unterzeichneten Professur-Cammissar hat sich am letzten Tage der Abreise der Staatswissenschaftlichen Abteilung der Universität Prag nachfolgende:

Herr Johann Czorny
gebürtig aus Ung. Oedenburg in Kärnten
Sohn des Ignaz

Er hat seine rechts- und staatswissenschaftlichen Studien begonnen am 1. J. 1878
 Ministerium in Prag

mit dem Abschluß der - Examen des Staatsjahres 1883 und hat daher erhielt das
Rechts-Examen mit dem Vorwissen
 Ministerium am 24. Februar 1890

Examen 1889.

Die Prüfung wurde am dem Abhaltungstage
 in deutscher, von den übrigen Sprachen
 in deutscher Sprache abgelegt.

I. Bei der Abfassung über die Frage: die Polizeiverfassung
 des Preussens aus dem Jahre 1878 haben sich
 die Prüfungsbekandten ausgesprochen
 Die Prüfungsbekandten wurde als gut erklärt.

Über die Frage, ob und von welchen Fächern den Kandidaten eine Anweisung zu erteilen sei,
 wurde beschlossen: Anweisung zu den oben. Nachschrift

II. Bei der Abfassung über die Frage, ob der Grad der vollkommenen Kenntniss der deutschen
 Sprache und die Fähigkeit sich derselben zu bedienen dargethan habe, haben sich
alle Bekandten bejahend,
keine dagegen ausgesprochen.

III. Bei der Abfassung der Kenntnis der deutschen Sprache abgelegte Wiederholungs-
prüfung aus haben sich über die Frage, ob der
 Grad der vollkommenen Kenntniss der deutschen Sprache und die Fähigkeit sich derselben zu bedienen aus-
sreichend habe bejahend,
ausgesprochen.

Das Examen wurde ausgefertigt am 24. Februar 1890 und ausgehändigt an Herrn

Professur-Cammissar:

 Professur-Cammissar:

5. Protokoll o vykonané státovědecké zkoušce na Právnické fakultě.

útraty u 3. pěšího pluku, v jeho 7. rotě. Služba, která neznamenal pro dobrovolníky takovou psychickou a fyzickou zátěž jako pro ostatní rekruty, mu skončila 30. září 1896. Brány kasáren opouštěl v tradiční hodnosti kaprála (desátníka), jež byla vyměřena „jednoročákům“. Do zálohy byl jmenován vojenským zásobovacím akcesistou (nižším kancelářským úředníkem) při skladech v polském Przemýsle. Sem byl také v průběhu své záložní povinnosti třikrát povolán na třítydenní služební cvičení, ale to až po skončení vysokoškolských studií.²⁹

Ještě než vstoupil Černý do lůna armády, zajistil si budoucnost složením státní zkoušky, která mu zajišťovala již slušnou pozici při výběru povolání. První státnice se skládala

z historickoprávní problematiky. Posluchač ji mohl skládat nejdříve po skončení prvních tří semestrů a po absolvování předepsaných přednášek. Černý si ji odbyl 18. července 1895, tedy na závěr čtvrtého semestru. Předsedu komise prof. Randu a její členy prof. Bráfa, Stupeckého a Čelakovského přesvědčil o nabytých znalostech opravdu bezesbytku. Svědomitá příprava mu vynesla ze všech examinovaných předmětů vyznamenání, na čemž se komise jednomyslně shodla. První z trojice státních zkoušek měl zdárně za sebou a tím i polovinu svých univerzitních let.³⁰

Úspěšné ukončení studia předpokládalo odchození stanoveného počtu přednášek, čímž student automaticky dosáhl absolutoria. Černý se stal právoplatným absolventem právnické fakulty k 1. srpnu 1898.

Měl-li být studující komplexně aprobován pro výkon státní služby (zisk úřednické definity), musel složit tři teoretické státní zkoušky. O prvé jsme se již zmínili. Zbývající dvě – judičiální a státovědecká – se odbyvaly nejdříve na konci osmého semestru a podmínkou pro připuštění byla úspěšně složená první historickoprávní státnice. K judičiální se dostavil Jan deset dní před svým nástupem na místo místodržitelského konceptního praktikanta na okresním hejtmánství v Hodoníně, tedy 17. března 1899. Examinátory mu pro tentokrát byli: předsedající prof. Ott a členové komise prof. Stupecký a Storch a doc. Herrmann-Otavský. Obstál s dobrým prospěchem a obchodní právo měl hodnoceno dokonce s vyznamenáním. Již jako státní úředník se připravil k té poslední ze „zkouškového triumvirátu“, k státovědecké. Vykonal ji 24. února 1900 opět s dobrým prospěchem a s vyznamenáním z předmětu rakouské státní právo. V tuto chladnou únorovou sobotu se naposledy coby studující setkal s vysokoškolským profesorským kolegiem. K úspěšnému dovršení jeho studijní pouti mu blahopřáli předseda komise prof. Hanel a její členové doc. Trakal a dva zástupci z jiných ústavů, prof. Fiedler z české techniky a doc. Spiegel z německé univerzity.³¹

Na tomto místě bychom mohli opustit sledovanou etapu života Jana Černého, jelikož se závěrečnou státnicí opravdu uzavřela. Zbývá už jen vyvrátit jeden panující omyl, který se k tématu úzce váže. Byl Jan Černý doktorem práv, jak mnohá tehdejší i současná literární produkce uvádí? Nebyl. Černý se nikdy nestal doktorem a užívat titulu JUDr. v souvislosti s jeho osobou je neoprávněné. Dlužno dodat, že tímto titulem ho oslovovali i mnozí jeho současníci, jak je možno se přesvědčit z dochované korespondence. Na vysvětlenou proto několik poznámek k univerzitnímu doktorskému programu. K tomu, aby mohl být student prohlášen doktorem práv, bylo nutno složit ještě tři rigorózní zkoušky, které, úspěšně zvládnuté, předcházely promoci. Černý tato rigoróza nikdy na Univerzitě Karlově neskládal a nestalo se tak ani později nebo na jiné univerzitě (roku 1919 zřízená univerzita v Brně). O tom svědčí zápisy z doktorským matrik, kde jeho jméno nefiguruje. Nikdy mu nebyl udělen ani čestný doktorát. Zůstává tak poslední otázka: Proč se Jan Černý nerozhodl pro získání doktorské hodnosti? Důvod byl jediný. Ke své zamýšlené kariéře ho nepotřeboval. Úřednická služba ve státní sféře tento stupeň vzdělání nevyžadovala a Černý byl nadto přesvědčen, že se advokacii nebo jiné soudní praxi věnovat nebude.

Poznámky:

- 1 Děťstvím Jana Černého, resp. nesrovnalostmi kolem jeho rodného domu, dále ekonomickým postavením rodiny Černých, osudy Janových sourozenců a ostrožským klimatem posledních dvou dekád 19. století se budu zevrubněji zabývat v jiné studii. Pro zmíněný okruh otázek by se v předkládaném článku nenašel dostatek prostoru, navíc bychom se neubránili odklonu od zvolené tematiky.
- 2 Vylíčit průběh studií Jana Černého představuje nesnadný úkol. Relevantních materiálů je poskrovnu a dokumenty osobní povahy se bohužel nedochovaly žádné. Ve Státním ústředním archivu v Praze je uložen osobní fond Jana Černého, ale ani ten nevnese do problematiky světlo. Jelikož nemáme k dispozici ani Černého drobné glosy, o nichž bezpečně víme, že si je psal,

nezbývá než sestavit obraz o jeho studiích ze sekundární pramenné základny. I díky tomu se nevyhneme několika hypotetickým soudům.

- 3 S využitím: *Statistik der Industrie Mährens*, I. Band, Brünn 1883, s. 143 (tab.), II. Band, s. 400 (tab.); J a n á k, J.: *Průmysl a živnost někdejšího hradištského kraje po dovršení průmyslové revoluce na Moravě*. Slovácko 31, 1990, s. 5–10, 15–16. Uvedený počet samostatných kožešníků odpovídá údajům získaným při sčítání obyvatelstva k 31. prosinci 1880. Přehled živností vykonávaných roku 1880 na Moravě, sestavený podle živnostenských rejstříků brněnské a olomoucké živnostenské komory, uvádí v rámci hradištského kraje 82 a pro okres Uherský Ostroh 13 kožešníků.
- 4 Uvedený rok odpovídá kombinaci známých skutečností. Školský zákon Leopolda von Hasnera z roku 1869 měnil předpisy o všeobecně povinné školní docházce. Na jeho základě byla prodloužena docházka na dobu osmiletou, tj. od 6 do 14 let věku dítěte. Žáky obecné školy se tedy mohly stát pouze ty děti, jež předtím dovršily šesti let. Z tohoto faktu vychází i vročení Černého vstupu do školy. Oprávněnost zvoleného vročení potvrzuje i přijetí Černého na gymnázium v roce 1885. Na střední školu mohli žáci vstupovat po absolvování pětileté obecné školy, což upravoval tentýž zákon. Existovaly ale i výjimky z těchto pravidel. Na obecnou školu byli žáci přijímáni ještě před dovršením šestým rokem života v případě, že prokázali svou způsobilost, stejně tomu bylo u přijetí na střední školu, kam bylo možné přestoupit již po čtyřech odchozených letech na obecné škole, měl-li žák výborné studijní výsledky a zvládl-li předepsané přijímací pohovory. V našem případě by tak přicházely v úvahu ještě roky 1879 a 1881. Druhou variantu můžeme opustit zcela, jelikož není znám jakýkoliv důvod (zdravotní, sociální) pro to, aby Černý nastoupil do školy o rok později, než stanovuje zákon. Rok 1879 je též vysoce nepravděpodobný, Černý by tak již mohl studovat na gymnáziu o rok dříve, když se otevíralo a o přijetí primánů byl mimořádný zájem.
- 5 Ve městě Uherský Ostroh existovala vedle české městské obecné školy ještě obdobná škola německá navštěvovaná dětmi z početné ostrožské židovské obce. Židovská škola fungovala do roku 1919. Svou samostatnou českou obecnou školu mělo i Ostrožské Předměstí společně s nedalekou přiškolenou obcí Kvačice. Ve druhé polovině 80. let 19. století se předměstský školní okrsek rozrostl ještě o osadu Rybáře. Narůstající počet žactva na českých školách - městské-ostrožské a venkovské-předměstské přiměl obecní výbory Uherského Ostrohu, Ostrožského Předměstí a Kvačic k vytvoření jednotného školního centra pro danou aglomeraci. Výsledkem společného postupu byla budova obecné a měšťanské školy otevřená v roce 1892.
- 6 Dějiny ostrožské obecné školy před rokem 1945 jsou velmi obtížně rekonstruovatelné. Materiály vztahující se k tomuto období byly ředitelstvím školy v roce 1950 skartovány. Zvláště citelně zasáhla skartace do možnosti konkretizovat průběh studia jednotlivých žáků.
K ostrožské obecné škole: Moravský zemský archiv v Brně (MZA), fond D 9, stabilní katastr města Uherský Ostroh, evid. č. 358, sign. 1504; *Pamětní kniha města Uherský Ostroh I.*, uložená na Městském úřadě v Uherském Ostrohu (dále jen Pamětní kniha), s. 29–31; L u k á š, L.: *Paměti města Ostrohu*, Ostroh 1953, s. 142–145; 100 let školy v Uherském Ostrohu, Uherský Ostroh 1992, s. 4–7; *Uherský Ostroh*. Uherský Ostroh 2000, s. 216–219.
K situaci v okresním hejtmanství: *Schematismus der Schulbehörden, Lehrerbildungsanstalten, sowie auch der Volks- und Bürgerschulen in Mähren (dále jen Schematismus der Schulbehörden)*. Brünn 1884, (tab.). Údaje pro rok 1883 poskytuje publikace Vincence Sl. Chlupa: *Zeměpisný nástin hejtmanství Uhersko-hradištského*, 2. vydání, Uherské Hradiště 1885.
- 7 *Schematismus der Volksschulen Mährens 1876*. Brünn 1875, s. 108; *Schematismus der Schulbehörden*, s. 97; *Pamětní kniha*, nestránkováno.
- 8 *Pamětní kniha*, nestránkováno.
- 9 K vyučovacímu harmonogramu obecného školství: Š a f r á n e k, J.: *Školy české*. Díl 2, Praha 1919, s. 234–235, 262–265; K o r e j s, J. – H ř e b e j k o v á, J.: *Vývoj učebního plánu naší všeobecně vzdělávací školy*. Pedagogika - časopis pro pedagogické vědy, roč. 6, 1956, s. 185–195.
- 10 S l e z á k, L.: *Zemský prezident Jan Černý*. Slovácko 36, 1994, s. 161. Autor vycházel ze vzpomínek vnučky Jana Černého Anny Černé-Azan, žijící v současné době ve Francii.
- 11 SOKA Uherské Hradiště (SOKA UH), fond Okresní úřad Uherské Hradiště, sčítací operáty pro rok 1880, inv. č. 1074, k. 2199 a pro rok 1890, inv. č. 1153, k. 2284.
- 12 *První zpráva českého nižšího gymnasia v Uherském Hradišti vydaná na konci školního roku*

- 1884/85. Uherské Hradiště 1885, s. 66–67.
- 13 S využitím: *50 let státního československého reálného gymnasia v Uherském Hradišti 1884–1934* (dále jen *50 let gymnasia*). Uherské Hradiště 1934, s. 32–37; *X. program c. k. českého vyššího gymnasia v Uherském Hradišti na konci školního roku 1893/94* (dále jen *X. program*), Kroměříž 1894, s. 4–9, 21.
- 14 *50 let gymnasia*, s. 82–88.
- 15 *X. program*, s. 27–36.
- 16 SOKA UH, fond *Reálné gymnázium Uherské Hradiště (1650) 1884–1976*, hlavní katalogy z let 1885/86 až 1892/93 (Hlavní katalogy), neinventarizováno a fond Archiv města Uherské Hradiště III, sčítací operáty pro rok 1890, inv. č. 874, k. 549, 552.
- 17 Fara, resp. její představený Josef Barták, patřila mezi pravidelné donátory hradištského gymnázia a jeho podpůrného spolku. Vzhledem i k ostatním štedrým přispěvatelům mohl Barták Ignáce Černého bez obav ubezpečit o finančním zajištění středoškolské dráhy jeho syna. V podobném duchu by bylo o Jana postaráno i na teologické fakultě.
- 18 Podpůrný spolek vznikl současně s otevřením gymnázia. Disponoval finančními prostředky zasílanými od přívrženců ze Slovácka, výjimkou však nebyly ani dary ze vzdálených Čech, a existenčně zajišťoval studenty, kteří by si jinak nemohli studium dovolit.
- 19 SOKA UH, fond *Reálné gymnázium Uherské Hradiště (1650) 1884–1976*, inv. č. 37, k. 8; IX. program c. k. českého vyššího gymnasia v Uherském Hradišti na konci školního roku 1892/93, Kroměříž 1893 (dále jen IX. program), s. 48, 66; X. program, s. 22–25.
- 20 S využitím: jednotlivé programy gymnázia, především pasáže věnované učebním osnovám a soupisu žactva; Hlavní katalogy.
- 21 V biografické či encyklopedické literatuře uváděný rok 1894 jako rok maturitní není správný.
- 22 IX. program, s. 57; X. program, s. 67, 69; SOKA UH, fond *Reálné gymnázium Uherské Hradiště (1650) 1884–1976*, hlavní katalogy – maturity r. 1893, neinventarizováno.
- 23 *50 let gymnasia*, s. 198–199.
- 24 Z autobiografií např.: V á š a, P.: *Paměti II*, V Praze, Praha 1947; M r š t í k, V.: *Santa Lucia*, Praha 1990; Š u s t a, J.: *Vzpomínky II., Mladá léta učňovská a vandrovní*. Praha 1963; K a i z l, J.: *Z mého života*. Díl I., *Od narození do habilitace*, Praha 1909; J e l í n e k, H.: *Zahučaly lesy*, Praha 1947; Č a p e k, K.: *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha 1969.
- Z prací biografických: Č o r n e j, P.: *Zdeňka Nejedlého léta učňovská a vandrovní*. AUC-HUCP 23, 1983/2, S. 7–42; G a l a n d a u e r, J.: *Dětství, mládí a studentská léta Bohumíra Šmerala*. AUC-HUCP 15, 1975/1, s. 61–85.
- Obecnějšího rázu jsou práce: W o l f, R.: *České studentstvo v době prvního třicetiletí české univerzity (1882–1912)*. Praha 1912; *Dějiny Univerzity Karlovy III (1802–1918)*. Praha 1997.
- 25 O Tunově nadání: *Studijní nadání v království Českém*. Sv. 7 (1861–1868), Praha 1899, s. 47–50; Archiv Univerzity Karlovy v Praze (AUK), katalogy posluchačů právnické fakulty české od zimního semestru 1893/94 po letní semestr 1898 (dále jen katalogy posluchačů).
- 26 AUK, katalogy posluchačů.
- 27 AUK, Seznam přednášek, kteréž se konati budou na c. k. České universitě Karlo-Ferdinandově v Praze pro léta 1893–1898.
- 28 SOKA UH, fond Archiv města Uherské Hradiště III, sčítací operáty pro rok 1890, inv. č. 874, k. 552.
- 29 Vojenský ústřední archiv v Praze, fond Kmenové listy – Jan Černý.
- 30 AUK, Protokol o státních zkouškách historickopravních, č. 9069.
- 31 AUK, Protokol o státních zkouškách judiciálních, č. 7845 a Protokol o státních zkouškách státo-vědeckých, č. 6153.
- O vysokoškolských studijních řádech a skládání jednotlivých zkoušek viz: P l a c h t, O.–H a v e l k a, F.: *Příručka školské a osvětové správy*. Praha 1934, s. 1251–1269, 1291–1299, 1355–1363.

Mgr. Al e š V y s k o č i l (n. 1973), odborný pracovník Historického ústavu Akademie věd ČR, pobočka Brno. Je členem oddělení českých dějin 19. a 20. století.

Discipline and Revolt Or School Years of Jan Černý

A b s t r a c t

Jan Černý (1874-1959), the future accomplished civil servant of the First Republic, had been expected to follow the family tradition to become a furrier and take over the family workshop. In the beginning, nothing seemed to hint that he would study beyond the generally binding minimum. He entered a Czech language primary school at his birthplace, in Uherský Ostroh, in 1880. After finishing the first five years here, he went on to study in Uherské Hradiště. He was obliged for this chance mostly to Josef Barták (later to become a parish priest in Ostroh), who discerned an apt intellect in his acolyte and assured the family that his studies would not be a futile expense. At the same time, he steered Černý towards priesthood.

In Uherské Hradiště of the time, there was a somewhat new possibility to study at a new Czech language grammar school, the first of its kind in the region. It had started out as a private school for younger students only, but soon gained the status of a state managed Czech language grammar school for all ages. Jan Černý studied here in 1885-1893, when he successfully graduated. However, he then did not begin the expected theology studies and instead entered the School of Law at the Prague Karel Ferdinand University. This decision met with outrage of both his father and the parish priest, which resulted in him having no financial support from home. He spent five years in the capital, including a one-year period of conscription duty in the Austrian army. He graduated in 1898 and when he passed the last of the three state exams on February 24, 1900, he was already working as a clerk at the sheriff's office in Hodonín.

Disziplin und Revolte oder Jan Černýs Schüler- und Studentenjahre

Z u s a m m e n f a s s u n g

Künftiger hervorragender Verwaltungs- und Staatsrepräsentant der Periode der Ersten Republik Jan Černý (1874–1959) sollte der Familientradition entsprechend Kürschner werden und die Hauswerkstatt übernehmen. Anfangs deutete nichts darauf hin, dass er den üblichen Pflichtrahmen des Studiums überschreiten sollte. An der allgemeinen Grundschule in seinem Geburtsort Uherský Ostroh trat er 1880 die Lehrzeit an. Nach fünf Jahren wechselte er in eine Mittelschule, die sich in der nahegelegenen Stadt Uherské Hradiště befand. Für die gebotene Chance verdankte er vor allem Josef Barták, Pfarrer aus Ostroh, der in seinem Ministranten einen scharfen Intellekt erkannte und die Familie Černý versicherte, dass Jans Studium an der Mittelschule für sie keine finanzielle Belastung geheißen habe. Zugleich bestimmte er den Jungen zur Priesterlaufbahn voraus.

In Uherské Hradiště bestand damals seit zwei Jahren die Möglichkeit, das tschechische Gymnasium – die erste derartige Schule in der mährisch-slowakischen Region - zu besuchen. Diese anfangs private Schule niedrigeren Ranges gewann in den nächsten Jahren das Statut des höheren tschechischen Gymnasiums. Jan Černý besuchte diese Schule in den Jahren 1885-1893 und schloss das Studium mit dem Abitur ab. Auf die vorgesehene theologische Karriere verzichtete er jedoch und nahm das Studium an der Juristischen Fakultät der Karl-Ferdinands-Universität in Prag auf. Diese Entscheidung erregte Unwillen bei seinem Vater sowie beim Pfarrer aus Ostroh, sodass er in Prag mittellos dastand. In der Hauptstadt verbrachte er fünf Jahre, einschließlich einer einjährigen Pause im Präsenzdienst des österreichischen Bundesheeres. Er absolvierte im Jahre 1898, wobei er die letzte der drei vorgeschriebenen Staatsprüfungen am 24. Februar 1900 bereits im Dienstgrad eines Konzeptangestellten der Bezirkshauptmannschaft in Hodonín ablegte.

PRVNÍ POZEMKOVÁ REFORMA NA VELKOSTATCÍCH UHERSKOHRADIŠŤSKA A UHERSKOBRODSKA

Pavel Portl, Slezská univerzita, Opava

První pozemková reforma, která se v Československu uskutečnila v letech 1919–1935, byla bezesporu nejhlubším autoritativním zásahem státu do soukromého vlastnictví v meziválečných dějinách naší země. Na velkostatcích Uherskohradištska a Uherskobrodsko proběhla obdobně jako v celé republice, její výsledky se však v tomto regionu poněkud lišily.

V okrese Uherské Hradiště¹ se první pozemková reforma uskutečnila v letech 1923–1928, a to na osmi velkostatcích: Buchlov (se soupisovou výměrou 7.561,50 ha vešk. p.), Uherský Ostroh (7.135,50 ha), Uherský Brod (6.002 ha), Světlov (4.979,50 ha), Velehrad (3.176,85 ha), Březolupy (1.075 ha), Prakšice (449,25 ha) a Bílovice (290 ha).² Kromě nich spadal do záboru také pozemkový majetek tří singulárních společenstev³ (Bzová, Komňa, Pitín), která dohromady vlastnila 966,50 ha vešk. p.⁴ Pro účely pozemkové reformy tak bylo zabráno 31.636,10 ha vešk. p. K nim je ovšem ještě třeba přičíst 149,50 ha vešk. p., která byla získána dvěma směny, celkem tedy 31.785,60 ha půdy.⁵ Z rozlohy 99.141 ha okresu Uherské Hradiště (k 31. 12. 1999) činila zabraná půda 32,1%.

Při zpracování tohoto článku jsem kromě běžně dostupné literatury,⁶ dobového tisku a pramenů, uložených ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště, využil také dobových zápisků ing. Josefa Königa, který působil od roku 1923 jako přidělový komisař Státního pozemkového úřadu nejprve v Uherském Brodě, poté v Uherském Hradišti a nakonec v Brně, zde již jako vrchní rada. Tyto zápisky, které vznikly jako podklad pro zamýšlenou studii o pozemkové reformě na velkostatku Uherský Brod, nebyly dosud nikdy využity.

J. König v nich zachytil období let 1923–1927, v jejichž průběhu vedl přidělové řízení na velkostatcích, které náležely do kompetence komisariátu v Uherském Hradišti. Zápisky vznikly v letech 1939–1941 a zahrnují celkem 188 stran rukopisu ve dvou sešitech, nejsou však dokončeny. Pro oblast Bojkovska tak chybí poznámky k velkostatku Světlov, na němž J. König prováděl přidělové řízení až v roce 1928. Celkem však pojednal o 21 velkostatcích, z nichž pět, Bílovice, Buchlov, Prakšice, Uherský Brod a Uherský Ostroh, je předmětem mého článku.

Okres Uherské Hradiště se rozprostírá v oblasti s tradičně velmi extenzivní zemědělskou výrobou, průmyslově však tato oblast nebyla na počátku 20. let příliš rozvinuta.⁷ Z toho také pramenily některé specifické problémy regionu, např. odchody za prací do zahraničí a s tím související emigrace obyvatelstva. Není proto překvapením, že právě jihovýchodní Morava se stala jedním z ohnisek napětí mezi rolníky.⁸

Přídělové práce byly nakonec zahájeny až v říjnu 1923, kdy byl rozparcelován velkostatek Uherský Brod, a pokračovaly až do konce dvacátých let.

I. Velkostatek Uherský Brod

Uherskobrodské panství bylo v době provedení pozemkové reformy v nájmu vídeňské cukrovarnické rodiny Mayů,⁹ která uzavřela s majitelem hr. J. Pálffym pachtovní smlouvu do roku 1936. Po zahajovacích pracích bylo v červnu 1922 vypsáno přihláškové řízení a do 17. 7. t.r. obdržel přidělový komisariát 2.750 přihlášek, které celkem požadovaly 9.420 ha půdy.¹⁰ Velkostatek o výměře 6.002 ha vešk. p. byl pro účely pozemkové reformy zabrán celý. Z celkové výměry činilo 2.681 ha zem. p., včetně tří směn (6 ha) v obci Těšov. Přídě-

lové práce byly ukončeny na podzim 1923 a 21. 10. 1923 byla slavnostním aktem, rozoráním první brázdy uherskobrodským starostou dr. J. Remešem, předána půda drobným nabyvatelům. Ve dnech 23.–26. 10. pak byly předány utvořené zbytkové statky.¹¹ Župní tiskový orgán národních socialistů Naše Slovácko zaznamenal k oslavě předání půdy rolníkům ohlas, který tuto akci ironicky komentoval: „*Kdybych nečetl hořejšího oznámení na plakátech myslel bych dle průběhu této „oslavě“, že to bylo žertovné vystoupení pana Piláta, agrárního tajemníka. Pan tajemník je roztomilý člověk, zamilovaný do domovinářů, ale musí odpustit: Ta jeho slavnostní řeč se hodila v hospodě pro stolovou společnost. Tak vážný problém jako pozemková reforma nedá se odbýti nějakými vtipy a tím méně jsou vtipy přípustny v okamžiku předávání půdy... Pan tajemník, ale zradil naše očekávání jako Pilát Krista (to on si liboval ve rčeních písma)*“.¹²

V roce 1923 rozdělili pracovníci komisariátu přidělovým řízením všech 14 dvorů: ve dvoře Bánov o výměře 347,50 ha vešk. p. (z toho 312,50 ha zem. p.) obdrželo půdu 163 drobných nabyvatelů ve čtyřech obcích (Bánov, Bystřice pod Lopeníkem, Lopeník, Suchá Loz) celkem 167,50 ha půdy (v průměru 1,02 ha na 1 nabyvatele). Ve stavebním přidělu (tzv. akce „S“) dostalo 68 uchazečů 8 ha půdy (v průměru 0,11 ha). Zbytkový statek o výměře 157,50 ha vešk. p. (148 ha zem. p.) byl udělen do vlastnictví Syndikátu řepářů se sídlem v Hodoníně. V záboru zůstalo 14,50 ha půdy. Při parcelaci dvora Částkov o výměře 132 ha vešk. p. (z toho 123 ha zem. p.) bylo uspokojeno 82 uchazečů, kteří v obcích Částkov, Kelníky a Pašovice obdrželi v průměru 1,59 ha půdy. Půda pro stavební přiděl zde činila jen 1 ha a dostala se šesti nabyvatelům (v průměru 0,16 ha). V Horním dvoře s výměrou 381 ha vešk. p. (z toho 373,50 ha zem. p.) byla půda dělena ve čtyřech obcích: Uherský Brod, Havříce, Nivnice, Těšov. Celkem 169 nabyvatelů získalo v drobném přidělu (do 30 ha zem. p.) 261 ha půdy (v průměru 1,54 ha), ve stavebním přidělu 32 uchazečů získalo 11,50 ha půdy (průměrně 0,35 ha). Ve velkém přidělu (nad 30 ha zem. p.) byl zbytkový statek o rozloze 94,50 ha vešk. p. (92,50 ha zem. p.) přidělen B. a J. Kubíčkovým. V záboru zůstalo 14 ha půdy. Z 97 ha vešk. p. (z toho 75 ha zem. p.) dvora Doubravy získalo ve třech obcích (Březůvky, Doubravy, Hřivný Újezd) 62 drobných přidělců do vlastnictví celkem 96 ha půdy (průměrně 1,54 ha). V záboru zůstal jen 1 ha půdy. Ve dvoře Králov o výměře 121 ha vešk. p. (z toho 118 ha zem. p.) byl vytvořen zbytkový statek s výměrou 119,50 ha vešk. p. (117 ha zem. p.), který obdržel Syndikát řepářů. Jediný drobný přidělec získal 1,50 ha půdy. Dvůr Nedachlebice s výměrou 161 ha vešk. p. (z toho 154 ha zem. p.) byl zčásti rozdělen ve stejnojmenné obci mezi 81 drobných nabyvatelů, kteří získali celkem 93 ha půdy (průměrně 1,14 ha), dalších 6 ha půdy bylo určeno pro provedení akce „S“, v jejímž rámci půdu získalo 27 uchazečů (průměrně 0,22 ha). Na ostatní půdě zde vznikl zbytkový statek o výměře 61 ha vešk. p. (59 ha zem. p.), jenž získal také Syndikát řepářů. V záboru zůstal 1 ha půdy. Z dvora Ordějov o výměře 114 ha vešk. p. (z toho 112,50 ha zem. p.) nabyli drobní zemědělci ve dvou obcích (Bystřice pod Lopeníkem a Lopeník) 76,50 ha půdy, což při jejich počtu 66 činilo průměrně 1,16 ha na jednoho nabyvatele. Zbytkový statek o rozloze 37,50 ha vešk. p. (36,50 ha zem. p.) byl přidělen Syndikátu řepářů. Téměř celý dvůr Velký Ořechov s výměrou 183,50 ha vešk. p. (z toho 162 ha zem. p.) byl rozdělen v drobném přidělu, když 97 rolníků obdrželo celkem 166 ha půdy (průměrně 1,71 ha). V záboru však nadále zůstávalo 17,50 ha půdy. Ani v Pašovicích zbytkový statek vytvořen nebyl. Z výměry dvora 79 ha vešk. p. (z toho 74 ha zem. p.) se 41 drobným nabyvatelům dostalo plných 77 ha půdy (průměrně 1,88 ha), 1 ha obdrželo 8 přidělců pro stavební účely (průměrně 0,12 ha), v záboru zůstal 1 ha půdy. Obdobný výsledek mělo přidělové řízení na dvoře Polichno, který měl výměru 131 ha vešk. p. (z toho 122 ha zem. p.). V obcích Maršov a Polichno získalo 74 zemědělců do držení 129,88 ha půdy (průměrně 1,75), jediný přidělec stavební půdy obdržel 0,12 ha a v záboru zůstal opět 1 ha půdy. Ve dvoře Těšov o rozloze 181 ha vešk. p. (z toho 174,50 ha zem. p.), k nimž přibýlo 6 ha půdy třemi směny, bylo v drobném přidělu rozděleno 100 ha půdy ve třech obcích (Šumice, Těšov, Újezdec) celkem 61 zájemcům (průměrně 1,64 ha); 46 zájemců získalo 7,50 ha stavební půdy (v prů-

měru 0,16 ha). Zbytkový statek, utvořený o výměře 79,50 ha vešk. p. (76,50 ha zem. p.), byl přidělen bývalému nájemci J. Müllerovi. Ve dvoře Vlčnov s výměrou 221,50 ha vešk. p. (z toho 218,50 ha zem. p.) získali 104 uchazeči v drobném přidělu celkem 103,50 ha půdy (průměrně 0,98 ha), pro 7 stavebních přidělců bylo určeno jen 0,50 ha půdy (průměrně 0,07 ha). Zbytkový statek měl výměru 117,50 ha vešk. p. (116,50 ha zem. p.) a získal jej Syndikát řepářů. V největším dvoře uherskobrodského panství, ve Volenově, jenž měl rozlohu 563 ha vešk. p. (z toho 525,50 ha zem. p.), byl drobný přiděl uskutečněn ve třech obcích (Korytná, Suchá Loz, Nivnice). Přídělci v celkovém počtu 153 nabyli 280,50 ha půdy (průměrně 1,83 ha). Utvořený zbytkový statek měl rozlohu 270,50 ha vešk. p. (257 ha zem. p.) a získali jej bývalí nájemci J. a L. Uhlíkovi. V záboru zbylo 12 ha půdy. Ve dvoře Zlámanec bylo z jeho výměry 78 ha vešk. p. (69 ha zem. p.) rozděleno v rámci drobného přidělu celkem 73,90 ha vešk. p. ve dvou obcích (Svárov a Zlámanec) mezi 63 uchazečů (průměrně 1,17 ha). 1,60 ha půdy pro stavební účely bylo rozděleno mezi 8 uchazečů (v průměru 0,20 ha). Zbylých 2,50 ha zůstalo v záboru. V rámci akce „R“ (příděl rozptýlené půdy) bylo v Prakticích rozděleno mezi 37 zájemců 42,50 ha půdy a 3,50 ha zůstalo v záboru. Převzaté lesní hospodářství zahrnovalo celkem 3.165,50 ha vešk. p. (z toho 23 ha zem. p.). V drobném přidělu se 13 nabyvatelům dostalo 26,50 ha půdy, 49 ha bylo prodáno obci Veletiny a 39 ha obci Svárov.

Jak jsem již uvedl, velkostatek Uherský Brod byl pozemkové reformě podroben celý, tedy 6.008 ha vešk. p., z toho 2.687 ha zem. p. (včetně oněch 6 ha půdy získaných třemi směnami). Půdu nakonec získalo 1.267 drobných nabyvatelů, což představuje 46,07 % z podaných přihlášek. V drobném přidělovém řízení bylo rozděleno 1.826,28 ha vešk. p. (v průměru 1,44 ha), přičemž za 1 ha zaplatili zemědělci od 1 000 do 12 000 Kč. V přidělu stavební půdy bylo rozděleno celkem 37,22 ha půdy, která se dostala 203 uchazečům (průměrně 0,18 ha). Osm přidělených zbytkových statků zahrnovalo celkem výměru 937,50 ha půdy (průměrná velikost zbytkového statku tedy činila 117,19 ha). V záboru nadále zůstalo 3.119 ha půdy, ale jednalo se převážně o lesy.¹³ Zbylá zemědělská půda totiž činila jen 64 ha. Stejně tak v záboru zůstal jediný průmyslový závod, a to cihelna v Uherském Brodě. Pozemková reforma se dotkla 380 zaměstnanců (9 úředníků, 33 zřízenců, 201 deputátníků, 137 stálých dělníků). Celkem 116 z nich bylo zaopatřeno přidělem půdy, dalších 152 obytným v celkové výši 901 030 Kč, 14 zaměstnanců obdrželo penzi a 98 bývalým zaměstnancům bylo zprostředkováno nové zaměstnání.¹⁴

II. Velkostatek Uherský Ostroh

Otázka ostrožského panství v souvislosti s pozemkovou reformou byla značně komplikovaná tím, že jeho majitel nebyl československý občan. Jan II. Lichtenštejn byl však navíc představitelem státu, který nebyl Československem uznán jako stát suverénní. Po vleklých jednáních, v jejichž průběhu byla reforma pod tlakem zahraničních intervencí prováděna zdlouhavě a v několika případech musel stát ustoupit od svého původního záměru, byla v roce 1930 uzavřena generální smlouva o konečném vyřešení pozemkové reformy na zbraném lichtenštejnském panství a o dva roky později ji doplnila tzv. dodatková dohoda.¹⁵

Oceňovací řízení a převzetí nemovitostí velkostatku se uskutečnilo ve dvou fázích. Ta první byla provedena v roce 1923 přidělovým komisařem ing. J. Königem na dvorech Hluk a Kunovice.

Ve dvoře Hluk o výměře 309,50 vešk. p. (z toho 300,50 zem. p.) bylo v drobném přidělu rozděleno 172,50 ha půdy celkem 202 uchazečům (v průměru 0,85 ha), pro stavební účely získalo 152 uchazečů celkem 15,50 ha půdy (průměrně 0,10 ha). Ve velkém přidělu obdržel tamní správce Egon Penk zbytkový statek o výměře 119,50 ha vešk. p. (113,50 ha zem. p.). V záboru nadále zůstaly 2 ha půdy. Dvůr Kunovice o výměře 264,50 ha vešk. p. (z toho 256,50 ha zem. p.) byl zabrán celý. V pěti obcích (Derfle, Kunovice, Míkovice, Ostrožská Nová Ves, Věsky) bylo rozděleno mezi 183 přidělců celkem 148,50 ha půdy (v průměru 0,81 ha). Ve stavebním přidělu se 0,50 ha půdy dostalo dvěma ucha-

zečům (průměrně 0,25 ha). Zbytkový statek o výměře 119 ha (116,50 ha zem. p.) byl přidělen do vlastnictví zemi Moravskoslezské pro hospodářskou školu v Uherském Hradišti.

Druhá fáze se uskutečnila v roce 1924 a týkala se všech ostatních dvorů. Dvůr Louka o výměře 232,50 ha vešk. p. (z toho 225 ha zem. p.) byl do záboru pojat celý. Celkem 171 uchazečů ve čtyřech obcích (Blatnice, Blatnička, Boršice, Louka) získalo 138,98 ha půdy (v průměru 0,81 ha), 14 uchazečů o stavební příděl získalo 1,52 ha půdy (průměrně 0,11 ha), ve velkém přídělu byl zbytkový statek o výměře 92 ha vešk. p. (90 ha zem. p.) přidělen tamním správcům, manželům B. a Z. Čechovým. Ve dvoře v Nivnici bylo do záboru poято 364,50 ha vešk. p. (z toho 356,50 zem. p.). V drobném přídělu došlo k rozdělení 346,50 ha půdy ve čtyřech obcích (Korytná, Nivnice, Slavkov, Suchá Loz) mezi 304 uchazečů (v průměru 1,14 ha), ve stavebním přídělu bylo 4,50 ha půdy rozděleno mezi 55 přídělců (průměrně 0,08 ha). Ve velkém přídělu byl zbytkový statek o rozloze 153,50 ha vešk. p. (149 ha zem. p.) přidělen do vlastnictví obci Nivnice, která jej pronajala na deset let Syndikátu řepařů v Hodoníně. Ve dvoře Uherský Ostroh bylo do záboru poято 490 ha vešk. p. (z toho 468 ha zem. p.). V drobném přídělu bylo rozděleno v šesti obcích (Blatnice, Chylice, Kvačice, Mílokošť, Ostrožská Lhota, Uherský Ostroh) 234,50 ha půdy celkem 332 uchazečům (v průměru 0,70 ha), 72 osob získalo celkem 7 ha půdy pro stavební účely (průměrně 0,10 ha). Vlastníku byl ze záboru propuštěn zbytkový statek o rozloze 157 ha vešk. p. (153 ha zem. p.). V záboru zůstalo 91,50 ha půdy. Ve dvoře v Ostrožské Nové Vsi bylo do záboru poято 169 ha vešk. p. (z toho 166 ha zem. p.). V drobném přídělu bylo rozděleno 93 ha půdy ve třech obcích (Chylice, Kunovice, Ostrožská Nová Ves) celkem 121 zájemcům (v průměru 0,77 ha půdy), ve velkém přídělu byl zbytkový statek o výměře 76 ha vešk. p. (74 ha zem. p.) přidělen nivnickému legionáři Františku Charouzovi. Ve dvoře v Tasově bylo do záboru zahrnuto 267,50 ha vešk. p. (z toho 261,50 ha zem. p.). V drobném přídělu bylo rozděleno 179,50 ha půdy v sedmi obcích (Blatnice, Hroznová Lhota, Hrubá Vrbka, Lipov, Malá Vrbka, Tasov, Žeraviny) celkem 251 žadatelům (v průměru 0,77 ha půdy), ve velkém přídělu získali zbytkový statek o výměře 86 ha vešk. p. (83,50 ha zem. p.) tamní správci, manželé Č. a M. Němcovi. V záboru zůstaly 2 ha půdy.

Z převzatého lesního hospodářství o rozloze 5.038 ha vešk. p. (289,25 ha zem. p.) bylo 30,50 ha odprodáno obci Blatnička, 73 ha půdy bylo rozděleno mezi 31 drobných přídělců a 5 ha získalo 18 uchazečů pro stavební účely; 66,50 ha bylo vlastníku propuštěno ze záboru a 4.863 ha půdy ještě v záboru zůstalo.

Celkem bylo pozemkové reformě podrobena, včetně dvou směn (v Kunovicích o výměře 3,50 ha a v Nivnici o výměře 140 ha půdy), 7.279 ha veškeré půdy (z toho 2.464,75 ha zemědělské půdy). Mezi 1.595 drobných nabyvatelů bylo rozděleno 1.386,48 ha půdy (v průměru 0,87 ha), přičemž cena za 1 ha se pohybovala v rozmezí od 1 900 do 12 000 Kč, ve stavebním přídělu bylo na velkostatku Uherský Ostroh rozděleno 34,02 ha mezi 313 uchazečů (v průměru 0,10 ha). Nabyvatelům zbytkových statků připadlo 646 ha půdy, vlastníku bylo ze záboru propuštěno 223,50 ha půdy. V záboru nadále zůstávalo 4.958,50 ha půdy, většinou lesní. Pozemkovou reformou bylo dotčeno 278 zaměstnanců (13 úředníků, 40 zřízenců, 139 deputátníků, 86 stálých dělníků). Přídělem půdy bylo zaopatřeno 106 zaměstnanců, odbytné v celkové výši 634 601 Kč dostalo 78 zaměstnanců, penzi obdrželo 12 zaměstnanců (dohromady 14 988 Kč) a další zaměstnání bylo poskytnuto 82 zaměstnancům. Zámek a cihelna v Uherském Ostrohu a rezervace na Javořině byly vlastníku propuštěny ze záboru.¹⁶

III. Velkostatek Buchlov

V době pozemkové reformy vlastnil velkostatek hr. Leopold Berchtold, který byl úzce spjat se starou monarchií a jako rakousko-uherský ministr zahraničí v době na počátku první světové války byl považován za jednoho z jejích viníků. V duchu § 9 záborového zákona mu tedy mohl být jeho majetek převzat bez náhrady.¹⁷

Velkostatek Buchlov o soupisové výměře 7.561,50 ha vešk. p. (z toho 752,50 ha zem. p.) byl tvořen především rozsáhlými lesy (6.762,50 ha vešk. p.) a pěti dvory, z nichž tři byly propachtovány akciové společnosti Cukrovary Uherské Hradiště a Uherský Ostroh, dva dvory měl v nájmu kelčanský cukrovar. Pozemková reforma byla provedena na buchlovském velkostatku v roce 1923 přidělovým komisařem F. Mádrem a o dva roky později ing. J. Königem. Dvůr Buchlov, nacházející se v katastru obce Buchlovice, zabíral 135 ha vešk. p. (z toho 114 ha zem. p.), z níž bylo ve třech obcích (Boršice, Břestek, Stříbrnice) rozděleno mezi 56 drobných nabyvatelů 26 ha půdy (v průměru 0,46 ha). Zbytkový statek o výměře 109 ha vešk. p. (88 ha zem. p.) byl vlastníku propuštěn ze záboru. Z 241,50 ha vešk. p. (z toho 213,50 ha zem. p.) dvora Buchlovice se dostalo ve stejnojmenné obci 91 rolníkům 78 ha půdy (v průměru 0,85 ha). Čtyři uchazeči o stavební příděl získali k tomuto účelu celkem 2 ha půdy (průměrně 0,50 ha). Zbytkový statek s rozlohou 161,50 ha vešk. p. (133,50 ha zem. p.) byl také vlastníku propuštěn ze záboru. Největší dvůr buchlovského panství Hruškovice měl výměru 251 ha vešk. p. (z toho 231 ha zem. p.). Z řad uchazečů o drobný příděl jich bylo uspokojeno 97 a ti obdrželi celkem 109,68 ha půdy (v průměru 1,13 ha) v sedmi obcích (Hostějov, Labuty, Medlovice, Osvětimany, Syrovín, Újezdec, Vřesovice). Dalších 4,32 ha půdy se dostalo ve stavebním přídělu 19 nabyvatelům (průměrně 0,22 ha). Ve velkém přídělu byl zbytkový statek s výměrou 137 ha vešk. p. (135 ha zem. p.) přidělen hospodářskému úředníkovi F. Hnilicovi. Dvůr Zikmundov ležel v katastru obce Staré Hutě, v níž mu náleželo 73 ha vešk. p. (z toho 64 ha zem. p.). Drobní přídělci z této obce v počtu 37 obdrželi 64,50 ha půdy (průměrně 1,74 ha), zbývajících 8,50 ha půdy bylo vlastníku propuštěno ze záboru. Ze dvora Žeravice o rozloze 98,50 ha vešk. p. (z toho 93,50 ha zem. p.) nabylo 103 drobných zemědělců z tří obcí (Stupava, Syrovín, Žeravice) celkem 49,22 ha půdy (v průměru 0,47 ha), stavební příděl zahrnoval a tomto dvoře 3,78 ha půdy, která byla přidělena 21 uchazečům (v průměru 0,18 ha). Zbytkový statek utvořený na 45,50 ha vešk. p. (42,50 ha zem. p.) byl přidělen M. a K. Rusňákovým.

Z 7.561,50 ha půdy buchlovského velkostatku obdrželo 384 drobných nabyvatelů celkem 327,40 ha půdy (v průměru 0,48 ha), za niž zaplatili 800–7 800 Kč. V rámci akce „S“ bylo rozděleno 10,10 ha půdy, která se dostala 44 přídělcům (v průměru 0,23 ha). Z pěti dvorů pouze ve Starých Hutích na dvoře Zikmundov nebyl vytvořen zbytkový statek. Na zbylých dvorech zabíraly čtyři zbytkové statky celkem 453 ha půdy (113,25 ha v průměru), dva z nich byly přiděleny soukromníkům, dva získal zpět vlastník ze záboru. Lesní hospodářství o výměře 6.762,50 ha vešk. p. (z toho 36,50 ha zem. p.) bylo zčásti vlastníku vráceno (2.538,50 ha vešk. p.), zbylých 4.224 ha vešk. p. (27 ha zem. p.) zůstalo i nadále v záboru. Také všechny průmyslové závody – pivovar, mlýn a cihelna v Buchlovicích – byly propuštěny ze záboru, stejně jako hrad Buchlov a zámek v Buchlovicích i s přilehlým parkem. Provedením pozemkové reformy na velkostatku Buchlov bylo dotčeno 109 zaměstnanců (4 úředníci, 10 zřízenců, 43 deputátníků, 52 stálých dělníků), z nichž 32 obdrželo příděl půdy, 37 osob dostalo odbytné v celkové výši 242 305 Kč, 3 osoby obdržely penzi, jejíž celková suma činila 3 375 Kč, a 37 zaměstnanců bylo zaopatřeno novým zaměstnáním.¹⁸

IV. Velkostatek Bílovice

Vlastníkem bíloveckého panství byla od roku 1920 hr. Bedřiška Logothetti, ovšem velkostatek měla v nájmu firma May & spol., která vlastnila hradištský a ostrožský cukrovar. Jak uvádí ve svých zápiscích ing. J. König, „normálně byla by pozemková reforma odbyta odprodejem stavebních míst a dlouhodobých pachtů... odprodej nemohl se uskutečnit pro odpor velkonájemce.“¹⁹ Pozemková reforma nakonec byla provedena, i když přídělci, pokud chtěli tuto půdu získat, museli zaplatit asi 14 400 Kč za 1 ha.²⁰ Majitelka velkostatku se totiž dohodla se Státním pozemkovým úřadem uskutečnit parcelaci, jestliže bude zájem, za vyšší přejímací ceny. Uherskohradištský cukrovar se cítil tímto postupem poškozen a jen pro „nevalné finanční prostředky rodiny Logothettiové, vzdal se sporu, jehož praktický výsledek byl velmi problematický.“²¹ Pozemkovou reformu na velkostatku Bílovice, jehož sou-

pisová výměra činila 290 ha vešk. p. (z toho 148,50 ha zem. p.), prováděl v roce 1925 přídělový komisař ing. J. König.

Z 290 ha půdy, jež byly pojaty do záboru, bylo v jediném dvoře Bílovice rozděleno mezi 137 drobných přídělců ze čtyř obcí (Bílovice, Hodonín, Uherské Hradiště, Včelary) celkem 94 ha půdy (v průměru 0,68 ha), za niž zaplatili 9 200–cca 15 000 Kč. Ve stavebním přídělu dostalo 6 ha půdy stejný počet uchazečů. Zbytkový statek o výměře 180 ha veškeré půdy (z toho 39,50 ha zem. p.) byl propuštěn vlastníku ze záboru, v němž nadále zůstalo ještě 10 ha půdy. Kromě zbytkového statku byla vlastníku vrácena také cihelna v Bílovicích. Ze 17 zaměstnanců bývalého velkostatku (1 úředník, 1 zřízenec, 7 deputátníků, 8 stálých dělníků) bylo 8 osob zaopatřeno přídělem půdy, 8 zaměstnanců dostalo finanční odbytné v celkové výši 36 092 Kč a 1 deputátník obdržel penzi (1 260 Kč).²²

Majitelka velkostatku, jež byla italskou státní příslušnicí, zažádala v otázce parcelace svého pozemkového majetku o pomoc italskou vládou. Ta sice v její prospěch intervenovala u československých úřadů, ale žádné změny se jí nepodařilo dosáhnout.²³

V. Velkostatek Březolupy

V katastru obce Březolupy se nacházely před první světovou válkou čtyři dvory: ovčí, kravský, dvůr Lapač a Nový dvůr, který však byl v roce 1907 rozbořen. Přídělové řízení se uskutečnilo v roce 1926 a vedl jej ing. A. Krátký. Na dvorech, jejichž vlastníkem byl cukrovar v Uherském Hradišti, bylo rozděleno 143 ha půdy mezi 302 drobných přídělců (v průměru 0,47 ha) ze dvou obcí (Březolupy, Šarovy). Další 78 rolníků ze tří obcí (Havříce, Šumice, Uherský Brod) získalo celkem 40 ha půdy průmyslových závodů (v průměru 0,51 ha). Půdu pro stavební účely obdrželo 11 nabyvatelů, kteří se podělili o 4 ha, v průměru tedy každý získal 0,36 ha půdy. Celkem bylo 391 drobným přídělcům za cenu 4 000–11 000 Kč za 1 ha rozděleno (včetně stavebního přídělu) 187 ha půdy, což představovalo 17,39 % březolupského panství, které bylo zabráno celé s výměrou 1.075 ha vešk. p. (z toho 566 ha zem. p.). Ve velkém přídělu byl sice vytvořen zbytkový statek o výměře 229,50 ha vešk. p. (z toho 224 ha zem. p.), ale do vlastnictví jej získal majitel velkostatku. Dále byly propuštěny všechny průmyslové podniky: cukrovary v Uherském Ostrohu a Uherském Hradišti, mlýny v Uherském Brodě a Uherském Ostrohu a pila v Uherském Ostrohu. Vráceno mu bylo také lesní hospodářství o výměře 497,50 ha půdy.²⁴

VI. Velkostatek Prakšice

Majitelkou prakšického velkostatku byla někdejší služebná, hr. Josefína Kounicová, jejíž „*nedostatek inteligence, krátkozrakost, náladovost a nepřejícnost způsobily mnoho škod a průtahů.*“²⁵ Panství, které bylo obhospodařováno v pachtu cukrovarem v Uherském Hradišti, bylo pro pozemkovou reformu zabráno celé, tedy 449,25 ha vešk. p. (z toho 205,45 ha zem. p.) a přídělové řízení zde bylo provedeno v roce 1927 ing. J. Königem.

V drobném přídělu bylo v Prakšicích 19,50 ha půdy rozděleno mezi 32 přídělců (v průměru 0,60 ha) a přídělová cena se pohybovala od 2 500 do 8 000 Kč za 1 ha. Zbytkový statek o výměře 190,50 ha vešk. p. (z toho 175,50 ha zem. p.) zůstal v záboru, stejně jako lesní hospodářství, které tvořilo téměř polovinu rozlohy celého velkostatku (232,25 ha). Obojí bylo obhospodařováno firmou May & spol., která měla tuto půdu v nájmu. Největší komplikace nastaly s půdou pro stavební účely. Pro ně byly původně vybrány odlehlé pozemky na tzv. Újezdech na kraji Prakšic a na základě dohody s majitelkou byla stanovena cena této půdy na 3 Kč za 1 m² (3 000 Kč za 1 ha). Paní Kounicová se však na poslední chvíli rozmyslela a rozhodla se dát část půdy pro stavební účely na místě, kde byla studna zásobující dvůr. Ve chvíli, kdy dva z přídělců zde již měli postaveny domy a další začal se stavebními pracemi, „*přišla pí Kaunicová k názoru, že tento pozemek opravdu nutně potřebuje pro dvůr a že je nemožné, aby si na něm stanovení uchazeči postavili domky. A pak začalo nové jednání; přídělci byli opět přeloženi na Újezdy a pí Kaunicová musila odkoupit postavené domky asi za 150 000 K. A pak pokračovaly obtíže; majitelka požadovala*

náhradu škody, za meliorace, úroky atd... Paní Kaunicová, temperamentní žena, pouštěla se často do nechutných hádek s uchazeči a jejich ženami...“²⁶ Po těchto průtazích se nakonec ve stavebním přidělu dostalo 56 uchazečům 7 ha půdy (v průměru 0,12 ha).²⁷

VII. Velkostatek Velehrad

Příhlaškové řízení na velkostatku Velehrad, který již od roku 1883 vlastnil Podpůrný spolek katolického kněžstva olomoucké arcidiecéze, se konalo na podzim roku 1924 a podle dobového tisku byli uchazeči o přiděl zastrašováni a zrazováni, aby si o půdu zažádali: „*Klerikálové objíždějí obce, agitujíce proti parcelaci a hrozíce smrtelným hříchem a věčným zatracením všem, kdož by se odvážili přes to hlásiti se o půdu z panství posvátného Velehradu*“.²⁸ Přes silné náboženské citění zdejšího obyvatelstva můžeme podle počtu přidělců usoudit, že tato agitace příliš velký vliv neměla. Přídělové řízení zde prováděl ing. A. Krátký a bylo provedeno na celém velkostatku. Jeho soupisová výměra činila v době záboru 3.176,85 ha vešk. p. (z toho 1.143,26 ha zem. p.) a celý byl propachtován cukrovarům v Uherském Hradišti a Uherském Ostrohu a Cukrovaru Kelčany, který obhospodařoval dvory Domanín-Těmice a Ořechov.

Ve dvoře Domanín-Těmice o výměře 169,64 ha vešk. p. (z toho 165,45 ha zem. p.) bylo mezi 219 drobných přidělců rozděleno 103,70 ha půdy (v průměru 0,47 ha). Ve stavebním přidělu bylo mezi 63 uchazečů rozděleno 6,30 ha půdy (v průměru 0,10 ha). Zbytkový statek s výměrou 59,64 ha vešk. p. (z toho 58,45 ha zem. p.) byl propuštěn vlastníku ze záboru, stejně jako všechny další zbytkové statky utvořené na velehradském panství. Z dvora Ořechov o výměře 175,84 ha vešk. p. (z toho 168,68 ha zem. p.) v drobném přidělu se 137 zemědělcům ze tří obcí (Ořechov, Ujezdec, Vážany) dostalo celkem 99,40 ha půdy (v průměru 0,72 ha). Pro stavební účely obdrželo 2,10 ha půdy 18 přidělců (v průměru 0,12 ha). Ve velkém přidělu byl vytvořen zbytkový statek o rozloze 74,34 ha vešk. p. (z toho 70,18 ha zem. p.). Dvůr Polešovice zabíral 237,36 ha vešk. p. (z toho 226 ha zem. p.). Z toho drobní přidělci ve třech obcích (Kostelany nad Moravou, Nedakonice, Polešovice) v počtu 217 obdrželi 91,90 ha půdy (v průměru 0,42 ha). Další 47 uchazečů získalo celkem 4,10 ha stavební půdy (průměrně 0,09 ha). Zbytkový statek z tohoto dvoru měl výměru 141,36 ha vešk. p. (z toho 138 ha zem. p.). Čtvrtý dvůr sestával ze tří částí: Velehrad, Nový dvůr a Salaš, jejichž souhrnná výměra činila 436,41 ha vešk. p. (z toho 417,85 ha zem. p.). V osmi obcích (Babice, Břestek, Huštěnovice, Jalubí, Modrá, Salaš, Tupesy, Velehrad) získalo v drobném přidělu 387 žadatelů celkem 205,60 ha půdy (průměrně 0,53 ha), stavební přidělci v počtu 68 nabyli 7,40 ha půdy (průměrně 0,11 ha); zbytkový statek měl rozlohu 223,41 ha vešk. p. (z toho 221,85 ha zem. p.).

Z 3.176,85 ha půdy velkostatku tedy drobní přidělci v počtu 960 získali 500,60 ha půdy (v průměru 0,52 ha), za niž zaplatili 3 200–8 000 Kč za 1 ha. Pro stavební účely získalo 196 uchazečů 19,90 ha půdy (v průměru 0,10 ha). Čtyři utvořené zbytkové statky dohromady zabíraly 498,75 ha půdy (průměrně 124,69 ha), ale o přiděl ve smyslu chápání pozemkové reformy nešlo, neboť, jak jsem již uvedl, všechny připadly původnímu vlastníku, resp. byly mu propuštěny ze záboru. Ze záboru bylo rovněž propuštěno celé lesní hospodářství, které činilo 2.157,60 ha vešk. p. (z toho 165,28 ha zem. p.), dále mlýn a cihelna na Velehradě, zámek s muzeem a klášter na Velehradě.²⁹

VIII. Velkostatek Světlov

Světlovské panství bylo v roce 1924 v držení Pozemkové banky v Praze, o rok později je v dobovém tisku jako vlastník uveden bývalý ministr F. Staněk.³⁰ V době provedení pozemkové reformy však světlovský velkostatek již patřil L. Zbořilovi, který celé panství obhospodařoval v režii.

Pozemková reforma zde byla provedena až v roce 1928 ing. J. Königem. Pro její účely bylo panství o výměře 4.979,50 ha vešk. p. (z toho 795,90 ha zem. p.) zabráno celé. Jednalo se o tři dvory a rozsáhlé lesní hospodářství. Z dvora Krhov o výměře 137 ha vešk. p.

(z toho 120 ha zem. p.) bylo ve dvou obcích (Krhov a Žítková) rozděleno 44,50 ha půdy mezi 36 drobných nabyvatelů (v průměru 1,23 ha). Ve velkém přidělu byl utvořený zbytkový statek o výměře 92,50 ha vešk. p. (z toho 90 ha zem. p.) přidělen do vlastnictví hospodářskému úředníkovi F. Stárovi. Z 212 ha vešk. p. (z toho 186 ha zem. p.) ve dvoře Nezdenice získali drobní přidělci v počtu 112 celkem 85 ha půdy (průměrně 0,76 ha). Na ostatní půdě vznikly dva zbytkové statky – první o výměře 59 ha vešk. p. (z toho 58 ha zem. p.) obdržel F. Brázdil, druhý zbytkový statek o výměře 68 ha vešk. p. (z toho 67 ha zem. p.) získal J. Čech. Dvůr Světlov měl rozlohu 318,50 ha vešk. p. (z toho 305,50 ha zem. p.). V drobném přidělu bylo půdou poděleno 129 rolníků ve čtyřech obcích (Bojkovice, Komňa, Pitín, Záhorovice), kteří obdrželi celkem 113,50 ha půdy (v průměru 0,88 ha). Světlovský zbytkový statek o výměře 205 ha vešk. p. (z toho 192 ha zem. p.) zůstal v záboru.

Většinu velkostatku tvořily lesy – 4.312 ha představovalo plných 86,77 % rozlohy celého panství. Drobným přidělcům bylo ze zemědělské půdy lesního hospodářství (184,40 ha) rozděleno 103 ha, což při počtu 13 nabyvatelů znamenalo průměr 7,92 ha půdy; dále získalo z lesního hospodářství 7 obcí celkem 1.308,50 ha a dva soukromníci 60,50 ha půdy. Zbývajících 2.840 ha půdy zůstalo v záboru. Při parcelaci světlovského panství získalo celkem 290 drobných přidělců 346 ha půdy (v průměru 1,19 ha) za cenu v rozmezí 500–5 000 Kč; půda pro stavební účely rozdělována nebyla. Ze čtyř zbytkových statků o souhrnné výměře 424,50 ha půdy (v průměru 106,23 ha) tři získali soukromníci, jeden zůstal v záboru. Kromě lesů a zbytkového statku nebyly majiteli vráceny, a nadále zůstávaly v záboru, pily v Bojkovicích a ve Starém Hrozenkově, lihovar v Bojkovicích a zámek Nový Světlov.³¹

IX. Shrnutí

Celkem bylo z 8 velkostatků, resp. z jejich 36 dvorů rozděleno mezi 5.045 drobných přidělců 4.683,26 ha půdy (v průměru tedy každý obdržel 0,93 ha půdy). Drobným přidělcům se tak dostalo 14,73 % z veškeré zabrané půdy. Pro stavební účely bylo v rámci pozemkové reformy uvolněno 118,24 ha půdy (0,37 % z vešk. zabrané p.), která byla rozdělena mezi 829 uchazečů (průměrně se každému dostalo 0,14 ha půdy). Na 36 dvorech bylo vytvořeno 29 zbytkových statků, z nichž dva zůstaly v záboru, osm jich bylo propuštěno vlastníkům ze záboru a ostatních 19 bylo rozděleno uchazečům (12 soukromníkům a 7 právnických osob). Celková výměra 19 zbytkových statků, určených pro velký přiděl, činila 1.985,50 ha půdy³² (v průměru 104,50 ha), tedy 6,25 % z celé zabrané půdy. Původním vlastníkům bylo celkem vráceno 6.765,35 ha půdy,³³ což představuje 21,28 % z vešk. p., jež byla zabrána pro účely pozemkové reformy. V záboru i po přidělovém řízení nadále zůstávalo celkem 15.779,25 ha vešk. p., tedy polovina zabrané půdy (49,64 %). Z toho ovšem jen 876,85 ha byla zem. p., neboť většina půdy v záboru byly lesy. Lesní hospodářství všech osmi velkostatků mělo výměru 22.165,35 ha vešk. p., což představovalo 69,75 %. Lesní půda nebyla primárně určena pro přiděl, a tak se novým nabyvatelům z ní dostalo jen 1.695 ha a zbylá výměra zůstala v záboru nebo byla vlastníku propuštěna. Ze zemědělského průmyslu nebyl žádný závod udělen do vlastnictví novému nabyvateli, neboť většina podniků byla původním majitelům vrácena. Konkrétně se jednalo o 4 cihelny, 2 cukrovary, 1 pilu, 4 mlýny a 1 pivovar; v záboru nadále zůstalo: 1 cihelna, 2 pily a 1 lihovar. Podobná situace nastala i u historických památek: majitelům byl vrácen 1 hrad, 3 zámky, 1 klášter a rezervace na Javořině; v záboru zůstal 1 zámek. Na velkostatech Bílovice, Buchlov, Uherský Brod a Uherský Ostroh přišlo v důsledku provedení pozemkové reformy o zaměstnání 784 osob.³⁴ Přídělem půdy bylo zaopatřeno 262 osob, finančním odbytným v celkové výši 1 814 028 Kč bylo odškodněno 275 osob (v průměru 6 596,50 Kč.). Další 30 bývalých zaměstnanců obdrželo penzi, jejíž průměrná hodnota činila 1 358,50 Kč za rok a 217 lidem byla zprostředkována nová práce na zbytkových statcích.

Jako jeden z cílů pozemkové reformy vytyčili její tvůrci oslabení obou extrémů ve velikostní pozemkové držbě a posílení středních rolnických hospodářství. Zhodnotit, do jaké

míry byl tento úkol splněn, je však ztíženo tím, že sčítání zemědělských závodů v roce 1921 a v roce 1930 bylo provedeno rozdílnou metodikou.³⁵

Ve skupině parcelových hospodářství do 1 ha klesl jejich počet z 6.620 v r. 1921 na 5.687 v r. 1930, což představuje úbytek o 14,09 % a jejich plocha klesla o 14,85 %. To bylo zapříčiněno přechodem do vyšší velikostní skupiny jako důsledek přidělu půdy. Druhým důvodem, jímž lze úbytek vysvětlit, je skutečnost, že v době první světové války a v letech po ní si průmysloví dělníci na venkově zřizovali malá hospodářství jako vedlejší zdroj obživy. Konjunktura dvacátých let však jejich situaci natolik zlepšila, že nepotřebovali pole, které zaniklo odprodejem a včleněním do jiného hospodářství.³⁶ U závodů 1–5 ha byl zaznamenán pohyb směrem nahoru. Jestliže v r. 1921 bylo těchto hospodářství 8.628, pak v r. 1930 jich bylo 9.263, tedy nárůst o 7,36 %. Celkový rozsah půdy ve skupině 1–5 ha dokonce vzrostl o 16,41 %. U středních rolnických hospodářství, tedy u závodů o výměře 5–10 ha a 10–20 ha došlo k očekávanému početnímu růstu; zásadní expanze, třeba jen ve srovnání s předcházející velikostní skupinou, se však nekonala. Ve skupině 5–10 ha se počet závodů zvýšil z 2.329 v r. 1921 na 2.492 v r. 1930, což činí nárůst o 6,99 %, a celková

VÝSLEDKY 1. POZEMKOVÉ REFORMY NA VELKOSTATČÍCH UHERSKOHRADIŠŤSKA A UHERSKOBRODSKA									
Velkostatek	Výměra zabrané půdy (v ha)		Drobný příděl ³			Zbytkové statky novým nabyv.		Původním vlastníkům vráceno (v ha) ⁵	Zůstalo v záboru (v ha) ⁶
	veškerá půda	zeměděl. půda	počet nabyv.	příděl celkem (v ha)	na 1 nabyv. (v ha)	počet	rozloha celkem (v ha)		
Bilovice	290	148,50	137	94	0,69	---	---	180	10
Březolupy	1.075	566	380	183	0,48	---	---	888	---
Buchlov	7.561,50	752,50	384	327,40	0,85	2	182,50	2.817,50	4.224
Prakšice	449,25	205,45	32	19,50	0,61	---	---	---	422,75
Světlov	4.979,50	795,90	290	346	1,19	3	1.588,50	---	3.045
Uh. Brod	6.002	2.681	1.267	1.826,28	1,44	8	1.025,50	---	3.119
Uh. Ostroh	7.135,50	2.323,25	1.595	1.386,48	0,87	6	676,50	223,50	4.958,50
Velehrad	3.176,85	1.143,26	960	500,60	0,52	---	---	2.656,35	---
Celkem	31.785,60¹	8.797,36²	5.045	4.683,26	0,93	19	3.473⁴	6.765,35	15.779,25

1. Údaj včetně 149,50 ha vešk. p. získané směny a 966,50 ha vešk. p. singularistů, která sice byla zabrána, ale byla vlastníkem propuštěna ze záboru nebo v něm zůstala, takže k její parcelaci nedošlo.
2. Údaj včetně 147,50 ha zem. p. získané směny a 34 ha zem. p. singularistů.
3. Údaje jsou uvedeny jen pro drobný příděl zem. p., ne pro stavební příděl, který činil celkem 118,24 ha půdy.
4. Z této výměry pouze 1.985,50 ha půdy připadá na zbytkové statky utvořené v průběhu pozemkové reformy, zbylých 1.487,50 ha představuje půdu prodanou z lesního hospodářství. J. Voženílek v publikaci *Předběžné výsledky...* oba údaje sčítá.
5. Zahrnuje všechnu veškerou půdu propuštěnou vlastníkem ze záboru, včetně zbytkových statků a lesního hospodářství.
6. Zahrnuje všechnu veškerou půdu ponechanou v záboru.

výměra jejich půdy se rozrostla o 5,14 %. Závody 10–20 ha zaznamenaly dokonce růst minimální: v r. 1921 jich bylo 841, v r. 1930 však jen o dva více (nárůst o 0,24 %); rozsah jejich půdy se zvětšil o 2,79 %.³⁷

Pro rozdíly při postupu sčítání ploch zemědělských závodů je nemožné přesně určit pohyb ve skupině nad 50 ha. Statistika k roku 1921 uvádí 11.208,38 ha půdy pro tři sledované soudní okresy, ale údaje z května 1930 zaznamenaly 29.159,12 ha půdy, což představuje růst o 260,15 %. Jako rozloha lesní půdy je ve statistice pro rok 1921 uvedena výměra 25.604,22 ha. Jestliže budu předpokládat, že drtivá většina z této výměry náležela k hospodářstvím nad 50 ha, pak na základě údajů z roku 1930 muselo dojít k poklesu rozsahu půdy v této velikostní skupině maximálně o 19 %. Je to však údaj nepřesný, vzešlý z mé hypotetické úvahy.³⁸

Po srovnání s pohybem velikostních skupin pro celou Moravskoslezskou zemi vyplývá, že výsledky v okrese Uherské Hradiště byly poměrně atypické.³⁹

Výsledky pozemkové reformy byly pro drobné zemědělce zklamáním, neboť z velkostatků na Uherskohradištsku a Uherskobrodsku získali v drobném a stavebním přidělu jen asi 15 % ze zabrané půdy, což bylo méně než průměrně v celé ČSR. Jejich rozčarování vedlo k mnoha protestním akcím. Ještě před parcelací zbývajících čtyř velkostatků se uskutečnil 4. 10. 1925 župní sjezd jednot malozemědělců a rolníků, které přijaly rezoluci, požadující revizi dosavadní činnosti SPÚ a jeho reorganizaci, přijetí dalších zemědělských zákonů (honebního nebo zákona o scelování); rezoluce také obsahovala výzvu k provedení pozemkové reformy na velkostatech s rozlohou menší než 150 ha zemědělské půdy.⁴⁰ Dne 17. 1. 1926 se sjezd v Uherském Hradišti opakoval a opět byly vytyčeny požadavky, dovolávající se revize přidělového řízení.⁴¹ Tlak na revizi reformy však neměl žádný účinek a při parcelaci velkostatků v letech 1926–1928 bylo mezi drobné přidělce, včetně půdy pro stavební účely, rozděleno dokonce jen 11,16 % půdy.

První pozemková reforma byla natolik významnou akcí, že se stala centrem zájmu politických stran. Přípravu a provádění reformy měla plně v rukou agrární strana a právě skutečnost, že zemědělci ve zkoumaných okresech obdrželi relativně malý podíl zabrané půdy (menší než byl průměr celé ČSR), mohla být jedním z důvodů, proč měla agrární strana na Slovácku slabší politické pozice, než v jiných okresech republiky. Při srovnání výsledků parlamentních voleb vyplývá, že nejsilnější stranou bývala zpravidla lidová strana, zatímco výsledky agrárníků ve volbách z let 1925 a 1929, tedy v době vrcholící pozemkové reformy, nedosáhly ani jejich preferencí z prvních parlamentních voleb v roce 1920.⁴²

Poznámky:

- 1 Současný okres Uherské Hradiště je podle prvorepublikové správní organizace tvořen dvěma politickými okresy Uherské Hradiště a Uherský Brod. Ty však dnes nejsou totožné s těmi původními. Statistické údaje z let po roce 1918 uvádějí všechna data v rámci soudních okresů, na jejichž základě není možno určit přesná čísla pro současný okres. Pro posouzení výsledků tedy použiji údaje pro s. o. Uherské Hradiště, s. o. Uherský Brod a s. o. Bojkovice, z nichž přešlo nejvíce obcí do dnešního okresu Uherské Hradiště – z původních 98 obcí 76, což činí 77,55 % všech obcí současného okresu.
- 2 Kritériem pro výběr velkostatku byla jeho lokace (nebo alespoň většiny dvorů takového panství) z hlediska současného okresu Uherské Hradiště. Proto např. se budu zabývat také dvorem Žeravice (dnes okres Hodonín) z velkostatku Buchlov.
- 3 Singulární společenstvo bylo jakýsi feudální pozůstatek pozemkové držby. Půda jednotlivých vlastníků, kterou tvořily především lesy, byla obdělávána ve společné režii a výsledek hospodaření byl dělen mezi členy podle podílu jejich půdy. Dnes bychom tuto formu chápali jako přechod mezi zemědělským družstvem a akciovou společností.
- 4 Z této výměry však pouze 34 ha byla půda zemědělská, což zřejmě bylo důvodem, proč dva singulární velkostatky, Bzová a Pitín, zůstaly celé v záboru a velkostatek v Komni byl bez parcelace propuštěn vlastníku ze záboru podle § 11 záborového zákona.

- 5 Propočteno z publikace Voženílek, J.: *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy*; Praha, 1930.
- 6 Regionální problematikou se zabýval především Gábora, A.: *Výsledky první pozemkové reformy v hradištském okrese*; Slovácko, 1959, č. 4, s. 1–5. Týž: *K průběhu a výsledkům pozemkové reformy v okrese Uherské Hradiště*. In: *Československá pozemková reforma 1919–1935 a její mezinárodní souvislosti*; Uherské Hradiště, 1994, s. 107–112.
- 7 Podle údajů z roku 1921 pro výše uvedené tři soudní okresy vyplývá, že více než polovina všech obyvatel (54,07 %) pracovala v zemědělství a lesnictví, ale jen 22,68 % lidí pracovalo v průmyslu, a to ještě tento údaj zahrnuje živnosti. Blíže Metzler, F.: *Uherskohradištská župa po vzniku ČSR*; Slovácko, 1966–1967, roč. 7–8, s. 83–85.
- 8 Blíže Čerňák, B.: *Počátky demokratické tradice rolnického hnutí na Uherskohradištsku*. In: *Demokratické tradice ve vývoji československého zemědělství po roce 1918*; Uherské Hradiště, 1991, s. 67–74; Cesar, J.: *Revoluční hnutí na venkově v českých zemích v letech 1918–1922*; Praha, 1971.
- 9 K podnikání Mayů na Moravě blíže Rašticová, B. a kol.: *Uherský Ostroh*; Uherský Ostroh, 2000, s. 138–140.
- 10 Srov. König, J.: *Pozemková reforma I*; Sbírkový fond Slováckého muzea v Uherském Hradišti, H 7800, s. 39.
- 11 Srov. tamtéž, s. 57–58. Zbytkové statky byly zřizovány v duchu §§ 24 a 25 přídelového zákona a byly tvořeny hospodářskými budovami, jež bývaly zpravidla zachovány jako celek, a komplexem přilehlých pozemků. Jako zbytkové statky jsou chápány zemědělské podniky, vzniklé přídelem půdy a přesahující výměru 30 ha půdy. Původně byly zamýšleny jako náhradní objekty pro rolníky, kteří své usedlosti na jiném místě postoupili k rozdělení, nebo měly sloužit pro účely hospodářských škol. Přestože byly přidělovány bývalým nájemcům velkostatků, získávali je i ředitelé agrárnických hospodářských podniků a funkcionáři republikánské strany. Pozemkovou reformou tak vzniklo v celé ČSR 2.291 zbytkových statků o celkové rozloze 226.306 ha.
- 12 *Naše Slovácko*, 25. 10. 1923, roč. 5, č. 43, s. 5.
- 13 Údaje o přerozdělení lesního záboru v *Předběžných výsledcích...* J. Voženílka zaznamenány nejsou, můžeme tedy předpokládat, že k němu došlo až po roce 1930. Ing. J. König uvádí, že majiteli bylo ze záboru vráceno celkem asi 1 693 ha půdy a asi 930 ha lesů bylo odprodáno 14 obcím (str. 70–71).
- 14 Všechny výše uvedené údaje Voženílek, J.: *Předběžné výsledky...*, s. 682–684.
- 15 Otázka lichtenštejnského panství je velmi složitá a její bližší osvětlení je limitováno rozsahem toho článku. Odkazují proto na příspěvek Rašticová, B.: *První pozemková reforma na lichtenštejnském velkostatku Uh. Ostroh*. In: *Československá pozemková reforma 1919–1935 a její mezinárodní souvislosti*, s. 119–123.
- 16 Voženílek, J.: *Předběžné výsledky...*, s. 763–764.
- 17 Proč k tomu nakonec nedošlo, není zcela jasné, ale jistou úlohu zde mohla sehrát pověst Berchtoldů jako lidumilů. K osvětlení tohoto případu by jistě přispělo prostudování materiálů z korespondence a rodinného archivu Berchtoldů.
- 18 Voženílek, J.: *Předběžné výsledky...*, s. 698–699.
- 19 König, J.: *Pozemková reforma I*, c. d., s. 116.
- 20 Srov. Voženílek, J.: *Předběžné výsledky...*, s. 676. Přídelová cena pro velkostatek Břilovice je zde uvedena v rozmezí 9 200–11 500 Kč.
- 21 König, J.: *Pozemková reforma I*, c. d., s. 117.
- 22 Voženílek, J.: *Předběžné výsledky...*, s. 676.
- 23 Rašticová, B.: *První pozemková reforma na lichtenštejnském velkostatku Uh. Ostroh*, s. 119.
- 24 Voženílek, J.: *Předběžné výsledky...*, s. 689–690.
- 25 König, J.: *Pozemková reforma 2*, c. d., s. 163.
- 26 Tamtéž, c. d., s. 162.
- 27 Voženílek, J.: *Předběžné výsledky...*, s. 771.
- 28 *Naše Slovácko*, 24. 10. 1924, roč. 6, č. 44, s. 2.
- 29 Voženílek, J.: *Předběžné výsledky...*, s. 808–809. Z výsledků vyplývá, že katolickému

- spolku bylo propuštěno plných 83,62 % půdy. Nemalý vliv na tom jistě měla také vysoká religiozita kraje – podle sčítání lidu z roku 1921 se ve třech sledovaných soudních okresech hlásilo k římskokatolickému vyznání 95,48 % obyvatel.
- 30 *Naše Slovácko*, 28. 8. 1925, roč. 7, č. 35, s. 1.
- 31 V o ŷ e n í l e k, J.: *Předběžné výsledky...*, s. 795.
- 32 V citované publikaci V o ŷ e n í l e k, J.: *Předběžné výsledky...* je v celkovém shrnutí u každého velkostatku uvedena výměra půdy, jež se dostala nabyvatelům zbytkových statků. Tento údaj však může v některých případech zahrnovat nejen výměry přidělených zbytkových statků, ale také půdu, která byla odprodána z lesního hospodářství. Pro úplnost tedy uvádím, že touto formou se uchazečům o půdu dostalo celkem 1 487,50 ha.
- 33 Tento údaj zahrnuje výměru zbytkových statků, lesů a ostatní půdy, která byla původním majitelům zpět vrácena ze záboru.
- 34 U ostatních velkostatků V o ŷ e n í l e k, J.: *Předběžné výsledky...* údaje o odškodnění bývalých zaměstnanců velkostatků neuvádí.
- 35 Blíže G á b a, A.: *K průběhu a výsledkům...*, s. 109.
- 36 Blíže S l e z á k, L.: *Změny ve velikosti a struktuře zemědělských závodů v českých zemích v meziválečném období*; ČČH, 1993, roč. 91, s. 205–223.
- 37 Všechny výše uvedené údaje o počtu a rozlohách zemědělských závodů v roce 1921 propočteny z: *Mimořádné zprávy Státního úřadu statistického republiky Československé*, 1931, roč. 1, č. 13–19, tab. 1, s. 101, 116, 133, 147 a pro rok 1930 z: *Československá statistika*, sv. 88, řada 16, sešit 6, část 6, s. 6–7; sešit 6, část 8, s. 16–17; sešit 7, část 7, s. 18–19; sešit 8, část 8, s. 24.
- 38 Po sečtení zemědělské a lesní půdy všech závodů v roce 1921 pro sledované tři soudní okresy jsem zjistil, že celková výměra těchto závodů v roce 1930 vykazuje pokles o 3 123,49 ha půdy. U s. o. Uherské Hradiště a s. o. Bojkovice jsou rozdíly ve výměrách zanedbatelné, ovšem u s. o. Uherský Brod činí 4.311,84 ha. Na základě pramenů nejsem schopen objasnit, jak tento rozdíl vznikl. Domnívám se však, že mohl být zaviněn nepřesným měřením, neboť východní část uherskobrodského okresu pokrývá pásmo Bílých Karpat a některé oblasti tohoto kraje nebyly zcela přístupné, takže sčítání rozlohy se provádělo odhadem.
- 39 Srov. G á b a, A.: *K průběhu a výsledkům...*, s. 110–111.
- 40 Srov. *Naše Slovácko*, 2. 10. 1925, roč. 7, č. 40, s. 1–2.
- 41 Kol.: *Uherskohradištsko*; Uherské Hradiště, Brno, 1992, s. 286.
- 42 Srov. *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960*. Sv. VIII; Ostrava, 1982.

P a v e l P o r t l (n. 1979), studuje na Filozoficko-přírodovědecké fakultě Slezské univerzity v Opavě obor čeština – dějepis.

The First Land Reform on Estates Near Uherské Hradiště and Uherský Brod

Abstract

The author surveys the period of 1923–1928, when the inter-war land reform took place on eight estates: Uherský Brod, Buchlov, Bílovice, Březolupy, Prakšice, Velehrad and Světlov. The article is divided into nine sections. In the first eight sections, the author gives a detailed account of the land reform proceedings and outcome on the individual estates, ordered chronologically according to the time they were subject to reform. In this account, a previously unpublished source was used – the notes of a ratio commissar ing. Josef König. The ninth section offers a brief evaluation of the land reform together for all three surveyed judicial districts (Uherské Hradiště, Uherský Brod, Bojkovice), including subsequent changes of agriculture in relation to the size of agricultural units, as well as comparisons with the data of the Moravian-Silesian land as a whole. This comparison has shown that the results in the Hradiště district were somewhat atypical. In the conclusion, some repercussions of the land reform are briefly mentioned, namely protest events aimed at revision of the reform; and the fact that the land reform has not significantly affected the popularity of the People's Party,

a phenomenon contrary to the rest of the country. In spite of the fact that the issue of the land reform in the Uherské Hradiště region has already been addressed by several studies and articles, this article offers the most comprehensive view of the course and outcome of the reform, which are also shown in a comprehensive table.

Die erste Bodenreform an Großgrundbesitzen in den Gebieten von Uherské Hradiště und Uherský Brod

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Autor des Artikels zum Thema *Die erste Bodenreform an Großgrundbesitzen in den Gebieten von Uherské Hradiště und Uherský Brod* behandelte die Periode der Zwischenkriegszeit 1923–1928, als die Bodenreform in diesen Regionen an acht Großgrundbesitzen durchgeführt wurde: Uherský Brod, Uherský Ostroh, Buchlov, Břilovice, Březolupy, Prakšice, Velehrad und Světlov. Der Artikel ist in neun Kapitel aufgeteilt. In acht Kapiteln stellt der Autor ausführlich und in chronologischer Reihenfolge den Verlauf sowie die Ergebnisse der Bodenreform an einzelnen Großgrundbesitzen dar, wobei er eine bisher nicht veröffentlichte Quelle – Vermerke des hiesigen Zuteilungskommissars Ing. Josef König nutzte. Das neunte Kapitel bringt eine kurze zusammenfassende Auswertung der Bodenreform in drei behandelten Gerichtsbezirken (Uherské Hradiště, Uherský Brod und Bojkovice), zeigt Veränderungen bei einzelnen Größenklassen der landwirtschaftlichen Betriebe und vergleicht die Reformergebnisse mit den Angaben für das gesamte Land Mähren-Schlesien. In diesem Vergleich erwies sich die Bodenreform im Gebiet von Uherské Hradiště als verhältnismäßig atypisch. Im Schlussteil des Artikels ist die Reaktion auf die Bodenreform kurz aufgezeichnet; erwähnt werden Protestaktionen, Revisionsbemühungen als auch die Tatsache, dass die privilegierte Stellung der Volkspartei innerhalb des politischen Spektrums dieser Region im Unterschied zu Verhältnissen in der Republik fast keine Veränderung erfahren hatte. Der Problematik der ersten Bodenreform im Gebiet von Uherské Hradiště wurden bereits mehrere Studien gewidmet, jedoch der vorliegende Artikel behandelt das Thema in seiner Geschlossenheit, wobei übersichtliche Angaben in Tabellenform nicht fehlen.

MORAVSKOSLOVENSKÁ SPOLEČNOST

Marek Junek, Filozofická fakulta UP, Olomouc

Slovácko je regionem, kde se vzájemné styky Čechů a Slováků projevovaly odedávna. A po vzniku Československa ještě více zesílily. Proto není divu, že v této oblasti vznikaly spolky a společnosti, které se vzájemné česko-slovenské vztahy snažily dále prohlubovat. Mezi ně patřila i Moravkoslovenská společnost.

Ve třicátých letech 20. století působily na moravsko-slovenském pomezí tři společnosti, jež svou činnost zaměřovaly na upevňování česko-slovenských vztahů a tzv. československé jednoty. Nejvýznamnější a celostátně zaměřenou společností byla Československá jednota (s tradicí už od konce 19. století). Její činnost doplňovaly Štefánikova společnost¹ (vznikla v roce 1931) a Moravkoslovenská společnost, jež se orientovaly právě na oblast moravsko-slovenského pomezí a které do jisté míry soupeřily o vliv a pozice v této oblasti.

Společností, která vyvíjela činnost především na Slovácku a Záhoří, byla Moravkoslovenská společnost (MSS). Ustanovující schůze společnosti se uskutečnila 16. 2. 1936 v Dubňanech. Jejím předsedou se stal armádní generál ve výslužbě Josef Šnejdárk.² Stanovy byly schváleny ještě v roce 1936 a podle spolkového zákona musela Moravkoslovenská společnost svolat řádnou ustanovující valnou hromadu, která se konala 12. 9. 1936 ve Skalici. Podle stanov byla Moravkoslovenská společnost spolkem nepolitickým, který pracoval pro zachování lidové kultury hlavně na moravsko-slovenském pomezí a pěstoval praktickou spolupráci Slováků, Moravanů a Čechů. V praxi to znamenalo, že MSS pořádala výstavy, národopisné slavnosti a manifestace ve prospěch spolupráce Čechů, Moravanů a Slováků a regionální hospodářské výstavy. Společnost se rovněž zabývala sbíráním lidových písní a jejich publikací v tzv. Národopisné knižnici (např. Kynčlovy Horňácké písničky) a vydáváním monografií měst moravsko-slovenského pomezí (Uherské Hradiště, Strážnice, Skalica a Senica) a významných osobností (Scotus Viator a Antoš Frolka).³

Podobné cíle si kladl za úkol také časopis *Moravkoslovenské pomezí. Revue pro lidovou kulturu*, který vycházel jedenkrát měsíčně v letech 1936–1939. Moto časopisu znělo: „Za společnou a jednotnou práci pro dobro našeho lidu chceme uchovat památku na slavnou minulost našich měst, prstonárodní zvyky a kroje otců.“⁴ Redakce časopisu měla své kanceláře v Hodoníně, Skalici, Trnavě, Břeclavi, Bratislavě a Zlíně.⁵

V čele společnosti stály některé významné osobnosti, které jí dodávaly na významu. Předsedou společnosti byl armádní generál Josef Šnejdárk, místopředsedou byl Jan Noháč, školní inspektor z Břeclavi. Mezi další významné členy ve vedení patřili hodonínský starosta Jaroslav Dobrovolský, krajský poslanec Dr. Jozef Millo z Bratislavy, Dr. Tomáš Caban – prelát ze Skalice, notář Dr. Tománek z Uherského Hradiště, architekt František Kadlec – správce Studijního ústavu ve Zlíně, tajemník společnosti Josef Vávra – učitel z Dubňan, Štefan Osuský a Jan Uprka.⁶ V květnu 1938 byl Ing. Štefan Janšák jmenovaný čestným předsedou pro jeho propagaci národopisu v cizině a za publikace o Fajnorovi a Lichardovi.⁷

Vůbec zajímavou postavou v dění na moravsko-slovenském pomezí ve 30. letech byl Josef Vávra. Patřil totiž mezi zakladatele Štefánikovy společnosti, která byla ustanovena 21. 9. 1931. Vávra zde působil jako generální tajemník. Na počátku roku 1935 byl nucen rezignovat na svoji funkci, protože tajil a vyvracel odstoupení předsedy Štefánikovy společnosti Dr. Martina Mičury a místopředsedy Otty Brandstillera (odstoupili v polovině listopadu 1934).⁸ V roce 1936 se v Dubňanech stal spoluzakladatelem Moravkoslovenské

společnosti, v níž působil až do její přeměny v létě 1939 na organizaci s názvem Národopisná Morava. Ještě jako člen Moravskoslovenské společnosti podepsal v březnu 1939 jejím jménem proklamaci, jíž se Slovácko podřizovalo suverenitě Slovenského státu.⁹ Ale toto období už tematicky nepatří do této práce.

Moravskoslovenská společnost se velmi rychle rozšířila na území východní Moravy a západního Slovenska a založila své organizace ve Skalici, Hodoníně, Velké nad Veličkou, Břeclavi, Uherském Brodě, Uherském Hradišti, Hroznové Lhotě, Suchově, Blatnici, Zlíně, Vsetíně, Púchově, Novém Městě nad Váhem a Bratislavě. Na počátku roku 1937 měla společnost přes dva tisíce členů. V průběhu roku 1937 zřizovala společnost své sekretariáty (úřadovaly jedenkrát za týden nebo za čtrnáct dnů) postupně v Trnavě, Bratislavě, Trenčíně, Praze, Hodoníně, ve Strážnici a v záležitostech národohospodářské sekce úřadoval ve Zlíně F. Kadlec.¹⁰

Ve druhé polovině 30. let tedy na moravsko-slovenském pomezí působily dvě regionální společnosti, které propagovaly československou vzájemnost. A poměr mezi sebou se snažily nějakým způsobem vyřešit, protože vzájemné vztahy obou společností byly zpočátku spíše negativní. Brzy po vzniku Moravskoslovenské společnosti se totiž v novinách *Slovák* (tiskový orgán Hlinkovy slovenské lidové strany) a *Národní noviny* (periodikum Slovenské národní strany) objevily články, které uveřejnily nepravdivé informace o Štefánikově společnosti. Jejich autorem byl Josef Vávra.¹¹ Když na stránkách časopisu Štefánikovy společnosti *Československé vzájemnosti* probíhaly diskuse, zda pěstovat jednotu nebo vzájemnost, byla MSS kritizována, že se snaží organizovat pouze hnutí za moravsko-slovenskou vzájemnost a že se opírá o katolický tábor.¹²

Brzy nato ovšem došlo k vzájemným jednáním obou společností, která se uskutečnila 2. 4. a 11. 4. 1937 v Hodoníně. Za účasti vedení Štefánikovy společnosti (Milan Ivanka, Jan Húsek, Stanislav Todt, Josef Hrubý, Anton Štefánek, Andrej Kostolný a Ján Čaplovič) a vedení Moravskoslovenské společnosti (Jaroslav Dobrovolský a Josef Vávra). Bylo dohodnuto, že Moravskoslovenská společnost se usnese splynout se Štefánikovou společností. Místní odbory obou společností měly vytvořit Moravskoslovenský krajský sbor Štefánikovy společnosti, který měl převzít pole působnosti Moravskoslovenské společnosti. Rovněž se usnesli, že armádní generál Josef Šnejdárek se stane čestným členem Štefánikovy společnosti a pět zástupců Moravskoslovenské společnosti bude kooptovaných do předsednictva Štefánikovy společnosti.¹³ Valná hromada Moravskoslovenské společnosti, která se konala dne 2. 5. 1937 v rámci Oslav Scota Viatora, jednomyslně zamítla likvidaci Moravskoslovenské společnosti a vyslovila se pro co nejtěsnější spolupráci se Štefánikovou společností.¹⁴ Na pracovní konferenci ve Skalici (6. 1. 1938) se společnost znovu postavila proti likvidaci a splnutí se Štefánikovou společností. Byla s ní ochotná spolupracovat ihned poté, co v rámci Štefánikovy společnosti proběhne decentralizace a její práce bude spočívat na samostatně pracujících skupinách v rámci regionů.¹⁵ Ovšem v květnu 1938 byla v Moravskoslovenském pohraničí uveřejněna dohoda, podle níž se Moravskoslovenská společnost měla stát krajským sborem Štefánikovy společnosti s působností v okresech Břeclav, Hodonín, Strážnice, Ostroh, Uherský Brod, Uherské Hradiště, Napajedla a Zlín. Zde se neměly zakládat odbory Štefánikovy společnosti a existující měly splynout s odbory Moravskoslovenské společnosti.¹⁶ K realizaci této dohody z pochopitelných důvodů už nedošlo.

Společnost byla řízena ústředním výborem, který se scházel několikrát do roka. Konference a porady byly nejčastěji pořádány v Hodoníně, Skalici, Strážnici, Uherském Hradišti, Bzenci a Veselí nad Moravou. Na nich se většinou referovalo o událostech, které proběhly, a o akcích, jež společnost do budoucna připravovala. „Naše organizace je více volným hnutím. Nechceme se šněrovati papírovými usneseními, ale chceme se řídit pracovním elánem. Pružně chceme se přizpůsobovati daným poměrům a potřebám... Schůze se konají vždy v jiném městě. Na schůze se zvou všichni pracovníci kraje a jejich hlas je rovnocenný. Kdo chce pracovat, nalezne u nás uplatnění. Proto nepořádáme schůze výboru, ale pracov-

ní konference.¹⁷ Členský příspěvek byl 10 Kč za rok. Člen pak dostával zdarma časopis.¹⁸ Na zasedání v listopadu 1937 ve Strážnici Moravskoslovenská společnost bilancovala svoji činnost do poloviny roku 1937. Své aktivity zde rozdělila na protirevizionistické, národopisné, národohospodářské, sblížovací a vydavatelské. Na starosti je měly sekce, a to sekce mladé generace, národohospodářská, národopisná a československé vzájemnosti.¹⁹

Mezi nejvýznamnější protirevizionistické akce patřila protirevizionistická manifestace ve Skalici dne 13. 12. 1936, která byla chápána jako reakce na zahraniční agitaci (především maďarskou) namířenou proti celistvosti států Malé dohody a jako odmítnutí revizionizmu slovenským národem. Na manifestaci promluvili členové Moravskoslovenské společnosti Tomáš Caban, Anton Kompánek a další. Moravskoslovenská společnost vyslovila žádost, aby všechna obecní zastupitelstva skalického okresu vydala prohlášení, že se připojují k manifestaci a že nedopustí, aby byla rozrušena integrita ČSR, a že František Jehlička (maďarský agent) nemá právo mluvit jménem slovenského národa, protože vlastní problémy si Slovinci vyřeší sami. Toto prohlášení nakonec vydalo pouze obecní zastupitelstvo Skalice a Mokrého Hája.²⁰ Projevy a rezoluce ze Skalice se měly stát základem publikace „Sme proti revízi“, která ale nevyšla. Proto se tyto projevy staly základem protirevizionistické přílohy Moravskoslovenského pomezí s podtitulem „*Sme proti revízi. Jehlička vo svetle pravdy.*“ Svůj článek zde poskytli k otištění např. Ludovít Okánik, Andrej Hlinka, Martin Mičura, Anton Kompánek, Štefan Osuský a další.

Pokud jde o národohospodářskou činnost, velký význam měla spolupráce mezi Moravskoslovenskou společností, Jihomoravským národohospodářským sborem (JMNS) v Hodoníně²¹ a Studijním ústavem ve Zlíně, jehož správce architekt František Kadlec byl členem představenstva společnosti. Ve svém programu vycházeli z tzv. regionalizmu, tj. utváření určitých regionů, většinou na úkor historicko-správních celků, které tvořily jednotný celek především z hospodářského hlediska. Podobným regionem mělo být tzv. Pomoraví (zlínský Studijní ústav nazval tuto oblast Zlínskou oblastí), kam byl zařazen okres skalický, část okresu myjavského, novoměstského a senického a oblast od Břeclavi až po Zlín.²² V tomto duchu proběhly na konci roku 1936 a v první polovině roku 1937 regionální výstavy moravsko-slovenského pomezí a jeho geologického výzkumu ve Skalici (16. 12. 1936), v Břeclavi a ve Strážnici (14. 2. 1937).²³ V souvislosti se schůzí Moravskoslovenské společnosti ve Skalici byla ve dnech 28.–30. 10. 1936 uspořádána regionální výstavka pod vedením arch. Kadlece. Měla ukázat význam oblasti od Bratislavy až po Beskydy pro rekreaci.²⁴

Velmi úzce spolu souvisela činnost národopisná a sblížovací, protože většina manifestací a slavností měla ráz národopisně sblížovací. Z menších podniků, které proběhly do poloviny roku 1937, je možno vzpomenout národopisné slavnosti ve Skalici a v Hodoníně, národopisnou přehlídku v Hluku, Vlčnově a na západním Slovensku, vinařsko-národopisné slavnosti ve Bzenci nebo manifestace za česko-slovenskou spolupráci v Břeclavi, Skalici a Strážnici.²⁵ Z větších slavností je nutno uvést Štefánikův týden (počátek května 1936) a především Oslavy Dr. Pavla Blahu ve Skalici a Oslavy Scota Viatora v Hodoníně, které výrazně přesáhly hranice regionu a ve své podstatě měly ráz celonárodních manifestací za československou jednotu.

Oslavy Scota Viatora připomínaly třicáté výročí příchodu tohoto významného britského politika a vědce do Hodonína. Významný rakouský politický teoretik Rudolf Springer, vlastním jménem Dr. Karel Renner, představil v červnu 1906 Antonu Štefánkovi, v té době slovenskému novináři, mladého Angličana Roberta Wiliama Setona-Watsona (později přijal jméno Scotus Viator). Ten byl přesvědčený o maďarské svobodomyslnosti, v maďarské ústavě viděl přímý odlesk politického zřízení Velké Británie. Springer požádal Štefánka, aby Seton-Watsonovi osvětlil situaci. Anton Štefánek proto zorganizoval v roce 1906 cestu po Slovensku a Scotus Viator se tak mohl seznámit s volbami do sněmu, s perzekucí slovenských studentů ve vídeňském Pázmeneu, s ružomerským procesem a s událostmi v Černoveji. Když pak Scotus Viator přišel v prosinci 1907 do Hodonína, byl už „odmaďar-

štěný“. Poté, co se seznámil s Aloisem Kolískem (profesorem na hodonínské reálce) a Pavlem Blahem (lékařem ve Skalici a slovenským poslancem na uherském sněmu) a jejich prostřednictvím se slovenským lidovým uměním, postavil se na stranu Slováků úplně. Výsledkem jeho cest po Slovensku byla především kniha o národnostní otázce v Uhrách (*Seton - Watson, R. W.: Racial Problems in Hungary, London 1908.*), ve které zachytil podstatu kulturního a politického hnutí Slováků. Především ho zajímaly překážky uměle kladené maďarskými vládami a zabraňující přirozenému vývoji Slováků. Scotus Viator se stal rovněž propagátorem československé vzájemnosti a díky svému působení pomáhal zviditelňovat slovenskou a později i československou otázku v Evropě. Známa je především jeho spolupráce s T. G. Masarykem za první světové války v Londýně.²⁶

Z těchto, ale i z mnoha jiných důvodů bylo rozhodnuto, že se ve dnech 1.–2. 5. 1937 uskuteční Oslavy Scota Viatora a jeho první cesty na Slovensko, od níž uplynulo 30 let. Iniciátorem slavností se stala právě Moravskoslovenská společnost, která svolala první přípravnou schůzi na 27. 2. 1937 do Hodonína. Zde byl vytvořen přípravný výbor, v jehož čele stál skalický okresní hejtmán Dr. Miroslav Kořínek. Výbor byl rozdělen na slovenskou a moravskou sekci. V čele moravské sekce stál hodonínský starosta Jaroslav Dobrovolský, slovenskou sekci vedl evangelický farář ze Skalice Dr. Ján Ďurovič. Tajemníkem výboru se stal Josef Vávra. Postupně se výbor rozčlenil na samostatné sekce; a to na sekci propagační a ústřední, pořadatelskou, národopisnou a finanční. Spolupořadatelé oslav se stali Štefánikova společnost, města Hodonín, Strážnice, Břeclav, Skalica, Holíč a Kúty, okresní úřady v Hodoníně a Skalici a zástupci různých škol, úřadů, církví atd. V dalším období (březen – duben 1937) se uskutečnilo dalších osm schůzek, na kterých se projednávaly organizační záležitosti, program a pod. Za zmínku stojí schůze z 20. března, kdy v rámci propagace bylo schváleno vydání zvláštního čísla Moravskoslovenského pomezí. Rovněž byla zaslána žádost o protektorát nad slavnostmi Milanu Hodžovi, který ji přijal. Na schůzkách bylo rozhodnuto, že oslavy budou mít demonstrativní ráz československé jednoty a zároveň se stanou mohutným protirevizionistickým projevem. Bude dána do protikladu Watsonova práce na spojení Čechů a Slováků a působení Jehličkovo. Tak se jménem Scota Viatora odrazí snahy po revizi.²⁷

V předvečer hlavních oslav (tj. 1. 5. 1937) byl v hodonínské sokolovně uspořádán Slovenský večer. Po uvítacím proslovu hodonínského starosty a po kulturním programu vystoupil bývalý senátor ze Skalice Michal Tomík, který ve svém projevu vylíčil politické poměry na Slovensku před třiceti lety (mluvil o volbách v roce 1906 a o politické perzekuci ze strany Maďarů). Na závěr večera vystoupili sólisté opery Slovenského národního divadla – Zdena Hagenová a manželé Blahovi.²⁸

Vlastní slavnosti byly zahájeny v neděli 2. 5. 1937 ráno v 9.00 hod. srazy skautů, příslušníků bývalé Slovácké brigády a středoškolských studentů. Byla odhlasována rezoluce, vzdávající hold pánům prezidentům (tj. T. G. Masarykovi a Edv. Benešovi), demokracii, republice a věrné spolupráci Slováků z Moravy i ze Slovenska. V 10.00 hod. začalo zasedání městských rad pohraničních měst (Skalica, Holíč, Kúty, Gbely, Břeclav, Hodonín a Strážnice). Hodonínský starosta zde pronesl proklamaci jednotné práce na moravskoslovenském pomezí ve směru kulturním i národohospodářském. Rovněž byl pronesen slavnostní slib „Masarykova kraje“, který sliboval věrnost a spolupráci obou větví československého národa. Po skončení zasedání městských rad se sešli učitelé z Moravy a Slovenska. V 11.00 hod. byla zahájena výstava Masarykova díla, jež byla doplněna expozicí života a díla Edvarda Beneše a Milana Rastislava Štefánika. Ve 13.00 hod. vyšel průvod a na Masarykově mostě přes Moravu se sešel s průvodem ze Slovenska. Zde byla odhalena pamětní deska Scotu Viatorovi s nápisem: „Tu prechádzal roku 1907 na Slovensko Scotus Viator, aby hájil práva a pravdy Slovákov.“ Po odhalení pamětní desky byly předneseny projevy starosty Hodonína Dobrovolského a Dr. Ďuroviče. Ten ve svém projevu uvedl, že stále existují mezi Čechy a Slováky hranice, které by nemusely být. A právě proto všichni stojíme zde, abychom uctili památku Scota Viatora, který pomáhal zbourat tuto hranici.

Národy, které k sobě patřily, dnes prohlašují, že nedopustí, aby nás cokoliv rozdělilo, protože jsme Čechoslováci, pro které je jejich jednota vzácnější než vlastní zájmy. Na závěr shromáždění byla přijata rezoluce, prohlašující státní jednotu, spolupráci a věrnost republice, a přečten dopis, jímž Seton Watson omluvil svoji nepřítomnost. Pak průvod pokračoval na stadion, kde proběhly národopisné oslavy.²⁹

V dubnu 1937 se rovněž v Praze uskutečnila menší slavnost jako vzpomínka na třicetileté výročí příchodu Scota Viatora na Slovensko. O svých zážitcích zde mimo jiné promluvil Anton Štefánek.³⁰

Další významnou událostí, kterou spoluorganizovala Moravskoslovenská společnost, byly Oslavy Dr. Pavla Blaha ve Skalici, jež proběhly ve stejném roce jako Oslavy Scota Viatora. Rok 1937 byl zvolen proto, že 27. 11. 1937 uplynulo 10 let od smrti a 70 let od narození této významné před i popřevratové osobnosti. Než přistoupíme k samotným slavnostem, pokusíme se stručně vylíčit Blahovu činnost od konce 19. století.

Pavel Blaho se narodil ve Skalici 25. 3. 1867. Po absolvování gymnázia ve Skalici a Trnavě nastoupil na lékařskou fakultu ve Vídni, kde promoval v roce 1898. Zde se účastnil národního ruchu, stal se spoluzakladatelem a činným pracovníkem spolku Tatran, od roku 1898 vydával spolu s V. Šrobárem revue Hlas. Jeho význam před rokem 1914 spočíval především v osvětové a hospodářské činnosti. Zakládal lidové knihovny a rolnická družstva, vydával osvětové kalendáře, pořádal přednášky a zajišťoval studium slovenské mládeže na českých školách, propagoval česko-slovenské vztahy atd.³¹

Po vypuknutí 1. světové války byla Blahova činnost v národním duchu úplně znemožněna a Blaho ustoupil do pozadí. Kontakt s českým světem udržoval pouze přes Antona Štefánka, který se v Praze skrýval jako redaktor Národních listů. Protože o lékaře byl od počátku války velký zájem, nastoupil Blaho od září 1914 v záložní nemocnici v Kroměříži. V březnu 1916 byl převelen do služby v Stolném Bělehradě, kde onemocněl těžkou infekční chorobou a strávil tak přelom let 1916/1917 v nemocnici. V tomto období ho Anton Štefánek informoval, že se rozvíjí věc československá, a prosil ho, aby se opět vrátil do veřejného života a začal se politicky angažovat. Blaho ovšem na tyto prosby nereagoval, stejně jako nereagoval na výzvy Karla Kramáře a Ivana Déreera (do poloviny roku 1918), aby přišel do Prahy. V Praze se Blaho objevil až těsně po 28. 10. 1918 a už 4. 11. 1918 odjížděl zvláštním vlakem z Prahy na Slovensko (do rodné Skalice) jako člen prozatímní slovenské vlády. Vláda v čele se Šrobárem vyhlásila ve Skalici vytvoření samostatného československého státu (6. 11. 1918) a připojení Slovenska k němu. Téhož dne byl Šrobár odvelen do Prahy a svoji funkci předsedy prozatímní slovenské vlády svěřil Blahovi. Ten tedy řídil konsolidaci poměrů na Slovensku. Ovšem ne nadlouho. Situace se zkomplikovala po vzniku řádné vlády v Praze (14. 11. 1918). Tím nastalo určité provizorium, které skončilo poté, co byla Šrobárovi dne 10. 12. 1918 dána plná moc pro Slovensko. Blaho byl dekretem ze dne 17. 12. 1918 jmenován vládním referentem pro zemědělství a byl přidělen Šrobárovi do Žiliny. Když se na Slovensku začala po roce 1918 rodit politická organizace, Blaho stál spolu se Šrobárem, Milanem Hodžou, Ludovítem Okáníkem a Karlem Medveckým u zrodu agrární strany na Slovensku, jejíž první sjezd se konal 14. 9. 1919 v Bratislavě. Blaho byl zvolen do čela výkonného výboru. I když postavení agrárníků na Slovensku nebylo příliš příznivé, přesto se Blahovi podařilo položit základy agrární strany na Slovensku a dál úspěšně pracoval ve prospěch rolníků. V dubnu 1920 přišel s návrhem vytvořit na Slovensku Zemědělskou radu a rovněž prosadil návrh na vznik Rolnických vzájemných pokladen. I přes všechny své úspěchy Blaho ztrácel své pozice v agrární straně a politika ho postupně zbavovala všech iluzí. Proto se věnoval především drobné práci, na kterou v té době všichni zapoměli a která byla pro něj charakteristická. Obstarával lidem volná pracovní místa, sbíral v Čechách učebnice a dovážel je na Slovensko, zásoboval potravinami Štefánikovu kolej v Praze, pořádal ve Skalici přednášky, divadla, schůzky či výlety do Čech.³² Sám tuto práci považoval za těžkou, protože, podle něj, Slovák nerozumí politické svobodě, o hospodářské se mu ani nezdá. Říkal, že Slovák sobě a svým nevěří, čeká na zázraky a práci

druhých. Byli jsme tak ztročeni, že chceme mít nad sebou pány a vládce. Slováci došli ke svobodě bez boje, a proto si jí neváží. Proto je nutná trpělivost při této práci.³³

Do těžké situace se Blaho dostal poté, co koupil od Spolku sv. Vincenta Katolický dům ve Skalici. Spolek Blahovi dlužil 210 000 Kč a Blaho chtěl své pohledávky vyřešit právě koupí Katolického domu v roce 1920. Dalším důvodem, proč Blaho dům koupil, byla Hlinkova strana, která si dělala nárok na vše, co mělo v názvu katolický. Případ se zpolitizoval a Blaho byl roku 1922 zažalován pro neoprávněnou koupi Katolického domu. Blaho spor prohrál a Nejvyšší soud v Brně dne 27. 10. 1927 tento rozsudek potvrdil. Blaha tento rozsudek zastihl těžce nemocného v bratislavské nemocnici, kde po operaci zemřel na otravu krve dne 29. 11. 1927.³⁴

Uznání Blahova významu přišlo krátce po jeho smrti, když mu v rámci oslav 10. výročí příchodu slovenské vlády na Slovensko byla dne 6. 11. 1928 odhalena pamětní deska na rodném domě.³⁵ Ovšem největší pocty se jeho památce dostalo ve 30. letech. V roce 1934 vznikla v rámci výboru Zemědělské rady myšlenka postavit Blahovi pomník v Bratislavě jako prvnímu předsedovi a národnímu buditeli. Na pomník přispělo i město Skalica.³⁶

Nejvýznamnější akcí byly Blahovy oslavy ve Skalici v roce 1937, které svým rozsahem a významem byly chápány jako celostátní. Návrh uspořádat oslavy vyšel v roce 1936 od agrární strany, která navrhla, aby byl vytvořen „komitét pre oslavy Dr. Pavla Blahu“. Komitét byl zvolen dne 26. 2. 1936 na schůzi ve Skalici, které předsedal zemský poslanec Pavel Macek. Termín oslav byl zvolen od 1. 5. do 29. 6. 1937 a rovněž byla schválena přibližná náplň oslav. Do čela výboru byl zvolen bývalý starosta Skalice a člen Moravskoslovenské společnosti Karel Mareš. V rámci propagace a získání podpory vydal komitét leták: „Prečo chystáme oslavy Dr. Pavla Blahu v Skalici v roce 1937?“, v němž byl zdůrazňován význam Blahovy činnosti před rokem 1918, jeho působení v dočasné vládě a rovněž zde byl vzpomenuť význam Blahova pohřbu v roce 1927.³⁷

Na zajištění slavností se podílely např. Moravskoslovenská společnost, Štefánikova společnost, Československá jednota, Národohospodářský ústav slovenský a jednota Sokol. Rozhodující slovo měla Moravskoslovenská společnost, která spolu s komitétem uspořádala několik porad, na nichž se projednával program národopisných slavností, hospodářských výstav, sjezdů, srazů atd. Mezi nejaktivnější účastníky těchto porad patřil Jan Húsek, který vypracoval program národopisných slavností, jež nakonec měly formu soutěže mezi jednotlivými vesnicemi na Slovácku a Záhoří.³⁸

Za velký úspěch všech organizátorů je možné považovat to, že protektorát nad oslavami převzal předseda vlády Milan Hodža a že svoji účast slíbily významné politické osobnosti, jako např. Jan Malypetr, Rudolf Beran, Ferdiš Juriga a Milan Ivanka.³⁹

Přípravy oslav se však neobešly bez sporů mezi tradičními rivaly Moravskoslovenskou společností a Štefánikovou společností. Štefánikova společnost protestovala proti tomu, aby výtěžek ze slavností získala pouze Moravskoslovenská společnost, protože její působení je pouze na Moravském Slovensku. Štefánikova společnost požadovala paritní účast jak v pořadatelském oslavě, tak v porotě národopisných slavností. Húsek o těchto jednáních napsal Šrobárovi v dopise toto: „...ve Skalici pri oslavách usiluje sa uplatniť čo najdôraznejšie aj Moravskoslovenská spoločnosť a podľa priebehu nedeľňajšej porady bude záležať len na dôraznosti nášho vystupovania, kto sa ukáže prvým, silnejším a vedúcim.“⁴⁰

Slavnosti začaly už 7. 5. 1937 sjezdem dobrovolných hasičů a posvěcením praporu hasičského sboru. Ovšem skutečný začátek slavností je nutno klást k 17. 5. 1937, kdy byly slavnostně uloženy pamětní listiny do základů Blahova pomníku. Program slavností, které trvaly od 6. 5. do 29. 6. 1937, můžeme rozdělit přibližně na tři skupiny. První tvořily hospodářské výstavy a výstava obchodně-živnostenská, které pořádaly Zemědělská rada pro Slovensko a různá živnostenská sdružení. Rovněž se uskutečnily výstavy umělecké, výstavy o školství a výstava památek na Dr. Blaha. Všechny tyto výstavy proběhly v hospodyňské škole Dr. Pavla Blaha. Do druhé skupiny patřily různé sjezdy, např. Sokola, rolnických jednot, Rolnických vzájemných pokladen a živnostníků. Vyvrcholením slav-

ností se stal 29. červen 1937, kdy byl ve Skalici přítomný Milan Hodža. Oslavy začaly mší, kterou celebroidl Blahův švagr, Dr. Ludovít Okáník. Pokračovaly národní poutí k hrobu Blaha, kde byl slavnostně odhalen pomník (odhalení se zúčastnilo přes 2 000 lidí). Odpovědně oslavy vyvrcholily národopisnými slavnostmi.⁴¹

Mezi poslední aktivity společnosti patřila příprava oslav 20. výročí vzniku ČSR. Oslavy organizoval ústřední výbor, který byl zvolen v Hodoníně 16. 10. 1937. Měly proběhnout na celém území moravskoslovenského pomezí a měly vyvrcholit v den, kdy poprvé překročilo vojsko bývalou uherskou hranici, zapálením vater československé lásky a vzájemnosti. Oslavy měly probíhat pod heslem „Jedno sme Slováci – jednu republiku s bratři Moravany a Čechmi máme“, které navrhl Bohdan Haluzický. Oslavy, které měly proběhnout na přelomu října a listopadu 1938, se nakonec neuskutečnily. Z tohoto období pouze pochází prohlášení ze schůze Moravskoslovenské společnosti v Dubňanech, že „MSS jako největší nepolitická organizace Slováků (Moravských) je pro zachování celistvosti země Moravsko-slezské.“⁴² Ovšem jak už bylo napsáno, v březnu 1939 podepsal Josef Vávra jménem společnosti proklamaci, jíž se Slovácko podřizovalo suverenitě Slovenského státu a v létě 1939 se společnost změnila na organizaci Národopisná Morava, i když existují pochybnosti, jestli je možné Národopisnou Moravu chápat jako nástupkyni Moravskoslovenské společnosti.⁴³

Činnost Moravskoslovenské společnosti tedy navázala na působení Štefánikovy společnosti v počátečním období na moravsko-slovenském pomezí. Bylo to umožněno tím, že Štefánikova společnost po reorganizaci zaujala pozice celostátní. A i když její místní odbory nadále existovaly, vzniklo především v oblasti Slovácka a Záhohří vakuum, které vyplnila Moravskoslovenská společnost (podle Jána Ďuroviče byla v letech 1936–1937 Štefánikova společnost pro oblast Skalicka „mrtvá“).

Členové společnosti mluvili o vzájemnosti, kterou vztahovali především na oblast Moravského Slovenska a Záhohří. Chápali ji spíše v duchu kulturním a etnografickém. Prosažovali ji pomocí slavností a manifestací, jež často měly idealizující a romantizující nádech, spadající do 19. století. Vzhledem k vývoji situace to byl krok zpět, ale přínos pro regionální kulturní povědomí byl značný. Pozitivně působil také časopis Moravskoslovenské pomezí, který přinášel zajímavé poznatky z dějin, kultury a etnografie regionu. Kladně lze hodnotit i postoj Moravskoslovenské společnosti k ohrožení státu v roce 1938.

Poznámky:

- 1 Blíže ke Štefánikově společnosti viz: J u n e k, Marek: *Štefánikova společnost*. In: Slovácko 2000, roč. 42, str. 241–252.
- 2 Státní okresní archiv (SOkA) Hodonín, Okresní úřad Hodonín (OÚ – H), i. č. 753, kart. 760.
- 3 SOkA Hodonín, Archiv města Strážnice, sign. AM-St-2, i. č. 398, kart. 87. Moravskoslovenské pomezí, č. 2, 1936, str. 1.
- 4 Tamtéž, č. 2, 1938, str. 1.
- 5 Tamtéž, č. 11–12, 1937, str. 1.
- 6 Štátny okresný archiv (ŠOkA) Skalica, Okresný úrad Skalica, sign. OÚ – SKA, zákl. č. 12.006/1937, kart. 353.
- 7 Moravskoslovenské pomezí, č. 6, 1938, str. 5.
- 8 Slovenská krajina, č. 217, 22. 9. 1931, str. 1. Československá vzájomnosť, č. 5, 1. 2. 1935, str. 2.
- 9 M e z i h o r á k, František: *Moravský extrémní regionalismus a pokus o velké Slovensko (1938–1939)*. Olomouc 1996, str. 23.
- 10 H y n e k, Miloš: *Moravsko-slovenské pomezí v obraně československé státní jednoty v letech 1933–1938*. In: Jižní Morava, sv. 31, 1992, str. 119. Moravskoslovenské pomezí, č. 1, 1938, str. 4. Tamtéž, č. 8, 1938, str. 1.
- 11 SOkA Hodonín, sign. AM-St-2, i. č. 398, kart. 87.
- 12 Československá vzájomnosť, č. 7, 19. 2., 1937, str. 1.

- 13 Jednota, č. 1, 1. 5. 1937, str. 12.
- 14 SOKA Hodonín, sign. AM – H, i. č. 668, kart. 77.
- 15 Moravskoslovenské pomezí, č. 1, 1938, str. 3.
- 16 Moravskoslovenské pohraničí, č. 21, 28. 5. 1938, str. 4.
- 17 Moravskoslovenské pomezí, č. 8, 1937, str. 1.
- 18 Tamtéž, č. 3, 1937, str. 14.
- 19 SOKA Hodonín, sign. AM-St-2, i. č. 398, kart. 87.
- 20 ŠOKA Skalica, Obvodný notářský úřad Skalica, sign. ObNÚ – SKA, i. č. 120/1936, kart. 29.
- 21 JMNS v Hodoníně byl ustanoven v prosinci 1935 a sdružoval okresy Břeclav, Hodonín, Strážnice, Kyjov, Klobouky, Hustopeče, Mikulov, Ždánice a Ostroh. Protože sbor působil na stejném území jako MSS, byla mu v časopise Moravskoslovenské pomezí věnována od čísla 9/1937 pravidelná příloha. (Moravskoslovenské pomezí, č. 9, 1937, str. 5.)
- 22 Moravskoslovenské pomezí, č. 2, 1937, str. 17–18. Vycházelo se z Baťových výzkumů využití regionu po stránce zemědělské, hospodářské (těžba lignitu a nafty) a dopravní (vybudování plavebního kanálu Otrokovice – Hodonín).
- 23 SOKA Hodonín, sign. AM – St – 2, i. č. 398, kart. 87.
- 24 ŠOKA Skalica, Skalica – Pamětná kniha obecná III., str. 35.
- 25 SOKA Hodonín, sign. AM-St-2, i. č. 398, kart. 87.
- 26 Jan Škák, Štefan: *Život Dra. Pavla Blahu II.* Trnava 1947, str. 84–95. Houdek, Fedor: *Dr. Robert Wiliam Seton-Watson a Dr. Anton Štefánek.* In: Průdy, 1937, str. 208–213, 273–285.
- 27 SOKA Hodonín, Okresní úřad Hodonín, sign. OÚ – H, i. č. 668, kart. 77.
- 28 Tamtéž.
- 29 Tamtéž. Jednota, č. 2, 8. 5. 1937, str. 16–17.
- 30 Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, Osobný fond – Anton Štefánek, sign. OF – AŠ, i. č. 416, kart. 6.
- 31 Buchta, Ján–Slodá, Ján–Viestková, Vera: *Skalica v minulosti a dnes.* Bratislava 1968, str. 236.
- 32 Jan Škák, Štefan: c. d., str. 437–495.
- 33 Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice (ALU SNK) Martin, Rázusova pozostalost, sign. 45 B 28.
- 34 Jan Škák, Štefan: c. d., str. 498–503. Soudní spor byl obnoven v roce 1928, kdy Blahův syn Pavel začal na popud Antona Štefánka sbírat důkazový materiál a na jeho základě vynesl Nejvyšší soud v Brně rozsudek ve prospěch Blahových dědiců.
- 35 ŠOKA Skalica, sign. ObNÚ SKA, č. jednací 21/1928. XI. Výročná zpráva Masarykovho prvního reálného gymnázia československého v Uhorskej Skalici, Skalica 1929, str. 6.
- 36 ŠOKA Skalica, sign. ObNÚ SKA, č. jednací 68/1934.
- 37 ŠOKA Skalica, sign. ObNÚ SKA, č. jednací 63/1936. ŠOKA Skalica, Pozostalost Marešova, kart. II.
- 38 ŠOKA Skalica, Pozostalost Marešova, kart. II.
- 39 ŠOKA Skalica, Pamětná kniha obecná III, str. 66.
- 40 ŠOKA Skalica, Pozostalost Marešova, kart. II.
- 41 Tamtéž.
- 42 ŠOKA Skalica, sign. OÚ – SKA, zákl. č. 12.542/37, kart. 353. SOKA Hodonín, sign. OÚ – H, i. č. 877, kart. 766.
- 43 Blíže k Národopisné Moravě: Mezihořák, František: *Moravský extrémní regionalismus a pokus o velké Slovensko (1938–1939).* Olomouc 1996. Týž: *Hry o Moravu. Separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945.* Praha 1997. Rychlík, Jan: *Hnutí za připojení Slováků ke Slovensku.* In: Slovák, 23–24, 1991–1992, str. 75–95.

Marek Junek (n. 1975), studuje na FF UP jako interní doktorand v Olomouci. Ve svém odborném zájmu se zaměřuje na česko-slovenské vztahy ve 20. století.

Přehled činnosti Moravskoslovenské společnosti:

1936

- 21. 6. národopisná slavnost ve Skalici
- 15.–18. 9. vavřínecká slavnost ve Bzenci
- 28.–30. 10. regionální výstava moravsko-slovenského pomezí ve Skalici
- 13. 12. protirevizionistická manifestace ve Skalici

1937

- národopisná přehlídka v Hluku a ve Vlčnově
- regionální výstavy moravsko-slovenského pomezí v Břeclavi a ve Strážnici
- 14. 2. manifestace za moravsko-slovenskou spolupráci ve Strážnici
- 2. 5. oslavy Scota Viatora v Hodoníně
- 27.–29. 6. Blahovy oslavy ve Skalici
- 5. 9. pracovní konference v Břeclavi
- 3. 10. národopisné vinobraní v Mutěnicích
- 1938** (většina akcí měla být součástí oslav 20. výročí vzniku ČSR)
- 6. 3. zájezd skalických hospodářů do Uherského Hradiště a na Velehrad
- 4. 5. národní pouť na Bradlo
- 8. 3. jízda králů v Hluku
- 29. 5. tabáková slavnost v Hodoníně
- 5.–6. 6. národní pouť na Velehrad
- 19. 6. pouť na svatý Antoníček u Blatnice
- 17. 7. slavnost odhalení pamětní desky Scotu Viatorovi na pomezí strážnicko-skalickém
- 14.–15. 8. národní slavnosti v Břeclavi

Moravian-Slovakian Society

A b s t r a c t

Moravian-Slovakian Society was established on a general meeting in Dubňany on Feb. 16, 1936. It was chaired by the pensioned army General Josef Šnejdárk. Other members included vice chairman Jan Noháč, the mayor of Hodonín Jaroslav Dobrovolský, land deputy Dr. Josef Millo from Bratislava, Dr. Tomáš Caban, a prelate from Skalica, the architect František Kadlec – an administrator of Zlín Institute of Studies, Society's secretary Josef Vávra – a teacher from Dubňany, Štefan Osuský and Jan Uprka. The Society published a magazine called Moravian-Slovakian Borderland (*Moravskoslovenské pomezí*). According to its statute, the Moravian-Slovakian Society was a non-political organization that worked towards the preservation of folk culture, namely that of the Moravian-Slovakian border regions. Other objectives included motivation of practical cooperation among Czechs, Moravians and Slovaks. The Society organized exhibitions, folk festivities and various events to spur cooperation of Czechs, Slovaks and Moravians. It also organized regional economic exhibitions and trade fairs, collected folk songs and published profiles of cities and outstanding personalities of the Moravian-Slovakian borderlands. The most notable events held by the Society include Pavel Blaho celebrations in Skalica and R.W. Seton-Watson ceremonies in Hodonín in 1937. The Society ceased to exist in 1939, when it transformed itself into a society called *Národopisná Morava*, or Ethnographic Moravia.

Mährisch-Slowakische Gesellschaft

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Gründung der Mährisch-Slowakischen Gesellschaft wurde am 16. 2. 1936 auf der Gründungsversammlung in Dubňany vorgenommen. Zum Vorsitzenden der Gesellschaft wurde Josef

Šnejdárk, General a. D. gewählt, sein Stellvertreter wurde Jan Noháč, unter Mitgliedern waren außer anderen Jaroslav Dobrovolský – Bürgermeister von Hodonín, Dr. Jozef Millo – Abgeordneter aus Bratislava, Dr. Tomáš Caban – Prälat aus Skalice, Architekt František Kadlec – Verwalter der Bildungsanstalt von Zlín, Josef Vávra – Lehrer aus Dubňany und Sekretär der Gesellschaft, Štefan Osuský und Jan Uprka. Laut Satzungen war die Mährisch-Slowakische Gesellschaft als unpolitischer Verein deklariert, der zur Bewahrung der Volkskultur im mährisch-slowakischen Grenzgebiet und zur Pflege der praktischen Zusammenarbeit von Slowaken, Mähnern und Böhmen dienen sollte. Die Mährisch-Slowakische Gesellschaft veranstaltete Ausstellungen, Folklorefeste, Kundgebungen zur Unterstützung der Gemeinsamkeit von Tschechen und Slowaken, regionale wirtschaftliche Ausstellungen, sammelte Volkslieder und gab die Zeitschrift *Moravskoslovenské pomezí* (Mährisch-slowakisches Grenzgebiet) sowie zahlreiche Monographien von Städten und bedeutenden Persönlichkeiten des mährisch-slowakischen Grenzgebiets heraus. Zu den wichtigsten von der obengenannten Gesellschaft organisierten Veranstaltungen zählen das Pavel Blaha-Fest in Skalice und das R. W. Seton-Watson – Fest in Hodonín im Jahre 1937. Die Gesellschaft erlosch 1939, wo sie auf eine andere, als *Národopisná Morava* (Volkskundliches Mähren) bezeichnete Organisation umgestellt wurde.

DŮSTOJNÍCI Z POLITICKÉHO OKRESU UHERSKÉ HRADIŠTĚ V ČS. ZAHRANIČNÍ ARMÁDĚ 1939–1945

(1. část)

Lubor Nedbal, Archiv Ministerstva vnitra, Praha

Studie pojednává o aktivních a záložních důstojnících z politického okresu Uherské Hradiště, kteří se po okupaci v březnu 1939 zapojili do domácí odbojové organizace Obrana národa a posléze odešli do jednotek čs. zahraniční armády.

Od jarních dnů 1939 se na stolech velitelů četnických stanic a přednostů okresních úřadů nově zřízeného státního útvaru zvaného Protektorát Čechy a Morava začala vršit oznámení o podivných zmizeních většinou mladých mužů. I když v úředních věstnících nebylo uvedeno nic bližšího, všichni včetně četníků či přednostů okresních úřadů stejně tušili, že muži, kteří mizeli z českých a moravských měst a vesnic někdy i po desítkách, směřují do čs. zahraniční armády, která se od podzimu, respektive po podepsání Dohody o obnovení československé armády ve Francii z 2. října 1939 začala znovu vytvářet.¹

Už 8. dubna 1939 byla prostřednictvím Svazu letců Republiky Československé odeslána první pětice výkonných letců do Polska. Od jara 1939 až do druhé poloviny února 1940 bylo odesláno Svazem letců RČS cestou přes Polsko a později přes Jugoslávii do čs. zahraniční armády 1 250 osob, především vojáků a letců. Vedle Svazu letců RČS se na přepravě uprchlíků podílely další tehdy už ilegální odbojové organizace, především Obrana národa. Zvláštní zmínku si zaslouží moravské odbojové organizace, a to zejména Sdružení čs. dobrovolců z let 1914–1919 sídlící v Brně a pak Zemské vojenské velitelství Obrany národa v Brně, které se prostřednictvím Krajských velitelství Obrany národa v Uherském Hradišti a v Ostravě velkou měrou podílelo na odchodu vojáků do čs. zahraniční armády.²

Díky velké aktivitě ilegálních organizací se podařilo ve Francii soustředit celkem 3 236 dobrovolníků z domova, kteří se stali základem 1. čs. pěší divize ve Francii. Ta po provedení mobilizace Čechů a Slováků trvale usazených ve Francii a v Belgii, po příchodu dalších dobrovolníků ze zámoří (z Jižní Ameriky, Kanady, USA) a začlenění čs. interbrigadistů dosáhla celkového počtu 11 405 mužů. Dobrovolníci z domova se stali jádrem také nové jednotky – 1. čs. samostatné brigády ve Velké Británii vytvořené 15. srpna 1940 z toho, co zbylo z 1. čs. pěší divize ve Francii, kdy většina mobilizovaných vojáků z Francie a Belgie odmítla evakuaci do Velké Británie a rozhodla se zůstat na území Francie.³

V novém vojenském útvaru čítajícím nyní 3 276 mužů měli významné zastoupení vojáci, kteří pocházeli z jihovýchodní Moravy, tj. z tehdejších politických okresů Hodonín, Kyjov, Uherské Hradiště a Uherský Brod. Z těchto čtyř politických okresů odešlo po okupaci nebo během války vstoupilo či bylo mobilizováno do jednotek 1. čs. divize, 1. čs. smíšené brigády ve Velké Británii (od 1. 7. 1941 reorganizované na 1. čs. samostatnou brigádu ve Velké Británii), Čs. samostatné obrněné brigády ve Velké Británii (od 1. 9. 1943, na konci války čítala 324 důstojníků a 5 352 poddůstojníků a mužstva s dalšími 2 473 muži soustředěnými u Náhradního tělesa ve Velké Británii) a do čs. leteckých jednotek ve Francii a Velké Británii celkem **840 mužů**, kteří se narodili, trvale žili nebo před odchodem do emigrace byli delší dobu usazeni v městech a obcích politických okresů Hodonín, Kyjov, Uherské Hradiště a Uherský Brod.⁴

Tito muži, kteří pocházeli z kraje vyznačujícího se silnými národopisnými tradicemi vytvářejícími velmi silné pouto k rodnému Slovácku, představovali v čs. zahraniční armádě zvláštní prvek vyznačující se velmi pevnou soudružností a kamarádstvím. To také vyjá-

dřili po přistání 7. července 1940 v Liverpoolu a následném přemístění do přechodného pobytu v improvizovaném stanovém táboře v Cholmondeley Parku u města Chester. 23. července 1940 z popudu npor. pěch. v zál. Vladislava Perutky z Uherského Hradiště, rtm. Vladimíra Hrabce z Velehradu, npor. jezd. v zál. JUDr. Aloise Buzrly z Moravského Žižkova a por. pěch. v zál. JUDr. Jaroslava Němce z Ořechova u Uherského Hradiště byl v táboře založen „Slovácký krúžek v Anglii“ podle vzoru slováckých krúžků, které existovaly doma před válkou. Npor. JUDr. A. Buzrla navrhl také vytvoření „Slovácké obce.“⁵

Z 840 vojáků z jihovýchodní Moravy, kteří vstoupili do zahraniční armády, bylo **75 důstojníků předválečné čs. armády** (z toho **32 v aktivní voj. službě** a **43 záložních důstojníků**).⁶ V případě důstojníků stejně jako u řadových vojáků bylo rozhodující pro rozhodnutí k odchodu za hranice bezpochyby vlastenectví a věrnost československému státu. Nicméně u důstojníků sehrály roli při rozhodování také jiné faktory. U aktivních důstojníků vedle povědomí stavovské cti, kterou nesla příslušnost k důstojnickému sboru předválečné čs. armády budované na základě legionářské tradice, a plnění povinnosti vůči vojenské přísaze, kterou většina z nich stále považovala za platnou, to byla také obava z pronásledování a uvěznění za činnost v ilegálních organizacích především ve vojenské odbojové organizaci Obrana národa (ON), do které také řada aktivních důstojníků vstoupila. U záložních důstojníků vedle pohnutek vlasteneckých, členství v ilegální Obrance národa to byla u některých z nich vzhledem k jejich původu také důvodná obava z rasového pronásledování, která je nakonec vedla k rozhodnutí odejít do emigrace a vstoupit do zahraniční armády.

Výše uvedené motivy vedoucí k rozhodnutí ke vstupu do zahraniční armády se týkají v plné míře i důstojníků z politického okresu Uherské Hradiště, kteří v počtu **25 (z toho 14 aktivních a 11 záložních důstojníků)** odešli po okupaci do emigrace. Důstojníci z Uherského Hradiště představují ještě v několika směrech výjimku. Z Uherskohradištska odešlo do emigrace v porovnání s okresy Hodonín, Kyjov a Uherský Brod nejvíce důstojníků, a to i těch v aktivní službě.⁷ Především však řada z nich patřila mezi velitelské špičky Krajského velitelství Obrany národa, které jak ze strany představitelů Obrany národa, tak i z pohledu německých represivních složek bylo hodnoceno jako jedno z nejpocetnějších, nejlépe organizovaných a také nejvýkonnějších. Následné válečné cesty zavedly oněch 25 důstojníků do nejrůznějších zemí celého světa, kde je čekaly nejrůznější peripetie, které může přinést jenom válka.

Z Obrany národa do zahraniční armády

Základ Krajského velitelství Obrany národa v Uherském Hradišti byl položen už v květnu 1939. Tehdy vyhledal pplk. Vladimíra Šterbu na posádkovém velitelství bývalého pěšího pluku č.27 v Uherském Hradišti velitel zpravodajského oddělení štábu Zemského velitelství Obrany národa špkt. Čestmír Jelínek. Představil se mu krycím heslem „Žebráci, třetí díl,“ naložil jej do auta a odvezl do Brna, kde jej očekával brig. gen. B. Všeticka.⁸ Špkt. Čestmír Jelínek se rozjel do Uh. Hradiště z popudu plk. Václava Lysáka, který zastával v té době funkci náčelníka štábu Zemského velitelství Obrany národa v Brně. Plk. Václav Lysák i špkt. Čestmír Jelínek patřili tehdy spolu s brig. gen. Bohuslavem Všetickou k likvidačnímu štábu III. armádního sboru v Brně.⁹ Navzájem se dobře znali a také si důvěřovali. Proto také, když 6. dubna 1939 v budově Zemského a sborového velitelství v Brně v Kounicově ulici proběhlo setkání mezi div. gen. Sergějem Ingrem a brig. gen. Bohuslavem Všetickou, na kterém byl gen. Všeticka pověřen velením Zemského velitelství Obrany národa na Moravě, rozhodl se gen. Všeticka, že oba důstojníky plk. Václava Lysáka i špkt. Čestmíra Jelínka vyzve ke spolupráci. Zvláště plk. Václav Lysák měl pro gen. Všetickou velký význam.

Plk. Václav Lysák měl vzhledem ke svým dřívějším funkcím ve štábech IV. armádního sboru v Olomouci a III. armádního sboru v Brně přehled o početních stavech a schopnostech důstojníků z posádek celé Moravy. Proto také gen. Všeticka využíval plk. Lysáka při výběru vhodných důstojníků pro personální obsazení jak štábu Zemského voj. velitelství

Obrany národa v Brně, tak i velitelů jednotlivých krajských velitelství. Také pplk. Vladimír Štěrba byl vybrán na základě doporučení plk. Lysáka.¹⁰

Výsledkem setkání gen. B. Všetického s pplk. V. Štěrbou, které proběhlo v soukromém bytě ing. Jiřího Smrčka, patřícího k politickému oddělení štábu Zemského velitelství Obrany národa, bylo pověření pplk. V. Štěrby výstavbou a velením jednoho z osmi krajských velitelství, která ještě podléhala dvěma oblastním velitelstvím Západ v Brně a Východ v Olomouci, tvořící tak mezičlánek mezi krajskými velitelstvími a Zemským velitelstvím.¹¹

Pplk. V. Štěrba se ihned po jmenování dal do velké organizační práce. Prvním úkolem bylo zorganizovat na území kraje okresní velitelství, což se mu podařilo a postupně vytvořil a zapojil do kraje okresní velitelství v Uherském Hradišti, ve Zlíně, Uherském Brodě, Kyjově, Hodoníně, Vizovicích, Vsetíně, Napajedlích a Valašských Kloboukách.¹² Tato organizace byla také schválena na zasedání krajských velitelů v Přerově 3. července 1939. Pplk. V. Štěrba vydal také příkaz k budování rámcových praporů, které měly být připraveny podle převratové koncepce vypracované gen. B. Všetickou a schválené gen. S. Ingrem. Do srpna 1939 se pplk. Štěrbovi podařilo postavit 46 rámcových praporů každý o síle 300–400 mužů. Podařilo se mu vybudovat rozsáhlý štáb, který v 15 odděleních (operační, sabotážní, organizační, zpravodajské, finanční, mobilizační, dopravní, hospodářské, propagační, zbrojní, zdravotní, skupina pro přechody hranic, zahraniční, teroristické a politické) s téměř padesáti aktivními a založními důstojníky řídil odbojovou práci v celém kraji Uherské Hradiště. S pomocí svých spolupracovníků zapojil do organizace Obrany národa také tělovýchovné a branné organizace jako Čs. obec legionářskou, tělovýchovné organizace Orel a Sokol, Národní střeleckou gardu a taky příslušníky protektorátních ozbrojených sborů. Postupně se do krajské organizace Obrany národa na Uherskohradištsku zapojilo celkem 1 911 osob. Nejvíce zastoupeni byli řemeslníci a obchodníci (481 osob), státní úředníci a zřízenci (423), učitelé a profesori (212 osob), rolníci (210) a dělníci (141 osob). Příslušníci ozbrojených složek byli zastoupeni v počtu 152 osob (102 vojáci, 42 četníci a 8 příslušníků finanční stráže). Byly zastoupeny i další profese jako soudci a advokáti (29), lékaři (33) a dokonce i kněží (14).¹³ Prostřednictvím takto vybudované organizace přistoupil také k aktivní odbojové činnosti. Spolu se svými spolupracovníky ze zbrojní skupiny s por. v zál. Emilem Pipalem, rtm. v zál. Juliusem Mezírkou a praporčíkem Rostislavem Bébarem zajišťoval rozvoz a úkryt zbraní odcizených krátce před 15. březnem 1939 ze zbrojních skladů pěšího pluku č. 27 v Uherském Hradišti. Podle pokynů kpt. v zál. Stanislava Janečka byly ze zbrojovky a zbrojních skladů ve Vlachovicích odcizeny zbraně a trhaviny a následně rozváženy. Ilegalisté z Obrany národa přistoupili také k vlastní výrobě zápalných bomb. Tuto výrobu organizoval npor. Alois Gabriel ze Zlechova a přímo zápalné bomby a příslušné zapalovače vyráběl praporčík Rostislav Bébar. Vyrobené bomby byly pak zkoušeny npor. Gabrielem a prap. Bébarem v okolí Napajedel a Buchlovic za přítomnosti pplk. Vladimíra Štěrby a jeho pobočníka rtm. Vladimíra Hrabce. Účinnost a spolehlivost vyrobených bomb byla tak překvapivá, že pplk. Štěrba vydal příkaz k okamžité výrobě ve velkém.¹⁴

Z rozkazu pplk. V. Štěrby se přistoupilo k plánování a také k provedení v dějinách domácího odboje zcela ojedinělé akce – bakteriologické války. Z popudu primáře MUDr. Jana Vignatiho byly v Zemské nemocnici v Uherském Hradišti pěstovány různé kultury bakterií, které pak uložené v lahvích byly uskladněny v soukromých sklepích v Mařaticích a v zahradě por. Adolfa Götze v Uh. Hradišti. Bakterie byly také použity při zamoření vagonů určených pro transport koní určených pro wehrmacht a soustředěných v kasárnách v Uherském Hradišti. Během transportu do Stuttgartu měla uhynout asi jedna třetina koní a z transportu určeného do Freiburgu údajně uhynulo asi 40 koní.¹⁵ Člen brněnské Obrany národa Dr. Miloš Mečtř pomocí tyfových kultur získaných od MUDr. J. Vignatiho infikoval několik veřejných budov jako radnici, poštu a hostinec v německé obci Komořany, kde také následně několik osob na tyfus zemřelo.¹⁶

Vůbec nejučinnější a také nejdůležitější v činnosti Krajského velitelství Obrany národa v Uherském Hradišti byla organizace přechodů hranic na moravsko-slovenském pomezí.

Prostřednictvím záložních důstojníků kpt. v zál. Stanislava Janečka a npor. v zál. Jaromíra Hlubíka bylo organizováno převádění osob v hlavních centrech přechodů, a to v prostoru obcí Strání–Květná (převaděči Josef Janíček, Vilém Götz), Lipov (učitelé Jaromír Hlubík a Miroslav Nechyba), Hrubá Vrbka (převaděči František Kadubec a Martin Kadubec, bratři Josef a František Nekarda), Javorník (převaděči Martin a Jan Pavlincovi), Veselí nad Moravou (dvě skupiny převaděčů - železničářská vedená Josefem Janouškem a skupina vedená Čňkem Binkem), Rohatec (organizátor František Šelepa). Přes uvedená místa bylo do emigrace odsunuto několik set osob a zvláště některá centra pro odsun uprchlíků jako Veselí nad Moravou vykazovala pozoruhodné úspěchy, když se přes Veselí nad Moravou podařilo převést na Slovensko vedle pozdějších významných vojáků (arm. gen. Karel Klápálek, arm. gen. Antonín Hasal, div. gen. Jaroslav Čihák-Znamenáček, plk. Karel Štřelka) a politiků (ministr Ladislav Feierabend, generální tajemník Strany práce Bohumil Laušman) téměř 400 dalších dobrovolníků do čs. zahraniční armády.¹⁷

Bohužel úspěšně se rozvíjející činnost Krajského velitelství Obrany národa v Uherském Hradišti byla přerušena masovým zatýkáním na podzim 1939. Úder, který zahájil likvidaci Obrany národa na jihovýchodní Moravě, přišel nečekaně z Brna.

Na Moravě začala celá katastrofa, která měla nedozírné následky pro odbojové složky nejen na území Moravy, ale pro nekomunistický odboj na území celého Protektorátu, 14. listopadu 1939. Toho dne se ve svém soukromém bytě měl sejít bývalý poslanec za čs. stranu národně socialistickou dr. Ferdinand Richter, jinak vůdčí osobnost odbojové složky Politické ústředí a rovněž moravského Zemského národního výboru, se zámečnickým pomocníkem Františkem Šmídem, zaměstnaným v brněnské Zbrojovce. František Šmíd se s Ferdinandem Richterem znal ze schůzek centrálního moravského odbojového orgánu Zemského národního výboru, kde F. Šmíd zastupoval odbojovou organizaci Národní hnutí pracující mládeže a toho dne měl od dr. F. Richtera obdržet nové organizační pokyny. Dr. F. Richter se F. Šmída nedočkal, neboť ten byl 14. listopadu 1939 zatčen úředníky protikomunistického referátu II A brněnské řídicí úřadovny gestapa. Ti se z výpovědi F. Šmída dozvěděli o existenci moravského Zemského národního výboru, o jeho funkcionářích a mimo jiné také o špkt. Čestmíru Jelínkovi, který v Zemském národním výboru zastupoval Obranu národa. Dne 20. listopadu 1939, tedy necelý týden po zatčení F. Šmída, byl zatčen špkt. Čestmír Jelínek rovněž úředníky protikomunistického referátu II A. Ti během výslechu zjistili, že špkt. Jelínek je členem organizace, která nespadá do pracovní náplně jejich referátu, a špkt. Jelínka předali k dalšímu šetření referátu II BM, který zpracovával případy týkající se pravcového odboje.¹⁸ První výslech špkt. Čestmíra Jelínka vedl sám vedoucí referátu II BM kriminální komisař Ewald Taudt s kriminálním asistentem Willy Braunem. Špkt. Jelínek jakoukoliv ilegální činnost v Obrance národa zapíral, až teprve po předložení protokolárních výpovědí dalších zatčených důstojníků, především plk. Ladislava Kotíka, náč. štábu Zemského velitelství ON, který mimo jiné uvedl při výslechu i jména některých krajských velitelů, rozhodl se špkt. Jelínek učinit obsáhlé doznání. Kriminální asistenti Willy Braun a Richard Schetke, kteří asistovali E. Taudtovi při výslechu také jako tlumočníci, zpracovávali schéma nečekaně rozsáhlé odbojové organizace a sestavovali seznamy vedoucích funkcionářů Obrany národa, na základě kterých pak bylo prováděno zatýkání. Postupně byli zatčeni kpt. Jaroslav Gardavský z organizačního oddělení štábu Zemského velitelství ON, pplk. Jaroslav Golda (zástupce velitele Krajského velitelství ON Brno-město), pplk. Tomáš Podruh (velitel Krajského velitelství ON Brno-město), mjr. Oldřich Krampol (velitel Okresního velitelství ON Brno-venkov), špkt. Krapp (zástupce Oblastního velitelství ON Brno-východ) a plk. Václav Lysák (zástupce velitele Oblastního velitelství ON Západ-Brno).¹⁹

Z výslechových protokolů zatčených bylo dále doplňováno úředníky referátu II BM schéma organizace Obrany národa, které pomalu zaplňovalo stěnu kanceláře krim. komisaře E. Taudta. Vzhledem k rozsáhlosti odhalené odbojové organizace bylo rovněž rozhodnuto, že celý referát II BM přesune svou úřadovnu z budovy v Mozartově ulici do Sušilových kole-

jí, kam byli svázeni rovněž všichni zatčení. Pro odhalení velitelských špiček Krajského velitelství ON v Uherském Hradišti měla zásadní význam výpověď plk. Václava Lysáka. Plk. Lysák, kterého opět vyslyšel vedoucí referátu II BM krim. komisař Ewald Taudt spolu s kriminálním asistentem a současně i tlumočnickem Richardem Schetkem, se během výslechu doznal k činnosti v Obráně národa, uvedl svou funkci zástupce velitele ON pro oblast Západ. Vzhledem ke své předchozí činnosti, kdy pomáhal gen. Všetičkovi budovat Zemské velitelství ON, znal celou řadu krajských velitelů ON. Jmenovitě uvedl velitele krajských velitelství Obrany národa pro Brno-město, Brno-venkov, Jihlava, Moravskou Os travu, Olomouc a také Uherské Hradiště.²⁰

Z brněnské řídicí úřadovny gestapa byl odeslán dálkopisný pokyn, podle kterého neměla podřízená úřadovna gestapa v Uherském Hradišti prozatím zatýkat pplk. Vladimíra Štěrbu, pouze se měl sledovat, měly být zjištěny všechny osoby, se kterými se stýká, a pečlivě se měla sledovat jejich činnost.²¹

Dne 30. listopadu 1939 byl úředníky referátu II BM zatčen pplk. Vladimír Štěřba spolu s důstojníkem pro zvláštní účely pplk. Gustavem Dufkou. Zpracováním jejich případu byl pověřen kriminální asistent Bedřich Jahn. Přes tvrdost výslechů jak pplk. V. Štěřba, tak i pplk. G. Dufka jakoukoliv činnost v Obráně národa popírali. V té době se kriminálnímu asistentovi Richardu Schetkemu podařilo v brněnské kavárně Slavia zatknout brig. gen. B. Všetičku, který se mimo jiné při výslechu zmínil o Krajském velitelství ON v Uherském Hradišti jako o nejlépe organizovaném kraji. Vzhledem k tomu, že pplk. Štěřba i Dufka nadále zapírali svou činnost v ON, navrhl vedoucí referátu II BM kriminální komisař Ewald Taudt konfrontaci gen. Všetičky se zatčeným Štěrbou. Konfrontace s gen. Všetičkou Štěrbu úplně zlomila. Požádal krim. as. B. Jahna o tužku a papír na poznámky s tím, že následujícího dne všechno řekne. Druhý den ráno byl však pplk. Štěřba nalezen v cele oběšený. Stejný osud zvolil rovněž pplk. Dufka.²² Přestože smrtí pplk. Štěřby a pplk. Dufka bylo brněnskému gestapu ztíženo pátrání, mohlo vycházet při pátrání z výslechových protokolů zatčených členů Obrany národa z Uherského Hradiště, a to vedle protokolu pplk. Dufka, z výslechu npor. Jaroslava Továrka velitele roty ON Uh. Hradiště, učitele Ferdinanda Typečka velitele ON v Jarošově a Otto Richtera. Později v Uherském Hradišti byl kriminálním sekretářem Ignácem Pfeifferem z tamní úřadovny gestapa zatčen při rozdávání letáků mladík ani ne osmnáctiletý, jehož jméno archivní materiály nezachovaly, který při výslechu jmenoval některé členy Obrany národa z Uherského Hradiště, což tamní venkovní úřadovně gestapa umožnilo zatýkání nezávisle na brněnském gestapu. To také bylo příčinou pozdější rivality mezi brněnskou a hradištskou úřadovnou gestapa, protože hradištská úřadovna gestapa si později činila nárok na prvenství v odhalení ON v Uherském Hradišti.²³ Z referátu II BM, mezitím reorganizovaného na referát II BM-SO (Sonderkommando), byla pod velením kriminálního asistenta Ludvíka Pöhla vytvořena zvláštní vyšetřovací skupina, do které byli zařazeni další úředníci referátu II BM-SO: Alfréd Hanke, Eduard Sator, Willy Braun, Vilém Zimmermann, Vilém Odehnal, Vilém Trepp, Bedřich Jahn a později také Wolfgang Dyck. Z venkovní úřadovny v Uherském Hradišti, sídlící tehdy v budově bývalé mateřské školky, spolupracovali s brněnskými úředníky gestapa přímo vedoucí venkovní úřadovny gestapa v Uherském Hradišti Alfred Smetana spolu s kriminálním sekretářem Ignácem Pfeifferem, Albertem Hoffmanem a Richardem Neubauerem.²⁴

Dne 24. listopadu 1939 byl během vyučování na reálném gymnáziu v Uherském Hradišti zatčen prof. Karel Nigrin, který byl ve Štěřbově organizaci zařazen v politickém oddělení štábu Krajského velitelství Obrany národa, přímo vedoucím úřadovny gestapa v Uh. Hradišti A. Smetanou. Díky primaři MUDr. J. Vignatimu a MUDr. Kudláčovi se podařilo umístit Nigrina do zemské nemocnice pod záminkou fingované operace kýly, odkud se mu 6. prosince 1939 podařilo uprchnout.²⁵

Situaci kolem listopadového zatýkání v Uh. Hradišti dokresluje také záznam v deníku špkt. v záloze Stanislava Adama, zástupce velitele Okresního velitelství ON v Kyjově. 30.

listopadu 1939 si S. Adam poznamenal do svého deníku: „Gestapo z Uh. Hradiště zle řádilo. Dozvědělo se pravděpodobně už z vyšetřování dříve zatčeného Andryška (Valerián Andryšek, okr. soudce v Uh. Hradišti, člen ON – pozn. aut.) jména těch, kteří pracovali na domácím odboji a vydalo se na lov. Ten byl vydatný. Až na rtm. Hrabce, který jen díky duchapřítomnosti své paní utekl, pozatýkali skoro všechny ty, kteří stáli v popředí odboje. Jako první byl zatčen pplk. Štěrbá, velitel hradištského kraje, člověk vzácných kvalit odborných i mravních. Do poslední chvíle nabádal ke klidu a k udržení a věřil, že v případě krajní nutnosti podaří se mu uprchnout. Bohužel nepodařilo se mu to, dostali ho v noci předstíráním, že ho přišel navštívit někdo z Brna. Mimo něho zatkli ze známých Neuberta (dr. Václav Najbrt, člen ON – pozn. aut.), prof. Zaorala, Krupaře, Kubílka?, Továřka, E. Perutku atd.“²⁶ Stanislav Adam se v některých konstatováních ve svém deníku mýlil, když se domníval, že za zatčením pplk. Štěrbá stojí výslech zatčeného okresního soudce Valeriana Andryška. Karel Nigrin se také domníval, že Valerian Andryšek nevydržel kruté výslechy gestapa a promluvil. Nicméně sám se dopustil velmi hrubé konspirační chyby, která zapůsobila jako lavina a vedla k masovému zatýkání.

Po svém útěku ze zemské nemocnice našel prof. K. Nigrin pomocí svých spolupracovníků z Obrany národa úkryt u hajného Antonína Hanáka v Novém Dvoře. U něho se skrýval až do 22. prosince 1939, kdy spolu s profesorem hospodářské školy kpt. v zál. ing. Janem Němcem z Vizovic, Jiřím Štokmanem z Buchlovic a Lvem Špičkou odešel přes Slovensko, Maďarsko a Jugoslávii do zahraničního odboje. Ještě předtím však během pobytu u hajného Hanáka se dal do psaní deníku, který nazval „Kytice ze slováckého odboje“. Ve svých zápiscích podrobně popsal svou účast v odboji, organizaci odboje a zmínil se pochvalně o každém, kdo se nějakým způsobem aktivně zapojil do odboje, popřípadě mu poskytl pomoc při útěku z jeho nuceného pobytu v nemocnici a tím ze spárů gestapa. Ještě před svým útekem za hranice předal prof. K. Nigrin své zápisky svému spolupracovníkovi z ON odbornému učiteli Emilu Žejglicovi z Uherského Hradiště. Když zatýkání pokračovalo a styky prof. K. Nigrina s Emilem Žejglicem byly prozrazeny, předal Žejglic Nigrinův deník k další úschově Věře Králíkové. Gestapo se o deníku dovědělo zřejmě po zatčení Emila Žejglice, neboť krátce nato byla zatčena i Věra Králíková, u které byl deník nalezen. I když v deníku byla pro osoby užívána krycí jména, nedalo gestapu vzhledem k jednoduchému způsobu zašifrování jednotlivých osob velkou práci s jejich identifikací. Zatčením osob z nalezeného deníku prof. K. Nigrina byl pověřen kriminální asistent Ludvík Pöhl z referátu II BM - SO z brněnského gestapa spolu s dalšími úředníky Arturem Kühnem a Vilémem Odehnalem. Na jaře 1940 začalo nové zatýkání osob uvedených v Nigrinově deníku. Postupně byli zatčeni Dr. František Hruška, Oldřich Hejl, Jiří Klička, Karel Keller, Emil Cenek, hodinář Josef Daniel, Ervín Tureček, malíř Karel Orel, Dr. František Horna, hajný Antonín Hanák, revírník Vladimír Králík, JUDr. Jaroslav Urbásek, Otakar Malzenauer, MUDr. Maňásek, Emil Pípal.²⁷

I když úředníci gestapa z Uherského Hradiště a z brněnského referátu zatýkali členy Obrany národa na Uherskohradištsku až do konce roku 1941, podařilo se řadě velitelů z Krajského i okresního velitelství ON včetně řadových členů ON uprchnout do zahraničí ještě během první vlny zatýkání na konci listopadu a v prosinci 1939.

Díky statečnému chování pplk. V. Štěrbá a jiných členů při výslechu mohl uprchnout do zahraničí zástupce velitele Krajského velitelství ON v Uherském Hradišti **škpt. v záloze JUDr. Jan Vančura**, pobočník pplk. Štěrbá **rtm. Vladimír Hrabec**, velitel zpravodajské skupiny Kraj. velitel. ON v Uh. Hradišti **npor. v zál. JUDr. Štěpán Dupel**, velitel hospodářské skupiny ON v Uh. Hradišti **por. v zál. JUDr. Jaroslav Němec**, velitel skupiny pro organizování přechodů za hranice **npor. v zál. Jaromír Hlubík**, zástupce velitele Okresního velitelství ON Napajedla **npor. pěch. František Vrzala**, zástupce velitele Okresního velitelství ON Kyjov **npor. v zál. Stanislav Adam**, velitel Okresního velitelství ON v Uherském Hradišti **mjr. Čeněk Slezák** a jeho zástupce **por. v zál. Vladimír Perutka**, velitel ON ve Zlechově **npor. let. Alois Gabriel**, velitel ON v Buchlovicích **npor. pěch. Ignác**

Syrovátka, velitel ON v Polešovicích **npor. let. František Cigoš**, dále **npor. pěch. František Bogataj** a **por. žen. Antonín Štěrbá**. Všichni se většinou stejnou cestou přes Slovensko, Maďarsko a Jugoslávii šťastně dostali do Francie, kde se jejich cesty, doposud spojující podzemní činností na Uherskohradištsku, rozešly, aby se dál podíleli na boji proti okupantům tentokrát již ve vojenské uniformě v pravidelných jednotkách.²⁸

V pozemních jednotkách čs. zahraniční armády

Z celkového počtu 481 aktivních důstojníků předválečné čs. armády, kteří odešli v letech války do emigrace, představuje 14 aktivních důstojníků předválečného polit. okr. Uherské Hradiště jen velmi malé procento. Přesto svým působením v zahr. armádě mezi ostatními vojáky nijak nezapadli, spíše naopak.

Hodností nejvyšší mezi aktivními důstojníky z Uherskohradištska, kteří v letech 1939/40 opustili republiku, byl bezesporu **major pěchoty Čeněk Slezák**.²⁹ Narodil se 17. října 1895 v Olomouci, kde také získal základní a bohužel jediné vzdělání – 5 tříd obecných a 3 třídy měšťanské školy, což později vzhledem k mladším důstojníkům, kteří byli absolventi středních škol a Vojenské akademie, představovalo značný handicap a ovlivnilo to také jeho postup funkční a hlavně hodnostní. Mjr. Slezák jako válečný ročník prošel frontami 1. světové války. S olomouckým 54. pěším plukem odjel 14. března 1915 na ruskou frontu, kde po čtyřech měsících padl do ruského zajetí. Na konci října 1916 vstoupil do čs. legií v Rusku a v rámci 1. a 10. čs. střeleckého pluku zastával postupně funkce velitelů družstva a čety. Jako velitel čety v hodnosti nadporučíka se 13. srpna 1920 vrátil s 10. čs. střeleckým plukem „Jana Sladkého-Koziny.“

Po návratu do nového státu se npor. Čeněk Slezák rozhodl zůstat nadále v čs. armádě jako aktivní důstojník. S výjimkou služby v Uh. Hradišti a v Opavě u legionářského 10. čs. střeleckého pluku (1920–1921) a pěšího pluku č. 13 v Olomouci (1927–1928) většinu svého vojenského života prožil na Slovensku. Jako velitel čety a roty sloužil u pěšího pluku č. 7 „Tatranského“ v Nitře, rotě pak velel postupně u horského praporu č. 1 v Turčianskom sv. Martine (1924–1927) a u horského praporu č. 5 a 6 v Ružomberku (1928–1935). V letech 1935 a 1936 pak v hodnosti majora pěchoty (povýšen 1. 1. 1931) byl zástupcem velitele praporu horského pluku č. 2 v Ružomberku. Poslední jednotkou na Slovensku, ve které sloužil jako zástupce velitele praporu, byl pěší pluk č. 41 v Čadci. Po rozpadu státu se vrátil do Olomouce, kde 30. června 1939 ukončil svou aktivní vojenskou službu. Při likvidaci čs. armády byl MNO umístěn u samosprávy země Moravské - slezské a presidiem Zemského úřadu Brno byl 1. července 1939 přidělen k Zemské vychovatelně pro hochy v Uherském Hradišti. Po zformování Obrany národa v Uherském Hradišti byl pplk. V. Štěrbou na počátku srpna 1939 jmenován velitelem Okresního velitelství Obrany národa v Uherském Hradišti. Při prvním velkém zatýkání na konci listopadu 1939 se rozhodl před zatčením uprchnout za hranice. 12. prosince 1939 ilegálně přešel hranice moravsko-slovenské mezi Štítinou nad Vlárkou a Dolnou Sučí. Do Bělehradu přicestoval 19. prosince 1939 a o den později byl odveden na čs. konsulátu do čs. armády a po trase Cañhrad–Bejrút–Marseille byl odeslán do čs. tábora v Agde. Po příjezdu do tábora v Agde 26. ledna 1940 byl vzhledem ke svým velitelským zkušenostem z předválečné čs. armády ustanoven velitelem III. praporu pěšího pluku č. 2 a službu nastoupil 27. února 1940.³⁰

Dne 6. června 1940 opustil pěší pluk č. 2 v sestavě tzv. čs. divizní pěchoty čs. vojenské středisko na jihu Francie a přemístil se do francouzského seřadovacího prostoru u Montigny St. Aube a Aubricourt asi 200 kilometrů jihovýchodně od Paříže. 12. června 1940 zaujal pěší pluk č. 2 obranná postavení na přechodech přes řeku Marnu mezi přítokem řeky I'Orcq a městem La Ferté s. Janourre, asi 15 km severně Coulommiers. Ještě téhož dne zaútočila na obranný úsek pěšího pluku č. 2 německá vojska. V nočních hodinách 13. června 1940 zahájil pěší pluk č. 2 předčasně ústup a ustoupil až na obranná postavení mezi Gien a St. Gondon podél jižního břehu řeky Loiry, kde boje trvaly až do 18. června 1940. Od 19. června 1940 pěší pluk č. 2 unikl k jihozápadu a 26. června 1940 se dostal do přístavu Sète,

1. Členové Krajského velitelství Obrany národa v Bejrútu 16. ledna 1940 na cestě do zahraničního odboje. Zleva: 1. -, 2. -, 3. npor. Alois Gabriel, 4. -, 5. mjr. Čeněk Slezák, 6. npor. Stanislav Adam, 7. por. Vladimír Perutka, 8. rtm. Vladimír Hrabec, 9. František Vrzala, 10. Dostál, 11. Nec-kář.

odkud pak probíhala evakuace do Velké Británie.³¹ Mjr. Čeněk Slezák přijel do Anglie 13. července 1940 lodí „Rod el Farag“.

Bohužel mjr. Čeněk Slezák během bojů na francouzské frontě nebyl příliš úspěšný velitel. Později už ve Velké Británii během krize v čs. důstojnickém sboru, vyvolané problémy kolem velké skupiny nezařazených důstojníků, kdy vypukly spory mezi důstojníky a představiteli čs. vojenské správy, poukazovali někteří důstojníci na řadu problémů přetrvávajících ještě z Francie. Vedle špatné morálky, nízké technické úrovně, porušování právních předpisů a zvyklostí čs. armády bylo poukazováno na konkrétní případy velitelů, kteří zůstali ve svých funkcích, i když se ve Francii příliš neosvědčili. Jedním z nich, na které bylo poukazováno, byl také mjr. Čeněk Slezák, který po příjezdu do Velké Británie převzal 27. září 1940 velení velitelské roty 2. pěšího praporu. Vedle škpt. Otty Wágnera, který ve svém dopise na MNO mezi důvody svého odchodu z čs. armády uvedl právě mjr. Čeněka Slezáka jako příklad selhání velitele, to byla zejména aféra s por. pěch. Jiřím Noskem. Ten byl zařazen u protiletadlové čety 1. pěšího praporu. Po návštěvě gen. S. Ingra u 1. praporu 23. října 1940 došlo mezi ním a důstojníky 1. praporu por. Noskem, kpt. Kouřilem, por. Obdržálkem, por. Podrouškem, kpt. Pondym k ostré kontroverzi mimo jiné právě ohledně zařazení důstojníků na velitelská místa. Po tomto konfliktu pak por. pěch. J. Nosek sepsal petici, kterou od 1. praporu podepsalo 46 důstojníků, ve které žádali odstranění nedostatků a závad včetně velitelů a důstojníků, kteří se ve Francii neosvědčili. Tato petice byla doplněna por. J. Noskem ještě 18. března 1941, kdy mezi konkrétními případy vyvolávajícími nespokojenost upozornil na: „...Nevelitelské chování mjr. Slezáka, velitele III./2 prap. Těsně za frontou dal nastoupiti zbytky svého praporu, velel „Zákryt a cyklisti vpřed,“ neprovedl zajištění a neudav ani směr ani cíl dal povel k pochodu po silnici a nasedl do auta a odjel,

při čemž byl jediným důstojníkem, který měl u sebe mapy. Následkem tohoto jednání ztratila se při ústupu celá řada důstojníků a mužstva...“³²

Plk. Jan Satorie navzdory tomu hodnotil mjr. Čenka Slezáka za dobu služby ve Francii jako velitele, který „po stránce vedení administrativy zastával svou funkci dobře, po stránce schopností velitelských celkově vyhovoval. Při jednání s podřízenými počínal si celkem vyhovujícím způsobem. O materiální potřeby vojáků se staral pečlivě, vzhledem k tomu, že běžné problémy vždy řešil toliko způsobem vojensky předpisovým, nepodařilo se mu někdy zachovati ducha soudržnosti ve velitelském aparátu, ačkoliv se ukázal být důstojníkem věrným a naprosto oddaným, který nikdy nesledoval soukromých zájmů, nebo vnášel politické otázky do jednotky. Jednotku při výcviku i na frontě vedl celkem dobře...“

Dne 21. prosince 1940, necelé tři měsíce po jmenování do funkce, byl z místa velitele velitelské roty 2. pěšího praporu odvolán a přemístěn k Náhradnímu tělesu. Tato událost byla zdůvodněna v hodnocení:

„...Jako velitel roty se neosvědčil a byl dán do důstojnické zálohy u NT (Náhradního tělesa – pozn. aut.)“

U Náhradního tělesa nakonec zastával funkci velitele pěší náhradní roty, v které se podle hodnocení velitele Náhr. tělesa plk. Nováka osvědčil velmi dobře.

Plk. Novák proto také 4. října 1941 doporučil povýšit mjr. Čenka Slezáka „...do hodnosti podplukovníka, neboť je v nynější hodnosti již 10 roků a jeho schopnosti pro novou hodnost, která bude asi jeho konečnou, jsou odpovídající.“ Povýšení se dočkal až 28. října 1942. Jedním z důvodů odložení povýšení, a to patrně ten hlavní, byl odmítavý postoj brig. gen. Neumanna-Miroslava. 17. října 1941 do kvalifikačního hodnocení mjr. Čenkově Slezákově poznamenal: „Nevyhovuje vzhledem ke kvalifikaci, kterou jsem zhoršil ovšem já. Jistě důstojník čestný, upřímný, vlastenecký a oddaný, který odešel z domova jen s poctivým úmyslem. To však nestačí samo pro povýšení...“ Z hodnocení velitele Náhradního tělesa plk. Nováka, lze vidět, že mjr. Čenka Slezáka si vážil a cenil pro jeho dobrosrdečnou povahu, pracovitost, svědomitost, spolehlivost i dobré odborné vědomosti. Jeho snaha však vždy ztroskotala na lakonickém hodnocení gen. Neumanna: „Čestný a poctivý důstojník, schopný vésti jednotku, není však s to vésti s úspěchem důstojnický sbor.“

Plk. Čeněk Slezák až do konce války zůstal velícím důstojníkem u náhradních jednotek, a to i po odjezdu do SSSR 28. září 1944 s určením pro Velitelství osvobozeného území. U 1. čs. sboru v SSSR byl přidělen k náhradnímu pluku. Po osvobození sloužil u velitelství 6. a 7. divize a od 31. března 1946 nastoupil jako velitel týlu k posádkovému velitelství Velké Brno. Tam sloužil až do svého přeložení do výslužby 1. prosince 1948, kdy skončila jeho vojenská kariéra.³³

2. Pplk. Čeněk Slezák ve Velké Británii.

Dalším důstojníkem, který prošel boji na francouzské frontě v roce 1940, byl **poručík pěchoty František Zdeněk Ostrý**. Narodil se 2. července 1913 v Uherském Hradišti, kde také v letech 1927–1932 vystudoval obchodní akademii. Po maturitě nastoupil v roce 1933 voj. službu u p. pl. č. 8. „Slezského“ a v r. 1934 absolvoval Školu na důst. pěch. v zál. 8. divize v Opavě. V letech 1934–1936 získal vzdělání na Vojenské akademii. Od roku 1937 sloužil u hraničářského pluku č. 4 v Hlučíně jako velitel čety 6. hraničářské roty. Po odtržení pohraničí byl přidělen 15. prosince 1938 k horskému pluku č. 4 ve Velké Polomě na Slovensku a tam velel 11. horské rotě až do vzniku Protektorátu.³⁴ Z čs. armády byl propuštěn 30. června 1939. Na rozdíl od svých krajanů, kteří v naprosté většině odešli do čs. zahraniční armády přes Slovensko, Maďarsko a Jugoslávii, volil por. Ostrý cestu přes Polsko, kam odešel ilegálně 12. srpna 1939. Ještě téhož dne byl v Krakově prezentován na čs. konzulátu do zahraniční armády a současně se stal příslušníkem Česko-slovenského legionu pod vedením pplk. Ludvíka Svobody a po ústupu legionu přes Tarnopol a Hluboczek Wielki se por. F. Ostrý dostal do sovětské internace v táborech v Kamenci Podolském, Olchovci, Jarmolinci a v Orankách, odkud pak přes Moskvu a Oděsu odjel 12. dubna 1940 do Francie. Do čs. voj. střediska v Agde se dostal 15. května 1940 a 22. května 1940 byl přidělen k 6. rotě pěšího pluku č. 1, po dvou dnech k 7. rotě a nakonec ke 12. kulometné rotě pěšího pluku č. 1, které velel kpt. Pondy.

„Velel jsem 1. četě s početním stavem 34 mužů, s nimiž jsem nebyl do odchodu na frontu (8. 6. 1940) na cvičišti. Sotva jsem znal několik jmeny,“ jak později uvedl ve svém hlášení pro Ministerstvo národní obrany por. pěch. F. Ostrý, „odtud jsme odešli na frontu dne 12. 6. a do Coulommiérs jsme dorazili večer dne 18. 6. 1940... Palebné postavení mně bylo určeno velitelem roty na potoku Petit Morin, východně od zámku v Coulommiérs. Dostal jsem úkol střežit úsek, v kterém kromě 10/1. roty se nacházely i francouzské jednotky. Postavení 10. roty jsem prošel s mojí velitelem roty... Vše bylo prováděno rychle vzhledem k blížící se noci. Palebné postavení jsem zaujal se zbytkem čety, 16 muži, které jsem rozdělil ke 4 kulometům. Z těchto pak vzal velitel roty čet. Gabčíka (zást. vel. čety) a jednoho svobodníka (špaň. bojovníka) s 1 kulometem a určil jim předsunuté palebné stanoviště před 10. rotou s úkolem pálit podél čela 10. roty...“ Aniž došlo vůbec k dotyku s nepřítelem, byl vyhozen most v prostoru 10. roty, a když por. pěch. Ostrý zjistil, že sousední jednotky svá postavení již opustily, vydal na svou vlastní odpovědnost rozkaz k ústupu. Během ústupu však svou četou ztratil a pouze s dvěma muži se snažil dosáhnout ustupující jednotky. Jak později uvedl: „Domníváje se, že III. prapor může být někde v prostoru Coulommiérs, přesto jsem se začal vracet a když jsem byl asi 1 km od města..., potkal jsem vodiče od jedné káry naší roty, který mně hlásil..., že v Coulommiérs už dávno nikdo není. Dělostřelecká palba položená na Coulommiérs byla slyšet již delší dobu. Brzy nato setkali jsme se s nějakou pěší franc. jednotkou, která ustupovala v největším spěchu... Po četném doptávání dorazili jsme k I/1. praporu. Bylo to prvé ústupové postavení pluku. Odebrali jsme se na místo, kde se měl nacházet III. prapor, ale nikoho jsem na určeném místě nezastihl.“ Po překročení Seiny se podařilo por. pěch. F. Ostrému dostat do Montargis. Během své cesty, kdy byl několikrát zdržen bombardováním a také několikerým zatčením, protože neuměl vůbec francouzsky, narazil na čs. vojáky ustupující ve zmatku, kteří „... šli v tom, co měli po bytech. Mnozí šli polonazí a bez výstroje.“

V Montargis vládl velký zmatek. Por. Ostrému se podařilo s dalšími dobrovolníky dostat se do vlaku, který se však vrátil zpět, protože mezitím prorazily od západu německé obrněné jednotky. Por. Ostrý se rozhodl pokusit se projít pěšky mezi německými jednotkami. Bohužel byl zajat a zařazen mezi francouzské zajatce. Ve vlaku por. Ostrý našel balík s oděvem, který nesl s sebou a nyní se mu hodil. V nestřeženém okamžiku se převlékl do civilního oděvu, přešel ze skupiny zajatců mezi civilisty a nastoupil do vlaku, který mířil do Paříže. V Paříži žil por. Ostrý od 26. června 1940 asi měsíc za peníze, které dostal ještě v Agde na výstroj. V Paříži se také dozvěděl o evakuaci čs. jednotek do Velké Británie.

Nyní jednou z možností pro por. Ostrého bylo odjet na neobsazené území a odtud se dostat buď do Afriky nebo přes Španělsko do Anglie. Vybaven jízdním kolem přešel bez problémů demarkační čáru a přijel až do Vichy, kde se také dozvěděl, že zbytky čs. jednotek by mohly být ještě v Agde, kam přijel 1. srpna 1940. V Agde se setkal s dalšími čs. důstojníky, kteří nestihli evakuaci – kpt. Aloisem Šedou, poručíky Jaroslavem Křenem, Vítězslavem Lepaříkem, Františkem Korandou, Vladimírem Cihlářem, Heřmanem Riedlem a Karlem Vokounem. Po demobilizaci odjel spolu s por. Cihlářem do Casablancy, kde měl organizovat odjezd 80 čs. vojáků, kteří tam uvízli. Na konci září 1940 začal Ostrý s Cihlářem spolupracovat se dvěma agenty, franc. poručíky Guerinem a Tschercussoffem, které vyslalo de Gaullovo hnutí a oba byli vysazeni z britské ponorky na marockém pobřeží. Agenti stejně jako jejich spolupracovníci byli odhaleni a zatčeni. Ostrý s Cihlářem díky intervenci jednoho franc. hraběte – osobního přítele maršála Pétaina byli propuštěni a odjeli do Marseille, kde se setkali s kpt. Šedou a spolu se rozhodli odejít ilegálně přes Španělsko do Portugalska. Opět však měli smůlu, byli zatčeni a internováni v táboře Miranda de Ebro, kde zůstali až do 16. ledna 1943. Z tábora byli vysobozeni díky čs. diplomatickému zástupci v Madridu dr. Zdeňku Formánkovi.

Z Gibraltaru odpluli do Anglie a 18. února 1943 přistáli v Gourrock. Do čs. armády byl znovu zařazen 1. března 1943 a přidělen k II. odboru (zpravodajskému) Ministerstva národní obrany v Londýně, kde zůstal až do konce války. Po návratu do ČSR zůstal v armádě a sloužil v Brně na 2. oddělení – studijní skupině vojenské oblasti 3, po roce byl v říjnu 1946 přidělen k Vysoké válečné škole, odkud byl po únoru 1948 přesunut k řadovému útvaru a nakonec 1. září 1948 přeložen do zálohy. Odešel do civilního zaměstnání, pracoval v podniku „Ligna“ v Praze. Když mu hrozilo zatčení, uprchl do Rakouska a později odešel do Anglie a následně do USA, kde pracoval v řadě soukromých podniků a přijal jméno Frank D. Kent.³⁵

3. Por. František Zdeněk Ostrý.

Poznámky:

- 1 Toman B r o d – Eduard Č e j k a, *Na západní frontě*. Praha 1965, s. 544–546.
- 2 Josef P ř i k r y l, *Ilegální přechody moravsko-slovenských hranic 1939–1945*, rkp., kopie v držení autora.
- 3 V některých odborných publikacích se uvádějí čísla větší. Např. Jan Křen uvádí až 4 300 dobrovolníků z domova, vycházející přitom z expozi gen. S. Ingra před státní radou. Pravděpodobnější je však nižší počet. Vladimír K a r l i c k ý, *1. čs. pěší divize ve Francii*. Střelecká revue, č. 6, 1990, s. 16–18; Jan K ř e n, *V emigraci*. Praha 1969, s. 88.

- 4 Vojský ústřední archiv (dále jen VÚA) Praha. Seznam osob, které sloužily ve Francii, Velké Británii a Středním východě.
- 5 Na všech frontách (Čechoslováci ve II. světové válce), Praha 1992, s. 89–92.; Jiří D u n d ě r a, *Slovácký krůžek v Anglii. Slovácko*, č. 43 ze 17. 10. 1995, s. 10.
- 6 VÚA, Seznam osob, které sloužily ve Francii, Velké Británii a na Středním východě.
- 7 Z politického okresu Hodonín odešlo do zahraničního odboje 23 důstojníků (7 v aktivní službě a 16 záložních), z politického okresu Kyjov 14 důstojníků (5 v aktivní službě a 9 záložních) a z politického okresu Uherský Brod 13 důstojníků (6 v aktivní službě a 7 záložních). VÚA, Seznam osob, které sloužily ve Francii, Velké Británii a na Středním východě.
- 8 Historické odd. Moravského zemského muzea v Brně (dále HO MZM), inv. č. S 6079–6080, Josef P ř i k r y l, *Obrana národa*.
- 9 Brigádní generál Bohuslav Dimitrij Všeticka se narodil 25. 9. 1893 v Náchodě. Jako aktivní rak.-uh. důstojník se zúčastnil bojů na ruské frontě, po zajištění v září 1914 postupně příslušník srbské armády, 1. střeleckého pluku Mistra Jana Husa ruských legií, náč. štábu Čs. vojska na Rusi. Po návratu do ČSR zastával funkce velitele 25. dělostřelecké brigády (1920–1925), velitele 4. děl. brigády (1925–1930), vel. děl. učiliště (1930–1933), velitele děl. Zemského vojenského velitelství v Brně (1933–1934), velitele 15. pěší divize (1937–1939). Slovník prvního československého odboje 1914–1918, Praha 1993, s. 156.
- 10 HO MZM, inv. č. S 6077, Josef P ř i k r y l, *Vojenská odbojová organizace Obrana národa na Moravě*. I. a II. část.
- 11 Krajská velitelství – Brno-město, Brno-venkov, Jihlava a Velké Meziříčí podléhala Oblastnímu velitelství ON západ v Brně (vel. gen. Františka Slunečko), Krajská velitelství Olomouc-město, Olomouc-venkov, Moravská Ostrava a Uherské Hradiště podléhala Oblastnímu velitelství ON východ v Olomouci (vel. gen. Václav Žďimal). HO MZM, inv. č. S 6077, Josef P ř i k r y l, *Vojenská odbojová organizace Obrana národa na Moravě*. I. a II. část.
- 12 Tamtéž.
- 13 HO MZM, inv. č. S 586, Zpráva o činnosti voj. podz. organizace pplk. pěch. V. Štěrbý pro jihovýchodní Moravu za léta 1939–1945; MZM inv. j. S-6077, Josef P ř i k r y l, *Vojenská odbojová organizace Obrana národa na Moravě*. I. a II. část; HO MZM, inv. č. S 6079–6080, Josef P ř i k r y l, *Obrana národa*, torzo rukopisu.
- 14 Archiv Ministerstva vnitra Praha (dále AMV), fond 302, sig. 93-4. Hlášení rtm. Vladimíra Hrabce pro Ministerstvo národní obrany v Londýně z 1. září 1943 o podzemní činnosti po 15. březnu 1939.
- 15 HO MZM, inv. jč S 586, Zpráva o činnosti voj. podz. org. pplk. pěch. V. Štěrbý pro jihovýchodní Moravu za léta 1939–1945.
- 16 AMV, fond 52, sig. 64-5, výpověď bývalého příslušníka gestapa Richarda Schetkeho.
- 17 Lubor N e d b a l, *Období okupace a odboje*. Veselsko, Brno–Veselí nad Moravou, 1999, s. 99.
- 18 HO MZM, inv. č. S 6079–6080, Josef P ř i k r y l, *Obrana národa*, torzo rukopisu; Jan B. U h l í ř, *Zemský národní výbor*.
- 19 AMV, f. 52, sig. 1-36, výpověď bývalého příslušníka gestapa Willy Brauna, AMV, f. 52, sig. 65-4, výpověď bývalého příslušníka gestapa Richarda Schetkeho.
- 20 Tamtéž.
- 21 HO MZM, inv. č. S 6079–6080, Josef P ř i k r y l, *Obrana národa*, torzo rukopisu. AMV, f. 52, sig. 1-553, výpověď bývalého příslušníka gestapa Viléma Zimmermanna.
- 22 AMV, f. 52, sig. 65-4, výpověď bývalého příslušníka Richarda Schetkeho.
- 23 AMV, f. 52, sig. 1-553, výpověď Viléma Zimmermanna.
- 24 Tamtéž; AMV, f. 52, sig. 65-4, výpověď Richarda Schetkeho.
- 25 Tamtéž.
- 26 HO MZM, inv. č. S 2626, deník Stanislava Adama z Kyjova.
- 27 AMV, f. 52, sig. 1-553, výpověď Viléma Zimmermanna.
- 28 HO MZM, inv. č. S 6077, Josef P ř i k r y l, *Vojenská odbojová organizace Obrana národa na Moravě*. I. a II. část; AMV, f. 302, sig. 93-4. Hlášení rtm. Vladimíra Hrabce pro MNO v Londýně z 1. září 1943 o podzemní činnosti po 15. březnu 1939.

- 29 U každého důstojníka na začátku biografického přehledu uvádím poslední hodnost v čs. předválečné armádě před odchodem do zahraničního odboje.
- 30 VÚA, kvalifikační list mjr. pěch. Čeňka Slezáka.
- 31 Toman B r o d–Eduard Č e j k a, *Na západní frontě*. Praha 1967, s. 123–124; Eduard Č e j k a, *Československý odboj na Západě (1939–1945)*. Praha 1997, s. 181–223.
- 32 Zápis s por. pěch. Noskem Jiřím ze dne 18. 3. 1941. Xerokopie strojopisu v držení autora. Návštěva gen. Ingra u I. praporu 23. 10. 1940 – průběh, xerokopie strojopisu v držení autora.
- 33 VÚA, kvalifikační list mjr. pěch. Čeňka Slezáka.
- 34 VÚA, kvalifikační list por. pěch. Františka Z. Ostrého.
- 35 Tamtéž; *Na všech frontách. Čechoslováci ve II. světové válce*. Praha 1992, s. 41–53.

Mgr. L u b o r N e d b a l (n. 1967), ukončil v roce 1990 studium na Filozofické fakultě MU v Brně obor čeština – dějepis. Od roku 1994 pracuje v Archivu Ministerstva vnitra v Praze. Ve svém oboru se orientuje na historii 20. století.

The Officers from Political District of Uherské Hradiště in the Czechoslovak Army abroad 1939–1945

A b s t r a c t

In 1939–1940, 25 officers left the political district of Uherské Hradiště to get involved in the resistance movement abroad (14 of them active, 11 reservists). All of them had previously taken active part in the Czech military resistance movement *Obrana národa* (“Defense of Nation – DN”). The county HQ of DN in Uherské Hradiště had been quite successful and active until November and December 1939, when the Gestapo in Brno made an arresting raid, during which the leading DN members in Uherské Hradiště lieutenant colonel V. Štěrba and lieutenant colonel G. Dufka were arrested, as well as a number of active reservist officers.

However, in spite of the situation, some officers managed to escape. Those were especially the commanders from the DN district HQ and leaders of local or village DN establishments (captain JUDr. J. Vančura, first lieutenant JUDr. Š. Dupel, lieutenant JUDr. J. Němec, infantry first lieutenant JF. Vrzala, major Č. Slezák, lieutenant V. Perutka, air force lieutenant A. Gabriel, infantry lieutenant I. Syrovátka and others).

These officers managed to cross Slovakia, Hungary and Yugoslavia to leave for exile, where they entered the ranks of the Czechoslovak exile army in France. The officers from the political district of Uherské Hradiště became most typically commanding officers of infantry troops (major Č. Slezák, first lieutenant F. Bogataj, lieutenant Z. Ostrý). They were also represented in the ranks of military justice (Vančura, Dupel, Němec, Buzrla). Following the evacuation of Czechoslovak troops to Britain, many officers underwent special paratrooper training (Dupel, Bogataj, Vrzala, Syrovátka, Obdržálek). Due to a large abundance of officers, some of them were seconded to the Czechoslovak troops in the USSR. From there, they took part in the battle of Dukla pass together with the 2nd paratroop brigade. After the extraction at the Tri duby airport, they fought alongside with the partisan troops of Slovak National Uprising (Vrzala, Syrovátka, Obdržálek). One officer fought with the troops of Free Frenchmen (first lieutenant J. Šesták).

Some of the officers from Uherské Hradiště served at the 311th bombarding wing (first lieutenant A. Gabriel, first lieutenant J. Cigoš). Uherské Hradiště natives had also their representatives among the fighter aces (first lieutenant T. Vybíral).

When war ended, many officers remained in the army ranks. Following the February 1948 communist coup, some of them were persecuted and left the country again to live in exile, where they joined the resistance against the communist regime in Czechoslovakia (Bogataj, Vybíral, Šesták).

Offiziere aus dem politischen Bezirk Uherské Hradiště in der tschechoslowakischen Auslandsarmee 1939–1945

Z u s a m m e n f a s s u n g

In den Jahren 1939-1940 traten insgesamt 25 Offiziere (14 aktive und 11 Reserveoffiziere) aus dem politischen Bezirk Uherské Hradiště in die Auslandsaktion ein. Alle diese Offiziere waren bereits davor als Mitglieder der militärischen Widerstandsorganisation *Obrana národa* (Verteidigung der Nation) an der Widerstandsbewegung in der Heimat beteiligt. Die Bezirkskommandatur dieser Organisation in Uherské Hradiště entwickelte ihre Tätigkeit mit großem Erfolg bis zur Wende vom November zum Dezember 1939, als die Brüner Gestapo eine umfangreiche Verhaftungsaktion in Uherské Hradiště und Umgebung begann, bei der neben mehreren aktiven und Reserveoffizieren auch führende Vertreter der Widerstandsorganisation von Uherské Hradiště Obstlt. V. Štěrba und Obstlt. G. Dufka verhaftet wurden.

Einigen Offizieren gelang es trotz diesen Umständen zu fliehen. Es waren vor allem Offiziere aus der Kreiskommandatur der Widerstandsorganisation *Obrana národa*, und Kommandeure aus einzelnen Städten und Gemeinden (Stabskapitän JUDr. J. Vančura, Oblt. JUDr. Š. Dupel, Lt. JUDr. J. Němec, Oblt. der Infanterie F. Vrzala, Mjr. Č. Slezák, Lt. V. Perutka, Oblt. der Luftwaffe A. Gabriel, Lt. der Infanterie L. Syrovátka und weitere).

Diesen Offizieren war es gelungen, über die Slowakei, Ungarn und Jugoslawien ins Exil zu fliehen und in die tschechoslowakische Auslandsarmee in Frankreich zu treten. Die Offiziere aus dem politischen Bezirk Uherské Hradiště wurden dann meistens als Kommandeure der Infanterietruppen eingesetzt (Mjr. Č. Slezák, Oblt. F. Bogataj, Lt. Z. Ostrý). Die Landsleute aus Uherské Hradiště hatten auch in den militärischen Justizorganen eine bedeutende Vertretung (Vančura, Dupel, Němec, Buzrla). Nachdem die Einheiten der tschechoslowakischen Auslandsarmee nach Großbritannien evakuiert worden waren, absolvierten manche Offiziere Spezialkurse für Fallschirmspringer (Dupel, Bogataj, Vrzala, Syrovátka, Obdržálek). Ein großer Überschuss an Offizieren hatte zur Folge, dass einige Offiziere zu tschechoslowakischen Militäreinheiten in die Sowjetunion gebracht wurden. Gemeinsam mit der zweiten Luftlandtruppe nahmen sie an Kämpfen um Dukla teil und nach Aussetzen auf dem Flugplatz Tri duby kämpften sie weiter an den Fronten des Slowakischen Nationalaufstandes (Vrzala, Syrovátka, Obdržálek). Ein Offizier wirkte in den Einheiten der Armee der Freien Franzosen (Oblt. J. Šesták).

Einige Offiziere aus Uherské Hradiště waren in der Luftwaffe bei dem 311. tschechoslowakischen Bombengeschwader (Oblt. A. Gabriel, Oblt. F. Cigoš) und einige auch bei Jagdfliegern (Oblt. T. Vybíral) eingeordnet.

Nach dem Krieg blieben mehrere Offiziere bei der Armee. Nach dem Februar 1948 wurden einige von ihnen perseguiert, einige gingen ins Exil, wo sie am Kampf gegen das kommunistische tschechoslowakische Regime teilnahmen (Bogataj, Vybíral, Šesták).

NAD ŽIVOT SVŮJ VLAST SVOU MILOVAL...

Jan Břečka, Moravské zemské muzeum, Brno

Letec Jan Křivda, rodák z Uherského Brodu, účastník
čs. zahraničního odboje za 2. světové války, tragicky zahynul
při havárii 16. 12. 1940 ve Velké Británii.

Byl mrazivý podvečer 16. prosince 1940 a na satelitním letišti honingtonské základny RAF v East Wretham se odehrávaly poslední přípravy před startem. Bombardovací velitelství britského Královského letectva (Bomber Command RAF) připravilo na tuto noc odvetu za nedávný barbarský nálet německé Luftwaffe na město Coventry (14. listopadu 1940). Pod krycím názvem „Abigail“ (podle jména komorné anglické královny Anny) se měl uskutečnit první plošný útok na průmyslové velkoměsto hitlerovského Německa. Za cíl byl vybrán Mannheim v oblasti Bádenska-Württenberska. K náletu byly vedle mnoha jiných určeny také čtyři letouny 311. československé bombardovací perutě, která po intenzivním a rychlém výcviku dosáhla 10. září 1940 bojové pohotovosti a nyní již tři měsíce úspěšně napadala nepřátelské území. Za „kniplem“ bombardéru Vickers Wellington MkIC s označením KX-G (T2577) usedl **Jan Křivda**. Bojový křest měl on i jeho posádka za sebou, nyní je čekal první nálet na cíl v samotném Německu. Neúprosný osud však zatím J. Křivdovi vyměřoval poslední minuty jeho života...

Narodil se 6. srpna 1913 v Uherském Brodě. Vyučil se obchodním příručím, ale od malička toužil stát se letcem. Spolu s kamarádem Františkem Louckým z Brumova a dalšími zájemci založili v roce 1929 v Uherském Brodě odbočku Masarykovy letecké ligy, kde s upřímným zanícením a mladistvým elánem organizovali promítání leteckých filmů, pořádali výstavky leteckých modelů, besedy s letci a také balonové závody. Na uherskobrodském hřbitově se starali o pietní úpravu hrobů letců Jaroslava Krajčí a Oty Beneše, kteří zahynuli při leteckých nehodách v polovině 20. let. Nejvýznamnější akcí jejich odbočky Masarykovy ligy se stal letecký den, který proběhl 3. srpna 1930 v polích u Nivnice. Ve své knize „Mnozí nedoletěli“ vzpomíná na další veřejné vystoupení Křivdův přítel F. Loucký: „*Na 1. máje jsme hrdě kráčeli jako samostatná skupina v průvodu městem a budili pozornost „letadlem“, které jsme si sami zhotovili a přimontovali na jízdní kolo. Jenda s leteckou kuklou a brýlemi toto letadlo „pilotoval“, my ostatní jsme se střídali v držení*

1. Jan Křivda na snímku svého staršího bratra Karla, Uherský Brod, 1935. Foto archiv Jaroslava Popelky.

2. Sgt. Jan Křivda v East Wrethamu, podzim 1940. Foto archiv Jaroslava Popelky.

konců jeho křídel...“ Po dosažení odvodního věku mohl konečně J. Křivda naplnit svůj životní sen a přihlásil se do Školy pro odborný dorost letectva ve Vojenském leteckém učilišti v Prostějově. Po jejím absolvování nastoupil jako pilot na vojenské letiště ve Kbelích, později byl přeložen do Nitry, již v hodnosti četaře délesloužícího. Létal na dvoumotorových bombardérech sovětské výroby SB-2 (v čs. armádě pod označením B-71).

Přišel osudný březen 1939, příchod německých okupantů a propuštění z armády. Jako mnoho jiných, i J. Křivda dospěl záhy k rozhodnutí odejít do exilu a zapojit se do čs. zahraničního odboje. Nejdříve zvažoval odchod do Polska, ale začátek války a rychlé německé vítězství překazilo jeho plány. Nyní zbývala možnost útěku pouze tzv. jižní cestou přes Slovensko a Maďarsko. Týden před vánočními svátky, 19. prosince 1939, se vydal na cestu spolu s přítelem F. Louckým (létal v Anglii u 312. čs. stíhací perutě, později odešel do SSSR a bojoval v řadách 1. čs. stíhacího pluku ve Slovenském národním povstání) a dalším uherskobrodským rodákem poručíkem letectva Vladimírem Kubíčkem (zahynul jako navigátor 311. čs. bomb. perutě při náletu na Německo 17. dubna 1942). Autobusem odjeli do Květné a odtud překročili na lyžích moravsko-slovenskou hranici. V pořádku dorazili do Nového Města nad Váhom, potom vlakem do Bratislavy a již 22. prosince 1939 byli v Budapešti na francouzském konzulátě. Tady se J. Křivda od svých přátel odloučil, v další cestě měl pokračovat přes Rumunsko. To však nevyšlo, proto na vlastní pěst přešel hranice do Jugoslávie a odtud zamířil do Francie. V městečku Agde se stal příslušníkem čs. zahraniční armády. Zanedlouho byl přemístěn k československému leteckému výcvikovému středisku (Dépot de Guerre de l'Aviation Tchecoslovaque) na základnu Mérignac nedaleko Bordeaux, do bojů však již nestačil zasáhnout. Dne 17. června 1940 vyhlásil francouzský rozhlas zprávu, že nový ministerský předseda maršál Pétain požádal Německo o sdělení podmínek příměří. Pro čs. letce to znamenalo jediné – evakuace do Velké Británie, která

byla rozhodnuta pokračovat v boji. J. Křivdovi se podařilo odplout z Bordeaux na palubě norské uhelné lodi a šťastně dorazil do Falmouthu v jihozápadní Anglii.

Po příjezdu na britské ostrovy a krátkém pobytu v čs. vojenském táboře v Cholmondeley se stal J. Křívda příslušníkem nově vzniklé 311. čs. bombardovací perutě v rámci RAF. Obdržel britskou hodnost Sergeant (četař) a začátkem srpna 1940 se na letecké základně v Honingtonu v jihovýchodní Anglii zapojil spolu s ostatními do usilovného výcviku budoucích pilotů, navigátorů, radiotelegrafistů a střelců. Sgt. J. Křívda dokončil pilotní výcvik v listopadu 1940 – tehdy byla 311. čs. peruč pro velké ztráty na krátkou dobu vyřazena z operační činnosti (od 22. října do 8. prosince), aby mohl být doplněn její stav o nově vycvičené posádky. Již 15. listopadu se ve funkci druhého pilota s úspěchem zúčastnil pátrací akce po sestřelených britských letcích ze 115. bombardovací perutě. Letoun Sgt. Jana Hrnčire s posádkou nováčků (J. Křívda, V. Nedvěd, J. Mareš, J. Toul, J. Janoušek) našel ztroskotané Angličany v moři na gumovém člunu a hlídkoval nad nimi, dokud nepřijely záchranné čluny. Upřímné poděkování velitele 115. perutě za záchranu života jeho letců jim všem patřilo plným právem. Svůj bojový křest ohněm si Sgt. J. Křívda (opět na místě druhého pilota) odbyl téhož dne, kdy byla naše jednotka znovu prohlášena za bojeschopnou - 8. prosince 1940. K úspěšnému útoku na francouzský přístav Bolougne-sur-Mer vzlétl jejich Wellington KX-W (R1021) pod vedením legendárního Angličana S/Ldr (Squadron Leader – major) Percyho Charlese Pickarda DCF, tehdejšího instruktora a později styčného důstojníka RAF u 311. čs. perutě. O týden později, 16. prosince, přišel osudný Mannheim a zároveň Křívdova první bojová mise ve funkci kapitána letadla. Jeho posádku tvořili druhý pilot Sgt. Josef Pavelka, navigátor P/O (Pilot Officer – poručík) Vladimír Nedvěd, radiotelegrafista P/O Josef Doubrava, přední střelec Sgt. Jirí Janoušek a zadní střelec P/O Jaromír Toul. Půl hodiny před stanoveným startem byli letci nákladnímiauty přivázeni ke svým strojům. Následovalo zahřívání motorů a rolování ke startu. Dvumotorové řvoucí kolosy se řadily za sebou a čekaly na zelený světelný signál, který se objevil přesně v 18.00 hodin. Křívduv Wellington „G“ jako George se odlepil ze startovací plochy třetí v pořadí. Výbušnými a zápalnými bombami plně naložený letoun se jen těžce zvedal od země a po chvíli bylo zřejmé, že nedosáhne požadované výšky k přeletu nedalekého lesa. Sgt. J. Křívda se ještě pokusil o návrat na letiště, avšak při zatáčce stroj klesl ještě níž, zachytil o vršky stromů a v 18.10 hodin (podle některých údajů v 18.26 hod) se zřítíl.

Svědkem Křívdivy tragické havárie se stal druhý pilot Wellingtonu KX-K Sgt. Vilém Bufka: *“Po krátké motorové zkoušce jsme rolovali na start. Byli jsme na řadě druhí a za námi Honzova posádka. Zahlédl jsem zelené startovací světlo, motory se rozburácely a už Franta nabíral výšku mírnou stoupavou zatáčkou, kterou jsme se vrátili nad letiště, z něhož prosvítala do noci jako bílé korálky světla přistávací dráhy. Pohybující se temný stín byl Honzův stroj, který zrovna startoval. Jeho start mi připadal příliš dlouhý. Upozornil jsem na to Frantu: „Podívej! Nějak ho nemůžou dostat nahoru.“ Franta naklonil letadlo, abychom líp viděli a mýnil: „Asi závada a provádějí okruh na přistání. Jen aby to dostali přes ten les...“ Provedli jsme ještě jeden okruh, abychom mohli sledovat, jak dopadne přistání. Za několik vteřin poté jsme litovali, že jsme neodletěli ihned. Znovu – pokolikáté už? – jsem musel na vlastní oči bezmocně přihlížet, jak se kamarád řítí do záhuby. Letadlo spadlo do lesa asi padesát metrů před jeho koncem – hluchá rána a praskot dolehly až k nám. Vzápětí vyšlehl z trosek plamen a rychle se rozrůstal...”*

V hořících troskách našli okamžitou smrt J. Křívda a přední střelec J. Janoušek, radiotelegrafistovi J. Doubravovi se podařilo uniknout otvorem v trupu letadla. Nesmírně obětavě si po havárii počínal V. Nedvěd, který nejdříve odtáhl do bezpečí od hořícího stroje druhého pilota J. Pavelku a poté se snažil vyprostit J. Toula, uvězněného v zadní střelecké věži. Tlaková vlna po explozi bomb však odmrštila statečného navigátora od letadla, našťastí zůstal nezraněn. Lidem, kteří vzápětí přiběhli z letiště na pomoc, se nakonec podařilo zadního střelce vytáhnout, cestou do nemocnice však podlehl svým těžkým zraněním. Doplnil tak tragickou bilanci na tři mrtvé československé letce. J. Doubrava s V. Nedvědem

3. Pohřeb J. Křivdy, J. Toula a J. Janouška v Honingtonu 20. prosince 1940. Foto archiv Jaroslava Popelky.

začali zanedlouho opět létat, J. Pavelka se mohl k jednotce vrátit téměř po tříletém léčení a rekonvalescenci. Za příkladnou odvahu a statečnost při záchraně kamarádů byl 26. března 1941, jako prvním Čechoslovákem v řadách RAF, udělen V. Nedvědovi Řád britského impéria (Member of the British Empire – MBE).

Druhý den po katastrofě proběhlo vyšetřování trosk Wellingtonu KX-G, které byly rozesety v širokém okruhu ohořelých stromů a spálené půdy v lese nedaleko letiště, u silnice spojující East Wretham se zámečkem Wretham Hall. Tehdejší velitel 311. čs. bombardovací perutě W/Cdr (Wing Commander – podplukovník) Karel Toman-Mareš uzavřel hlášení o příčinách havárie tímto zdůvodněním: „Sgt. Křivda chtěl po startu zatáhnout podvozek a patrně omylem vysunul přistávací vztlakové klapky. Následkem toho nebyl zatížený letoun pochopitelně schopen stoupat a tím, že jej pilot točil zpět na letiště, ztratil ještě výšku. Narazil na stromy a havaroval.“

Ráno 20. prosince 1940 se z honingtonské základny vydal smuteční průvod, doprovázející tři rakve zahalené britskými vlajkami a vezené na vleku nákladního auta. Následující smutný obřad popsal v dopise Františku Louckému příslušník 311. čs. bomb. perutě Šgt. Miroslav Plecítý: „Hudba hrála při východu z campu a smutečním anglickým krokem šel celý průvod pomalu až na hřbitov do blízké vesnice Honington. Přihlásil jsem se k nesení rakví. Jelikož byly přikryty vlajkami, nevěděl jsem, která je Jendova. Jak jsem až u hrobu zjistil, byla to jen náhoda, že jsem nesl Jendu, jak jsem si přál. Pomohl jsem ho spustit do hrobu. Byly hrány smuteční fanfáry a následovaly salvy z pušek. Potom každý z nás po jednom jsme pozdravili kamarády. Ještě chvíli jsme nad hroby stáli, mnoho z nás se slzami v očích. Znovu jsem se vrátil nad Jendovu rakev a pozdravil ho za Tebe: „Honzo, za Frantu Louckých!“ Věř, že jsem plakal, aniž bych se za to styděl. Snad jednou budeš moci navštívit jeho hrob...“ (F. Loucký navštívil hrob svého přítele z mládí několikrát ještě během války, ale tuto smutnou povinnost již nemohl splnit autorovi předcházejících řádků: písecký rodák M. Plecítý zůstal nezvěstný z náletu na Brémy 21. ledna 1942 a jeho jméno je připomenuto v Runnymede na památníku letců, jejichž hroby nejsou známy).

Na hřbitově All Saints Churchyard v Honigtonu (hrabství Suffolk), v hrobě označeném C-10, odpočívá Jan Křivda dodnes. In memoriam byl vyznamenán Čs. válečným křížem

1939 a povýšen do hodnosti rotmistra. Je připomenut na pamětní desce na budově Městského úřadu v Uherském Brodě, jeho jméno nese i jedna ulice v sídlišti Nový Maršov. J. Křívda se stal jedním z prvních čs. letců, kteří tvořili jádro čs. bombardovací perutě ve Velké Británii, bohužel však patřil i mezi její první oběti. Zařadil se mezi 560 příslušníků čs. letectva, kteří padli za 2. světové války. Vzpomínka na něj by neměla nikdy upadnout v zapomnění...

Prameny a literatura:

B u r i á n, Ludvík: *Nad pevninou i nad vodami za svobodu Československa*. Uherské Hradiště, 1995.

K l e m e n t, Bohumil: *Jeden z prvních*. Hlas revoluce, č. 17, 1986.

L o u c k ý, František: *Zůstal jsem sám...* Orbis Praha, 1946.

T ý ž: *Mnozí nedoletěli*. Praha, 1989.

P a j e r, Miloslav: *Křídla míří na Německo*. Svět křidel, Cheb, 1994.

R a j l i c h, Jiří: *Na nebi sladké Francie*. I. část. Praha, 1998.

J a n B ř e č k a (n. 1966), absolvent Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, obor čeština-dějepis (1985–1990). Od roku 1990 pracuje na historickém oddělení Moravského zemského muzea. Zabývá se dějinami čs. domácího a zahraničního odboje v letech 1914–1920 a 1939–1945.

A Man Who Loved His Country More than His Life

A b s t r a c t

Jan Křívda (b. Aug. 6, 1913 in Uherský Brod) decided to leave the country after the arrival of the German invasion army, to enter the ranks of the Czechoslovak exile army. Being a pilot by occupation even before the war, he had become one of the first members of the 311th Czechoslovak bombard- ing wing in the United Kingdom.

However, a tragedy occurred during his first raid over the enemy territory on Dec 16, 1940, when aircraft commander Křívda died in an accident following the take-off. He is buried at the All Saints Cemetery in Honington, England.

Mehr als eigenes Leben hat er seine Heimat geliebt

Z u s a m m e n f a s s u n g

Jan Křívda (geboren 6. 8. 1913 in Uherský Brod) hat sich nach dem Einzug der deutschen Okkupanten im März 1939 entschieden, aus dem Land auszureisen und in die tschechoslowakische Auslandsarmee einzutreten. Als Vorkriegspilot wurde er einer der ersten Mitglieder des 311. Bombengeschwaders in Großbritannien.

Im Dienstgrad des Flugkapitäns sollte er am 16. 12. 1940 seinen ersten Luftangriff auf feindliches Gebiet unternehmen, er verunglückte jedoch bei einer Havarie nach dem Start des Flugzeugs. Jan Křívda liegt auf dem Friedhof All Saints in Honington begraben.

ROMŠTÍ RODÁCI ZE STARÉHO MĚSTA – OBĚTI RASOVÉ PERZEKUCE. (Dodatek k publikaci Staré Město v proměnách staletí.)

Romské osady, označované v úřední terminologii i v lidové mluvě jako cikánské tábory, bývaly shlukem velmi jednoduchých příbytků, stavěných zpravidla na okraji obecní zástavby, případně v menší nebo větší vzdálenosti od příslušných obcí. Na Moravě se objevily první izolované skupiny Romů bydlících pohromadě v Oslavanech a Bohusoudově, později také v dalších místech zvláště v jihovýchodní části země.

Jednou z takových obcí se stalo mj. i Staré Město u Uherského Hradiště, kde jako první zakotvil romský kovář Kašpar Daniel z Véseku s manželkou Viktorou, roz. Holomkovou, která pocházela z Kunovic. Stalo se tak už v polovině 19. století. Do jejich rozvětřujícího se rodu se přiznal nejprve Martin Holomek z Milokoště a po něm přibývali ke Kašparovým potomkům také další životní partneři nebo partnerky z okolních romských rodin.

Někteří z těchto usedlíků byli jako bezdomovci přikazováni do obecního svazku, takže v letech 1876 a 1894 mělo Staré Město vždy 8 a roku 1901 už 20 domovských příslušníků z řad Romů. Všichni se jmenovali Danielové. V meziválečném období se staroměstská romská komunita dále rozrůstala a při sčítání lidu v letech 1921 a 1930 tu bylo sepsáno celkem 64 Romů s příjmením Daniel a Holomek, z nichž byli při prvním sčítání tři dočasně nepřítomni.

Vznikající romská osada měnila několikrát své umístění. Zpočátku se nacházela na Širůchu, později v Předních Kruzích a krátce také na jiných místech. V prvním čtvrtletí roku 1940 v ní četníci evidovali takřka stovku obyvatel, z nichž bylo 22 mužů, 24 žen, 13 mladistvých a 41 dětí (z toho 17 mladších šesti let a 24 školního věku). Všichni se členili do 21 rodin, v nichž bylo 12 manželských párů řádně oddaných, 7 jich žilo ve volné svazku druha a družky a ve dvou kusých rodinách byly živitelkami ovdovělé ženy.

Pár mužů se tradičně věnovalo drobnému kovářství, kdežto většina ostatních příležitostně nádeničila na stavbách, kolem regulace a meliorací, v zemědělství a při dalších sezónních pracích. Ženy doplňovaly a obstarávaly živobytí žebrotou a prostitucí. Žebrat chodily rovněž děti.

Romové obývali nouzové přístřešky předělané z vyřazených železničních vozů. Každý vagon byl uprostřed přepažen, čímž se vytvářely zpravidla dvě obytné místnosti. Malou místnost obývala někdy až sedmičlenná rodina, která se tísnila kolem kamen a postele, jediného to vnitřního vybavení.

Romská osada se vyznačovala dvěma specifiky, která poměrně a často glosoval protektorátní tisk. Spolu se staroměstskými Romy sdílel totiž dobrovolně jejich osud Josef Unger, někdejší učitel známé romské školy v Užhorodě. Po skončení pedagogické činnosti odešel z Podkarpatské Rusi na jihovýchodní Moravu, kde studoval život a kulturu romského etnika a vystupoval na jeho obhajobu v roli jakéhosi advokáta chudých.

Jeho ochránci si tuto podporu neobyčejně považovali, a když nemohl sehnat ve Starém Městě ubytování, poskytli mu k trvalému bydlení dokonce jeden ze svých skromných přístřešků.

Zcela ojedinělou zvláštností staroměstských Romů se stala samostatná třída pro jejich školou povinné děti, která byla v provozu v suterénní učebně ručních prací obecní a měšťanské školy chlapecké v době od 5. listopadu 1940 do 20. února 1943. Třídu navštěvovali výlučně romští žáci ve věku 6–13 let (20 ve školním roce 1940–1941, 19 v následujícím školním roce a 13 v prvním pololetí školního roku 1942–1943), kteří pod vedením třídního učitele Josefa Brzického vynikali všichni ve zpěvu, chlapci také v ručních pracích a děvčata v základních znalostech čtení a psaní.

Za nacistické okupace se stala romská komunita ve Starém Městě terčem rasového pronásledování a její členové podobně jako Romové vůbec byli odvezeni do koncentračních táborů: četníci transportovali menší část obyvatel staroměstské romské osady 5. srpna 1942 do cikánského tábora v Hodoníně u Kunštátu a zbývající část 7. března, 11. března a 7. května 1943 do cikánského tábora v Auschwitz-Birkenau. Seznamy transportovaných do jednoho ani druhého z uvedených táborů nejsou k dispozici.

Táborové evidence vězňů uvádějí však u jednotlivých osob vedle jejich jmen a vězeňských čísel také místa a data narození, respektive úmrtí. Podle těchto jediných dosud identifikačních informací lze sestavit alespoň následující seznam Romů, kteří se narodili ve Starém Městě a dolehla na ně nucená táborová koncentrace.

Poř. č.	Jméno a příjmení	Vězeňské číslo	Datum narození	Datum úmrtí
1.	Antonín Daniel	AB 1078	10. 1. 1910	27. 7. 1943
2.	Antonín Daniel	AB 8664	2. 5. 1918	27. 12. 1943
3.	Bohumil Daniel	H 3420, AB 8638	21. 5. 1913	12. 11. 1943
4.	Drahomír Daniel	AB 1206	1936	11. 7. 1944
5.	Emil Daniel	AB 1252	3. 4. 1942	6. 8. 1943
6.	František Daniel	AB 985	7. 4. 1903	4. 7. 1943
7.	František Daniel	AB 7200	18. 7. 1926	?
8.	František Daniel	AB 1205	21. 9. 1931	-
9.	František Daniel	H 3278, AB 8527	17. 7. 1940	10. 3. 1944
10.	Jan Daniel	AB 4788	1930	8. 5. 1943
11.	Jan Daniel	AB 1085	1932	?
12.	Jan Daniel	AB 4500	1937	29. ? ?
13.	Jan Daniel	AB 986	3. 7. 1942	12. 4. 1943
14.	Jaroslav Daniel	H 3335, A ?	8. 4. 1915	?
15.	Jaroslav Daniel	AB 4787	16. 5. 1924	? 5. 1943
16.	Jiří Daniel	AB 1204	24. 4. 1930	-
17.	Josef Daniel	H 3266, A ?	27. 10. 1868	?
18.	Josef Daniel	AB 1189	1. 8. 1911	28. 6. 1943
19.	Ladislav Daniel	AB 8810	24. 3. 1908	-
20.	Ladislav Daniel	AB 924	28. 8. 1928	?
21.	Milan Daniel	AB 1084	1933	-
22.	Miroslav Daniel	AB 1073	23. 2. 1940	25. 5. 1943
23.	Oldřich Daniel	AB 1188	26. 6. 1938	-
24.	Petr Daniel	AB 4392	29. 6. 1926	-
25.	Raimund Daniel	AB 925	29. 4. 1936	? ? 1943
26.	Stanislav Daniel	H 3257, AB 8503	27. 12. 1937	?
27.	Stanislav Daniel	H 3265, AB 8513	8. 12. 1941	?
28.	Štěpán Daniel	AB 8809	8. 10. 1919	-
29.	Štěpán Daniel	AB 1086	2. 3. 1920	-
30.	Václav Daniel	AB 1190	5. 11. 1900	?
31.	Václav Daniel	AB 1213	10. 8. 1928	?
32.	Valentin Daniel	AB 6141	3. 4. 1896	7. 8. 1943
33.	Vladislav Daniel	AB 1186	26. 6. 1913	27. 4. 1943
34.	Vladislav Daniel	AB 1074	31. 8. 1917	-
35.	Zdeněk Daniel	AB 1083	1933	-
36.	Anežka Danielová	AB 1358	9. 9. 1914	5. 12. 1943
37.	Apoléna Danielová	H 3270, AB 9251	26. 3. 1887	23. 4. 1944
38.	Blažena Danielová	AB 1134	23. 12. 199	-
39.	Dagmar Danielová	AB 1138	8. 6. 1941	9. 6. 1943
40.	Drahomíra Danielová	AB 1360	19. 5. 1940	28. 4. 1943
41.	Eliška Danielová	AB 1239	23. 7. 1929	30. 10. 1943
42.	Eva Danielová	AB 1231	28. 10. 1942	-
43.	Františka Danielová	AB 1412	5. 3. 1867	19. 3. 1943
44.	Františka Danielová	AB 1352	29. 3. 1936	16. 1. 1944
45.	Jarmila Danielová	AB 1434	16. 1. 1929	3. 2. 1944
46.	Jiřina Danielová	AB 1137	14. 2. 1926	6. 2. 1944
47.	Květoslava Danielová	H 3267, AB 9246	13. 3. 1940	23. 2. 1942
48.	Leopolda Danielová	AB 1229	9. 3. 1937	-

49.	Marie Danielová	AB 1230	31.12.1907	6. 3. 1944
50.	Marie Danielová	AB 5325	1909	17. 12. 1943
51.	Olga Danielová	H 3267, AB 9247	11. 4. 1932	1. 7. 1944
52.	Pavína Danielová	AB 1135	11. 2. 1937	14. 9. 1943
53.	Scholastika Danielová	H 3271, AB 1254	6. 3. 1906	2. 2. 1944
54.	Soňa Danielová	H 3270	30. 11. 1941	27. 10. 1942
55.	Stanislava Danielová	AB 1359	6. 6. 1937	10. 7. 1943
56.	Veronika Danielová	AB 5335	16. 7. 1936	18. 5. 1943
57.	Viktorie Danielová	H 3269	28. 5. 1857	3. 12. 1942
58.	Vlasta Danielová	AB 5313	29. 11. 1928	9. 2. 1944
59.	Vlasta Danielová	AB 1136	1. 11. 1942	2. 6. 1943
60.	Vojtěška Danielová	H 3270, AB 9946	8. 5. 1930	7. 6. 1944
61.	Zdenka Danielová	AB 1139	11. 3. 1924	28. 3. 1944
62.	Zdenka Danielová	AB 1224	25. 10. 1934	-
63.	Antonín Holomek	AB 1076	1878	12. 6. 1943
64.	Antonín Holomek	AB 4632	26. 12. 1895	?
65.	Antonín Holomek	H 3268	6. 12. 1924	8. 12. 1942
66.	František Holomek	AB 1055	25. 4. 1879	? ? 1943
67.	František Holomek	AB 8655	12. 1. 1908	?
68.	Jan Holomek	H 3268, AB 8516	23. 11. 1935	?
69.	Jaroslav Holomek	H 3268, AB 8515	16. 8. 1930	?
70.	Jindřich Holomek	AB 1072	15. 3. 1914	?
71.	Karel Holomek	AB 8517	9. 4. 1933	?
72.	Kašpar Holomek	AB 4735	5. 1. 1919	19. 8. 1943
73.	Miroslav Holomek	AB 1192	24. 6. 1940	-
74.	Václav Holomek	AB 1187	20. 6. 1931	-
75.	Vincenc Holomek	AB 8507	1887	3. 6. 1943
76.	Zdeněk Holomek	AB 887	9. 11. 1942	31. 3. 1943
77.	Anastázie Holomková	AB 5308	13. 1. 1892	4. 6. 1943
78.	Božena Holomková	AB 5331	1. 12. 1912	31. 3. 1944
79.	Drahomíra Holomková	AB 1032	7.1. 1921	-
80.	Emílie Holomková	H 3363, AB 9180	23. 2. 1925	14. 4. 1944
81.	Jarmila Holomková	H 3268	1. 4. 1938	14. 1. 1943
82.	Jarmila Holomková	AB 1319	28. 4. 1938	-
83.	Květoslava Holomková	AB 1241	12. 2. 1940	7. 12. 1943
84.	Ludmila Holomková	AB 1145	19. 10. 1940	-
85.	Mariana Holomková	H 3232	28. 12. 1864	21. 3. 1943
86.	Marie Holomková	H 3362	17. 1. 1893	15. 6. 1943
87.	Marie Holomková	H 3268	20. 3. 1906	10. 2. 1943
88.	Marie Holomková	AB 5334	12. 12. 1908	26. 7. 1943
89.	Marie Holomková	AB 1343	5. 1. 1915	17. 2. 1944
90.	Otýlie Holomková	H 3363, AB 9175	19. 7. 1916	28. 6. 1944
91.	Vlasta Holomková	H 3268	1. 11. 1927	10. 3. 1943

Zkratky a značky:

A	koncentrační tábor Auschwitz	H	cikánský tábor Hodonín
B	koncentrační tábor Buchenwald	-	údaj neuveden
AB	cikánský tábor Auschwitz-Birkenau	?	údaj neznámý

Ctibor Nečas

UHERSKOOSTROŽSKÉ ŠKOLSTVÍ V PRVNÍ POLOVINĚ 19. STOLETÍ.

(Dodatek k monografii o tomto městě.)

V roce 2000 vyšla doposud nejrozsáhlejší vlastivědná publikace věnovaná slováckému městu Uherský Ostroh. Autorský kolektiv v ní postupně představil dějiny této lokality od prehistorie až po současnost. Komplexnost pojetí doplňují kulturní a etnografické exkurzy. Kniha tedy sumarizuje poměrně značné množství informací a (nejen) díky tomu se řadí k velmi hodnotným. Chronologická šíře záběru nicméně nemohla nabídnout informační definitivu a ne každý zde tudíž nalezne, co hledá či co jej zajímá. Svoji poznámkou bych chtěl přispět k doplnění ostrožské dějinné mozaiky. Mám na mysli školskou problematiku, konkrétně pasáž věnovanou novodobému ostrožskému školství,¹ jež zůstalo poněkud stranou zájmu.

Tato drobná subkapitola přináší údaje známé již z vlastivědných předchůdců nejnovější monografie nebo ze speciálních tematických publikací.² Všechny zmiňované práce více či méně vycházejí z primárních textací od Borůvky³ a Lukáše,⁴ které jsou součástí městské kroniky. Tyto texty by ovšem bylo třeba podrobit důkladnější analýze a společně s dalšími relevantními prameny poté vytvořit kompaktní obraz ostrožského školství v průběhu staletí. Pravdou ovšem zůstává, že nově rekonstruovat dějiny např. české obecné školy pro období před rokem 1945 je z důvodů absence pramenů (rozsáhlá skartace) velmi obtížné.

Moje dodatky jsou především lokačního charakteru a budou se týkat městské obecné školy, kam docházely děti z jazykově českých rodin z Uherského Ostrohu a z osady Rybáře (než byla přiškolená ke škole v Ostrožském Předměstí, dnešní součásti města). Borůvka charakterizuje podmínky ostrožského školství v 1. polovině 19. století takto: „Koncem 18. století jest zaznamenán jako školní budova domek ležící nyní poblíž brány, vedle domku č. 29 směrem k městu židovskému. V tomto domku byla městská škola do r. 1832... Roku 1832 odkoupilo město od velkostatku dvoupatrovou budovu, související těsně s hospodářskými budovami zámeckými, kde dosud býval sklad soli pro celé panství... V této budově byla umístěna městská škola ...“⁵ Pro úplnost je možno dodat, že domek, který sloužil jako škola na konci 18. století, měl číslo popisné 30. Lokalizace tohoto sídla vychází z kolorova-

ného plánu města z roku 1791. Potud je vše v pořádku. Chybný je rok 1832, jenž měl být posledním vyučovacím v budově č. 30. Borůvka při sepisování městské kroniky jistě disponoval množstvím historických materiálů, coby vzdělaná osoba (byl učitelem v předměstské škole) měl i předpoklady pro jejich kvalitní interpretaci, ale v případě datace změny vyučovacích prostor se mylil. K roku 1832 se váže pouze odkoupení budovy patřící lichtenštejnskému velkostatku městem Uherský Ostroh, školu sem město nepřemístilo, jak konstatoval Borůvka, škola zde již nějakou dobu byla. Pravděpodobně fungovala v provizorních podmínkách, k rekonstrukci skladiště mohlo město přistoupit až po jeho koupi. S rokem 1832 se do „Solárny“, jak se škole přezdívalo, patrně jen natrvalo nastěhoval nadučitel se svým pomocníkem a upravil se interiér učebny a ostatních prostor.

O sídle školy před rokem 1832 vypovídá pramen mimořádně cenný – stabilní katastr, resp. jeho indikační skica, datovaná rokem 1827.⁶ Je až s podivem, že tento pramen zůstal pro dějiny města doposud nepovšimnut (jeho faktografický potenciál je pro období 1. poloviny 19. století neoddiskutovatelný). Z něj je zřejmé, že již k tomuto datu sídlila škola právě ve východním cípu komplexu hospodářských budov při zámku. Navíc tato dvoupatrová budova (č. 102) sloužila jako vyučovací centrum nejspíše již dvě desetiletí. Roku 1808 totiž došlo ve městě k požáru,⁷ při kterém vyhořela i tehdejší školní budova č. 30. Lze se domnívat, že se po této události přemístila výuka do č. 102, které pro účely školy poskytla lichtenštejnská rodina, konkrétně majitel panství Jan I. Josef z Lichtenštejna. Tuto hypotézu, stejně tak jako bližší okolnosti požáru, by ovšem nejlépe zodpovědělo studium příslušných materiálů z fondu velkostatku.

Aleš Vyskočil

Poznámky:

- ¹ *Uherský Ostroh*, Uherský Ostroh 2000, s. 216–219. Jiří Č o p e k je autorem kapitoly „*Pro měny města v letech 1850–1950*“, jejíž součástí je i stať o novodobém školství v Uherském Ostrohu.
- ² L u k á š, L.: *Paměti města Ostrohu*. Ostroh 1953, s. 142–145; 100 let školy v Uherském Ostrohu, Uherský Ostroh 1992, s. 4–7, na přípravě almanachu se podíleli Jaromíra Fuxová, Věra Hendrychová a Vlastimil Vaněk.
- ³ *Pamětní kniha města Uherský Ostroh I.*, uložena na Městském úřadě v Uherském Ostrohu

- (dále jen *Pamětní kniha*), pasáže psané Janem Borůvkou, s. 29-31.
- 4 *Pamětní kniha*, pasáže psané Ludvíkem Luškáčem, nestránkováno.
- 5 *Pamětní kniha*, pasáže psané Janem Borůvkou, s. 30.
- 6 Moravský zemský archiv v Brně (MZA), fond D 9, stabilní katastr města Uherský Ostroh, evid. č. 358, sign. 1504.
- 7 *100 let školy v Uherském Ostrohu*. Uherský Ostroh 1992, s. 4.

ČEŠI NEBO MORAVANÉ? K vývoji národního vědomí na Moravě. Konference, Brno, 28. 2. 2001.

Konference nazvaná *Češi nebo Moravané?* se vrátila k tématu, o němž se intenzivně diskutovalo na počátku 90. let. Bylo proto zajímavé sledovat, jak naše poznání v otázce národního a zemského vědomí obyvatel Moravy za deset let pokročilo. Jednání zahájil poměrně rozsáhlým úvodem do celé problematiky J. Pánek, ředitel Historického ústavu AV ČR, který společně s Historickým ústavem Masarykovy univerzity v Brně konferenci uspořádal. Diskusní příspěvky byly chronologicky rozděleny do tří bloků. Hned první blok potvrdil, že vztahy mezi Moravou a Čechami a mezi Moravany a Čechy se dosud nejdůkladněji zabývali historikové středověkých a novověkých dějin, především pak badatelé z Masarykovy univerzity. Vedle tří fundovaných referátů (L. Jan, J. Mezník a T. Knoz) zaujal rovněž koreferát M. Wihody o první moravské kronice, stejně jako úvodní slovo a komentáře k jed-

notlivým příspěvkům moderátora prvního bloku J. Války. S dílčími koreferáty vystoupili ještě L. Sulitková a R. Fukala, jehož zásluhou se hovořilo také o Slezsku. V druhé části jednání, věnované 19. století, vystoupili se zásadními příspěvky P. Cibulka, M. Řepa a moderátor bloku J. Malíř. Zdá se, že právě v dějinách 19. století nastal zřetelný pokrok v bádání o podstatě národního vědomí českého obyvatelstva na Moravě. Dvěma detailními pohledy tuto část jednání uzavřely koreferáty J. Havránka a J. Štaifa. Při uvádění bloku zasvěceného 20. století poznamenal moderátor J. Harna, že historikové nejnovějších dějin svůj přístup ke sledované otázce zatím jen hledají, a to platí, paradoxně, zejména pro první polovinu 20. století. Nepřekvapilo proto, že dva ze tří hlavních referátů přednesli politologové (M. Strmiska, M. Mareš) a věnovali se současnosti. Doplnil je J. Pernes, který referoval o snahách o obnovu zemského zřízení v letech 1968-1969. Dva koreferáty badatelů z olomoucké univerzity (D. Schallner, M. Trapl) se dotkly problematiky moravských Němců v meziválečném období, další dva (L. Slezák, O. Uličný) se věnovaly ne nepodstatné jazykové dimenzi tématu. V závěrečné diskusi vystoupili s dílčími příspěvky, věnovanými vesměs dějinám 20. století, E. Broklová, J. Bílý, J. Pecl a P. Balcárek. Jediný zahraniční účastník, D. Kováč ze Slovenska, nás ve svém příspěvku zavedl na moravsko-slovenské pomezí, přesněji do oblasti Slovácka a západního Slovenska. Konferenci zpestřila mnohdy příliš emocionální vystoupení příznivců větší míry moravské samosprávy, kteří akci pojali spíše jako prostor pro prezentaci svých názorů.

Milan Řepa

DĚJINY UMĚNÍ

JIŘÍ VLACH, SOCHAŘ A MEDAILÉR

Milada Frolcová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

V letošním roce uspořádala Galerie Slováckého muzea v Uherském Hradišti autorskou výstavu Jiřímu Vlachovi. Soubor více než sta artefaktů, reliéfů, plastik a kreseb, vytvořených v časovém horizontu téměř dvaceti let, je nejen dokladem usilovné tvůrčí práce, ale současně je dokumentem o člověku, o jeho životě.

Moravské sochařství dalo již v minulosti našemu výtvarnému umění řadu vynikajících osobností, obdivuhodných artefaktů, které mají své pevné místo v kontextu evropského umění. Tradice a kontinuita nebyla narušena, přetrvává a pokračuje i v současnosti, jak je zřetelné z kolektivních a autorských výstav, pořádaných u nás i v zahraničí. Díla Jiřího Vlacha, pozoruhodné umělecké osobnosti (žije a tvoří ve Starém Městě), se řadí k těm, které na žádné významné sochařské přehlídce (komorní plastika a medailérství) nechybí. V odborných kruzích je v posledních asi deseti letech jeho jméno spojováno s organizováním bienálních mezinárodních sympozií lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uherském Hradišti. Hradištská veřejnost ho zná zejména jako pedagoga hradištské „umprumky“, který již od poloviny 70. let předává své zkušenosti výtvarnému dorostu.

Proměny Vlachovy tvorby jsou sledovány a dokumentovány především ve Slováckém muzeu a v Moravské galerii v Brně. Také na stránkách odborného tisku je mu věnována systematická pozornost od počátku 80. let. K prvním závažnějším písemným zmínkám patří katalogy k samostatným výstavám, které připravili J. Lakosil, J. Hockeová, K. Holešovský nebo později B. Gabrielová, A. Hejlová, J. Pelikán a L. Belohradská. Další údaje nalezneme v katalogích kolektivních výstav a drobnější příspěvky a recenze v odborném či denním tisku. Podrobnější studii o autorovi přinesl V. Procházka v Bulletinu Moravské galerie a také K. Holešovský v Numismatických listech. Kompletní bibliografii a biografická data k roku 1985 zpracovala Bronislava Gabrielová, další vybrané údaje jsou obsaženy v katalogu k autorské výstavě pořádané Oblastní galerií výtvarného umění v Chebu (1990), v katalogu vydaném Galerii M.A. Bazovského v Trenčíně (1990) nebo v katalogu 3. Mezinárodního kvadriennale medailí v Muzeu mincí a medailí v Kremnici z roku 1993. Rovněž pracovní katalogy, vydané při příležitosti jednotlivých ročníků Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uherském Hradišti, udávají některé dílčí informace.¹ Od roku 1994 se Vlachovo jméno častěji objevuje ve spojení s aktivitami výtvarné skupiny Trojkolka² (týká se nejen výstav a pracovních setkání, ale také odborných příspěvků V. Procházky, N. Šeňové-Vitanovské).

1 Večer, 1979, 195×195 mm.

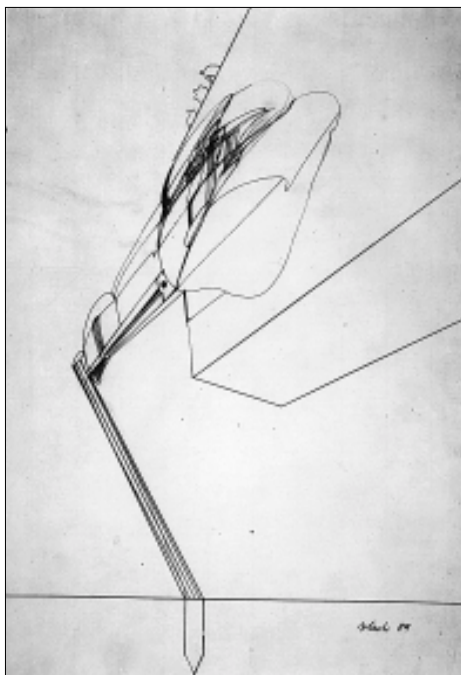
2. Za volantem, 1981, bronz, 190×180 mm.

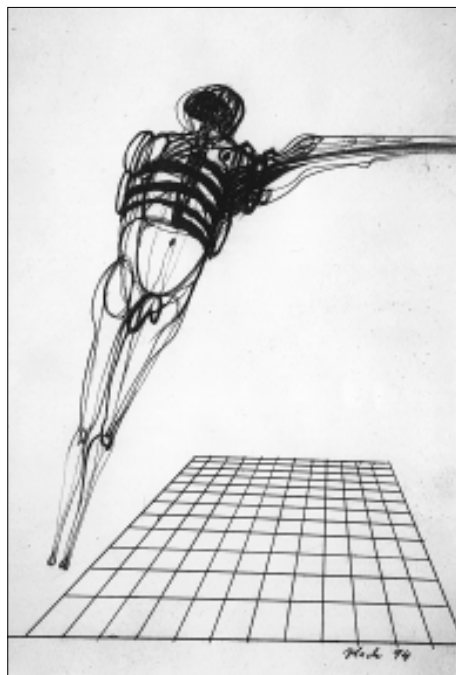
3. Na procházce, 1985, bronz, 285×253 mm.

Biografické střípky

Jiří Vlach se narodil 14. srpna 1946 v Žarošicích³ v rodině nadšeného vlastivědného pracovníka Jaroslava Vlacha, vyučeného typografa, který dlouhá léta působil jako knihovník na Univerzitě Palackého v Olomouci. Cesta za uměním byla pro Jiřího v podstatě přímočará. Otec měl pochopení pro synovy umělecké sklony a od začátku ho v jeho zálibě podporoval. Vyjednal mu první cenné lekce u keramika doc. Stanislava Vymětala na katedře výtvarné výchovy Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Studium na Střední uměleckoprůmyslové škole v Uherském Hradišti a posléze na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze bylo jen logickým vyústěním v dalším rozvíjení uměleckého talentu. Po absolutoriu vysoké školy a po jednoroční vojenské službě v Klatovech se vrátil do Uherského Hradiště. V roce 1974 začal učit na uměleckoprůmyslové škole (na oboru keramiky,⁴ zpočátku společně se svým bývalým učitelem sochařem Stanislavem Mikuláštkem, v roce 1976 převzal vedení oboru). Jeho pedagogická činnost trvá dodnes. Za tu dobu prošla jeho rukama řada studentů, nových adeptů umění, z nichž mnozí se prosadili a jsou ve své práci velmi úspěšní. Přestože s uměleckou prací začínal na hrnčířském kruhu (na

1. Bez vody, 1989, kresba tužkou, 41×29 cm.

5. Figura, 1992, kresba tužkou, 41×29 cm.

začátku studia u Jana Kavana se uvedl řadou váz, provedených starobyklým technologickým postupem – zakuřovanou keramikou,⁵ žádné z jeho sochařských děl není provedeno v keramice (s výjimkou některých realizací pro architekturu,⁶ na některých spolupracoval se svým bývalým učitelem Stanislavem Mikuláščíkem).

Akademický sochař Jiří Vlach patří ke generační vlně umělců, kteří studovali v uvolněné atmosféře konce 60. let, v období, které bývá považováno v českém umění za přelomové, protože jednak ukončilo etapu socialistického realismu a jednak vytvořilo předpoklady, které určují podobu umění až do současnosti. Ani železná opona totality, ani období normalizace 70. a 80. let nemohlo zastavit umělecký vývoj, který bouřlivě zasáhl do všech výtvarných oborů včetně sochařství. Nakonec všechny druhy umění den ze dne pracují na svých vlastních metamorfózách, experimentují, mění své klasické podoby – až po doslovné zmizení sochy, obrazu a jejich nahrazení novými médii. Záleží jen na každém z tvůrců, jakým způsobem vysloví svou výpověď o sobě a o světě, na jakou cestu se vydá. Jiří Vlach je autorem, který preferuje klasické prostředky pro vyjádření svých uměleckých představ. Ačkoli je původním zaměřením keramik a také v současnosti vede keramický obor na hradištské Střední uměleckoprůmyslové škole, smysl svého tvůrčího úsilí nalézá především v umění „malých forem“ (v miniaturizované ploše medaile a plakety, v komorní plastice). Od konce 70. let, kdy byly jeho práce poprvé vybrány do československé kolekce pro mezinárodní medailérskou přehlídku FIDEM⁷ do Lisabonu (1979), je v odborných kruzích hodnocen zejména jako medailér a představitel naší drobné zvláště reliéfní plastiky, který participuje na všech významných domácích i mezinárodních medailérských přehlídkách. A zde se mu zatím dostalo také největších úspěchů a ocenění, např. v roce 1989 Cena Grand prix II. Mezinárodního kvadriennale mincí a medailí v Kremnici nebo hlavní cena 19. mezinárodního sympozia v maďarské Nyíregyháze v roce 1995.⁸ Pro tlumočení svých uměleckých vizí zvolil klasickou starobyklou techniku známou už ve starověku lití bronzu na ztracený vosk.⁹ „V tomto tvárném materiálu modeluje své plakety i medaile do tvarově diferencovaného nízkého reliéfu, jež obdařuje malířskými nuancemi světla a stínů ...“¹⁰

Technika ztraceného vosku dovoluje uplatnit a zvýraznit všechny odstíny sochařské virtuozity. Jasná plasticko grafická osnova spojuje veškeré modelační prvky (s různou intenzitou ryté linie a čáry, stopy nervních dotyků, otisky prstů, jemně konkávní a konvexní tvary) do harmonické uvážlivě konstruované kompozice. Pro tyto přednosti je tento technologický postup mezi sochaři velmi oblíbený. Litá plaketa a medaile poskytuje umělci poměrně dostatečné možnosti pro vyjádření uměleckých představ. Oproti ražené medaili mu dává svobodu a navíc oficiální kulturní politika (podobně jako i v dalších státech socialistického bloku – Maďarsku, Polsku) projevovala vůči litým medailím a plaketám dostatek tolerance. Medailéři měli možnost zejména na mezinárodních prezentacích FIDEM nebo na pracovních sympozích vymanit se z téměř hermetického uzavření „socialistického umění“ a sledovat umělecké dění ve svobodném světě. A tak se tento sochařský obor stal i důležitým dokumentačním elementem normalizačního období.

Jiří Vlach se pravidelně zúčastňoval nejen přehlídek FIDEM, ale také dalších mezinárodních setkání medailérů.¹¹ Hned v roce 1980 byl přizván k účasti na mezinárodním sympoziu do lotyšské Dzintari (společně s dalšími devíti sochaři z Maďarska, Polska, Bulharska, Rumunska, Německa, a dalších zemí). Pro mladého, umělecky však zralého, sochaře se stalo důležitým z pracovního (nabytím nových zkušeností a kontaktů) i lidského hlediska (uzavřením přátelství, která trvají dosud). Společně s maďarskou sochařkou Erikou Ligeti a polským sochařem Krzysztofem Jakubem Kedzierskim založili skupinu Maniana,¹² která se veřejnosti představila ještě ve stejném roce v Rize (na výstavě výsledků sympozia) a v roce 1981 v Maďarsku v Szentendré. Poslední společné vystoupení skupiny se uskutečnilo ve Varšavě v roce 1984. Někteří lotyšští „sympozijníci“ (Erika Ligeti, Janis Karlovs) se potom zúčastnili prvního medailéřského sympozia v České republice, které vzniklo z Vlachova podnětu v roce 1988 (na realizaci jednotlivých ročníků, které se konají bienálně se vždy neúnavně organizačně podílí). V posledním desetiletí se jeho jméno ve spojení s Mezinárodním sympoziem lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uherském Hradišti¹³ velmi často cituje. Uherské Hradiště se díky tomuto projektu stalo vedle slovenské Kremnice a maďarské Nyíregyházy jedním z důležitých center středoevropského medailérství.

Rok 2001 byl pro Jiřího Vlacha programově velmi náročný. Kromě povinností, spojených s pedagogickou činností na uměleckoprůmyslové škole, byl na jaře (duben-květen) pozván do maďarské Nyíregyházy na jubilejní 25. ročník sochařského sympozia, kterého se tentokrát zúčastnili pouze nositelé hlavních cen jednotlivých ročníků (jako držitel hlavní ceny 19. sochařského sympozia z roku 1995) a současně zde participoval na kolektivní výstavě Bronzötö műhelyek, kde se představily i výsledky hradištského sympozia. V létě (přelom července a srpna) zorganizoval v sochařských ateliérech uherskohradištské SUPŠ setkání výtvarné skupiny Trojkolka (kromě Milady Othové a Michala Vitanovského se ho zúčastnili polští sochaři – Jacek a Tadeáš Dworski), v srpnu se svými kresbami prezentoval na členské výstavě Sdružení Q ve Žďáru nad Sázavou a v současnosti probíhá jeho autorská výstava v Galerii Slovákého muzea v Uherském Hradišti a v Medailérském muzeu v polské Wroclawi, kde vystavuje se skupinou Trojkolka + host (zde je Vlachova tvorba zastoupena více než dvaceti artefakty).

Vlach od počátku patřil k těm umělcům, kteří upoutávají oprávněnou pozornost jak české tak i zahraniční odborné veřejnosti. Je významným spoluvůrcem moderní české medaile, plakety a drobné plastiky. Vzhledem k tomu, že se zabývá výhradně litou plaketou a medailí (v celé dosavadní tvorbě existuje jediná ražená oboustranná medaile – ke 40. výročí založení firmy Mesit a. s. v Uh. Hradišti z roku 1992) a že v tomto směru není determinován požadavkem objednávky, je jeho dosavadní dílo originální, osobité a nespoutané konvencí. Také proto o jeho práce projevují zájem nejen naše státní galerie a muzea, ale i zahraniční. Jsou zastoupeny např. v Národní galerii v Praze, v Moravské galerii v Brně, British musem v Londýně, Városi galerii v Nyíregyháze, Slovenské národní galerii v Bratislavě a v dalších veřejných i soukromých sbírkách.¹⁴

Několik poznámek k tvorbě

Rané práce Jiřího Vlacha jsou ovlivněny ještě pražským studijním pobytem na škole a jsou reakcí na aktuální tendence světového umění, s nimiž se studenti v období liberalizace společenských i uměleckých poměrů 60. let mohli setkat na výstavách, v diskusích v ateliérech.¹⁵ Brzy však jeho dílo překvapilo osobitostí výtvarného jazyka a výtvarného sdělení. Bylo stejně jako nyní neseno „vnitřním principem syntézy zrakově smyslového a expresivně konstruktivního názoru...“.¹⁶ Převážná část práce byla a je zaměřena na volnou tvorbu spíše komorního charakteru, i když ani on neunikl zcela diktátu společenských zakázek a určitému přizpůsobení se věci, ovšem pouze při spolupráci s architekty (v realizacích pro architekturu se často přidržoval realistického názoru).

Pro práce z přelomu 70. a 80. let jsou charakteristické poetické varianty ženských torz, aktů v plastice i v nízkém reliéfu plaket a medailí, portrét. Rovněž kresebné studie (v tužce), které často předcházejí plastikám, jsou převážně figurální a zachycují bezprostřední myšlenkový postřeh autora. Je to především přirozená psychologická dispozice umělce, která ho přitahuje ke tvarům relativně trvalým a stálým. Souběžně s tím se projevuje zaujetí dalšími elementárními prvky biomorfologickými, geometrickými či strukturami. Do Vlachovy poetiky pronikají přírodní motivy. Jsou realizovány přesvědčivou koncepcí, velkorysým rozvržením, imponující jistotou a sochařskou suverénností na straně jedné, a na druhé jednoduchou někdy téměř nedotaženou linií, záměrnou zkratkovitostí, v níž se ukrývá tušení krajiny či náznak pohybu, energie (Soumrak, 1986, Krajina, 1982). Tato dvojakost zřejmě souvisí s životní filozofií, uměleckou a lidskou citlivostí, realitou a snem a projevuje se zejména v novějších pracích. Tak jako život lidský má své proměny i život uměleckých forem prochází určitými změnami a vývojem. Neznamena to však, že by se umělec k některým motivům či ověřeným finesám a zvyklostem neměl vracet. U Vlacha se tyto změny projevují v určitém propojení modelovaného tvaru s prostorem (Křídlatec, 1998, Dráp 2000, Bez potlesku, 2001), v průzorech do kruhové medaile (Dráp, 1991, Ciferník, 1992), v určité fragmentárnosti či seriálnosti příběhu plakety či kresby, v barevnosti kreseb.

Rozpětí autorova tvůrčího zájmu je široké. Zahrnuje kromě klasické sochařiny a medailérství také kresbu, okrajově ilustraci (Psí víno), realizace pro architekturu, reliéfy na zvonu. Škála výrazových prostředků v rozsáhle koncipovaném žánrovém programu má rozpětí od intimně expresivně lyrického pojetí přes náměty filozofické, motivy ze světa přírody až k záznamům subjektivně modelované zrakové zkušenosti, představujícím zaujetí člověkem, pohybem lidského těla. Jednotlivá díla mají svůj pevný řád, vlastní slovník pojmů, jsou pohledem do duše umělce, obrazem jeho vnitřního světa, docela soukromého, zašifrovaného spleť symbolů, náznaků a významových posunů. Podněty mají většinou reálný základ, vycházejí z určitých životních situací a zkušeností, vzpomínek. Plastikám a plaketám nechybí fantazie, tvůrčí jiskra, příběh ovšem bez literární popisnosti, někdy zvláštní nadsázka, ani specifický smysl pro humor optimistického skeptika (občas se stopou cynismu – Sousedská výpomoc, 2000, Dirigent, 2000, Optimismus, 1993). Jednou čerpá z elementů živé či neživé přírody, jejichž vytříbenou skladbou vyplňuje plastický výjev obsahu, v němž je často kladen důraz na překvapivě důležitý detail. Jindy zase vychází z abstraktního tvarosloví, či pohybu lidského těla nebo se přiklání k jinotajným alegoriím či nápovědím, v nichž se promítá rituál výtvarného myšlení a řeči. Rozmanitý je rovněž rejstřík námětů. Čerpá z elementů živé i neživé přírody, reaguje na ohrožení přítomnosti civilizačními problémy (kresba Vodopád, 1982, plastika Vodopád, 1995 – jsou poslední prameny čisté vody), nebo je zaujat ženským tělem, jeho estetickými i emocionálními podněty. Zcela výjimečná je inspirace historická (medaile J. A. Komenského, 1990, návrhy na jáchymovský morový tolar apod.).

Ve Vlachových reliéfech, plastikách nebo kresbách však vždy najdeme příběh, cit pro napětí, smysl pro hru, kterou rozehrává už samotný akt tvoření. Je v nich místo i pro náhodu, která přeje připraveným. Většina z nich vzniká přeměnou reálného impulsu v přiléhavou metaforu. „Křehká noblesnost umělcovy harmonické osobnosti, nepostrádající lidsky propletenou přitažlivost přirozené elegance, prochvívá i jeho sochařskými díly, kultivujíc přednes do podmanivých finés výtvarné brilance...“ (K. Holešovský).

Velmi důležité místo ve Vlachově díle zaujímá kresba. Je základním stavebním kamenem dosavadní práce. Zprostředkovává divákovi přímý kontakt s vnitřním světem umělce. Autor zachycuje a definuje věci, které ho napadají během dne nebo v čase nebo se vynořují z paměti. V kresbách zaznamenává své inspirace a úvahy, mohou být reakcí na určité prožitky či reminiscenci na konkrétní dílo (kresba Brusel, Brusel..., 1998). Některé jsou bytostně svázány s finální plastikou nebo reliéfem. Většina z nich je však (zvláště v současnosti) zcela autonomním projevem, od počátku zamýšlena jako definitivní. Námětově jsou různorodé (stejně jako v případě medailí a plaket), k některým motivům se i po letech vrací. Pro starší kresby je typické použití pouze tužek různých stupňů tvrdosti, kde ostrá často jednoduchá kresebná linie, umocněná množstvím vlasových čar koresponduje s výraznými tahy měkkou tužkou v kontrastu s čistou plochou papíru, podtrhuje dynamičnost, expresivitu i konstruktivní smysl autorova talentu. V nových se objevuje nový prvek – barva (akvarel), která je dalším výrazem hlubokého emocionálního prožitku a osobitého výtvarného smýšlení, a „koláž“.¹⁷ I zde však dominuje krása několika jistých a neomylných linek, které z okolního světa vybírají to podstatné a určují tajemství jeho obsahu.

Akademický sochař Jiří Vlach je stále na vrcholu svého tvůrčího úsilí. Můžeme ho přiřadit k nejvýznačnějším soudobým moravským sochařům, který má své pevné místo v kontextu české výtvarné kultury. Pro celkovou charakteristiku díla jsou stále aktuální slova předního českého kunsthistorika, který se zabývá českým medailéřským uměním, V. Procházky „...modelační virtuozita propůjčující rys artismu rafinovaně fragmentárnímu tvarosloví, výrazová křehkost formy vyznačující pocit melancholie, esoterismus díla pramenící z nemožnosti naplnit životní okamžik unášený do neznáma proudem času, to všechno je součástí poetiky komorních plastik Jiřího Vlacha. V současném českém sochařství představují vyhraněnou verzi expresivně lyrického pojetí a umělecky svrchovaným ztvárněním lidského obsahu – v nich všudypřítomného – patří k těm dílům, jimž je dáno přežít...“.

Poznámky:

1 Výběr z bibliografie:

slovníky: K o l e k t i v: *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, díl II. (N–Ž), Academia Praha, 1995

katalogy: B e l o h r a d s k á, L.: *Jiří Vlach a jeho medailéřská tvorba v časopriestore našej skúsenosti*. III. mezinárodní kvadrienále medailí, Kremnica 1993; Č u b r d a, Z.: *Jan Brož-Plastiken, Jiří Vlach-Reliefs*. Berlín, 1982; H e j l o v á, A.: *Jiří Vlach – medaile, plakety, reliéfy, plastiky a kresby*. Galerie M. A. Bazovského, Trenčín, 1990; H o c k e o v á, J.: *J. Gajdoš, J. Vlach – grafika, drobná plastika, kresby*. Dům pánů z Kunštátu, Brno 1977–1978, L a k o s i l, J.: *Jiří Vlach – komorní plastika a kresby*. OGVU Olomouc, 1979; P e l i k á n, J.: *Jiří Vlach – medaile, plakety, reliéfy, plastiky, kresby*. GVU Cheb, 1990; *Jiří Vlach szobrászművész*, Budapest, 1979; K i t a n o v, B.: *Plaketi i medalii ot ČSSR*. Sofia, 1980; K o v á c s, G.: *Grupa Maniana*. Varšava, 1984; K u č e r o v s k á, T.: *Moravské medaile, soudobá tvorba*. Kroměříž, Brno, 1978; N e d o m a, P.: *Mladé setkání 1981*. Hodonín, GVU, 1982; P e l i k á n, J.: *Mladá tvorba z oblasti Uherskohradištska*. Slovákcké muzeum, Uherské Hradiště, 1982; P r o c h á z k a, V.: *Kortás csehész-szlovák éremművészet*. Sopoň, 1980; P r o c h á z k a, V.: *Současná česká medaile a plaketa*. Praha, 1979; P r o c h á z k a, V.: *Współczesne medalierstwo czeskie i słowackie*. Warszawa, 1980; P r o c h á z k a, V.: *Medalii din R.S. Cehoslovaca*. Bucuresti, 1980; Katalogy a almanachy Sdružení Q, Pracovní katalogy jednotlivých ročníků Mezinárodní sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uh. Hradišti, 1988, 1990, 1992, 1994 (Pelikán, J.) 1997–1998, 2000 (Frolcová, M.)

odborný tisk: B e l o h r a d s k á, L.: *III. Mezinárodní kvadrienále medailí v Kremnici 1993*. The Medal, No 24, 1994, s. 98–106; H o l e š o v s k ý, K.: *Moravský sochař a medailér Jiří Vlach*. In: Numismatické listy, roč. LIV/1 1999, s. 18–20, P r o c h á z k a, V.: *O tvůrčích aspektech sochaře Jiřího Vlacha*. In: Bulletin MG v Brně, roč. 51, 1995, s. 168–171; Š e ň o v á, N.: *Zpráva o sympozii medailérů v ČSFR*. The Medal, No 18, 1991, s. 74–84, G a b r i e l o v á, B.: *Návrat Sdružení Q*. In: Bulletin MG, č. 48, s. 70; V i t a n o v s k ý, M.: *Sóstó*. Ateliér č. 22, 2. 11. 1995

2 Trojkolku tvoří tři významní čeští sochaři Milada Othová (učí na AVU v Praze), Michal Vitanovský a Jiří Vlach. Vznikla na základě dlouholetých přátelských vztahů (mezi bývalými absolventy Kavanovy speciálky) v roce 1994. Její první veřejné vystoupení bylo zahraniční (v roce 1996 v Kremnici), další na sebe nenechala dlouho čekat. Uskutečnila se v muzeích v Železném Brodě a Tepličích (v roce 1998). Letos v létě proběhlo v Uherském Hradišti již 2. symposium s mezinárodní účastí (Jacek a Mateusz Dworski). Nyní umělci prezentují výsledky své tvůrčí činnosti v polské Wroclavi v Muzeu medailéřského umění. Mezi činnostmi zmíněných autorů by- chom mohli najít mnoho společného (nejen studia, preferují „umění malých forem“, ale velkých obsahů, většinou odlévají svá díla technikou „ztraceného vosku“, provázanost reliéfní a prostorové plastiky ad.) ovšem musíme vidět rozdíly, plynoucí z individuálních dispozic, které umělci navzájem respektují.

3 *Biografické údaje*: Jiří Vlach se narodil 14. 8. 1946 v Žarošicích na Kyjovsku. V roce 1947 se rodina přestěhovala do Šternberka u Olomouce.

Studia: SUPŠ v Uherském Hradišti (1961–1965, keramický obor, S. Mikuláščík), VŠUP v Praze (1965–1972, ateliér užitého sochařství, J. Kavan)

Výstavy samostatné:

1977 Brno, Dům pánů z Kunštátu (s J. Gajdošem)

1979 Olomouc, Oblastní galerie výtvarného umění, Grafický kabinet, Komorní plastika a kresby; Žarošice, ZŠ, Komorní plastika a kresby; Budapešť (H), Galerie H

1982 Berlín (NDR), Klub J. R. Bechera, Lipsko (NDR), Kultur und Informationszentrum der Tschechoslowakei; Dessau (NDR), Bauhaus (s J. Brožem a F. Hanáčkem),

1983 Brno, Moravská galerie; Hodonín, Galerie výtvarného umění, Medaile, plakety, plastiky a kresby

1984 Gottwaldov (Zlín), Oblastní galerie výtvarného umění, grafický kabinet; Valtice, zámek; Varšava (PL), (s K. Kedzierski, E. Ligeti)

- 1990 Cheb, Galerie výtvarného umění; Trenčín, Galerie M. A. Bazovského
 1993 Kremnica (SK), Muzeum mincí a medailí
 1996 Ostřihom (H), Duna Múzeum, Európa Közép Galéria
 2001 Uherské Hradiště, Galerie Slovákckého muzea
- Výstavy kolektivní:**
- 1975 Gottwaldov (Zlín), Oblastní galerie výtvarného umění, výstava ke 30. výročí osvobození republiky
 1976 Praha, Mánes, Umění mladých
 1977 Brno, Dům pánů z Kunštátu, Výstava mladých výtvarníků Jihomoravského kraje
 1978 Praha, Galerie V. Špály, Umění pracujícího lidu; Hodonín, Galerie výtvarného umění, Mladý region 78
 1979 Uherské Hradiště, Galerie Slovákckého muzea, Mladí výtvarníci Slovacka; Praha, Mánes; Brno, Dům umění; Bratislava, Výstava jihomoravských výtvarných umělců; Praha, Galerie U Řečických, Současná česká medaile; Budapešť (H), Studio Galéria (J. Holoubek, J. Grimm, M. Othová, J. Vlach)
 1980 Wrocław (PL), Galerie Awantgarda BWA; Varšava (PL), Galerie Rzeźby SBWA, Wspólczesne medalierstwo czeskie i slowackie; Bukurešť (RO), Galerie Caminul artei, Medalii din R.S. Cehoslovaca; Sofia (BG), Galerie Šipka, Plaketi a medalii ot ČSSR; Šoproň (H), Kortárs cseh szlovák éremművészet; Brno, Dům umění; Bratislava, Výstava jihomoravských výtvarných umělců; Praha, Středočeská galerie, Výtvarní umělci ke 35. výročí osvobození Československa; Uherské Hradiště, Galerie Slovákckého muzea, Uherský Brod, Černobílá galerie, Pedagogové SUPŠ v Uherském Hradišti; Dzintari (LV), Výstava výsledků mezinárodního sochařského sympozia
 1981 Szentendré (H), Grupa Maniana; Bratislava, Městská galerie, Výstava jihomoravských výtvarných umělců; Brno, Dům umění, I. Bienále tvorby mladých výtvarníků Jihomoravského kraje; Uherské Hradiště, Galerie Slovákckého muzea, Výstava k osvobození Československa; Hodonín, GVU, Mladé setkání 81
 1982 Pavlov, Kulturní dům, Z tvorby mladých výtvarníků Jihomoravského kraje; Uherské Hradiště, Galerie Slovákckého muzea, Mladá tvorba z oblastí Uherskohradištska; Bratislava, Mladí výtvarníci Jihomoravského kraje
 1983 Trenčín, Galerie M.A. Bazovského, Soudobá československá komorní plastika; Brno, Galerie J. Krále, Mírové motivy v tvorbě jihomoravských výtvarníků; Liberec, Člověk a svět; Bratislava, Výtvarní umělci Jihomoravského kraje; Gottwaldov (Zlín), Dům umění, Umění Moravy (1978-1983); Teplice, Krajské muzeum, zámek, 5+5 severočeských a jihomoravských výtvarníků; Helsinky (SF), Leningrad (SSSR)
 1984 Varšava (PL), Grupa Maniana; Brno, Dům umění, 5+5 severočeských a jihomoravských výtvarníků; Uherské Hradiště, Galerie Slovákckého muzea, 70. výročí muzea; Brno, Komorní plastika v dílech jihomoravských výtvarníků
 1986 Brno, Dům umění, 11 moravských medailérů; Praha, Mánes, Současná česká medaile a plaketa; Siklós (H), Výsledky keramického sympozia
 1987 Praha, Bratislava, Umění a umělci na francouzských a československých medailích 20. století; Praha, Mánes, Gottwaldov (Zlín), Oblastní galerie výtvarného umění, Pardubice, Východočeská galerie, Brno, Moravské zemské muzeum, Plzeň, Západočeská galerie, Kremnica, Muzeum mincí a medailí, Současná česká medaile a plaketa; Trenčín, Galerie M. A. Bazovského, Praha, Bienále současné československé komorní plastiky
 1988 Berlín (NDR), Galerie am Weidendamm, Paříž (F), Budapešť (H) Medailien aud Plaketten aus der CSSR; Uherské Hradiště, SUPŠ, Brno, Moravská galerie, Výsledky 1. ročníku mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uherském Hradišti; Kremnica, Muzeum mincí a medailí, Mezinárodní kvadriennale medaile; Gottwaldov (Zlín), Dům umění, Výtvarní umělci jihovýchodní Moravy
 1989 Brno, Dům umění, Současná česká medaile a plaketa; Kremnica, Muzeum mincí a medailí, II. Mezinárodní kvadriennale medaile; Peking (Čína), Varšava (PL), Moskva (RUS), Současná československá plastika a medaile

- 1990 Kroměříž, Muzeum Kroměřížska, Zlín, Státní galerie, Sdružení výtvarníků jihovýchodní Moravy; Františkovy Lázně, Městské muzeum, Drobná plastika, kresby; Prostějov, Sdružení Q
- 1991 Brno, Dům umění, Autoportrét medailérů; Blansko, Galerie města Blanska, Sdružení Q Brno
- 1992 Hořice, Brno, Moravská galerie, Výsledky mezinárodního symposia lité medaile, plakety a plastiky; Brno, Dům umění, Možnosti drobné plastiky (1. salón členů AUM); Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Výtvarní umělci Uherskohradištska; Praha, Drobná plastika
- 1992/1993 Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Sdružení Q a jeho hosté
- 1993 Brno, Moravské zemské muzeum, Akt na medaili (2. salón členů AUM); Brno, Dům umění, Sdružení Q
- 1994 Vídeň (A), Velvyslanectví ČR, Sdružení Q
- 1995 Kremnica (SK), Muzeum mincí a medailí, Nyíregyháza (H), Városi galéria, Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Bronzový trojúhelník; Kutná Hora, Vlašský dvůr, Svět české mince a medaile
- 1996 Kremnica, Muzeum mincí a medailí, Trojkolka; Praha, Pražský hrad, Česká medaile 1987–1996
- 1997 Blansko, Salón Q, Q po 5 letech; Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Návraty I.
- 1998 Kroměříž, Muzeum Kroměřížska, Sdružení Q - Nebe, peklo, ráj; Železný Brod, Teplice, Trojkolka; Nezdenice, Psí víno
- 1999 Sharjah (Spojené arabské emiráty), Sharjah Art Museum, Sdružení Q, Czech visual art exhibition; Jablonec nad Nisou, Muzeum skla a bižuterie, Jihlava, Oblastní galerie Vysočiny, 3. Salón AUM 99; Sharjah (Spojené arabské emiráty), Sharjah Art Museum, International arts biennale
- 1999/2000 Londýn (GB), Národní galerie, Size immaterial – hand held sculpture of the 90's
- 2000 Brno, Muzeum města Brna, Špilberk, Q 2000; Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Výsledky 6. mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky
- 2000/2001 Uh. Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Q 2000.
- 2001 Žďár nad Sázavou, Regionální muzeum, Sdružení Q – Slavnosti jeřabin; Wrocław, Trojkolka
- 4 Keramický obor na SUPŠ patří k nejstarším. Byl ustaven ještě na Škole umění ve Zlíně. Na jeho koncepci se podílelo mnoho významných pedagogů a umělců – např. Vincent Makovský, profesor na AVU v Praze, Jan Kavan, později profesor na VŠUP v Praze. Od roku 1948 jej vedl Stanislav Mikuláščík a společně s keramikem Svatoplukem Úředníčkem vychovali řadu keramiků. Od školního roku 1968/69 se na výuce podílí také Vladimír Groš, který zde působí dosud.
- 5 Podrobněji viz P r o c h á z k a, V.: *O tvůrčích aspektech sochaře Jiřího Vlacha*. In: Bulletin MG v Brně, roč. 51, 1995, s. 169.
- 6 Výběr ze samostatných realizací: Zlín, Svit, Reliéf; Bánov, busta prof. Zálešáka; Zlín, plastika Rodina; Štítná nad Vláří, reliéf v obřadní síni; Uh. Hradiště, Mateřská škola; Zlín, busta J. Fučíka; Veselí nad Moravou, Matka s kočárkem, 1984; Uh. Hradiště, Cyklistka, 1988; Suchá Loz, Bokotvinův památník, 1985; Dukovany, Pylon před elektrárnou, 1989; Brno, Bakala.
- 7 Účast na mezinárodních přehlídkách medailérské tvorby FIDEM: 1979 Lisabon (Portugalsko), 1983 Florencie (Itálie), 1985 Stockholm (Švédsko), 1987 Colorado Sprigs (USA), 1990 Helsinky (Finsko), 1992 Londýn (Velká Británie), 1994 Budapešť (Maďarsko), 1996 Neuchâtel (Švýcarsko), 1998 Haag (Belgie), 2000 Weimar (Německo).
- 8 **Dosažená ocenění:**
1988 Cena MK ČSR za soubor plaket s ekologickou tematikou, 1989 Grand prix II. Mezinárodního kvadrénále medaile v Kremnici, 1995 Hlavní cena XIX. mezinárodního sochařského symposia Nyíregyháza 1995
- 9 Odlévá se pomocí voskového modelu, který se zaformuje do speciální směsi ze sádry, antuky a dalších přísad, forma se ponoří do vřelé vody, která vyplaví vosk – „vosk se ztratí“, poté se žihá – zbaví vázané vody a zbytkového vosku, nakonec se do vzniklé dutiny lije roztavený kov, který nahradí voskový model.

- 10 Holářová, K.: *Jiří Vlach, katalog výstavy*. Moravská galerie Brno, 1983
- 11 Jiří Vlach se zúčastnil těchto symposií:
 1980 Dzintari (LV), Mezinárodní sochařské a medailérské sympozium
 1986 Siklós (H), Mezinárodní sympozium keramiky
 1988 Uherské Hradiště, 1. Mezinárodní sympozium lité medaile, plakety a drobné plastiky
 1989 Kremnica, II. Mezinárodní kvadrienále medaile
 1990, 1992, 1994 Uherské Hradiště, 2.–4. Mezinárodní sympozium lité medaile, plakety a drobné plastiky
 1995 Nyíregyháza-Sóstó (H), 19. Mezinárodní sochařské sympozium
 1997–1998, 2000 Uherské Hradiště, 5.–6. Mezinárodní sympozium lité medaile, plakety a drobné plastiky
 1999 Uherské Hradiště, Trojkolka (1. sympozium umělecké skupiny se zahraniční účastí)
 2001 Nyíregyháza-Sóstó (H), 25. Mezinárodní sochařské sympozium
 2001 Uherské Hradiště, Trojkolka (2. sympozium umělecké skupiny se zahraniční účastí)
- 12 Člen těchto uměleckých skupin a sdružení: SČVU (1978–1990), Maniana (1980–1984 vznikla v lotyšské Dzintari, mezinárodní výtvarná skupina sochařů-medailérů), Sdružení Q (od r. 1990), Trojkolka (od r. 1994), Asociace umělců medailérů České republiky (od r. 1991).
- 13 Podrobněji Frolová, M.: Medailéři v Uherském Hradišti. In: Slovácko XLII, 2000, s. 289–303.
- 14 Procházka, V.: *O tvůrčích aspektech sochaře Jiřího Vlacha*. In: Bulletin MG v Brně, roč. 51, 1995, s. 168.
- 15 Jiří Vlach je zastoupen v těchto veřejných sbírkách: British Museum Londýn, Városliget galéria Nyíregyháza, Městská galerie Riga, Slovenská národní galerie Bratislava, Muzeum mincí a medailí Kremnica, Národní galerie Praha, Moravská galerie Brno, Moravské zemské muzeum Brno, Slováké muzeum Uherské Hradiště, Státní galerie Zlín, Horácká galerie Nové Město na Moravě, Muzeum umění Olomouc, Galerie výtvarného umění Hodonín a v řadě soukromých sbírek u nás i v zahraničí.
- 16 Pelikán, J.: *Jiří Vlach*. Úvod katalogu k výstavě OGVU v Chebu. 1990.
- 17 Koláž není úplně správně označení, proto je v uvozovkách, vlepováním barevných papírů jde autorovi o postižení struktury.

PhDr. Milada Frolová (n. 1962), je odbornou pracovnící oddělení dějin umění Galerie Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Zabývá se tvorbou současných uherskohradištských umělců a uměleckohistorickými památkami města a okresu Uherské Hradiště.

Jiri Vlach, Sculptor And Medal Caster

A b s t r a c t

Academic sculptor Jiří Vlach (b. Aug. 14, 1946 in Žarošice) belongs to the generation that studied in the relaxed atmosphere of the late 1960's (High School of Applied Arts in Uherské Hradiště 1961–1965, College of Applied Arts, Prague, 1965–1972, studio of applied sculpture, J. Kavan). This period is often considered to be that of breakthrough in the Czech art – the phase of socialist realism had come to an end and the groundwork of Czech modern art as we know it today has been laid.

Originally, Jiří Vlach was a ceramist, and today he leads the ceramist program at the High School of Applied Art. In spite of that, he finds the gist of his own creative endeavors mainly in the art of “small forms” (i.e. medal and plaque, as well as small sculpture). Since the late 1970's, when his works were for the first time chosen for the Czechoslovak collection for international medallist showcase FIDEM in Lisboa (1979), he is perceived in the expert circles mainly as a medallist and a representative of small Czech sculpture (especially relieves). He participates at all major international events concerned with medal casting, engraving and small sculpture. In the past decade, his name was connected with the symposium of cast medal, plaque and small sculpture in Uherské

Hradiště (it was first held as a result of his initiative in 1988, and he participates in the organization of each year's event). The symposium has become one of the important centers of European medal casting and engraving (besides Kremnica, Slovakia and Nyíregyháza, Hungary).

The artistic interests of Jiří Vlach are manifold. They include, besides regular sculpture and medal casting, also drawing, marginally illustration (*Psí víno*), realizations for architecture, reliefs for bells. The scale of his expressive means in the generously conceived genre program spans from intimate expressive lyricism to philosophical themes, nature motives to the records of subjectively modeled visual experience, representing passion for man, the motion of human body. At present, a wide selection of his works is on display in the Gallery of the Museum of Moravian Slovakia in Uherské Hradiště (25. 10.–31. 12. 2001). A set of over one hundred artifacts created over almost twenty years can be also seen as a document of a man, his life. Individual works have their solid order, own vocabulary, they are a sight into a soul of the artist, an imprint of his inner world, a quite private one, ciphered into a tangle of symbols, hints and shifted meanings. The impulses have usually real base; they stem from certain real life experiences, memories. Vlach's reliefs, sculptures or drawings always offer story, sense of tension, sense of play, started by the sole act of creation. In the context of present sculpture, his works represent a crystallized form of expressive lyricism, an approach already solidly rooted in the Czech visual culture.

Jiří Vlach, Bildhauer und Medailleur

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der akademische Bildhauer Jiří Vlach (geboren 14. 8. 1946 in Žarošice) zählt zur Generation jener Künstler, die ihre Studentenjahre (Mittelschule für angewandte Kunst in Uherské Hradiště 1961–1965, Hochschule für angewandte Kunst in Prag 1965–1972 – Bildhaueratelier von Josef Kavan) in einer gelockerten Atmosphäre vom Ende der sechziger Jahre verbrachte. Diese Zeitperiode wird als grundlegende Umwandlung in der tschechischen Kunst angesehen, da sie zum einen der Etappe des sozialistischen Realismus Schluss machte und zum anderen Voraussetzungen schuf, die der Kunst bis in die Gegenwart eine prägende Gestaltung geben.

Obwohl Jiří Vlach ursprünglich Keramiker war und zur Zeit die Abteilung für Keramik an der Mittelschule für angewandte Kunst in Uherské Hradiště leitet, sieht er Hauptsinn seines künstlerischen Schaffens in der „Kleinkunst“ (Miniaturarbeit an Medaillen und Plaketten, Kammerplastik). Seit Ende der siebziger Jahre, als seine Arbeiten zum ersten Mal für eine tschechoslowakische Kollektion an der internationalen Medailleurkunstschau FIDEM in Lissabon (1979) ausgewählt wurden, ist er in den Fachkreisen vor allem als Medailleur geschätzt und als Vertreter unserer kleinen Plastik, insbesondere der Reliefplastik anerkannt. Jiří Vlach nimmt an allen bedeutenden heimischen sowie internationalen Veranstaltungen der Medailleurkunst teil. Im letzten Jahrzehnt wird sein Name oft in Verbindung mit dem Internationalen Symposium für gegossene Medaillen, Plaketten und Kleinplastik in Uherské Hradiště genannt. Das Symposium wurde 1988 aus dem Anlass von Jiří Vlach gegründet, der an der Organisation einzelner Jahrgänge immer unermüdlich beteiligt war. Somit wurde auch Uherské Hradiště zu einem der wichtigen Zentren der mitteleuropäischen Medailleurkunst (neben dem slowakischen Kremnica und dem ungarischen Nyíregyháza).

Das schöpferische Erstreben des Künstlers ist breitgefächert. Außer der klassischen Bildhauer- und Medailleurkunst befasst er sich mit der Zeichnung, der Architektur und nebenbei mit der Illustration (*Wilder Wein*), macht Reliefs für Glocken. Das Skala seiner Darstellungsmittel innerhalb eines breit konzipierten Genre-Programms reicht von der intimen, expressiv lyrischen Auffassung über philosophische und naturorientierte Themen bis zu subjektiven, durch eigene Schweise modellierten Darstellungen, die seine Faszination von Menschenwesen, von der Bewegung des menschlichen Körpers zeigen. Eine reichhaltige Auswahl an seinen Werken wird zur Zeit in der Galerie des Museums der Mährischen Slowakei präsentiert (25. 10.–31. 12. 2001). Die Sammlung von mehr als hundert Artefakten (Reliefs, Plastiken und Zeichnungen), die im Zeitraum von fast 20 Jahren entstanden, ist zugleich ein Dokument über den Künstler und sein Leben. Einzelne Werke besitzen ihre feste Ordnung, eigene Begriffsbildung, bieten einen Blick in die Seele des Künstlers, in seine innere,

völlig private Welt, die in einem Gewebe von Symbolen, Andeutungen und Bedeutungsverschiebungen verschlüsselt ist. Die Anregungen zur künstlerischen Darstellung haben meistens eine reale Grundlage, gehen aus bestimmten Lebenssituationen, Erfahrungen und Erinnerungen heraus. In Vlachs Reliefs, Plastiken oder Zeichnungen sind immer Geschichten, Gespür für Spannung zu finden, aber ebenfalls Sinn für Spiel, das bereits durch den Akt der Schöpfung eingeleitet wird. In der zeitgenössischen Bildhauerkunst repräsentieren seine Werke eine ausgeprägte Version der expressiv lyrischen Auffassung, die in der tschechischen bildenden Kunst bereits fest verankert worden ist.

NÁVRATY III V GALERII SLOVÁCKÉHO MUZEA

Bienální cyklus výstav prací žáků-absolventů Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti pokračoval letos svou další částí. Jak je zřejmé i z názvu *Návraty III*, jedná se již o třetí díl v dlouhodobém výzkumu a programu Galerie Slováckého muzea, který se orientuje na zajímavé a výjimečné projevy v oblasti výtvarného umění, spojené s působností školy.¹ Výstava se uskutečnila ve výstavních prostorách prvního patra galerie v době od 14. června do 9. září 2001. Nebyla však jenom nostalgickým ohlédnutím za dobou bezstarostných školních let a obdobím nabývání prvních zkušeností a potřebných základů k další vlastní seberealizaci, ale tak jako u předešlých *Návratů* chtěli jsme přispět k dalšímu pohledu na dnešní rozmanitou výtvarnou scénu. Současné umění má velmi široký záběr. Zdá se, že je až příliš pestré a různorodé, a proto pro diváka často těžko srozumitelné, někdy nepochopené nebo dokonce odsuzované. Neexistuje jednotný styl, sloh nebo názor. A tak se asi nabízí otázka, co je spojující pro jednotlivé mladé umělce, které jsme přizvali k prezentaci jejich prací, kromě místa středoškolského studia. Téměř paradoxně je to právě množství názorů, přístupů, médií a tolerance k tvůrčí invenci druhého. Nedávali jsme přednost tématu ani jednotlivému výtvarnému oboru či technice. Snažili jsme se o co nejširší zastoupení, jaké nám prostor dovozoval.

Letos byl veřejnosti představen výběr prací umělců, kteří studovali na škole v letech 1981–1995. Jedná se zpravidla o uměleckou generaci, která vstoupila na výtvarnou scénu v 90. letech. Ani nyní jsme neoslovili všechny žáky,² kteří se dále zabývají výtvarnou tvorbou. Přihlíželi jsme k různému oborovému zastoupení a ze značné části jsme volili autory, kteří u nás dosud nevystavovali a přitom již patří k předním osobnostem našeho uměleckého života jako např. Milena Dopitová, Miloslav Fekar, Zdeněk Šmíd, Roman Hudzic ad. Svět umění je panstvím individuální tvořivosti a výstava *Návraty III* se stala dalším malým salónek současného umění a zajímavých uměleckých osobností, z nichž většína se podílí na utváření směrů a trendů českého výtvarného umění. Vystavené práce 20 mladých

autorů vznikaly v časovém horizontu asi deseti let (ovšem většina umělců se představila především svou novou tvorbou).

Náš výstavní prostor výstavu zcela nenásilně rozdělil na tři části. Dominantu prostoru velkého sálu tvořila instalace objektů Mileny Dopitové a Miloslava Fekara. Uprostřed byla na provázcích zavěšena „Hvězdice“ (z rákosu a provázku) a pod ní ze čtyř částí sestavený „Kulový program“ Miloslava Fekara, kterého můžeme označit za postminimalistického sochaře, pro něhož je příznačný cit pro prostor, geometrii a materiál, s nímž pracuje. Fekar pro svá díla volí většinou přírodní prostředí, s nímž dílo navazuje dialog, takže v galerijním prostoru má trochu jinou dimenzi. Instalace objektů, videa, fotografií Mileny Dopitové v zadní části sálu sledovaly hned několik problémů. Autorka pracuje se znakovými možnostmi osobní mytologie a se zkušeností komplikovaného vztahu obrazu a záměru, přirozeného a umělého, banálního a složitého. V centru pozornosti je často žena v různých situacích, činnostech nebo při svých obvyklých rituálech. Asi nejvýrazněji zde bylo sledováno téma, kdy pracuje s ženskou identitou a realitou prostřednictvím monstrózních helem sušáků na vlasy a fotografie v kadeřnickém salónu – „Nepočítám se svou proměnou II“. Sochař Zdeněk Šmíd patří k umělcům, kteří do umění vnášejí prvek hry, nevázanosti i lehké ironie a jehož díla vybízí k přímému kontaktu s divákem („Kohout“, „Hlava“, „Věž“, „Hra“). Svůj zájem orientuje na pohyb, jeho zákonitosti i anomálie, výjimečnosti i zvláštnosti. Ve světě techniky, mechaniky a vynálezů nachází inspiraci čerstvý absolvent Neprašova ateliéru na pražské akademii Lukáš Bravenec. Jeho „Lampa I“ a „Lampa II“ jsou v podstatě figurální objekty s vnitřním neonovým osvětlením a dalšími industriálními prvky. Ve velkém sále jsme se zaměřili na monumentálnější výtvarný projev i v malbě. V obrazech Patrika Hábla „Vlnění“, „Krytal“ je ukryta symbolika růstu energií, rytmus koloběhu života. V okruhu geometrické a konstruktivní malby se pohybují malíři Kamil Mikel a Michal Bauer. Aleš Hudeček a René Hábl směřují k figurální malbě.

Mezisálí patřilo užitému umění – designu, keramice a grafice. Několik pozoruhodných porcelánových souborů zde představili Jiří a Helena

1. Výstava Návraty III. – velký sál Galerie SM, foto L. Chvalkovský.

2. Výstava Návraty III. – velký sál Galerie SM, foto L. Chvalkovský.

3. Výstava Návraty III. – malý sál Galerie SM, foto L. Chvalkovský.

Hlušíčkovi a Lenka Holíková („Kouzelník“ Jiřího Hlušíčky vítal návštěvníky na schodišti před vstupem do výstavních prostor prvního patra). Helena Hlušíčková se prezentovala také svou volnou tvorbou, ovlivněnou antickou a egyptskou mytologií („Danae“, „Ištar“). Malířce Jolaně Zouharové je velmi blízké civilizační téma. Její grafiky jsou také inspirovány prostředím, v němž žije („Otrokovické grafity“, „Moravanský totem“ ad.).

V komorním prostředí malého sálu byl ponechán prostor pracím intimnějšího ladění v plastice, kresbě a grafice. Výjimkou byly pouze obrazy Romana Hudziece, v nichž je patrný stále přítomný zájem o krajinu. Z obdobných inspiračních pramenů vycházejí i křehké kresby Gabriely Novákové („Klidné a Neklidné ostrovy“). Vzdálený této problematice není ani přístup Yvony Jandákové, která se několik let zabývala tématem živlů, znamením zvěrokruhu a výsledek jejího úsilí je pozoruhodný jak v grafice (cyklus „Oheň“, „Slunce“, „Vzduch“, „Babylonská věž“), tak i u „Knihy – objektu“. Socha – dnes již klasické umělecké médium stojí v popředí zájmů Radima Hankeho a Jaromíra Švaříčka. Přístup každého z nich je však zcela osobitý a odlišný. Přitom často v různých materiálech a v kombinaci s dalšími prvky (kámen,

dřevo, kov, sklo) vytvářejí figurální plastiky více či méně abstrahované do podoby prostorového symbolu. Jejich výtvarný projev vychází z jednoduchých organických nebo geometrických prvků a má svůj pevný řád, v němž detail je podřízen celku, jenom východiska jsou různá. Klasickému pojetí se zde vymykaly jenom objekty Petra Budka (dřevěné schránky – divadelka vzpomínek na doby minulé).

Vystavená díla autorů zatím nejmladší umělecké generace se stávají důležitým dokumentem současnosti, i když je zatím nehodnotíme. Vnímáme je jako produkt té magické hry, kterou je umění, dotýkající se různě závažných témat či tabu, už proto, že se nezaměřuje na dodržování daných pravidel, ale na vytváření nových.

Poznámky:

- 1 S expoziční prezentací jsme začali před čtyřmi roky, kdy se uskutečnila první část z tohoto plánovaného cyklu výstav. Výstava Návraty I, kterou jsme se vrátili ke zrodu výtvarné pedagogiky v regionu jihovýchodní Moravy, zahrnovala práce žáků, kteří absolvovali školu v letech 1939–1965 (tedy práce žáků Zlínské školy umění a SUPŠ ve Zlíně a v Uherském Hradišti). Návraty II se uskutečnily v době, kdy škola slavila 60. výročí svého vzniku, byly

- zaměřeny na absolventské ročníky 1966–1980.
- 2 Seznam vystavujících umělců:
- Michal BAUER** (*1969 Uherské Hradiště)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1983–1987, obor: tvarování strojů a nástrojů, Miroslav Klíma), VŠUP v Praze (1987–1993, katedra designu)
- Lukáš BRAVENEK** (*1976 Zlín)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1990–1994, obor: keramika, Jiří Vlach, Vladimír Groš), AVU Praha (1994–2000, sochařský ateliér, prof. Karel Nepraš)
- Petr BUDEK** (*1963 Uherské Hradiště)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1979–1983, obor: kamenosochařství, Jan Habarta, Josef Kadlčík), Vysoká škola výtvarných umění v Bratislavě (1987–1989, sochařský ateliér, Peter Gáspár), AVU v Praze (1989–1994, sochařský ateliér II, Hugo Demartini)
- Milena DOPITOVÁ** (*1963 Šternberk)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1981–1985, obor: propagační grafika a výtvarnictví, Jan Hanáček), AVU v Praze (1986–1994, intermediální ateliér, prof. Milan Knížák)
- Miloslav FEKAR** (*1973 Hranice na Moravě)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1988–1992, obor: užitá a dekorativní malba, Jan Pospíšil, Miroslav Malina), AVU v Praze (1992–1996, ateliér sochařství, prof. Hugo Demartini, od r. 1994 Jan Hendrych, od r. 1995 Jindřich Zeithaml), FaVUT v Brně (1996–1998, sochařství, Vladimír Preclík), DAMU Praha (od r. 1996, obor scénografie, prof. Miroslav Melena)
- Patrik HÁBL** (*1975 Zlín)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1989–1993, užitá a dekorativní malba, Jan Pospíšil, Miroslav Malina), VŠUP Praha (1994–2000, malba, prof. Pavel Nešleha)
- René HÁBL** (*1968 Zlín)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1983–1987, obor: užitá a dekorativní malba, Jan Gajdoš), AVU v Praze (1988–1994, malba, Jiří Sopko, František Hodonský)
- Radim HANKE** (*1963 Třinec)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1978–1982, obor: kamenosochařství, Jan Habarta, Josef Kadlčík), VŠUP v Praze (1982–1988, sochařství, Josef Malejovský)
- Jiří HLUŠIČKA** (*1971 Brno)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1985–1989, obor: keramika, Jiří Vlach, Vladimír Groš), VŠUP Praha (1989–1995, ateliér keramiky a porcelánu, Václav Šerák)
- Helena HLUŠIČKOVÁ** (*1968 Olomouc)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1983–1987, obor: keramika, Jiří Vlach, Vladimír Groš), VŠUP Praha (1987–1993, ateliér keramiky a porcelánu, prof. Václav Šerák)
- Lenka HOLÍKOVÁ** (*1965 Ústí nad Labem)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1980–1984, obor: keramika, Jiří Vlach, Vladimír Groš), Studienkollege-Köln Fachhochschule Niederrhein Krefeld (1988–1989), VŠUP Praha (1989–1996, ateliér keramiky a porcelánu, Václav Šerák), 1996 duben–září Cooperativa Ceramica d'Imola
- Aleš HUDEČEK** (*1973 Uherské Hradiště)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1987–1991, obor: užitá a dekorativní malba, Jan Gajdoš, Jan Pospíšil, Miroslav Malina), Ostravská univerzita, Ostrava (1991–1997, katedra výtvarné tvorby, Daniel Balabán)
- Roman HUDZIEC** (*1968 Karviná)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1983–1988, obor: užitá a dekorativní malba, Jan Gajdoš), VŠUP Praha (1987–1993, ateliér malby, Pavel Nešleha)
- Yvona JANDÁKOVÁ** (*1965 Hodonín)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1980–1984, obor: propagační grafika a výtvarnictví, Jan Hanáček), VŠVU Bratislava (1987–1993, grafický ateliér: Albín Brunovský, Dušan Kallay)
- Jolana JEMELKOVÁ-ZOUHAROVÁ** (*1974 Zlín)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1988–1992, obor: propagační grafika a výtvarnictví, Jan Hanáček), Ostravská univerzita v Ostravě, (1992–1997, ateliér volné a užití grafiky, Eduard Ovčáček)
- Kamil MIKEL** (*1964 Zlín)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1980–1984), obor: propagační grafika a výtvarnictví, Jan Hanáček, Jan Staněk), AVU Praha (1985–1991, grafika, Ladislav Čepelák, Dalibor Chatrný)
- Gabriela NOVÁKOVÁ** (*1964 Ostrava)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1978–1982, obor: propagační grafika a výtvarnictví, František Nikl, Jan Hanáček), VŠUP v Praze (1984–1990, ateliér filmové a televizní grafiky, Miloslav Jágr), Ecole Nationale Supérieure des Arts Décoratifs Paris (1989, ateliér ilustrace, prof. Jean Gianini)
- Zdeněk ŠMÍD** (*1971 Zlín)
SUPŠ v Uh. Hradišti (1985–1989, obor: kamenosochařství, Jiří Habarta), AVU v Praze (1989–1995, sochařský ateliér, prof. Karel Nepraš)

Jaromír ŠVARÍČEK (*1967 Třebíč)

SUPŠ v Uh. Hradišti (1982–1987, obor: kamenosochařství, Josef Kadlčík, Jiří Habarta),
AVU v Praze (1990–1996, figurální sochařství – Jan Hendrych)

Milada Frolcová

MUZEUM DĚTEM, DĚTI MUZEU

Přes všechny generační rozdíly a aktuální názorové odlišnosti je moudré a prozíravé myslet na budoucnost. V tomto duchu svého dalšího rozvoje postupuje i výhledový program Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Již mnoho let se zcela cíleně zaměřuje na oslovení nejmladších generací, které se v přirozeném zrání jednou mohou stát příznivci a spolupracovníky, ne-li přímo účastníky aktivit této kulturní instituce. Všechna odborná oddělení se při koncipování svých výstav snaží o to, aby vystavené exponáty oslovily nejen pamětníky, ale aby s nemenší intenzitou a atraktivitou oslovily i ty, kteří možná jednou budou ve své dospělosti navazovat na dosavadní výsledky muzejní práce. V mnoha případech je vymezen prostor pro aktivní rozvíjení dětské fantazie a zručnosti, která se stává přirozeným propojením mezi podávanou informací a ověřením si její pravdivosti. Kromě klasicky pojednaných výstavních expozic dostávají děti možnost širokého poznání historických souvislostí a prostřednictvím vlastních zkušeností jsou zapojovány do nepřetržitého řetězce předávání zpráv o duchovním i hmotném dědictví našeho národa. V této souvislosti lze také připomenout ukázkové akce, které v průběhu kalendářního roku souvisejí s lidovými tradicemi. Muzeum jako ojedinělé místo ožívuje dávné zvyky a životní styl našich předků, přičemž ve spolupráci se současnými řemeslníky názorně ukazuje mnohé už zapomenuté zručnosti. V termínech těchto pořádaných akcí projdou muzeem stovky malých návštěvníků, kteří si na vlastní oči i ruce ověří pro ně dosud neznámé postupy a dovednosti. V rozsahu působnosti muzea na děti je pamatováno i na ty nejmenší, které ještě nedovedou číst, ale jejich vnímání je už otevřeno všem novým informacím. Např. v prostorách Galerie Slovákého muzea se již několik let realizují přednášky pro děti předškolního věku, které se většinou poprvé ve svém životě seznamují se základními pojmy z výtvarného umění. Je zcela pravděpodobné, že tytéž děti se v průběhu další-

ho vzdělávání dostanou i do jiných prostor Slovákého muzea, kde budou mít možnost získat nové poznatky z více či méně dávné minulosti našeho národa. Sečteme-li všechny tyto aktivity, pak lze dokladovat výsledky celého úsilí na zpětných reakcích a také ve formě oboustranné spolupráce.

Jedním z posledních počínů tohoto snažení byla i výstava nazvaná „Muzeum očima dětí“ (20. 9.–21. 10. 2001). Nosné téma bylo zadané výtvarnému oboru Základní umělecké školy v Uherském Hradišti. Po celý školní rok 2000–2001 pracovalo téměř čtyři sta dětí na několika tématických okruzích, z nichž si vybraly nejen různé zajímavosti, ale zároveň se snažily o podchytení základního pojmu poslání muzea. Ten, kdo měl možnost tuto výstavu zhlédnout, byl nepochybně překvapen nejen vnímavostí, ale také zručností a bohatou fantazií nejmladších výtvarníků. V poměrně širokém záběru byla zřetelná inspirace národopisným oborem, který se zabývá vývojem hmotné kultury (řemesla, oděv), zvykoslovnými tradicemi a slavnostmi (masopust, velikonoce, hody, vinobraní), náboženskými obřady a symboly (madony). Nespočetné množství vystavených prací reagovalo na výstavu zhlédnuté v prostorách Slovákého muzea, ale také ukazovalo na vlastní zážitky z dosud udržovaných tradic. Je však třeba zdůraznit i citlivé pedagogické vedení všech šesti učitelek ZUŠ, které pro děti vyhledávaly další možnosti výtvarného zpracování a seznamovaly je s dávnými zvyky a charakteristickými podobami různých lidských aktivit v průběhu minulých časů. Zvláště v oboru archeologie bylo nutné malým výtvarníkům vysvětlit historické odkazy na údobí Velké Moravy tak, aby pochopili základní znaky vizuálního podobenství přenesené do současných představ. Právě v tomto námětovém okruhu je zřetelné, že poučením byla i odborná literatura, v níž reprodukováné nálezy ukázaly možnosti výtvarného zpracování. Samostatným oddílem ve výstavě byly i kresby zachycující současnou architektonickou podobu Slovákého muzea, jejichž zařazení do úvodní části instalace převzaly pomyslnou roli loga celého výtvarného projektu. Překvapivou a nečekanou kapitolou výstavy se staly práce, které v nadčasovém fantazijním výhledu ukázaly dětské představy o budoucím vývoji muzea a jeho sbírkotvorných aktivitách. Nechyběly upravované plastové láhve ani makety mobilů jako symboly současného životního stylu doplněné otázkou „Co zbuduje pro nás?“.

Z výstavy „Muzeum očima dětí“. Foto L. Chvalkovský, 2001.

Z výstavy „Muzeum očima dětí“. Foto L. Chvalkovský, 2001.

A v závěru se objevily i slovní perličky, jimiž děti komentovaly zadané téma: „My si myslíme, že do muzea se dávají věci, které lidé používali, když žili. Kluci“, „A až po nás budou vykopávky tak první co najdou budou PET láhve. Tak jsme je trochu zkrášlili! Bára“, „Já bych do muzea dal Game boy, protože mě baví. Hraju ho a ještě Pokémony, ale ty mně paní učitelka nedovolila. Radek“, „Aj koloběžky by sem mohli dat. Terka“, „Do muzea bych nic nedal. Radčí chodím na hrady, tam možu šůpat nohama. Pepa“, „Návrh budovy muzea. Chcu aby do něho bylo vidět zvenku. Kvůli vstupnému.“

Výstava *Muzeum očima dětí* předčila veškerá očekávání pořadatelů. Všechny vystavené kresby, malby na skle, grafické listy, keramické modelace, kraslice, papírové objekty, figuríny oblečené do krojů i futuristicky nadčasových úborů, to všechno lze považovat za doklad toho, že naše děti nejsou tak apatické ve vztahu k historické minulosti, jak si to někdy myslíme. Je třeba v nich citlivě probudit zájem, usměrnit jejich nezkušenost a jejich nadšení, výsledky pak náležitě odměnit slovy uznání. Není jistě nadsazeným tvrzením, že žádný z těch malých umělců už nikdy nezapomene, co to je, když se řekne muzeum.

Marie Martykánová

MUZEJNICTVÍ

KONZERVACE A RESTAUROVÁNÍ PLASTIKY PANNY MARIE S JEŽÍŠKEM Z KAPLE V KUNOVICÍCH

Ludmila Štefánková, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Restaurátorské a konzervační práce jsou neodmyslitelnou součástí muzejní práce, která velkou měrou přispívá k záchraně cenných kulturních památek.

Konzervační oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti provádí každoročně bezpočet konzervačních a restaurátorských prací nejen na sbírkových předmětech Slováckého muzea. V roce 1999 byla při opravě kaple sv. Panny Marie v Kunovicích vyjmuta socha Panny Marie s Ježíškem. Bylo shledáno, že socha je značně poškozená dřevokazným hmyzem, neodbornými zásahy i nevhodnými klimatickými podmínkami. Na základě jednání mezi Městským úřadem v Kunovicích zastoupeným ing. J. Demlem a ředitelem Slováckého muzea v Uherském Hradišti PhDr. I. Frolcem bylo rozhodnuto o její konzervaci a restaurování.

Plastika Panny Marie s Ježíškem pochází z kaple Panny Marie v Kunovicích, která stojí v blízkosti farního kostela sv. Petra a Pavla. První zmínky o kapli, stojící v těchto místech, pochází z roku 1517, kdy byla zvána kaplí *Nejsvětější Trojice*. Dnešní kaple byla vybudována v první polovině 18. století v době, kdy došlo k rozsáhlé rekonstrukci kostela a výstavby fary.¹

Kaplička je obdélníkového půdorysu, s pravoúhlým závěrem, boční stranou přistavěna ke štítové zdi sousedního domu. Na průčelí s třikrát odstupňovaným, ostře zahroceným štítem, prolomeným hlubokou nikou segmentově zaklenutou, je umístěna plastika sv. Jana Nepomuckého. Ve vnitřní části kaple se nachází malý oltář, na němž stojí socha Panny Marie s Ježíškem.²

Postavu Panny Marie s Ježíškem lze časově zařadit do druhé poloviny 19. století, do okruhu děl jihomoravských lidových tvůrců. I přes chybějící atributy ji můžeme určit jako typ tzv. Madony Křtinské.³

Dřevěná polychromovaná plastika je 67 cm vysoká, vyřezaná z lipového dřeva, ze zadní strany odlehčena vydlabáním. Na nepůvodní, hrubě opracované desce z borového dřeva je plastika připevněna dřevěným čepem.

Neškolený tvůrce – řezbář pojednal sochu v jednoduchém objemu, s náznakem strnulého pohybu. Panna Marie drží sedícího Ježíška na levé ruce. Pravá ruka dítěte je vztažená kolmo vzhůru, levá od loktu chybí. Pravá ruka Marie vztažená do prostoru je křečovitě obrácená dlaní vzhůru, přičemž chybí atribut, který držela. Průzkumem sochy bylo zjištěno, že ulomená ruka byla v minulosti při lepení nesprávně otočena, prsty na ruce ulámány.

Stav sochy byl hodnocen jako velmi špatný. Dřevo plastiky je značně poškozeno dřevokazným hmyzem. Jedná se o červotoče proužkovaného z čeledi Anobidae.⁴ Hmota dřeva je ve stavu tzv. *perníkové struktury*. Největší rozsah destrukce je ve spodní části plastiky, kde došlo i ke značnému úbytku dřevní hmoty. Chybí zde část roucha a střevíc. Zcela zničeny jsou boční části roušky splývající po obou stranách hlavy Madony.

Plastika je polychromovaná. Poslední vrstvu tvoří silný, pastózní nátěr olejové barvy, který překrývá předchozí vrstvy polychromií a poškozené části dřeva. Barva je místy potěčená, sražená, lokálně se puchýřovitě nadzvedává. Inkarnát Panny Marie a Ježíška je přes bílou olejovou barvu přetřen vrstvou šelakové pryskyřice, která vytvořila nesouvislé hnědé skvrny.

Před zahájením veškerých restaurátorských prací byla provedena spektrální analýza a mikroskopické vyšetření u čtyř kusů vzorků polychromie odebraných z tváře Panny Marie, vnějšího roucha, z koruny a spodního roucha Panny Marie.⁵ Stratigrafie polychromních a podkladových vrstev je složitá a nesouvislá (především u starších vrstev), jak vyplynulo z rozborů. Dřevo plastiky bylo napuštěno kličovou vodou, následovalo položení křídového podkladu a několika nanesených vrstev přemaleb, transparentních nátěrů a sádro-křídových tmelů. Na plastice zůstaly i zbytky zlacení na bolusovém polimentu na plášti a korunce Panny Marie. Převážně se jedná o pigmenty a pojítka používané v 30. letech 18. století a od poloviny 19. století.

Postup při konzervaci a restaurování

Vzhledem k biologické destrukci dřeva byla plastika petrifikována (zpevnění dřevní hmoty) ponorem v roztoku přírodních pryskyřic s příměsí insekticidního asanačního přípravku. Po vysušení byly mechanicky a chemicky provedeny kontrolní sondy ve vrstvách přemaleb. U nejstarší vrstvy byla polychromie poškozena místy až na dřevo plastiky. Z důvodu značného narušení původní polychromie (zjištěno jak při sondáži, tak i rozborech) bylo rozhodnuto ponechat jednu z pozdějších přemaleb (barevnou vrstvu se zajímavým květinovým dekorem) jako konečnou. Tato barevná polychromie byla zafixována lakem z přírodní pryskyřice. Poškozená místa byla vytmelena a barevně zaretušována. Dřevokazným hmyzem narušené a chybějící části řezby byly dořezány a sesazeny (prsty u ruky Panny Marie, část spodního roucha, střevíc).⁶ Po konzultacích s investorem se zrekonstruovala a dosadila chybějící ruka Ježíška, držící jablko⁷, stejně jako žezlo - atribut Panny Marie. Doplněné části byly barevně uzpůsobeny celku plastiky.

Nevyhovující a nedůstojný podstavec pod plastikou byl nahrazen novým,⁸ následně barevně upraveným. Závěrečná povrchová úprava plastiky byla provedena vosko-pryskyřičnou směsí.

V současné době se uvažuje o náhradním umístění plastiky Panny Marie s Ježíškem, s ohledem na vhodné klimatické podmínky a zabránění zcizení. Úmyslem Městského úřadu v Kunovicích je pořízení kopie a její umístění na původním místo, do kaple P. Marie.

Poznámky:

- 1 *Kunovice v proměnách času*. Obecní úřad Kunovice, 1996. RNDr. S t a n i s l a v Š t ě r b a, *Zpráva o kapli Panny Marie v Kunovicích*. Podklad pro restaurátorský protokol.
- 2 S p a t h o v á, J., *Seznam chráněných památek v okrese Uherské Hradiště*. Slovácko 35(1993), s. 229–257.
- 3 PhDr. H a n a D v o ř á k o v á, Etnografický ústav, Moravské zemské muzeum, Brno, *Znalecký posudek z oboru lidového výtvarného umění – zpráva pro restaurátorský protokol*.
- 4 Pavel B e z d ě č k a, *Zpráva a vyhodnocení nalezené entomofauny v dřevě plastiky – podklad pro restaurátorský protokol*.
- 5 Petr M a ř í k, Ing.–Dalibor V o j t ě c h, Praha, *Mikroskopické vyšetření a spektrální analýza vzorků polychromie – podklad pro restaurátorský protokol*.
- 6 Řezbářské práce provedl Petr Klein, absolvent Vyšší odborné školy uměleckých řemesel, Brno.
- 7 Řezbářské práce provedl Dušan Švrček, absolvent Vyšší odborné školy uměleckých řemesel, Brno.
- 8 Práce se dřevem provedl František Habarta, Kunovice.

Ludmila Štefánková (n. 1958), je konzervátorka Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve své konzervátorské praxi se zaměřuje na dřevo a podmalby na skle.

---

1. Původní stav plastiky Panny Marie s Ježíškem. Foto L. Chvalkovský.

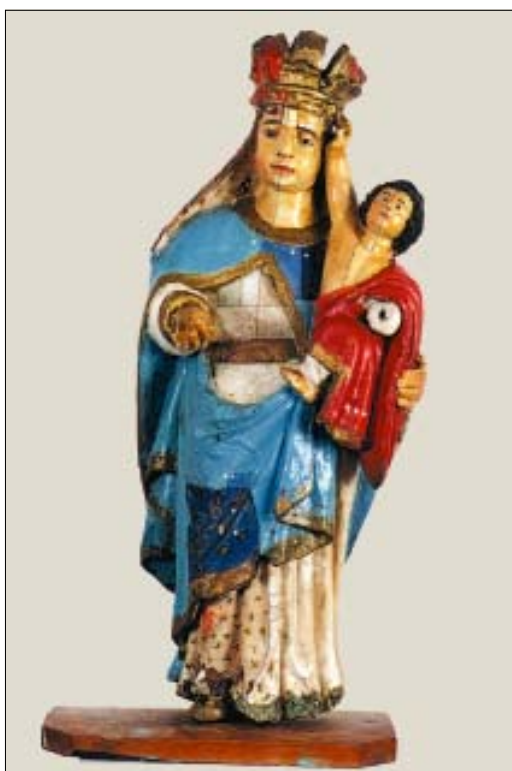

2. Původní stav plastiky Panny Marie s Ježíškem – celkový pohled. Foto L. Chvalkovský.

3. Sondy ve vrstvách přemaleb plastiky Panny Marie s Ježíškem. Foto L. Chvalkovský.

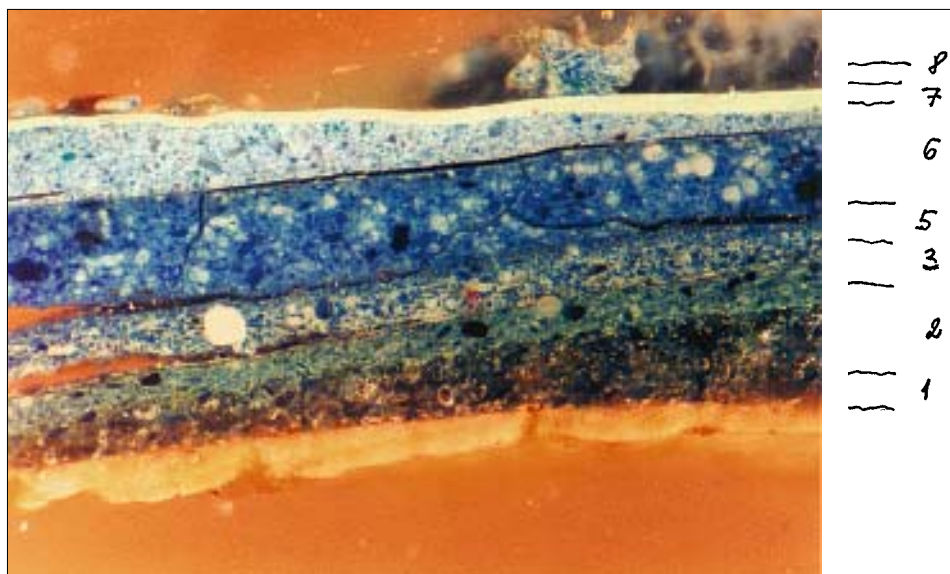
4. Sondy ve vrstvách přemaleb plastiky. Foto L. Chvalkovský.

5. Stav plastiky po restaurování. Foto
L. Chvalkovský.

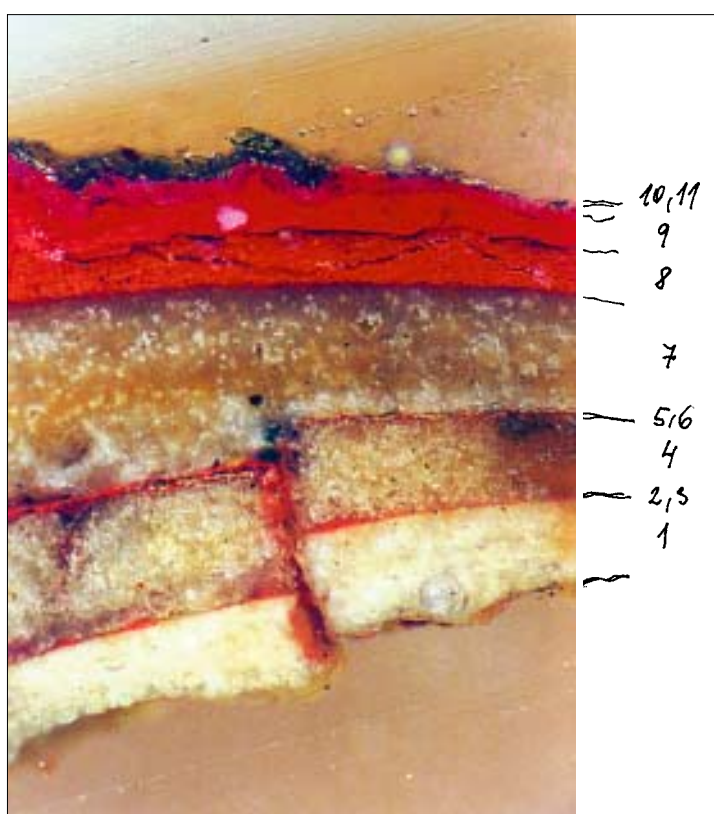

6. Stav plastiky po restaurování. Foto
L. Chvalkovský.

7. Mikrofotodokumentace spodního roucha Panny Marie. Foto P. Mařík.

8. Mikrofotodokumentace korunky Panny Marie. Foto P. Mařík.

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2001

Blanka Rašticová, Slováké muzeum, Uherské Hradiště

Tak jako v minulých ročnících sborníku Slovácko, přinášíme i v letošním přehledu o činnosti Slovákého muzea v uplynulém roce. Cílem tohoto příspěvku, majícího obdobně jako v předchozích letech charakter stručné výroční zprávy, je poskytnout badatelské veřejnosti potřebné informace k zachycení vývoje muzea.

V roce 2001 získalo **národopisné oddělení** do sbírkového fondu koupí či darem 236 nových sbírkových předmětů, které byly evidovány I. stupněm. Ve II. stupni zaevidovaly pracovnice úseku 600 předmětů. V rámci pravidelné inventarizace byla dokončena inventura textilu řady S, reinventarizace řady I – obrazů, obrázků na skle a plastiky a inventura řady CH – nově uloženého fondu obuvi. Celkem bylo inventarizováno 3 305 předmětů. V průběhu roku bylo popsáno 603 fotografií získaných sběrem a výzkumem, evidováno bylo 281 digitálních fotografií. Ke konzervaci bylo vybráno 590 předmětů národopisné povahy. Terénní sběr byl proveden v obcích Babice, Boršice u Blatnice, Hluk, Komňa, Kunovice, Ostrožská Nová Ves, Praha, Staré Město, Suchá Loz, Šumperk, Vlčnov a Zlín. Průběžně byla prováděna kontrola předmětů v depozitářích včetně klimatických podmínek. Značné úsilí věnovaly pracovnice úseku kontrole celého národopisného fondu a právě jeho zápisu do centrální evidence sbírek (30 000 inv. čísel) v souladu se zákonem č. 122/2000 Sb. Dokončen byl výzkum na téma *Zvykové právo* a jeho výsledky byly zveřejněny formou referátu na mezinárodní konferenci MKKK pod názvem *Přežívání obyčejového práva na Uherskohradištsku a Práva výměnkářů na Uherskohradištsku*. Zahájen byl výzkum *Lidová strava na Uherskohradištsku*, jeho výsledky byly publikovány v příspěvku *Lidová strava na Uherskohradištsku jako součást kulturního dědictví*. Po celý rok byla poskytována metodická pomoc kronikářům měst a obcí celého okresu, zhodnoceno bylo 64 ročních kronikářských zápisů. Průběžně byl doplňován adresář lidových výrobců a poskytována metodická pomoc institucím, obcím, souborům i jednotlivcům (v 98 případech). V uplynulém roce národopisné oddělení připravilo 5 výstav, z toho 1 mimo prostory muzea, dále realizovalo 21 předvádění technik lidové rukodělné výroby, 6 národopisných besed a 29 odborných přednášek pro 1 058 posluchačů. Do tisku připravily pracovnice oddělení 52 příspěvků a 3 rozhlasové či televizní relace.

I. stupněm bylo v roce 2001 pracovníky **archeologického oddělení** zaevidováno celkem 529 ks předmětů ze záchranného výzkumu v Nedakonicích do programu BACH a dalších 2 130 kusů předmětů z fondu A. Na karty evidence II. stupně bylo s využitím téhož programu zapsáno celkem 14 410 kusů předmětů z fondu A a SF. Tyto předměty byly napsány na celkem 1318 kartách evidence II. stupně a předány dokumentaci. Zároveň probíhala i intenzivní příprava na zápis sbírkového fondu archeologie do centrální evidence sbírek v souladu se zákonem č. 122/2000 Sb.. K fotodokumentaci byly předány podklady pro zhotovení 39 ks diapositivů pro potřeby přednáškové činnosti, z archeologických výzkumů bylo zhotoveno celkem 47 klasických fotografií, dalších 86 ks fotografií bylo zhotoveno digitální technologií (jednalo se o vernisáž výstavy *Jak se žilo v pravěku*, konference, NKP a předměty z trezoru). Jak klasické, tak i digitální fotografie byly zpracovány podle příslušných kódů a předány dokumentaci. V průběhu roku, 29. 3., 17. 4. a 25. 10. 2001 proběhly i pravidelné kontroly lokalit NKP ve správě Slovákého muzea (St. Město „Na Valách“ a „Špitálky“, UH-Sady, Modrá a hradisko sv. Klimenta u Osvětiman). Konzervačnímu oddělení bylo předáno celkem 229 ks předmětů, z toho 20 ks předmětů byly kopie pro potřeby výstavní činnosti. V depozitářích oddělení, v Buchlovicích a na františkán-

ském klášteře byla pravidelně sledována teplota a vlhkost, které byly řádně zapisovány do příslušných sešitů. Na základě jednání s investory proběhly záchranné výzkumy a dozory na katastrech těchto měst a obcí: Uherské Hradiště, Uherský Brod, Kunovice, Modrá a Nedakonice, ze kterých bylo zpracováno i 7 nových nálezových zpráv. Při sledování stavební činnosti v okrese bylo zaevidováno celkem 100 akcí, ke kterým bylo zasláno celkem 17 vyjádření. Celkem bylo uzavřeno s investory 22 smluv na provedení záchranného archeologického výzkumu. V rámci spolupráce se SÚPP v Praze a SAS v Brně proběhla i aktualizace mapových podkladů části CHKO Bílé Karpaty v programu Arc.Wiev. Byl dokončen projekt *Vývoj osídlení údolní nívy řeky Moravy* ve spolupráci s AÚ AV ČR v Brně, expozitura Mikulčice a k tisku byly předány katastry obcí od Sptyihněvi po Uherský Ostroh a části Uherského Hradiště a Starého Města. Pokračovalo také zpracování materiálu z výzkumu AV ČR v Nechvalíně, jehož výstupem bylo prozatím přednesení referátu na mezinárodní konferenci v Liptovské Sielnici (mgr. Vaškových), včetně jeho publikování. Výsledky archeologických výzkumů byly dále publikovány v Přehledech výzkumů za rok 2000 (3×), ve Zpravodaji UH (4×) a v regionálním tisku (12×). Připravena a předána do tisku byla i publikace *Památník Velké Moravy*. Ve dnech 22.–23. 5. proběhla v Galerii SM konference muzejních archeologů za účasti celkem 62 archeologů a pracovníků z institucí památkové péče ČR. Archeologické oddělení dále připravilo výstavu *Jak se žilo v pravěku* (vernisáž 17. 5. 2001), zorganizovalo přednášku pro veřejnost doc.dr. Miloše Čižmáře o keltském osídlení Moravy (18. 10.). Pracovníci oddělení poskytli celkem 3 výklady k archeologické výstavě a pro VOŠ v Kunovicích byly uspořádány 2 přednášky o pravěku Uherskohradištska (celkem pro 195 dětí a mládeže).

Pracovnice **historického úseku** evidovala I. stupněm 211 a II. stupněm 240 kusů sbírkových předmětů. Do počítače bylo vloženo dalších 711 karet evidence II. stupně, celkový počet vložených karet činí 5 128 kusů (65% celkového počtu). V rámci pravidelné inventarizace byla provedena inventura části sbírkového fondu – skupiny Numismatika. Ke klasické fotodokumentaci bylo předáno 273 kusů fotografií sbírkových předmětů, a dále 269 kusů černobílých fotografií a 8 diaspnímků z výzkumů a soudobé dokumentace. Nově byly zpracovány 202 evidenční karty 292 digitálních fotografií, dokumentujících památky Uherského Hradiště i významné události ve městě. Ke konzervaci bylo předáno 15 sbírkových předmětů. Nákup sbírkových předmětů prostřednictvím nákupní komise se uskutečnil v letním a podzimním termínu. Stav veškerého sbírkového fondu byl kontrolován minimálně 1x za měsíc včetně vedení zápisů o těchto kontrolách. V oblasti výzkumné došlo k soubornému zpracování dosud získaných údajů v novém počítačovém programu na evidenci památek – celkem bylo vytvořeno 96 karet pro památky v obcích Bílovice, Buchlovice, Kunovice, Staré Město, Uherský Ostroh. Pro webové stránky Slovákého muzea pracovnice úseku zpracovala Průvodce městem Uherské Hradiště. V roce 2001 se uskutečnila mezinárodní konference historiků, etnografů a literárních historiků na téma *Literární mystifikace, etnické mýty a jejich úloha při formování národního vědomí*, z níž se podařilo ještě v tomtéž roce vydat sborník příspěvků. Metodická pomoc byla poskytnuta 15 badatelům, 29 institucím a 49 studentům při přípravě diplomových, seminárních a jiných prací. Ve druhé polovině roku zajišťovala pracovnice úseku odbornou praxi studentů střední hotelové školy na jednotlivých pracovištích muzea. Historický úsek připravil 2 výstavy, zajistil konání 14 přednášek externích přednášejících a pracovnice úseku uskutečnila celkem 68 odborných přednášek pro 2 334 posluchačů. Do tisku bylo připraveno 28 příspěvků, dále byl redakčně připraven a zajištěno vydání sborníku z výše uvedených mezinárodní konference a ve spolupráci se Státním okresním archivem edice nejstarší uherskohradištské městské knihy *Liber negotiorum civitatis Hradisch*.

V roce 2001 nebyl z finančních důvodů realizován nákup sbírkových předmětů pro **úsek dějin umění**. Počítačová reevidace proběhla u 47 karet (celkový počet karet evidence II. stupně v PC činí 389 karet). V rámci pravidelné inventarizace byly zkontrolovány regály I–V, obrazy a sochy v celkovém počtu 427 kusů. Celý fond umění byl připraven v souladu

se zákonem č. 122/2000 Sb. pro zápis do centrální evidence sbírek. Bylo zhotoveno a určeno 20 kusů klasických snímků a 35 digitálních záběrů sbírkových předmětů. Pravidelně byl kontrolován stav sbírkových předmětů v depozitářích a klimatické podmínky, o kontrolách byly vedeny zápisy. Zrestaurovány byly 2 obrazy, ke konzervaci bylo předáno 11 obrazů včetně rámu. Pokračoval výzkum na téma *Zlínská Škola umění a SUPŠ*, jehož dílčím výstupem se stane slovník absolventů, do něhož byly doplněny nové údaje a byla zpracována jeho konečná podoba pro tisk. Dílčí výzkumy proběhly k jednotlivým výstavám v galerii pro rok 2001 a 2002, pokračoval výzkum a dokumentace lité medaile, proběhl výzkum náhrobních plastik hřbitova v Uherském Hradišti–Mařaticích. V rámci tohoto výzkumu bylo pořízeno 82 digitálních snímků náhrobků. Průběžně byla poskytována metodická pomoc (15x) a určování či ohodnocování výtvarných děl (54 obrazů). Pracovnice úseku připravily 14 výstav, z toho 3 v zahraničí a další 2 mimo prostory galerie. Na galerii bylo zorganizováno 6 kulturních akcí a pracovnice úseku uskutečnily celkem 11 odborných přednášek pro 189 osob. Do tisku připravily celkem 85 příspěvků.

Na **úseku dokumentace** byly v roce 2001 plněny úkoly následujícím způsobem:

- evidován negativní a pozitivní materiál sbírkového fondu (černobílé a barevné snímky) u 255 kusů předmětů, z toho 100 kusů etnografie, 152 historie a 3 archeologie, dále 1 barevný diasnímek pro tisk. Bylo kopírováno 670 kusů karet evidence II. stupně.
- evidován negativní a pozitivní materiál z výzkumů a výstav v počtu 1 300 kusů, z toho 121 kusů archeologie, 486 kusů etnografie, 382 kusů historie a 311 kusů umění. Zpracováno 82 kusů digitálního materiálu. Ze stávající kartotéky bylo do počítače vloženo 9188 karet. Reevidence karet proběhla u 1 300 kusů. Stav počítačů na PC koncem roku 2001 činil celkem 37 855 položek. Do přírůstkové knihy evidence I. stupně bylo zapsáno celkem 2 256 přírůstkových čísel.
- ve spolupráci s technikem doladěn program BACH pro centrální a úsekovou dokumentaci
- prováděna kontrola elektronických karet odborných úseků, vypracovány „zásady“ zpracování těchto karet
- zpracováno celkem 94 diasnímků pro tisk, z pomocné evidence převedeno a zpracováno 40 snímků
- zpracováno celkem 141 kusů negativů získaných přefotografováním starých skleněných desek
- po přefotografování a zhotovení nového negativu bylo zpracováno 257 kusů karet.
- zpracována konzervační fotodokumentace na 281 kartách
- po celý rok prováděna evidence zápůjček a kontrolovány termíny vrácení
- průběžně bylo spolupracováno s badateli i odbornými pracovníky při výběru negativního a pozitivního fotomateriálu
- po celý rok byl veden sklad tisků a zboží pro prodej v pokladnách muzea včetně provádění měsíčních uzávěrek a roční inventury
- průběžně byly rozesílány a fakturovány na základě objednávek publikace SM, tyto byly rovněž osobně i písemně propagovány
- průběžně byla vedena muzejní videotéka a zápůjčky videokazet
- pro historickou část vypracován další systém evidence architektury měst. V rámci úpravy stávající systematiky přepracována skupina B-5 Zaměstnání, skupina B-6 Lidová výroba a skupina H-3 Remeslná malovýroba a průmyslové podniky.

V souladu s plánem činnosti byly v roce 2001 **fotografickým úsekem** splněny tyto úkoly:

- provedena fotodokumentace sbírkového fondu muzea v počtu 143 kusů negativů a pozitivů (etnografie 34 kusů, historie 34 kusů, umění 20 kusů, archeologie 55 kusů) a 223 digitálních záběrů (etnografie 128 kusů, umění 35 kusů, archeologie 60 kusů)
- provedena fotodokumentace výzkumů a výstav v počtu 499 kusů pozitivů a negativů (353 kusů etnografie, 35 kusů historie, 59 kusů umění a 53 kusů archeologie) a 1472

digitálních záběrů (etnografie 658 kusů, umění 252 kusů, archeologie 120 kusů a 442 kusů historie)

- zhotoveno 61 kusů reprodukcí negativů a pozitivů z historických skleněných desek
- zhotoveno 51 kusů reprodukcí karet, které neměly negativ
- provedena fotodokumentace vybraných uměleckohistorických památek v počtu 176 kusů záběrů
- průběžně prováděna fotodokumentační práce pro výstavní činnost muzea
- průběžně prováděna fotodokumentace konzervačních procesů v počtu 135 kusů digitálních záběrů
- podle požadavků prováděny fotografické práce pro publikační a propagační účely s důrazem na publikaci Památník Velké Moravy
- podle požadavků zhotovovány videozáznamy
- podle požadavků ozvučovány vybrané akce muzea
- prováděna fotodokumentace stavebních prací dle požadavku provozního oddělení

Fotografický úsek zpracoval za rok celkem 754 kusů čb. pozitivů 13×18, 390 kusů čb. negativů 6×9 a 274 čb. negativů 6×7, 59 kusů čb. negativů 9×12, 39 kusů color negativů 24×36 a 2 428 kusů digitálních záběrů.

Ve sledovaném období byly provedeny **konzervačním oddělením** muzea tyto práce:

- zkonzervovány předměty pro etnografické oddělení – z nákupů 2000 a 2001 celkem 440 kusů. Konzervováno a restaurováno 6 kusů relikviářů, 44 kusů předmětů z depozitáře Topolná. Upraven depozitář v Topolné, provedeno nové uložení sukni, všech kompletů z papírových krabic včetně popisek, označení, seznamů apod. Souběžně prováděna inventarizace. Vybrán nábytek k restauraci a zajištěna realizace opravy. Dokončeno vybavení kovárny v Topolné včetně konzervace 50 kusů exponátů, kovárna zprovozněna pro veřejnost
- pro úsek umění zkonzervováno 11 kusů olejomalb včetně rámu
- pro archeologické oddělení zkonzervováno 75 kusů keramiky a kovu ze stávajících fondů, 4 kusy z nových výzkumů, pro výstavu „Jak se žilo v pravěku“ vyrobeny tyto exponáty: hrob, obětiště, obydlí, makety sídliště, potřeby pro malování. Spolupracováno při instalaci výstavy. Pro veletrh Regiontour vyrobeno dobové oblečení a kopie šperků
- v NKP Staré Město opraveny 3 kusy pecí
- pro historický úsek restaurovány a zkonzervovány 3 kusy postavníků, 7 kusů střeleckých terčů, 1 mapa a 4 kusy textilu. Pro město Kunovice zkonzervována dřevěná plastika, provedena kontrola grafické sbírky Památkové správy Buchlovice
- spolupracováno při instalaci výstavy Století ve stejnokroji
- pravidelně (minimálně 1× za měsíc) byly kontrolovány, větrány, případně zvlhčovány depozitáře včetně předkládání zpráv o jejich stavu
- na PC zpracováno celkem 224 kusů nových konzervačních karet
- na PC zpracováno celkem 1058 starých konzervačních karet
- uskutečnily se měsíční poradenské dny pro veřejnost

V uplynulém roce byly plněny **odbornou knihovnou** muzea plánované úkoly následujícím způsobem:

- poskytla 1681 výpůjček knih
- průběžně doplňován knihovní fond včetně zápisů nových přírůstků – do počítače bylo vloženo celkem 377 přírůstků
- nově svázaná periodika i opravené vazby poškozených knih byly opět vřazeny do fondu knihovny. Přírůstky za rok 2000 kompletně zaevidovány a vřazeny do fondu
- za rok 2000 byla analyticky zpracována tato periodika: Rovnost (dva ročníky), Acta musealia, Archivní časopis, Archivní ročenka, Historická fotografie, Prostor Zlín (roky 1996–1997) a Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci

- obvyklým výměnným způsobem spolupracováno s knihovnami v zahraničí – Knihovna Slovenske Akademie Znanosti in Umetnosti v Ljublaně, Institut za etnologiu i folkloristiku v Zagrebu, Volkskundliches Seminar der Universität Bonn, Slovenski etnografski muzei v Ljubljani, Muzeum Okregowe v Rzeszowie, Archeološki muzej v Zagrebu, Néprajzi múzeum v Budapešti, Muzeum etnograficzne w Torunu, Znanstvenoraziskovalni center Sazu v Ljubljani, Germanisches National Museum v Norimberku, stejně tak v České republice – Ústav archeologie a muzeologie FF MU Brno, Archeologický ústav AV ČR – pobočka Mikulčice
- pro historický úsek bylo na PC zpracováno 711 karet evidence II. stupně
- všechny články pojednávající o činnosti Slováckého muzea a regionu jsou archivovány. Regionální periodika tohoto roku jsou zpracována kompletně. Průběžně sledovány krajské Zlínské noviny a Mladá fronta. Kopie článků budou vřazeny do kartotéky v roce 2002
- průběžně prováděno kopírování, vazba a laminování materiálů včetně sledování hospodárnosti
- vyřazeny lístkové předmětové katalogy
- průběžně probíhalo sjednocování klíčových slov
- zakoupena nová kartotéková registratura, sestaven nový podrobnější rozdělovník kartotéky a dle nového třídníku zařazeno 404 analytických záznamů
- přepracováno analytické zpracování Českého lidu
- probíhala propagace publikací Slováckého muzea ve věstnících a webových stránkách
- sestavena databáze adres na rozesílání pošty SM

V roce 2001 shlédli návštěvníci Slováckého muzea tyto výstavy:

Etnografický úsek:

- Panna Maria Divotvůrkyně (Slovácké muzeum)
- Afrika známá – neznámá? (Slovácké muzeum)
- Od medu k perníku (Slovácké muzeum)
- Vajíčko malované (Slovácké muzeum)
- Víš, co jíš aneb Co a jak se dřív jedlo (Slovácké muzeum)
- Velké prádlo aneb Jak praly a žehlily naše babičky (Zlín)

Historický úsek:

- Století ve stejnokroji (Slovácké muzeum)
- Historie vojska v Uherském Hradišti ve 20. století (Slovácké muzeum)

Úsek dějin umění:

- Muzeum očima děti (Slovácké muzeum)
- Jan Jemelka – obrazy, grafika (Galerie Slováckého muzea)
- Antonín Nový – kované sochy (Galerie Slováckého muzea)
- Jiří Brázda – obrazy, grafika, kresby (Galerie Slováckého muzea)
- P.S.:H.N. (Galerie Slováckého muzea)
- Návraty III. (Galerie Slováckého muzea)
- Jiří Vlach (Galerie Slováckého muzea)
- Milan Pitlach – fotografie (Galerie Slováckého muzea)
- Zbyněk Janáček (Galerie Slováckého muzea)
- Bronzöntö műhelyek (Maďarsko, Nyíregyháza)
- Trojkolka (Polsko, Wrocław)
- František Chrástek (Bratislava)
- B. Rossí a P. Šuterová (Galerie Pod Podloubím Kroměříž)
- K. Rossí (Galerie U Sovy Uherské Hradiště)

Archeologický úsek:

- Jak se žilo v pravěku (Slovácké muzeum)

Celkem bylo připraveno a realizováno 23 výstav, z nich 6 mimo výstavní prostory Slováckého muzea, z toho 3 v zahraničí, dále pak 61 koncertů, besed, předvádění technik lidové rukodělné výroby apod., z toho 38 v hlavní budově Slováckého muzea, 12 v objektu Velehradská a 6 v Galerii Slováckého muzea a 5 v jiných objektech. Pracovníci muzea uspořádali celkem 113 přednášek pro 3 786 posluchačů, z toho 1 707 dospělých a 2 079 dětí a mládeže. Byla realizována mezinárodní konference historiků, etnografů a literárních historiků na téma *Literární mystifikace, etnické mýty a jejich úloha při formování národního vědomí*, ve spolupráci s karpatickou komisí připravilo muzeum mezinárodní konferenci *Obyčejové právo*, která se konala pod záštitou SNM v Martině-Vrútkách. V roce 2001 byl vydán sborník *Slovácko 2000*, další ročník tohoto sborníku byl připraven a předán do výroby za spolupráce poradního sboru ředitele – redakční rady. Slovácké muzeum dále vydalo barevnou publikaci *Památník Velké Moravy* a ve spolupráci se Státním okresním archivem v Uherském Hradišti edici nejstarší uherskohradištské městské knihy *Liber negotiorum civitatis Hradisch*. Byl připraven a vydán sborník *Literární mystifikace, etnické mýty a jejich úloha při formování národního vědomí* a připraven sborník *Obyčejové právo*, který vydá Etnologický ústav AV ČR v Praze. Slovácké muzeum se podílelo redakčně a finančně (na základě dohody přednostů okresů Zlín, Vsetín, Uherské Hradiště a Kroměříž) na vydání 4 čísel společného časopisu ZVUK. Pokračovala příprava vydání *slovníku absolventů SUPŠ*. Odborní pracovníci Slováckého muzea připravili v roce 2001 pro masmédiu celkem 168 příspěvků.

Mimo své základní provozně správní povinnosti a běžnou údržbu budov muzea provozní úsek zajistil v Galerii Slováckého muzea provedení velké části opravy střechy garáže v Galerii SM a výstavbu výtahu (dokončení dle smlouvy 15. 1. 2002).

Rok 2001 lze považovat jako úspěšný i z hlediska zájmu veřejnosti, objekty instituce navštívilo celkem 32 120 osob, v přepočtu na jednotlivé výstavy pak 77 457 návštěvníků.

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ. Uherské Hradiště 2000, 152 s.

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti se v nedávné době představilo veřejnosti v reprezentativní publikaci, jejímž cílem je seznámit široký okruh zájemců s historií, sbírkovým fondem i současnými aktivitami této významné muzejní instituce. Texty, připravené odbornými pracovníky muzea, sestavil a upravil *Ivo Frolec*.

Pro dějiny Slováckého muzea měla zásadní význam Národopisná výstava československá v Praze a vlastenecké hnutí s ní související, které bylo podnětem ke vzniku sbírek a založení muzea. Původní muzejní budova se nacházela na nynějším Masarykově náměstí, kde městská rada uvolnila pro sbírky (národopisné, archeologické a umělecké) první poschodí ve zrušené jezuitské koleji. Muzeum bylo slavnostně otevřeno 1. června 1914, již v roce 1918 bylo však uzavřeno a využito jako kasárna. Nová muzejní budova, zakoupená městem ve Smetanových sadech, byla otevřena roku 1931. V letech 1936–7 a 1940–2 proběhly přístavby, z nichž druhá, navržená architektem *Bohuslavem Fuchsem*, dala budově její dnešní podobu. V roce 1959 byl vydán první ročník společenskovědního sborníku Slovácko. Součástí muzea se počátkem šedesátých let stal Památník Velké Moravy ve Starém Městě, v r. 1962 Galerie výtvarných umění, na přechodnou dobu také lapidárium na Velehradě a městské muzeum v Bojkovicích se zámkem Nový Světlov. Poslední větší stavební úpravy hlavní budovy muzea byly dokončeny v r. 1995, v r. 1997 proběhla modernizace bočního křídla.

Nejvýznamnější sbírkovou kolekcí Slováckého muzea je **národopisná sbírka**, která se zformovala díky aktivitám národopisných hnutí na Moravě a zejména na Slovácku na přelomu 19. a 20. století (činnost olomoucké národopisné družiny, krajinské výstavky, národopisné sjezdy, vznik národopisné a archeologické sekce při místním odboru Národní jednoty v Uherském Hradišti pod vedením *Josefa Klvani* a *Františka Kretze* s úkolem připravit Výstavu Slovácka, založení Národopisné a muzejní společnosti). Nejvíce krojových součástek a keramiky bylo získáno koupí sbírek *Františka Kretze*. Dalšími osobnostmi, které se zasloužily o formování a zkvalitnění národopisné sbírky, byli ve 30.–50.

letech *František Jilík*, ve 40. letech *Antonín Václavík* (mj. kraslicová sbírka) a v 60. letech *Josef Jančář*. V roce 1972 byla otevřena dlouhodobá expozice Slovácko. V posledních třiceti letech pod vedením *Ludmily Tarcalové* byla věnována zvýšená pozornost katalogizaci, systematickému nákupu sbírek, výstavní činnosti, ale i výzkumným úkolům, konferencím, vydávání sborníků a publikací, od devadesátých let jsou pořádány i kurzy tradiční rukodělné výroby. Oddělení sídlí v hlavní muzejní budově, v obci Topolná vznikla expozice lidového bydlení a depozitáře. K nejúspěšnějším výstavám z posledního období patřily *Na hradištském jarmaku* (1997), *Velké prádlo* (1999) či *Vzácný pane hospodáři* (2000). Expozici Slovácko a expozici v Topolně jsou v publikaci věnovány samostatné kapitoly.

Archeologická sbírka se zformovala jako výsledek úsilí řady badatelů, kteří už od šedesátých let 19. století prováděli výzkum ve Starém Městě, na Velehradě i v jiných lokalitách Slovácka. Od osmdesátých let se jejich nálezy ocitají v soukromých a spolkových muzeích, kterých do založení Slováckého muzea vzniklo v oblasti středního Pomoraví sedm. V roce 1913 byly tyto sbírky instalovány v nové muzejní budově. Systematická péče byla archeologii ve Slováckém muzeu věnována zvláště po roce 1929, kdy se stal kustodem přední amatérský archeolog *Antonín Zelnitius*. S muzeem byla spjata rovněž činnost *Viléma Hrubého*, na výzkumech ve Starém Městě se podíleli od padesátých let nejvýznamnější moravští archeologové. V roce 1976 bylo archeologické pracoviště dislokováno z hlavní muzejní budovy, od r. 1995 sídlí v Hradební ulici spolu s konzervačním oddělením. Depozitáře a detašovaná pracoviště se nacházejí na různých místech okresu. Významným objektem ve správě muzea je Památník Velké Moravy ve Starém Městě-Na Valách. V posledních letech se kromě výzkumů archeologické oddělení ve větší míře zabývá i popularizační činností ve formě výstav a přednášek.

Brzy po zahájení činnosti Slováckého muzea byly položeny také základy **umělecké sbírky**, do níž přispívali sběratelé i umělci, např. *Joža Uprka*. Udržela si svůj význam jako tzv. *Moderní umělecká galerie* ve všech obdobích. Prvními kustosy byli ve třicátých až padesátých letech malíři *Ruda Kubíček* a *Jiří Heřman*, novou koncepci

vnesl od r. 1955 *Vilém Jůza*, který se rovněž zasloužil o získání budovy bývalé vojenské zbrojnice v Otakarově ulici, z níž vybudoval samostatnou galerii výtvarného umění. Po několika rekonstrukcích je nyní významným památkovým objektem a kulturním centrem.

Činnost **historického odboru** byla zahájena ve třicátých letech 20. století, kdy byly sběrem i nákupy získány střelecké terče, mapy, platidla a jiné historické předměty. V sedmdesátých letech se výzkumná činnost oddělení specializovala na agrární dějiny, od devadesátých let na dokumentaci uměleckohistorických památek okresu Uherské Hradiště. Sbírkový fond byl obohacen o kolekci zbraní, starých tisků, pohlednic, pozůstalostí významných osobností, apod. V současnosti je připravována stálá historická expozice města Uherské Hradiště.

Široké spektrum aktivit Slováckého muzea je nepředstavitelné bez konzervačního a dokumentačního servisu. Od roku 1937, kdy byly ještě na amatérské úrovni připravovány předměty pro Výstavu Slovácka, se **konzervační středisko** dostalo na vysokou odbornou úroveň a ročně zpracovává na tisíc kusů sbírkových předmětů. Počátky činnosti úseku **dokumentace** lze klást

do čtyřicátých let 20. století, kdy začaly být pořizovány kolekce fotografií a negativů. První vlastní snímky dokumentující výstavy byly pořizeny v r. 1955, jejich evidence probíhá od roku 1963. Byla vytvořena i systematická evidence sbírkových předmětů. Již od roku 1914 funguje odborná knihovna, která kromě publikací z jednotlivých vědních oborů shromažďuje i vlastivědné časopisy a regionální noviny. V devadesátých letech byla převedena na počítačový systém.

Publikace Slovácké muzeum vedle daleko podrobnějšího popisu činnosti jednotlivých oddělení přináší též soupis všech dosavadních odborných pracovníků Slováckého muzea i všech jeho ředitelů, *Františkem Kretzem* počínaje a současným ředitelem *Ivo Frolcem* konče. Nedílnou součástí je i podrobné anglické a německé resumé. Kniha má vysokou grafickou úroveň a je obohacena celou řadou převážně barevných fotografií exteriérů, interiérů i sbírkových předmětů. Poskytuje komplexní pohled na činnost jednoho z našich největších a neaktivnějších muzeí.

Jarmila Pechová

**Nabídkový list publikací
vydaných Slovákým muzeem v Uherském Hradišti**

Tel.: 0632/55 13 71, 0632/55 65 56, fax: 0632/55 40 77

e-mail: info@slovackemuzeum.cz; marie.bilikova@slovackemuzeum.cz;

VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO

Zahrnuje přírodní podmínky – geologické a mineralogické a půdní poměry, dále vegetaci, zvířenu, podnebí, vodstvo a kapitulu ochrany přírody a krajiny.

V oddílu společenského vývoje se vrací k nejstarším dějinám středního Pomoraví a postupuje před období ranného středověku husitství, pobělohorskou dobu, k období nástupu a rozvoje feudalismu až k meziválečnému období a letům okupace.

V oddílu kulturního vývoje je zaměřeni na lidovou mluvu na Uherskohradištsku, lidovou kulturu a umělecké památky zdejšího kraje a na hudební typografii jihovýchodní Moravy. V oddílu místopisu je zaměřeni především na vývoj a historii jednotlivých měst a obcí okresu.

Vydala: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slovákým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 stran

Cena: 120 Kč

BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ I.

Přehled literatury o lidových zvycích a obyčejích. Bibliografické soupisy zpracovali členové Subkomise pro lidové obyčeje při československé sekci Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně (MKKKB). Byly tak vytvořeny bibliografické soupisy lidových obyčejů z časopisů, sborníků a novin české a především moravské proveniencce. Převážná část údajů se týká našeho území a karpatsko-balkánského regionu.

Bibliografie je sestavena podle autorů. Příspěvky bez autora jsou abecedně podle názvů seřazeny na konci bibliografie. Přílohu tvoří místní seznam obcí a měst sestavených abecedně s uvedením okresu. Věcný rejstřík je sestaven chronologicky podle výročního cyklu. Rodinný cyklus je sestaven tak, jak postupují jednotlivé jevy v životě člověka. Všeobecná část věcného rejstříku je řazena abecedně podle pojmů.

Sestavila: L.Tarcalová

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1989

Rozsah: 176 stran

Cena: 1 Kč

BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ II.

Sestavený bibliografický soupis je druhým svazkem v projektu bibliografické práce Subkomise pro lidové obyčeje Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech. Základem tohoto soupisu jsou excerpta jednoho ze základních děl české etnografie, Českého lidu, autora Čeňka Zírta.

Sestavila: L.Tarcalová

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1994

Rozsah: 169 stran

Cena: 40 Kč

SOUPIS PRACÍ vydaných Slovákým muzeem v letech 1914–1984

Obsahuje soupis příspěvků sborníku Slovácko, ediční činnost a soupis příspěvků sborníku Socializace vesnice a proměny lidové kultury.

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1985

Rozsah: 70 stran

Cena: 1 Kč

SLAVNOSTNÍ PRŮVODY

Sborník příspěvků z konference Subkomise pro lidové obyčaje MKKK v Olomouci, 1993. Obsahuje pohled na průvody v kalendářním cyklu svátků a slavností, průvody v rodinných obřadech, poutní procesí jako společenskou událost a její místo ve společenském životě.

Sestavila a redakčně upravila: L Tarcalová

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1994

Rozsah: 219 stran

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1991–1992, ročník XXXIII–XXXIV

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Z obsahu:

Václav Frolec: Antonín Václavík a rodný kraj

Ludmila Tarcalová: Profesor Antonín Václavík a Slováké muzeum

Zdenka Jelínková: Fašankové tance na Slovácku

Zdeněk Pokluda: Hrad Buchlov za vlády zástavních pánů

Jan Rychlík: Pokusy o připojení Slovácka ke Slovensku v letech 1938–1941

Ludmila Tarcalová: Živůtky ve fondu Slovákého muzea v Uh. Hradišti

Marie Náplavová: Mužské vesty z Uherskohradištska ve sbírkách SM

Robert Snášil: Zpráva o archeologických výzkumech a přírůstcích Slovákého muzea v roce 1991

Alois Jašek: Nástin architektonického vývoje hradu a zámku Nového Světlova

Vladimír Ustohal: Hákovnice ze slováké půdy

Blanka Rašticová: Historie střeleckého spolku v Uh. Hradišti

Milada Frolcová: Z pozůstalosti Arnošta Hrabala

Další články jsou věnovány jubileím významných osobností, recenzím a zprávám o výstavách.

Vydalo: Slováké muzeum, r. 1992

Rozsah: 206 stran

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1993, ročník XXXV

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Z obsahu:

Ján Botík: Moravia v argentínském Chasu

Eva Večerková: Pěstování tradic lidové kultury v činnosti spolků na Slovácku

Ludmila Tarcalová: Prosebná a děkonná procesí na Uherskohradištsku

Zdenka Jelínková: Mužské skočné tance prestižního rázu na jihovýchodní Moravě v sousedních územích

Miroslava Stašková: Josef Župka z Jankovic – sběratel, kronikář a vypravěč

Marie Náplavová: Karel Hána – poslední kamnář na Uherskohradištsku

Gabriela Směřičková: Krasličářka Hermína Otépková ze Starého Města
Bořivoj Dostál: Poznámky k hmotné kultuře Mikulčic a Břeclavi-Pohanska
Luděk Galuška: Slovanská keramika v oblasti staroměstské aglomerace od konce 8. do poloviny 10. století
Robert Snášil–Tomáš Krůta–Milan Stloukal: Výzkum v Uh. Hradišti-Rybárnách v roce 1986,
Zdeněk Pokluda: Hrad a panství Uherský Ostroh
Gustav Novotný: Panství Uherský Ostroh ve světle urbáře a lánových rejstříků
Vojtěch Urbančík: Národní sjednocení na jihovýchodní Moravě v první republice
Karel Zerzák: Z dějin sokolského divadla v Uh.Hradišti.
Blanka Rašticová: Globusy ve sbírkách Slováckého muzea
Milada Frolcová: Reliéf „Oplakávání“ z františkánského kostela Zvěstování Panně Marii v Uh.Hradišti
Jana Spathová: Seznam chráněných památek okresu Uh.Hradiště I.
Ivo Frolec: Slovácké muzeum v roce 1992

Další články jsou věnovány jubileím významných osobností, recenzím a zprávám o výstavách.

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1993
Rozsah: 270 stran
Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1995, ročník XXXVII

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Z obsahu:

Miroslava Ludvíková: Kroje ze Slovácka podle vyobrazení z roku 1814
Gabriela Směřičková: Znamení, předzvěsti a věštby smrti (na základě výzkumu z Uher-skohradištska)
Ludmila Tarcalová: Kult Ježíše Krista a jeho zpodobňování v artefaktech lidového umění
Eva Večerková: Slovácko na „Moravském roku“ v Brně v roce 1914
Jitka Matuszková: Trnavský verbunk na Podluží
Jiří Pavelčík: Poolšaví v mezolitu
Jana Vignatiiová: Výzkumy na Pohansku u Břeclavi v letech 1991-1994
Martin Hložek: Využití vybraných fyzikálně-chemických metod k posouzení technologie výroby pravěké a slovanské keramiky z Chrástovce u Strážovic
Rostislav Rajchl: Astronomické prvky v orientaci spojnic kostelů z předvelkomoravského a velkomoravského období v oblasti Uherské Hradiště
Luděk Galuška: K aktuálnímu stavu slovanské archeologie na Moravě a Slezsku
Gustav Novotný: Johann Friedrich Bechtel a jeho působení na velkostatku Bzenec
Bohuslav Beneš: Vzpomínky rakouského státníka na jižní Moravu jako součást „oral history“
Lubomír Slezák: Ze vzpomínek P. J.A.Zemka a věžeňská léta 1948-1960
Jana Spathová: Seznam chráněných památek v okrese Uherské Hradiště III.
Ivo Frolec: Slovácké muzeum v roce 1994

Další články jsou věnovány jubileím významných osobností, recenzím a zprávám
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1996
Rozsah: 240 stran
Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1996, ročník XXXVIII

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Z obsahu:

Ludmila Tarcalová: Tradiční jarmak v Uherském Hradišti

Hana Poláková: Bílovice (kulturně historický a etnografický přehled)

Zdena Jelínková: Lidový tanec moravských Chorvatů na Mikulovsku ve vztahu k sousedním oblastem

Jitka Matuszková: Hody a jejich místo v tradici na Podluží

Romana Habartová: Krasličářská tradice v Ostrožské Nové Vsi

Jiří Kohoutek: Nové objevy v areálu velkomoravského kláštera

Zdeněk Pokluda: Tvrz v Hluku

Radim Vrla: „Horský zámek“ Cimburk u Koryčan

Milan Krajša: Středověké manství v Bystřici pod Lopeníkem

Blanka Rašticová: Sjezd slovanských novinářů v Uherském Hradišti

Soňa Kocábová: Národopisná Morava

Gustav Novotný: „Paleta a myslivost“. Stanislav Lolek a Theodor Mokry

Milada Frolcová: Malované příběhy Arnošta Hrabala

Kateřina Lopatová: Architektura třicátých let v Uherském Hradišti

Ivo Frolec: Slovácké muzeum v roce 1995

Další články jsou věnovány jubileím významných osobností, recenzím a zprávám

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1997

Rozsah: 299 stran

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1997, ročník XXXIX

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Z obsahu:

Jiří Pajer: Novokřtěnci na Moravě

Romana Habartová: Obuvníci v okrese Uherské Hradiště

Ludmila Tarcalová: Obřad, slavnost, děti

Zdenka Jelínková: Magické prvky v tanci a v obyčejích spojených s tanečním projevem

Jitka Matuszková: Přečtové rituály v současné taneční tradici na Podluží

Martin Hložek: Příspěvek k problematice technologií klenotnických a slévačských dílen ve Starém Městě

Ján Vavruš: Osídlenia Trenčína a okolia v 8.-13.storočí

Jiří Pavelčík: Zapomenutý nález z Derfle (Sadů)

Jan O.Eliáš: Historický a stavební vývoj bývalého františkánského kláštera v Uherském Hradišti

Jiří Pavelčík: Zdobné tašky z Uherského Brodu

Jaroslav Hrabec: Povodně na Uherskohradištsku v červenci 1997

Marie Martykánová: Vladislav Vaculka - tři kapitoly ze života a díla

Gustav Novotný: Stanislav Lolek a jeho dojmy ze zahraničních cest

Milada Frolcová: Návraty I.

Ivo Frolec: Slovácké muzeum v roce 1996

Ivo Frolec: Muzeum pod vodou

Další články jsou věnovány jubileím významných osobností, recenzím a zprávám. Barevná příloha

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1998

Rozsah: 221 stran

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1998, ročník XL

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Z obsahu:

Miroslava Ludvíková: Výšivky z venkovských kostelů

Marie Náplavová: Pokračovatelé lidové keramiky v Tupesích

Ludmila Tarcalová: Obřadní atributy v rodinných a výročních obyčejích

Eva Večerková–Romana Habartová: O vyškrapovaných kraslicích z okolí Uherského Hradiště

Bohuslav Beneš: Vypravěči, literáti a veršovci

Martin Geisler–Jiří Kohoutek: Výzkum pravěkého sídliště na katastru Havřic u Uherského Brodu

David Parma: Výšinné lokality mladšího pravěku na jihovýchodní Moravě. Výsledky prospekce 1997

Emanuel Opravil: Makrozbytky rostlinného původu z Uherského Hradiště a Starého Města

Martin Vančo: Kaplnka sv. Margity Antiochijskej pri Kopčanoch

Milan Krajča: Městská právní fundace a statutární postavení středověkého Zlína

Jiří Pajer: Novokřtění v Ostrožské Nové Vsi

Pavel Večeřa: Politické strany v Uherském Hradišti a jejich soupeření na přelomu 19. a 20. století

Jaromíra Čoupková: Vesnické pečete v okrese Uherské Hradiště I.

Jaromíra Čoupková: Pamětní spisy z kaple sv. Barbory

Vladimír Krystýn: Logothetiové z Bílovic

Jana Zemanová: Malířské dílo, životní osudy a moravské návraty Aloise Kalvody

Jaroslav Sedlář: Proměny kostela a kaple v Blatnici a jejich atribuce

Ivo Frolec: Slovácké muzeum v roce 1997

Další články jsou věnovány jubileím významných osobností, recenzím a zprávám.

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1999

Rozsah: 300 stran

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1999, ročník XLI

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Z obsahu:

Romana Habartová–Marie Náplavová–Ludmila Tarcalová: ...sbírali, nám a dalším uchovali

Jiří Pajer: Novokřtění ve Vacenovicích

Romana Habartová: Jak praly a žehlily naše babičky

Eva Večerková: O tvůrcích kraslic na Slovácku

Bohuslav Beneš: Možnosti morfologické analýzy pověstí

Zdenka Jelínková: Lidový tanec na Horňácku

Miroslav Vaškových: Příspěvek k poznání staršího a středního neolitu na moravsko-slovenském pomezí

Jiří Kohoutek: Průzkum barokních krypt v kostele sv. Františka Xaverského a Zvěstování Panny Marie v Uherském Hradišti v roce 1998

Čtibor Nečas: Usazování a diaspora Romů na Slovácku (od konce 18. století do začátku 19. století)

Jiří Pavelčík: „Cikáni“ na jižní a jihovýchodní Moravě

Zdeněk Fišer: „Slavná je minulost Starého Města...“ Počátky velkomoravských výzkumů v dopisech Antonína Zelnítia Antonínu Breitenbacherovi

Marek Junek: Československé porady v Luhačovicích 1936, 1938

Stanislav Kacík: Znakové svorníky na hradě Buchlově

Jaromíra Čoupková: Vesnické pečete v okrese Uherské Hradiště II.
Jaroslav Sedlář: Plakáty z okruhu SVUM
Helena Chabičová: Secesní období v tvorbě malíře Ludvíka Ehrenhafta
Ivo Frolec: Slovácké muzeum v letech 1998–1999

Další články jsou věnovány jubileím významných osobností, recenzím a zprávám o výstavách.

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000
Rozsah: 334 stran
Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 2000, ročník XLII

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Z obsahu:

Jiří Pajer: K počátkům výroby novokřtěnských fajánsí v Sobotišti
Romana Habartová: Ševcovské řemeslo v Kunovicích
Miroslava Ludvíková: Šátky na hlavu na Podluží
Marie Náplavová: Náboženské motivy na lidové keramice
Ludmila Tarcalová: Sousedské obyčejové právo
B. Beneš: Vypravěč Josef Huráb (1888-1975) z Boršic u Blatnice a jeho povídky
Petr Škrála: Předběžná zpráva o výzkumu tábořišť pavlovienu na Uherskohradištsku
Martin Geisler – Jiří Kohoutek: Předběžná zpráva o výzkumu pravěkého sídliště a pohřebiště na katastru Uherského Brodu v poloze „U Bajovského mlýna“
Miroslav Vaškových: Využití letecké prospekce – nově objevené archeologické lokality na Uherskohradištsku
Tomáš Zeman: Doklady pronikání Římanů na JV Moravu a projevy působení římskoprovinciální kultury na domácí germánské prostředí,
Ivana Shromáždilová: Kožedělná výroba v Uherském Hradišti ve středověku
Jiří Pavelčík: Zpráva o průzkumu kostela sv. Františka Xaverského v Uherském Hradišti
Robert Snášil: „Capella Morauorum“ a „templum sub titulo s. Clementis“
Magdalena Čoupková: Špitální kaple sv. Alžběty a tzv. „kaple Kusnova“ v Uherském Hradišti
Lukáš Čoupek: Revoluce 1848-1849 a Uherské Hradiště
Aleš Vyskočil: Střílecké panství roku 1927
Marek Junek: Štefánikova společnost
Zdeněk Fišer: „Předkové nám, my potomkům, žádný sobě“ (Tři vstupy do života Aloise Jaška)
Bronislava Gabrielová: Sdružení Q v Uherském Hradišti
Milada Frolcová: Medailéri v Uherském Hradišti
Ivo Frolec: Slovácké muzeum v roce 2000

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2001
Rozsah: 332 stran
Cena: 40 Kč

Bezděčka, Pavel: FAUNA JIHOVÝCHODNÍ MORAVY

Praktická příručka pro badatele a ochránce přírody seznamuje s ekologickou charakteristikou jednotlivých skupin živočichů na území Moravy. Publikace je doplněna krátkým kvízem k ověření základních zoologických znalostí, adresářem institucí a seznamem chráněných druhů živočichů na území ČR

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1997
Rozsah: 117 stran
Cena : 39 Kč

Marie Martykánová-Milada Frolcová: **GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA**

Monografie o Galerii Slováckého muzea seznamuje se stavebně historickým vývojem budovy, historií a vývojem umělecké sbírky, s činností Galerie do roku 1962 do současnosti. Samostatná kapitola patří stálé expozici – Umění jihovýchodní Moravy. Publikace je doplněna černobílými a barevnými snímky.

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1999

Rozsah: 107 stran

Cena: 99 Kč

SLOVÁCKÉ MUZEUM

Publikace Slovácké muzeum představuje tuto kulturní instituci v celé její šíři – seznamuje s historií muzea a stavebním vývojem budovy, s odbornými i pomocnými odděleními. Kniha je doplněna barevnými fotografiemi, které dokumentují veškerou činnost muzea, jednotlivá pracoviště, nejvýznamnější sbírkové předměty, depozitáře a archeologické lokality, o které Slovácké muzeum pečuje.

Sestavil a redakčně upravil: I. Frolec

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 152 stran

Cena: 140 Kč

Luděk Galuška–Miroslav Vaškových: **PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY**

Kniha představuje široké veřejnosti nejvýznamnější velkomoravské lokality Uherskohradištska. Seznamuje jak s počátky archeologických výzkumů v našem kraji, tak především s významnými památkami Velké Moravy. Autoři publikace věnují pozornost především Památníku Velké Moravy ve Starém Městě - první prokazatelně objevené zděné církevní stavbě na našem území, dále velmožskému kostelu s pohřebištěm ve Starém Městě – Špitálkách, biskupskému chrámu sv. Metoděje s klášterním komplexem v UH – Sadech, velkomoravskému kostelíku s pohřebištěm v Modré u Velehradu a kostelu na hradisku sv. Klimenta u Osvětiman. Závěrem jsou připojeny také informace o dalších významných památkách a výzkumech slovanského období, jakými jsou např. kostel sv. Michala ve Starém Městě, kostel sv. Jiří v Uh. Hradišti a j. Publikace je vybavena množstvím barevných i černobílých fotografií, zachycujících nejen významné postavy naší archeologie, ale i záběry z výzkumů a velkomoravské šperky. Monografie tak završuje sled tří reprezentačních tisků, vydaných v předchozích letech Slováckým muzeem o jeho nejvýznamnějších objektech a sbírkách.

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 143 stran

Cena: 140 Kč

Vítězslav Štajnochr: **PANNA MARIA DIVOTVŮRKYNĚ**

První část knihy přináší soubor mariologických poznatků v aspektech teologie, religionistiky, historiografie, dějin umění, ikonografie, estetiky, etnografie, legendistiky, apod. Pojednává také o estetice mariánských obrazů a soch, mariánském kultu, mariánských svatyních, o mariánských poutích, mariánských devocionáliích, o korunovacích mariánských obrazů a soch, mariánské ikonografii, o odborné literatuře a pramenech. Ve druhé části knihy jsou česká, moravská a slezská poutní místa doprovázena třemi sty reprodukcemi obrazů, soch, grafiky, devocionálií, převážně ze sbírky autora.

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 326 stran, 298 obr.

Cena: 350 Kč

Neprodejné:

ZEMĚDĚLSTVÍ NA ROZCESTÍ 1945–1948

Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22.–23.9. 1998 v Uherském Hradišti obsahuje dva hlavní referáty J. Rychlíka – Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945-1948 a S. Cambela – Spory o generální pozemkovou reformu na Slovensku po roku 1945. Dále sborník zahrnuje diskusní příspěvky 24 odborníků.

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1998

Rozsah: 215 s.

POLITICKÁ A STAVOVSKÁ ZEMĚDĚLSKÁ HNUTÍ VE 20. STOLETÍ

Sborník příspěvků ze stejnojmenné mezinárodní konference konané ve dnech 17.-18.5. 2000 v Uherském Hradišti. Sborník je členěn do dvou částí. První část hlavní referáty zahrnuje studie J. Rychlíka – Zemědělská hnutí ve střední a východní Evropě 20. století, R. Holece – Ideové a politické podoby slovenského agrarizmu v 20. storočí a L. Slezáka – K historii českého agrarizmu. Antonín Matula. Druhá část obsahuje 36 diskusních příspěvků

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 319 s.